

Den dansk-tydske Krig

i Aarene 1848—50.

Udarbejdet paa Grundlag af officielle Documenter
og med Krigsministeriets Tilladelse

udgivet af

Generalstaben.

3die Del. Krigen i 1850.

J.R.

Ingeniørregimentets

Bibliotek

Kjøbenhavn.

J. H. Schultz's Bogtrykkeri.

1882.

HÅNDBIBLIOTEKET

Andet Afsnit.

Fra Fjendlighedernes Begyndelse til Krigens Ophør.

16de Juli 1850 — Februar 1851.

Første Afdeling
fra 16de Juli — 25de Juli.

Hermed Plan I, Isted.

Dette Afsnit er udarbejdet i Generalstabens taktiske Afdeling af Captain J. C. Pingel.

Indhold.

Side.

Gjenoptagelse af Fjendlighederne; den slesvig-holstenske Operationshærs Indrykning i Hertugdømmet Slesvig.

Den slesvig-holstenske Operationshærs Sættelse og Styrke	415.
Fremrykningen den 13de Juli	418.
Fremrykningen den 14de Juli	419.
Fremrykningen den 15de Juli	419.
Troppebevægelser den 16de og 17de Juli	423.
Beskrivelse af Stillingen ved Isted	425.
General Willisens Disposition for Forsvaret af Stillingen	431.
Forandringer i Hærens Stilling i Dagene indtil den 23de Juli	432.
Forskjellige foretagne Recognosceringer	435.
Hærens Stilling den 23de Juli om Aftenen	437.

Den danske Hærs Indmarche i Hertugdømmet Slesvig.

Den active Armæes Formation og Styrke	441.
Bestemmelser fra Overcommandoens Side i Anledning af Indrykningen i Hertugdømmet	445.
De i Nørrejylland concentrerede Troppers Fremrykning den 16de Juli	446.
De paa Als concentrerede Troppers Fremrykning den 16de Juli	448.
5te Brigades Overførsel til Aabenraa	449.
2den Divisions Fremrykning og Dislocation den 17de Juli	451.

	Side.
De fra Jylland kommende Troppers Fremrykning den 17de Juli	454.
Hærens Bevægelser den 18de Juli	455.
Mindre Forandringer i Hærens Stilling den 19de Juli	459.
Brev af 18de Juli fra General Willisen til den danske Overgeneral	461.
Besættelsen af Holdnæs den 16de Juli	463.
Femerns Besættelse fra dansk Side den 17de Juli .	464.
En mindre Styrke af Escadrillen paa Vestkysten besætter Højer den 16de Juli	466.
Forskjellige foretagne Recognosceringer den 20de Juli	467.
Større Recognoscering den 21de Juli.	469.
Afsendelse af et Expeditions-corps til Vestkysten . .	473.
Mindre Forandringer i Hærens Stilling inden den 23de Juli	475.
Krigsministeren fremsætter sine Anskuelser om de forestaaende Operationer; hans Ønske om at afrejse til Hæren	476.

Den danske Hærs videre Fremrykning; Slaget ved Isted.

Overcommandoen giver Ordre til Indtagelsen af en Bivonakstilling den 23de Juli; andre Foranstaltninger i Anledning af Fremrykningen	480.
Disposition til Fremrykningen og Angrebet paa den fjendlige Stilling	483.
Sammenkomst af Hærens højere Befalingsmænd i Bilskov Kro den 23de Juli; — Vedtagelse af en Forandring i Dispositionen	484.
Kampen den 24de Juli.	
2den Divisions Fremrykning til Hostrup og Havetofte	487.
1ste Divisions Fremrykning til Stenderupaa	489.
1ste Division beslutter at sætte sig i Besiddelse af de nærmest foran liggende Skove; — Fjenden kastes tilbage over Helligbækken	491.
Fægtingen hører foreløbigt op; — Forposter udstilles	495.
Vore Forposter ved Elmskov angribes, hvorved Fægtingen blusser op paany; — Angrebet afslaaes . .	499.
Troppernes Stilling efter Fægtingens Ophør	511.

	Side.
Tabet i Fægtningen ved Helligbæk	514.
Reservecavalariets Fremrykning til Tarup	515.
3die Brigades Fremrykning til Jörl Kirke og Solle- rup; — Fægtning ved Solbro	517.
Troppernes Stilling efter Fægtningens Ophør; — Tabet i Fægtningen	528.
Kampen den 25de Juli.	
General Willisens Disposition for den 25de Juli ...	531.
General Kroghs Befaling angaaende Modificationer i den givne Disposition til Angrebet	533.
General Schleppegrells Befaling med Hensyn til 2den Divisions Fremrykning den 25de Juli	534.
Meddelelse fra General Schleppegrell til 5te Brigade med Hensyn til Fremrykningen	537.
5te Brigades Disposition for Angrebet	539.
Bestemmelser af 1ste Division med Hensyn til Frem- rykningen	540.
5te Brigade begynder Kampen; — Slagets videre Gang indtil Kl. omtrent 5 Morgen	541.
General Willisen giver sine Tropper Ordre til at tage Offensiven; — Slagets videre Gang indtil Kl. omtrent 9 Morgen	562.
General Willisen mener at maatte opgive Slaget ...	574.
Den danske Overcommando beslutter sig til ved et Bajonetangreb at søge at forcere den fjendlige Stil- ling ved Isted Skov; — Begivenhedernes Gang nærmest Centrum indtil Kl. omtrent 12 Middag ..	626.
Fægtningen foran Vedelspang indtil dens Ophør ...	631.
General Willisen, der har givet Ordre til at paabe- gynde Retraiten, bestemmer sig til fremdeles at søge at holde Stillingen	637.
De danske og slesvig-holstenske Troppers gjensidige Stilling i og nærmest Centrum Kl. omtrent 12 Middag	643.
Oberst Schepelerns Brigade ankommer foran Skovby	648.
General Willisen bestemmer sig til endelig at opgive Slaget og giver Ordre til Retraite	652.
General Krogh befaler Stormen paa den fjendlige Stilling; Begivenhedernes videre Gang indtil Kam- pens Ophør	654.

	Side.
Den danske Hær rykker frem til Slesvig	669.
Den slesvig-holstenske Hær gaaer tilbage til Ejderen	678.
Tabet paa Fjendens Side i Slaget den 24de og 25de Juli	679.
Tabet paa vor Side i Slaget den 24de og 25de Juli	680.
Omsorgen for de Saarede; Ambulancernes Virksomhed	685.
Vort ved Slaget vundne Bytte.....	689.
General Kroghs Tak til Hæren.....	690.
Proclamation, hvorved Krigsministeren bringer Hæren Kongens Tak	690.
General Willisens Udtalelse til Tropperne i Anled- ning af Slaget	691.

I Overensstemmelse med den i Statholderskabets Proclamation af 8de Juli tilkjendegivne Beslutning, med Vaabenmagt at ville møde ethvert Indbrud fra dansk Side i Hertugdømmet Slesvig, var den slesvig-holstenske Hær, som vi i det foregaaende Afsnit have seet, bleven beordret concentreret om Rendsborg og Kiel for ufortøvet at iværksætte Indmarchen i Slesvig og besætte dettes sydlige Del, saasnart den blev forladt af de preussiske Tropper, der efterhaanden vilde trække sig vesterpaa og den 17de Juli ganske vilde have rømmet det nævnte Hertugdømme. Den slesvig-holstenske Operationshær var ifølge Befaling af 10de Juli bleven sammensat og inddelt paa følgende Maade:

Den slesvig-holstenske Operationshærs sammensætning og Styrke.

Overcommandoen.

Commanderende General . .	General Willisen.
Stabschef	Oberst v. d. Tann.
Souschef	Major Wyneken.
Højstcommanderende Artilleriofficer	Oberst Wissel *).
Avantgarde-Brigaden.	Oberst Gerhardt.
3die Jægercorps	Major Eickstedt.
1ste Bataillon	do. Wittich.

*) Hannoveransk Oberstlieutenant Wissel og preussisk Oberstlieutenant Gerhardt bleve den 12te Juli udnævnte til Oberster i den slesvig-holstenske Hær.

- 8de Bataillon . . . . . Major Steyber.
 15de do. . . . . do. Eggers, midlertidigt
 under Capitain Reuss.
- 4de og 5te Escadron af
 2det Dragon-Regiment
 12 Pds. Batteri Nr. 1 Capitain Hoyns.
 $\frac{1}{2}$ Compagni Pionerer.
 Groset.
- 1ste Brigade . . . . . General Grev Baudissin.
 1ste Jægercorps . . . . . Major Richter.
 2den Bataillon . . . . . do. Gagern.
 3die do. . . . . do. Lauer v. Münch-
 hofen.
 4de do. . . . . do. Stackemann.
 1ste Escadron af 1ste
 Dragon-Regiment
 6 Pds. Batteri Nr. 1 . . Capitain Seweloh.
- 2den Brigade . . . . . Oberst Abercron.
 2det Jægercorps . . . . . Major Bassewitz.
 5te Bataillon . . . . . do. Matzdorf, midlerti-
 tidigt under Capitain
 Gotzkow.
 6te do. . . . . Oberstlieutenant Thalbitzer.
 7de do. . . . . do. Springborn
 2den Escadron af 2det
 Dragon-Regiment
 6 Pds. Batteri Nr. 3 . . Capitain Scheffler.
- 3die Brigade . . . . . General v. d. Horst.
 5te Jægercorps . . . . . Major Steensen.
 9de Bataillon . . . . . do. Hagen.
 10de do. . . . . Oberstlieutenant Marklow-
 ski.
 11te do. . . . . Major Cramm.

- 6te Escadron af 2det
Dragon-Regiment
6 Pds. Batteri Nr. 2 . . . Captain Canabäus.
- 4de Brigade . . . . . Oberst Garrelts, midler-
tidigt under Oberstlieute-
nant Grotthuss.
- 4de Jægercorps . . . . . Major Lützow I.
12te Bataillon . . . . . do. Brackel.
13de do. . . . . do Lützow II.
14de do. . . . . do. Schroer.
- 6te Escadron af 1ste
Dragon-Regiment
6 Pds. Batteri Nr. 4 . . . Captain Krause.
- Reserven.
- Reservecavaleri . . . . . Oberst Fürsen-Bachmann.
2den, 3die, 4de og 5te
Escadron af 1ste Dragon-
Regiment . . . . . Oberstlieutenant Bothmer.
1ste og 3die Escadron af
2det Dragon-Regiment . . . do. Buchwaldt.
- Reserveartilleri . . . . . Major Dalitz.
6 Pds. ridende Batteri Captain Arnold.
12 do. Batteri Nr. 2. . . do. Belitz.
12 do. do. do. 3 . . . do. Held.
24 do. Granatkanon -
Batteri . . . . . do. Gleim.
- Hertil kom endnu:
3 Pds. Batteri . . . . . do. Brockenhuus.
6 do. do. Nr. 5 (6
Kanoner) . . . . . do. Zorn, hvilke dog
først bleve organiserede, efterat Indrykningen var
begyndt.

Hæren bestod altsaa af 20 Batailloner, 12 Es-
cadroner, 86 Kanoneer og $\frac{1}{2}$ Compagni Pionerer, ialt

mellem 26000—27000 Combattanter. En speciel Styrkeliste findes under Bilag 1. Som overordnet taktisk Leder af Artilleriet, der kunde komme til Anvendelse ved Avantgarden, var ansat Oberstlieutenant Prizelius, som Leder for Grossets Artilleri Major Jungmann.

Fremrykningen
den 13de Juli.

Allerede den 13de havde enkelte af Hærens Afdelinger iværksat Indmarchen i Hertugdømmets sydøstlige Del. Af 2den Brigade, hvis Stabsqvarter var i Kiel, og hvoraf de fleste Afdelinger vare samlede dels i denne By, dels i Omegnen, rykkede saaledes 2det Jægercorps til Tüttendorf, medens Brigadestaben, 5te Bataillon, 6 Pds. Batteri Nr. 3 og 12 Pds. Batteri Nr. 3, hvilket sidste Batteri tilligemed 8de Bataillon forelobigt indlemmedes i denne Brigade, rykkede til Gettorf. 5te Bataillon afgav Forposterne, i hvilken Anledning der i Gettorf endnu tildeltes den en mindre Cavalerafdeling, og Bataillonen fik Ordre til særligt at dække sig mod Kysten ved Bülk og Ekernferde; Patrouillerne maatte dog ikke vise sig for vore Skibe, maatte ikke gaae over 1 Mil frem, og de skulde stræbe hen til, at Marchen saavidt muligt forblev skjult for Uvedkommende. Samme Dag fuldendtes en ved Mysunde slaaet Skibsbro, hvis Bygning var begyndt den foregaaende Dag, og ligeledes den 13de sendtes der under Bedækning af 6te Bataillon 16 Stk. svært Skyts med 105 Skud pr. Piece og alt øvrigt Tilbehør til Ekernferde, hvor Batterierne strax armeredes, saa at de allerede den følgende Morgen vare i kampdygtig Stand; Nordbatteriet erholdt 6 30 Pds. Kuglekanoner, Sydbatteriet Nr. I 6 lange 18 Pds. Kuglekanoner, og Sydbatteriet Nr. II 4 svære 12 Pds. Kuglekanoner. Af Hærens øvrige Afdelinger, og fra regnet hvad der befandt sig i Rendsborgs nærmeste Omgivelser, var det kun den 3die Brigade attachederede Escadron af 2det Dragon-Regiment, som allerede den 13de kom indenfor

Slesvigs Grændse, idet den nemlig forlagdes til Fokbek.

Den 14de fortsatte 2den Brigade sin fremadgaaende Bevægelse; 2det Jægercorps marcherede fra Tüttendorf til Brodersby, hvor det udstillede Forposter i Forbindelse med den ligeledes der ankomne halve Deling af den Brigaden tildelte 2den Escadron af 2det Dragon-Regiment; Resten af Escadronen kom til Mysunde; efterat Jægercorpset havde passeret Gettorf, brød den derværende Styrke op og marcherede, 5te Bataillon til Gammelby med 1 Compagni i Kosel, 6 Pds. Batteri Nr. 3 til Kokkendorf og 12 Pds. Batteri Nr. 3 til Kosel; endelig marcherede 7de og 8de Bataillon fra Kiel til Ekernefærde, hvorhen ligeledes Brigadestaben forlagdes. Den 14de begyndte ogsaa Avantgarde-Brigaden sin Fremrykning, idet 4de Escadron af 2det Dragon-Regiment marcherede til Nordby, 5te Escadron af samme Regiment samt det halve Pionercompagni til Brekendorf, 15de Bataillon til Krop, 1ste Bataillon til Oxlev og Ramstorf, 3die Jægercorps over Sehested til Duvensted og 12 Pds. Batteri Nr. 1 til Sorgbrück, Feldscheide og Sorgwold; Brigadestaben forlagdes til Kropperbusch Kro. Forposter udstilledes i en Linie N. for Krop og Brekendorf. Fremdeles blev af 3die Brigade 5te Jægercorps skudt frem til Tetenhusen, 11te Bataillon til Krummenort, 9de Bataillon til Fokbek, hvor ogsaa Brigadens Escadron laa, og 6 Pds. Batteri Nr. 2 til Büdelsdorf; endvidere af 4de Brigade 12te Bataillon til Rikkert og endelig af Reserveartilleriet det ridende Batteri til Oxlev.

Fremrykningen
den 14de Jull.

Med Undtagelse af den i Nordby cantonnerende Escadron, der havde Ordre til ad korteste Vej over Lille Dannevirke og Hysby at marchere til Gammelund, hvorfra den skulde udstille Feltvagter og sende Patrouiller i nordlig Retning, stode Avantgarde-Bri-

Fremrykningen
den 15de Jull.

gadens øvrige Afdelinger den 15de Kl. 10 Formiddag concentrerede ved Bustrup, 3die Jægercorps i Teten, for samlede at marchere gennem Slesvig By og derfra at fortsætte Marchen til Afsnittet ved Isted, saaledes som dette var bebudet i General Willisens 1ste Armeeberetning af 14de Juli (see Bilag 2). Efter Gjennemmarchen rykkede nævnte Jægercorps til Lyrskov, 1ste Bataillon til Arnholt, 15de Bataillon til Isted, 5te Escadron af 2det Dragon-Regiment til Isted By og Kro, 12 Pds. Batteri Nr. 1 til Falkenberg, Ruhekro de nærmeste Huse af Ny Bjerent, medens 8de Bataillon, som paa denne Dag stødte til Brigaden, cantonneredes i Bjerent; af Pionererne lagdes $\frac{1}{4}$ Compagni til Isted og $\frac{1}{4}$ Compagni til Mysunde, hvor der skulde anlægges Befæstningsværker for at sikkre Hæren denne vigtige Retraitelinie; Brigadestaben forlagdes til Isted Kro. Samtidigt rykkede 2den Brigade med sin forreste Afdeling til Egnen om Vedelspang ved den østlige Ende af Langsø, hvor 2det Jægercorps blev skudt frem over dette Pas til Bøglund, hvorfra det udstillede Forposter i en Linie over Klapholt og Olsby, medens Brigaden med sine øvrige Afdelinger dels tog en Flankestilling foran Tolk og Skolderup og dels blev i Egnen om Mysunde for at afgive Mandskab til Befæstningsanlægene dersteds; 7de Bataillon kom saaledes til Tolk og Skolderup, 6 Pds. Batteri Nr. 3 til Tolk, 12 Pds. Batteri Nr. 3 til Skolderup, 5te Bataillon til Brodersby, af 6te Bataillon 2 Compagnier til Mysunde, 1 til Frederiksort, medens 1 forblev i Ekerneferde, Escadronen endelig til Skaleby; Brigadestaben forlagdes til Vedelspang. Af 3die Brigade kom 5te Jægercorps til Nybøl (S. V. for Vedelspang), 11te Bataillon til Møldened, Escadronen til Klensby, Brigadestaben, 9de og 10de Bataillon samt Batteriet til Slesvig. Hertil ankom ogsaa Størstedelen af 4de Brigade, nemlig Brigade-

staben, 12te og 13de Bataillon samt 6 Pds. Batteri Nr. 4, medens af Brigadens øvrige Afdelinger 14de Bataillon cantonneredes i Store Dannevirke, 4de Jægercorps i Krop og 6te Escadron af 1ste Dragon-Regiment i Nordby. Endvidere rykkede af 1ste Brigade 4de Bataillon til Brekendorf, 6 Pds. Batteri Nr. 1 til Ramstorf og 1ste Escadron af 1ste Dragon-Regiment til Tetenhusen, Reserveartilleriet til Egnen om Sorgbrück, og af Reservecavaleriet dettes Stab til Flekkeby, 1ste Dragon-Regiments 4 Escadroner til Hummelfeld, Østerby, Hütten og Aschepel, og 2det Dragon-Regiments 2 Escadroner til Götoby og Holm; et Detachement paa 1 Officer og 30 Dragoner afgik til Disposition for Gouvernementet i Rendsborg, hvilken By den 14de var erklæret i Belejringstilstand. Hærens Hovedkvarter endelig forlagdes til Slesvig By.

Marchen den 15de, paa hvilken Dag næsten hele Hæren var i Bevægelse, har man villet tillægge en afgjørende Indflydelse paa de nærmest forestaaende Operationer. Dagen var overordenlig varm, den største Del af Infanteriet, som nylig var indkaldt, var ikke vant til anstrængende Marcher, og der var derfor usædvanlig mange Marodører, endog et ikke ringe Antal Døde. Enkelte Afdelingschefer havde vel ladet det mangle paa Omhu for deres Mandskab, havde saaledes ikke vaaget over, at det før Afmarchen fik Noget at spise, og havde ikke under Marchen sørget for den tilbørlige Orden; men dette var dog kun Forsømmelser, som kunde rettes, og som bleve rettede, efterat General Willisen i en Armeebefaling havde udtalt sin Misbilligelse over den Maade, hvorpaa Marchen havde været ledet, og givet detaillerede Bestemmelser for, hvorledes den skulde ledes. Hovedaarsagen til det uheldige Udfald af Marchen maatte derimod søges deri, at Hæren for Tiden var uskikket til raske Bevægelser,

og det er i denne Omstændighed, at man har villet søge Grunden til, at General Willisen besluttede at lade Hæren blive staaende ved Isted istedetfor at fortsætte Fremrykningen over Bov og derved søge at forhindre den danske Hærs strategiske Opmarche. Hvorvidt dette forholder sig saaledes, skal man lade staaen, men det skal dog tilføjes, at Spørgsmaalet om hvilken Stilling Hæren skulde indtage, endnu inden Indrykningen i Slesvig havde været taget under nøje Overvejelse af den slesvig-holstenske Generalstab, og at der fra dennes Haand foreligger en Betænkning, hvori der paavises de Grunde, der talte imod en Fremrykning over Flensborg, og de strategiske Hensyn, der maatte lede til Valget af Stillingen ved Isted. I sin Armeebereetning Nr. 2 af 16de Juli (see Bilag 3) ligesom tildels ogsaa, som vi senere skulle see, i en Skrivelse af 18de Juli til den danske Overcommando angiver General Willisen vel selv, at det var politiske Hensyn, som bevægede ham til at opgive det i militair Henseende Fordelagtige ved hurtigt at fortsætte Bevægelsen til Bov, men Hensigten hermed har vistnok kun været den, at styrke Selvtilliden og hos Modstanderen udbrede overdrevne Forestillinger angaaende den slesvig-holstenske Hærs Kræfter og Virkeevne. I nævnte Armeebereetning udtalte Generalen iøvrigt ogsaa, at hvad der hidtil var sket, ikke paa nogen Maade maatte kunne ansees som en Aggression; der var kun besat en ringe Del af Landet, hvortil man havde fuld Ret, og hvis Modstanderen mente det ærligt med sine Forslag til Forsoning, var der Intet sket, som kunde give ham Paaskud til at træde tilbage derfra.

Efter den tagne Beslutning var det for de forrest værende Afdelinger kun mindre Forandringer, som i de nærmeste Dage bleve foretagne. Ved Avantgarde-Brigaden var Dislocationen saaledes den 16de uforandret,

og først den 17de om Eftermiddagen blev 3die Jæger-^{Troppebevægelse den 16de og 17de Juli.}corps skudt frem til en Bivouak bag Helligbæk med Forposter naaende til Stenderup; det tildeltes 2 Kanoner af det ridende Batteri; ved 2den Brigade blev Escadronen den 16de trukket frem til Nørre Farensted. De øvrige Dele af Hæren fuldendte derimod deres Op-marche. Af 3die Brigade kom saaledes den 16de Staben til Nybøl, 9de Bataillon til Bregling, 10de Bataillon til Skaleby og Batteriet til Moldened; af 4de Brigade 14de Bataillon til Slesvig, 4de Jægercorps samt Escadronen til Sylvested, hvorfra der udstilledes Forposter langs Trenen, men allerede Dagen efter, da Forpoststillingen reguleredes, forlagdes Jægercorpset og Escadronen til Jydbæk fremdeles med den Opgave at bevogte Overgangene over Trenen. Af 1ste Brigade rykkede den 16de 1ste Jægercorps og 4de Bataillon til Skovby, Brigadestaben, 3die Bataillon og Batteriet til Hysby, Escadronen til Lille Dannevirke; 2den Bataillon forblev endnu i nogle Dage i Rendsborg, men havde dog afgivet 1 Compagni til Bedækning af Ammunitionscolonnerne og Ambulancerne i Flekkeby og Gyby. Af Reservecavaleriet kom Staben til Jagel, 1ste Dragon-Regiments 4 Escadroner til Jagel, Gr. og Kl. Reidesamt Krop, 2det Dragon-Regiments 2 Escadroner til Lottorf, Selk og Vedelspang (S. f. Slesvig); Reserveartilleriet endelig kom til Slesvig, Fartorp og Bustrup.

Naar undtages de smaa Forandringer, som den 17de foretoges med Tropperne i forreste Linie, var Dagen for de øvrige Tropper fastsat som Rastdag; men selv da foretoges Øvelser i Exercits og Skydning, navnlig for at bibringe Rekruterne den manglende Færdighed; der arbejdedes i det Hele flittigt paa Mandskabets Uddannelse, og der blev efter Ordre daglig foretaget Marchetoure paa et Par Mil med det Mandskab, som trængte til Øvelse i at marchere; idet man tog Bri-

gadernes Samlingspladser som Maal for Marchetourene, havde man altid Mandskabet disponibelt, hvis der skulde blive Anvendelse for det. Den 17de overtog Oberst Garrelts Commandoen over 4de Brigade, som hidtil havde været ført af Oberstlieutenant Grotthuss; Sidstnævnte forblev dog ved Brigadestaben i Egenskab af Brigademajor.

De første større Recognosceringer foretoges Natten mellem den 17de og 18de. Af Avantgarde-Brigaden rykkede saaledes den 17de Kl. 11 Aften 3die Jægercorps med 5te Escadron af 2det Dragon-Regiment og de 2 Kanoner af det ridende Batteri frem mod Flensborg. Ved Oversø bleve 2 af Compagnierne og Kanonerne staaende, medens den øvrige Styrke marcherede videre, idet en stærk Dragonpatrouille sendtes iforvejen; paa de S. for Flensborg liggende Højder stødte denne paa en af vore Cavalerifeltvagter, og efterat der var vexlet nogle Skud, trak den sig tilbage; da der nu ogsaa viste sig Patrouiller fra andre Sider, trak hele Detachementet sig langsomt tilbage og rykkede den følgende Morgen Kl. 9 atter ind i den tidligere Stilling, som midlertidigt havde været besat af 15de Bataillon. Detachementet havde undervejs erholdt Underretning om, at c. 15000 Danske den 17de vare rykkede ind i Flensborg. Samtidigt med denne Recognoscering foretoges en anden ved en Patrouille paa 30 Dragoner over Eggebæk, Jerrishøj og Vanderup; allerede i Qvellenthal erfarede den, at der den 17de ved Middagstid var rykket danske Dragoner ind i Flensborg, og at man ventede stærkere Afdelinger; Kl. 2 om Morgenen den 19de saaes danske Dragoner ved Vanderup, og man erfarede endvidere, at Hanved var bleven besat af vore Tropper. Der var saaledes ingen Tvivl om, at vor Hær var rykket ind i Flensborg, saa at dens videre Fremrykning snart vilde kunne forventes.

Forinden vi gaae over til at omtale de Bestemmelser, som bleve tagne af General Willisen med Hensyn til Besættelsen og Forsvaret af den af ham valgte Stilling, skal her forudskikkes en kort Beskrivelse af dette Terrain, der skulde blive Skuepladsen for den forestaaende Kamp.*)

Beskrivelse af
Stillingen ved
Isted.

Den Del af den mellemslesvigske Slette, som strækker sig imellem Slesvig og Flensborg, begrænses i Øst og Syd af Angelns Bakkeland, langs Vejen fra Mysunde til Flensborg, og af Afsnittet ved Isted Skov. Dog bevarer denne Del ikke udelukkende Slettens Charakter, da enkelte bakkede Strækninger, som tillige ere stærkt gennemskaarne af høje og tæt beplantede Hegn, skyde sig ind i Sletten V. for Mysunde Vej, hvilket navnlig er Tilfældet ved Stollik og N. for Langsø; lignende bakkede Strækninger hæve sig ogsaa som Øer i Sletten langs Slesvig-Flensborg Chausseen, saasom ved Stenderup og Popholt, ved Smedeby og ved Oversø og ere ligesom de førstnævnte gennemskaarne af Hegn og mindre Skovpartier. Sletten selv er fuldkommen overskuelig og tilsyneladende aaben, men frembyder dog mange Vanskeligheder for Troppernes frie Bevægelse. Den gennemskjæres ikke alene fra Nord til Syd af Trenen, der har en Brede af 20—30 Alen ved Eggebæk og af 30—50 Alen ved Solbro og Treja, men ogsaa fra Øst til Vest af nogle af dennes Tilløb, iblandt hvilke Bollingsted Aa, der sydlig for Popholt naaer en Brede af 8—15 Alen, er det betydeligste. Det er imidlertid dog ikke saameget disse Vandløb, som deres bløde Bredder og fremfor Alt de Hedemoser, hvorpaa Sletten er saa rig, der vanskeliggjøre Troppernes Bevægelser uden nogensteds at frembyde dem Skjul eller Dækning. For en Nord fra mod Slesvig

*) See Plan I.

fremrykkende Hær kommer til disse Vanskeligheder den Ulempe, at Hovedvejene udgaae fra Flensborg i divergerende Retninger, saa at den bliver nødt til hovedsagelig at følge Slesvig Chausseen og Mysunde Vejen, idet Husum Chausseen og Vejen fra Oversø over Tarup og Langsted forbi Treja, om de end i Forening med mindre Forbindelsesveje kunne afbenyttes til truende Bevægelser mod Forsvarerens venstre Flanke, dog føre vel langt fra Maalet. For en Hær, der skal dække Adgangen til Byen Slesvig, frembyder Afsnittet ved Isted en udmærket god Stilling. Der er egentlig 2 Stillinger at vælge imellem, nemlig enten den mere fremskudte, som dannes af Langsø, Grydeskov, Kathrineskov og Isted Skov med foranliggende Plateau samt den Vest derfor liggende Bøgmose, en Stilling, hvorfra Forsvareren, selv skjult og dækket, paa lang Afstand kan overse Angriberens Bevægelser og uden større Vanskelighed kan gaae over til Offensiven, medens dens Mangler navnlig ligger i den store Udstrækning og de noget vanskelige Retraiteforhold, eller den mere tilbagetrukne mellem Langsø og Arnholt Sø, der er mindre udstrakt og har gunstigere Retraiteforhold, men paa den anden Side ikke frembyder nogen fri Oversigt over Angriberens Bevægelser og i det Hele taget mere har Charakteren af en rent defensiv Stilling. Hvorvel førstnævnte Stilling tabte Noget i Styrke derved, at de foranliggende Moser som Følge af det varme Vejrlig vare mere eller mindre passable, var dens Egenskab, i langt højere Grad end den anden at begunstige en Offensive under Defensiven, en Fremgangsmaade, hvoraf General Willisen lovede sig store Resultater, det afgjørende for ham, og han besluttede sig derfor til at modtage Kampen i denne Stilling. Ved en nærmere Betragtning af dennes Details vil man see, at Forsvareren for sin venstre Flanke vil

finde Dækning ved Trenen og Bollingsted Aa, hvis faa Passe han med ringe Styrke kan holde mod et overlegent Angreb, medens de af Angriberens Corpser, som operere enten V. for Trenen eller mellem denne Flod og Bollingsted Aa, hverken kunne vente umiddelbar Understøttelse af andre Afdelinger eller efter Omstændighederne kunne komme til Anvendelse andesteds uden efter en lang, tilbagegaaende Marche. I Centrum foran det omtalte Plateau har Egnen vel hovedsagelig Slettens Charakter, men Adgangene til Stillingen vanskeliggjøres meget ved de store Hedemoser V. for Chausseen, ved Isted Bækkens Mosedrag samt ved Isted Sø, og de faste Tilgange indskrænke sig til Chausseen og de 2 Veje henholdsvis Øst og Vest om Isted Sø, hvoraf den første fører fra Stollik over Passet mellem Isted Sø og Langsø, den sidste over Isted Bækken gennem Isted By; disse Tilgange ville kraftigt kunne bestryges fra bagved anlagte Batterier og Forskandsninger eller fra derværende Gjærder og Skovpartier, medens Angriberen hindres i enhver hurtig Bevægelse ved de uvejbare Lyngmoser. Isted By selv egner sig ikke til noget haardnakket Forsvar, da dens Bygninger, ligesom de øvrige, nærmere liggende Byers, ere tækkede med Straa, og Byens nordlige Del tilmed er fuldstændigt behersket fra de omliggende Højder; vil man drage disse med ind i Forsvaret, frembyde de derimod en meget god, kun fra den østlige Side mere tilgængelig Stilling. De i Afsnittet værende Skovpartier, ligesom ogsaa Bøgholt og Stenholt, ere temmelig tæt bevoxede, men overalt fuldstændigt passable for spredt fægtende Infanteri; den nordlige Lisiere af Isted Skov frembyder ikke Betingelser for noget stærkt Forsvar, da den ligger lavere end det foranliggende Plateau; heller ikke den østlige Lisiere af Grydeskov er let at forsvare, da den ligger noget

lavt. $\frac{1}{2}$ Mils Vej N. for Stillingen dannes ved Helligbækken et Afsnit, hvorfra Forsvarerens Avantgarde meget vil kunne vanskeliggjøre Angriberens ved de derværende Defileer allerede besværlige Opmarche. Stillingens højre Fløj dækkes af Langsø og den paa Grund af sine moradsige Bredder kun vanskeligt passable Vedelbæk. Over Langsø findes der ved Gulholm et Vadested med en Vanddybde af 2—3 Fod med Undtagelse af et enkelt Sted, hvor der haves 4 Fods Vanddybde; Vadestedets Bund er fast Sand, saa at det paa alle Aarstider er passabelt saavel for Infanteri som for Cavaleri, hvorimod Voiturer ikkun ville kunne føres over under meget gunstige Vejrforhold og ved nøje bekendte Vejvisere; Tilgangen til Vadestedet maa saavel fra den nordlige som fra den sydlige Side skee ad temmelig slette Veje. Østligere mellem Sønder Farensted og Vedelspang findes endnu et Vadested, der dog, da det ligger saa nær ved Mysunde-Flensborg Vej, er af mindre Betydning. Denne Vej, der ved Vedelspang tæt Ø. for Langsø fører over Vedelbækken, danner her et stærkt Pas, der vil kunne forsvares mod en ikke ringe Overmagt og ikke vil kunne omgaaes uden paa større Afstand; Terrainet N. V. for Vedelspang er stærkt couperet og frembyder heldige Betingelser for Forsvarerens her opererende Afdelinger. Endelig skal bemærkes, at Forsvareren under visse Forhold vil kunne drage Nytte af den Flankestilling, som dannes af Langsø, Tolk- og Skaleby Sø og de med disse i Forbindelse staaende Vandløb og omliggende Moser.

Den ovenfor beskrevne Stilling indeholdt altsaa mange Betingelser for et kraftigt Forsvar, og for yderligere at styrke dette blev der foretaget endel Arbejder af forskjellig Natur, der tildels allerede paabegyndtes den 17de Juli. Over Langsø i Nærheden af Vadestedet ved Gulholm blev der bygget en Løbebro for Infanteri

for at anvendes ved tilsigtede, offensive Bevægelser foran Stillingens Front. Over Isted Bækken mellem Isted Sø og Langsø, over hvilken Bæk der kun var 1 Bro, der hvor Vejen fra Stollik passerer den, tæt ved dens Udløb af Isted Sø, anlagdes endnu en Overgang for Infanteri tæt ved Bækkens Udløb i Langsø; endvidere bleve Overgangene over Langsøens sydlige Tilløb udbedrede, saa at de bleve passable for Colonner. Foruden Colonneveje til og fra de nævnte Overgange bestræbte man sig for ved Anlægget af en stor Mængde lignende Veje og ved nøjagtig Betegnelse af samtlige allerede eksisterende Veje at gjøre Forbindelsen indenfor Stillingen saa let og hurtig som muligt. Saaledes vare Colonneveje anlagte mellem Skovby og Gammellund, fra Isted Kro til Gammellund, fra Gammellund til Bollingsted, fra Gammellund over Teglværket til Helligbæk, i Isted Skov, nemlig 2. Veje fra Syd til Nord og 1 Vej gennem den nordligste Del af Skoven fra Vest til Øst, og endelig bag Hovedstillingen fra Slesvig til Bjerenthede, fra Skovby til Dannevirke og vestlig om Slesvig; da flere af Vejene gik over de af smaa Bække, Grøfter og impassable Steder gjennemskaarne Hedemoser, maatte de udbedres med Faskiner, Sten og paa lignende Maade. Der foretoges endvidere Opstemning af forskjellige Vandløb og Afbrydning af derover førende Broer; saaledes opstemmedes Isted Bækken og Vedelbækken saavel som Trenen og Bollingsted Aa, og Broerne ved Treja, Solbro og Langsted, ved Bollingsted og Engbro dels afbrødes, dels forberedtes til Afbrydning; de paa flere Steder værende Vadesteder gjordes impassable. For hurtigt at kunne melde, naar Overgangene over Trenen maatte opgives, rejstes der Bavner ved disse Overgange saavel som ved Bollingsted og Sylvested; lignende Bavner rejstes mellem Isted Skov og Isted By samt i Langsøens Bugt. En ikke uvæsenl

Forstærkning var de Forskandsninger, der anlagdes, vel hovedsagelig mindre Værker, men dog altid ret kraftige Støttepunkter for Forsvaret. Disse Forskandsninger vare for Centrums Vedkommende:

Ved Sorteøj paa begge Sider af Chausseen Brystværn med Skydeskaar og Bridsker for 8 Kanoner samt Indskjæringer for Infanteri;

paa to Kæmpehøje ved Chausseen, Hvilehøj, og i en derværende Grusgrav Indskjæringer for Infanteri;

600—700 Alen længere tilbage Ø. for Chausseen en Indskjæring til 4 Kanoner, og V. for Chausseen et Brystværn med Standpladser for 8 Kanoner bag et noget forstærket Hegn, der tillige tjente til Brystværn for Infanteri;

i Linie med dette Batteri og foran den nordøstlige Del af Isted Skov paa en Kæmpehøj en Indskjæring for 4 Kanoner samt foran Indskjæringer for en Bataillon.

Noget længere tilbage end de 2 sidstanførte Samlinger af Værker løb langs den Vej, som N. for Isted Skov gaaer omtrent parallel med dens Nordrand, stærke Jordvolde med tæt Beplantning som en Courtine mellem tvende Bastioner, saa at Fjendens hele Stilling i Centrum paa en Maade kunde sammenlignes med en stor Bolværks-Front med detacherede Værker.

Paa venstre Fløj fandtes ved Engbro en Indskjæring for Infanteri, og videre mod Vest lignende Indskjæringer ved Bollingsted, Langsted, Hønning, Treja og Hollingsted; ved Treja fandtes endog 2 Indskjæringer eller Skandser, ved Solbro derimod, hvor det naturlige Terrain var gunstigt for Forsvaret, havde man ikke anlagt nogen saadan. Ved Bollingsted fandtes endvidere en Barricadering.

Paa Stillingens højre Fløj ved Vedelspang anlagdes

der saavel foran som bagved Passet Indskjæringer for Kanoner og Infanteri, ligesom der ogsaa i selve Passet anbragtes en Barricadering.

Endelig maa det endnu bemærkes, at imellem højre Fløj og Centrum vare Hegnene ved Vejen fra Isted til Sønder Farensted N. for Langsø, og V. for Chausseen den lille Skov Bøgholt og nærmeste Terrain saa særdeles gunstige til Forsvar mod et Angreb over de aldeles aabne Hedemoser, at de ikke behøvede kunstige Forstærkningsmidler.

Den 18de samlede General Willisen Brigadecommandeurerne paa Gottorp Slot og tildelte dem der følgende Disposition for Forsvaret:

General Willisens Disposition for Forsvaret af Stillingen.

»Stillingen ved Langsø besættes, forstærkes paa kunstig Maade, og i denne Stilling afventes Fjendens Angreb. Naar han har udtømt sine Kræfter, gaaer Hæren, idet den stræber at omfatte ham, over til Offensiven for at tilintetgjøre den danske Hær. Brigaderne indtage følgende Stillinger: 1ste ved Arnholt, 4de i den sydøstlige Udkant af Isted Skov, 3die ved Gulholm, 2den ved Vedelspang; Avantgarde-Brigaden gaaer fægtende tilbage til Stillingerne ved Helligbæk og Isted og derfra til Isted Skov. Søger Fjenden at forcere denne sidste Stilling, skal Avantgarde-Brigaden holde ham fast her og ved Understøttelse af Reserveartilleriet tilbageslaae hans Angreb. 4de, 3die og 2den Brigade gaae over til Offensiven henholdsvis mod Isted, Øvre Stollik og Bøglund-Stenderup, idet Hæren, fremskydende sin højre Fløj, omfatter Fjenden; samtidigt skal 1ste Brigade gaae frem fra Isted Kro V. for Chausseen for at angribe ham i højre Flanke, medens en Afdeling af 1ste Jægercorps trænger frem fra Gammellund gennem Bøgholt mod Helligbæk; Reservecavaleriet og det ridende Batteri rykke efter ad sidstnævnte Vej for at udføre gunstige Cavaleriangreb og

sikre Sejren, og i Anledning af denne Fremrykning skal Terrainet jævnes, Hegnene slojfes og Grøfterne tilkastes.»

Forandringer i
Hærens Stilling
i Dagen indtil
den 23de Juli.

Samtidigt udgaves Ordre med Hensyn til en noget forandret Opstilling, som Afdelingerne skulde indtage den 19de om Morgenen; men da der til denne Ordre endnu den 19de og 20de kom enkelte Tilføjelser, indskrænke vi os her til at vise Forandringerne, saaledes som de derefter bleve. Af Avantgarde-Brigadens Afdelinger forlagdes 1ste og 8de Bataillon til en Bivouak i Isted Skov, og det 12 Pds. Batteri Nr. 1 rykkede til Isted By, hvorhen ogsaa 2det Dragon-Regiments 4de Escadron forlagdes; af Avantgarde-Brigadens øvrige Afdelinger havde Oberst Gerhardt allerede den 18de ladet 3die Jægercorps og 2 Compagnier af 15de Bataillon gaae i Bivouak henholdsvis i Stenderup Vester-skov og i Elmskov, idet Forpostlinien samtidigt var bleven skudt frem til Afsnittet ved Bollingsted Aaens øvre Løb med enkelte Poster frempousserede til Egnen om Sønder Smedeby; de 2 Kanoner af det ridende Batteri og 5te Escadron af 2det Dragon-Regiment bivouakerede ved Helligbæk, hvor Avantgarde-Brigadens Stabsquarter var blevet etableret. Af 1ste Brigades Afdelinger besatte 2 Compagnier af 1ste Jægercorps med 3 Delinger af 1ste Escadron af 1ste Dragon-Regiment Gammellund, medens de 2 andre Compagnier med 1 Deling af nævnte Escadron og 1 Deling fra 2det Dragon-Regiments til Reservecavaleriet henhørende 2 Escadroner besatte Bollingsted; fra disse Steder udstilledes Forposter til Forbindelse med Avantgarde-Brigadens og langs Trenen fra Langsted til Høning; af Brigadens øvrige Afdelinger kom 4de Bataillon til Arnholt og 3die Bataillon samt Batteriet til Skovby; Brigadestaben forlagdes til Lyrskov. Af 2den Brigade rykkede 5te Bataillon fra Brodersby i Bivouak ved Vedelspang, idet den dog førstnævnte

Sted efterlod 80 Mand, som ved den eventuelle Afmarche af de i Mysunde værende 2 Compagnier af 6te Bataillon skulde overtage Dækningen af Brohovedskandsen. Af 4de Brigade kom 4de Jægercorps fra Jydbæk til Grydeskov, hvor det gik i Bivouak og besatte Skovudkanten, Escadronen fra Jydbæk til Slesvig, og 14de Bataillon fra Slesvig til Ny Bjerent. Af Reservecavaleriet kom Staben til Skovby, 1ste Dragon-Regiments 4 Escadroner til Hysby, Store og Lille Dannevirke, og 2det Dragon-Regiments 2 Escadroner, hvoraf som anført i Deling var afgiven til Bollingsted, til Jydbæk; de resterende 6 Kanoner af det ridende Batteri underlagdes Reservecavaleriet og forlagdes til Hysby, og disse Kanoner erholdt som Bedækning et Detachement af 1ste Jægercorps paa 20 Mand, som eventuelt skulde transporteres tilvogns; endvidere blev der underlagt Reservecavaleriet et Detachement paa 100 Mand fra samtlige Jægercorpser, hvoraf 60 Mand stationeredes i Treja, 20 i Solbro og 20 i Hollingsted for at bevogte Treneovergangene, afvise Cavaleringreb og opholde fjendtligt Infanteri saalænge, indtil Hærens Gros kunde have Melding om, at det havde vist sig; medens 1ste Dragon-Regiment gjordes ansvarligt for Posternes Sikkerhed i Treja og Hollingsted. fik 2det Dragon-Regiment Ansvaret for deres Sikkerhed i Solbro, det vil sige. det betydedes dem, at Intet maatte skee foran disse Poster, som ikke kom til Regimentschefernes Kundskab. Et Detachement af Erstatnings-Jægercorpset i Rendsborg afgik dels til Hjælp ved Besættelsen af Hollingsted, dels til Besættelsen af Overgangene over Trenen og Ejderen ved Fresendelf, Hude, Schwabsted, Frederikstad, Wollersum og Tønning; Besættelsen af disse Punkter skete nærmest for at have Tilsyn med Rejsende. Af Reserveartilleriet blev, som anført, 6 Kanoner af det ridende Batteri underlagte Reservecavaleriet, medens

det 24 Pds. Granatkanon-Batteri afgik til en Bivouak ved Isted Kro; et 3 Pds. Batteri i Rendsborg, hvis Bestemmelse oprindeligt havde været at anvendes mod Landgangsforseg, og som man derfor havde paatænkt kun at bespænde med Bønderheste, var efter Oberst Wissels Forslag hurtigt blevet militært organiseret for at anvendes ved Ekernførde til Batteriernes Forsvar mod Landsiden, men det var dog kun Halvdelen af Batteriet, som afgik til Ekernførde, medens den anden Halvdel afgik til Mysunde. Hovedkvarteret endelig blev forlagt til Falkenberg, Ammunitionsparken og Ambulancerne til Fartorp.

Den 21de Juli inspicerede General Willisen samtlige Infanteri-Brigader, den 22de Cavaleriet og det ridende Artilleri; samtidigt udstedte Generalen den i Bilag 4 anførte Proclamation, hvis Indhold gik ud paa, at Afgjørelsens Dag var forhaanden, og at det nu gjaldt at kjæmpe som tappre Mænd. Som Følge af den vedholdende, stærke Varme og Troppernes Mangel paa Øvelse i at marchere havde Generalen truffet den Bestemmelse, at Tornystrene under større Marcher og navnlig, naar Fægtning forestod, skulde kjøres, og at hvert Compagni i den Anledning kunde erholde 3 Vogne; idet det derhos bestemtes, at der for hver Bataillon skulde medføres 10 Vogne til Saarede, blev det et forholdsvis betydeligt Train, som tildeltes Afdelingerne, hvorvel det ikke alt skulde medtages i Kampen; Tornystervognene og Stabsbagagevognene skulde sendes tilbage, medens Ammunitionsvognene, Compagnikarrerne med Kogekjedlerne, Medicinkarren, Sygevognen og Vognene til de Saaredes Transport skulde forblive til eventuel Afbenyttelse.

Om den danske Hærs Stilling var man temmelig godt underrettet ved de jevnligt fremsendte Recognosceringspatrouiller, der, som vi senere skulle see, af og til

stødte sammen med vore og vexlede Skud med dem. En større Patrouille paa 1 Deling Dragoner og 45 Jægere udgik den 21de om Morgenen fra Langsted over Jerrishøj mod Vanderup og Frørup og skaffede Oplysning om vor Stilling vesterpaa. Der var iøvrigt i dette Øjemed og for om muligt at drage vor Opmærksomhed i denne Retning allerede den 19de afgaaet et Commando paa 30 Dragoner og 24 Jægere af 4de Jægercorps, som transporteredes paa Vogne; henimod Aften den 19de marcherede Commandoet til Fjolde, hvor det overnattede, efter at have anmeldt Qvarter for en Brigade og sendt Patrouiller mod Vanderup; den 20de gik det videre over Trelstorp og Dørpum til Soholmbro, hvorfra det sendte Patrouiller mod Skovlund og Læk, og den 21de fortsattes Marchen over Læk mod Lindholm, idet der undervejs i Læk ogsaa bestiltes Qvarter til en Brigade. Det var Hensigten at overnatte i Læk; da der imidlertid viste sig stærke danske Cavaleripatrouiller og i større Afstand betydelige Støvskyer, turde Commandoet i Betragtning af den store Afstand fra den egne Hær ikke udføre denne Plan, men trak sig ad den vestre Vej over Vester Bjerrum til Bredsted, hvor det om Aftenen gik i Qvarter. Den 22de erfarede Commandoet gennem udsendte Cavaleripatrouiller, at omtrent 300 danske Jægere og en Escadron Dragoner vare rykkede ind i Læk, den 23de, at de igjen vare marcherede Øst paa, og efter Modtagelsen af denne Melding den 23de om Aftenen vilde Commandoet atter bryde op til Læk, da det af en fra Flensborg kommende Bonde fik Underretning om, at den danske Hær bevægede sig Syd paa, og at en Infanteri-Brigade med Cavaleri og Artilleri var gaaet i Bivouak ved Vanderup. Det blev derfor besluttet at forblive i Bredsted; Natten mellem den 23de og 24de erholdt imidlertid Commandoet Befaling til

Forskjellige
foretagne Re-
cognosceringer.

strax at bryde op til Fjolde, hvilket ogsaa udførtes Kl. 3 om Morgenen efter Tilbagekomsten af de mod Vanderup udsendte Patrouiller; i Fjolde optoges Commandoet af 1 Escadron og 42 kjørende Jægere af Detachementet i Treja, der den 23de om Morgenen ifølge Ordre fra Hovedkvarteret vare dirigerede derhen for at indhente Efterretninger angaaende Commandoet og eventuelt at beordre det tilbage. Marchen tiltraadtes nu i Forening til Solbro, men man var neppe ankommen her, førend danske Infanteri- og Cavalericolonner bleve synlige. Jægerne forbleve derfor ved Solbro, medens Cavalericommandoet afgik til de respective Escadroner.

Med et lignende Formaal som det ovenfor omtalte havde et Commando paa 11 Dragoner og 30 kjørende Jægere fra den 18de været detacheret ind i Angeln; om Natten strejfede det frem over Satrup i nordøstlig Retning udenom vor Hærs venstre Fløj, medens det om Dagen trak sig mod Syd; ogsaa dette Commando bestilte flere Steder Qvarter for større Troppedele. Den 24de om Aftenen vendte det tilbage til 2den Brigade, hvorfra det var udsendt. — Allerede lidt tidligere, nemlig den 17de og 18de, havde der været udsendt et flyvende Corps, bestaaende af de 2 ved Mysunde værende Compagnier af 6te Bataillon og 2 Compagnier af 5te Bataillon, i Retning af Kappel for at holde Øje med mulige Foretagender fra vor Marines Side; en senere af Overcommandoen given Ordre til Corpset om at gaae frem lige til Kappel for at forvise sig om, hvorvidt en given Befaling om alle Sømærkers Borttagelse i Sliens Munding maatte være bragt til Udførelse, kom ikke dette i Hænde, hvorimod et mindre Commando af 2det Jægercorps til den Ende afgik til Kappel.

Der var imidlertid atter foretaget enkelte Forandringer i Hærens Opstilling nærmest med det Maal

for Øje at drage de bagved værende Afdelinger tættere til. Saaledes vare de 3 Compagnier af 2den Bataillon, hvilken Bataillon nu commanderedes af Major Aldosser, efterat dens tidligere Chef, Major Gagern, var udnævnt til Brigademajor ved 1ste Brigade, den 22de paa Vogne transporterede fra Rendsborg til Slesvig, hvor det detacherede Compagni atter stødte til Bataillonnen; til Parken i Fartorp afgav Bataillonnen derefter et blandet Commando paa 80 Mand under en Officers Commando. Endvidere vare de i Frederiksort og Ekernfærde værende 2 Compagnier af 6te Bataillon nævnte Dag rykkede til Ornum, saa at hele 6te Bataillon derefter var samlet i Egnen om Mysunde; Compagnierne fra Frederiksort og Ekernfærde afløstes der af 2den Erstatnings-Bataillon. En anden Forandring bestod i, at endnu et Detachment af Erstatnings-Jægercorpset, c 30 Mand stærkt, afgik til Forstærkning af Detachmentet ved Treja. For saa hurtigt som muligt at have Afdelingerne kampberedte befalede General Willisen, at Brigaderne ved stærk Kanonade strax skulde samle sig paa de forud opgivne Pladser uden at afvente højere Ordre, og at af hver Brigade 1 Officer før Dagens Frembrud skulde være ved Forposterne.

Den 23de bleve Avantgarde-Brigadens forreste Afdelinger, som General Willisen fandt for meget frempousserede, trukne længere tilbage; den Stilling, som den slesvig-holstenske Hær derefter indtog, og som den bevarede, indtil Kampen den 24de begyndte, var følgende: Stillingens venstre Fløj sikkedes af Reservecavaleriet, hvoraf de 2 Escadroner af 2det Dragon-Regiment vare henlagte til Jydbæk, medens 1ste Dragon-Regiments 4 Escadroner og de 6 Kanoner af det ridende Batteri cantonnerede i Hysby; Stabskvarteret var i Skovby, Samlingspladsen ved Arnholt. Hollingsted, Treja og Solbro vare besatte med det combinede

Hærens Stilling den 23de Juli om Aftenen.

Commando af det Brigaden underlagte Jægerdetachment og mindre Afdelinger Dragoner, saaledes at der i Treja var henved 120 Mand, hvert af de andre Steder henved 30 Mand; i Solbro blev dog Styrken, som vi have seet, den 24de om Morgenen forøget med de 66 Jægere, der havde hørt til de Vest fra retournerende Commandoer, saa at Styrken af Jægere her var henimod 90 Mand, ved Treja derimod kun nogle og halvtreds. Fra N for Solbro og til henimod Flensborg-Slesvig Chausseen dækkedes Stillingen af 1ste Brigade, hvoraf der til Forposttjeneste var afgivet 1ste Jægercorps og den Brigaden tildelte Escadron, medens den Brigaden tidligere tildelte Deling af 2det Dragon-Regiment den 22de var vendt tilbage til Reservecavaleriet. I Langsted var der placeret 1 Compagni og $1/2$ Deling Dragoner med Feltvagter ved Hønning og ved Eggebæk samt med mindre Poster ved de forhaanden værende Vadesteder, hvoraf det ved Tydal var det vigtigste, medens der i Bollingsted stod som Repli 1 Compagni og $1 1/2$ Deling Dragoner; fra de i Gammellund værende 2 Compagnier og 2 Delinger Dragoner var der udstillet Feltvagter ved Engbro og i Bøgholt samt ved Teglværket S. derfor en lille Repli, bestaaende af en Halvdeling af det ikke paa Vagt værende Compagni; fra Langsted udsendtes stadigt Patrouiller mod Vanderrup, Tarup og Hjalm, og fra Engbro Nord paa langs Bollingsted Aa. Forpostafdelingernes Samlingssted var ved den nordlige Udkant af Gammellund Af de øvrige Afdelinger af 1ste Brigade stod 4de Bataillon i Arnholt, 3die Bataillon samt 6 Pds. Batteri Nr 1 i Skovby og 2den Bataillon i Slesvig (Lollfuss); Brigadestaben var i Lyrskov, Brigadens Samlingsplads ved Arnholt. Omtrent fra Flensborg Chausseen til henimod Klapholt dækkedes Stillingen af Avantgarde-Brigaden, hvis forreste Linie mod Vest dannedes af 3die

Jægercorps i Forening med en mindre Afdeling Cavalieri, mod Øst af 15de Bataillon. Af Jægercorpset stod om Dagen 1 Compagni ved Popholt, 1 i Elmskov, medens de øvrige Compagnier bivouakerede paa de c. 1200 Alen S. for Helligbæk liggende Højder; Cavaleriafdelingen stod i Stenderup Vesterskov. Forpostlinien gik om Dagen langs Stenderup Aa over Stenderup; om Natten blev Compagniet ved Popholt trukket tilbage til Helligbæk, og Forpostlinien trukket tilbage til i Højde med Stenderupbusk; Compagniet i Elmskov havde en staaende Patrouille længere mod Øst til Forbindelse med Forposterne fra 15de Bataillon. Af denne Bataillon bivouakerede i Egnen af Øvre Stollik 2 Compagnier, der havde udstillet Feltvagter henimod Klapholt Hede og havde en stærk, staaende Patrouille i Nedre Stollik; de 2 andre Compagnier af 15de Bataillon stode i Isted By. Af Avantgarde Brigadens øvrige Afdelinger bivouakerede 1ste og 8de Bataillon ved den nordlige og østlige Udkant af Isted Skov, de 2 Kanoner af det ridende Batteri og 4de Escadron af 2det Dragon-Regiment ved Isted Kro, 5te Escadron af samme Regiment og 12 Pds. Batteri Nr. 1 ved Isted By; Brigadestaben var i Isted Kro. Paa Stillingens højre Fløj i Egnen om Vedelspang stod 2den Brigade med 2det Jægercorps og Brigadens Escadron i Bøglund og Nørre Farensted, hvorfra Feltvagter vare udstillede henimod Klapholt og Olsby; Brigadens 2 Batterier vare trukne til Vedelspang, 5te Bataillon stod ved Vedelspang med et Detachement i Brodersby, 7de Bataillon i og ved Tolk, 6te Bataillon i Brodersby, Ornum og Mysunde; Brigadestaben var i Vedelspang, Brigadens Samlingsplads umiddelbart derved. Af de bagved værende Afdelinger havde 3die Brigade, der cantonnerede i Byerne S. for Langsø, Samlingsplads imellem Bjerent og Vadestedet ved Gulholm, medens

4de Brigade, af hvilken 4de Jægercorps bivouakerede i Grydeskov, 14de Bataillon cantonnerede i Ny Bjerent, de øvrige Afdelinger i Slesvig By, havde Samlingsplads ved Langsøers sydvestlige Ende N. for Søens sydlige Tiløb; Jægercorpset skulde dog forblive i Grydeskov. Af Reserveartilleriet endelig var det 24 Pds. Granatkanon-Batteri blevet forlagt til Arnholt og Lyrskov, 12 Pds. Batteri Nr. 2 var i Slesvig, medens det 3 Pds. Batteri var i Mysunde og Ekernførde; et 6 Pds. Reserve-Batteri paa 6 Kanoner var endnu blevet formeret i Rendsborg, men dette afmarcherede først Natten mellem den 24de og 25de, saa at det først om Morgenen den 25de ankom til Isted Kro. Reserveartilleriets Samlingsplads var ved Isted Kro.

I Dispositionen for Forsvaret var der siden dens Udgivelse ikke foretaget nogen Forandring; kun var det særligt paalagt Avantgarde-Brigaden ved et fjendtligt Angreb ikke at holde sin fremskudte Stilling længer, end til at Tropperne i Centrum havde indtaget deres Fægtningsstilling; dens Opgave skulde paa en Maade være at drage Fjenden hen mod denne Stilling. Det var altsaa fremdeles Defensiven med den mindre, Offensiven med den større Styrke, som lagdes til Grund for Stillingens Forsvar; paa at holde nogen Styrke i Beredskab som Hovedreserve var der ikke tænkt, og denne Fejl kan neppe undskyldes ved den Tillid, General Willisen nærede til Resultatet af de offensive Bevægelser.

Oberst Gerhardt havde kun nødigt efterkommet Overcommandoens Befaling om at trække Avantgarde-Brigadens Afdelinger længere tilbage, da han havde ønsket at optage Kampen i de foran Helligbæk liggende Skove. Skjøndt dette nu saa godt som maatte opgives, var det dog hans Agt ialtfald om muligt at søge at holde Elmskov imod et alvorligere Angreb, og han havde derfor givet 15de Bataillon Ordre til, naar For-

posterne foran Helligbækken angrebes, da at concentrere sig henimod denne Skovs sydøstlige Hjørne for derfra at gaa offensivt frem og falde Angriberen i venstre Flanke.

Idet vi nu gaae over til at betragte Forholdene ved den danske Hær, forudsikke vi nedenstaaende Oversigt over den active Armees Formation og Inddeling, der tillige viser de Personalforandringer, som efterhaanden vare foregaaede i Afdelingernes Commando.

Den active
Armees For-
mation og
Styrke.

Overcommandoen.

Commanderende General . .	General Krogh.
Stabschef	Oberst Flensborg.
Souschef	Major Kauffmann.
Højstcommanderende Artil- leriofficer	Oberst Fibiger.
Højstcommanderende Ingeni- eurofficer	Capitain Dreyer
Corpsintendant	Overkrigscommissair v. Schmidten.
Corpsstabslæge	Professor Bendz.
Corpsstabsdyrlæge	Regimentsdyrlæge Ring- heim.
Corpsauditeur	Overauditeur Poulsen.
Til Ledelse af Recognosce- ringsarbejder	Oberstlieutenant Caroc.
Commandant i Hovedkvarteret	Ritmester Gulstad.
Marineofficer i do.	Capitainlieutenant C. N. Wulff.
Traincommandeur	Major Barner.
Chef for Sundhedstropperne	do. Holten-Bechtols- heim.
1ste Division	General Moltke.
Stabschef	Oberstlieutenant Stein- mann.
Souschef	Capitain H. Beck.

- 3 die Brigade . . . . . Oberst Schepelern.
 Stabschef Capitain H. W. Mathiesen.
- 6te Linie-Bataillon . . . Major Rodenburg.
 7de do. do. . . do. Wørisheffer.
 8de do. do. . . Oberstlieutenant Lemmich.
 4de Reserve-Bataillon . . Major Thrane.
 1ste Jægercorps . . . . . do. Wilster.
- 4de Brigade . . . . . Oberst Thestrup.
 Stabschef Capitain Bernstorff.
- 9de Linie-Bataillon . . Major Harbou.
 11te Linie-Bataillon . . Oberst Staggemeier.
 5te Reserve-Bataillon . . Major Scharffenberg.
 6te do. do. . . Oberstlieutenant la Cour
 2det Jægercorps . . . . . do. Branner
- 6te Brigade . . . . . Oberst Irminger.
 Stabschef Capitain J. D. Høst.
- Livgarden til Fods . . . Oberstlieutenant Kirchhoff.
 1ste lette Bataillon . . . do. Walther.
 2den do. do. . . do. Hindenburg.
 1ste Forstærkn.-Bataillon do. Stockfleth.
 4de do. do. Major Saint-Aubain.
 1se Reserve-Jægercorps . do. Bonnez.
- Gardehusar-Divisionen Oberstlieutenant Torp *)
- Artillericommandoen . Oberstlieutenant Lüttichau.
 3die Batteri (6 Pds.) . Capitain Glahn.
 2det do. (6 Pds.) . do. Schultz.
 12te do. (12 Pds.) do. Budde-Lund.
- 2den Division . . . . . General Schleppegrell.
 Stabschef Oberstlieutenant Bülow.
 Souschef Capitain Faaborg.

---

*) Var den 15de Maj 1850 bleven tillagt Oberstlieutenants
 Charakter.

- 1ste Brigade . . . . . Oberst Krabbe.
 Stabschef Capitain W. Stricker.
 4de Linie-Bataillon . . Major Neergaard.
 10de lette do. . . Oberstlieutenant Ræder.
 1ste Reserve-Bataillon . do. Henckel.
 3die do. do. . do. Lorentzen.
 3die Jægercorps . . . . . do. Coch.
- 2den Brigade . . . . . Oberst Baggesen.
 Stabschef Capitain Kranold.
 5te Linie-Bataillon . . Major Bülow.
 12te lette do. . . . . Oberst Læssøe.
 13de Linie- do. . . . . do. Trepka.
 2den Reserve-Bataillon . Major Dodt. *)
 3die do. Jægercorps do. Gosch.
- 5te Brigade . . . . . Oberst Ræder.
 Stabschef Capitain Abrahamson.
 3die Linie-Bataillon . . Major Vett.
 2den Forstærkn-Bataillon Oberstlieutenant du Plat.
 3die do. do. do. Gerlach.
 5te do. do. Major Dau.
 1ste do. Jægercorps do. Schepelern.
 2det do. do. do. Lange.
- 4de Dragon-Regiment. Oberst Nielsen.
- Artillericommandoen . OberstlieutenantFuhrmann.
 5te Batteri (6 Pds.) . . Capitain Dinesen.
 7de do. (12 Pds.) . . do. Baggesen.
 11te do. (6 Pds.) . . do. Just.
- Reservecavalleriet . . . . . General Flindt.
 Stabschef Oberst Müller.

---

*) Major Dodt havde den 4de Juli paa Grund af Oberst Schows Sygdom overtaget Commandoen over Bataillonene; Oberst Schow døde paa Augustenborg Lazareth den 23de Juli.

med Kammerherre Tillisch, Commandeurcapitain Bille og Overcommandoen for de svensk-norske Occupationstropper under 12te Juli bestemt, at den danske Hærs Indrykning i Slesvig skulde finde Sted den 16de Juli samtidigt fra Nørrejylland, Fyen og Als, og meddelt Hærens Hovedafdelinger den almindelige Plan, som var lagt til Grund for Indrykningen. Det vil tillige erindres, at den senere modtagne Meddelelse om, at de preussiske Tropper først fuldstændigt vilde have forladt Slesvigs Grund den 17de Juli, lige saa lidt som Krigsministerens Betæneligheder havde gjort nogen Forandring i den tagne Bestemmelse, da Insurgent-hærens Overskridelse af Ejderen allerede den 14de var kommen til den danske Overcommandos Kundskab, og Hensynet til Flensborgs Sikkerhed krævede, at de danske Tropper besatte Byen den 17de forinden de svenske Troppers Afmarche, hvilket ved en senere Indrykning i Hertugdømmet ikke vilde have været muligt, eftersom en Overførelse af Tropper til Flensborg søværts ikke lod sig udføre paa Grund af Mangelen paa Transportmidler.

Ved Dagsbefaling af 15de Juli overlodes det 2den Division og 5te Infanteri-Brigade hver for sit Vedkommende at anordne de nærmere Details Indrykningen vedrørende, dog med det Forbehold, at Divisionsquarteret den 16de skulde tages i Graasten, og blev det tillige paalagt samtlige Troppeafdelingers Commandeurer at vaage over den strængeste Marchedisciplin og at paasee, at Marchen, naar det ikke anderledes befaledes, skete paa den køligste Tid af Døgnet med passende Hviletider og i ikke for tætte Colonner, ligesom at forebygge umaadeholden Nydelse af gjærede Drikke og umoden Frugt. For de paa Nørrejyllands Grændse concentrerede Tropper gav Overcommandoen samtidigt detaillerede Bestemmelser om, hvorledes Ind-

Bestemmelser
fra Overcom-
mandoens Side
i Anledning af
Indrykningen i
Hertugdømmet.

rykningen skulde gaae for sig, og hvilke Quarterer Afdelingerne skulde have indtaget den 16de Kl. 4 Eftermiddag.

De i Jylland
concentrerede
Troppers Frem-
rykning den
16de Jull.

I Henhold til sidstnævnte Ordre brød Avantgarden, som dannedes af 3die Infanteri-Brigade, Gardehusar-Divisionen og 2det Batteri (Schultz) og var underlagt Oberst Schepelerns Commando, op fra sine Cantonnements den 16de Juli i den tidlige Morgenstund og marcherede dels over Christiansfeld, dels ad Vejene over Ødis, Hjerndrup, Moltrup og over Bramdrup, Steppinge, Simersted, Magstrup til Haderslev, Hammelev og Styding; disse Byer besattes, Avantgarden tog Cantonnement her med Stabsquarter i Haderslev og Forposter udsatte mod Syd og Sydvest. 4de Brigade, hvilken 3die Batteri (Glahn) i taktisk Henseende var tildelt, marcherede ad Vejen fra Kolding over Taps og Christiansfeld og tog Cantonnements i Moltrup, Bramdrup, Rovstrup, Errigsted, Over- og Neder Aastrup, Rørkjær, Bjerning, Kabdrup og Skovbølling med Stabsquarter i Rørkjær. 6te Brigade, hvilken 12te Batteri (Budde-Lund), i taktisk Henseende var tildelt, fulgte 4de Brigade ad samme Vej og tog Cantonnements i Sigeling, Øster og Vester Hjerndrup, Simersted, Favervraa, Favstrup, Bøgeskov, Fjelstrup og Christiansfeld med Stabsquarter paa sidstnævnte Sted. Af Reservecavaleriet, som marcherede over Skodborg, Jarls, Oxevad og over Vamdrup, Steppinge, tog 3die Dragon-Regiment Cantonnements i Oxevad, Mølleby, Ørsted og Lert, 5te Dragon-Regiment i Magstrup Ringtved, Jegerup og Kjørstrup, 6te Dragon-Regiment i Steppinge, Højrup, Kolstrup og Bjerndrup, 10de Batteri (Wegener) i Somersted og Kastvraa, det mobile Sygehestedepot endelig i Vonsild; Stabsquarteret toges i Somersted, og efter at være rykket i Cantonnement udsatte Reservecavaleriet Forposter mod Sydvest i Forbindelse med

Avantgardens. Reserveartilleriet marcherede over Kolding ad Alver Vejen og tog Cantonnements i Hvinde-rup, Alver, Støbbum, Kobbersted, Skovhuse, Hejls, Bøgebjerg, Stavnsbjerg, Sjelund og Aastorp med Stabskvarter i Haderslev. Reservetraindepotet flyttede til Kolding, det mobile Hestedepot til Agtrup og Sønder Bjært, Reserveambulancen og Reserveambulancemandskabet til Dalby og Skarretved. Hovedkvarteret til-ligemed 1ste Divisions Stabskvarter endelig forlagdes til Haderslev.

Med Hensyn til Udstillingen af Forposterne be-mærkes, at disse efter Overcommandoens Bestemmelse skulde indskrænkes til de fornødne Observationsposter med Replier paa Vejene, indtil Efterretninger om Fjendens Nærmelse indløb; Majorerne Hegermann-Lindenchrone og Marcher overdroges Ledelsen af Forposttjenesten respective ved Avantgarden og Reservecavaleriet. I Forpoststillingen foran Avantgarden dannedes den forreste Linie af Cavaleriposter i Retning fra Styding til Laves-gaard S. Ø. for Hostrup, medens de nærmere Adgange til Cantonnementerne besattes med Infanterifeltvagter, som Soutiens for hvilke der i Haderslev stod 1 Compagni af 1ste Jægercorps, i Hammelev 1 Compagni af 8de Linie-Bataillon. Al Passage gjennem Forposternes yderste Linie blev forbudt, og Posten mod Syd standset, ligesom den allerede Dagen forud var bleven standset fra Kolding.

Marchen havde paa Grund af den stærke Varme været meget anstrængende for Tropperne, der var fore-kommet adskillige Sygdomstilfælde, endog enkelte Døds-fald, og for at undgaae den store Afgang i Styrken, der kunde blive Følgen af flere saadanne anstrængende Marchedage, bemyndigede Divisionen Brigaderne til at lade samtlige deres Afdelinger requirere det højst fornødne Antal Vogne til at kjøre Tornystrene; denne Tilladelse,

der foreløbigt kun blev givet for Marchen den 17de, fornyedes efterhaanden, saa at den ogsaa kom til at gjælde for de nærmest følgende Dage.

Overcommandoen fandt det nødvendigt i Haderslev at afsætte Herredsfoged Thomsen, der var bekjendt som en farlig Agitator og Mellemand for Statholderskabet; han fik Tilhold om at rejse til Kjøbenhavn og melde sig til Politiet der. Ligeledes suspenderedes Postmester Jürgens som upaalidelig og farlig i den Embedsstilling, han beklædte.

De paa Als
concentrerede
Troppers Frem-
rykning den
16de Jull.

Fremrykningen fra Als den 16de Juli skete Kl. omtrent 5 Morgen i 2 Colonner, en højre Colonne under Oberst Krabbe, bestaaende af 1ste Brigade, Batterierne Lumholtz og Dinesen, 1ste Escadron af 4de Dragon-Regiment samt en Afdeling Ingenieurer, og en venstre Colonne under Oberst Baggesen, bestaaende af 2den Brigade, Batterierne Baggesen og Just, 4de Escadron af 4de Dragon-Regiment og en Afdeling Ingenieurer; hver Colonne havde sin Avantgarde, bestaaende af 1 Bataillon, 2 Kanoner, 25 Dragoner og 1 Section Ingenieurer. Højre Colonne marcherede over Sottrup, Avnbøl, Bøgskov, Kiding, Ladegaard og Kvers, venstre Colonne ad Flensborg Vejen over Graasten og Ringenæs. De fra højre Colonne udstillede Forposter strakte sig fra S. for Søgaard Skov, hvor de kom i Forbindelse med 5te Brigade, til Undelev, de fra venstre Colonne udstillede herfra over Hokkerup og Munkemølle; Replier for højre Colonne stode i Lundtoft og Tyrsbøl ligesom ogsaa i Søgaard, indtil dette Sted besattes af 5te Brigade, for venstre ved Sammenstødspunktet af Vejene fra Hokkerup og Tyrsbøl til Ringenæs samt paa Hovedlandevejen der, hvor Vejen gaaer af til Munkemølle; sidstnævnte Repli tildeltes 2 Kanoner; til Forpostcommandeur var udnævnt Oberst Læssøe og under ham for højre Colones Vedkommende Major Neergaard.

Bag denne Linie cantonneredes Tropperne i Kvers og Felsted Sogne, Ringenæs, Graasten, Trappen, Alnor, Rønnevad, Adsbøl og Fiskebæk. Allarmpladsen var for højre Colonne ved Kvers, for venstre ved Hovedlande-vejen i Højde med Bækken. For Forholdet i Tilfælde af Angreb var der givet den Bestemmelse, at det til højre Colonne hørende Batteri i Adsbøl skulde forblive ved venstre Colonne, hvorimod venstre Colonnens Cavaleri fra Fiskebæk da skulde slutte sig til højre Colonne. Forbindelsen med 5te Brigade skulde søges bævdet, og hvis dette ikke kunde lykkes, skulde de 2 Brigader efter nærmere Ordre trække sig tilbage til Sundeved.

Under Marchen fra Sønderborg til Graasten detacheredes 2 Compagnier af 3die Reserve-Bataillon under Major S. C. Krieger over Broager til Brunsnæs for derfra ved Marinens Foranstaltning at overføres til Holdnæs. Endvidere blev fra Ringenæs under Commando af Capitain Thulstrup afsendt 20 Sappeurer med Bedækning af 50 Mand Infanteri paa Vogne samt 6 Dragoner for at ødelægge det store, palissaderede Værk ved Kobbermøllen og Palissaderingen ved Krusaa; Beboerne i Egnen tilligemed Haandværksfolk fra Flensborg assisterede ved dette Arbejde, som fuldendtes i Løbet af Natten.

Indskibningen i Assens af 5te Brigade og de til denne foreløbigt hørende 2 Escadroner (2den og 3die) af 4de Dragon-Regiment begyndte den 15de for Trainets Vedkommende Kl. 11 Aften, for Afdelingernes Vedkommende ved Midnatstid dels fra Havnen, dels fra en tæt N. for samme anlagt Bukkebro; Flotillen, bestaaende af 7 Dampskibe, 10 Transportskibe, 23 Transportchalouper og et Par Smaaskibe, afgik den 16de Kl. 4 Morgen og naaede Kl. 11 Aabenraa, hvor de fleste Huse vare behængte med Dannebrog, og hvor

5te Brigades
Overførsel til
Aabenraa.

den store Mængde dansksindede Indvaanere kom Tropperne hjerteligt imøde; Kl. 2 Eftermiddag vare Tropperne udskibede. Brigaden fremsendte en Avantgarde, som stilledes under Commando af Oberstlieutenant Gerlach, og som bestod af 3 Batailloner og de Brigaden attacherede 2 Escadroner med Undtagelse af 1 Deling, der forblev i Aabenraa; af Avantgarden fremsendtes 1 Bataillon og 1 Deling Cavaleri til Aar-toft og Kliplev, en lignende Styrke til Søgaard, medens den øvrige Del indtog en Bivouak i Eggen om Hjulse; langt udgaaende Cavaleripatrouiller udsendtes mod Vest og Syd samt tillige i østlig Retning for at søge Forbindelse med Tropperne fra Als. Af Brigadens øvrige 3 Batailloner indtog de 2 et Cantonnement i Hostrup, Stubbæk, Ensted og Røllum, medens 1 Bataillon forblev i Aabenraa; denne Bataillon havde Ordre til ved Opbrudet den følgende Dag at lade 1 Compagni blive tilbage, indtil 1ste Divisions Avantgarde indtraf dertil. Brigadekvarteret var i Stubbæk.

Forbindelsen mellem Tropperne fra Als og Tropperne fra Fyen var altsaa tilvejebragt den 16de Juli om Aftenen, og for Fremmarchen den følgende Dag havde 5te Brigade indmeldt, at den vilde kunne være samlet ved Søgaard og Kliplev Kl. 7^{1/2} om Morgenen. Da dette var noget senere, end den øvrige Del af Divisionen brød op fra de ovenfor angivne Rendezvouspladser, og Vejen for denne Del var kortere end for 5te Brigade, og da man havde Underretning om, at Insurgenterne havde Forposter ved Stenderup og enkelte Cavaleritrops paa 3—4 Mand havde været Flensborg paa et Par Mil nær, saa at man mente at maatte gaae frem med megen Forsigtighed, blev det betydet Brigaden, at man i Stillingen ved Bov og Krusaa vilde afvente Forøeningen med den før da efter Omstændighederne at træffe videre fornøden Bestemmelse. 1ste og 2den

Brigades Fremmarche fra Rendezvouspladserne skete som den 16de, kun at alt Cavaleriet, med Undtagelse af 1 Deling, fulgte med højre Colonne. Denne marcherede fra Lundtoft ad nærmeste Vej til Chausseen, paa denne til Holdbi Kro og derfra ad den saakaldte Oxevej til Bov, hvor Avantgarden besatte Aaløbet fra Nørre Smedeby indtil S. for Volmerstoft, navnlig Passet ved Nyhus, medens den øvrige Styrke foreløbigt stillede sig i 2 Træfninger mellem Bov og Smedeby N. for Vejen imellem disse to Punkter, Artilleriet i en 3die Træfning; af Cavaleriet sendtes Afdelinger vesterpaa for at observere Vejene fra Frydenborg og fra Ellund, og desuden sendtes 1^{1/2} Escadron under Major H. Scharffenbergs Commando gjennem Flensborg for at afsøge Egnen S. og V. for Byen. Venstre Colonne marcherede over Kjelstrupmark Nord om Hønsnap og stødte til Chausseen ved Kidskelund, hvorfra den fulgte Chausseen til Krusaa. Avantgarden besatte Aaløbet fra Nørre Smedeby forbi Kobbermøllen til Fjorden samt fremskød Observationsposter til Wassersleben og i Højde med dette Sted til den vestlige Udkant af Skoven; den øvrige Del af Colonnen stilledes foreløbigt i 2 Træfninger N. for Vejen fra Kollund til Chausseen, Artilleriet bag Træfningerne. Trainet for begge Colonner holdtes foreløbigt en halv Mils Vej tilbage. 5te Brigade naaede Stillingen ved Bov kort efter de 2 Colonner Kl. henad 1 om Eftermiddagen.

2den Divisions
Fremrykning
og Dislocation
den 17de Jull.

Efterat Cavaleriet var rykket gjennem Flensborg, sendtes 13de Linie-Bataillon ind i Byen, hvis Huse navnlig i den nordlige Del vare smykkede med det danske Flag, og hvor vore Tropper modtoges med den største Jubel. Da Melding indløb fra Major Scharffenberg, at intet Fjendligt var seet N. for Bilskov og Lille Solt, lod General Schleppegrell endnu 2den Reserve-Bataillon rykke ind i Byen, og befalede den

øvrige Del af Divisionen at indtage en Bivouakstilling i Egnen N. for Byen. Fra Overcommandoen havde Divisionen modtaget Paalæg om ikke at overskride Demarcationslinien før Kl. 12 Midnat, med mindre Divisionens eller Byen Flensborgs Sikkerhed var truet; dette var vel ikke Tilfældet, men da de svenske Tropper forlode Byen om Eftermiddagen, og det ansaaes nødvendigt at besætte den for at overholde den fornødne Orden, maatte denne Besætning sikkres, og til den Ende blev det nødvendigt at skyde Forposterne noget ud over nævnte Linie. Til Forposttjenesten Ø., S. og S.V. for Flensborg afgaves 3die Jægercorps, 12te lette Bataillon og 2det Forstærknings-Jægercorps, altsaa 1 Bataillon af hver Brigade, saa at der dannedes 3 Hovedposter henholdsvis under Major Neergaard, Oberst Læssøe og Oberstlieutenant Gerlach, nemlig ved Adelby, ved Foreningspunktet af Slesvig Chaussee og Mysunde Vejen og paa Husum Chaussee omtrent $\frac{1}{4}$ Mil fra Byen; til førstnævnte Hovedpost afgaves 1 Deling Cavaleri, til hver af de andre $\frac{1}{2}$ Escadron, og til Hovedposten paa Slesvig Chaussee afgaves desuden 4 Kanoner af 11te Batteri (Just). Vedetkjæden gik omtrent fra Vandløse over Troelsby, Tostrup, Hvilberg Kro til Vedding og derfra i nordlig Retning til Skæferhus; Commandoen over hele denne Forpostlinie overdroges Oberst Læssøe. Til Sikkring i vestlig Retning posteredes der fra det ved Bov camperende Cavalieri en Feltvagt paa det Sted, hvor Vejen til Læk skjæres af Vejen fra Ellund til Hanved, med Kosakposter fra Ondaften til henimod Valsbøl, ligesom det ogsaa paa lagdes det Infanteri, der skulde bivouakere ved Frøslev at udstille Feltvagter V. for Byen samt i Ellund, og Cavaleriet i Bov at patrouillere mod Hindholm og Frydenborg. Bag denne Linie indtog Divisionens øvrige Styrke samme Dags Aften — 5te Brigade, der paa Grund

af Ordrens sildige Modtagelse *) forblev ved Bov, dog først næste Dags Morgen — følgende Bivouakstilling.

Divisionscommandoen . . . . . Krusaa.

1ste Brigade (Stabsqvarter: Mariendal S. for Klusgaard.)	}	4de Linie-Bataillon	}	3 Compagnier Klusris Skovs sydlige Udkant,
				1 Compagni Kobbermølle,
		1 Ode lette do.		Klus,
		1ste Reserve-do.		Harreslev,
		3die do. do.**)	}	1 Compagni Krusaa-gaard,
	1 Compagni (Artilleribedækning) Nørre Smedeby,			
5te Batteri (Dinesen) . . Nørre Smedeby,				
Ingenieurafdelingen i den sydlige Udkant af Klusris Skov.				

2den Brigade (Stabsqvarter: Mariegaard.)	}	5te Linie-Bataillon	Marieskov,	
		13de do. do.	Flensborg,	
		2den Reserve-do.	do.,	
		3die do. Jæger-corps	}	3 Compagnier i Marie-skov,
				1 Compagni (Artilleribedækning) N. for Krusaa,
7de Batteri (Baggesen) } . . N. for Krusaa.				
¹ / ₂ 11te do. (Just)				

*) Vistnok af samme Grund indtog den Del af Forpoststyrken, der afgaves af 5te Brigade, først den 18de om Morgenen fuldstændigt den befalede Stilling, saa at højre Fløj af Forpostlinien ved Slesvig Chaussee Natten igjennem var meget exponeret.

***) Bataillonens 2 Compagnier vare, som det vil erindres, afgaaede til Holdnæs.

5te Brigade (Stabsqvar- ter: Bov.)	}	3die Linie-Bataillon	} . . . Bov,	
		2den Forstærknings-Bataillon		
		3die do. do. . . . . Fæslev,		
	}	}	1ste Forstærknings- Jægercorps	2 Compagnier Volmers- toft,
				2 Compagnier Fæslev,
			2det do. do.	Nyhus,
		(Afløst paa Forpost af 5te Forstærknings- Bataillon)		
		1ste Batteri (Lumholtz)	Bov,	
		(fra den 17de atta- cheret Brigaden.)		
		4de Dragon-Regiment	Bov.	

I Tilfælde af Angreb af en overlegen Styrke var det betydet Hovedposterne at gaae tilbage paa Bov-Krusaa, ligesom det var forbudt 2den Brigade, saafremt ikke en bydende Nødvendighed fordrede det, at optage nogen Fægtning i selve Flensborg. Natten forlob imidlertid roligt, og først tidligt om Morgenen den 18de vexlede vore yderste Cavaleriposter ved Slesvig Chaussee nogle Skud med nogle fjendlige Dragoner, der henhørte til det fra den slesvig-holstenske Avantgarde-Brigade mod Flensborg fremsendte Recognoceeringscommando.

De fra Jylland
kommende
Troppers
Fremrykning
den 17de Juli.

Efter i Haderslev at have efterladt som Besætning en Styrke paa omtrent 50 Mand af 4de Forstærknings-Bataillon under Commando af Lieutenant Kafka rykkede den fra Nordgrændsen kommende Del af Hæren den 17de til Egnen om Aabenraa. Avantgarden besatte Egnen S. for Aabenraa med Cantonnements i Hostrup, Stubbæk, Ensted, Røllum, Torp, Bolderslev, Møllerup, Nybøl, Alslev, Søderup og Hjortkjær med Stabsqvarter paa Aarup; Forpoststillingen, som først indtoges Kl 7^{1/2}, da 8de Linie-Bataillon, der skulde afgive

Forposterne, først Kl. 6 naaede sit Cantonnement i Torp, besattes med 1½ Peloton af nævnte Bataillon samt 1 Husar-Escadron saaledes, at Terrainet mod Vest og Sydvest foran Søderup og Bolderslev observeredes af 2 Cavalerifeltvagter og 2 blandede Feltvagter, der iagttog Egnen fra Reservecavaleriets Cantonnements til Povls Kro, medens Terrainet herfra over Klipleve til Hostrup Sø observeredes af 2 Cavalerifeltvagter med et Infanteripiket ved Torp. 4de Infanteri-Brigade med 3die Batteri (Glahn) marcherede til Aabenraa, Kolstrup, Aarslev, Søst, Ris og Brunde med Brigadekvarter i Aabenraa, 6te Infanteri-Brigade med 12te Batteri (Budde-Lund) til Hjarup, Stollig, Skovby, Bodum, Løjt og Barsmark med Brigadekvarter i Løjt, Reservecavaleriet til Nørre Ønlev, Kloftoft, Hellevad, Hønkys, Mjøl, Lunderup, Hostrup, Horsbyg, Rugbjerg, Øster Løgum, Nørre Hjarup og Strandelhjørne med Stabskvarter i Øster Løgum, Reserveartilleriet endelig til Gjenner, Hovslund, Sønderballe, Dirnæs, Hoptrup og Skovby; Hovedkvarteret og Divisionsstaben forlagdes til Aabenraa. Det mobile Hestedepot, Reservetraindepotet og Reserveambulancerne flyttedes til Haderslev og nærmeste Omegn. Fra Reservecavaleriet udstilledes Forposter mod Sydvest i Forbindelse med Avantgardens.

Ved Dagsbefaling af 17de Juli havde Overcommandoen givet 2den Division Ordre til den 18de at rykke frem og indtage et Cantonnement S. for Flensborg V. for en Linie, dragen fra Adelby over Hyrup til Kilsaa, med Stabskvarter i Adelby, idet den øvrige Del af Hæren skulde belægge Flensborg og Cantonnementerne V. og N. for samme; Divisionens Forpoststilling skulde strække sig fra Kolonisthusene V. for Hyllerup over Overlø og Lille Solt til Oxager, dog skulde Egnen Ø. og S. Ø. for Divisionens Stilling observeres ved deta-

Hærens Bevæ-
gelser den
18de Juli.

cherede Poster og langt udgaaende Patrouiller. I Henhold til denne Befaling, der først modtoges den 18de Kl. 7^{1/2} Formiddag, bestemte Divisionen, at 5te Brigade skulde til Forposttjenesten afgive 2 Batailloner og ¹/₂ Batteri, hvoraf den ene Bataillon skulde have Hovedposten S. V. for Vedding, den anden tilligemed Halvbatteriet S. for Munkvolstrup; til Brigadens Forposter skulde afgives 1¹/₂ Deling Cavaleri. 2den Brigade beordredes at afgive 1 Bataillon til Forpost med Hovedpost i Nærheden af Lille Solt Kirke, 1ste Brigade 1¹/₂ Bataillon med Hovedposter S. for Husby og Ø. for Markeruphede; til hver Brigades Forposter skulde afgives ¹/₂ Deling Cavaleri. Bag denne Forpoststilling skulde der indtages et Cantonnement af 5te Brigade i Vedding, Jaruplund, Sankelmark, Munkvolstrup og Julskov med Allarmplads ved det Punkt, hvor Oxevejen støder til Slesvig Chaussee, af 2den Brigades Infanteri og det halve 6 Pds. Batteri i Lille Volstrup og Hyrup med Allarmplads ved Lille Volstrup, af 1ste Brigade og 1¹/₂ Batteri af 2den Brigade i Maasbøl, Tarup, Tostrup, Sønderup og Troelsby med Allarmplads ved Tostrup, af Cavaleriet endelig i Byerne N. for Adelby med Allarmplads ved Engelsby. Den betegnede Forpoststilling befalede indtaget snarest muligt, hvorimod Marchen til Cantonnementerne paa Grund af Troppernes Udmattelse først skulde tiltrædes Kl. 4 om Eftermiddagen. Indløbende Efterretninger om, at Fjenden ikke var langt borte, saa at et Angreb kunde være at befrygte, og Ønskeligheden af at have Styrken mere samlet, hvis et saadant paafulgte, foranledigede imidlertid Divisionen til senere hen paa Eftermiddagen at modificere sin Befaling og beordre Afdelingerne til istedetfor at cantonnere at indtage Bivouakstillinger, nemlig 5te Brigade med det halve 1ste Batteri (Lumholtz) N. for Oversø Skov ved Chausseen, 2den Bri-

gade med 11te Batteri (Just) i Volstrup Skov, 1ste Brigade med 5te Batteri (Dinesen) og 7de Batteri (Baggesen), hvis Bestemmelse var at anvendes som Reservebatteri, V. for Tostrup, Cavaleriet endelig ved Skæferhus. Ogsaa Forpoststillingen blev noget forandret, idet 4de Brigade, som senere skal sees, kom til at deltage i Forposttjenesten vesterpaa, og den hidtil S. V. for Vedding placerede Bataillon som en Følge deraf blev beordret til Forpost ved Julskov; Forpostcommandeuren, Oberst Læssøe erholdt derhos Bemyndigelse til, om saadant maatte ansees fornødent, directe at requirere Forstærkning af Cavaleri til Forposttjenesten. De pludseligt befalede Forandringer i Stillingen og forskellige derved foranledigede Misforstaaelser fremkaldte en ikke ringe Usikkerhed, der endmere forøgedes paa Grund af det indtrædende Mørke*); Midnat var forbi, inden Afdelingerne tildels i meget udmattet Tilstand naaede deres Bivouakpladser, og først henad Morgenstunden var den befalede Forpoststilling nogenlunde bleven indtaget. Den yderste Forpostlinie gik omtrent fra Husby Skov til Venerød Sø, derfra langs Kilsaa Syd om Lille Solt og Smedekro til Træsø, langs denne og Trenen over Oversø til Sankelmark Sø og endelig derfra bag det derværende mindre Vandløb til Barderup, hvorfra der ved Cavaleriposter holdtes Forbindelse med 4de Brigades Forposter.

Hvad Hærens øvrige Afdelinger angaaer, da var

---

*) Som Exempel herpaa kan anføres, at Hovedstyrken af den Bataillon, som skulde til Julskov, efter at have naaet Slesvig Chaussee paa Grund af mangelfuld Ordre og Mørket fortsatte Marchen ad Chausseen Syd paa til i Højde med Frørup og først ved Vejviser derfra henad Morgenstunden naaede Julskov.

Avantgarden bleven opløst efter Opbrudet fra Cantonnementerne den 18de, idet dog 2det Batteri (Schultz) i taktisk Henseende fremdeles stilledes under 3die Brigade; denne tilligemed 6te Brigade og Reserveartilleriet vare rykkede frem ad Chausseen, 4de Brigade og Reservecavaleriet ad Vejen over Bommerlund. 3die Brigade anvistes Cantonnement i Flensborg med Allarmplads tæt S. for Byen, 6te Brigade henlagdes med 2 Batailloner til Flensborgs nordlige Del, de øvrige Afdelinger til Harreslev og Klus, og erholdt Allarmplads tæt N. for Flensborg, 4de Brigade til Hanved, Gotrupel, Ellund, Timmersig og Valsbøl med Allarmplads tæt N. for Hanved; det var først bestemt, at denne Brigade kun skulde udstille Observationsposter i Forbindelse med 2den Divisions Forposter, men paa Grund af Fjendens Nærhed og den den foregaaende Nat stedfundne, mindre Tirallering S. for Flensborg bestemte Divisionen, at den skulde udstille Forposter i Forbindelse med 2den Divisions Forposter, strækkende sig omtrent fra Hyllerup over Meden og Skovlund til V. for Valsbøl, hvor de kom i Forbindelse med Reservecavaleriets Forposter. Divisionens Cavaleri kom til Gotrupel og Ellund. Reservecavaleriet med 9de Batteri (Wegener) cantonneredes i Frøslev, Bov, Faarehus, Vejbæk, Broderup, Bejstrup, Bommerlund, Perbøl og Bjerndrup med Stabsqvarter i Bov, hvor ogsaa Allarmpladsen fandtes. Til Forposter paa denne Side anvendtes $\frac{1}{2}$ Escadron af 3die Dragon-Regiment i Kravlund, som observerede Vejen mod Vest og Vejen til Tønder samt patrouillerede til Burkal, fremdeles 1 Deling af 5te Dragon-Regiment i Skyttehus, der observerede Vejen fra Medelby og patrouillerede i denne Retning. Det mobile Sygehestedepot kom til Somersted. Reserveartilleriet cantonneredes i Nyhus, Nørre Smedeby, Krusaa, Kobbermølle, Kollund, Kidskelund, Hønsnap

og Kjelstrup; dets Allarmplads var V. for Chausseen N. for Tønder Vejen. Det mobile Hestedepot kom til Ensted, Hostrup og Stubbæk, Reserveambulancerne til Aabenraa, Reservetraindepotet forblev i Haderslev. Hovedkvarteret og 1ste Divisions Stab kom til Flensborg.

Efter den anstrængende Marche, som Tropperne havde havt — alene 1ste Division havde i Dagene fra den 14de til den 18de Juli havt 7 Døde og 286 Syge — blev det nødvendigt at unde dem nogen Hvile, og Overcommandoen bestemte derfor foreløbigt den 19de til Rastdag. Der skete paa denne Dag heller ingen væsenlige Forandringer i den indtagne Stilling, undtagen ved Reservecavaleriet og 4de Brigade, hvis Sikkring mod Vest og Sydvest ikke var forekommet Overcommandoen tilstrækkelig; som Følge heraf stilledes der 1 Escadron i Tinglev med fremskudte Poster i Kravlund og Terkesbøl, hvilke foruden at observere Vejene skulde patrouillere over Ravsted mod Løgumkloster og over Burkal til Tønder; endvidere 1 Escadron i Jarlund med fremskudte Poster i Medelby og Vestby, hvorfra skulde patrouilleres over Agdrup til Læk og over Ladelund til Sønder Løgum. Til Forpostcommandeurer her udnævntes henholdsvis Oberstlieutenant Honnens med Qvarter i Tinglev og Major Faber med Qvarter i Jarlund. Hvad 4de Brigade angaaer, gik den Kl. 8 Aften i Bivouak ved Hanved med 4 Compagnier og $\frac{1}{2}$ Escadron paa Forpost fra V. for Valsbøl over Christianshede og Havrup til Husum Chausseen, hvor den kom i Forbindelse med 2den Divisions Forposter, hvis Stilling modificeredes i Henhold hertil; i Tilfælde af Allarmering blev Gardehusar-Divisionen, der cantonneredes i Gotrupel og Ellund, stillet til Disposition for 4de Brigade, dog med Undtagelse af 50 Mand, der foreløbigt attacheredes 4de Dragon-Regi-

Mindre Forandringer i Hærens Stilling den 19de Juli.

ment til Hjælp ved den besværlige Forpost- og Patrouilletjeneste ved 2den Division. Ved denne var Tjenesten som Forpostcommandeurer fra den 19de overtagen af Majorerne Marcher og Hegermann-Lindencrone. Divisionen udsendte jevnlig langt udgaaende Patrouiller, og en af disse bestaaende af 8 Cavalerister, der over Store Solt var gaaet frem til Hostrup og Havetofte, stødte, da den vilde vende tilbage ad Chausseen, i Nærheden af Sønder Smedeby paa et Commando paa 1 Officer og 16 Mand fjendligt Cavaleri, der kom Nord fra; da Patrouillens Fører, Vagtmester Levin, havde Heste og Folk i god Stand, lod han opmarchere paa 1 Geled, styrtede sig ind paa den fjendlige Afdeling og banede sig Vej; Patrouillen fik 1 Mand saaret af et Sabelhug, men det formentes, at 3 af de fjendlige Dragoner havde erholdt betydelige Blessurer. Henad Aften meldtes det fra Forposterne, at Fjenden rykkede frem mod Oversø med en Blænkerkjæde, bag hvilken man mente at see betydelige Colonnér. Vore Forposter bleve imidlertid ikke angrebne, men i denne Anledning beordredes 1ste Brigade til, saasnart Engagement maatte begynde, at begive sig fra Tostrup til Mysunde Vejen, og 2den Brigade til at besætte Soltbro, nøje observere Vejen over denne og holde Forbindelse med 5te Brigade.

Foruden strænge Bestemmelser for Passagen gjennem Forposterne, som udgaves den 19de, gaves der ogsaa Paalæg om ikke at have nogensomhelst Communication med Fjenden, strax at afvise fjendlige Parlamentairer, ligegyldigt i hvilken Anledning de foregave at være afsendte, og ikke at modtage Depecher og Breve, de medbragte og gjorde Paastand paa at ville aflevere. Denne Befaling udstedtes dels for at undgaae Spioneri og dels som Følge af et Brev fra General Willisen, som den 19de tidligt om Morgen

af en civil Mand var afleveret til Forposterne ved Oversø, idet Overbringeren havde tilføjet, at han vilde vende tilbage i Dagens Løb for at modtage Svaret. Overcommandoen fandt det betænkeligt at modtage nogensomhelst Meddelelse fra Insurgenterne og aabnede derfor ikke Brevet, men indberettede til Krigsministeriet, at et saadant Brev var kommet. Da Ministeriet i Anledning heraf yttrede, at det vel i Reglen maatte ansees urigtigt at indlade sig i nogensomhelst Correspondance med nogen Befalingsmand i den opørske Hær, men at der dog ikke syntes at være de samme Betæneligheder ved at modtage de fra samme afsendte Breve, og da Overcommandoen ved Modtagelsen af denne Skrivelse den 23de Juli netop stod i Begreb med at levere et Slag, troede den ikke at kunne forsvare at lade Brevet henligge uaabnet for det Tilfælde, at det virkelig skulde indeholde antagelige Forslag. Det blev altsaa aabnet om Aftenen den 23de; men da Indholdet fandtes af den Natur, at det Intet kunde forandre i de tagne Bestemmelser, blev det foreløbigt lagt tilside, og Hæren rykkede endnu samme Nat frem mod Fjenden. Brevet opbevaredes imidlertid som et historisk Actstykke, medens tildels Begivenhederne og tildels den Omstændighed, at det var stilet til den commanderende General, og at intet Svar skulde gives, foranledigede, at det ikke droges frem, før det fra den modsatte Side bragtes under Omtale; først i Begyndelsen af November kom Brevets Indhold til Ministeriets Kundskab.

Brevet lød saaledes:

Hochgeehrter Herr General!

»Ehe die blutigen Würfel fallen, halte ich es für meine Pflicht noch einen Versuch zu einer friedlichen Lösung des unseeligen Streites zu machen, der uns

Brev af 18de
Juli fra Ge-
neral Willisen
til den danske
Overgeneral.

jetzt gegenüber stellt. Ich thue den Schritt in der festen Ueberzeugung, dass eine Versöhnung leicht möglich ist, wenn die Forderungen drüben so billig sind, als unsere Bereitwilligkeit gross ist, bis an die Gränzen des Möglichen, an die Gränzen dessen zu gehen, was die Ehre und die heiligen alten Rechte des Landes gebieterisch von uns fordern.

Seit drei Tagen habe ich die Bewegung meiner Armee angehalten, und damit grosse militärische Vortheile aus der Hand gegeben, um den Gegner, den ich achte und ehre, nicht in die Lage zu setzen, dass er es seinerseits vielleicht mit seiner Ehre nicht für verträglich hielte auf Verhandlungen einzugehen.

Wir wollen aber nichts als unser gutes, altes Recht, wie es Jahrhunderte hindurch bestanden. Wir wollen mit Dänemark vereint bleiben so lange es Recht ist, aber wir wollen gleich berechtigt neben ihm stehen, nicht seine Diener sein, wir wollen gemeinsame Lasten tragen, aber nur um gemeinsamer Vortheile willen, wir wollen eigne Verwaltung, eignes Heer, eigne Finanzen, dann aber Gemeinsamkeit nach aussen mit den Rechten zu Deutschland, Ruhm und Wohlfart nach Innen. *)

Halten Sie es, Herr General, nur für möglich auf solche Bedingungen hin sich zu versöhnen, so zeigen Sie es damit, dass Sie die Demarcationslinie nicht überschreiten, ich werde es auch nicht thun. Wäre erst eine solche Basis anerkannt, so würde sich das Einzelne vielleicht bald finden. Weisen Sie aber, Herr General, dieses Anerbieten von sich, so werden viele tapfere Männer von beiden Seiten es mit ihrem Leben

---

*) Originalens Ordlyd; i de forskjellige trykte Gjengivelser findes derimod anført: „Gemensamkeit nach Aussen, Ruhe und Wohlfahrt im Innern.“

büssen, das Land wird unermesslich unglücklich, und das Reich wird zerfallen, es giebt dann keine Versöhnung mehr.

Ich aber werde mit der grossen Beruhigung an mein Werk, an meine Aufgabe gehen, noch bis zuletzt Frieden und Versöhnung gesucht zu haben.

Indem ich einer möglichst schleunigen Antwort entgegen sehe, nenne ich mich mit ausgezeichnete Hochachtung.“

Schleswig den 18ten Juli 1850.

Euer Excellenz
ganz gehorsamster Diener
v. Willisen
Generallieutenant.

Medens Hæren blev samlet ved Flensborg var Holdnæs bleven besat, ligesom ogsaa Expeditionen til Femern var bleven udført, og Hejer var bleven besat af Lieutenant Hammer med en Del af den Escadrillen paa Vestkysten underlagte Styrke. Besættelsen af Holdnæs skete under Dækning af Fregatten Thetis og 3 Kanonjoller, uden at man stødte paa nogen Modstand. Fra Als var der afsendt 2 Sectioner Sappeurer med Materialier samt Arbejdsredskaber til et Par Hundrede Mand, og ved Hjælp heraf fik man hurtigt tilvejebragt en nogenlunde brugelig Dækning; det siden 1848 eksisterende Brystværn over Draget blev istandsat, i den c. 100 Alen foran beliggende, flade Grav blev sat en Palissadering, Gjennemgangen blev spærret ved et løst Forhug, og samtidigt fortsattes Brystværnet som en Løbegrav et Stykke i vestlig Retning langs Noret. Den 18de Juli om Aftenen vare disse Arbejder fuldendte, hvorefter Ingenieurcommandoet afgik til dets Afdeling ved Flensborg. Den 17de om Morgenen afsøgte Terrainet med en Styrke af c. 50 Mand indtil

Besættelsen
af Holdnæs
den 16de Juli.

i en Afstand af omtrent 600 Alen S. for Lyksborg, den 18de i samme Retning, og de nærmest paafølgende Dage henimod Munkbrarup og Ringsbjerg, hver Gang uden at man forefandt noget Fjendligt. Den paa Stedet værende Toldcontroleur blev afsat, da han ikke vilde anerkjende Hs. Majestæt Kongen som sin retmæssige Regent. Major Krieger forblev med de 2 Compagnier paa Holdnæs indtil den 22de Juli, da de efter Overcommandoens Ordre afgik til Flensborg; til Bevogning af Skandserne efterlodes der kun en Underofficer med en halv Snes Mand, der underlagdes den commanderende Søofficer paa Stationen.

Femerns Besættelse fra dansk Side den 17de Juli.

Hvad Expeditionen til Femern angaaer, da afgik den den 16de Kl. 5^{3/4} Eftermiddag fra Hørup Hav og ankom ud for Staber Huk den 17de om Morgen Kl. 3. Landsætningen skete uden Modstand, medens Femern Sund afspærredes af Marinen; nogle Skud uden Virkning faldt fra Heiligenhafens Batteri og 2 der liggende Kanonbaade, men besvaredes ikke af vore Skibe. Af de 2 Compagnier, som først land-sattes, gik det ene frem over Katharinenhof, hvis Besidder, Justitsraad Leesen, det skulde søge at bemægtige sig; han var imidlertid allerede flygtet; Compagniet gik derfra over Galendorf mod Niendorf, hvor det skulde oppebie Efterretningen om, at Burg var bleven besat. Det andet Compagni gik frem over Staberhof, Staberdorf og Meeschendorf, ligesom det første uden at støde paa Modstand. Med de 3 andre Compagnier, som imidlertid vare komne i Land, rykkede Major Vogt frem ad Vejen til Burg og bemægtigede sig ved St. Jørgens Capel 2 6 Pds. Feltkanoner, hvornæst han uden Modstand besatte Burg. Under Fremrykningen vare de passerede Byer blevene afvæbnede, og Heste tagne til Dragonerne, saaledes at disse ved Ankomsten til Burg vare fuldkomment beredne. Compagniet i

Meeschendorf erholdt nu Ordre til at rykke frem til Færgestedet og besætte den sydligste Kyst, Compagniet i Niendorf til over Landkirchen at gaae frem til Petersdorf og occupere denne By, medens endnu et Compagni afsendtes fra Burg for at afvæbne Bannendorf. Snart var hele Øen besat. I Nærheden af Færgestedet opkastedes et Batteri, som monteredes med de 4 medbragte Kanoner, alle Fartøjer borttoges, Communicationen med Holsten spærredes, og Sundet holdtes bevogtet af Marinen. Kammerraad Davids installeredes som Regjeringscommissair, men ingen af Embedsmændene afsattes, da saavel Amtmanden som Borgmesteren i Burg begge erklærede sig beredvillige til at lyde deres retmæssige Landsherres Love og Anordninger. De til Øen ankomne Tropper fordeltes med Staben, Cavaleriet og 3 Compagnier i Burg, hvorfra der dagligt foretoges Expeditioner til de forskjellige Byer dels for at vise Hs. Majestæts Tropper, dels for nærmere at undersøge indkomne Angivelser om Tilstedeværelse af Vaaben, som ikke vare afleverede ved den almindelige Opfordring; 1 Compagni stilledes i Flækken Petersdorf, og derfra udstilledes en Vagt ved Orth og Strandposter fra Depenhusen til i Højde med Albersdorf; 1 Compagni endelig stilledes ved Færgen med Strandposter fra Strukkamp langs Sundet, hvilket desuden beskyttedes af Dampskibene Gejser og Hekla, 4 Kanonbaade og 2 Kanonjoller. Foruden de omtalte 2 6 Pds. Kanoner kom 500 gamle Exercergeværer, et Par hundrede Jagtgeværer, endel Landser, Pistoler og Sabler, 3 gamle 3 Pds. Kanoner og en betydelig Del Kanon- og Geværammunition i vor Besiddelse.

Som vi i det foregaaende Afsnit have seet, havde Lieutenant Hammer med 1 armeret Chaloup og 2 Everter taget Station ved Højer og List med en Be-

En mindre
Styrke af Esca-
drillen paa
Vestkysten be-
sætter Højer
den 16de Juli.

sætning af nogle og 30 Mand, hvor han afventede det Tidspunkt, paa hvilket Overcommandoen havde tilladt ham at besætte Byen. Dette skete Natten til den 16de Juli; Broen tæt Ø. for Højer paa Vejen til Tønder afkastedes, dette Punkt besattes saavel som Digevejen mod Syd, hvor 2 Haubitzer placeredes, og der blev i det Hele truffet alle Foranstaltninger til Sikkerhed mod en Overrumpling. De af Bestyrelses-commissionen afsatte, men ved de svenske Troppers Afmarche af Statholderskabet atter indsatte Embedsmænd blev arresterede og bragte ombord i Fartøjerne, hvornæst de saavidt gjørligt erstattedes af andre Embedsmænd, som ikke ved de neutrale Troppers Afmarche havde forladt Byen. Samtidigt med, at Insurgent hæren rykkede ind i Slesvig, vare imidlertid Dampskibet Kiel og 3 slesvig-holstenske Kanonbaade gennem Ejder Kanalen og Ejderen blevne sendte til Vesterhavet, og den 20de Juli vare disse fjendlige Fartøjer ankomne til Husum og Smaldybet, hvorom Lieutenant Hammer endnu samme Dag erholdt Underretning og gav Indberetning til Overcommandoen. Lieutenanten beordrede strax Chaloupen og den ene Evert at søge Sikkerhed i Romø Leje og afsejle til Kolby for der at blive liggende til hans Disposition, medens den anden Evert erholdt Ordre til at søge Commandeurcapitain Ellbrecht. Den 23de Juli gik de fjendlige Fartøjer op under List, hvor de dels lagde sig til Ankers, dels krydsede frem og tilbage i Farvandet. For at sikre sig imod dem anbragte Lieutenant Hammer sin ringe Styrke i en gunstig Stilling og holdt derhos de fornødne Vogne parate for det Tilfælde, at han maatte blive nødt til at vige for Overmagten. Situationen var saaledes noget precair, men den 23de om Eftermiddagen ankom, som senere nærmere skal omtales, et Detachement paa 100 Mand af

1ste Reserve-Jægercorps under Lieutenant Hallas til Højer, ligesom Lieutenant Hammer ogsaa den følgende Dag over Land erholdt endel Matroser til Forstærkning fra Commandeurcapitain Ellbrecht. Der var saaledes Styrke nok til ikke alene at forsvare Højer, men ogsaa til at foretage mindre Expeditioner i Omegnen. En saadan foretoges den 24de mod de oprørske Frisere, der flere Gange havde allarmet Besætningen, for at fratage dem hvad de havde af Vaaben, og samme Dag kjørte et Detachment Nord paa mod Kolby for at sikre dette Punkt mod en af Kanonbaadene, som havde lagt sig der udenfor; da Kanonbaaden bemærkede Soldaterne, som paa Højderne ved Hjørpsted ikke kunde forblive skjulte, lettede den og løb tilbage til List.

De Efterretninger, den danske Overcommando havde modtaget angaaende Forholdene ved Insurgent-hæren, syntes vel at tyde paa, at dennes Hovedstyrke var concentreret bag Langsø og Arnholt Sø, men forekom dog for ufuldstændige til derpaa at bygge en Angrebsplan, og Overcommandoen besluttede derfor at lade Hæren forblive endnu et Par Dage i dens Stilling om Flensborg for imidlertid ved udsendte Patrouiller og Recognosceringscommandoer eller paa anden Maade at søge tilvejebragt yderligere Oplysninger med Hensyn til Fjenden. Foruden de sædvanlige Patrouiller, der fra 2den Divisions Forposter udsendtes dels ad Mysunde Vejen, dels ad Slesvig Chaussee og dels endelig til Egnen om Vanderup, gik saaledes et større Commando under Major du Plat den 20de ved Dag gry frem ad Slesvig Chaussee til Skovpartierne N. for Sender Smedeby; allerede ved Frørup saaes nogle fjendlige Dragoner og Jægere, der gik tilbage paa Tarup, ligesom man ogsaa bragte i Erfaring, at et fjendtligt Commando havde bivouakeret om Natten i det ovennævnte Skovparti, men noget væsentligt Udbytte erholdtes ikke,

Forskjellige
foretages Re-
cognosceringer
den 20de Juli.

idet det kun bekræftedes, hvad man ved de forskellige Patrouilleringer havde erfaret, at de fjendlige Forposter holdt Egnen om Popholt besat. Til Sammenstød med de fjendlige Patrouiller, der, som vi have seet, stadigt udsendtes mod vor Stilling, kom det kun undtagelsesvis, saaledes Natten mellem den 20de og 21de, hvor en fra Overse mod Vanderup udsendt Patrouille vexlede Skud med en fjendlig, hvorved en Hest gik tabt, der løb bort fra sin Rytter. Efter Overcommandoens Ordre foretog Reservecavaleriet den 20de Juli en Recognoscering ad Flensborg-Husum Vejen til Egnen om Fjolde nærmest for at indhente Efterretninger om, hvorvidt fjendlige Afdelinger havde vist sig der i Egnen. Recognosceringspatrouillen af 5te Dragon-Regiment under Commando af Lieutenant Munk ankom Kl. 4^{1/2} om Morgenen til Vanderup, hvor der 1 Time iforvejen havde været en lille fjendlig Patrouille; ankommen til Haselund maatte man foreløbigt gjøre Holdt, da Beboernes Udsagn med Hensyn til Fjendens Besættelse af Egnen begyndte at blive forskellige; idet det endog berettedes, at Fjolde, Trelstorp og Husum vare besatte af 4-5000 Insurgenter. En Patrouille fremsendtes mod Fjolde, som imidlertid ikke fandtes besat, men hvor man erfarede, at Fjenden den 18de havde været der med et Commando paa c. 80 Dragoner, som atter vare vendte tilbage over Solbro; man erfarede, at de fjendlige Forposter stode i Siversted, Langsted, Solbro og Treja, stærkest de 2 førstnævnte Steder, samt at der ingen fjendlige Gendarmer skulde findes V. for Flensborg-Husum Vejen. Præsten i Fjolde var nogle Dage iforvejen paa Grund af sit danske Sindelag bleven arresteret og sendt til Rendsborg. Om det af Dragoner og Jægere bestaaende, fjendlige Commando, der havde overnattet i Fjolde og den 20de tidligt om Morgenen var brudt op til Egnen mellem

Bredsted og Læk og Natten til den 21de overnattede ved Soholm Bro, erholdt man altsaa ingen Underretning. Samme Dag blev der af Reservecavaleriet foretaget en Recognoscering mod Tønder og Løgumkloster. Mod førstnævnte Sted afgik Ritmester Pingel af 6te Dragon-Regiment med 49 Dragoner; han ankom uhindret til Tønder Kl. 4 Eftermiddag og marcherede ind i Byen, efterladende 1 Lieutenant med 12 Dragoner som Repli udenfor samme. Hvorvel Byens Befolkning syntes meget ildesindet, forsøgte den dog ikke paa at lægge nogen Slags Hindring for Commandoets Ophold. Om Gendarmerne erfarede, at Rygterne om deres Huseren i Egnen vare meget overdrevne; et større Antal end 7 Mand havde ikke været seet samlede, og disse, der endnu om Morgenen den 20de vare i Tønder, havde stedse en Observationspost i Kirketaarnet for ved ringeste Anledning at forlade Byen. Mod Løgumkloster var afgaaet en Patrouille paa 1 Underofficer og 8 Heste; Patrouillen gjorde Holdt ved Alslev, hvor den erfarede, at der ingen Gendarmere eller andet Fjendligt havde vist sig i og omkring Løgumkloster, hvorimod der sammesteds for 3—4 Dage siden Nord fra var bestilt Qvarter for nogle tusinde Mand, hvis Ankomst hver Dag ventedes; Patrouilleføreren var instrueret saaledes, at Forventningen om danske Troppers Indrykning Nord fra maatte finde end yderligere Bestyrkelse.

Større Recognoscering den 21de Juli

Den 21de foretoges en større Recognoscering mod Fjendens Stilling ved Chausseen til Slesvig. Overcommandoens Ordre i denne Anledning gik ud paa, at 1ste Division skulde afgive den dertil fornødne Styrke, 3 Batailloner af 6te Brigade, 1 6 Pds. Batteri og 1 Escadron af Gardehusar-Divisionen, at Recognosceringen skulde ledes af Oberst Irminger og afgaae Kl. 2^{1/2} Morgen, at 2den Division samtidigt skulde have Opmærksomheden henvendt paa de øvrige Punkter af

Fjendens Stilling og udsende Patrouiller ud over Store Solt samt ved Udviklingen af et alvorligere Engagement yde Commandoet Assistance, og endelig at Reserve-cavaleriet skulde i c. $\frac{1}{4}$ Mils Afstand lade Commandoet følge af et Dragon-Regiment. Den Styrke, hvormed Recognosceringen blev foretaget, bestod af 1ste og 2den lette Bataillon, 2 Compagnier af 1ste Reserve-Jægercorps, 2 Compagnier af 4de Forstærknings-Bataillon, 2det Batteri (Schultz), Reserve-Escadronen af Gardehusar-Divisionen, samt 3die Dragon-Regiment, der skulde følge efter, og med denne Styrke afmarcherede Oberst Irminger Kl. 2 $\frac{1}{2}$ Formiddag fra dens Samlingsplads S. for Flensborg. Ved Oversø detachederede Obersten Ritmester Dahl med Husar-Reserve-Escadronen i sydvestlig Retning for ved Detacheringer imod Vanderup, Tarup og Kjeldbæk at dække sin højre Flanke, i Frørup lod han Major Saint-Aubain med 2 Compagnier af 4de Forstærknings-Bataillon blive tilbage ved den der værende Overgang, og her detachederede han endvidere Oberstlieutenant Hindenburg med 3 Compagnier af 2den lette Bataillon for at afsøge Frørup Skov og under den videre Fremrykning dække venstre Flanke. Med Resten af Styrken rykkede Obersten frem ad Chausseen, idet 1 Escadron Dragoner forstærkede Avantgarden og assisterede ved Afsøgningen. N. for Sønder Smedeby saa man nogle smaa, fjendlige Afdelinger paa 5—6 Mand, dels Cavaleri, dels Infanteri, men som altid holdt sig udenfor Skuddistance; da Fjenden imidlertid formodedes i Nærheden, ansaa Obersten det nødvendigt ved Detacheringer at udvide Afsøgningen i en større Kreds i det tildels meget vanskelige Terrain, og samtidigt lod han 4 Kanoner og 1 Compagni blive tilbage N. for Sønder Smedeby som Repli, ligesom han ved den videre Fremrykning stillede endnu en Repli paa 1 Compagni mellem Sønder Smedeby og Skovkro. Da Teten

af Recognosceringscommandoet endelig ankom i Sydkanten af Skoven ved Skovkro, bemærkede man, at Stenderup Vesterskov var besat med Cavaleri og Infanteri, og det syntes som om Fjenden trak Forstærkninger til sig; men med den ringe Styrke, der endnu var tilbage, og som ved det tidlige Opbrud og den besværlige Fremmarche var meget medtagen, ansaaes det ikke tilraadeligt at angribe en Modstander, hvis Styrke man ikke kunde bedømme. Obersten indskrænkede sig derfor til ved Harcellering med Cavaleriet at søge at forlede Fjenden til at komme frem af Skoven og lokke ham i et dertil lagt Baghold; den fjendlige Styrke indlod sig imidlertid ikke derpaa og hilsede kun vore Cavalerister med nogle Skud, som dog vare uden Virkning. Efter c. 1¹/₂ Times Ophold i den sidst indtagne Stilling tiltraadtes Tilbagemarchen til Flensborg, hvor Commandoet ankom Kl. 2¹/₂ Eftermiddag; de indhentede Efterretninger om Fjenden indskrænkede sig til de af Indvaanerne meddelte og allerede ad anden Vej bekjendte nemlig, at Fjenden kun i ringe Styrke havde vist sig N. for Siversted, men med større Styrke skulde staae ved Popholt og Nørrefarensted.

Som anført havde 2den Division erholdt Befaling til at støtte denne Recognoscering, og i den Anledning havde Divisionen beordret Oberst Læssøe til med sin Bataillon, 2 Kanoner samt ¹/₂ Escadron at rykke frem ad Ekernførde Vejen og sikre Forbindelsen med Slesvig Chausseen ved Sønder Smedeby og Siversted for efter Omstændighederne at kunne understøtte nævnte Recognoscering og forresten ved fremsendte Cavaleripatrouiller afsøge det mod Syd liggende Terrain. Kl. 6 om Morgenen kom det angivne Commando til Store Solt; Soltskov besattes med 1 Compagni, Store Solt af 2¹/₂ Compagni og 2 Kanoner, Møllebro af 1² Com-

pagni; Cavaleriet fremsendtes til Havetofte, og et combineret Commando til Thorsballe og Løjt. I Soltskov havde vor Fortrop truffet enkelte fjendlige Cavalerister, der gik tilbage til Havetofte, men ved vort Cavaleris Ankomst til denne By fandtes den ubesat ligesom ogsaa Løjt, hvorimod der observeredes fjendtligt Cavaleri S. Ø. for sidstnævnte By; Indvaanerne oplyste, at Fjendens Forposter stode ved Bøglund og Klapholt, og at han befæstede Vedelspang. Da det fra Soltskov var seet, at Colonnen paa Slesvig Chausseen var passeret Sønder Smedeby, afsendtes en Cavaleripatrouille, som over Hostrup og Siversted skulde søge Forbindelse med Colonnen; Patrouillen fandt imidlertid saavel Siversted som Vejen over Aaen til Stenderup besatte af Fjenden og maatte vende tilbage med uforrettet Sag. Da der modtoges Underretning fra Oberst Irminger om, at han gik tilbage, og da det vidstes, at han var passeret Sønder Smedeby, gik ogsaa Oberst Læssøe tilbage, idet han dog efterlod en Besætning i Store Solt og Møllebro til Optagelse af det mod Løjt udsendte Commando, hvilket først retournerede Kl. 2 Eftermiddag.

At afgive nogen fast Besætning til Vestkysten af Slesvig havde Overcommandoen ved Operationernes Begyndelse anseet for utilraadeligt, da der ikke kunde gjøres Regning paa, at en saadan Besætning til enhver Tid kunde vedligeholde Forbindelsen hverken med Søstyrken paa Vestkysten eller med Hærens Hovedstyrke, og den derfor maatte gjøres selvstændig og tilstrækkeligt stærk; herom havde Overcommandoen ogsaa under 16de Juli fundet sig foranlediget til at give Commandeur-capitain Ellbrecht Underretning, idet den samtidigt havde henvist ham til foreløbigt at handle efter eget Skjen. Heller ikke nu, efterat Hæren var bleven samlet i Stillingen om Flensborg, fandt Overcommandoen en saadan fast Detachering tilraadelig, om den end ingen-

lunde tabte af Sigte snarest muligt at occupere visse Punkter paa Vestkysten. Mindre betænkeligt forekom det derimod under de givne Forhold for nogle Dage at afsee en mindre Styrke til en Expedition til Vestkysten for at bidrage til den lovlige Regjerings Gjenindsættelse dersteds og at forberede en Tingenes Orden, som en senere, fast Besættelse kunde give Varighed; Expeditionscorpset vilde da tillige kunne indhente Efterretninger om Fjenden og eventuelt optage mindre, fjendlige Strejfcorpser. Dette Hverv overdroges til Major Bonnez, der med 2 Compagnier og 1 Escadron skulde gaae frem over Læk til Tønder og derfra detachere en Styrke til Højer og søge Forbindelse med Escadrillen paa Vestkysten; til dennes Chef medbragte Majoren en Skrivelse fra Overcommandoen, hvori denne underrettede ham om, at det i Varde liggende 13de Depotcompagni vilde blive stillet til hans Raadighed, men tillige anbefalede ham, da der endnu ikke vilde kunne afgives nogen fast Besætning til Vestkysten, at gaae frem med fornøden Forsigtighed og ikke at lade Compagniet gaae længere frem, end at dets Retraite var fuldstændigt sikkert. Naar Detachementet var kommet tilbage fra Højer, skulde Major Bonnez med hele sit Commando retournere over Kravlund og Bov eller, hvis Hæren var rykket frem, støde til den over Medelby. I Henhold til den ham i Hovedkvarteret tildelte nærmere Instrux afmarcherede Major Bonnez med 2det og 3die Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps og 4de Escadron af 5te Dragon-Regiment den 21de Kl. 1^{1/2} Formiddag og ankom til Læk samme Dags Eftermiddag Kl. 1^{1/2}. Dette Punkt holdtes besat indtil næste Dags Eftermiddag Kl. 7^{1/2}, og under dette Ophold foretoges en Recognoscering til Skardebøl, uden at noget Fjendligt opdagedes, og uden at man erholdt anden Underretning end, at der den 20de havde vist sig Gendarmer i

Afsendelse af
et Expeditionscorps
til Vestkysten.

Byen. Ankommen den 22de Kl. 11 Aften til Tønder, hvorhen Jægerne befordredes paa requirerede Vogne, sogte Majoren at paagribe de i hans Instrux nævnte Embedsmænd, den som Amtmand fungerende Justitiarius Hansen, Borgmester Lüders eller den i hans Sted fungerende, Toldforvalter Gether og Controleur Høxbro, men de vare alle undvegne med Undtagelse af den Sidstnævnte, ligesom alle deres Kassebeholdninger vare afsendte til Statholderskabet. Amtsforvalter Larsen holdt sig ved Troppernes Ankomst skjult, og han kom først tilsyne, efterat Majoren havde forevist en Slægtning af ham den Del af hans Instrux, der angik hans Ansættelse som Amtmand; da han imidlertid vægrede sig ved at overtage Amtmandsforretningerne, indsattes Justitsraad Drohse som Amtmand over Tønder Amt samt til Borgmester, Byskriver og Politimester i Tønder By, hvilken Ansættelse foretoges i Overværelse af Byens forsamlede Raadnænd og Deputerede den 23de Kl. 3 Eftermiddag. Denne Dag Kl. 2 Eftermiddag afsendtes paa Vogne Premierlieutenant Hallas med 100 Jægere til Hojer, hvor Commandoet indtraf Kl. 5 Eftermiddag og indsatte de af Regjeringscommissairen udnævnte Embedsmænd, Advocat Dethlefsen som Herredsfoged, Controleur Hinrichsen som Oppebørselscontroleur og Apotheker Nagel som Postexpediteur. Ret udfor Havnen laa de omtalte 3 fjendlige Kanonbaade, og noget sydligere Dampskibet Kiel; det hed sig, at den et Par hundrede Mand stærke Besætning paa Skibene havde til Hensigt at gaae i Land S. for Byen for i Forening med de oprørske Frisere at bemægtige sig samme. Da Lieutenant Hammer, saafremt Jægerdetachmentet forlod Byen, inden tilstrækkelig Assistance fra Commandeurcapitain Ellbrecht ankom, selvfølgelig maatte vige for et saadant Angreb, og den dansksindede Del af Befolkningen i saa Fald vilde blive udsat for

Overlast, fandt Major Bonnez, der strax var bleven underrettet om Forholdene, sig foranlediget til at anholde Overcommandoen om nærmere Befaling angaaende hvorvidt han med den ham underlagte Styrke skulde forblive i Tønder og Højer eller ifølge sin Instrux strax vende tilbage til Flensborg. Under de givne Omstændigheder troede Overcommandoen at burde fravige den først givne Ordre og bemyndigede derfor under 24de Juli Major Bonnez til at forblive indtil nærmere Ordre i Tønder og Højer. Nogle Dage senere, efterat vor Hær var trængt frem over Byen Slesvig, erholdt Majoren vel Ordre til at retournere, men det blev ham dog befalet at efterlade 1 Compagni som fast Besætning i Tønder dels paa Grund af den der herskende, mindre gode Stemning og dels for fremdeles at vedligeholde Forbindelsen med Escadrillen paa Vestkysten. Som Følge heraf forblev Capitain Thalbitzer med 3die Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps i Tønder, hvilken Besætning noget senere forøgedes med 30 Dragoner af 3die Dragon-Regiments Depotescadron, hvorimod Major Bonnez med Resten af Commandoet den 30te Juli atter stødte til den om Slesvig samlede Hær; Jægerdetachmentet i Højer blev ved denne Lejlighed for største Delen draget til Tønder, idet der førstnævnte Sted kun efterlodes 1 Underofficer og 12 Mand, altsaa med Lieutenant Hammers Styrke ialt kun nogle og fyrgetyve Mand.

Efter denne Digression vende vi os atter til den om Flensborg samlede Hær. Ved Ordre af 20de Juli blev Reservecavaleriet endel mere concentreret, idet dets Cantonnement blev indskrænket til Bov, Frøslev, Harreslev og Klus, og det, forsaavidt dette Cantonnement ikke strakte til, blev henvist til at lade Afdelingerne skiftevis bivouakere; i Anledning af denne Concentration blev 6te Brigade, som maatte rømme Harreslev og

Mindre Forandringer i Hærens Stilling inden den 23de Juli.

Klus, ogsaa henvist til at lade Afdelingerne skiftevis bivouakere; 4de Brigade fik den 21de Tilladelse til at lade 2 Batailloner cantonnere i Timmersig og Hanved. Ved 2den Division foregik den Forandring, at 1ste Batteri (Lumboltz) efter den oprindelige Bestemmelse den 20de afgik til Reserveartilleriet, og at de 50 Husarer, der havde været stillede til Divisionens Raadighed, den 22de atter afgik til 1ste Division; ligeledes afmarcherede 1 Compagni af 3die Reserve-Bataillon den 22de fra 1ste Brigades Bivouakstilling til Flensborg, hvor Bataillonens Commandeur, Oberstlieutenant Lorentzen, var bleven udnævnt til Pladscommandant, og hvor Bataillonens 2 fra Holdnæs kommende Compagnier, som vi have seet, ogsaa samme Dag indtraf. Den 21de overførtes det mobile Brotrain fra Assens til Flensborg, ligesom ogsaa den mobile Feltpark, til hvilken sidstes Raadighed der stilledes 100 Bondervogne for ved disse at besørge Tilførselen af Ammunition til de forskjellige Afdelinger.

Angaaende Førelsen af Trainet og Ambulancerne gav Overcommandoen ved Dagsbefaling af 22de Juli en Række detaillerede Bestemmelser, der ville findes meddelte i Bilag 6.

Med Hensyn til de forestaaende Operationer havde Overcommandoen modtaget en Skrivelse af 19de fra Krigsministeren, hvori Denne fremsatte sine Anskuelser i saa Henseende og henstillede dem til nærmere Overvejelse. Da de modtagne Efterretninger gik ud paa, at Insurgent hæren var rykket frem i flere Retninger og rimeligvis vilde forbeholde sig en dobbelt Operationslinie dels fra Kiel til Mysunde, dels fra Rendsborg til Slesvig, anbefalede han Overcommandoen ikke derved at lade sig forlede til at følge i de forskjellige Retninger, men med den samlede Styrke at gaae løs paa Slesvig uden at bryde sig om Mysunde. Han kom

Krigsministeren
fremsætter sine
Anskuelser om
de forestaaende
Operationer; —
hans Ønske om
at afrejse til
Hæren.

derpaa tilbage til sin tidligere fremsatte, men af Overcommandoen ingenlunde billigede Plan, at vælge Ekernførde til Operationsobject, og anbefalede at lade Hæren efter at være passeret Slesvig saa sluttet som muligt marchere over Over Selk, Brekendorf og Damdorf mod Ekernførde, og dette hvad enten Fjenden gik tilbage i Retning af Kiel eller kastede sig ind i Svansen; efter at have etableret sig à demeure i Ekernførde, skulde den næste Operation være at bemægtige sig Frederiksort. Den Indvending, der vilde kunne rejses mod denne Plan, nemlig at man abandonnerede sin Forbindelse med Mellem- og Nordslesvig, gav Landet til Pris for fjendlige Strejftog og Plyndringer og udsatte Hærens Train og Bagage for Fare, bemærkede Ministeren, vilde ikke kunne afholde ham fra at forfølge Planen, da en Hær uden Vanskelighed vilde kunne subsistere i en 8 Dages Tid eller længer uden Forbindelse med Hjemmet, naar den blot medførte den fornødne Ammunition; al anden Bagage maatte enten sendes tilbage eller marchere i en tæt Vognborg, indtil man kom til et sikkert Sted f. Ex. Ekernførde. Ministeren sluttede med at lægge Overcommandoen paa Hjerte, at indskrænke Hærens Train og Bagage til det allernødvendigste og at lade Hæren subsistere ved Requisitioner.

Ministerens store Tilbøjelighed til at gribe ind i Operationernes Gang sees iøvrigt ydermere af en Indstilling til Hs. Majestæt Kongen af 20de Juli, hvori Ministeren androg om at blive bemyndiget til, naar Omstændighederne maatte fordre det, for en kort Tid at begive sig til Hæren. De Motiver, hvorpaa han støttede dette sit Andragende, ville med tilstrækkelig Klarhed fremgaae af det Svar, som indløb den følgende Dag, et Svar, som efter den Form, hvori det var givet, maatte betragtes ensbetydende med et Afslag, og paa hvis Affattelse de i Foraaret 1849 gjorde Erfaringer

ikke synes at have været uden Indflydelse. Svaret var saa lydende:

»Du har i din allerunderdanigste Indstilling af Gaars Dato andraget om Tilladelse til paa en kort Tid at turde begive dig til Armeen, naar Omstændighederne maatte udkræve det. For dette dit allerunderdanigste Andragende har du anført som Motiver: at de Instructioner, som for det forestaaende Felttog ere meddelte den commanderende General, ikkun ere affattede i Almindelighed, og at det derfor vilde være ønskeligt om ikke nødvendigt, at han confererede med den overste Krigsbestyrelse om de Forandringer og Modificationer i Operationsplanen, som Forholdene maatte gjøre nødvendige. Idet Vi erkjende den Tjenstiver og Interesse for Vore Vaabens Lykke, som du atter ved denne Lejlighed lægger for Dagen, og idet Vi selvfølgelig, forsaavidt din Nærværelse i Statsraadet kan undværes, herved meddele dig Vor allernaadigste Bemyndigelse til paa en kort Tid at begive dig til Armeen for at overbevise dig om, at Alt der er i Orden, og for, saavidt dette ikke alt maatte være skeet, at træffe fornøden Aftale med Overgeneralen, kunne Vi dog ikke tilbageholde den Formening, at de af dig anførte Motiver neppe tilstrækkeligt godtgjøre Nødvendigheden af din Nærværelse ved Armeen, saafremt samme blev forlænget, da de Instructioner, som blive at tildele den commanderende General, nødvendigvis maa være af almindelig Natur, hvis de ikke skulle indskrænke hans Frihed til efter Omstændighederne at forandre og modificere Operationsplanen, medens paa den anden Side hans Stilling og Autoritet ifølge alle Kriges Erfaring trykkes og svækkes ved en højere Autoritets Nærværelse ved Armeen, hvilket kun kan være til Skade for hans Virksomhed og Energi.

Hvilket Vi saaledes allernaadigst give dig tilkjende i Anledning af din fornævnte allerunderdanigste Indstilling af 20de d. M.»

Frederiksborg Slot den 21de Juli 1850.

Frederik R.

Den Standsning, der var indtraadt i Operationerne, efterat Hæren var bleven samlet om Flensborg, blev ingenlunde billiget af Krigsministeren, og den Uro og Spænding, der havde grebet ham mere og mere, eftersom Afgjørelsen stundede til, fandt sit Udtryk derved, at han ved et Telegram af 23de Juli tilkjendegav Overcommandoen, at et Angreb paa Fjenden ikke uden vægtige Grunde burde opsættes, og at han samme Dag lod Lieutenant Glud afgaae til Hovedkvarteret med en Skrivelse, hvori han yttrede sin Uro over, at Hæren endnu ikke var rykket frem for at angribe Fjenden, som saaledes vandt Tid til at forstærke sin Stilling, hvorved Angrebet hver Dag gjordes vanskeligere; Ministeren udtalte fremdeles sin Utilfredshed med, at det af ham givne Raad om at holde Hæren tæt samlet ikke fulgtes, saa at den istedetfor at bivouakere i Fjendens Nærhed, hvorved Soldaternes Opmærksomhed vilde skjærpes, holdtes i udstrakte Cantonnements tildels N. for Flensborg, ligesom ogsaa den Formening, at en Recognoscering som den af Oberst Irminger udførte ikke kunde føre til noget Resultat; endelig opfordredes Overcommandoen til uden Betænkelighed at meddele Lieutenant Glud, der havde Ministerens Tillid, Oplysninger om Grundene til Hærens hidtidige Uvirksomhed. Denne Skrivelse indhændigedes Overcommandoen den 24de om Eftermiddagen i Sønder Smedeby, paa en Tid altsaa, hvor Fremrykningen til Angreb paa den fjendlige Stilling allerede var i fuld Gang; det

skal her blot tilføjes, at Overcommandoen endnu samme Dag i en Indberetning til Krigsministeriet paaviste det mindre Begrundede i den af dette rettede Anke om Hærens Uvirksomhed, idet den paapegede de forskjellige Vanskeligheder, man havde havt at kjæmpe med, og som Ministeriet ikke havde været i Stand til tilstrækkeligt at vurdere.

De endnu den 22de om Aftenen i Hovedkvarteret modtagne Efterretninger gik ud paa, at Fjendens Hovedstyrke var concentreret mellem Isted, Skovby, Slesvig, Mysunde, Tolk og Vedelsvang, og det forekom derfor sandsynligt, at Fjenden vilde optage Kampen i Stillingen bag Langsø og Arnholt Sø. Efter paa Grundlag heraf at have udkastet Dispositionen til Fremrykningen og Angrebet paa den fjendlige Stilling udstedte Overcommandoen samme Dag Ordre til en Bivouakstilling, som Tropperne skulde indtage den 23de. Ordren med Hensyn til Bivouakstillingen lød saaledes:

»Imorgen Formiddag Kl. 10 indtager hele Hæren en Bivouakstilling S. for Flensborg som følger:

1. Den 1ste Armee-Division i 2 Træfninger,
  - 4de og 6te Infanteri-Brigade,
  - 2 Batterier og
  - 2 Escadroner af Gardehusar-Divisionen,
  - ved Chausseen N. for Oversø.

Detacheret:

- den 3die Infanteri-Brigade, som tildeles
  - 3die Batteri (Glahn)*),
  - 1 Escadron af Gardehusar-Divisionen,
  - 1 do af 4de Dragon-Regiment,
  - 1 Deling af Feltingenieurdetachmentet samt

*) Det 3die Brigade hidtil tildelte 2det Batteri (Schultz) afgik som Følge heraf til 1ste Division, hvor det attachedes 4de Brigade.

Overcommandoen giver Ordre til Indtagelsen af en Bivouakstilling den 23de Juli; andre Foranstaltninger i Anledning af Fremrykningen.

- det mobile Brotrain,
ved Vanderup.
2. Den 2den Armee-Division i 2 Træfninger,
1ste og 2den Infanteri-Brigade,
3 Batterier og
3 Escadroner af 4de Dragon-Regiment,
i Egnen af Lille Solt.
  3. Hovedreserven directe under Overcommandoen,
5te Infanteri-Brigade
ved Munkvolstrup,
Reservecavaleriet med det samme tildelte Batteri
og 20 Alen Brotrain
ved Bilskov Kro,
Reserveartilleriet N. for Reservecavaleriet
ved Slesvig Chausseen."

I Forbindelse med denne Ordre tilkjendegaves, at 1ste og 2den Division skulde udsætte Forpostlinien saaledes, at den ikke frempousseredes for langt fra Stillingen og saa lidt som muligt afveg fra den eksisterende. 1ste Division skulde udsætte Forposter fra Træsøens vestlige Hjørne Vest efter, 2den Division fra nævnte Punkt Øst efter. Til Forpostcommandeur udnævntes for 1ste Division Major Marcher, for 2den Division Major Hegermann-Lindencrone. Samtidigt erholdt 3die Brigade Paalæg om at lade sin Forpostlinie træde i nøje Forbindelse med 1ste Divisions. 3die Brigade, hvor Major Wørishøffer fungerede som Forpostcommandeur, afgav 1 Bataillon og 1 Deling Cavaleri til Forposttjenesten. En Cavalerifeltvagt posteredes ved Kragested med en fremskudt Underofficerspost ved det noget sydligere liggende Toldhus, medens Infanteriets Forpostlinie strakte sig fra Skovbøl til Grennebjerg og derfra i nordestlig Retning henimod Frederikshede, hvor den kom i Forbindelse med 1ste Divisions Forpostlinie, der gik tæt Nord om Frørup.

Forposttjenesten her bestredes af 1 Bataillon af 4de Brigade, som var beordret til at indtage den forreste Træfning i Divisionen, samt af 1 Escadron; 2den Træfning indtoges af 6te Brigade. Divisionens Ingenieurtropper vare blevne fordelte med 1 Deling til 3die Brigade, 3 Sectioner til 4de og 2 Sectioner til 6te Brigade. Divisionskvarteret forlagdes til Sankelmark. Ved 2den Division kom 2den Brigade i forreste Træfning og indtog en Bivouakstilling ved Vandløbet S. for Lille Solt Kirke; fra denne udsattes Forposter fra Træsøen over Møllebro til et Krat S. for Oxager, og herfra udsattes fra den i 2den Træfning værende 1ste Brigade Forposter over Markerup By Øst om Husby til Husby Mølle; ved Holdhid Kro stilledes en staaende Patrouille; hver af de 2 Forpostbatailloner erholdt tildelt 1¹/₂ Deling Dragoner. Divisionskvarteret kom til Lille Volstrup.

Af andre Foranstaltninger, der bleve truffne med Hensyn til en Fremrykning, skal omtales, at Pladscommandantskabet i Flensborg, til hvis Disposition 2 Compagnier af 3die Reserve-Bataillon og en Snes Dragoner vare blevne efterladte i Byen, den 23de erholdt Ordre til indtil den 24de Kl. 6 Formiddag at forbyde al Passage Syd paa fra Byen, at der til samtlige Afdelinger den 23de om Morgenen uddeltes en Reserveportion, samt at der i Flensborg indrettedes et Receptionslocale til at modtage de Saarede, som derfra dels skulde bringes til Lazaretherne i Byen, dels evacueres til andre Lazarether; Capitain Tegner beordredes til paa bedste Maade at assistere ved denne Evacuation. I Flensborg vare Lazaretherne blevne udvidede til 1024 Pladser dels i 2den, dels i 1ste Linie.

Dispositionen til Fremrykningen og Angrebet paa den fjendlige Stilling var dateret Flensborg den 23de Juli og lød saaledes:

»Fra den idag indtagne Bivouakstilling opbryder Armeen saaledes:

Disposition til Fremrykningen og Angrebet paa den fjendelige Stilling.

Den 3die Brigade rykker frem Kl. 12 Midnat over Jørl Kirke, Solbro og Esperstoff til Sylvested.

Kl. 3 Morgen bryde Divisionerne og Hovedreserven op i følgende Orden:

Den 1ste Division i 2 Træfninger ad Chausseen til Slesvig og

den 2den Division i 2 Træfninger ad Veien til Mysunde.

Begge Divisionerne benytte tillige de med Hovedvejene parallelt løbende Biveje og søge under Fremrykningen at holde Forbindelse indbyrdes. Den 2den Division udsender i østlig og sydøstlig Retning Patrouiller og Sikkerhedscommandoer; den 1ste Division søger Forbindelse med Reservecavaleriet.

Naar Divisionerne ere ankomne respective ved Helligbæk og Klapholt, vil den 2den Division have at dirigere sin Hovedstyrke, om muligt skjult for Fjenden, over Øvre Stollik mod Langsøens vestlige Ende, medens 1ste Division rykker frem forbi Isted Kro.

En Styrke af den 2den Division, tilstrækkelig til at vedligeholde staaende Engagement med Fjenden mellem Sønder Farensted og Vedelsvang, efterlades.

Saasnart begge Divisionerne ere i Linie med hinanden ved Skoven mellem Arnholt Sø og Langsø, angribes Fjenden med den størst mulige Kraft.

Reservecavaleriet marcherer fra Oversø over Tarup, Langsted, Engbro til Isted Kro, saaledes at det indtræffer her samtidigt med 1ste Division. Under Marchen søges Forbindelsen vedligeholdt med Hovedcorpset og saavidt muligt, i al Fald ved enkelte Ordonnantser, tilvejebragt med 3die Brigade.

5te Brigade og Reserveartilleriet følge 1ste Armeedivisions Bevægelser paa Chausseen.

Under Fægtningen mellem Arnholt Sø og Langsø søger 3die Brigade at udføre et forceret Flankeangreb paa Fjenden og at afskjære hans Retraite mod Syd.

Ved Armeens forenede Styrke kastes Fjenden i østlig Retning eller saa kraftigt tilbage, at han ved Overgangene over Slien i Slesvig eller ved Mysunde kommer i Uorden.

Den commanderende General følger Slesvig Chausseen.

De Herrer Divisionsgeneraler og Brigadecommandeurer ville møde i Aften Kl. 7 i Bilskov Kro, hvor den commanderende General vil være tilstede.

Krogh.

Sammenkomst af Hørens højere Befalingsmænd i Bilskov Kro den 23de Jull; Vedtagelse af en Forandring i Dispositionen.

Ifølge den givne Befaling samledes Divisionsgeneralerne og Brigadecommandeurerne samt Commandeurerne for Reservecavaleriet, Reserveartilleriet og Feltingenieurdetachementet med deres Stabschefer den 23de Kl. 7 Eftermiddag i Bilskov Kro, hvor Dispositionen oplæstes, og General Krogh derefter opfordrede de Commanderende til at fremsætte deres Anskuelser angaaende denne. Dette gav Anledning til en Discussion, der nærmest drejede sig dels om det Betænelige i ved den stedfindende Varme at lade Tropperne med fuld Bepakning umiddelbart forinden Hovedangrebet foretage en saa lang og trættende Marche, dels om det Betænelige i at udføre den befalede omgaaende Bevægelse. Indvendingerne med Hensyn til det første Punkt motiveredes hovedsagelig ved den Betragtning, at vore Tropper vilde komme til at udføre Angrebet paa den af Naturen stærke og derhos befæstede Stilling paa den varmeste Tid af Dagen, og det i en udmattet Tilstand og med fuld Bepakning, medens Insurgenterne havde nydt Hvile og tilmed efter hvad man havde erfaret, ingen Bepakning havde.

Der blev herimod gjort gjældende, at Bivouakstillingen ikke var skudt længere frem, fordi man ikke vilde udsætte Tropperne for en stadig Allarmering, naar de netop burde have Hvile, at man, hvorledes end Tiden blev valgt, maatte komme til at kjæmpe paa den varmeste Tid af Dagen, hvis man vilde opnaae et Resultat, og endelig at det vistnok var en Ulempe for Tropperne under den herskende Varme at marchere og fægte med Bepakning, men at man ikke kunde medføre denne paa Vogne og heller ikke godt lade den tilbage, navnlig paa Grund af den Ammunition, som medførtes i Tornystrene; dog indrømmedes det, at man hellere maatte vælge det sidste Alternativ end udsætte sig for at ankomme med udmattede Tropper. Med Hensyn til det andet Punkt blev der gjort den Indvending, at, hvis ikke Samtidighed kunde tilvejebringes i Operationerne, da vilde ialtfald de 5000 Mand, der foretog den omgaaende Bevægelse, blive uanvendte i Kampen, selv om de ikke, ved at Angrebet blev afslaaet, kom i Fare paa deres Retraite; herimod anførtes til Forsvar for den omgaaende Bevægelse, at den maatte kunne føre til et større Resultat og alene ved sin moralske Virkning faae Indflydelse, og at formentlig den relative Styrke tillod at vælge en Operation, der enten kunde ved den truende Demonstration fremskynde Fjendens Tilbagegang og saaledes gøre Kampen mindre besværlig for os, eller i gunstigt Fald vilde blive mere ødelæggende for Fjenden. Medens dette Punkt blev afgjort i Overensstemmelse hermed, fremkaldte det første Punkt et Forslag om at indtage en Mellestilling den 24de og først den 25de at rykke frem til Angreb, og General Krogh fandt sig deraf foranlediget til at lade afstemme over, hvorvidt en Mellestilling skulde indtages eller ej; da af samtlige Stemmegivende Generalerne Moltke, Schleppegrell og Flindt, Obersterne Fibiger, Krabbe,

Baggesen, Thestrup, Ræder, Schepelern og Irminger samt Capitain Dreyer udtalte sig for Mellemstillingen, medens Oberst Flensborg alene udtalte sig derimod, afgjorde General Krogh Spørgsmaalet i Overensstemmelse med Majoriteten, og der foretoges derefter følgende Forandringer i Dispositionen. *)

- *) Det skal her bemærkes, at Krigsministeren i en Skrivelse af 25de Juli udtalte sig imod den stedfundne Sammenkomst i Bilskov Kro, idet han ikke alene i Almindelighed fandt det forkasteligt at holde Raad om hvad Hæren skulde foretage sig, men navnlig i høj Grad misbilligede, at bemeldte højere Officerer vare blevne opfordrede til at udtale deres Anskuelser om den allerede givne Disposition; han tilføjede, at de Grunde, som vare blevne fremsførte mod Angrebet den 24de, burde have været forudsætte af Overcommandoen og afhjulpne derved, at denne allerede den 23de havde ladet Hæren concentrere ikke ved Siversted, men ved Helligbæk eller sydligere, og gjentog endelig sine Raad om at gjøre Hæren saa bevægelig og selvstændig som muligt, holde den samlet og søge som snarest at bringe Kampen til Afgjørelse. I sit Svar herpaa af 28de Juli bemærkede Overcommandoen, at dens Hovedhensigt med Sammenkomsten havde været dels at erfare, om Nogen havde saadanne mindre Modificationer at foreslaae, som maatte kunne bidrage til det Heles Vel, navnlig ogsaa om der vilde kunne træffes saadanne Foranstaltninger, at Bepakningen kunde efterlades, og dels ved en Samtale om Planen at erholde den størst mulige Samvirken i Operationerne og paa kortest Maade at hæve de Utydeligheder, som maaskee for Enkelte kunde synes at være tilstede. Da det under Discussionen viste sig, at der ingen Udvej fandtes for at aflægge Bepakningen, og samtlige Generaler og Brigadecommandeurer vare stemte for heller at vælge en Mellemstilling end at udsætte sig for at møde med udmattede Tropper forinden den egenlige Kamp, havde Overcommandoen troet at burde gaae ind paa dette Alternativ trods de Betænkeligheder, den havde havt ved en saa

»Hæren inclusive 3die Brigade rykker frem Kl. 3 Morgen.

Ankommen til Siversted og Hostrup indtages en Stilling, i hvilken Hæren forbliver til nærmere Ordre.

Den 3die Brigade marcherer til Sollerup, hvor samme indtager Stilling og forbereder Broslagningen. Skulde denne Brigade blive angrebet, modtages Angrebet ikke, men Brigaden trækker sig i saa Fald tilbage.»

Hærens Hovedkvarter forblev endnu den 23de i Flensborg.

Den 24de Kl. 3 Morgen satte samtlige Hærens Hovedafdelinger sig i Marche for at indtage de dem saaledes betegnede Stillinger. 2den Division havde som Avantgarde 3 Batailloner af 1ste Brigade, nemlig 3die Jægercorps, 10de lette Bataillon og 4de Linie-Bataillon, 2 Kanoner af 5te Batteri (Dinesen) samt 1 Escadron af 4de Dragon-Regiment. Af denne Styrke gik 10de lette Bataillon med 2¹/₂ Delinger Cavaleri og de 2 Kanoner samt 2 Compagnier af 4de Linie-Bataillon frem ad Mysunde Vejen til Hostrup og Havetofte, medens 3die Jægercorps med 1 Deling Dragoner fra Lille Solt fulgte Vejen over Estrup og Bistoft til Thorsballe og Lejt, og 2 Compagnier af 4de Linie-Bataillon med ¹/₂ Deling Dragoner gik frem Vest om Store Solt mellem Mysunde Vejen og Slesvig Chausseen og tog

2den Divisions-
Fremrykning til
Hostrup og
Havetofte.

---

fremskudt Bivouakstilling, Betænkeligheder, som den indtraadte Kamp den 24de havde vist at være berettigede. Tiden for Hovedangrebet var vel saaledes bleven udsat 1 Dag, men selve Angrebsplanen var ikke bleven forandret, og de Modificationer, som den 25de blev befalede i Dispositionen, vedrørte kun Fordelingen af Kræfterne i Overensstemmelse med hvad der maatte være en Følge af den den 24de indtraadte Kamp.

Retning paa Holming. Hovedstyrken fulgte efter ad Mysunde Vejen i 1000 Skridts Afstand og efter Divisionens Befaling i følgende Orden: Resten af 1ste Brigade med de 6 Kanoner af 5te Batteri (Dinesen) i Midten, dernæst 2den Brigade med den øvrige Del af Divisionens Artilleri og Cavaleri saaledes: 1 Bataillon, 2 12 Pds. Kanoner, 1 Escadron, 2 Batailloner, 6 12 Pds. Kanoner, 1 Escadron, 1 Bataillon, det 6 Pds. Batteri og endelig 1 Bataillon. Paa Grund af det stærkt gjennemskaarne Terrain gik Marchen kun langsomt, og først Kl. 8 Formiddag kunde General Schleppegrell melde, at Divisionen havde indtaget en Bivouakstilling ved Hostrup og var i Begreb med at udstille Forposter; ikkun ved Havetofte havde man seet Noget til Fjenden, nemlig et Commando paa et halvhundrede Mand Infanteri og en Snes Dragoner, der imidlertid forlod Byen, umiddelbart før vor Avantgarde naaede den. Den Stilling, Divisionen derefter indtog, og som den i det Væsenlige beholdt indtil Opbrudet næste Morgen, var følgende: Af Avantgarden forblev det venstre Sidedetachement ved Thorsballe med Forposter over Løjt til henimod Havetofte, i hvis sydlige Udkant 10de lette Bataillon stod med Forposter S. for Byen over Heden til Holming, hvor Forbindelsen skulde søges med 1ste Division. 4de Linie-Bataillon med de 2 Kanoner stod som Soutien i den sydlige Del af Hostrup, medens Resten af Divisionen bivouakerede N. for denne By. Denne Stilling var endnu ikke fuldstændigt indtaget, da der Kl. omtrent 8^{1/2} indløb en Meddelelse fra 1ste Division om, at den agtede at angribe de foran Stillingen liggende Skove, der vare besatte af Fjenden, hvortil var knyttet en Anmodning om at dække Divisionens venstre Flanke under Angrebet. I den Anledning erholdt 13de Linie-Bataillon og 1 Deling Dragoner Kl. omtrent 9 Ordre til at gaae frem

Vest om Havetoftene til de sydligere Kolonisthuse for ved denne Flankebevægelse at støtte 1ste Divisions Angreb. Mysunde Vejen holdtes samtidigt under Observation af Forpostcavaleriet, der udstillede en Kosakpost henimod Klapholt Hede. General Schleppegrell underrettede dog 1ste Division om, at de sydligere Kolonisthuse atter vilde blive forladte, naar Angrebet var lykkedes, eftersom Oxelbæk Skov rimeligvis ogsaa var besat af Fjenden, og at 2den Divisions Forposter derefter vilde komme til at strække sig mod Vest til udover de nordligste Kolonisthuse, omtrentlig ved det lille Vandløb V. for Havetoftene Sø og derfra Syd om Havetoftene over Løjt.

For 1ste Division, der, fulgt af 5te Brigade og Reserveartilleriet, rykkede frem ad Slesvig Chaussee, dannede 4de Brigade med det samme tildelte Batteri samt 1ste og 2den Husar-Escadron Avantgarden; efter Divisionens Befaling vare Frørup Skov og Terrainet indtil Tarup og Sønder Smedeby allerede inden Afmarchen blevne afsøgte af Forposterne. 4de Brigades Fordekning dannedes af 9de Linie-Bataillon og 1ste Husar-Escadron under Commando af Major Harbou; derefter fulgte 1 Compagni af 11te Linie-Bataillon, 2 Kanoner af 2det Batteri (Schultz) samt den øvrige Del af 11te Linie-Bataillon som Soutien for Fordekningen, og endelig i behørig Afstand 2den Husar-Escadron, Batteriets øvrige 6 Kanoner, 5te og 6te Reserve-Bataillon og 2det Jægercorps. 9de Linie-Bataillon gik frem med 2 Compagnier paa selve Chausseen og med 1 Compagni til hver Side af samme for at søge Forbindelse henholdsvis med Reservecavaleriet og 2den Division. Da Terrainet indtil Sønder Smedeby, som ovenfor nævnt, allerede var afsøgt, paa skyndedes Marchen saameget, som Forbindelsen med Sidedetachementerne tillod, og fortsattes uden Standsning

1ste Divisions
Fremrykning
til Stenderupaa.

til henimod Skoven ved Skovkro, hvorimod Afsøgningen af denne Skov og det østligere liggende Skovparti, hvorhen 1 af Bataillonens Compagnier yderligere detacheredes, tog endel Tid; i Skovkro erfarede man, at en fjendlig Patrouille nylig havde været der, og at Stenderup Vesterskov sandsynligvis var besat af Fjenden. Brigadens Hovedstyrke var imidlertid naaet frem i Højde med den sydlige Del af Sønder Smedeby, og her blev 5te Reserve-Bataillon tilligemed $\frac{1}{2}$ Deling Husarer efter Divisionens Befaling dirigeret over Krittenborg mod Siversted med Ordre til at rense Terrainet indtil Passet S. for denne By, besætte dette Pas og vedligeholde Forbindelsen med den ved Chausseen værende Styrke samt sætte sig i Forbindelse med den 2den Division ved Holming. Kl. omtrent $5\frac{1}{2}$ var For-dækningen naaet henimod Stenderupaa, da der indløb Befaling til Brigaden om at gjøre Holdt, besætte Vandløbet og udsende Cavaleripatrouiller for at erfare, hvorvidt de foran liggende Skove vare besatte af Fjenden. Medens 9de Linie-Bataillon tog Stilling langs Aaen, forblev den øvrige Del af 4de Brigade paa Chausseen i Skoven ved Skovkro, og 6te Brigade ved Sønder Smedeby, hvorfra den efter Divisionens Ordre havde detacheret 1ste lette Bataillon imod Siversted for at tjene som Reserve for 5te Reserve-Bataillon. Husarerne gik frem S. for Stenderupaa, hvor nogle fremskudte, fjendlige Cavaleriposter bleve kastede tilbage fra de der værende Højder; da kort efter fjendligt Cavaleri i en Styrke af omtrent $\frac{1}{2}$ Escadron viste sig tæt N. for Stenderup Vesterkov, beordredes 1ste Husar-Escadron til at rykke frem imod Fjenden. Da det fjendlige Cavaleri trak sig tilbage i Kjæde mod Skoven, formeredes en Flanqueur-kjæde, som nu chargerede imod den fjendlige Kjæde, og under denne Chagering, som vedligeholdtes henimod 1 Time, foretoges en Recognoscering af Skoven og

omliggende Terrain. Det viste sig snart, at Fjenden holdt Skoven besat med Infanteri; ligeledes meldtes fra en i vestlig Retning udsendt Patrouille, at fjendtligt Cavaleri havde vist sig S. V. for Klausgaard.

At beholde de af Fjenden besatte Skovpartier i Fronten Natten over forekom Divisionen misligt, ligesom den ogsaa frygtede for, at Kampen om Skovene den følgende Dag vilde kunne forsinke den hele Fremrykning, af hvis hurtige Udførelse det heldige Udfald af 3die Brigades samtidige Flankeangreb forekom den betinget. Den indsaa vel, at Skovene lettere vilde falde i vore Hænder ved en samtidig Fremrykning af hele Hæren, men de nævnte Hensyn vare dog saa overvejende for den, at den mente ikke at burde skye et Offer. Et Angreb paa Skovene blev derfor besluttet, hvorom Meddelelse, som vi have seet, blev givet 2den Division med Anmodning om at dække Flanken; en lignende Anmodning rettedes til Reservecavaleriet. Klokken var da omtrent 8, og der var i den Tid ikkun foregaaet den Forandring i Divisionens Stilling, at 5te Reserve-Bataillon havde besat Stenderup By med sit 1ste og 4de Compagni, medens 3die Compagni stod som Reserve bag Passet, og 2det Compagni bag Aaen henimod Holming for at søge Forbindelse med 2den Division; 1ste lette Bataillon stod i Siversted.

Kl. 9^{1/4} afsendtes Melding til General Krogh, der var undervejs fra Flensborg og først Kl. 10 naaede Sønder Smedeby, hvor han tog sit Hovedkvarter, at Divisionen Kl. 9^{3/4} vilde gaae frem til Angreb paa de foran liggende Skove. 4de Brigade beordredes til at rense Skovene og dernæst tage Stilling ved Helligbækken og i den sydlige Udkant af Elmskov, medens det befaledes 6te Brigade at gaae frem til den sydlige Udkant af Skoven ved Skovkro, hvor den foreløbigt skulde forblive.

1ste Division beslutter at sætte sig i Besiddelse af de nærmest foran liggende Skove Fjenden kastes tilbage over Helligbækken.

4de Brigade lod nu 9de og 11te Linie-Bataillon med de 2 Kanoner samt 6te Reserve-Bataillon gaae frem over Broppet og formere sig til Fægtning S. for Aaen, skjult af de foran liggende Højder. I første Træfning under Commando af Oberst Staggemeier stode 9de og 11te Linie-Bataillon, udviklede i Compagnicolonner henholdsvis V. og Ø. for Chausseen, og de 2 Kanoner under Bedækning af 1 Compagni af 11te Linie-Bataillon paa selve Chausseen, i 2den Træfning 6te Reserve-Bataillon i Bataillonscolonne; Gardehusar-Escadronerne opmarcherede en ligne V. for første Træfning paa 1 Deling nær, som skulde følge Infanteriet under Angrebet og demonstrere mod Skovens vestlige Side. 2det Jægercorps med de 6 Kanoner forblev som Reserve N. for Vandløbet.

Uden at indlade sig paa nogen Skydefægtning og uden at standse gik vore Tropper Kl. noget over 10 frem til Angrebet paa Skoven, der var besat af det slesvig-holstenske 3die Jægercorps's 3die Compagni. Den nordlige Skovkant opgaves af samme efter en kort Modstand, og under en livlig Tirallering forfulgte vore Tropper nu Fjenden gennem Skoven. Commandeuren for den fjendlige Avantgarde-Brigade havde først sent erholdt Melding om, at et Angreb syntes at forestaae; efter at have givet sine længere tilbage staaende Afdelinger Ordre til at sætte sig i Marche mod Helligbæk var han redet frem til Popholt, men kort efter hans Ankomst dertil, og efterat han havde truffet enkelte, fornødne Anordninger, trængte vore Tropper allerede frem fra Skoven og derfra videre over Popholt, forfølgende de vigende Jægere. Vore med første Træfning følgende 2 Kanoner naaede nu ogsaa frem og kjørte op i Nærheden af Popholt Kro, hvorfra de rettede deres Ild mod den til Helligbækken fremdragne 1ste Afdeling af 3die Jægercorps, navnlig mod

dettes 1ste Compagni, der havde taget Stilling ved Kroen. Oberst Gerhardt erkjendte snart, at det ikke vilde være muligt at hævde denne i og for sig uholdbare Stilling; Avantgarde-Brigadens øvrige Afdelinger stode betydeligt længere tilbage, 15de Bataillons forventede Fremrykning udeblev ganske, og hans i Elmskov placerede Tropper vare nu ogsaa under Retraite.

Samtidigt med Tropperne ved Chausseen og i Højde med disse var nemlig 5te Reserve-Bataillon efter Ordre gaaet frem fra Stenderup imod de sydlig for Byen liggende Skove med 1ste og 4de Compagni under Commando af Capitain Siemsen udviklede i Compagnicolonner hovedsagelig V. for den fra Stenderup Syd paa førende Vej; Resten af Bataillonen med de den tildelte Husarer fulgte efter ad denne Vej som Reserve, 2det Compagni dog først noget senere, da man ikke havde haft Tid til at afvente dets Tilbagekomst fra dets Stilling N. for Aaen henad Holming til. De nærmest liggende Skovpartier kom uden Kamp i vår Besiddelse, da de kun holdtes besatte af enkelte smaa Patrouiller, der trak sig tilbage til Elmskov, men efterat Compagnierne vare naaede frem henimod denne Skov, navnlig dennes nordlige og nordvestlige Del, bleve de snart udviklede i en temmelig levende Skydefægtning med det 4de Compagni af 3die slesvig-holstenske Jægercorps, der holdt Skoven besat. Det varede imidlertid ikke længe, inden vore 2 Compagnier toge Udkanten af Skoven, hvornæst de under en levende Tirailering kastede Fjenden videre tilbage gennem denne og forfulgte ham over Vandløbet, som for en Del begrænder Skoven, og det nærmest foran dette liggende, flade Terrain. Fjenden forsvandt bag de noget længere mod Syd liggende Højder, og da Capitain Siemsen snart kom til Erkjendelse af, at det Vandløb, han havde overskredet, var Helligbækken, der var bleven

ham betegnet som Grændse for Fremrykningen, gik han tilbage over Bækken og rallierede sit Mandskab.

Det var omtrent paa samme Tid, som den nordlige Udkant af Elmskov toges, at vore 2 Kanoner kjørte op ved Popholt Kro, og disse havde kun gjort nogle faa Skud, da ogsaa 9de og 11te Linie-Bataillon trængte frem mod Helligbækken, medens Fjenden veg tilbage til de c. 1400 Alen S. for denne liggende Højder, der besattes af Jægercorpset. De 2 den fjendelige Avantgarde-Brigade tildelte Kanoner af det ridende Batteri vare imidlertid kjørte op her tæt V. for Chausseen og aabnede nu Ilden mod vore Tropper; ligeledes havde 2den Afdeling af det 1ste slesvig-holstenske Jægercorps, der havde concentreret sig ved Bogholt med en Del af sin Styrke taget Stilling N. for Skoven og begyndt en Tirællering med 9de Linie-Bataillons Skytter. For om muligt at bringe de fjendelige Kanoner til Tavshed bleve vore 2 Kanoner fra Popholt beordrede frem til en Stilling paa Chausseen ved Helligbæk Kro, hvorfra Ilden aabnedes og fortsattes henimod ¹/₂ Time, dog uden at noget Resultat opnaaedes. Da det fjendelige Artilleris Stilling var dominerende, og det fandtes umuligt paa Grund af Terrainets Beskaffenhed at kjøre Artilleri op andre Steder end paa Chausseen, blev Artillerifægtningen afbrudt, og Delingen beordret tilbage. Men omtrent paa samme Tid standsede ogsaa de fjendelige Kanoner deres Ild. Den 11te Linie-Bataillon havde nemlig efter at have overskredet Helligbækken fortsat sin Fremrykning mod den ligeoverfor staaende Fjendes højre Fløj, hvis Skyttekjæde det tildels lykkedes Bataillonen at tournere; Fjenden opgav som Følge heraf sin Stilling paa Højderne, der nu besattes af 11te Linie-Bataillon med højre Fløj til Chausseen. Omtrent samtidigt lod Capitain Siemsen paa eget Ansvar 1ste og 4de Com-

pagni af 5te Reserve-Bataillon besætte de foran Elmskov liggende Højder, der paa virksom Kanonskudsdistance fuldstændigt beherskede Stillingen langs Helligbækken og hindrede enhver friere Udsigt over Egnen.

Klokken var noget over 12, og Fægtningen hørte efterhaanden aldeles op, da ogsaa de foran Bøgholt staaende Jægere gik tilbage til denne Skov. Dennes nordlige Udkant holdtes vedblivende besat af den fjendelige Jægerafdeling, der imidlertid fandt sin højre Fløj stærkt truet ved Avantgarde-Brigadens Opgivelse af Højderne og derfor androg hos Overcommandoen om Understøttelse for bemeldte Fløj, en Anmodning, der dog ikke blev taget til Følge, da det ikke laa i den fjendelige Overcommandos Plan at fortsætte Fægtningen længer i en saa langt fremskudt Stilling. Af Avantgarde-Brigaden afløste 1ste Bataillon 3die Jægercorps i første Linie, dens øvrige Styrke med Undtagelse af 15de Bataillon havde taget Stilling ved Sorteøj; de 2 Kanoner af det ridende Batteri afgik efter Overcommandoens Ordre til Bollingsted. 15de Bataillon, der, som det vil erindres, skulde have grebet ind i Fægtningen paa højre Fløj, var under hele Kampen bleven staaende ved Isted, hvor den fejlagtigten havde koncentreret sig istedetfor ved Elmskov. I høj Grad misfornøjet herover begav Oberst Gerhardt sig kort efter Fægtningens Ophør til Isted, hvor han tildelte Bataillonens Commandeur en alvorlig Irettesættelse for hans Forhold og dernæst befalede ham atter at gaa frem og indtage den tidligere Stilling. Denne Befaling gav dog atter Anledning til en Misforstaaelse, idet Maalet for Fremrykningen af Bataillonscommandeuren blev opfattet at være Elmskov, og ikke, som Oberst Gerhardt mente, Stenskov V. for Øvre Stollik, hvor en Del af Bataillonnen inden Kampen havde havt Stilling. Misforstaaelsen fik alvorlige Følger, da den, som

Fægtningen
herer forels-
bigt op; - For-
poster ud-
stilles.

vi snart skulle see, blev Anledningen til en i længere Tid vedvarende, heftig Fægtning.

Paa vor Side havde, medens Kampen stod paa, de længere tilbage staaende Afdelinger af 1ste Division efterhaanden fulgt den fremadgaaende Bevægelse. Af 4de Brigade vare saaledes Husar-Escadronerne, efterat Stenderup Vesterskov var tagen, fulgte efter ad Chausseen gennem Skoven og holdt under Fægtningen ved Helligbæk opmarcherede paa en Mark S. for Skoven; 2det Jægercorps og de 6 Kanoner vare fulgte efter til den nordlige Udkant af Skoven og derfra noget senere gennem samme til henimod Popholt By, bag hvilken de toge Stilling. Af 6te Brigade havde 1ste lette Bataillon efterladt sit 4de Compagni ved Passet mellem Siversted og Stenderup og var med sin øvrige Styrke rykket frem tæt N. for Elmskov, hvorfra den efter Major Scharffenbergs Anmodning havde sendt sit 2det Compagni til Skovens sydlige Udkant i Forbindelse med 5te Reserve-Bataillon. Den øvrige Del af 6te Brigade var gaaet frem til i Højde med Siversted, 2den lette Bataillon havde taget Stilling langs Stenderupaa, 3die og 4de Compagni af 1ste Forstærknings-Bataillon paa Vejen til Hjalm, Front imod Vest. De 2 andre Compagnier af denne Bataillon vare henimod Middagstid afgaaede til Tarup for at stilles til Disposition for Reservecavaleriet i Anledning af en fra dette til Overcommandoen indløben Melding om, at Langsted var besat af Fjenden og ikke vilde kunne occuperes uden Assistance af Infanteri; efter Overcommandoens Ordre skulde det ene Compagni imidlertid retournere efter Langsted Passets Forcing, hvorimod det andet skulde forblive ved Reservecavaleriet. Den af 2den Division fremsendte 13de Linie-Bataillon var ved Kolonisthusene S. V. for Havetofte Sø Kl. omtrent 10 Formiddag stødt paa enkelte fremskudte, fjendlige Poster,

der efter at være kastede tilbage over Mosen af det i Teten værende 2det Compagni vege tilbage mod Elmskov. Fremrykningen fortsattes indtil 800—1000 Alen fra denne Skov, hvor Bataillon en indtog en Stilling med Front imod Sydvest, 1ste Compagni noget frempousseret paa begge Sider af den Vej, som løber Øst om Skoven imod Isted, 3die Compagni tilhøjre for samme bag det østlige Hjørne af Elmskov og 2det Compagni tilvenstre med sin venstre Fløj tilbagetrukket med Front imod de sydligste Kolonisthuse paa Klapholt Hede; 4de Compagni holdtes længere tilbage som Reserve.

Klokken var henimod 1, da Divisionen gav 4de Brigade Ordre til at udstille Forposter med Vedetkjæden langs Helligbækken til henimod Kolonisthusene, hvor Forbindelsen skulde søges med 2den Division, medens Brigadens øvrige Styrke skulde indtage en Bivouakstilling N. for Stenderup Vesterskov. 6te Brigade beordredes samtidigt til at gaae i Bivouak i sin Stilling N. for Stenderupaa med Undtagelse af 1ste lette Bataillon, der forblev i og tæt N. for Elmskov. I Henhold hertil maatte 11te Linie- og 5te Reserve-Bataillon opgive de tagne Højder S. for Helligbæk, der snart atter bleve besatte af Fjenden. 9de Linie-Bataillon udstillede Forposterne V. for Chausseen bag Helligbækken til Bollingsted Aa; Opstillingens nærmere Details ere ikke angivne. Besættelsen af Terrainet Ø. for Chausseen til henimod Kolonisthusene synes først at være overdragen alene til 6te Reserve-Bataillon, der beordrede sit 1ste Compagni at udstille 3 Feltvagter i Terrainet fra Helligbæk Kro til den længst mod Syd fremspringende Del af Elmskov og sit 2det Compagni at udstille ligeledes 3 Feltvagter langs den sydøstlige Udkant af Elmskov og derfra tilbagebøjet til henimod Kolonisthusene; Bataillonens 3die og 4de

Compagni beordredes til at tage Stilling som Piketter, henholdsvis bag et Stengjærde mellem Chausseen og Elmskov omtrent 300 Alen S. for Popholt og i det nærmeste N. for Skoven liggende, mindre Skovparti. Bataillonscommandeuren, Oberstlieutenant la Cour, erholdt af Brigaden Ordre til i Tilfælde af et alvorligt fjendtligt Angreb tillige at overtage Commandoen over 9de Linie-Bataillon. Samtidigt med, at Højderne S. for Helligbæk bleve forladte, beordredes imidlertid 5te Reserve-Bataillon til at besætte den sydlige Udkant af Elmskov og Terrainet derfra til henimod Kolonisthusene. Bataillonens 1ste Compagni besatte derfor Udkanten af Skovens vestlige Del paa begge Sider af den der værende Vej, 2det og 4de Compagni den østlige Del af Skoven ligeledes i Udkanten langs med Helligbækken, 2det længst mod Øst, medens 3die Compagni holdtes som Reserve længere tilbage i Skoven i Nærheden af Vejen. Herved kom altsaa 5te Reserve-Bataillon midt ind i den Stilling, som 6te Reserve-Bataillons forreste Compagnier skulde indtage, hvorfor disse Compagnier indskrænkede sig til at besætte henholdsvis Strækningen fra Helligbæk Kro til det for en Del oversvømmede Mosedrag vestlig for Elmskov og den østligste Del af denne Skov med nærmeste Terrain udenfor samme henimod den Stilling, som 13de Linie-Bataillon midlertidigt havde indtaget. 1ste Husar-Escadron blev afgivet til Forposttjeneste, medens 2den Escadron tog Stilling som Piket ved Popholt Kro; her forblev ligeledes Granatkanondelingen af Batteriet Schultz under Lieutenant J. Blom for at tjene som Soutien for Forposterne. Under Udstillingen af Forposterne blev man foruroliget ved Tapriffelskud fra Højderne S. for Helligbæk, hvorfor Oberstlieutenant la Cour lod sit 1ste Compagnis Riffelskytter indtage en dækket

Stilling ved Kroen for derfra at holde de fjendlige Skytter i Respect.

Forposterne vare endnu ikke fuldstændigt udstillede, da fjendlige Colonner viste sig under Fremrykning mod den østlige Del af Elmskov, og snart derpaa, Kl. noget over 2¹/₄, aabnede de fra disse fremsendte Tirailleurs, om end paa langt Hold, deres Ild mod vor der værende Opstilling. Det var den slesvig-holstenske 15de Bataillon; det synes imidlertid, at denne Bataillons Commandeur kort efter er bleven tvivlrådig med Hensyn til den ham givne Ordre, thi efter en foreliggende Melding fra Commandeuren for 13de Linie-Bataillon, Oberst Trepka, var Kl. 2³/₄ Alt igjen roligt, de fjendlige Blænkere befandt sig vel endnu med nogle mindre Støttetroppe paa Højderne S. for Skoven, men Colonnerne vare under Tilbagegang mod Skoven nordlig for Isted. Paa Grund af den af 15de Bataillon indledede Fægtning havde Oberst Gerhardt imidlertid ladet Avantgarde-Brigadens Afdelinger allarmere og sat dem i Marche Nord paa. Det har vel været Synet af disse Troppebevægelser paa Chausseen, der har bevæget Commandeuren for den fjendlige 15de Bataillon til atter at handle efter sin oprindelige Opfattelse af Ordren, thi Colonnerne vendte om, og Kl. omtrent 3¹/₄ angreb Bataillonnen med stor Energi den østlige Del af Elmskov, idet den samtidigt sendte en Del af sin Styrke frem i Terrainet Ø. for Skoven. Vore der staaende Tropper, 2det og 4de Compagni af 5te Reserve-Bataillon og 2det Compagni af 6te Reserve-Bataillon, hvilket sidste for at møde det fjendlige Angreb havde udviklet sig Ø for Skoven, formaaede ikke at holde Stand mod Fjendens overlegne Styrke og maatte, efterhaanden som de overfløedes, vige tilbage i nordvestlig Retning. For om muligt at standse Fjendens Fremtrængen i Skoven lod Major

Vore Forposter ved Elmskov angribes, hvorved Fægtningen blusser op paany; - Angrebet afslaaes.

Scharffenberg sit 3die Compagni rykke frem til Understøttelse for de angrebne Compagnier, idet han tillige befalede dettes Commandeur, Capitain Lind, foreløbigt at overtage Ledelsen af Fægtingen i denne Del af Skoven. En Offensive forsøgte, men maatte snart atter opgives, da man stedse overfløjedes i venstre Flanke, og skjøndt der kjæmpedes med megen Tapperhed og Udholdenhed, formaaede man dog ikke at standse Fjendens Fremgang. Paa Major Scharffenbergs Opfordring bleve nu de 3 Compagnier af 1ste lette Bataillon, der bivouakerede i og ved Elmskov, — det 4de ved Stenderup Passet efterladte Compagni blev først senere beordret til at melde sig til Bataillon — sendte frem i Skoven til Understøttelse for 5te Reserve-Bataillons venstre Fløj; men det lykkedes heller ikke derved at bringe Fjendens vel udførte Flankeangreb til at standse. Compagnierne have sandsynligvis under deres Fremrykning i Skoven ikke taget en tilstrækkeligt østlig Direction, thi efter at være blevne indviklede i et levende Engagement bleve de snart omgaaede i venstre Flanke; de foranledigedes herved til at opgive Skoven og gaae tilbage over den N. for Skoven liggende Mose bag de der værende Gjærder, hvor de atter samledes, da de vare komne endel i Uorden. Af 5te Reserve-Bataillon vare forskjellige Dele ligesom første lette Bataillon gaaede tilbage N. for Skoven, men med den Styrke, som det var lykkedes Capitain Lind at samle om sig, holdt han sig fremdeles under et levende Engagement i den nordvestlige Del af Skoven

Medens disse Begivenheder foregik, stod 1ste Compagni af 5te Reserve-Bataillon under Capitain Siemsens Commando endnu stedse i sin Stilling i den sydvestlige Udkant af Elmskov. Kort efterat Fjenden havde aabnet sit Angreb paa Skovens østlige Del, var

ogsaa dette Compagni kommet i Engagement, idet Commandeuren for den fjendlige Avantgarde-Brigade, Oberst Gerhardt, som vi snart nærmere skulle see, havde fundet sig foranlediget til at gribe ind i Fægtningen og udvikle nye Kræfter imod vore Tropper. Fra et paa Højderne S. for Helligbæk Kro opkjørt Bateria beskødes Udkanten af Skoven, og noget efter rykkede et fjendtligt Compagni frem i Retning af Kallebyhus. For om muligt at forhindre Fjenden i at bemægtige sig dette, lod Capitain Siemsen et Par Gange mindre Afdelinger gaae frem fra Skovkanten til Modangreb; men uagtet disse Angreb udførtes med Raskhed og Dygtighed, kunde det dog ikke hindres, at Fjenden satte sig fast i Huset, da Compagniet ikke dertil kunde afsee en tilstrækkelig Styrke, og det fjendlige Artilleri tilmed deltog i Kampen, saa ofte Commandoer viste sig udenfor Skoven. Da Fjenden tilsidst besatte Huset, lykkedes det dog Compagniet at skyde dets ene Bygning i Brand ved Gevær-Brandraketter og saaledes berøve Fjenden en væsentlig Dækning i dette foran Skoven liggende, flade, for en Angriber kun lidet gunstige Terrain. Fjenden angreb nu Skovkanten, og Compagniet maatte indskrænke sig til den strængeste Defensive, men ved Mandskabets Mod og Kamplyst og den Dygtighed, hvormed Forsvaret blev ledet, lykkedes det at hævde Stillingen, uagtet den angribende Fjende i Løbet af Fægtningen blev forstærket med endnu 1 Compagni, og den højre Flanke blev stærkt truet; paa ethvert Punkt, hvor Fjenden søgte at trænge ind i Skoven, blev han strax imødegaaet af friske Forsvarere i Skovens Udkant, paa de lange Afstande sendtes ham ikkun faa Skud, men paa korte Afstande modtoges han med en vel rettet Rodeild, der hver Gang bragte ham til at gjøre omkring. Desuagtet var Situationen for Compagniet

bleven meget mislig. Den i Reserve staaende Deling havde paa 4de Compagnis Anmodning maattet dirigeres frem i Skovkanten mellem 1ste Compagnis venstre og 4de Compagnis højre Fløj, da dette sidste Compagni trak sig mere sammen mod Øst; men ikke længe efter havde dette Compagni paa Grund af Fjendens Fremtrængen i dets venstre Flanke trukket sig tilbage i nordvestlig Retning, hvorom Capitain Siemsen først erholdt Underretning ved en udsendt Patrouille; imod Nordvest i Retning af Popholt hørtes en heftig Skydning, og ikke mindre mod Nordøst, saa at det var at formode, at Bataillonens Reserve, hvis Understøttelse man havde haabet i fornødent Fald at kunne gjøre Regning paa, selv var indviklet i en heftig Kamp; fra Bataillonnen hørtes Intet. Skjøndt saaledes udelukkende henvist til sine egne Kræfter, angreben af en betydeligt overlegen Styrke i Fronten, og skjøndt hans Retraitelinie i højeste Grad var truet, vilde Capitain Siemsen dog ikke opgive sin Stilling, da han, hvis han gik tilbage, utvivlsomt vilde drage Fjenden efter sig, og Kjørevejen gennem Skoven, som han hidtil havde spærret, i saa Fald vilde staae aaben for det fjendlige Artilleri, der rimeligvis ikke vilde forsømme Lejligheden til at tage virksom Del i Kampen paa den aabne Slette N for Skoven; han troede saameget mere at turde vove det, som der hidtil ikke havde vist sig farlige Følger af hans Blottelse i venstre Flanke, da Fjenden var fulgt efter 4de Compagni i flere hundrede Alens Afstand fra hans venstre Flanke uden at løse et Skud imod ham, saa at der var Sandsynlighed for, at Compagniets Stilling var bleven ubemærket af den af Kampen i Skoven optagne Fjende. Capitain Siemsen forblev altsaa i sin Stilling, som han holdt saa godt som uforandret indtil Kampens Ophør, idet han ved stadigt at holde mindre Patrouiller i Bevægelse saavel mod Øst som

mod Nord og Nordvest søgte at skaffe sig Underretning om hvad der foregik omkring ham.

Ved Fjendens Fremtrængen i den østlige Del af Skoven og paa Heden N. Ø. for samme havde det 2det Compagni af 6te Reserve-Bataillon efterhaanden maattet trække sig længere tilbage, med sin venstre Fløj tildels igjennem 13de Linie-Bataillons Opstilling. Derved kom ogsaa denne Bataillon, dog kun med en Del af sin Styrke, navnlig 1ste Compagni, til at deltage i Kampen; Bataillonens 3die Compagni havde nemlig paa en iøvrigt falsk Efterretning om, at fjendtligt Cavaleri var i Anmarche, trukket sig noget tilbage i en mere dækket Stilling, medens 2det Compagni, som det vil erindres, stod i en tilbagetrukket Stilling, observerende mod de sydligste Kolonisthuse paa Klapholt Hede og senere ogsaa imod Klapholt By, og 4de Compagni var placeret længere tilbage i Reserve. Det kan ikke nægtes, at en Offensive fra denne Bataillons Side paa dette Tidspunkt vilde kunne have bragt den fjendlige 15de Bataillon i en mislig Stilling. Grunden til at Bataillonens indskrænkede sig til Defensiven maa dog vistnok søges i de Instructioner, som ere tilgaaede Oberst Trepka fra 2den Division. Derfor taler ialtfald en Meddelelse, som General Schleppegrell tilstillede 1ste Division i Anledning af en indløben, men fejlagtig Melding om, at der samtidigt med Angrebet paa Skoven rykkede 3 fjendlige Escadroner frem fra Klapholt mod 13de Linie-Bataillon og Skovens østlige Udkant; Generalen siger nemlig deri, at, da der ikke er nogen holdbar Stilling foran Havetofte, vil Divisionen ikke indvikle sig i nogen alvorligere Forpostfægtning, men, naar Fjenden trænger paa, trække sig tilbage saa langsomt som muligt, observerende og truende Fjenden.

I forskjellige fra fjendlig Side foreliggende Be-

retninger fremføres det almindeligt, at Oberst Gerhardt saa sig nødsaget til at lade Avantgarde-Brigadens øvrige Afdelinger gribe ind i Kampen for at degagere 15de Bataillon, der ved sit isolerede Angreb paa Skoven var kommen i en mislig Stilling. Dette kan imidlertid neppe forholde sig saaledes. Selv om den c. $\frac{1}{2}$ Time varende Standsning af Skydningen ved Elmskov maatte være undgaaet Oberst Gerhardts Opmærksomhed, saa kan dog den paany optagne Fægtning om bemeldte Skov kun netop være begyndt, da Avantgarde-Brigadens allarmede Afdelinger naaede frem til Højderne S. for Helligbæk, eller ialtfald ikke paa dette Tidspunkt have udviklet sig saaledes, at det ikke endnu skulde have været muligt at kalde 15de Bataillon tilbage. Da nu Fægtingen engang var begyndt, har det snarere været Haabet om at tilbagevinde den kun saa nødigt opgivne Elmskov, der har bevæget Oberst Gerhardt til at lade sine øvrige Afdelinger gribe ind i Kampen; derom vidner ogsaa den Haardnakkenhed, hvormed denne blev ført gennem flere Timer, hvilket vistnok ingenlunde var nødvendigt, naar Maalet kun havde været at degagere 15de Bataillon. Kl. henad $3\frac{1}{2}$ lod Oberst Gerhardt det 12 Pds. Batteri Nr. 1 kjøre op Ø. for Chausseen og aabne Ilden mod vor Opstilling ved Helligbæk og den sydlige Udkant af Elmskov. Noget efter gik 1ste Bataillon frem med 3die og 4de Compagni i første, 1ste og 2det Compagni i anden Linie henholdsvis i Retning mod Helligbæk Kro og den sydvestlige Udkant af Elmskov; det var altsaa mod denne Bataillons 4de og 2det Compagni, at Capitain Siemsen maatte bestaae den allerede skildrede Kamp. 3die Jægercorps og Avantgarde-Brigadens 2 Escadroner fulgte ad Chausseen som Reserve, medens 8de Bataillon blev dirigeret tilhøjre S. for Elmskov for at danne Reserven for 15de Bataillon. Samtidigt gik ogsaa den

i Bøgholt staaende 2den Afdeling af 1ste Jægercorps med 4de Compagni i første Linie atter frem og tog, idet den skød sin venstre Fløj frem, Retning paa Popholt Kro. Allerede paa lang Afstand aabnede det udelukkende med Taprifler bevæbnede Infanteri en særdeles heftig Ild mod vore Forposter bag Helligbækken, en Ild, som disse paa Grund af deres ringere Bevæbning kun tildels formaaede at besvare, og imod hvilken de ingen tilstrækkelig Dækning fandt i deres Opstilling bag Aaen. Forposterne nødtes snart til at gaae tilbage til de nordligere liggende Gjærder, hvornæst Fjenden fulgte efter over Helligbækken. 9de Linie-Bataillon, der blev heftigt beskudt af det fjendelige Artilleri, imod hvis Ild Terrainet ikke frembød nogen Dækning, og som tillige led endel ved de fjendelige Jægers tildels enflerende Ild og navnlig mistede flere Officerer, trak sig tilbage til Gjærderne S. for Stenderup Vesterskov. Her saaredes Bataillonscommandeuren, Major Harbou, hvornæst Commandoen overtoges af Capitain Nørager; Retraiten fortsattes til den sydlige Udkant af Skoven, som man var bestemt paa af al Magt at forsvare. Den Ø. for Chausseen vævende Del af 6te Reserve-Bataillon, der ogsaa led et ikke ringe Tab ved den fjendelige Ild, gik tilbage til Terrainet mellem Popholt By og Elmskov, hvor det lykkedes den at holde sig efter at have trukket sin Reserve til sig. De fjendelige Tirailleurs, der vare trængte frem mod Popholt Kro og V. for samme tildels havde overskredet Vandløbet, havde ved deres Ild nødt de 2 til Forposterne afgivne Granatkanoner til at gaae tilbage til Skoven; de 2 Husar-Escadroner vare gaaede tilbage til Terrainet N. Ø. for Popholt. Saaledes var Situationen paa vor højre Fløj Kl. lidt over 4¹/₄, da 2det Jægercorps deboucherede ud af Vesterskov. Corpset havde først noget sent tiltraadt

sin Marche til den befalede Bivouakstilling og havde endnu ikke naaet denne, da det af Brigaden blev beordret til at vende om for at ile Forposterne til Understøttelse. Det kastede sig strax med de 3 Compagnier frem til begge Sider af Chausseen, saaledes at Popholt og de V. for Chausseen og S. for Skoven liggende Gjærder besattes; 3die Compagni holdtes tilbage i Reserve. Uagtet Corpset blev heftigt beskudt saavel af det fjendlige Artilleri, der med de 4 Kanoner havde indtaget en mere frempousseret Stilling, som ogsaa af det fjendlige Infanteri, lykkedes det dog ikke alene at bringe Fjendens Fremrykning paa denne Fløj til at standse, men ogsaa at trænge de fjendlige Tirailleurer noget tilbage; ogsaa 6te Reserve-Bataillon vandt atter lidt Terrain. De 2 Granatkanoner, forstærkede med Batteriets 2den Deling, bragtes atter frem i en Stilling ved Kroen med de 2 Kanoner paa selve Chausseen og 2 Kanoner V. for samme og aabnede deres Ild mod de ved Helligbæk staaende Infanterimasser. Snart indtraf ligeledes N. for Popholt 11te Linie-Bataillon, der af Brigaden i al Hast blev dirigeret mod Sydøst bag om 6te Reserve-Bataillons Stilling til den nordvestlige Del af Elmskov i Anledning af en fra Major Scharffenberg indløben Melding om, at begge hans Fløje bleve omgaaede, og at han derfor ikke uden Understøttelse vilde være i Stand til at holde sig i Skoven.

Fjendens heftige Angreb paa vor venstre Fløj og den derved foranledigede Overvurdering af de Kræfter, Fjenden her raadede over, havde imidlertid bevæget 1ste Division til Kl. omtrent 4 om Eftermiddagen at beordre 6te Brigade til at afsende 2 Batailloner over Stenderup By for at tjene til Understøttelse for den angrebne Fløj, ligesom ogsaa til at anmode 5te Brigade om at rykke noget længere frem for om fornødent

at assistere Divisionen. Medens sidstnævnte Brigade som Følge heraf gik frem til den sydlige Del af Skoven ved Skovkro, hvor den foreløbigt indtog en Bivouakstilling, beordrede Oberst Irminger 4de Forstærknings-Bataillon og Livgarden til Fods at tage Stilling S. for Stenderup, hvorhen ligeledes den 2den Husar-Escadron blev dirigeret; Obersten lod derhos sin Stabschef, Capitain J. Høst, afgaae til venstre Fløj for at erkyndige sig om Sagernes Stilling og med Bemyndigelse til i fornødent Fald at disponere over de nævnte 2 Batailloner. Kort efterat 4de Forstærknings-Bataillon havde passeret Stenderup By, indløb en Anmodning fra Major Scharffenberg om Understøttelse, der var bleven afsendt omtrent samtidigt med den ovenfor omtalte Melding til 4de Brigade. Bataillonens beordredes derfor til at rykke frem til Elmskov, medens Livgarden med sine 3 Compagnier indtog en Stilling umiddelbart S. for Stenderup og efter Brigadens Ordre detacherede sit 2det Compagni mod Klapholt Hede for der at indtage en observerende Stilling og i paakommende Tilfælde at yde den størst mulige Bistand; herhen afgik tillige den 2den Husar-Escadron. Imidlertid havde Divisionen beordret Oberst Irminger til specielt at overtage Ledelsen af Fægtningen paa venstre Fløj, medens Oberst Thestrup skulde føre Commandoen over Topperne paa højre Fløj foran Helligbæk.

Da 11te Linie-Bataillon Kl. henad 4³/₄ ankom til den nordvestlige Del af Elmskov, holdtes den endnu besat af Capitain Lind med en Del af 5te Reserve-Bataillon. Oberst Staggemeier sendte strax sit 3die og 4le Compagni og noget senere 1ste Compagni ind i Skoven, medens 2det Compagni holdtes i Reserve tæt V. for samme. Ikkun en halv Snes Minuter efter 11te Linie-Bataillons Ankomst var 4de Forstærknings-Bataillon naaet frem til Mosen N. for Skoven; Fjenden

synes efterhaanden at have trukket sin paa Heden N. Ø. for Skoven fægtende Styrke tilbage til Skovudkanten, som han holdt stærkt besat. Bataillonens udviklede sig strax i Compagnicolonner, 1ste og 2det Compagni tilvenstre og 3die og 4de tilhøjre, og gik nu i rask Løb, fulgt af vore øvrige der værende Tropper, løs paa Skovlisieren, der strax toges. Samtidigt trængte 11te Linie-Bataillon og den Capitain Lind underlagte Styrke frem igjennem Skoven fra Nordvest. Uagtet Fjenden endnu stedse gjorde en haardnakket Modstand, formaaede han dog ikke at standse vore Tropper, der paa hele Linien trængte stærkt paa og efterhaanden kastede ham ud af Skoven og forfulgte ham i Terrainet S. for samme. Ogsaa her kom det paa flere Steder til alvorlig Kamp, saaledes navnlig foran den østlige Del af Skoven, hvor Fjenden havde sat sig fast i en fordelagtig Stilling bag nogle fra Skoven udløbende Gjærder, der bragte den forfølgende 4de Forstærknings-Bataillon under en krydsende Ild; medens Bataillonens 1ste og 2det Compagni søgte at omgaae hans højre Fløj, stormede imidlertid Bataillonens 3die og 4de Compagni i Forbindelse med en Afdeling af 1ste lette Bataillon denne Stilling og kastede Fjenden ud paa den S. Ø. for Skoven liggende Mose. Bataillonens gik dernæst tilbage til de omtalte Gjærder, hvor den foreløbigt tog Stilling. Paa vor yderste venstre Fløj havde 1ste Compagni af 13de Linie-Bataillon ligeledes deltaget i den fremadgaaende Bevægelse og var fulgt efter den vigende Fjende indtil under Bakkerne S. Ø. for Skoven, hvor det erholdt Ordre fra Bataillonens til at retournere til samme. Denne Bataillonens 2det Compagni havde i Mellemtiden indtaget en mere frempousseret Stilling og tillige udsendt Reconosceringspatrouiller mod Klapholt By, hvorved en

bag samme staaende, fjendlig Feltvagt havde seet sig foranlediget til at gaae tilbage i sydøstlig Retning.

Under hele Fægtningen i Skoven og paa Heden vare henimod 100 Fanger faldne i vore Troppers Hænder.

Imidlertid var ogsaa Fægtningen paa vor højre Fløj ved Popholt bleven fortsat med megen Heftighed. Omtrent samtidigt med, at 4de Forstærknings-Bataillon og Livgarden til Fods vare blevne dirigerede over Stenderup, vare 2den lette Bataillon og 12te Batteri (Lund), til hvis Bedækning de 2 Compagnier af 1ste Reserve-Jægercorps vare afgivne, blevne satte i Marche til Stenderupbusk for at være nærmere ved Haanden, og her havde Divisionen paa Meldingen om vore Troppers Tilbagevigen til Stenderup Vesterskov beordret 2den lette Bataillon til at rykke frem til Understøttelse for 4de Brigade. Efter at være kommen ud af Skoven formerede Bataillonnen sig i Compagnicolonner med 1ste og 2det Compagni i første Linie henholdsvis V. og Ø. for Chausseen, medens 3die Compagni satte sig som Reserve for 2det, og 4de Compagni holdtes noget længere tilbage og tilvenstre; allerede under Formeringen blev Bataillonnen heftigt beskudt af det fjendlige Artilleri, hvorved endog 4de Compagni erholdt enkelte Saarede. Netop som Bataillonnen kom frem, havde Oberst Thestrup beordret en Fremrykning paa hele Linien; Klokken var da henad 5, og Fremrykningen her faldt altsaa omtrent samtidigt med Angrebet paa Elmskov. I forreste Linie gik frem: V. for Chausseen yderst tilhøjre 3die og 4de Compagni af 9de Linie-Bataillon, dernæst 4de Compagni af 2det Jægercorps, i Nærheden af Chausseen paa begge Sider af samme 1ste og 2det Compagni af dette Corps i Forening med 1ste og 2det Compagni af 2den lette Bataillon, længere tilvenstre imellem Popholt og Elmskov Compagnierne

af 6te Reserve-Bataillon; da der under Fremrykningen opstod et Interval mellem 2den lette Bataillons og 6te Reserve-Bataillons Kjæde, udfyldtes dette ved 1 Peloton af 2den lette Bataillons 4de Compagni. Fjenden veg tilbage paa hele Linien og kastedes efterhaanden, dog først efter en alvorlig Modstand, tilbage over Helligbækken; navnlig fra Helligbæk Kro med Udbygninger og tilstødende Jordvolde samt fra de mange Tørvestabler, der fandtes tæt V. for Kroen, rettedes en voldsom Ild mod vore fremrykkende Tropper, der her ved lede et temmelig betydeligt Tab, da Terrainet, som allerede omtalt, kun frembød liden eller ingen Dækning, navnlig ikke V. for Chausseen, hvor 2den lette Bataillons 1ste Compagni maatte rykke frem over den der værende Mose. Kroen stormedes af 2det Jægercorps's 1ste Compagni i Forbindelse med de nærmeste Pelotoner af 2den lette Bataillon, og om Besiddelsen af disse Bygninger udspandt der sig nu en heftig Kamp, idet Fjenden holdt sig i den sydlige Del og vore Tropper i den nordlige; først efter længere Tid lykkedes det ganske at forjage Fjenden og komme i fuldkommen Besiddelse af dette Punkt, hvor der blev gjort omtrent 30 Fanger.

Klokken var 6^{1/2}. Fjenden var overalt kastet tilbage over Helligbækken og forfulgt et Stykke hinsides samme, paa vor højre Fløj navnlig af 3die og 4de Compagni af 9de Linie-Bataillon samt 4de Compagni af 2det Jægercorps i Retning af Bøgholt, og paa venstre Fløj S. for Elmskov, som vi allerede have seet, af de der fægtende Afdelinger. Under den sidste Del af Fægtningen vare ogsaa den øvrige Del af Batteriet Schultz samt noget senere Batteriet Lund med den samme medgivne Bedækning indtrufne ved Popholt, hvor de toge Stilling paa begge Sider af Chausseen, men uden at komme til Anvendelse, da Fjenden allerede

var udenfor Skudvidde Fægtningen døde efterhaanden hen, og kun af enkelte af vore længst fremtrængte Afdelinger sydlig for Elmskov vexledes der indtil henad Solnedgang enkelte Skud med Fjenden. Medens vore Tropper V. for Elmskov for Størstedelen bleve dragne tilbage bag Helligbækken for der at samle sig og tage Stilling, indtil Forposterne atter kunde blive udsatte, søgte Oberst Irminger at raade Bod paa den Sammenblanding af Afdelingerne, som Skovfægtningen havde medført. 4de Forstærknings-Bataillon ligesom 11te Linie-Bataillon bleve foreløbigt staaende i deres Stilling foran Skoven, hvis Udkant holdtes besat af 2 Compagnier af 1ste lette Bataillon, tilvenstre i Forbindelse med 6te Reserve-Bataillons 2det Compagni; 5te Reserve-Bataillon, der næsten havde bortskudt al sin Ammunition, og de 2 andre Compagnier af 1ste lette bleve derimod trukne tilbage i Reserve bag Skoven.

Imidlertid havde General Krogh af Hensyn til den langvarige Kamp, hvori de fleste af 1ste Divisions Afdelinger havde været indviklede, og for at skaffe disse den ønskelige Hvile inden Kampen den følgende Dag beordret 5te Brigade til at overtage Forposttjenesten og Besættelsen af Elmskov. Som Følge heraf var Brigaden afmarcheret fra sin Stilling ved Skovkro til Stenderupbusk, hvor dens 3 Batailloner gik i Bivouak, medens 3die Linie-Bataillon, 3die Forstærknings-Bataillon og 1ste Forstærknings-Jægercorps Kl. henad 8 beordredes frem for at overtage Forposttjenesten, til Hjælp ved hvilken endvidere den 1ste Husar-Escadron atter blev afgivet. Den Stilling, som derefter indtoges, var følgende: Yderst paa højre Fløj for at dække højre Flanke 2 Compagnier af 3die Linie-Bataillon med Poster i Retning fra Syd til Nord bag Bollingsted Aa fra Helligbækken til henimod Hjalm; tilvenstre for samme bag Helligbækken til det Sted, hvor dennes Løb

Tropperens
Stilling efter
Fægtningens
Opher.

tager en nordvestlig Retning, de 2 andre Compagnier af denne Bataillon; Strækningen herfra til henimod Kallebyhus besattes af 3die Forstærknings-Bataillon med 1 Compagni i Helligbæk Kro og Have, 2 Compagnier V. og 1 Compagni Ø. for samme; tilvenstre for 3die Forstærknings-Bataillon stod endelig 1ste Forstærknings-Jægercorps langs Udkanten af Elmskov til henimod 13de Linie-Bataillons Stilling. Da denne Bataillon imidlertid Kl. omtrent 9^{1/2} efter Ordre marcherede tilbage til 2den Divisions Bivouak ved Hostrup, synes der Natten over i det Mindste ikke at have været nogen directe Forbindelse med denne Divisions Forposter, der, som omtalt, kun vare frempousserede til Vandløbet V. for Havetofte Sø. — 1ste Divisions Afdelinger afmarcherede efterhaanden, de fleste først mellem Kl. 9 og 10, til den af Divisionen bestemte Bivouakstilling N. for Stenderup Vesterskov, 4de Brigade V. for Chausseen, 6te Brigade Ø. for samme; 5te Reserve-Bataillon bivouakerede dog efter Ordre bag Passet ved Stenderup, og 2den Husar-Escadron mellem Popholt og Elmskov. Længere tilbage ved SønderSmedeby bivouakerede Reserveartilleriet med Undtagelse af 4de Batteri (Marcussen), der om Aftenen blev attacheret 5te Brigade og derfor bivouakerede sammen med denne.

Den fjendlige Avantgarde-Brigades Hovedstyrke gik tilbage til Egnen om Sortehøj, hvor det 12 Pds. Batteri Nr. 1, der afgik til Reserveartilleriet, afløstes af det 12 Pds. Batteri Nr. 2, som anbragtes i Indskjæringerne paa begge Sider af Chausseen. Tilvenstre for samme bivouakerede 3die og 4de Compagni af 3die Jægercorps, tilhøjre 1ste og 2det Compagni af 8de Bataillon, og et Par tusinde Skridt længere tilbage paa begge Sider af Chausseen 1ste Bataillon og Avantgarde-Brigadens 2 Escadroner. Forposterne udstilledes V. for Chausseen af 1ste og 2det Compagni

af 3die Jægercorps i Højde med den nordlige Udkant af Bøgholt indtil Bollingsted Aa, Ø. for Chausseen af 3die og 4de Compagni af 8de Bataillon med højre Fløj tilbagetrukken til Lavningen V. for Rømmek; herfra over Rømmek til Isted Sø udstilledes Feltvagter af den i Isted staaende 15de Bataillon. — 3die og 4de Compagni af 1ste Jægercorps gik fra Bøgholt tilbage til Engbro og Gammellund.

Kaste vi et Blik tilbage paa den nyligt beskrevne Fægtning, maa det vistnok især forekomme paafaldende, at der fra vor Side maatte opbydes saa betydeligt overlegne Kræfter for at afvise det fjendlige Angreb, at der, de nærmest forhaanden værende Reserver medregnede, kom 8 Batailloner til at kjæmpe mod $4\frac{1}{2}$ fjendlige, hvoraf desuden den ene efter de foreliggende Beretninger ikke skal have taget nogensomhelst activ Del i Kampen. At det fjendlige Angreb blev udført med stor Energi og megen Dygtighed, maa vel tilvisse anerkjendes, men det nævnte Misforhold i Kræfterne bliver dog kun forstaaeligt, naar man nærmere betragter de forskjellige Momenter af Fægtningen. I dennes første Moment vare Styrkeforholdene for Infanteriets Vedkommende — den fjendlige 8de Bataillon ej medregnet — saa temmelig lige, men seer man hen til det Overraskende i Angrebet, dettes omfattende Natur og den tildels derved fremkaldte Overvurdering af Angriberens Styrke*), endvidere til det fjendlige Infanteris overlegne Bevæbning i Forbindelse med den Omstændighed, at vore Tropper bleve udsatte for en heftig Artilleriild, der ikke strax kunde besvares, saa bliver

*) Den saavel her som ofte senere stedfundne Overvurdering af Fjendens Styrke fra vore Troppers Side er vistnok ogsaa tildels foranlediget ved de slesvig-holstenske Batailloners Fægtningsoptilling i 2 Afdelinger, hver formeret i 4 Colonner (Züge).

det forklarligt, at det kunde lykkes Fjenden i forholdsvis kort Tid at trænge den største Del af vore først engagerede Tropper et betydeligt Stykke tilbage og hidføre hos dem en alvorlig Rystelse, som først ved en stærkere Impuls atter kunde forsvinde. I Fægtningens andet Moment, da de første Forstærkninger til vore Tropper indtraf, lykkedes det vel Fjenden endnu at vinde Terrain i den østlige Del af Elmskov navnlig paa Grund af det omfattende Angreb, men paa den øvrige Del af Kamppladsen bragtes Angrebet til at standse, og da i Fægtningens sidste Moment 3 friske Batailloner grebe ind i Kampen, gjorde den numeriske Overvægt sig strax gjældende og forandrede Fjendens Offensive til en Defensive, der snart endte med Re-traite. — Hvad Tabet i Fægtningen angaaer, da lader ttede sig for Fjendens Vedkommende ikke bestemt angive, da det i de forskjellige Opgjørelser er holdt sammen med Tabet den 25de; kun skal man bemærke, at naar det af forskjellige Forfattere angives til 150 —200 Døde, Saarede og Savnede, da er dette vistnok altfor ringe, baade naar man seer hen til det paa vor Side lidte Tab og til det Factum, at henimod 130 Fanger faldt i vore Hænder, hvoraf kun nogle og tyve Saarede. Heller ikke paa vor Side vil Tabet kunne opgives med fuldkommen Nøjagtighed, da det ogsaa her for enkelte Afdelingers Vedkommende er holdt sammen med Tabet den 25de; dog fejler man ikke meget ved at angive det til ialt c. 430 Døde, Saarede og Savnede, blandt hvilke 12 Officerer, hvoraf 1 var dødeligt saaret og 1 noget senere afgik ved Døden. Størst Tab havde 6te Reserve-Bataillon, nemlig nogle og firsindstyve Mand, derefter kom i følgende Orden: 9de Linie-, 5te Reserve-, 2den lette og 11te Linie-Bataillon, 2det Jægercorps og endelig 1ste lette og 4de Forstærknings-Bataillon, hvilke to sidste Afdelinger hver kun havde et Tab af nogle og tyve Mand; af Under-

Tabet i Fægtningen ved Helligbæk.

afdelingerne havde 2den lette Bataillons 1ste Compagni, 6te Reserve-Bataillons 3die Compagni og 2det Jægercorps's 1ste Compagni det største Tab, nemlig henholdsvis 37, 35 og 28 Mand, hvorimod paa den anden Side enkelte Compagnier aldeles intet Tab lede.

Vor tredie Hovedcolonne, Reservecavaleriet med 10de Batteri (Wegener) og et samme tildelt, mindre Brotrain under Capitain Schrøder, var til den befalede Tid afmarcheret over Oversø og Frørup til Tarup i følgende Marcheorden: Som Avantgarde 1ste og 4de Escadron af 6te Dragon-Regiment samt Brotrainet under Commando af Oberstlieutenant Honnens, som Hovedstyrke 2 Kahoner, 3die Dragon-Regiment venstre afmarcheret, 5te Dragon-Regiment (3 Escadroner) højre afmarcheret og derpaa Resten af Batteriet, og endelig som Reserve 2den og 3die Escadron af 6te Dragon-Regiment; som fast Bedækning for Batteriet var der afgivet 60 Dragoner af 6te Dragon-Regiment under Befaling af Ritmester Heramb. Efter Ankomsten til Tarup, hvor Bivouakstillingen agtedes indtaget, gik Avantgarden frem paa den højre Trenebred for at udstille de fornødne Feltvagter i sydlig og vestlig Retning, og Kl. omtrent 8 sendtes 1ste Escadron af 6te Dragon-Regiment frem mod Langsted for at besætte Broen dersteds. Da noget senere Anmodningen fra 1ste Division indtraf i Tarup om at dække Divisionens Flanke under Angrebet paa Stenderup Vesterskov, blev 3die Escadron af 5te Dragon-Regiment under Ritmester Leth sendt til Hjalm, S. Ø. for hvilken By Escadronen holdt opmarcheret under Angrebet paa Skoven. Den mod Langsted udsendte Escadron havde imidlertid fundet Broen afbrudt og var bleven mcddtaget med Skud af de der posterede, fjendlige Jægere, og man kom derved til den Erkjendelse, at Byen ikke vilde kunne besættes uden ved Infanteri. Melding herom afsendtes, som vi have seet, Kl. 10^{1/2} til Overcom-

Reservecavaleriets Fremrykning til Tarup.

mandoen, og Avantgarden indtog foreløbigt en Stilling c. 1000 Alen S. for Tarup med Feltvagter i Jerrishøj, N. V. for Tydal, ved Qvellenthal og vestlig for samme.

Den fjendlige Besætning i Bollingsted var allerede meget tidligt om Morgenen ved en om Natten fra Langsted udsendt Patrouille kommen til Kundskab om Besættelsen af Vanderup af vor 3die Brigade, og havde senere paa Morgenen fra sine forskjellige Posteringer ved Trenen erholdt Melding om vore Troppers Frem-marche saavel mod Sollerup som fra Tarup mod Eggebæk. I de Meldinger, Commandeuren for Besætningen, Capitain Schoning, sendte tilbage, angaves Infantericolonnernes Styrke til 6000—8000 Mand, og Capitainen synes efterhaanden at være kommen til den Anskuelse, at et Angreb paa Bollingsted forestod. Posteringen i Langsted blev, saavidt man kan skjønne, mellem Kl. 11 og 12 trukken tilbage til Bollingsted, og der afsendtes Melding om, at denne By var stærkt truet. Det var herved, at General Willisen, som vi have seet, fandt sig foranlediget til at lade de 2 Kanoner af det ridende Batteri afgaae fra Avantgarde-Brigaden til Bollingsted, hvorfra de dog hen paa Eftermiddagen, da man var kommen til Klarhed om, at intet Angreb her foreløbigt truede, bleve dirigerede til den øvrige Del af Batteriet.

Klokken var henad 12³ 4, da vor Cavalerifeltvagt i Qvellenthal erholdt Underretning om, at Langsted skulde være forladt af Fjenden, og en Patrouille blev derfor strax over Eggebæk sendt frem mod Byen for at forvise sig om Rygtets Sandhed. Patrouillen, der her traf sammen med en Husarpatrouille, henhørende til Oberst Schepelerns Corps og udsendt fra Jorl Kirke, besatte strax Broen, hvis Overdække var aftaget og omviklet med Halm og indsmurt med Tjære, men iøvrigt skjønnedes hastigt at kunne istandsættes. Da

Meldingen herom indtraf til Tarup, vare de 2 Compagnier af 1ste Forstærknings-Bataillon indtrufne dersteds. General Flindt lod nu $1\frac{1}{2}$ Compagni afgive til Avantgarden for at besætte Tydal og Langsted, til hvilket sidste Sted ogsaa Brotrainet afgik. I Langsted placeredes tillige en Cavalerifeltvagt, der patrouillerede dels mod Bollingsted, dels mod Sollerup, medens Forbindelsen med 1ste Division vedligeholdtes ved 5te Dragon-Regiments 3die Escadron, der posteredes N. V. for Hjalm med 1 Deling fremskudt mod Syd, hvorfra der patrouilleredes dels mod 1ste Divisions Stilling, dels mod Tydal. Feltvagten ved Jerrishøj blev staaende, ligeledes Avantgardens Hovedstyrke S. for Tarup; i Bivouaken ved sidstnævnte By forblev Resten af det til Forpost afgivne Compagni og udsatte Vagter i Tornskov og den vestlige Udkant af Tarup, medens det andet Compagni — efter Bataillonens Bestemmelse 1ste — i Henhold til Overcommandoens Befaling retournerede til Bataillonens, i hvis Bivouak det først indtraf henad Natten.

3die Brigade, der tilligemed de samme attacherede Afdelinger skulde rykke frem over Jørl Kirke til Sollerup, var til den befalede Tid brudt op fra Vanderup i følgende Marcheorden: Som Fordækning under Commando af Major Wilster 1ste Jægercorps med 1 Deling Husarer, hvoraf 4de Compagni og $1\frac{1}{2}$ Deling Husarer under Commando af Capitain Caroc dannede Fortroppen; umiddelbart efter Fordækningen fulgte Ingenieurdelingen, Brotrainet, 6te Linie-Bataillon, Ambulancen, Batteriet, Resten af Husar-Reserve-Escadronen, 4de Escadron af 4de Dragon-Regiment, 7de og 8de Linie-Bataillon og endelig 4de Reserve-Bataillon; til Bedækning af Batteriet var afgivet 4de Compagni af 7de Linie-Bataillon. Der var allerede inden Afmarchen taget den Bestemmelse, at Fordækningen efter Ankomsten til Sollerup skulde udstille Forposter i en

3die Brigades
Fremrykning
til Jørl Kirke
og Sollerup; —
Føgtning ved
Solbro.

Linie fra Skoven S. Ø. for Koksbøl Syd om Sollerup By og derfra i nordøstlig Retning langs Trenens vestlige Bred til omtrent i Højde med Sollerup Mølle, og at den derhos skulde observere Solbro ved en fremskudt Postering samt foretage Patrouilleringer langs Trenen mod Treja og om muligt mod Jydbæk og Sylvested; bagved denne Forpostlinie skulde da den øvrige Del af Brigaden bivouakere samlet ved Sollerup Mølle Ø. for Jerrisbækken. Efterat Colonnen var bøjet af fra Chausseen ved Bomhuset S. for Kragested, blev $\frac{1}{2}$ Escadron Dragoner under Lieutenant H. Castenschjold sendt frem ad denne til i Højde med Rimmelsbjerg for at dække højre Flanke og paa det nævnte Sted at efterlade en Observationspost. Klokken var omtrent $5\frac{3}{4}$, da Fordækningen naaede Jørl Kirke, hvor der gjordes Holdt for at hvile; enkelte fjendlige Cavaleriposter, der under Marchen vare blevne bemærkede i Egnen om den nævnte Kirke, vare gaaede tilbage Syd paa. Kort forinden man atter brød op mod Sollerup, lode imidlertid flere fjendlige Cavalerister sig atter tilsyne i Egnen om Sønder Haksted, hvorfor en Husarpatrouille udsendtes for at fordrive dem, og da vor Fortrop naaede Sollerup Mølle, saaes en mindre, fjendlig Cavaleriafdeling, omtrent $\frac{1}{2}$ Deling stærk, at gaae tilbage gjennem Sollerup By ad Solbro til. Henad Kl. 8 rykkede 1ste Jægercorps ind i Sollerup By og besatte samme, medens Fordækningens Cavaleri, der kort efter blev forstærket med den resterende $\frac{1}{2}$ Escadron Dragoner under Ritmester Kopp, indtog en observerende Stilling V. for Byen; af Fortroppen blev et Recognosceringscommando sendt frem imod Solbro.

Den ovennævnte mindre, fjendlige Cavaleriafdeling maa have henhørt til det Commando, der, som det vil erindres, netop kom tilbage fra sin Recognoscering vesterpaa, og som Kl. omtrent $7\frac{1}{2}$ naaede tilbage til

Solbro. Den her tilstede værende Stabschef ved Reservecavaleriet, Ritmester Keudell, havde overdraget Lieutenant Siefert af det slesvig-holstenske 4de Jægercorps Commandoen over de 87 Jægere, der vare tilstede paa dette Punkt, og paalagt ham med denne Styrke indtil videre at forsvare Overgangen over Trenen; den ved Hørning staaende Feltvagt af det slesvig-holstenske 1ste Jægercorps, der var gaaet tilbage til den tæt S. for Bollingsted Aa liggende Skolebygning, var ligeledes bleven stillet under Lieutenantens Commando. Skjøndt den iværksatte Opstemning af Vandet ikke havde formaaet at gøre denne Del af Trenen fuldstændigt impassabel for Infanteri, saa dannede Aen dog paa Grund af sin betydelige Brede, tildels mudrede Bund og sumpige Bredder en alvorlig, passiv Hindring. Hvad selve Broen angaaer, da var dens Overdække dels aftaget, dels forberedt dertil, hvorimod Strækbjælkerne, 4 i Tallet, vare ladte ubeskadigede. Terrainet Ø. for Broen, der er dominerende og hæver sig henimod Vøjknuden, beliggende c. 800 Alen fra samme, var gjennemskaaret af adskillige Hegn og Jordvolde, hvoraf de nærmest Trenen liggende frembøde en god Stilling for Tirailleurs, der herfra fuldstændigt kunde bestryge Overgangen. Terrainets Beskaffenhed gjorde det i det Hele taget vanskeligt for en Vest fra kommende Angriber at bedømme Modstanderens Styrke, men det var paa den anden Side mindre heldigt for Forsvaret, at der paa Trenens vestlige Bred i en Afstand af et Par hundrede Alen fra Broen fandtes nogle Bygninger, Solbro Kro, der frembøde en dækket Tilnærmelse for Angriberen, der fra disse vilde kunne holde Overgangen under en virksom Ild. Lieutenant Siefert lod Kroen besætte med en Snes Jægere, der fik Ordre til paa et nærmere givet Signal hurtigst muligt at gaae tilbage over Broen og

afkaste den tilbageblevne Del af dennes Overdække, medens han placerede sin øvrige Styrke paa begge Sider af Vejen bag Jordvoldene Ø. for Trenen, hvorfra den, som sagt, var i Stand til fuldstændigt at kunne dække de frempousserede Jægeres Tilbagetog.

Om denne Fjendens Besættelse af Solbro erholdt Major Wilster snart Vished, idet det af hans Fortrop udsendte Recognosceringscommando ved at nærme sig Kroen blev beskudt saavel fra denne som fra den østlige Trenebred. Da det med Hensyn til de Forberedelser, der skulde træffes til Overgangen over Aaen den følgende Dag, forekom Majoren at være af stor Vigtighed strax at komme i Besiddelse af Kroen, beordrede han Kl. omtrent 9^{1/2} Capitain Caroc til med sit Compagni at bemægtige sig samme. Efter at være rykket et Stykke frem ad Vejen fra Sollerup bøjede Capitain Caroc af fra Vejen og gik frem V. for denne til omtrent i Højde med Kroen, hvornæst han efter at have udviklet Compagniet til Fægtning og udført en Svingning tilvenstre tog Retning paa Kroen, som han efterhaanden søgte at bringe under en concentrisk Ild. Fjenden holdt en Tid lang Stand, men da Angrebet efterhaanden blev mere omfattende, og vore Tirailleurer begyndte at trænge frem mod Terrainet sydlig for Kroen, opgave de fjendlige Jægere denne og gik tilbage over Broen, hvis Dækplanker de dernæst søgte at borttage, uden at dette dog ganske lykkedes for dem. Fjendens Tilbagegang fra Kroen synes ikke strax at være bleven bemærket af Vore, thi Ilden mod samme fortsattes endnu en Tid, inden Bygningerne besattes ligesom ogsaa Terrainet S. for disse i Retning af Esperstoff. Klokken var da omtrent 11^{1/2}. Det Maal, Major Wilster havde tilsigtet, var saaledes naaet, og under den Fægtning, som yderligere udspandt sig, da Fjenden rettede en heftig Ild mod vore Skytter i og ved Kroen,

var det derfor blot Majoren magtpaaliggende at sikre sig den vedvarende Besiddelse af det erobrede Terrain. En Del af Corpsets 3die Compagni blev til den Ende draget frem for at forstærke Gaardens Besætning, medens Resten af Corpset placeredes i Reserve, dækket af de der værende Hegn og andre Terraingjenstande, og kun for en ringe Del forblev i den østlige Del af Sollerup. Ogsaa denne sidste Del af Corpset blev noget senere beordret nærmere til Solbro, da 2 Compagnier af 6te Linie-Bataillon vare blevne dirigerede til Sollerup for at stilles til Raadighed for Major Wilster, der havde udbedt sig nærmere Befaling af Brigaden med Hensyn til Forposterne, som under de ved Fægtningen indtraadte Forhold ikke vilde kunne bestrides af det 1ste Jægercorps alene.

Henad Middag vare de 2 til Jydbæk henlagte, slesvig-holstenske Escadroner indtrufne i Egnen ved Solbro, og Kl. henad 1^{1/2} ankom 2 Kanoner af det ridende Batteri, hvilke strax protsede af og aabnede deres Ild mod vor Skyttekjædes Soutiens og navnlig mod Solbro Kro, hvorfra Major Wilster imidlertid for at formindske Tabet efterhaanden lod den største Del af Besætningen trække sig tilbage. For at understøtte 1ste Jægercorps i Forsvaret af det vundne Terrain fremsendtes nu efter Brigadens Ordre en Deling af Batteriet, nemlig den fjerde under Lieutenant Falbe. Kl. omtrent 2 kjørte Delingen op sydlig for den omtrent midtvejs mellem Sollerup og Solbro liggende Gaard paa den østlige Side af Vejen og beskød paa en Afstand af c. 1800 Alen de fjendlige Kanoner, hvis Ild var bleven rettet mod Delingen og derved afledet fra vore Jægere i og om Kroen. Dette Øjeblik benyttede Major Wilster til atter at besætte Kroen med Corpsets 3die Compagni under Capitain Dreyer for at holde den og forhindre Fjenden i yderligere at

ødelægge Broen. Det varede ikke længe, inden vore Kanoner tvang de fjendlige til at skifte Plads, og efter $\frac{1}{2}$ Times Kamp trak disse sidste sig ganske tilbage; de fjendlige Escadroner, hvem det var lykkedes Lieutenant Falbe at sende nogle vel rettede Skud, trak sig ogsaa ilsomt tilbage. Under Artillerikampen vare vore Kanoner blevne endel generede ved Riffelskud fra de hinsides Trenen posterede, fjendlige Jægere, der tidligere havde staaet ved Skolen S. Ø. for Hønning; $\frac{1}{2}$ Peloton af det til Kanonbedækning afgivne Compagni, der lidt senere blev forstærket med Compagniets samtlige Riffelskytter, var derfor blevet sendt imod dem og bragte efterhaanden deres Ild til Tavshed.

Efterat Fjendens Artilleri og Cavaleri havde trukket sig tilbage, fortsattes Tiraileringen endnu en Tid, men da det begyndte at skorte hans Jægere paa Ammunition, da der ikke syntes at være Udsigt til nogen Understøttelse, og da Commandoets Retraite, hvis Vore forcerede Overgangen, hvad der jo stadigt stod at befrygte, let vilde kunne blive alvorligt truet, besluttede Lieutenant Siefert sig Kl. omtrent $3\frac{1}{4}$ til at afbryde Fægtningen og gaae tilbage paa Jydbæk. Da Vore ikke fulgte efter, ophørte Fægtningen snart aldeles. Nogle af vore Jægere sendtes over Broen for efterhaanden at overføre det aftagne Bromateriel til den højre Trenebred, men iøvrigt forblev saavel Jægercorpset som de 2 Kanoner forelobigt i de af dem indtagne Stillinger; for at dække højre Flanke blev Terrainet mod Syd iagttaget ved Vagter af de til Raadighed stillede Compagnier af 6te Linie-Bataillon og af Dragonerne, hvilke sidste havde frempousseret en Kosakpost henimod Treja. Hvad Hovedstyrken angaaer, da havde Fjendens Nærhed og Ukjendskabet til hans Styrke i Forbindelse med de forefundne, mindre gunstige Terrainforhold foranlediget Brigaden til at tage

en noget forandret Bestemmelse med Hensyn til dens Bivouakering. 7de og 8de Linie-Bataillon samt Husar-Reserve-Escadronen vare blevne holdte tilbage ved Jørl Kirke, medens den øvrige Del af Groset var rykket frem til Sollerup Mølle. Fra Jørl Kirke udsendte Husar-Escadronen Patrouiller mod Rimmelsbjerg og Eggebæk samt Trenens Løb nedenfor denne By, ligesom den ogsaa havde udstillet en Feltvagt i Sønder Haksted; intet Fjendligt bemærkedes, heller ikke paa Trenens østlige Bred paa Strækningen fra Eggebæk til henimod Sollerup. Af de 2 ved Sollerup Mølle værende Broer, der vare mere eller mindre afbrudte, var den nordligste snart bleven istandsat af Ingenieurdelingen under Lieutenant Carstensen, hvorimod der over den sydligste, der ved en af Commandeuren for Brotrainet, Capitain Hedemann, foretagen Undersøgelse havde vist sig uauvendelig for Artilleri, blev bygget en ny Bro af Brotrainets Materiel. Da man imidlertid antog ikke at kunne undvære dette Materiel ved Broslagningen den følgende Dag, var Ingenieurdelingen senere bleven beordret til at bygge en ny fast Bro, og Brotrainet til at etablere en interimistisk Passage over Aaen ved Siden af den allerede slagne Bro. Bygningen af den faste Bro blev dog senere contramanderet, hvorimod de biragoske Broer foreløbigt bleve staaende, den sidst slagne dog kun til om Aftenen, da den blev afbrudt. Efterat Fægtningen var endt, beordrede Brigaden Capitain Hedemann til at recognoscere Solbro og Aaløbet i sammes Nærhed for at udsøge et for en Broslagning passende Sted, der frembød gunstigere Betingelser for en Overgang under Fjendens Ild end Terrainet ved Solbro. Denne Recognoscering var netop udført, da en større, fjendlig Styrke af alle tre Vaaben saaes under Fremmarche fra Jydbæk mod Solbro.

Efterat General Willisen havde erholdt Melding

om Tabet af Solbro, havde han nemlig befalet 1ste Brigade, der ligesom de øvrige Brigader allerede fra om Formiddagen havde været samlet paa sin Rendezvousplads, atter at bemægtige sig den nævnte Overgang over Trenen og til den Ende at lade 1 Bataillon og et Halvbatteri rykke frem over Jydbæk, fulgt af en anden Bataillon i 2den Træfning; dersom Vore maatte tvinge de 2 fremsendte Batailloner til at gaae tilbage, skulde Brigaden endvidere trække sin tredie, forhaanden værende Bataillon til sig. I Henhold til denne Befaling afmarcherede den slesvig-holstenske 4de Bataillon og 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 1 Kl. omtrent 4 Eftermiddag fra Rendezvouspladsen N. for Lyrskov, ført af Brigadecommandeuren, General Baudissin, i egen Person, og et Qvarterstid senere fulgte Brigademajor Gagern efter med den slesvig-holstenske 3die Bataillon. Ligeledes blev ved Reservecavaleriets Foranstaltning 6 Kanoner af det ridende Batteri satte i Marche fra Rendezvouspladsen ved Arnholt mod Jydbæk for i Forening med de 2 der værende Escadroner at understøtte 1ste Brigade i dens Angreb. Da en senere modtagen Melding gik ud paa, at Lieutenant Siefert's Commando blev haardt trængt, og at dets Tilintetgjørelse endog stod at befrygte, sendtes omtrent 30 Mand af 4de Bataillon forud paa de for de Saarede bestemte Vogne for hurtigst muligt at soutenere Jægerne. Klokken var omtrent 5^{3/4}, da 4de Bataillon naaede Stokvad Bro V. for Jydbæk, hvor Lieutenant Siefert's Jægere havde taget Stilling, og hvor Bataillonens efter Ordre strax lod sin 1ste Afdeling formere sig til Angreb. ¹/₂ Compagni (1 Zug) sendtes frem som Skytter, og paa Fløjen af disse gik Jægerne frem dels mod Esperstoft, dels i Retning af Skolen S. O. for Hønning; Afdelingens øvrige 3 Halvcompagnier fulgte sluttede efter i Numerorden paa selve Vejen,

medens Bataillonens 2den Afdeling foreløbigt holdtes tilbage for, naar Fægtningen var kommen i Gang ved Solbro, da fulgt af 3die Bataillon at trænge frem over Skolen og Hønning. De 4 Kanoner erholdt Ordre til, saasnart Tirailleurserne havde overskredet den tidligere omtalte Vejknode Ø. for Solbro, da at kjøre op der og nedskyde den af Vore besatte Kro.

Tirailleursfægtningen var begyndt; det fjendlige Halvbatteri var naaet frem til Vejknoden og var netop i Færd med at protse af paa en Mark N. for samme, da det blev beskudt af vore 2 Kanoner under Lieutenant Falbe. Halvbatteriet saa sig derved foranlediget til at gaae tilbage i Galop og indtage en længere tilbage liggende Position, hvorfra det aabnede sin Ild mod vore Kanoner; dets directe Medvirkning ved Angrebet paa Solbro gik saaledes tabt, og det formaade heller ikke paa Grund af den c. 2000 Alen store Afstand at udøve nogen videre Virkning mod vore Kanoner, men disses Ild blev dog ved Beskydningen bortdraget fra det mod Solbro fremrykkende, fjendlige Infanteri. Noget senere blev Halvbatteriet forstærket med de 6 Kanoner af det ridende Batteri, der under Cavalariets Bedækning kjørte op mere nordligt i Terrainet S. Ø. for Skolen, men ligeledes i en saa stor Afstand, at deres Ild ikke tilføjede vore Kanoner nogetsomhelst Tab. Imidlertid vare de fjendlige Tirailleurs trængte frem til Hegnene nærmest Broen, hvorfra de aabnede en heftig Ild mod vore Jægere hinsides Trenen, og det var ligeledes lykkedes de ad Vejen efterfølgende, sluttede Colonner, der jo ikke længer vare udsatte for vor Artilleriild og desuden begunstigedes af de tætte Støvskyer, der rejste sig fra Vejen, at naae frem over Vejknoden henimod Solbro. Det forreste, sluttede Halvcompagni rykkede nu frem for at forcere Overgangen; stærkt beskudt af vort i

Kroen posterede Jægercompagni, udholdt det dog ikke Ilden, men kastede sig, inden det naaede Broen, ned bag Hegnene paa begge Sider af Vejen. Umiddelbart efter blev Angrebet gjentaget af de næstfølgende 2 Halvcompagnier — Bataillonens 2det Compagni —, der ogsaa med megen Bravour trængte frem til Broen og tildels videre ud paa samme ad Strækbjælkerne, men der blev Angrebets Kraft brudt, idet vore Jægeres heftige Ild tvang Stormcolonnen til at vende om og søge Dækning i Terrainet ud til Siderne af Vejen, dels forstærkende Tirailleurkjæden, dels samlende sig som Soutiens bag samme.

Allerede strax da Oberst Schepelern modtog Melding om, at betydelige, fjendlige Kræfter rykkede frem imod Solbro, maatte det Spørgsmaal opstaae hos ham, om en Fægtning overhovedet burde modtages eller ikke. Paa den ene Side havde han nemlig, som det vil erindres, for den 24de Ordre til ikke at modtage nogen Fægtning, hvis han blev angrebet, men paa den anden Side var der jo ved den af hans Fordækning om Formiddagen hidførte Fægtning vundet Fordele, der vilde være af Vigtighed for den den følgende Dag forestaaende Overgang over Trenen. Uden videre Kamp at opgive de vundne Fordele og at lade Tropperne ved Solbro gaae tilbage, inden det var afgjort, om Fjenden vilde forcere Overgangen, forekom Obersten urigtigt, men han vilde ogsaa kun nødigt indvikle en større Styrke i Kampen om det nævnte Punkt, end der alt fandtes der. De Foranstaltninger, der bleve truffene af Brigaden, havde derfor kun mest til Hensigt at sikre de ved Solbro kjæmpende Troppers Retraite, hvis en saadan maatte blive nødvendig. De 2 resterende Compagnier af 6te Linie-Bataillon bleve saaledes trukne frem til Sollerup, hvorfra de under Fægtningen observerede mod Hønning, 4de Reserve-Bataillon

stilledes i Terrainet mellem denne By og Sollerup Mølle, og endelig beordredes 8de Linie-Bataillon til at rykke frem fra Jørl Kirke til N. for den nævnte Mølle. Den betydelige Artilleristyrke, Fjenden havde udviklet, foranledigede dog, at Granatkanondelingen under Capitain Stjernholm blev sendt frem til Understøttelse for vore 2 allerede i Position værende Kanoner. Kl. henad 7 kjørte Delingen op ved Siden af disse, og paa en enkelt Afbrydelse nær vedligeholdte vort Halvbatteri nu i omtrent $\frac{3}{4}$ Time en jevn Ild mod det fjendlige Artilleri. Den nævnte Afbrydelse foranledigedes ved, at en fjendlig Stormcolonne var rykket frem over den oftere omtalte Vejknude, hvorfor vore Kanoners Ild blev rettet mod den, indtil den efter kort Tids Forløb atter trak sig tilbage.

Den fjendlige Colonne, som saaledes var kommen under vore Kanoners Ild, var 4de Bataillons 3die Compagni. Den paatænkte Bevægelse over Skolen og Hønning var nemlig bleven opgivet, da det Terrain, som skulde passeres, fuldstændigt vilde kunne bestryges af vore Kanoner, og Commandeuren for den slesvig-holstenske 4de Bataillon, Major Stackemann, havde derfor trukket sin 2den Afdeling nærmere til sig og beordret 3die Compagni frem for at medvirke ved Angrebet paa Solbro. Fjenden opgav nu ethvert yderligere Forsøg paa at forcere Overgangen. Tirailleurkjæden blev trukket tilbage, 3die Compagni tog Stilling ved Vejknuden, og bag samme samledes efterhaanden Bataillonens 1ste og 2det Compagni, medens 4de Compagni for en kort Tid sendtes noget frem i nordvestlig Retning, hvor man troede at have opdaget fjendlige Tirailleurs. Artilleriilden vedvarede dog endnu stedse, og paa yderste højre Fløj havde den mindre Jægerafdeling, der var gaaet frem i Retning af Skolen, efterhaanden sat sig fast paa den østlige Bred

af Trenen, hvorfra den, uden at det lykkedes vor Kanonbedækning at bringe den til Tavshed, tildels i Flanken beskød vort Halvbatteri, som paa Grund af dets ret heldige Position bag Mosedraget og det fjendelige Artilleris store Afstand hidtil intetsomhelst Tab havde lidt, men nu fik et Par Heste saarede. Klokken var omtrent 7¹/₄.

Omtrent samtidigt med, at Fjenden gik tilbage fra Solbro, havde imidlertid ogsaa Oberst Schepelern besluttet sig til at opgive dette Punkt og lade Tropperne gaae tilbage til Sollerup. Obersten troede nemlig ikke ligeoverfor den af Overcommandoen givne Befaling at turde fortsætte Fægtningen længer, saameget mindre som han havde faaet det Indtryk af Kampen, at Fjenden endnu stedse var bestemt paa at forcere Overgangen, og som han nu ogsaa saa sine Kanoners Stilling truget, med mindre nye Tropper bleve dragne ind i Fægtningen. Efterat der endnu var blevet sendt de fjendelige Jægere nogle Kardæskskud, blev derfor Halvbatteriet kanonvis trukket ud af Ilden, inden det var lykkedes 4 Kanoner af det fjendelige, ridende Batteri, der vare under Fremrykning for at indtage en Stilling nærmere ved Skolen, at komme til at virke imod det. Snart rappelleredes ogsaa efterhaanden Iste Jægercorps, der efter at have inddraget de mod Syd udsendte Observationsposter begunstiget af det indtrædende Mørke og uden at blive forfulgt gik tilbage efter Halvbatteriet igjennem den Stilling, som Major Wilster havde ladet de 2 til hans Raadighed værende Compagnier af 6te Linie-Bataillon indtage foran Sollerup By, hvornæst ogsaa disse sidste beordredes tilbage. Forposterne overtoges af 4de Reserve-Bataillon, der besatte Sollerup og nærmeste Terrain og desuden frem-pousserede Feltvagter til Observation af Solbro og Trenens Løb N. for samme; en Bataillon tildelt De-

Tropperne
Stilling efter
Fægtningens
Ophor: - Ta-
bet i Fægt-
ningen.

ling Dragoner udsendte længere udgaaende Patrouiller i sydlig Retning. Brigadens øvrige Styrke indtog for Natten en Bivouakstilling, 7de og 8de Linie-Bataillon, Husar-Reserve-Escadronen og Brotrainet ved Jørl Kirke, Resten ved Sollerup Mølle; paa begge disse Steder udstillede Infanteriet nogle Feltvagter til Observation af Terrainet i østlig, sydlig og vestlig Retning.

Paa fjendlig Side afløstes 4de Bataillon Kl. omtrent 8 af 3die Bataillon, hvis 1ste Compagni ved Mørkets Frembrud udsatte 3 Feltvagter, hver paa nogle og 40 Mand, henholdsvis ved Skolen, ved Solbro og ved Esperstoft. Som Soutiens for disse stilledes Resten af 1ste Compagni S. Ø. for Skolen, og 2det Compagni ved Korsvejen Ø. for Solbro, medens Bataillonens 2den Afdeling og de 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri bivouakerede et Par tusinde Alen længere tilbage N. for Jydbæk-Solbro Vejen. 4de Bataillon og de 2 Escadroner gik tilbage til Jydbæk, hvor de indtog en Bivouakstilling, og hvor ogsaa 1ste Brigades Stab overnattede, hvorimod de 6 Kanoner af det ridende Batteri retournerede til Reservecavaleriet og i Forening med dette bivouakerede ved Arnholt Sø; Jægerdetachmentet afgik dels til Treja, dels til de respective Afdelinger.

Hvad Tabet i denne Fægtning angaaer, da havde den slesvig-holstenske 4de Bataillon:

Af Faldne: 1 Officer og 6 Underofficerer og Menige.

Af Saarede: " do. " 19 do. " do.

Jægernes Tab angives til nogle faa Saarede.

Fjendens hele Tab kan derfor nærmelsesvis anslaaes til i det Hele nogle og tredive Døde og Saarede.

Tabet paa vor Side, der udelukkende faldt paa det 1ste Jægercorps, var:

Af Faldne: 1 Underofficer og 4 Menige.

Af Saarede: " do. " 17 do.

De længere tilbage staaende Afdelinger af den slesvig-holstenske Hær vare, som allerede omtalt, i Løbet af Formiddagen blevne samlede paa deres respective Rendezvouspladser, hvor de ogsaa for Natten fik Ordre til at bivouakere. Af 1ste Brigade forbleve saaledes 2den Bataillon og 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 1 ved Lyrskov; af 2den Brigade stode 2det Jægercorps og $\frac{1}{2}$ Escadron paa Forpost N. for Bøglund, medens Hovedstyrken bivouakerede ved Vedelspang, hvor ogsaa 5te Bataillon og de 4 Kanoner af det 3 Pds. Batteri indtraf fra Mysunde, dog først henad Morgenen; 3die Brigade bivouakerede ved Bjerent, 4de Brigade sydlig for Kathrineskov, 4de Jægercorps dog bag Grydeskov med Forposter foran samme, Reservecavaleriet (de 2 Escadroner i Jydbæk undtagne) med det ridende Batteri ved Arnholt Sø, og Reserveartilleriet endelig ved den nordlige Udkant af Isted Skov; der indtraf tillige tidligt om Morgenen det 6 Pds. Batteri Nr. 5. Hovedkvarteret var paa Falkenberg.

Om Aftenen havde General Willisen samlet til en Raadslagning i Isted Kro Stabschefen, Oberst v. d. Tann, Souschefen, Major Wyneken, og den højstcommanderende Artilleriofficer, Oberst Wissel. Den ved Solbro stedfundne, heftige Skydning i Forbindelse med de om Morgenen modtagne Meldinger fra Bollingsted, og den Omstændighed, at der ved Flensborg-Mysunde Vej ikke havde vist sig betydeligere, fjendlige Stridskræfter, havde bragt General Willisen paa den Tanke, at det var hans Modstanders Hensigt, at fastholde ham i Stillingen ved Isted og med afgjort Overmagt omgaae hans venstre Flanke. Det blev derfor besluttet, som det bedste Middel til at modvirke en saadan Plan, at holde fast ved den allerede i Dispositionen af 18de Juli antydede Offensive, som man derhos antog vilde overraske Modstanderen og i det Hele taget frembyde

de fleste Chancer for en Sejr. I Overensstemmelse hermed udgaves der om Aftenen Kl. 10 følgende Befaling:

»2den Brigade deboucherer Kl. 4 fra Vedelspang, gaaer frem ad Flensborg Vejen, skyder 1 Bataillon med 2 Kanoner frem over Havetofte mod Hostrup og gaaer med Groset frem mod Stenderup og Siversted. I Vedelspang bliver et Detachement tilbage.

General Will-
sons Disposit-
tion for den
25de Jull.

3die Brigade gaaer over Broen og sætter sig Kl. 4^{1/2} i Bevægelse fra Gulholm Søhus. Den gaaer over Øvre Stollik og, idet den lader Elmskov Vest for sig, over Defileet mellem Klapholt og Helligbæk. — 3die Brigades Artilleri gaaer over Stenbroen sydlig for Isted Sø.

4de Brigade deboucherer Kl. 5 fra Isted og gaaer frem over Rømmek mod Østspidsen af Elmskov.

1ste Brigade forsvarer med 1 Afdeling og 4 Kanoner af det 6 Pds Batteri Nr. 1 Solbro; som Repli for Treneovergangene staaer i Jydbæk 1^{1/2} Bataillon. 1 Jægerafdeling (Capitain Schøning) med 2 Kanoner af det ridende Batteri forsvarer Bollingsted.

Reservecavaleriet og det ridende Batteri have det Hverv, at understøtte 1ste Brigade, og staae under General, Grev Baudissins Commando. 2den Bataillon og 1 Jægerafdeling (Capitain Hennings) med 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 1 rykke gennem Bøgholt og Helligbæk Mose frem mod Helligbæk for at understøtte Avantgardens Angreb og angribe Fjendens højre Flanke. Capitain Hennings skal ødelægge Overgangen ved Engbro. NB. Avantgardens Angreb vil begynde Kl. omtrent 6, hvorefter nævnte Afdeling med Hensyn til Deboucheringen fra Bøgholt har at rette sig.

Da højre Fløj skal danne Angrebets forreste

Echelon, have de andre Brigader at rette sig derefter med Hensyn til Begyndelsen af Angrebet.

Indtil imorgen Kl. 6 befinder 1ste Reserve-Ammunitionscolonne sig imellem Bomhuset og Falkenberg og begiver sig derefter til Osterkrug Triangel. Eventuelle Ammunitionsforsyninger maa derfor skee inden Kl. 6.

Hovedkvarteret befinder sig indtil imorgen Kl. 3 i Falkenberg, derefter i Isted Kro og under Operationerne paa Chausseen."

Willisen.

Allerede om Eftermiddagen var det blevet befaleet i Tilfælde af Allarmering at sende Bagagen og Tornystrene tilbage til Fartorp ved Ekernførde Chausseen, samt at der skulde være afkogt om Aftenen, saa at Maden kun behøvede at opvarmes om Morgen; ved Daggry skulde Folkene have Kaffe.

General Willisen forblev i Isted Kro til Kl. omtrent 12 og afgik derpaa til Falkenberg. Her indløb imidlertid noget efter Meldinger navnlig fra 1ste Brigade, der gik ud paa, at der stod en betydeligt mindre Styrke af vore Tropper V. for Trenen, end man havde antaget, og General Willisen besluttede derfor at afvente Modstanderens Angreb og udsætte den befalede Offensive, indtil de fleste af Modstanderens Kræfter vare blevne bragte til Anvendelse mod Stillingens Centrum, idet han tillige bestemte, at Antændelsen af Bavnerne skulde være Signalet for Brigaderne til at rykke frem. Med Hensyn til Meddelelsen af Befalingen desangaaende til Tropperne var man ikke heldig, idet nogle Afdelinger, nemlig 1ste og 4de Brigade, slet ikke synes at have erholdt den, og andre, saaledes 2den og 3die Brigade, først erholdt den, da man allerede var begyndt eller i Færd med at rykke frem.

Den Usikkerhed og de Forstyrrelser, der derved nødvendigt maatte opstaae, kunde ej Andet end udøve en uheldig Indflydelse med Hensyn til Ledelsen af Troppernes Bevægelser, hvis indbyrdes Sammenhæng jo allerede saa godt som var umuliggjort paa Grund af Stillingens over 1¹/₂ Mil store Udstrækning.

Det danske Hovedkvarter havde ikke fundet sig foranlediget til at gribe nærmere ind i Begivenhedernes Gang den 24de, idet dets Virksomhed i saa Henseende, som vi have seet, indskrænkede sig til at befale 2 Compagniers Detachering til Reservecavaleriet og til at lade 5te Brigade afløse 1ste Division i Forposttjenesten for Natten til den 25de. Angaaende Rigtigheden af den Forudsætning, som var lagt til Grund for den givne Disposition, nemlig at Fjenden vilde føre Hovedkampen i den mere tilbagetrukne Stilling mellem Arnholt Sø og Langsø, synes der ikke at være opstaaet nogen Tvivl hos Overcommandoen, og der blev derfor ogsaa kun foretaget saadanne Modificationer i den allerede givne Disposition, som syntes nødvendiggjorte ved de i vor egen Hær indtraadte, noget forandrede Forhold. Befalingen desangaaende udgaves i Hovedkvarteret i Sønder Smødeby den 24de Juli Kl. 9 Aften og lød saaledes:

General Kroghs
Befaling angaaende
Modificationer i
den givne Disposition
til
Angrebet.

„Angrebet paa Fjenden foretages imorgen den 25de i Hovedtrækkene overensstemmende med den under 23de ds. givne Disposition. De Modificationer, der træde i Kraft, ere følgende:

Den 5te Brigade, som efter Fægtningen idag har afløst den 1ste Division og indtaget Stillingen ved Helligbæk, stilles atter under 2den Divisions Befaling.

Angrebet paa Fjenden imellem Arnholt Sø og Langsø saavel som Bevægelsen mod Vedelspang foretages af den nu forenede 2den Armee-Division. 1ste

og 2den Brigade ved Havetofte bryde i dette Øjemed op Kl. 1¹/₂ Morgen, medens den 5te Brigade rykker frem til en Tid, der fastsættes saaledes af Commandeuren for 2den Division, at Angrebet kan skee samtidigt.

Den 1ste Division tilligemed Reserveartilleriet og Reservecavaleriet danner Hovedreserven for Angrebet. Dette sidste, Reservecavaleriet, støder til Chausseen ved Isted Kro, naar Skoven der i nærmeste Omkreds er i vor Besiddelse; det maa forinden saavidt muligt være opmærksomt paa den 3die Brigades Bevægelser.

Den 3die Brigade udfører Fremrykningen til Sylvested og Angrebet derfra ved at bryde op Kl. 3 Morgen.

Krogh.

General Schlep-
pegrells Befal-
ing med Hen-
syn til 2den
Divisions
Fremrykning
den 25de Jull.

Af 2den Division, der saaledes bestemtes til at begynde Angrebet, udgaves der i Divisionskvarteret i Hostrup den 24de om Aftenen Kl. 10³/₄ følgende Befaling:

«I Overensstemmelse med den givne Disposition formerer den her concentrerede Del af Divisionen 3 Afdelinger:

1. Venstre Colonne under Oberst Krabbe, der bestaaer af 3 Batailloner, 1 6 Pds. Batteri, ¹/₂ Escadron (af 4de Dragon-Regiments 1ste Escadron) og ¹/₂ Deling Ingenieurer.
2. Højre Colonne under Oberst Baggesen, bestaaende af 2den Infanteri-Brigade, 1 12 Pds. Batteri, 1¹/₂ Escadron (4de Dragon-Regiments 3die og Halvdelen af 1ste Escadron) og 1¹/₂ Deling Ingenieurer.
3. Reserven, hvorover jeg nærmere disponerer, bestaaende af Resten af 1ste Brigade, 1 6 Pds.

Batteri og 1 Escadron (4de Dragon-Regiments-2den Escadron).

- ad 1. Den venstre Colonne danner, saalænge den imorgen er forenet med Divisionen, tillige Avantgarden, i hvilken Hensigt Escadronen af Reserven midlertidigt afgives til samme, saalænge Alt forbliver samlet. Den dækker sig tilvenstre ved at afsende 1 Bataillon og 1 Deling Cavaleri, som gaaer over Løjt gennem Oxelbæk Skov i Retning af Lindbjerg eller Bøglund til Ekernførde Landevej, og tilhøjre ved $\frac{1}{2}$ Bataillon og 1 Deling Cavaleri. — Til den venstre Sidedækning slutter sig ved Ankomsten til Landevejen endnu 1 Bataillon og 4 Piecer, med hvilken Styrke (2 Batailloner, 1 Deling Cavaleri og 4 Piecer) følges Landevejen til Vedelspang, medens den tredie Bataillon, 1 Deling Cavaleri og 4 Piecer gaae over Nedre Stollik henimod Sønder Farensted for at observere og ødelægge den over Langsø anlagte Flydebro og dernæst tjene som Repli Fjenden engageres ved en staaende Fægtning, hindres i at bryde frem over Passet, men dette forceres ikke før paa nærmere Ordre. Skulde Fjenden være uforholdsmæssigt stærk og søge at kaste os paa dette Punkt, da søges Hjælp hos Replien, og Retraiten skeer da saa langsomt og opholdende som muligt Nord om Søen henimod Langsøens østligste Pas for at dække Divisionens venstre Flanke. — Avantgarden formeres efter tidligere befalede Normer (Fortrop af Cavaleri og Infanteri, 1 Bataillon og 2 Piecer med Bedækning, 1 Escadron, $\frac{1}{2}$ Bataillon, 6 Piecer med Bedækning).
- ad 2. Højre Colonne følger ad Ekernførde Landevej 500 Skridt efter Avantgarden, gaaer over Klapholt og Øvre Stollik og da imod de tvende Passe

S. og N. for Isted Sø. Paa sidste Del af Vejen, hvor venstre Colonne forlader den, danner den selv sin Avantgarde, overensstemmende med ovenanordnede Marcheorden, hvorved bemærkes, at det 12 Pds. Batteri samt 1 Escadron afgives til denne Avantgarde og fordeles derved. Grosset af Colonnen følger i lignende Marcheorden. Colonnen maa i det Øjeblik, at Divisionen sætter sig i Bevægelse herfra, alt være i den Orden med Avantgarde og Gros, at hin strax, naar venstre Colonne skal afgaae, kan formeres.

ad 3. Reserven følger indtil videre umiddelbart paa højre Colonne og indtager fra Begyndelsen følgende Marcheorden: 1 Escadron, Resten af 1ste Brigade med det 6 Pds. Batteri i Midten.

Jeg følger med den højre Colonne.

Divisionen skal rykke frem imorgen den 25de Kl. 1^{1/2} til Fægtning. Alle Afdelinger staae derfor marchefærdige i den befalede Orden Kl. 1 og erindres om Vigtigheden af, at Operationerne udføres til de bestemte Tider, hvorfor ingen Forsinkelse bør finde Sted.

Brigaderne ville tage de fornødne Bestemmelser for Ammunitions- og Bagagetrainets Førelse; Divisionsquarterets Train attacheres den 2den Brigades Train.

Capitain Faaborg, Souschef ved min Stab, følger med den venstre Colonne. Oberst Helgesen stilles til Oberst Krabbes Disposition imorgen. Major Krieger af 3die Reserve-Bataillon og Major Hegermann-Lindencrone med Adjutant følge Stabsquarteret for at være til Disposition. Oberst Nielsen med Adjutant følge i min Stab.«

Schleppegrell.

Ved nærmere, mundtlig Aftale blev det derhos bestemt, at den højre Colonne ved Ankomsten til Øvre

Stollik skulde deles i to mindre, hvoraf den større skulde angribe Isted, medens den mindre, bestaaende af 2 Batailloner og 1 Deling Cavaleri, skulde støtte dette Angreb ved at gaae frem mod Passet mellem Isted Sø og Langsø.

Til 5te Brigade afgik der fra General Schleppegrell følgende Meddelelse:

»Den 5te Brigade, som ved den forestaaende Fægtning atter underlægges Divisionen, staaer N. for Helligbæk. Saa langt fjernet fra den Vej, jeg selv følger, vil det være Brigadecommandeuren, Oberst Ræder selv, som, indtil jeg ved selve Angrebet paa Passene mellem Arnholt Sø og Langsø kommer i sikker Forbindelse med Brigaden, vil have at lede dennes Bevægelser, hvortil jeg kun angiver Grundtrækkene.

Jeg bryder, som befalet, op Kl. 1¹/₂ Morgen fra Hostrup og Havetofte; skulde nogen Modification heri skee, da vil Brigaden derom blive underrettet. Hvis ikke betydeligere Fægtninger standse min Fremmarche, venter jeg at være med min Hovedstyrke foran Isted By Kl. 6 Morgen, til hvilken Tid altsaa Brigaden ogsaa maatte være i Højde med mig, og derefter bør dens Opbrud indrettes, altsaa formentlig finde Sted Kl. 3 Morgen. Brigaden vil selv erkjende Vigtigheden af, at Angrebet skeer med den samlede Kraft, og altsaa af, at hele Styrken til rette Tid og paa rette Sted samles; den vil derfor uafbrudt have sin Opmærksomhed henvendt paa den her værende Del af Divisionens Bevægelser ad Ekernførde Vejen for derefter at indrette sine. Brigaden vil med 4 Batailloner og det den tildelte Batteri have at følge Chausseen, medens 2 Batailloner ad Bivejen Ø. for samme N. om Isted støde til min herfra kommende Hovedstyrke. For at lette Angrebet paa Isted vil Brigaden fra Chausseen gjøre en Bevægelse mod Fjendens Flanke og altsaa i

Meddelelse fra
GeneralSchlep-
pegrell til 5te
Brigade med
Hensyn til
Fremrykningen.

den Hensigt poussere denne Colonne noget frem for min øvrige Styrke. Efter at have taget Isted vil jeg nærmere bestemme Angrebet paa Passene, men maa dog alt nu udtale min Anskuelse, at Brigadens 4 Batailloner og Batteriet, som følge Chausseen, maa søge at vinde de tæt V. for Chausseen liggende Højder for derfra at soutenere min Fremrykning gennem Skoven og bringe de paa fjendlig Side placerede Batterier til Tavshed; efter Omstændighederne understøtter jeg herved med Artilleri, ligesom det ogsaa tør haabes, at den 1ste Division som Reserve med Reserveartilleriet og Reservecavaleriet itide følger for at soutenere Angrebet.

Jeg har tilskrevet Overcommandoen for at andrage paa, at 1ste Divisions Cavaleri tildeles Brigaden, idet en fuldkommen Blottelse for dette Vaaben kunde virke meget skadeligt. Jeg selv opholder mig ved Hovedstyrken, som gaar over Øvre Stollik mod Isted, hvor jeg indtil videre forbliver for at ordne Angrebet. — Brigaden vilde opgive, hvorledes dens tvende Træfninger ere ordnede, saa at deraf kan sees, hvilke Batailloner der afløse hinanden i Angrebet «

Schleppegrell.

Denne Meddelelse, der først sent paa Natten kom Brigaden ihænde, synes at have sat denne i en ikke ringe Forlegenhed, idet de Forudsætninger, som deri vare udtalte, ikke ansaaes stemmende med de givne Forhold, og Brigaden navnlig følte sig forvisset om, at Fjenden allerede vilde optage Kampen paa Højderne S. for Helligbæk og af al Magt lægge Hindringer ivejen for den af Divisionen befalede Forening foran Isted By. Det var ogsaa denne Overbevisning, som laa til Grund for Brigadens i al Almindelighed holdte Disposition, der var saa lydende:

»Hovedangrebet skeer af hele 2den Division, som bliver forenet, nemlig 1ste og 2den Brigade, kommende fra Havetoft, og 5te Brigade fra den nu havende Stilling ved Helligbæk.

5te Brigades
Disposition for
Angrebet

De 3 paa Feltvagt staaende Batailloner formere sig kort før Angrebet saaledes, at de danne Angrebs-colonner med passende Distancer og lade en tynd Kjæde staae foran for ikke at gjøre Fjenden opmærksom ved aldeles at drage den bort. Reserven dannes af 2den Træfning, som formeres i Bataillonscolonner, bestaaende af 4 Compagnicolonner uden Intervaller ved Siden eller bag hverandre. De 3 Batailloner have imellem sig Deployeringsdistance, 2den Forstærknings-Bataillon Centrum, 5te Forstærknings-Bataillon højre Fløj, 2det Forstærknings-Jægercorps venstre Fløj.

Der afmarcheres fra Bivouaken saaledes, at Jægerne ere à la tête, derpaa 2den Forstærknings-Bataillon og derpaa 5te Forstærknings-Bataillon; lidt sydlig for Popholt indtage de ovennævnte Stillinger og rykke saaledes frem til Helligbæk. — Paa et givet Signal styrter 1ste Træfning frem, kaster med Bajonetten Alt overende, besætter Højderne og understøttes herved af 2den Træfning, som følger i en passende Afstand.

Batteriet Marcussen følger efter Infanteriets 2den Træfning og tager Position paa Højderne saa hurtigt som muligt, hvor dets Ild retter sig efter Forholdene. Batteriet bekjemper den fjendlige Skandse med den heftigste Ild, hvorpaa den stormes af Infanteriet. Infanteriets højre Fløj vil senere angribe Stenholt, som hindrer Forbindelsen med Cavaleriet, der rykker frem over Engbro. — Brigadecommandeuren opholder sig i Midten ved den 2den Forstærknings-Bataillon; naar Brigadecommandeuren ikke er ved den midterste Bataillon af 2den Træfning, da vil Stabschefen være der.

Pionerne skulle være à la tête med Afdelingerne;

nogle Folk commanderes til Hjælp. Ambulancen er ved Popholt og følger senere den store Landevej.»

Ph. Ræder.

Divisionens Udtalelse om, at Opbrudet formentlig burde finde Sted Kl. 3 Morgen, synes Brigaden at have opfattet som en bestemt Befaling til at rykke frem fra Helligbæk Kl. 3, og den befalede derfor, at Afdelingerne til denne Tid skulde være samlede og formerede S. for Helligbæk, hvilket dog kunde forudses at ville have sine Vanskeligheder, da Befalingen, som sagt, først meget sent var kommen Brigaden ihænde, og denne sidste ikke af Forpostcommandeuren havde erholdt nogen Underretning om de til Forposttjenesten afgivne Batailloners Stilling, eller hvor disses Commandeurer vare at træffe.

Bestemmelser
af 1ste Division
med Hensyn til
Fremrykningen.

For 1ste Divisions Vedkommende blev det befalet, at 4de Brigade med 2det Batteri (Schultz), 6te Brigade med 12te Batteri (Lund) og Husar-Divisionen, der skulde udtræde af sin Forbindelse med 4de Brigade, skulde staae færdige til Afmarche paa deres Bivouakpladser Kl. 3 Morgen. Hele Styrken skulde følge Chausseen indtil Helligbæk, men derpaa skulde 4de Brigade bøje af mod Øst ad Vejen, der fører over Isted, medens 6te Brigade og Husarerne fremdeles skulde følge Chausseen. I Henhold til en derom modtagen Befaling fra Overcommandoen tilstillede Divisionen derhos Kl. 2¹/₄ om Morgenen 6te Brigade følgende Ordre:

»Brigaden vilde foranstalte, at 2 Compagnier af den 1ste Forstærknings-Bataillon Kl. 3 Morgen afgaae efter den 5te Brigade. Saasart denne Brigade har passeret Højderne S. for Helligbæk, marchere Compagnierne ad den nærmeste Vej til Engbro, som de skulle besætte, indtil den er passeret af Reserve-

cavaleriet. Skulde Fjenden imidlertid have Broen besat ved Compagniernes Ankomst dertil, afventes, hvorledes Fjendens Forhold vil være, naar den 2den Armee-Division er rykket saa langt frem imod Syd, at det fjendlige Commando ved Engbro derved vil blive udsat enten i Flanken eller i Ryggen. Forlader Fjenden imidlertid i dette Tilfælde ikke Engbro, maa dette Pas forceres og besættes af Compagnierne."

Allerede Kl. lidt over 2 Morgen satte de ved Stenderupbusk bivouakerende Afdelinger af 5te Brigade sig i Marche mod Helligbæk. Til den berammede Tid, Kl. 3, var 3die Linie-Bataillon paa Grund af sin langt mod Nord udstrakte Stilling endnu ikke indtruffen, og den blev derfor erstattet i 1ste Træfning af 5te Forstærknings-Bataillon og, da den noget senere indtraf, anvist denne Bataillons Plads i 2den Træfning. Den Formation, som Brigaden derefter indtog, var altsaa følgende: I 1ste Træfning 3die Forstærknings-Bataillon, formeret i 4 Compagnicolonner paa samme Linie paa begge Sider af Chausseen; tilhøjre for samme 5te Forstærknings-Bataillon med 2 Compagnier (1ste og 2det) i første og 2 i anden Linie; tilvenstre for 3die Forstærknings-Bataillon 1ste Forstærknings-Jægercorps, formeret i 4 Compagnicolonner paa een Linie. I 2den Træfning tæt Ø. for Chausseen 2den Forstærknings-Bataillon, tilhøjre for denne 3die Linie-Bataillon og tilvenstre 2det Forstærknings-Jægercorps; disse 3 Afdelinger vare formerede i Bataillonscolonner med Deployeringsdistance og med de 4 Compagnier ved Siden af hverandre, og var det blevet befalet, at Fløjene skulde overfløje den 1ste Træfnings Frontlinie. 1ste Forstærknings-Jægercorps havde Ordre til under Fremrykningen at søge Forbindelse i østlig Retning med de der opererende Tropper af 2den Division. Kl. omtrent 3^{1/2} gav Oberst Ræder Ordre til Fremrykning,

5te Brigade be-
gynder Kampen;
Slagets videre
Gang indtil Kl.
omtrent 5
Morgen.

hvornæst Alt satte sig i Bevægelse med Undtagelse af Batteriet, der holdtes lidt tilbage. Det var endnu mørkt, Morgendæmringen varede længer end sædvanligt, en Taage hvilede over den foran liggende Hede, og ved Solens Opgang begyndte der at falde en tæt Regn; Kruttdampen kunde ikke hæve sig, Lyden af Skuddene var kun hørlig paa kort Afstand, og Oversigten over de egne Troppers, end sige Fjendens Bevægelser blev i højeste Grad besværliggjort, saa at det ikke engang for Bataillonscommandeurerne altid blev muligt at holde Øje med de dem underlagte Compagnier.

Vore Colonner vare kun komne nogle hundrede Alen frem, da Ilden begyndte fra de fjendlige Forposter, der henad Morgenen efter Oberst Gerhardts Ordre for en Del vare blevne pousserede længere frem; de bleve imidlertid strax kastede og stærkt forfulgte af Vore, der gik rask frem, tildels i Løb uden synderlig Skyden. Vore nærmest Chausseen fremrykkende Colonner bleve dog snart beskudte af det i Indskjæringerne ved Sortehøj anbragte 12 Pds. Batteri Nr. 2, og snart grebe ogsaa de der staaende Reserver for Forposterne ind i Kampen. Uden at lade sig standse i længere Tid af den yderst voldsomme Ild fortsatte imidlertid den 3die Forstærknings-Bataillon sin Fremrykning, og det lykkedes den navnlig at trænge frem Ø. for Chausseen, hvor den fjendlige 8de Bataillon, der under Retraiten var bleven udsat for en enflerende Ild, var kommen endel i Uorden og derfor ikke formaaede at modstaae Vores energiske Angreb. Enkelte af vore Tirailleurer trængte endog frem til selve det fjendlige Batteri, og kun med Nød lykkedes det dette at faae paaprotsset, hvornæst det jog tilbage ad Chausseen og c. 1200 Alen sydligere paany indtog en Stilling paa begge Sider af samme. Efterat Højderne S. for Helligbæk vare passerede af Infanteriet, var imidlertid 4de Batteri (Marcussen) af

Oberst Ræder blevet beordret frem for at tage Position paa bemeldte Højder; det kom dog ikke til Skud her, men rykkede, omtrent samtidigt som det fjendlige Batteri gik tilbage, rask c. 1400 Alen videre frem og indtog omtrent der, hvor Vejen gaaer af til Rømmek, en Stilling med de 6 Kanoner dels paa, dels bag Chausseen, Skudlinien i en svag Vinkel med samme til Vest, og med de øvrige 2 Kanoner Ø. for Chausseen paa en der liggende lille Høj. Batteriet aabnede strax Ilden, og der udspandt sig nu en meget heftig Kamp med det fjendlige Artilleri, hvilket snart erholdt betydelig Forstærkning. V. for Chausseen omtrent i Højde med Kongens Kilde opkjørte saaledes 1ste Halvbatteri af det 12 Pds. Batteri Nr. 1, og omtrent i samme Højde N. for Vejen fra Chausseen til Isted 2det Halvbatteri af det 24 Pds. Granatkanon-Batteri; noget senere, Kl. omtrent 5, en Tid vi ville søge at fastholde, endvidere 2det Halvbatteri af det 6 Pds. Batteri Nr. 1, der tog Stilling V. for det nævnte 12 Pds. Halvbatteri, og endelig endnu noget senere de øvrige 4 Kanoner af det 24 Pds. Granatkanon-Batteri paa Højderne V. for Isted. Foruden det 12 Pds. Batteri Nr. 2 var det dog kun en Del af det nævnte Artilleri, vel ialt 12—16 Kanoner, der optog Kampen med vort Batteri, medens de øvrige Kanoner rettede deres Ild mod vort i Bøgmose, ved Chausseen og mod Isted fremtrængende Infanteri. Den slesvig-holstenske 8de Bataillon var gaaet tilbage bag den S. Ø. for Sortehøj liggende Mose, hvor 2 Compagnier af 1ste Bataillon stødte til den, men V. for Chausseen i Bøgmose holdt de 3 Compagnier af det 3die Jægercorps sig endel længere mod Nord, hvor ogsaa de bleve forstærkede med de 2 andre Compagnier af 1ste Bataillon. Ligeoverfor denne saa betydelige Overmagt, atter udsat for en heftig Artilleriild og uden nogen

Understøttelse, eftersom 2den Forstærknings-Bataillon paa Grund af den heftige Kanonild, imod hvilken Terrainet i Nærheden af Chausseen ingen Dækning frembød, havde trukket sig mod Øst, var det selvfølgelig ikke muligt for 3die Forstærknings-Bataillon at trænge længere frem. Bataillonens højre Fløj maatte tvertimod snart trække sig noget tilbage, da de fjendlige Tirailleurer trængte frem i Bøgmose, idet de søgte at slutte sig til den offensive Bevægelse, der paa denne Tid, som vi snart skulle see, foretoges af den fjendlige 1ste Brigade. Klokkeren var omtrent 5.

Efter i Forening med 3die Forstærknings-Bataillon at være passeret Højderne S. for Helligbæk og have kastet den slesvig-holstenske 8de Bataillons Forposter tilbage havde 1ste Compagni af 1ste Forstærknings-Jægercorps fortsat sin Fremrykning paa venstre Fløj af 3die Forstærknings-Bataillon, medens Corpsets 3 andre Compagnier havde vendt sig mod Sydøst, idet de overskredte Mosen foran Rømmek. De der værende Forposter af den slesvig-holstenske 15de Bataillon vege tilbage til Rømmek, hvor de søgte at holde Stand, men dog snart bleve kastede af vore Jægere, der satte sig fast bag Gjørderne S. for nævnte Sted. Under en levende Ild fra vore der posterede Skytter skred Jægercorpset nu, Kl. omtrent 5, til at indlede Angrebet paa den nordlige Del af Isted, der holdtes besat af en Del af 15de Bataillon, og puserede til den Ende sit 4de Compagni frem for at angribe Byen fra den nordøstlige Side, medens 2det og 3die Compagni skulde fortsætte Fremrykningen i sydlig Retning, saa at Fjenden vilde see sin Retraite truet og under denne blive udsat for en enflerende Ild. Som Reserve nordlig for Isted stod 2det Forstærknings-Jægercorps, og tillige i Egnen ved Rømmek 2den Forstærknings-Bataillon, der, som vi have seet, paa Grund

af den fjendlige Kanonild havde trukket sig mod Øst, og som, da 2det Forstærknings-Jægercorps snart efter for en Del blev inddraget i Kampen, foreløbigt forblev som Reserve for venstre Fløj. Bataillonens modtog her gennem en Adjutant fra den commanderende General, der med sin Stab havde taget Plads paa Højderne S. for Helligbæk Kro, Ordre til at standse med Fremrykningen, indtil General Schleppegrells Colonner vare komne frem til Angreb; en lignende Ordre synes derimod hverken at være tilgaaet 1ste eller 2det Forstærknings-Jægercorps.

Paa 5te Brigades højre Fløj havde 1ste og 2det Compagni af 5te Forstærknings-Bataillon ligeledes strax kastet de yderste, fjendlige Forposter og vare dernæst, fulgte af Bataillonens Hovedreserve og af 3die Linie-Bataillon i 2den Træfning, gaaede frem imod Bøgholt, hvor det nu samlede 2det Compagni af det slesvig-holstenske 3die Jægercorps søgte at holde Stand. De nævnte 2 Compagnier forstærkede imidlertid deres Skyttelinie og tvang efter et kort, men levende Engagement Fjenden til at opgive Skovkanten, hvornæst de forfulgte ham gennem Skoven og videre i sydlig Retning over Bøgmose, medens Bataillonens 3die Compagni rykkede frem tæt Øst om Skoven, og 4de Compagni endnu østligere for at holde Forbindelse med den øvrige Del af Brigaden. Forbindelsen med samme gik dog tabt, strax efterat Bøgholt var passeret, under Forfølgelsen af det i sydlig Retning retirerende, fjendlige Jægercompagni. Skoven havde allerede været vanskelig nok at passere paa Grund af den moradsige Skovbund og tætte Underskov, men Vanskelighederne i saa Henseende bleve dog langt større i den udstrakte Bøgmose, hvor Mandskabet hyppigt gik i Vand til Knæerne og ofte styrtede, idet det maatte springe fra Tue til Tue for at naae frem; paa flere Steder var denne Mose

aldeles impassabel, og kun ved den største Udholdenhed og særdeles Anstrængelse fra Mandskabets Side blev en Fremrykning over Mosen i det Hele taget mulig.

Af den 3die Linie-Bataillon, der fulgte efter dels gennem Bøgholt, dels Vest om denne Skov, var det paa yderste, højre Fløj værende 2det Compagni under Commando af Capitain Baggesen snart kommet til at rykke ind i 1ste Træfning og deltage i Engagementet med en Del af de fjendlige Forposter, og da denne fjendlige Styrke trak sig tilbage i Retning af Gammellund, kom Compagniet under Forfølgelsen saa langt tilhøjre, at Forbindelsen med den øvrige Del af Bataillonon gik tabt. Kort efterat 3die Linie-Bataillon var passeret Bøgholt, vare ogsaa 1ste Forstærknings-Bataillons 3die og 4de Compagni under Commando af Capitain Sperling indtrufne V. for denne Skov under Marchen til Engbro. Capitainen, der i Henhold til den ham givne Befaling var brudt op fra Bivouaken Kl. 3 om Morgenen, havde nemlig undervejs af Divisionens Stabschef, Oberstlieutenant Steinmann, erholdt Meddelelse om, at 5te Brigade allerede var under Fremrykning, og Ordre til derfor at paaskynde Marchen, og var som Følge deraf allerede Kl. 3^{1/2} indtruffen ved Helligbæk Kro, hvorfra han ved en Vejvisers Hjælp havde taget Vejen tværs over Mosen, tildels ad den der anlagte, fjendlige Colonnevej. Ved Capitainens Ankomst V. for Bøgholt var det ovennævnte Compagni af 3die Linie-Bataillon under Fremrykning ved Vejen mellem Engbro og Gammellund omtrent 1000 Alen fra førstnævnte Punkt, Engbro syntes ikke at være besat af Fjenden, og Capitainen lod derfor den ham underlagte Styrke rykke frem i Retning af Broen. Ved at nærme sig henimod denne blev Kjæden imidlertid heftigt beskudt, hvorfor Compagnierne indtog en Stilling bag de Gjærder, som omtrent i Højde med Teglværket

strakte sig fra Bollingsted Aa til henimod Bøgholt. Denne Stilling var neppe indtaget, da Capitain Baggesens Compagni pludseligt blev kastet tilbage, heftigt forfulgt af en overlegen fjendlig Styrke, som ved at udvikle flere og flere Kræfter tvang det til hastigt at retirere henimod venstre Fløj af den af Capitain Sperling indtagne Stilling. Det var 2den Afdeling af det slesvig-holstenske 1ste Jægercorps, der var ilet frem til Understøttelse for de angrebne Forposter, men hvis videre Fremtrængen nu foreløbigt blev standset, idet en heftig og velrettet Ild fra vore Compagnier tvang den til at vende om og trække sig noget tilbage.

Imidlertid havde 5te Forstærknings-Bataillon og de 3 Compagnier af 3die Linie-Bataillon fortsat deres Fremrykning over Bøgmose, og Tete-compagnierne havde allerede Kl. henad 4^{1/2}, omtrent samtidigt med at Compagniet Baggesen kastedes tilbage, overskredet Mosen henad Gammellund til under en livlig Tirailering med det retirerende Jægercompagni, da Situationen pludseligt forandredes. Den slesvig-holstenske 2den Bataillon var nemlig, da 1ste Brigade ikke havde erholdt nogen Meddelelse om den foreløbige Standsning af den om Aftenen befalede, almindelige Offensive, tidligt om Morgenen brudt op fra sin Bivouak ved Lyrskov og var allerede Kl. 4 naet frem tæt S. for Gammellund, hvorfra Bataillonens efter en kort Rast, og saasnart den erholdt Melding om det fra vor Side skete Angreb, rykkede frem til Understøttelse for de engagerede Tropper og for at hævde Besiddelsen af det Terrain, hvorfra 1ste Brigades offensive Bevægelse skulde udgaae. Strax efterat Gammellund var passeret, udvikledes 1ste Compagni i spredt Orden, hvornæst det, udførende en Svingning tilhøjre og paa venstre Fløj fulgt af 2det Compagni, paa højre af 3die Compagni, begge i sluttet Orden, hurtigt gik frem i nord-

østlig Retning til Understøttelse af det haardt trængte 3die Jægercorps's 2det Compagni; Bataillonens 4de Compagni fortsatte i al Hast Fremrykningen ad Vejen Nord paa. Det paa højre Fløj værende 1ste Compagni af 5te Forstærknings-Bataillon formaaede ikke at modstaae det energiske og overraskende, tildels i dets Flanke udførte Angreb, det veg heftigt forfulgt tilbage over Mosen, og snart maatte ogsaa Bataillonens 2det Compagni, der paa Grund af Regnen og Taagen ikke strax havde bemærket 1ste Compagnis tilbagegaaende Bevægelse, og som nu blev voldsomt beskudt baade i Front og Flanke af Jægerne og 2den Bataillons 3die Compagni, der ogsaa havde udviklet sig i spredt Orden, tiltræde Retraiten over Mosen, dog først efter en alvorlig Modstand og efter at have lidt særdeles betydelige Tab. Kort efter aabnede ogsaa det ved Chausseen opkjørte, fjendlige Artilleri en meget heftig Ild mod Bataillonens, og da det, som sagt, paa Grund af Vejrliget var aldeles umuligt at bedømme Fjendens Styrke, og Faren for at blive aldeles omgaaet stedse blev større, besluttede Bataillonens Commandeur, Major Dau, sig til at gaae tilbage paa 2den Træfning, der var for langt fjernet, til at Understøttelse derfra kunde erholdes. Inden Bataillonens naaede saa langt tilbage, var denne Træfning imidlertid selv kommen i Engagement med Fjenden.

Allerede ved de fjendlige Jægeres Angreb paa Capitain Baggesens Compagni havde den længere mod Ost fremrykkende Del af 3die Linie-Bataillon maattet standse sin Fremrykning og refusere sin højre Fløj for ikke at blive aldeles tourneret, men snart maatte ogsaa den øvrige, endnu sluttede Styrke gjøre Front mod et Angreb, som pludseligt rettedes mod dets Flanke. Medens den slesvig-holstenske 2den Bataillons 1ste og 3die Compagni i Forening med Compagniet

af 3die Jægercorps forfulgte 5te Forstærknings-Bataillon over Mosen, havde nemlig 2det Compagni trukket sig længere mod Nord og kastede sig nu efter at have udviklet sig i spredt Orden ind paa 3die Linie-Bataillon, omtrent samtidigt med, at Afdelingen af det slesvig-holstenske 1ste Jægercorps, nu understøttet af det ankomne 4de Compagni af 2den Bataillon, atter gik frem imod den af Capitainerne Sperling og Baggesen indtagne Stilling. 3die Linie-Bataillon, der saa sin Retraite truet, trak sig heftigt forfulgt tilbage i nordøstlig Retning og led under denne Tilbagegang betydelige Tab, da den tillige blev beskudt i Flanken fra den sydlige Udkant af Bøgholt. Capitain Baggesens Compagni, der allerede var temmelig haardt medtaget, havde nemlig ikke kunnet modstaae det mod det rettede, heftige Angreb; Teglværket toges med stormende Haand af den slesvig-holstenske 2den Bataillons 4de Compagni, og Fjenden udbredte sig derefter i den nærmest samme liggende Del af Bøgholt. Derved blev ogsaa Commandoet under Capitain Sperling pludseligt taget i Flanken, og det maatte nu ilsomt trække sig c. 1000 Alen tilbage i nordlig Retning, hvor det i Forening med Capitain Baggesens Compagni tog Stilling med højre Fløj støttet til Bollingsted Aa, medens Fjenden, navnlig 2den Bataillons 4de Compagni, trængte frem N. for Skoven til en tæt ved samme liggende Højde. Klokken var da omtrent 5.

1ste Division havde Kl. 3¹/₂ sat sig i Marche fra sin Bivouakplads dog med den Modification i den tagne Bestemmelse, at ikkun 6te Brigade med Divisionens Artilleri og Cavaleri fulgte Chausseen, medens 4de Brigade tog Vejen over Stenderup og Elmskov. 2den lette Bataillon, der var i Teten af 6te Brigade, var netop naaet frem til Helligbæk Kro, da den ifølge Ordre fra den commanderende General blev sendt frem

til Understøttelse for de i Bøgmose fægtende Afdelinger. Bataillonen trak sig strax ud fra Chausseen Vest om Højderne og gik frem i Mosen efter at have formeret sig i Compagnicolonner, 3die og 4de Compagni i første Linie, førstnævnte tilhøjre, og fulgte i anden Linie henholdsvis af 2det og 1ste Compagni; paa den Tid, vi have søgt at fastholde, var Bataillonens naaet omtrent i Højde med den sydlige Udkant af Bøgholt. Den øvrige Del af Divisionen beordredes til efterhaanden at opmarchere i en Reservestilling bag Højderne S. for Helligbæk; allerede Kl. omtrent 5 blev dog 1ste lette Bataillon og lidt senere 4de Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps beordret frem for at standse Fjendens Fremrykning. Omtrent samtidigt beordredes 8de Bateria (Mossin), der tillige med Reserveartilleriet var brudt op fra Sønder Smedeby Kl. 3 Morgen og nu var naaet frem til Popholt, til i hurtig Gangart at rykke frem til en Stilling c. 1700 Alen S. for Helligbæk Kro V. for Chausseen for derfra at beskyde den over Bøgmose fremtrængende Fjende. Det øvrige Reserveartilleri opmarcherede noget senere S. for Helligbæk paa begge Sider af Chausseen. Ved 5te Brigades tidlige Opbrud og hurtige Fremrykning var Kampen begyndt tidligere end forventet og allerede i fuld Gang paa en Tid, hvor der endnu ikke kunde ventes nogen Samvirken med 2den Divisions øvrige Styrke, og Overcommandoen havde derfor afsendt en Adjutant til General Schlegel for at anmode ham om af al Magt at paaskynde Fremrykningen.

Denne Del af 2den Division var i Overensstemmelse med den givne Disposition brudt op Kl. 1¹/₂ Morgen. Avantgarden under Oberst Krabbe gik frem i følgende Orden: Ad Vejen over Løjt, Damholm og igjennem den østlige Del af Oxelbæk Skov 3die Jægercorps og 1 Deling Cavaleri som venstre Sidedækning; som højre

Sidedækning 2 Compagnier af 10de lette Bataillon med $\frac{1}{2}$ Deling Cavaleri over Kolonisthusene og Klapholt Hede med Ordre til ved Klapholt atter at støde til Hovedstyrken; ad Mysunde Vejen endelig som Fordækning under Befaling af Oberstlieutenant Ræder 2 Compagnier af 10de lette Bataillon med $\frac{1}{2}$ Deling Cavaleri og 2 Granatkanoner af 5te Batteri (Dinesen), efterfulgte af Avantgardens Hovedstyrke, nemlig 4de Linie-Bataillon og Resten af 5te Batteri (Dinesen) samt $\frac{1}{2}$ Deling Ingenieurer. I kort Afstand fulgte højre Colonne under Oberst Baggesen i følgende Orden: 1 Deling af 4de Dragon-Regiments 3die Escadron, 12te lette Bataillon, 2 Granatkanoner af 7de Batteri (Baggesen) og $\frac{1}{2}$ Deling Ingenieurer, Alt under Commando af Oberst Læssøe som Fører for Colonnens Avantgarde; derefter som Hovedstyrke 2 Halvescadrone af 4de Dragon-Regiments 3die og 1ste Escadron, 1 Deling Ingenieurer, 6 Kanoner af 7de Batteri (Baggesen) under Bedækning af 4de Compagni af 2den Reserve-Bataillon, Resten af denne Bataillon, 5te Linie-Bataillon, 1 Deling af 4de Dragon-Regiments 3die Escadron, 3die Reserve-Jægercorps og endelig 13de Linie-Bataillon. Umiddelbart efter fulgte som Reserve: 2den Escadron af 4de Dragon-Regiment, 1ste Reserve-Bataillon, 11te Batteri (Just) under Bedækning af 2det Compagni af 3die Reserve-Bataillon og endelig denne Bataillons 4de Compagni. Efterat Colonnens Tete Kl. henad 3 havde naaet det Sted, hvor Vejen over Klapholt til Øvre Stollik bøjer af fra Mysunde Vej, foranledigedes tvende Gange en Standsning i Colonnens Marche, først ved Afsøgningen af Klapholt, som Oberst Krabbe ikke mente at burde overlade til højre Colonne, og derfor foretoges af 10de lette Bataillon, og dernæst ved Rydningen af en Barricade, som Fjenden havde anbragt paa Mysunde Vej. General

Schleppegrell, der med sin Stab fulgte umiddelbart efter højre Colones Avantgarde, og som blev utaalmodig over disse Standsninger, sendte tvende Gange en af sine Adjutanter frem i Tøten for paa det mest indtrængende at paaskynde Fremrykningen, ligesom ogsaa 4de Linie- Bataillon beordredes at afløse 10de lette Bataillon som Fordækning for Oberst Krabbes Styrke.

Da den højre Colonne naaede Højderne S. for Klapholt, hvorfra man havde en god Udsigt over Flensborg-Slesvig Chausseen og Egnen ved Isted, iagttog man, at Fægtningen dersteds allerede var i fuld Gang, ligesom der ogsaa noget senere hørtes Kanonskud fra Mysunde Vejen, der viste, at ogsaa Oberst Krabbes Corps var kommet i Engagement med Fjenden. Generalen lod her den største Del af højre Colonne defilere forbi sig, opmuntrede Soldaterne til Ilmarche og til at vise Tapperhed, og det syntes umiskjendeligt, at Generalen særligt havde sin Opmærksomhed henvendt paa at trænge frem over Passet mellem Isted Sø og Langsø for at søge at afskjære de nordlig for Isted fægtende, fjendlige Tropper. Da Avantgarden ankom til Øvre Stollik, blev en Patrouille af Cavaleridelingen sendt frem igjennem Byen, og da det fra den meldtes, at Byen ikke var besat af Fjenden, ilede 12te lette Bataillon, opmuntret dertil af General Schleppegrell, der med sin Stab var redet frem til Bataillonens Tete, tildels i rask Løb frem igjennem Byen, efterfulgt af de 2 Granatkanoner og noget efter af de 3 Compagnier af 2den Reserve-Bataillon samt af 5te Linie-Bataillon, der efter Generalens Ordre bleve trukne frem foran Artilleriet og Cavaleriet; kort forinden havde General Schleppegrell disponeret over den Avantgarden tildelte Cavalerideling, idet han personlig havde befalet dennes Commandeur, Lieutenant Crone, med sin Deling at begive sig mod Nørre Farensted for snarest

muligt at indhente Underretning om, hvor langt Oberst Krabbes Commando var naaet frem. Der blev ved denne Tid truffet en Forandring i Dispositionen, idet General Schleppegrell fandt det nødvendigt, at 1 Bataillon strax sendtes frem ad den fra Øvre Stollik i vestlig Retning gaaende Vej og derfra videre over Rømmek; hertil beordredes 3die Reserve-Jægercorps med $\frac{1}{2}$ Deling Cavaleri. Af 2den Brigades øvrige 4 Batailloner skulde de 2 gaae mod Isted, de 2 mod Passet mellem Isted Sø og Langsø, og det saaledes, at den forreste skulde gaae mod Isted, den næste mod Passet, den derpaa følgende mod Isted og den sidste endelig mod Passet; heri skete dog atter en Forandring. Efterat 12te lette Bataillon havde passeret Øvre Stollik for at slaae ind paa Vejen til Isted, under Dækning af en af 1ste Compagni*) fremsendt Division, opdagedes fjendlige Tropper i Terrainet henimod Isted Sø, hvorfor Oberst Læssøe lod Bataillonens slaae ind paa den Vej, der førte til Passet, efter at have sendt Melding herom til General Schleppegrell, for at den følgende Afdeling i Bataillonens Sted kunde blive dirigeret paa Isted. Dette skete dog ikke, men saavel 2den Reserve-Bataillon som 5te Linie-Bataillon erholdt Befaling til at gaae frem mod Passet, forcere dette og Syd om Isted Sø at søge at komme i Forbindelse med 5te Brigade. Kl. 5 var 12te lette Bataillon naaet frem omtrent i Højde med det lille Kratparti nordlig for Isted Sø og var bleven indviklet i Fægtning med de nævnte, fjendlige Tropper, nemlig det slesvig holstenske 4de Jægercorps, der, som vi snart nærmere

---

*) Den sluttede Dæl af dette Compagni var kommen i Queuen af Bataillonens, da denne var kommen ind paa en fejl Vej og derfor havde gjort omkring og var afmarcheret i omvendt Orden.

skulle see, af General Willisen var blevet beordret til at rykke frem Øst om Isted Sø. Medens Bataillonens 3die og 4de Compagni rykkede frem Ø. for Vejen til Passet for at søge at trænge Fjenden tilbage mod Grydeskov, havde 2det Compagni faaet Ordre til at gaae frem V. for Vejen, støtte sin højre Fløj til Isted Sø og rense Krattet Ø. for denne; den sluttede Del af Bataillonens 1ste Compagni dirigeredes i vestlig Retning nordlig for Isted Sø, hvorimod den fremsendte Division sluttede sig til Bataillonens Hovedstyrke.

Omtrent samtidigt havde 2det Halvbatteri af det slesvig-hostenske 6 Pds. Batteri Nr. 4 fra en Stilling tæt N. for Grydeskov begyndt at beskyde vore fra Øvre Stollik deboucherende Tropper, hvilken Ild blev besvaret af vor Avantgardes 2 Granatkanoner under Commando af Lieutenant Lønborg, der havde taget Stilling c. 1500 Alen S. V. for Øvre Stollik. Paa den Tid, vi have søgt at fastholde, vare foruden Avantgarden endnu kun 2den Reserve-Bataillon og tildels 5te Linie-Bataillon passerede gennem Øvre Stollik, medens den øvrige Del af Divisionens her værende Styrke med Undtagelse af 3die Reserve-Jægercorps, der var slaaget ind paa Vejen til Rømmek, dels var i Færd med at debouchere gennem Byen, dels paa Vejen til denne.

Imidlertid havde Oberst Krabbes Corps fortsat sin Fremrykning mod Vedelsvang, idet 4de Linie-Bataillon, som allerede nævnt, fra Klapholt havde afløst 10de lette Bataillon som Fordækning. Bataillonens 1ste og 2det Compagni med de 2 Kanoner fulgte Mysunde Vejen, medens 3die og 4de Compagni under Commando af Capitain M. Müller gik frem i Terrainet vestlig for samme. Klokkeren henad 4 ved Solens Ofgang var man naaet henimod Bøglund, da man stødte paa Fjenden, der havde besat en Høj, hvorfra Landevejen kunde en-

fleres, og tillige holdt Terrainet paa begge Sider af samme besat. Det var det slesvig-holstenske 2det Jægercorps, der netop var i Færd med at rykke frem som Avantgarde for 2den Brigade, der endnu ikke havde erholdt General Willisens Contraordre med Hensyn til den befalede, almindelige Offensive, og derfor var ved at debouchere fra Vedelspang. Efterat den fjendlige Stilling i kort Tid var bleven beskudt af vore 2 Granatkanoner under Commando af Capitain Recke, gik 4de Linie-Bataillon, navnlig dennes 1ste Compagni, der havde Teten paa Mysunde Vejen, frem til Angreb; Fjenden modtog imidlertid ikke dette, men gik, dog først efter at have afgivet en levende Ild, hurtigt tilbage til Afsnittet tæt S. for Bøglund, livligt forfulgt af Vore. Det 3die Jægercorps var nemlig paa sin Marche fra Løjt ved denne Tid naaet frem til den nordøstlige Kant af Bøglund, hvor Corpsets 3die Compagni, der havde Teten, strax skred til Angreb paa en derhen detacheret, mindre Afdeling af det fjendlige Jægercorps. Under en livlig Tirailering trængte vore Jægere frem i Bøglund, og da Oberstlieutenant Coch detacherede sit 2det Compagni tilvenstre mod Farensted Gaard, opgav Fjenden, der saa sig alvorligt truet i højre Flanke, ogsaa snart Forsvaret af Bøglund og Nørre Farensted og trak sig tilbage til Skoven S. for Katbæk og Højderne V. for samme; det fjendlige Jægercorps besatte Skoven med 1 Compagni, 2 Compagnier vare udviklede i Terrainet V. for samme indtil Mysunde Vejen, medens det fjerde Compagni stod i Reserve tæt V. for denne Vej. Efter 3die Jægercorps's Forening med Hovedcolonnen skulde, som det vil erindres, efter Dispositionen 1 Bataillon med 4 Kanoner og 1 Deling Cavaleri afgaae over Nedre Stollik henimod Sønder Farensted for at observere og ødelægge den Løbebro, som man vidste, Fjenden havde anbragt over Langsø,

men som man antog var beliggende i umiddelbar Nærhed af sidstnævnte By. Sandsynligvis paa Grund af det indtraadte Engagement blev dog denne Tanke foreløbigt opgivet, og Oberst Krabbe lod nu sit Corps gaae samlet frem til Angreb paa den fjendlige Stilling. 10de lette Bataillon blev atter draget frem og udviklede sig i Compagnicolonner tilhøjre for 3die Jægercorps med 1ste og 2det Compagni i første, 3die og 4de Compagni i anden Linie; af Jægercorpset vare 2det og 3die Compagni i første, 1ste og 4de Compagni i anden Linie. 5te Batteri (Dinesen), hvis 1ste Halvbatteri allerede noget tidligere havde chargeret mod Fjendens Opstilling i Skoven, tog med hele Batteriet Stilling paa Højderne omtrent 500 Alen S. for Nørre Farensted, 2 Kanoner V. og de øvrige 6 Kanoner Ø. for Mysunde Vejen. 4de Linie-Bataillon og Halvescadronen holdtes foreløbigt i Reserve. Klokken var omtrent 5, og Fægtingen blev efterhaanden meget levende. Det slesvig-holstenske 2det Jægercorps maatte endnu stedse alene optage Kampen. Efterat en Del af den fjendlige 2den Brigade var deboucheret fra Vedelspang, var nemlig Oberst v. d. Tann indtruffen med Befalingen om indtil videre at standse med Offensiven, og Oberst Abercron havde derved fundet sig foranlediget til at lade de allerede deboucherede Tropper gaae tilbage bag Defileet, alene med Undtagelse af 1ste Afdeling af 7de Bataillon og det 6 Pds. Batteri Nr. 3, hvilket sidste anbragtes i Indskjæringerne tæt N. V. for Vedelspang.

Af vore længst mod Vest opererende Afdelinger var Reservecavaleriet med det samme attachederede 10de Batteri (Wegener) Kl. noget over 2 Morgen brudt op fra Bivouaken ved Tarup til Langsted, hvor Detachementerne ved Hjalm og Tydal stødte til. Fra Langsted fremsendtes mod Bollingsted en Avantgarde, be-

staaende af 2den og 3die Escadron af 6te Dragon-Regiment, 2det Compagni af 1ste Forstærknings-Bataillon, 2 Kanoner samt noget senere tillige det Cavaleriet attachedede mindre Brotrain, Alt under Commando af Oberstlieutenant Honnens. Da man Kl. henad 4 nærmede sig Bollingsted, der holdtes besat af 3die Compagni af den slesvig-holstenske Jægerafdeling, medens dennes 4de Compagni med 2 Kanoner af det ridende Batteri stod S. for Aaen, bleve Fortroppens Flanqueurer heftigt beskudte fra de N. for Byen liggende, høje Jordvolde, hvorfor Cavaleriets videre Fremrykning standsedes, og Compagniet med Kanondelingen beordredes frem for at kaste Fjendens Kjæde tilbage og drive ham ud af Byen. Dette vanskeliggjordes ikke lidet ved Beskaffenheden af Terrainet, der stiger jævnt mod Byen og, som sagt, var gjennesskaaret af adskillige meget høje Jordvolde, ligesom ogsaa Byens Tilgange vare barricaderede, og de nærmeste Huse indrettede til Forsvar. Med udmærket Raskhed kastede dog det for en stor Del i Kjæde opløste Compagni under Capitain Gørtz de fjendlige Skytter tilbage fra Hegn til Hegn, medens samtidigt de 2 Kanoner under Lieutenant Lunn fra en Stilling c. 2000 Alen fra Byen beskøde de sluttede, fjendlige Afdelinger, der viste sig. Kl. omtrent 5 var Fjenden kastet ind i Byen, men her blev Modstanden stærkere, og der udviklede sig efterhaanden en meget levende Kamp, under hvilken vore 2 Kanoner, der vare rykkede c. 600 Alen længere frem, beskøde de Guarde, i og bag hvilke Fjenden holdt sig.

Fra Kl. noget før 3 Morgen havde Oberst Schepelerns Brigade staaet færdig til Afmarche paa Allarmpladsen N. for Sollerup, og Marcheordenen var bleven fastsat til den samme som ved Opbrudet den foregaaende Dags Morgen. Da der fra Forposterne var

indløbet Melding om, at Hønning var besat af Fjenden, blev imidlertid 8de Linie-Bataillon, efterat den afbrudte Bro over Jerrisbæk Ø. for Sollerup var bleven istandsat af Brotrainet, beordret til at gaae frem over førstnævnte By og ved at true Fjendens højre Flanke søge at lette Forcingen af Solbro. Strax efterat Bataillon var afmarcheret, rykkede 1ste Jægercorps med 1 Deling Husarer og 2 Kanoner under Lieutenant Petersen og noget senere fulgt af 6te Linie-Bataillon som Soutien samt Brotrainet og Ingenieurafdelingen frem mod Solbro, hvor Corpsets 1ste Compagni, der havde Teten, Kl. henad 4 kom i Engagement med de fjendlige Forposter, der holdt den østlige Trenebred besat og havde antændt Broen. Dennes Brand var dog endnu ikke saa langt fremskreden, at den umuliggjorde enhver Passage, og under en levende Ild fra vore paa begge Sider af Broen udviklede Tirailleurer og fra de 2 Kanoner under Lieutenant Petersen, hvem det lykkedes fra en ham anvist Stilling bag Passet at komme til at beskyde det fjendlige Infanteri paa Viserskuds Afstand, stormede en Division af Compagniet, ført af Lieutenant Ludvigsen, frem over de brændende Brobjælker og satte sig fast paa den østlige Trenebred. Den øvrige Del af Compagniet fulgte strax efter, ligesom noget senere efterhaanden Corpsets andre Compagnier, og den fjendlige Styrke veg tilbage mod Korsvejen Ø. for Solbro, hvor den blev optaget af det der opstillede 2det Compagni af 3die Bataillon, og hvor ogsaa det til Forsvaret af Treneovergangene afgivne Halvbatteri imidlertid havde taget Stilling og aabnet Ilden mod vore Tropper. Vore 2 Kanoner, der bleve forstærkede med Batteriets Granatkanondeling under Sergent Bøwig, besvarede med Kraft Ilden, og under denne Artillerikamp paabegyndte Ingenieurafdelingen Istandsættelsen af Broen, ligesom ogsaa Bro-

trainet skred til at slaae en Bro noget sydligere paa det Dagen forud dertil udsete Sted, hvortil anvendtes tvende Brofag med en Ponton som Underlag. Skjøndt disse Arbejder tildels maatte udføres under den fjendelige Ild, fuldendtes de dog i meget kort Tid, og Kl. omtrent 5 kunde Brigadens øvrige Afdelinger allerede begynde at debouchere over Trenen, omtrent til samme Tid som Fjenden af 1ste Jægercorps blev tvunget til at opgive sin Stilling og gaae tilbage i østlig Retning; de 2 Kanoner under Lieutenant Petersen fulgte efter Jægercorpset over den istandsatte Bro, medens Granatkanonodelingen fra sin Stilling besked den retirerende Fjende. — 8de Linie-Bataillon havde maattet vade over Trenen; Bataillonens Skytter, der under Major Pontavices Commando vare sendte forud, havde snart rensat Hønning, men vare dernæst komne i et livligt Engagement med de ved Skolen placerede, fjendelige Forposter, der, understøttede af den i Nærheden staaende Forpostreserve, gjorde kraftig Modstand og søgte at forsvare den der værende Overgang over Bollingsted Aa, hvor Broen var bleven stukket i Brand. Efterat 8de Linie-Bataillons Hovedstyrke var naaet frem, lod Oberstlieutenant Lemmich imidlertid Kjæden forstærke med 1 Peloton af hvert Compagni, og det lykkedes nu at bryde Fjendens Modstand og kaste ham tilbage i Retning af Jydbæk; paa den Tid, vi have søgt at fastholde, var Fjenden kastet tilbage omtrent til den Vej, der fra Esperstoft fører til Bollingsted. Af det Infanteri, som General Willisen havde bestemt til Forsvaret af Treneovergangene, havde hidtil alene 1ste Afdeling af 3die Bataillon deltaget i Kampen. Ifølge General Baudissins Befaling var nemlig den slesvig-holstenske 4de Bataillon Kl. 4 om Morgenen afmarcheret fra sin Bivouak ved Jydbæk over Friedrichsaue til Gammellund, og 3die Bataillon havde erholdt Ordre til saavidt

muligt at holde sin 2den Afdeling intakt og lade den støde til Brigaden, medens 1ste Afdeling med de 4 Kanoner og $\frac{1}{2}$ Escadron befalede, om fornødent, langsomt at trække sig tilbage over Jydbæk. Den førstnævnte Afdeling havde, sandsynligvis paa Grund af denne Ordre, gjort en tilbagegaaende Bevægelse, men indtog, da Kampen efterhaanden udviklede sig, en Stilling bag Afsnittet ved Stokvad Bro, hvor den senere maatte drages med ind i Fægtningen for at understøtte den 1ste Afdeling. Om Grunden til den af General Baudissin foretagne Forandring i General Willisens Bestemmelse foreligger ingen bestemt Oplysning, dog synes det, at man neppe har ventet nogen Forcing af Treneovergangene fra vor Side, og at man derfor har anset det rettere at anvende en større Del af Brigadens Styrke til den offensive Bevægelse over Bøgholt mod Helligbæk, der var befalet i Dispositionen, og angaaende hvis foreløbige Standsning General Baudissin, som allerede tidligere omtalt, ikke havde erholdt nogen Meddelelse.

Heller ikke de øvrige, fjendlige Hovedafdelinger havde erholdt nogen saadan Meddelelse, forinden Slaget allerede var begyndt; de vare ganske tidligt om Morgenen brudte op fra deres Bivouakpladser og havde sat sig i Marche henimod de Punkter, hvorfra den befalede, offensive Bevægelse skulde udgaae. Den slesvig-holstenske 3die Brigade var saaledes allerede Kl. 2 om Morgenen brudt op fra sin Bivouak ved Bjerent imod Gulholm, med Undtagelse dog af Batteriet, der ikke kunde benytte Vadestedet over Langsø og derfor tog Vejen over Ny Bjerent for over Grydeskov atter at støde til Brigaden i Egnen om Stollik. Brigadens Infanteri passerede Langsø over Løbebroen, medens Escadronen benyttede Vadestedet, og Kl. 4 om Morgenen stod Brigaden N. for Langsø, beredt til Fremrykning,

da Oberst v. d. Tann overbragte den Ordren til først at rykke videre frem, naar nærmere Befaling dertil indtraf, eller Signal dertil gaves ved Bavernes Antændelse. — Den S. for Kathrineskov bivouakerende Hovedstyrke af den slesvig-holstenske 4de Brigade havde med Undtagelse af de 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 4, der vare blevne afgivne til Understøttelse for 4de Jægercorps ved Forsvaret af Grydeskov, Kl. 4 om Morgenen sat sig i Marche mod Isted og havde efter at have erholdt Meddelelse om den foreløbige Standsning af den offensive Bevægelse gjort Holdt ved den nordlige Del af Isted Skov. Her blev 12te Bataillon Kl. omtrent 4^{1/2} af Oberst v. d. Tann beordret at afmarchere i vestlig Retning til den Vej, som fra Gammellund fører til Chausseen, for at dække det der opkjørende Artilleri og søge Forbindelse tilvejebragt med 1ste Brigade, hvilken paa den Tid jo maatte synes stærkt truet ved vore Troppers Fremrykning over Bøgmose. Efter at have erholdt nærmere Ordre directe fra den commanderende General, der holdt ved Hvilehøj tæt ved Chausseen, tog Bataillon, formeret i 2 Linier med en Afdeling i hver, Stilling ved den ovennævnte Vej tilvenstre for de dersteds opkjørte 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 1. — Det slesvig-holstenske Reservecavaleri med det ridende Batteri, der, som det vil erindres, for den 25de var blevet stillet under General Baudissins Commando, havde af ham Kl. 4 om Morgenen erholdt Befaling til at tage Stilling sydlig for Gammellund og der afvente nærmere Ordre; da det der værende sumpige Terrain imidlertid ikke tillod Escadronerne at opmarchere, holdt det til den af os fastsatte Tid i Marchecolonne paa selve Vejen. — Af Reserveartilleriet endelig holdt den Del deraf, som endnu ikke var kommen til Anvendelse, i Egnen af Isted Kro.

General Willisen giver sine Tropper Ordre til at tage Offensiven; - Slagets videre Gang indtil Kl. omtrent 9 Morgen.

Klokken var omtrent 4^{3/4}, da General Willisen besluttede sig til at gaae over til den tilsigtede Offensive og derfor gav Befaling til den nærmeste Bavnes Antændelse. Motivet til denne Beslutning siges i General Willisens 3die Armeeberetning (see Bilag 7) at have været den Omstændighed, at vore Tropper havde angrebet og taget Grydeskov, og at en stor Del af vore Kræfter vare blevne dirigerede i denne, som det forekom, meget farlige Retning; at dette ikke kan forholde sig saaledes, vil fremgaae af den ovenfor givne Fremstilling af Situationen Kl. 5 om Morgenen, og Motivet til Beslutningen maa vel derfor snarere søges i den stedfindende Kamp i Bøgmose og den af den slesvig-holstenske 1ste Brigade dersteds paa denne Tid tagne Offensive. Allerede Antændelsen af den næste Bavne udeblev imidlertid, og en Officer af Staben maatte sendes derhen for at bringe Sagen i Orden; endel Tid gik derved tabt, og først Kl. c. 5^{1/4} iagttog man ved den slesvig-holstenske 3die Brigade det givne Signal til Offensiven. Ved den slesvig-holstenske 2den Brigade bemærkede man derimod aldeles ikke Signalet, og skjøndt der for Sikkerheds Skyld, samtidigt som Signalet gaves, var blevet sendt mundtlige Ordre til de paagjældende Brigader, blev derfor denne Brigade, fra hvilken efter den oprindelige Plan den offensive Bevægelse skulde være udgaaet, efter Sagens Natur netop den, der senest erholdt Underretning om den tagne Beslutning; iøvrigt synes det, som om man allerede ved Bestemmelsen om at benytte Bavnerne som Signal for Offensivens Begyndelse tildels har opgivet Tanken om at lade denne Bevægelse foregaae i en bestemt Rækkefølge fra højre Fløj. — Hvad den slesvig-holstenske 4de Brigade angaaer, da havde det 4de Jægercorps, hvem Forsvaret af Grydeskov og Overgangen over Isted Søes Afløb til Langsø specielt var blevet overdraget, og som til den

Ende allerede fra den tidlige Morgenstund holdt Terrainet N. for Skoven besat, strax efterat Beslutningen om Offensiven toges, erholdt Ordre til at gaae frem i nordlig Retning langs den østlige Side af Isted Sø; det var herved, som vi have seet, kommet i Engagement med 12te lette Bataillon. Ved den specielle Bestemmelse, der saaledes var givet det nævnte Corps, og ved 12te Bataillons Bortcommando var Brigadens Styrke af Infanteri reduceret til 2 Batailloner, og Brigadecommandeuren, Oberst Garrelts, synes derved at have faaet Betænkelighed ved med den saa meget svagere Styrke at skride til Udførelsen af den ham stillede Opgave, at debouchere frem over Isted, hvor Kampen allerede var i fuld Gang, for derfra at gaae over Rømmek mod Østspidsen af Elmskov. Først efter gjentagne Ordre, og efterat det ved Brigaden værende Halvbatteri af Oberst v. d Tann var blevet dirigeret frem mod Isted for at understøtte Bevægelsen, bleve den slesvig-holstenske 13de og 14de Bataillon satte i Marche henholdsvis ad den østligere og den vestligere mod Isted førende Vej. Klokken var da omtrent 6, over 1 Time var forløben, og i den Tid havde imidlertid Situationen ved Isted væsenligt forandret sig.

Vi forlode 1ste Forstærknings-Jægercorps under Fremrykning mod Isted. Efter en alvorlig Kamp var det lykkedes Corpsets 3 der fægtende Compagnier samt 3die Compagni af 2det Forstærknings-Jægercorps under Capitain Falkenskjold, der efter Requisition var sendt frem til Forstærkning paa 1ste Træfnings venstre Fløj, Kl. omtrent 5¹/₂ at kaste Fjenden ud af Afsnittet N. for Isted Bækken; den fjendlige 15de Bataillons 4de Compagni var under denne Kamp blevet nødsaget til at trække sig tilbage langs den østlige Kant af Isted Sø, hvorimod Bataillonens øvrige Styrke satte sig fast i det sydlige Afsnit af Isted, hvor enkelte af Husene

tildels vare blevne indrettede til Forsvar. Medens 2det Compagni af 1ste Forstærknings-Jægercorps holdtes tilbage N. for Isted Bækken for at holde Forbindelsen med Tropperne ved Chausseen, fortsattes Angrebet paa Byen, under hvilket vore Tropper bleve heftigt beskudte af det fjendlige Granatkanon-Batteri. Fjenden holdt en Tid Stand, men da flere af Husene bleve skudte i Brand ved Geværbrandraketter, og vore Tirailleurs efterhaanden trængte frem over Vandløbet, trak den fjendlige Bataillon, der synes at have været temmelig stærkt medtaget og tildels at have manglet Ammunition, sig tilbage gennem Byen. Under den sidste Del af Kampen havde Commandeuren for 2det Forstærknings-Jægercorps, Major Lange, ladet sine 3 i 2den Træfning værende Compagnier tage Stilling tæt N. for Overgangen over Isted Bækken; 2den Forstærknings-Bataillon stod længere tilbage som Reserve. Det var ved denne Tid, at den slesvig-holstenske 13de og 14de Bataillon ankom foran Isted, i Nærheden af hvilken By de 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 4 vare kjørte op, men efter nogle faa Skud paa Grund af den heftige Tirailleursild atter maatte protse paa og trække sig tilbage til i Nærheden af det 24 Pds. Granatkanon-Batteri, hvor det stillede sig som Reserve. Af de to Infantericolonner naaede 14de Bataillon først Isted; den optog 15de Bataillon, trængte rask frem igjennem Byen og kastede vore der engagerede Tropper tilbage over Vandløbet til Byens nordlige Afsnit. Den slesvig-holstenske 13de Bataillon var allerede ved sin Ankomst henimod den sydøstlige Indgang af Isted bleven heftigt beskudt af vore ved Isted Bækken placerede Tirailleurs. En Udvikling i det aabne, moradsige Terrain mellem Isted By og Sø fandtes ikke tilraadelig, og Bataillonen fulgte derfor efter 14de ad den gennem Byen førende Vej, ad hvilken 15de Ba-

taillon samtidigt trak sig tilbage. Den derved foranledigede, store Sammenhobning af Tropper fremkaldte endel Forvirring, der endmere forøgedes, da Troppe-massen foruden at være udsat for vore Tirailleurs Ild ogsaa snart blev stærkt beskudt af vore 2 Granat-kanoner under Lieutenant Lønborg, der, som vi snart nærmere skulle see, havde taget Position ved det nordøstlige Hjørne af Isted Sø. For nogenlunde at raade Bod paa Forvirringen og om muligt aflede vore Tirailleurs Ild fik en Afdeling af 13de Bataillon Ordre til at besætte den sydøstlige Del af Byen og optage Kampen med vore Tirailleurer, en Foranstaltning, der dog ikke synes at have frugtet meget. Imidlertid havde 14de Bataillon søgt at debouchere frem over Isted Bækken, men Forsøget mislykkedes ganske paa Grund af vore Troppers concentriske Ild, idet ikke alene 2det Forstærknings-Jægercorps, men ogsaa en ny Afdeling, 3die Reserve-Jægercorps, nu grebe ind i Kampen. Commandeuren for sidstnævnte Corps, Major Gosch, der af den Skydning, der under Marchen hørt fra Egnen mellem Øvre Stollik og Isted Sø, maatte slutte, at den fremrykkende 2den Brigade var kommen i Engagement, og under disse Omstændigheder ansaa et Nord fra paa Isted udført Angreb som det bedste Middel til at understøtte Brigadens Fremrykning mod Defileet mellem Isted Sø og Langsø, havde derfor strax efter at være naaet til Rømmek, hvor han lod sin Cavalerierafdeling forblive, udviklet Corpset til Fægtning i Compagnicolonner med fremsendte Blækere og var rykket frem vestlig for 2det Forstærknings-Jægercorps's Stilling. Da Fjenden veg for den heftige Ild, lode Major Lange og Major Gosch deres Corpser gaae over til Angreb. Vore Jægere stormede over Broen og trængte frem i Byen under en heftig Kamp fra Hus til Hus, hvorved en Mængde Fanger faldt i deres

Hænder; mindre Afdelinger af 1ste Forstærknings-Jægercorps sluttede sig til under Angrebet, ligesom ogsaa paa venstre Fløj Compagniet under Capitain Falkenskjold brød frem over Isted Bækken i Nærheden af dens Udløb i Isted Sø. Under vore Troppers heftige Angreb var Forvirringen blandt den i Isted sammenhobede, fjendlige Troppemasse snart gaaet over til en fuldstændig Panik. 13de Bataillon, hvis Commandeur blev saaret, opløste sig for Størstedelen og flygtede Syd paa, ligeledes en betydelig Del af 14de Bataillon, saa at den Styrke, der var i directe Kamp med vore Jægere og efterhaanden blev kastet ud af Byen i sydvestlig Retning, først 700—800 Alen fra denne kunde blive optaget af en Tirailleurlinie, som man med meget Besvær havde faaet placeret bag de der værende Hegn; først henimod Isted Skov lykkedes det efterhaanden atter for Størstedelen at samle de flygtende Skarer. Ogsaa paa vor Side havde den hid-sige Fægtning medført betydelige Tab, ligesom det ikke havde kunnet undgaaes, at Compagnierne bleve endel adsplittede og sammenblandede; om et fortsat Angreb paa den fjendlige Stilling ved Isted Skov kunde der under de givne Omstændigheder foreløbigt ikke være Tale, og de 2 Jægercorpser indskrænkede sig derfor til at indtage en Stilling bag Hegnene sydlig og syd-vestlig for Isted, 3die Reserve-Jægercorps længst mod Vest, i hvilken de under stadigt Engagement besluttede at afvente vore øvrige Troppers Fremrykning. Klokken var da omtrent 7¹/₄.

Den Deroute, hvori de fjendlige Tropper vare komne og ikke mindst den Afdeling af 13de Bataillon, der havde besat den sydøstlige Del af Isted og saaledes kun havde været lidet berørt af den egenlige Kamp, og som ikke gjorde det muligt at standse de Flygtende for henimod Isted Skov, synes kun at finde sin rette

Forklaring ved de Begivenheder, som imidlertid vare forefaldne ved Passet mellem Isted Sø og Langsø. Vi forlode 2den Divisions højre Colonne i Færd med at debouchere gjennem Øvre Stollik, medens dens Avantgarde var kommen i Engagement med det fremrykkende slesvig-holstenske 4de Jægercorps. Umiddelbart efterat 3die Reserve-Jægercorps var blevet dirigeret ad Rømek til, red General Schleppegrell med sin Stab igjennem Øvre Stollik, fulgt af de 6 Kanoner af 7de Batteri (Baggesen) med dets Kanonbedækning, Ingenieurdelingen og lidt senere af de 2 Halvescadroneer. Saasnart Batteriet havde passeret Byen, erholdt det af General Schleppegrell personlig Ordre til i Trav at rykke frem til en Stilling tilhøjre af Vejen lidt N. Ø. for det Sted, hvor Lieutenant Lønborgs Kanoner stode, hvorpaa Batteriet protsede af og kort derpaa, Kl. omtrent 5^{1/2}, efterat Ingenieurdelingen med beundringsværdig Hurtighed havde kappet de levende Hegn, der hindrede Skydningen, aabnede Ilden mod de foran Grydeskov opkjørte 4 fjendlige Kanoner. Det fjendlige Artilleri besvarede strax Ilden, men uagtet Skuddene vare meget vel rettede, foraarsagede de dog ikke nogen Skade, og snart var det bragt til Tavshed og trak sig tilbage bag Skoven. Batteriets Ild maatte derfor til dels ophøre og blev kun meget langsomt og med enkelte Skud fortsat, naar der fandtes Lejlighed til at anbringe saadanne mod det ved Grydeskov fægtende, fjendlige Infanteri. Ingenieurdelingen var imidlertid af Brigadecommandeuren, Oberst Baggesen, bleven beordret til at danne Deboucheer, ligesom Cavaleriet, der endnu var under Fremrykning fra Øvre Stollik, havde erholdt Befaling til at opmarchere paa Marken bag Kanonbedækningen.

Den af 12te lette Bataillon tagne Offensive havde hurtigt bragt det slesvig-holstenske 4de Jægercorps, der

saa sig truet i højre Flanke, til at standse med sin Fremrykning, og det varede ikke længe, inden det udelukkende saa sig indskrænket til Defensiven, da nu ogsaa 2den Reserve-Bataillon naaede frem og begyndte at deltage i Kampen, idet den med sit 1ste Compagni gik frem ad Vejen til Passet og med sit 2det Compagni V. for denne, medens 3die Compagni foreløbigt fulgte som Reserve; Bataillonens 4de Compagni var, som det vil erindres, afgivet til Bedækning for Batteriet Baggesen. Fægtningen var meget heftig, det fjendlige Jægercorps holdt sig en Tid i det lille Krat Ø. for Isted Sø og i Højde med samme, men da Vore trængte stedse stærkere frem imod dets venstre Fløj og navnlig langs Isted Sø, opgav Fjenden Kl. omtrent $5\frac{3}{4}$ sin Stilling og gik tilbage til Grydeskov, hvis Lisiere saavel som Defileet stærkt besattes; det fjendlige Halvbatteri tog efter at være gaaet tilbage bag Defileet Stilling c. 700 Alen S. for dette, V. for Vejen til Kathrineskov; længere tilbage ved Udkanten af nævnte Skov havde det 6 Pds. Batteri Nr. 2 taget Stilling, da det paa Grund af Forholdene havde maattet opgive ethvert Forsøg paa at iværksætte den befalede Tilslutning til sin mod Stollik fremrykkende Brigade. Imidlertid vare de 2 Granatkanoner under Lieutenant Lønborg, der omtrent paa den Tid, den øvrige Del af Batteriet var naaet frem i Stilling, havde faaet Befaling til at følge Avantgardens Bevægelser, under Bedækning af den tilstedeværende Del af 12te lette Bataillons 1ste Compagni rykkede frem til en dem anvist Stilling ved det nordøstlige Hjørne af Isted Sø, hvorfra de aabnede Ilden mod Passet og navnlig mod det fjendlige Halvbatteri; det var fra denne Position, at de ogsaa endel senere, som vi have seet, beskøde de i Isted By fremtrængte fjendlige Troppemasser. Oberst Læssøe traf nu de nødvendige Forberedelser for at gaae frem til

Angreb paa den fjendlige Stilling, men forinden dette Angreb kunde udføres, fandt Avantgardens tappre og indsigtfulde Commandeur sin Død, idet han uden at ændse den fjendlige Tirailleurdild var redet op paa en Høj for derfra at holde Øje med de anordnede Bevægelser. Tabet blev saameget mere føleligt, som det ikke kunde undgaaes, at den overordnede Ledelse paa dette Punkt af Kamppladsen derved i det Mindste for en Tid gik tabt; efter Oberstens Fald overtog Capitain C. K. Møller foreløbigt Commandoen over 12te lette Bataillon. Imidlertid var ogsaa 5te Linie-Bataillon ankommen til Højderne Ø. for Isted Sø, efterat den allerede noget forinden efter Anvisning af en af Divisionens Adjutanter havde fremsendt sit 1ste Compagni for at søge at komme i Flanken paa det dengang endnu foran Grydeskov placerede, fjendlige Artilleri; dette Compagni blev derved snart indviklet i Kamp med det fjendlige Jægercorps's højre Fløj. Skydning hørtes ved den Tid ogsaa ved Øvre Stollik, men da der ikke indløb nogen ny Ordre fra General Schleppegrell, der netop da befandt sig i Nærheden af Bataillon, maatte dennes Commandeur, Major Bülow, fremdeles ansee det for at være af største Vigtighed, at der snarest blev skredet til Udførelsen af den ham stillede Opgave, at medvirke til Passets Forcing og Syd om Isted Sø at søge at komme i Forbindelse med vore over Isted By fremrykkende Tropper. Majoren lod derfor Bataillon yderligere udvikle sig, idet 2det Compagni sendtes frem tilhøjre og 3die Compagni mellem dette og 1ste, medens 4de Compagni dannede Hovedreserven. Kl. omtrent 6^{1/4} gik man over til Angreb paa Skoven, til hvilket saavel 12te lette Bataillon som 2den Reserve-Bataillon sluttede sig; Skovkanten toges med stormende Haand, og Fjenden maatte stærkt trængt trække sig tilbage dels over

Capitain Møller havde befalet at følge 5te Linie-Bataillons Bevægelser, dannede Reserven, og umiddelbart efter den fulgte de 3 Compagnier af 2den Reserve-Bataillon. Under Fremrykningen bleve vore Tropper, som allerede omtalt, beskydte fra det i den nordøstlige Udkant af Isted Skov placerede Artilleri, ligesom de ogsaa snart kom i et levende Engagement med det fra Isted By retirerende, fjendlige Infanteri. Kl. omtrent 7 vare vore Tropper i fuldstændig Besiddelse af Plateauet, det var saaledes lykkedes dem i en forholdsvis kort Tid at løse den dem foreløbigt stillede Opgave, og de afventede nu i den af dem indtagne Stilling, at en af vore Hærafdelinger skulde rykke frem over Isted. En længere Tid hengik imidlertid, ingen Afdeling saaes at komme frem over Isted, og Kampen ved Øvre Stollik syntes at have taget en saadan Udvikling, at det ikke skjønnedes muligt ved Sendebud ad den Vej, man var kommen, at opnaae Forbindelse med vore øvrige Tropper. Major Bülow begav sig derfor personlig til Isted By for at meddele de der værende Afdelinger, at Plateauet fuldstændigt var i vor Magt, og for at der kunde blive givet de længere tilbage staaende Afdelinger fornøden Avis. Ved og foran Isted By traf Majoren paa 2det Forstærknings-Jægercorps's 3die Compagni under Capitain Falkenskjold, der, da han fik at vide, hvorledes Forholdene vare, rykkede frem til en af 5te Linie-Bataillon besat Mergelgrav og nu deltog i Fægtningen dersteds; Majoren erfarede tillige, at saavel den øvrige Del af det nævnte Jægercorps som 3die Reserve-Jægercorps vare passerede Byen, men at de holdt sig længere vesterpaa.

Endnu Kl. 6 havde General Willisen næret det bedste Haab om et lykkeligt Udfald af sine offensive Operationer. Omtrent ved denne Tid blev 12te Bataillon sendt frem til Understøttelse for 2den Bataillon

i Bøgmose, hvor Fægtningen, som vi snart nærmere skulle see, endnu stedse holdt sig ved Teglværket og N. for den Vej, som gjennemskjærer Mosen, og noget forinden havde Reservecavaleriet gennem dettes Stabschef, Ritmester Keudell, erholdt Befaling til saavidt muligt at drage Avantgarde-Brigadens og 1ste Brigades Cavaleri til sig og med det saaledes samlede Cavaleri og 6 Kanoner af det ridende Batteri at sætte sig i Marche mod Hønning for efter Omstændighederne at operere defensivt eller offensivt; nogen Melding om Begivenhederne paa venstre Fløj var indtil da ikke indløben. Generalen afventede nu kun 4de Brigades Debouchering for ogsaa at lade Avantgarde-Brigaden, hvis ved Chausseen værende Infanteriafdelinger i Overensstemmelse med den oprindelige Disposition for endel vare blevne trukne længere tilbage mod Isted Kro, paany bryde frem. Skuffelsen var derfor stor, da den forventede Debouchering ikke alene udeblev, men 13de og 14de Bataillon tvertimod i uordenlig Flugt kastedes tilbage mod Isted Skov — en Flugt, som Generalen selv var Vidne til, og som trods hans personlige Bestræbelser ikke lod sig hæmme — samtidigt med, at 4de Jægercorps maatte trække sig tilbage til den sydlige Del af Kathrineskov, saa at dennes nordlige Del og Plateauet S. for Isted Sø kom i vore Troppers Hænder. Faren for et Gjennembrud af Stillingens Centrum syntes at være overhængende, saameget mere som det taagede og regnfulde Vejrlig ikke tillod at dømme om vore her fremtrængte Troppers Styrke, og en Reserve af Infanteri ikke havdes, Efterretninger fra 2den Brigade vare endnu stedse ikke indløbne, heller ikke fra 3die Brigade, men det manglede ikke paa Rygter om et denne sidste tilstødt, alvorligt Uheld, der syntes at bekræftes derved, at det var blevet muligt for vore Tropper at sætte sig i Besiddelse af Defileet mellem Isted Sø og Langsø, og endelig syntes ogsaa Fægt-

General Willisen
mener at maatte
opgive Slaget.

ningen paa venstre Fløj i og ved Bøgmose at tage en mindre gunstig Vending. Under disse Omstændigheder troede General Willisen at maatte opgive Slaget og kun at holde Stillingen saalænge som nødvendigt for at kunne udføre en ordnet Retraite. Avantgarde-Brigaden fik Befaling til at gaae tilbage til Stillingen tæt foran Isted Skov og maatte afgive 1ste Afdeling af 8de Bataillon, der ligesom ogsaa en Afdeling af 14de Bataillon blev sendt til Forstærkning af 4de Jægercorps; 1ste Brigade tillagdes Ordre til at trække sig tilbage til Arnholt Sø og der indtage en concentreret Stilling foran Lyrskov; sammesteds hen dirigeredes ligeledes Reservecavaleriet, 12te Bataillon og det 24 Pds. Granatkanon-Batteri, hvilket sidste allerede ved vore Jægeres Fremtrængen over Isted var blevet nødt til at opgive sin Stilling; Prinds Friedrich af Augustenborg, der saavel som Hertugen af Augustenborg var tilstede paa Kamppladsen, afgik til 2den Brigade med Melding om de betænkelige Forhold i Centrum og med Ordre til Oberst Abercron om at handle efter eget Skjøn; endelig beordredes det paa Falkenberg værende Hovedkvarter at afgaae til Slesvig.

Fægtningen ved Chausseen havde i den forløbne Tid været staaende og havde, især efterat den slesvigholstenske Avantgarde-Brigades Infanteriafdelinger for Størstedelen vare blevne trukne nærmere mod Isted Kro, hovedsagelig indskrænket sig til en Artillerikamp. Vort ved Chausseen fægtende Infanteri havde paa Grund af den voldsomme Artilleriild heller ikke da formaat at trænge længere frem, 3die Forstærknings-Bataillon havde tvertimod efter en Tid lang at have udholdt denne Ild maattet trække sig noget tilbage østlig for Chausseen; ikkun et lille Antal Folk, deriblandt en mindre Afdeling af Bataillonens 4de Compagni under Lieutenant E. Nielsen var forblevet ved Sorteøj, hvor

det fandt Dækning i de der anbragte Indskjæringer. Noget senere, da Mandskabet var blevet nogenlunde rallieret, og de paa Grund af det betydelige Antal faldne og saarede Officerer rystede Commandoforhold saavidt muligt vare blevne retablerede, gik Bataillonen dog atter frem og tog Stilling, men noget mere østlig og saaledes, at Skyttekjæden besatte et Hegn omtrent i Højde med den nordligste Del af Isted, medens de 4 Compagnicolonner placeredes i en der værende Slugt. I over 2 Timer havde Batteriet Marcussen alene udholdt Kampen med det overlegne, fjendlige Artilleri, der tilmed stod i dominerende Stillinger, medens Batteriets Piecer paa Grund af Terrainforholdene maatte staae med smaa Intervaller og dets Forstillinger grupperede, hvorved saavel Mandskabet som Hestene og Materiellet meget exponeredes; Batteriet blev da forstærket ved det 12te Batteri (Lund), der tog Stilling ved Siden af det og noget senere for en kort Tid frempousserede 4 Piecer til Assistance for de 2 tilvenstre af Chausseen placerede Piecer af Batteriet Marcussen, mod hvilke flere fjendlige Kanoner meldtes at være i Opmarche. Vore Batteriers Ild rettedes navnlig mod det 12 Pds. Batteri Nr. 2, som derved led betydelige Tab baade af Mandskab og Heste; en Ammunitionsvogn, der var ført frem til 4 af dette Batteris Kanoner, som vare blevne frempousserede V. for Chausseen nogle hundrede Alen foran det andet Halvbatteris Stilling, blev sprængt i Luften, hvorfor disse Kanoner, der snart havde bortskudt al deres Ammunition, bleve nødsagede til at gaae tilbage, og allerede noget forinden vare 2 af det andet Halvbatteris Kanoner blevne saa stærkt beskadigede, at de for en Tid maatte forlade Fægtningslinien. Ogsaa paa vor Side var Tabet ikke ringe, navnlig ved Batteriet Marcussen, og dette Batteri havde desuden under en Del af

Kampen været meget udsat for Ilden af fjendlige Jægere, som i Bøgmose nærmede sig Batteriet, og som det til Bedækning afgivne 1ste Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps under Capitain Løvenfeldt ikke altid formaaede at holde i en tilstrækkeligt stor Afstand. Klokken var henad $7\frac{3}{4}$, da det fjendlige Artilleri standsede sin Ild og i Henhold til General Willisens Ordre gik tilbage, hvorpaa ogsaa vore Batterier snart holdt inde med Skydningen. Fægtingen ved Chausseen var da i det Hele taget aldeles ophørt, idet den fjendlige Avantgarde-Brigades forrest værende Tirailleurs samtidig med Artilleriet ogsaa havde trukket sig tilbage til Hovedstillingen foran Isted Kro. Allerede lidt tidligere havde 3die Forstærknings-Bataillon paa Grund af den heftige Granatild trukket sig Nord paa omtrent i Højde med vort Artilleris Stilling, samtidig med at 1ste Forstærknings-Jægercorps, der havde forskudt sig, efter Corpscommandeurens Befaling for Størstedelen gik tilbage til N. for Rømmek for derfra at nærme sig Krudtkarrerne og forsyne sig med ny Ammunition; den tidligere nævnte mindre Afdeling, der vedvarende havde holdt sig ved Sortehej, var derimod fulgt efter de fjendlige Tirailleurs og naaede frem til den af det 12 Pds. Batteri Nr. 2 indehavte Stilling, hvorfra den dog under Fægtingens videre Gang snart atter maatte trække sig tilbage til Sortehej. — Af det slesvig-holstenske Artilleri gik det 12 Pds. Batteri Nr. 2 tilbage c. 1000 Alen S. for Isted Kro for at retablere sig, medens det 12 Pds. Batteri Nr. 1 placeredes V. for Chausseen i den c. 800 Alen N. for Kroen anbragte Indskjæring, og det 6 Pds. Reservebatteri Nr. 5 droges frem til den omtrent i samme Højde liggende Indskjæring Ø. for Chausseen; længere mod Øst stod 1ste Halvbatteri af det 6 Pds. Batteri Nr. 4, og foran den nordøstlige Udkant af Isted Skov, som allerede

nævnt, det 6 Pds. Batteri Nr. 2; det 24 Pds. Granatkanon-Batteri blev, som vi have seet, dirigeret til Egnen ved Arnholt Sø, og de 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 1 vare allerede Kl. omtrent 5^{1/2} beordrede til at rykke frem over Gammellund for at understøtte 1ste Brigade i dens Kamp ved Bøgholt og i Bøgmose, til hvilken vi nu atter ville vende os.

Kl. henad 5^{1/4} vare 5te Forstærknings-Bataillon og 3die Linie-Bataillon under deres Retraite i Bøgmose naaede i Højde med den fremrykkende 2den lette Bataillon, hvis 2 i første Linie værende Compagnier optog Fægtningen, som man nu haabede skulde blive staaende, indtil man atter saa sig i Stand til at tage Offensiven. De 2 førstnævnte Batailloner vare imidlertid blevne endel rystede ved Fjendens saa uventede, omfattende Angreb, den hurtige Fremrykning og derpaa følgende Tilbagegang over den næsten ufremkommelige Mose havde været yderst anstrængende, saa at det syntes nødvendigt at gjøre et kort Holdt for at lade Mandskabet puste ud og faae de under Kampen noget sammenblandede Compagnier atter bragte i Orden, og disse Batailloner fortsatte derfor Retraiten indtil Ø. for Bøgholt. De 2 Compagnier af 2den lette Bataillon, der saaledes alene maatte udholde Kampen, holdt sig i nogen Tid, men da Fjenden trængte stærkt paa saavel i Fronten som i højre Flanke*), bleve de nødte til at retirere. 4de Compagni, der i forholdsvis kort Tid

---

*) Det skal lejlighedsvis bemærkes, at den Omstændighed, at det her kjæpende 2det Compagni af den slesvig-holstenske 2den Bataillon i Lighed med alle denne Hærs øvrige Compagnier af samme Numer medførte en rød Fane med hvidt Kors, bevirkede, at Ilden fra vor Side for en Tid lang standsede, da det fra alle Sider raabtes, at man beskød vore egne Tropper.

havde lidt meget betydelige Tab, trak sig efter Ordre tilbage paa Hovedreserven, hvis halve Del fremsendtes i Kjæde og nu optog Fægtningen. Fjendens heftige Ild, imod hvilken ingen Dækning fandtes, medførte imidlertid vedvarende betydelige Tab, de tilbagegaaende Batailloner vare tabte af Syne, og Bataillonens Commandeur, Oberstlieutenant Hindenburg, der paa Grund af den stærke Taage, som hvilede over Mosen, ikke synes at have bemærket den paa denne Tid af 1ste lette Bataillon allerede iværksatte Fremrykning, besluttede derfor for ikke at sætte sin Bataillon paa Spil uden nogen Udsigt til et gunstigt Resultat at trække sig ud af Mosen til Højderne ved Chausseen, hvilket ogsaa udførtes af de 3 Compagnier og det nærmeste Peloton af 3die Compagni, uden at Fjenden trængte videre stærkt paa, hvornæst disse Afdelinger appelleredes, og Bataillonens formeredes; den øvrige Del af 3die Compagni, der holdt sig endel længere vesterpaa, havde tabt Forbindelsen med Bataillonens, da dets Kjæde havde sluttet sig til den fremrykkende 1ste lette Bataillon. Denne Bataillon var efter at have udviklet sig i Compagnicolonner i Numerfølge fra højre Fløj rykket frem i sydvestlig Retning, idet man lod Bøgholt ligge til højre, og var snart bleven indviklet i et levende Engagement; da man blev beskudt fra Bøgholt, bleve imidlertid Reserverne af 1ste og 2det Compagni dirigerede ind i Skoven, hvorimod Kjæden, fulgt af 3die og 4de Compagni, vedblev sin Fremrykning gennem Mosen sydlig for Skoven. Omtrent ved denne Tid var ogsaa 8de Batteri (Mossin) med det til Bedækning afgivne 1ste Compagni af 1ste Forstærknings-Bataillon naaet frem til den tidligere nævnte, befalede Stilling og havde derfra paa en Afstand af c. 1500 Alen bnet Ilden mod de fjendlige Tropper i Bøgmose, Ild, der dog blev standset, efterat en halv Snes

Skud vare gjorte, da man paa Grund af det taagede Vejrlig ikke tydeligt kunde skjelne Maalet, og de nærmest S. for Bøgholt fægtende, fjendlige Tropper tilmed nu begyndte at vige for 1ste lette Bataillons Angreb. Den slesvig-holstenske 2den Bataillons 2det Compagni trak sig tilbage til Teglværket, som det i Forening med en Del af Jægerafdelingen besatte, og snart nødtes ogsaa nævnte Bataillons 1ste Compagni til at gaae tilbage til Udkanten af Mosen S. for Teglværket; herved saae de 2 østligere i Mosen fægtende, slesvig-holstenske Compagnier sig foranledigede til ikke alene at standse med deres Fremrykning, men gaae noget tilbage i sydvestlig Retning, hvor de toge Stilling, og hvor de lidt senere navnlig paa højre Fløj forstærkedes af den fremsendte slesvig-holstenske 12te Bataillon, medens paa vor Side Fægtingen her optoges af 1ste, 3die og 4de Compagni af 3die Linie-Bataillon, der fulgt af 5te Forstærknings-Bataillon atter rykkede frem i 1ste Træfning; sidstnævnte Bataillon var efter Anmodning af den netop tilstedeværende Commandeur for 6te Brigade, Oberst Irminger, først trængt ind i den østligste Del af Bøgholt, men da andre af vore Tropper allerede fandtes under Fremrykning her, forlod Bataillon den atter Skoven og fulgte efter 3die Linie-Bataillon.

Medens disse Begivenheder foregik, rasede der en heftig Kamp i Bøgholt. 4de Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps under Capitain Arntz, der kort efter 1ste lette Bataillon var dirigeret frem til Understøttelse for højre Fløj, havde, da det bemærkede, at Fjenden var trængt frem Vest om Skoven, kastet sig ind i denne og, idet det gik frem i vestlig Retning, optaget Kampen mod de fremrykkende, fjendlige Jægere. Da de 2 Compagnier af 1ste lette Bataillon ankom, blev den østlige Del af Skoven snart rensat, men derefter formaaede højre

Fløj foreløbigt ikke at vinde videre Terrain, hvorimod det lykkedes venstre Fløj, navnlig 1ste lette Bataillons 2det Compagni, at trænge frem til den sydvestlige Udkant af Skoven, hvorfra det nu rettede sit Angreb mod det tæt foran liggende Teglværk. Det første Angreb mislykkedes, men ved et kort derefter foretaget, nyt Angreb, i hvilket ogsaa de nærmeste Dele af det S. for Skoven kjæpende 3die Compagni deltog, lykkedes det at kaste Fjenden, der veg tilbage til det nærmest liggende Hegn. De længere mod Nord fægtende, fjendlige Afdelinger, der herved saa deres Tilbagetogs-linie alvorligt truet, nødtes nu ogsaa til at tiltræde Retraiten, der for Størstedelen skete gennem de mellem Skoven og Bollingsted Aa liggende Engstrækninger, og hele Bøgholt var saaledes foreløbigt i vore Troppers Magt. Dette var dog kun af kort Varighed. Af den slesvig-holstenske 4de Bataillon, der, som det vil erindres, var bleven dirigeret paa Gammellund, havde nemlig General Baudissin efter modtagen Melding om hans ved Bøgholt fægtende Troppers farefulde Stilling ladet en først ankommen, mindre Afdeling i al Hast sætte sig i Marche mod Teglværket. Ankommen der gik den ufortøvet over til Angreb, og skjøndt dens Styrke som sagt kun var ringe, var den givne Impuls dog tilstrækkelig til at bringe de øvrige her værende, fjendlige Tropper til paany at gaae frem. Teglværket toges atter, og vore Tropper kastedes et Stykke tilbage gennem Skoven samtidigt med, at den slesvig-holstenske 2den Bataillons 4de Compagni igjen gik frem og indtog sin tidligere Stilling tæt N. for Skoven. Imidlertid var ogsaa paa vor Side Forstærkning ankommen, nemlig den 4de Forstærknings-Bataillon, der Kl. omtrent 5^{1/4}, da Fjenden endnu stedse saaes at holde sig i den nordvestlige Del af Skoven og nærmest Nord derfor liggende Terrain, af Oberst Irminger var bleven

beordret til at angribe denne Del af Skoven Nord fra. Bataillon, der havde udviklet sig i Compagnicolonner, ankom netop paa den Tid, da Fjenden paany var trængt frem, og kom strax i et meget levende Engagement; dens første Angreb paa Skovkanten afsloges hovedsagelig paa Grund af det N. for Skoven placerede, fjendlige Compagnis flankerende Ild, men ved at udvide Fægtningslinien længere mod Vest lykkedes det noget efter at kaste Fjenden, der for Størstedelen trak sig tilbage over Engene V. for Skoven. Allerede noget forinden havde de i Skoven tilbagekastede Compagnier af 1ste lette Bataillon og 1ste Reserve-Jægercorps paany grebet Offensiven; Fjenden maatte vige, og ved et Bajonetangreb toges atter Teglværket, ved hvilken Lejlighed endel Fanger gjordes. Snart forandredes dog igjen Situationen. Den slesvig-holstenske 4de Bataillon var nemlig Kl. omtrent 6¹/₄ naaet frem til Uhlenberg østlig for Engbro, hvor den havde formeret sig til Fægtning, og havde derefter sendt 2den Afdeling frem til Teglværket, et Halvcompagni (Zug) i Engdraget V. for Bøgholt, medens Resten af Bataillon blev staaende ved den nævnte Gaard som Reserve; de 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 1, der vare blevne dirigerede frem over Gammellund, vare ligeledes ankomne og toge Stilling paa en nærliggende Højde, men kom paa Grund af det taagede Vejrlig ikke til at virke. Fjenden gik atter paa hele Linien over til Angreb, og der udspandt sig nu en yderst heftig Fægtning, under hvilken blandt Andre Commandeuren for den slesvig-holstenske 1ste Brigade, General Baudissin, blev saaret; de forskjellige Dele af 4de Forstærknings-Bataillon, som vare trængte frem Nord fra i Retning af Teglværket, kastedes tilbage, idet de bleve tagne i højre Flanke, og selve Teglværket samt den nærmeste Del af Skoven kom atter for en Tid i Fjendens Magt, indtil det endelig Kl. henad 7¹/₄

lykkedes vore Troppers forenede Bestræbelser ved et paany foretaget, særdeles energisk Angreb at bryde Fjendens Modstand paa dette Punkt og komme i uomtvistet Besiddelse af Teglværket, der under Kampen blev skudt i Brand, og nærmest omliggende Terrain. Fjenden trak sig tilbage mod Uhlenberg og holdt sig omtrent paa en Linie over dette Punkt og den Vej, der gjennemskjærer Bøgmose, da Major Gagern, der havde overtaget Commandoen over Brigaden, Kl. noget over 7¹/₂ modtog General Willisens Ordre til Retraite. Denne Retraite iværksattes over Gammellund under Dækning af 4de Bataillon, der gik tilbage dels ad Hovedvejen, dels gennem den østlige Del af Stenholt; af de østligst fægtende Tropper gik dog foruden Compagniet af 3die Jægercorps Størstedelen af 12te Bataillons 1ste Afdeling og Halvdelen af 2den Bataillons 3die Compagni tilbage i Retning af Stillingen foran Isted Kro, da vore forfølgende Tropper trængte stærkt paa i Retning af Gammellund.

Ved Fjendens ovenfor omtalte, sidste Angreb paa Bøgholt vare af 1ste Division endvidere 9de — ikkun 3 Compagnier, da 4de Compagni var blevet afgivet til Bedækning for 2det Batteri (Schultz) — og 11te Linie-Bataillon blevne dirigerede til Understøttelse af vore paa dette Punkt fægtende Tropper. Da disse Batailloner, der havde formeret sig i Compagnicolonner i een Linie med 9de Linie-Bataillon paa højre Fløj, havde nærmet sig Bøgholt paa nogle hundrede Alens Afstand, var Fjenden imidlertid allerede ved at opgive denne Skov, og 9de Linie-Bataillon var derfor bleven kaldt tilbage og beordret at postere sig Ø. for Chausseen, aligneret med Garden til Fods, der stilledes V. for denne. 11te Linie-Bataillon havde derimod fortsat sin Fremrykning saaledes, at dens 1ste Compagni passerede Skoven, bidrog til at rense denne og sluttede

sig til de der værende Tropper, medens de 3 øvrige Compagnier rykkede frem Ø. om Skoven over Bøgmose, hvor de naaede frem i 1ste Træfning i Højde med 3die Linie-Bataillon henad den Tid, Fjenden begyndte at iværksætte den befalede Retraite. Disse 2 Batailloner (6 Compagnier) samt 5te Forstærknings-Bataillon, til hvilke 2den lette Bataillons 3die Compagni og et Par mindre Dele af 1ste lette Bataillon og 4de Forstærknings-Bataillon havde sluttet sig, fulgte rask efter den retirerende Fjende i Retning af Gammellund og nærmeste Øst derfor liggende Terrain, medens de øvrige i Kampen i og ved Bøgholt engagerede Tropper efterhaanden samledes og senere efter Overcommandoens Befaling afmarcherede til Chausseen; de 2 Compagnier af 1ste Forstærknings-Bataillon under Capitain Sperling rykkede dog i Henhold til den dem givne Befaling længer op ad Formiddagen frem til Engbro, som besattes, og hvor den afbrudte Bro retableredes, saaledes at Cavaleri enkeltvis kunde passere.

Ved Gammellund og Vejen herfra til Chausseen holdt Fjenden i nogen Tid Stand, vel hovedsagelig for at samle sig og skaffe Jægerafdelingen ved Bollingsted den fornødne Tid til Retraite; her indtraf Oberst v. d. Tann, af hvem Major Gagern erholdt Meddelelse om de uheldige Forhold i Centrum med Tilføjende, at den commanderende General kun alene byggede paa 1ste Brigades Udholdenhed, da man var uden Efterretning fra 2den Brigade, og alle de øvrige Brigader vare stærkt rystede. Det kom paany til et temmelig levende Engagement med vore forfølgende Tropper, og deraf navnlig 11te Linie-Bataillon, hvis 3die og 4de Compagni gik frem mod Vejen Ø. for Gammellund, medens dens 2det Compagni angreb selve Byen. Efter nogen Tids Modstand opgav Fjenden sin Stilling og rømmede under Tabet af endel Fanger Byen, hvorpaa sidst-

nævnte Compagni fulgte videre efter til Gammellund Sø; det kaldtes dog snart derfra tilbage til Bataillon, der, efterat Fjenden havde trukket sig Syd paa, i Forening med de øvrige Afdelinger var rykket frem mod Chausseen. Imidlertid havde Oberst Gerhardt beordret den Afdeling af 12te Bataillon, der var retireret i sydøstlig Retning, at optage Kampen mod vore ad Gammellund Vejen fremrykkende Tropper, og lidt efter, Kl. omtrent 8^{1/2}, blev ogsaa 1ste Afdeling af den slesvig-holstenske 1ste Bataillon ifølge General Willisens Befaling dirigeret til Forstærkning sammesteds hen. Fra en vel dækket Stilling hovedsagelig i Terrainet S. for Gammellund-Isted Vejen aabnede nu disse Afdelinger en særdeles heftig Frontal- og Flankeild mod vore Tropper, hvis Fremrykning derved blev standset, saa at Fægtningen paa dette Punkt indtil videre blev staaende. — De fra Gammellund Syd paa retirerende, fjendlige Tropper naaede Kl. 9^{1/4}—9^{1/2} Egnen om Arnholt Sø, hvor det 24 Pds. Granatkanon-Batteri allerede var ankommet, og hvor Detachementerne fra Solbro og Bollingsted saavel som Reservecavaleriet med det ridende Batteri ligeledes efterhaanden indtraf. Den Stilling, som disse Tropper foreløbigt indtog, var følgende:

Paa højre Fløj tæt ved Chausseen bag Reth Sø placeredes 2den Bataillon.

Paa venstre Fløj nordlig for Arnholt stod 1ste Afdeling af 3die Bataillon med en Tirailleurlinie fremskudt i Retning af Gammellund, medens Bataillonens 2den Afdeling var opstillet paa den betegnede Tilbagetogslinie tæt foran Arnholt.

Paa Højderne Ø. for Arnholt Sø ved Lyrskov-Skovby Vejen stode 3 Compagnier af 4de Bataillon, 2 Compagnier af 12te Bataillon, det 6 Pds. Batteri

Nr. 1 og det 24 Pds. Granatkanon-Batteri, lidt sydligere 1ste Jægercorps's 1ste Afdeling.

Sydlig for Arnholt Sø placeredes 2det Compagni af 4de Bataillon og 2den Afdeling af 1ste Jægercorps for at imødegaae mulige omgaaende Bevægelser fra denne Side; de havde Ordre til at udsende Patrouiller til henimod Skovby.

S. for Lyrskov opmarcherede Reservecavaleriet (inclusive de Avantgarde-Brigaden og 1ste Brigade tildelte Escadroner), ialt 8 Escadroner, samt det ridende Batteri, medens 1 Escadron, 1ste Dragon-Regiments 5te under Ritmester Weise, blev detacheret til Dækkekro for at indtage en Stilling der til Dækning af venstre Flanke og sende Patrouiller frem mod Treja for at holde Forbindelse med det der værende Detachment.

Vi skulle nu see, hvorledes Forholdene i den forløbne Tid havde udviklet sig ved Bollingsted og Solbro.

Kort efterat Fjenden var bleven trængt tilbage til Bollingsted, og medens de 2 Granatkanoner under Lieutenant Lunn bekastede de Gaarde, i og bag hvilke de fjendlige Jægere holdt sig, vare disse Kanoner blevne beskydte af de 2 Kanoner af det ridende Batteri, der havde taget Position i Nærheden af den S. for Aaen liggende Vejmølle. Lieutenant Lunn lod strax denne Ild vedholdende besvare, og det varede ikke længe, inden de fjendlige Kanoner vare bragte til Tavshed og bleve trukne tilbage, hvorpaa Beskydningen af Gaardene fortsattes. Den nordligste, ved Indgangen til Byen liggende Gaard blev ligesom flere andre skudte i Brand, den fjendlige Infanteriild blev efterhaanden svagere, og da Capitain Gørtz Kl. omtrent 6 lod sit Compagni gaae frem til Angreb paa Byen, opgav Fjenden det yderligere Forsvar af denne og trak sig, forfulgt af

vort Infanteri, der trængte frem til den sydligste Del af Byen og nærmeste Terrain, over paa den venstre Aabred, hvor han kastede sig ind i de der anlagte Forskandsninger samt i Vejrmøllen med omliggende Huse. Fra sidstnævnte Sted blev Fjenden vel en Tid efter fordrevet af vore 2 Kanoner, som, da Byen var tagen, vare rykkede videre frem og paa 1200 Alens Afstand beskøde Møllen, der strax antændtes, men om en videre Fremtrængen af vor svage Infanteristyrke ligeoverfor den overlegne Fjende, der stod i en forskandset Stilling bag Defileet, hvis Overgange tilmed vare afbrudte, kunde der selvfølgelig ikke være Tale, og Kampen paa dette Punkt indskrænkede sig derfor til en levende Tirailleursfægtning, indtil den fjendlige Jægerafdeling Kl. omtrent 8¹/₄ efter modtagen Ordre fra Major Gagern opgav sin Stilling og ad Vejen tæt Vest om Stenholt og Friedrichsaue gik tilbage til Eggen om Arnholt Sø; allerede tidligere havde de 2 Kanoner af det ridende Batteri tiltraadt Retraiten og stodte i Eggen af Friedrichsaue til den øvrige Del af Batteriet. Under den sidste Del af Fægtningen havde Ammunitionen været ved at slippe op for Capitain Gørtz's Compagni, da Mandskabets Tornystre med den deri værende Ammunition vare blevne anbragte paa Bagagevognene, der vare for langt tilbage til itide at kunne skaffes frem; for at raade Bod derpaa afgaves endel Patroner fra Cavaleriet og fra Sappeurerne ved Brotrainet, der var fulgt efter til Bollingsted, ligesom man ogsaa lod en Del af Avantgardens Cavaleri sidde af og tilfods forstærke Skyttekjæden, saaledes navnlig Halvdelen af 6te Dragon-Regiments 2den Escadron og 1 Deling af 5te Dragon-Regiments 3die Escadron, der havde remplaceret førstnævnte Regiments 3die Escadron i Avantgarden, henholdsvis under Commando

af Lieutenanterne H. Wedell-Wedellsborg og Spangenberg.

Kl. 7^{1/4} havde Commandeuren for Reservecavaleriet fra Langsted afsendt Melding til Overcommandoen om, at Bollingsted var tagen, men at det var umuligt at rykke længere frem, forinden de S. for Byen værende, stærke Forskandsninger vare i vor Magt, hvortil de fornødne Midler savnedes. Kort efter indløb imidlertid en Ordre fra Overcommandoen, der var afsendt Kl. 6^{1/2}, altsaa paa en Tid, hvor Fjenden netop atter trængte vore Tropper tilbage ved Bøgholt, om at Reservecavaleriet uopholdeligt skulde søge at forene sig med 1ste Division, fra Langsted ad den nærmeste Vej bag om directe til Chausseen ved Helligbæk; Overcommandoen, der endnu intet vidste om den stedfindende Fægtning ved Bollingsted og maatte antage, at Reservecavaleriet i Overensstemmelse med Dispositionen var naaet frem til Engbro, havde tilføjet, at dette Punkt maatte forsvares til det Yderste af Infanteriet, der vilde erholde Forstærkning, hvorved den maa have sigtet til de 2 Compagnier af 1ste Forstærknings-Bataillon under Capitain Sperling, angaaende hvis Kamp man sandsynligvis endnu ikke havde modtaget nogen Efterretning, og som man formodede vilde søge at naae Engbro Vesten om Bollingsted Aa. Som Følge af denne Ordre efterlodes Major Honnens's Commando i Bollingsted, medens den øvrige Del af Reservecavaleriet og det samme attachedede Batteri afmarcherede til Chausseen og Kl. omfrent 9 naaede S. for Helligbæk, hvor der opmarcheredes paa begge Sider af Chausseen bag de der værende Afdelinger af 1ste Division. Efterat Fjenden havde forladt sin Stilling ved Bollingsted, indskrænkede vor der værende Styrke sig foreløbigt til ved Patrouiller at skaffe sig Vished om, at de fjendlige Tropper havde rømmet den vest-

lige Del af Stenholt, samtidigt med at Brotrainet søgte at retablere den afbrudte Bro over Aaen; Broens Strækbjælker vare komne i Brand, men ved Sappeurnernes Anstrængelser og Hjælp af Infanteriet lykkedes det dog snart at blive Herre over Ilden og gjøre Vejen passabel, idet Dækplanker og Rækværk anbragtes. Først ved Middagstid afmarcherede Major Honnens efter derom modtagen Befaling med den ham underlagte Styrke til Engbro efter i Bollingsted at have efterladt en mindre Afdeling Infanteri og Cavaleri til Bevogtning af Defileet. Efter Ankomsten til Engbro, der, som det vil erindres, allerede en Tid forinden var bleven besat af de 2 Compagnier under Capitain Sperling, indtoges en Bivouakstilling tæt N. for dette Punkt for der at afvente nærmere Ordre. Stenholt blev nu afsøgt i hele sin Udstrækning, Broen blev ved Brotrainets Foranstaltning fuldstændigere istandsat, og først henad Aften afmarcherede Major Honnens med sit Commando for atter at støde til Reservecavaleriet; Infantericompagnierne vare allerede endel tidligere brudte op for at slutte sig til deres Bataillon.

Efterat de fjendlige Forposter ved Solbro og Skolen S. Ø. for Hønning vare blevne kastede tilbage til Eperstoft-Bollingsted Vejen, havde 1ste Jægercorps og 8de Linie-Bataillon fortsat deres Fremrykning, idet de under stadig Fægtning forfulgte den fjendlige Afdeling, der iøvrigt i god Orden trak sig tilbage mod Stokvad Bro, idet Tirailleurlinierne afvexlende afløste hinanden. For at kunne yde en nogenlunde kraftig Modstand havde Fjenden maattet beslutte sig til ogsaa at drage Bataillonens 2den Afdeling med ind i Fægtningen. Denne Afdeling havde taget Stilling ved Jyd-bæk Aa, idet dens ene Compagni, det 3die, havde Halvdelen af sin Styrke paa den højre Aabred, Halvdelen paa den venstre, og 4de Compagni stod bagved

som Reserve; den optog nu Fægtningen, medens 1ste Afdeling trak sig tilbage over Aaen og videre gennem Jydbæk for østlig for denne By at tage en ny Opstilling i Forening med Artilleriet. Vore Tropper, navnlig 1ste Jægercorps's 1ste, 2det og en Del af 3die Compagni, trængte imidlertid stærkt paa i Fronten, samtidigt med at 8de Linie-Bataillon angreb Fjenden i højre Flanke, og da hans venstre Fløj snart ogsaa blev stærkt truet af 6te Linie-Bataillon, der havde udviklet sig til Fægtning, og hvis Skytter vare naaede frem i Højde med 1ste Jægercorps's, kunde Stillingen ikke holdes længe, og Kl. omtrent 6^{1/2} maatte den fjendlige Afdeling, navnlig i Begyndelsen meget heftigt forfulgt af Jægerne og 8de Linie-Bataillon, gaae tilbage og repliere sig paa 1ste Afdeling. Omtrent paa denne Tid gav Oberst Schepelern Ordre til, at Retningen skulde tages paa Sylvested; men da vore forfølgende Tropper ikke antog dette ret vel gjørligt, før Jydbæk var bleven rensat, og Fjenden kastet saa langt tilbage, at venstre Flanke ikke mere kunde ansees truet, fortsattes Fremrykningen endnu indtil c. 3000 Alen Ø. for Jydbæk samtidigt med, at den fjendlige Bataillon under en stadig Vexling af Opstillinger saavel indenfor hver enkelt Afdeling selv fra Hegn til Hegn som mellem Afdelingerne indbyrdes trak sig tilbage til de nærmeste Huse af Friedrichsaue. Der ophørte Fægtningen Kl. henad 8, idet vore Tropper efter paany modtagen Ordre gik tilbage over Jydbæk for at slutte sig til Brigadens øvrige Styrke, 8de Linie-Bataillon tværs over Markerne til S. for Esperstoft og derfra ad Vejen til Sylvested, 1ste Jægercorps ligesom den allerede tidligere afmarcherede 6te Linie-Bataillon mere østlig directe paa Sylvested. De 2 fjendlige Escadroner, der havde været posterede ved Jydbæk, havde paa Grund af det gennemskaarne og moradsige Terrain

ikke seet sig i Stand til at gribe ind i Fægtningen og havde derfor indskrænket sig til at patrouillere paa begge Floje; de 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 1 havde vel i Løbet af Fægtningen flere Gange taget Stilling og beskydt vore Tropper, men stedse paa saa store Afstande, at deres Ild blev uden Virkning. Henimod Slutningen af Fægtningen havde ogsaa det ridende Batteri søgt at medvirke, men ligeledes paa store Afstande. Dette Batteri var nemlig under den befalede Marche mod Hønning med det slesvig-holstenske Reservecavaleri naaet omtrent halvvejs mellem Friedrichsaue og Jydbæk, da vore Tropper trængte frem over sidstnævnte By, og da Commandeuren for nævnte Cavaleri, Oberst Fürsen-Bachmann, under de saaledes forandrede Forhold troede at maatte afstaae fra at udføre den Opgave, der var stillet ham, havde Batteriet taget Stilling N. for Vejen, hvorfra det, efterhaanden som vore Tropper trængte videre frem, halvbatterivis under stadig Chargering trak sig tilbage til Friedrichsaue. Den der samlede, fjendlige Styrke havde ved vore Troppers pludselige Tilbagegang bestemt sig til atter at rykke frem, men inden dette kunde bringes til Udførelse, modtoges Ordren om at gaae tilbage til Arnholt og Lyrskov, hvorhen Marchen derfor tiltraadtes.

Af den Del af 3die Brigade, der ikke havde deltaget i Fægtningen var 3die Compagni af 4de Reserve-Bataillon blevet efterladt ved Solbro til Broens Bevogtning og for efter Brigadens Afmarche at patrouillere i østlig og vestlig Retning, medens den øvrige Styrke efterhaanden havde fulgt den fremadgaaende Bevægelse i Retning af Jydbæk; paa Grund af Jordbundens moradsige Beskaffenhed blev Cavaleriet dog snart dirigeret paa Esperstoft, ligesom ogsaa Artilleriet, med hvilket Ingenieurdelingen fulgte, hvorimod

de 2 Batailloner opmarcherede i en Reservestilling bag Jydbæk Aa, hvor de forbleve, indtil de i Henhold til Brigadens allerede omtalte Ordre trak sig hen til Esperstoft-Sylvested Vejen; den biragoske Bro blev afbrudt, hvornæst Brotrainet afgik til Esperstoft. Kl. 7^{1/2} var Oberst Schepelern endnu i Uvished om, hvorvidt Brigaden ikke vilde blive nødsaget til at tage Vejen over Treja, da det hed sig, at Vejen fra Esperstoft til Sylvested var ufremkommelig for Artilleri. En foretagen Recognoscering viste imidlertid, at dette ikke var Tilfældet *), og Kl. henad 8 satte den ved Esperstoft samlede Del af Brigaden sig i Marche mod Sylvested, som den naaede uden at støde paa noget Fjendligt, og hvorfra den Kl. omtrent 10 atter brød op for at rykke videre frem ad Slesvig Vejen; de af vore Tropper, der havde forfulgt Fjenden over Jydbæk, vare da efterhaanden ankomne til Sylvested med Undtagelse af en Del af 8de Linie-Bataillon, der først senere stødte til Brigaden; Brotrainet var under Dækning af ¹/₂ Escadron Husarer forblevet i Esperstoft. — Til Treja skulde der efter Oberst Schepelerns Bestemmelse samtidigt med, at Brigaden tiltraadte sin Marche til Sylvested, være afgaaet et Detachment, bestaaende af 1 Compagni af 8de Linie-Bataillon og ¹/₂ Escadron Dragoner under Commando af Major Pontavice, hvem

*) Det skal her bemærkes, at den af Fjenden tildels afbrudte Bro S. for Esperstoft allerede endel tidligere var bleven istandsat af den Artillerideling, som havde været attacheret 1ste Jægercorps, og som af Major Wilster efter modtagen Ordre til at tage Retning paa Sylvested var bleven befalet hurtigst muligt at afgaae derhen over Esperstoft. Under Dækning af ¹/₂ Peloton af 7de Linie-Bataillons 4de Compagni havde Delingen dernæst sat sig i Marche til Sylvested, i Nærheden af hvilken By den blev indhentet af en Ordonnants fra Brigaden med Ordre til at vende om og støde til Batteriet.

tillige det ved Solbro efterladte Compagni underlagdes; Infanteriets Afmarche blev imidlertid paa Grund af dets sildigere Ankomst fra Jydbæk endel forsinket, og Detachmentets Styrke ved en Misforstaaelse forøget med $\frac{1}{2}$ Escadron Husarer, der allerede lidt tidligere var sendt frem mod Treja, og senere med endnu 1 Compagni af den efterhaanden ankommende 8de Linie-Bataillon, hvilke Tropper først hen paa Eftermiddagen afgik fra Detachmentet for at forene sig med Brigadens Hovedstyrke. Passet, hvor Broen fandtes afbrudt og Vandet opdæmmet, besattes uden Modstand, idet de fjendlige Jægere tilvogns trak sig tilbage til Hollingsted, hvilket Punkt Major Pontavice lod observere ved Cavaleripatrouiller; Broen over Trenen istandsattes, saaledes at den blev passabel for Infanteri og nogenlunde for Cavaleri.

Vende vi os til den danske Overcommando, have vi allerede seet, hvorledes den efterhaanden havde disponeret over en betydelig Troppstyrke for at imødegaae Fjendens energiske Flankeangreb i Bøgmose og Bøgholt, angaaende hvis Styrke det paa Grund af Forholdene var den umuligt at dømme, og som paa Grund af dets Retning i umiddelbar Nærhed af Hærens Hovedoperationslinie maatte forekomme særligt truende, samt hvorledes den af Hensyn til den der stedfindende Kamp havde troet at maatte opgive Tanken om Reservecavaleriets Fremrykning over Engbro og befale dets Afmarche bag om directe til Chausseen og videre til Helligbæk, hvorved 3die Brigades Stilling altsaa maatte blive end mere isoleret. Angaaende de ved Isted og S. for Isted Sø stedfundne Begivenheder, der havde bragt General Willisen til den Beslutning at afbryde Slaget, havde Overcommandoen ikke modtaget nogen- somhelst Melding, vel hovedsagelig fordi vedkommende, nærmeste Brigade ikke selv synes at have været be-

kjendt med Forholdene dersteds; derimod indløb der Kl. omtrent 7³/₄ ved Ordonnants mundtlig Melding fra Commandeuren for 2den Brigade, Oberst Baggesen, om et af et fjendtligt Baghold udført Angreb paa vore Tropper ved Øvre Stollik i Flanke og Ryg, der havde afstedkommet den største Forvirring og bevirket 2den Brigades Adsplittelse, samt om at General Schleppegrell og flere højere Officerer vare faldne m. m. I den Anledning beordrede Overcommandoen strax 1ste Division at dirigere 3 Batailloner af 4de Brigade til Understøttelse for 2den Division, hvortil afgaves 5te og 6te Reserve-Bataillon og 2det Jægercorps under Brigadecommandeuren, Oberst Thestrups Befaling. General de Meza *), der befandt sig ved Overgeneralens Stab, og som blev opfordret til om muligt at samle 2den Division henimod Isted og dernæst overtage Commandoen over den, begav sig kort efter, foreløbigt uden Officerer og alene ledsaget af 6 Ordonnantser, henimod bemeldte By, hvorhen Overcommandoen lovede at eftersende et Par Adjutanter, og hvor Generalen haabede efterhaanden at træffe i det Mindste nogle af de General Schleppegrells Stab tilhørende, endnu ikke saarede Officerer. Noget efter indløb til Overcommandoen fra Oberst Baggesen nedenstaaende, skriftlige Melding, der var afsendt Kl. 8¹/₄, sandsynligvis fra Passet N. for Rømmek:

»Med 2 Kanoner af det 12 Pds. Batteri, der iøvrigt saa godt som ingen Ammunition har, og Resten af enkelte Compagnier staaer jeg bag Oberst Thestrups 3 fremrykkende Batailloner. General Schleppegrell er falden, hans Stabschef ligeledes og min sandsynligvis

*) General de Meza, der under 27de December 1849 var bleven udnævnt til Chef for den kongelige Artilleri-Brigade, var den 18de Juli bleven stillet til Disposition for Overcommandoen og ved Dagsbefaling af 23de s. M. attacheret Hovedkvarteret.

ogsaa. Oberst Læssøe skal være fangen. Nærmere formaacr jeg ikke at meddele.«

Ved den Tid, ovennævnte Efterretninger modtoges, syntes vel det fjendlige Flankeangreb ved Bøgholt at være afvist, men Kampen paa denne Fløj fortsattes dog endnu stedse, og der var endnu ikke indtruffet nogen Melding, der tydede paa dens snarlige Afslutning eller kunde give Overcommandoen noget Haab om at kunne disponere over de derhen dirigerede Tropper, der alle maatte antages stærkt engagerede. Ved Chausseen var Skydningen, som sagt, ganske ophørt, men angaaende Grunden dertil, de fjendlige Troppers Tilbagegang mod Isted Kro, synes Overcommandoen ikke at have erholdt nogen Kundskab; vort Infanteri var tvertimod gaaet tilbage, og ikkun enkelte smaa Troppe saaes endnu i det tidligere occuperede Terrain; i Reserve havdes af Infanteri kun tilbage Livgarden til Fods og 9de Linie-Bataillon. Under de givne Forhold og under Indtrykket af de i højeste Grad foruroligende Efterretninger fra 2den Division, som efterhaanden modtoges, maatte Overcommandoen betragte Angrebet paa den fjendlige Stilling som foreløbigt afslaaet, ligesom ogsaa Muligheden af et uheldigt Udfald af Slaget maatte træde stærkere frem for den, i hvilket Tilfælde 3die Brigade, for hvis directe Medvirkning over Sylvested de nødvendige Forudsætninger indtil videre ikke vare til Stede, vilde komme i en meget farefuld Stilling. Man besluttede sig derfor til at kalde 3die Brigade tilbage for i hvert Fald at sikkre dens Forening med Hovedstyrken, men samtidigt var man dog fast bestemt paa senere, naar Forholdene atter tillode det, at gaae over til et nyt Angreb paa den fjendlige Stilling. Vel vilde man saaledes give Afkald paa Brigadens directe Medvirkning under dette Angreb og paa de Fordele, som man særligt havde

havt for Øje ved Brigadens Detachering, men paa den anden Side maatte det være af største Vigtighed for Overcommandoen for indtræffende Eventualiteter at kunne raade over en Troppemasse, som endnu ikke havde taget alvorlig Del i Kampen, og dette haabede man at opnaae ved 3die Brigades Ankomst, selv om man ikke kunde gjøre Regning paa, at dette vilde skee før henad Natten. Befalingen blev udstedt og lød saaledes: »Den 3die Brigade maa som snarest søge at forene sig bag om med Hovedstyrken ved Isted om muligt over Eggebæk.» Ordrens Overbringelse betroedes en paalidelig Ordonnans, der ledsagedes af en Vejviser. — Vi skulle nu kaste et nærmere Blik paa de Begivenheder, som havde givet Anledning til de ovenfor nævnte Meldinger, og som ogsaa paa anden Maade kom til at influere paa Slagets videre Gang.

Klokken var, som allerede omtalt, omtrent 5¹/₄, da man ved den slesvig-holstenske 3die Brigade bemærkede det af General Willisen ved Bavernes Antændelse givne Signal til at tage Offensiven. Ufortøvet satte Brigaden sig i Marche i nordlig Retning ad den over Lyngmose anlagte Colonnevej og fulgte dernæst den Vej, som tæt Vest om denne Mose gaaer i Retning af Nedre Stollik, indtil den godt 800 Alen fra denne By vender sig mod Øvre Stollik; Teten havde 5te Jægercorps, derefter fulgte 9de, 10de og 11te Bataillon, alle formerede i deres 2 Afdelinger, og endelig Escadronen. For at Fremrykningen kunde blive saa ubemærket som muligt var der kun udsendt smaa Patrouiller af Cavaleri i nordlig, nordøstlig og nordvestlig Retning og kun i kort Afstand fra det forrest marcherende 1ste Compagni af Jægercorpset, der havde formeret sig i en Fortrop med Spids og i en Hovedtrop, hver bestaaende af et Halvcompagni; for at dække Marchen havde Jægercorpset dog udsendt Sidepatrouiller

saavel mod Sønder Farensted som mod Isted Sø. De Meldinger, der indløbe fra de udsendte Cavaleripatrouiller, vare temmelig usikkre, saa at General v. d. Horst, selv efterat man var kommen i Nærheden af Øvre og Nedre Stollik, ikke bestemt vidste, om disse Byer vare besatte af vore Tropper; han gik imidlertid ud fra, at dette var Tilfældet, som det Sikkreste og traf i Henhold dertil sine Dispositioner. Tilhøjre mod Nedre Stollik afsendtes 2den Afdeling af 9de Bataillon med Ordre til at tage denne By, hvis den maatte være besat, dække Brigadens højre Flanke og paa enhver Maade støtte dens Bevægelser; Jægercorpset gik frem mod Øvre Stollik, medens 1ste Afdeling af 9de Bataillon i kort Afstand fulgte efter ad Vejen for at der strax, naar man var kommen gennem Byen, kunde være en sluttet Styrke ved Haanden for at bryde videre frem, medens Jægerne rallieredes; 10de og 11te Bataillon og Escadronen opmarcherede foreløbigt som Reserve S. Ø. for Byen; af sidstnævnte Bataillon blev dog noget senere 2den Afdeling sendt tilbage til Broen over Langsø, da General v. d. Horst erholdt Melding om, at der befandt sig Afdelinger af vore Tropper i Egnen Ø. for Grydeskov, og deraf sluttede sig til, at Fægtningen ved denne Skov havde taget en ugunstig Vending. Angrebet blev saaledes i Begyndelsen ført i Hovedretning fra Øst til Vest, og saavel deraf som af de videre Begivenheder og af de forskjellige fra fjendelig Side foreliggende Beretninger synes det tydeligt at fremgaae, at det meget indviklede og uoverskuelige Terrain i Forbindelse med det taagede Vejrlig allerede fra først af har fremkaldt Usikkerhed med Hensyn til den Brigaden foreskrevne Marcheretning.

Da det fjendlige Jægercorps rykkede frem, var 13de Linie-Bataillon, der af Divisionen var bleven beordret til at forblive ved Øvre Stollik, indtil Divisionens

Hovedreserve ankom, netop i Færd med at debouchere gennem Byen; Commandeuren for Bataillon, Oberst Trepka, red ledsaget af sin Adjutant et godt Stykke forud for 2det Compagni, der havde Teten, derefter fulgte 3die, 1ste og endelig 4de Compagni. Paa Grund af den smalle Vej, der tilmed var belemret af en Mængde Vogne, henhørende til Divisionens Train, havde Marchecolonnen en betydelig Udstrækning, saa at 4de Compagni endnu var ved Indgangen til Byen, da 2det Compagnis Tete havde naaet dens sydlige Udkant. Fra Stuebygningen af en der værende Gaard paa den østlige Side af Gaden med aaben Gaardsplads mod denne blev sidstnævnte Compagni under sin sorgløse Marche pludseligt — Klokken var henad 6 — beskudt i venstre Flanke; Overraskelsen var stor, og man troede om end kun i første Øjeblik, at Skuddene hidrørte fra Byens Beboere. Det var det 1ste Compagni af 5te Jægercorps, der var gaaet frem imod den sydligste Del af Byen, og som nu ogsaa udviklede sig i det af Hegn gjennemskaarne Terrain tæt S. for Byen. Commandeuren for 13de Linie-Bataillons 2det Compagni, Lieutenant Krag, lod øjeblikligt sit Skyttepeloton besætte en Forhøjning i Terrainet, der laa lige for Enden af Gaden, hvor denne munder ud i Vejen fra Nedre Stollik, og samlede Resten af Compagniet dels bag et af Gaardens Udhuse paa Hjørnet af de 2 Veje, dels bag en anden Bygning N. for den nævnte Gaardsplads. De to Modstandere stode saaledes en kort Tid tæt ligeoverfor hinanden, gjensidig uvisse om hinandens Styrke; det var øjensynligt, at ogsaa Fjenden var bleven endel overrasket ved det pludselige Sammenstød. Oberst Trepka, der snart kom til og af Lieutenant Krag i al Hast blev underrettet om Forholdene, galopperede tilbage gennem Byen for at give de efterfølgende Compagnier de fornødne Ordre med

Hensyn til Ordningen af Forsvaret. Imidlertid havde 2det Compagni af 5te Jægercorps udviklet sig tilhøjre af 1ste, og disse Compagnier efterfulgtes henholdsvis af Corpsets 3die og 4de Compagni. Som Følge deraf var 13de Linie-Bataillons 3die Compagni under Capitain F. Hein ogsaa snart blevet angrebet, hvorfor det med 2 Pelotons havde sat sig fast bag de nærmest liggende Huse og Hegn, medens Skyttepelotonet tilligemed Skytterne af 1ste og 4de Compagni og 1 Peloton af 1ste Compagni af Oberst Trepka kastedes frem i Terrainet tæt Ø. for Byen; noget længere tilbage i denne forblev 1 Peloton af 1ste Compagni og ved den nordre Indgang 2 Pelotons af 4de Compagni. Kampen blev efterhaanden meget heftig, og flere Gaarde og Huse stode snart i Lue.

Den pludseligt opstaaende Skydning i Øvre Stollik, hvortil man saa meget mindre anede den sande Grund, som man ikke kunde forstaae, hvorledes det kunde være blevet muligt for Fjenden ubemærket at nærme sig dette Punkt, havde hos vore sydlig for Øvre Stollik værende Tropper ligeledes ladet Formodningen opstaae om et Overfald fra Beboernes Side. Oberst Baggesen, der opholdt sig i Nærheden af Batteriet, sendte strax, efterat Skydningen var begyndt, sin Stabschef, Capitain Kranold, tilbage til Øvre Stollik for at bringe Sagerne i Orden; Capitainen naaede ogsaa Byen, sprængte op ad Gaden forbi Lieutenant Krag's Compagni, men blev ikke længe efter dødeligt saaret. General Schleppegrell, der, som allerede omtalt, da Skydningen begyndte, befandt sig ikke langt fra 5te Linie-Bataillon, befalede Oberstlieutenant Saurbrey, som commanderede den højre Colones Rytteri, at stille 1 Deling Dragoner til Raadighed for en af Divisionens Adjutanter, Lieutenant O. Vaupell, der skulde hjælpe til at rense Byen, og kort efter lod han

en anden af sine Adjutanter, Capitain P. Bauditz, ride tilbage til Øvre Stollik med Ordre til 13de Linie-Bataillon om at gaae rask frem med Bajonetten for at faae Ende paa Sagen; et Forslag, som fra en anden Side blev gjort om at sende 2 Compagnier tilbage for at angribe Byen Syd fra, fandt ikke Generalens Bifald. Ved at ride rask til naaede Capitain Bauditz den Deling af 4de Dragon-Regiments 1ste Escadron, der som den Byen nærmeste var bleven afgivet til Lieutenant Vau-pell, og som commanderedes af Lieutenant Nellemann. Da man naaede i Nærheden af Byen, fik man allerede Skud i højre Flanke, og ankomsten til Byen traf man ved dens sydlige Udkant endnu paa Lieutenant Krag's Compagni, der imidlertid syntes at være i en temmelig vanskelig Situation uden at kunne udvikle sig paa Grund af den tæt sammenbyggede By. Lieutenant Krag rettede en Anmodning til Lieutenant Nellemann om at gjøre et Indhug op ad den Vej, der tæt Syd om Byen fører til Nedre Stollik, for at sprænge hvad der maatte være af Fjendligt, saa at Compagniet kunde faae Luft og udvikle sig. En momentan Tøven af Dragonerne foranledigede Capitain Bauditz til at tage Initiativet, og med Capitainen og Lieutenanterne Vau-pell og Nellemann samt Vagtmester Larsen i Spidsen gik det nu under levende Hurra fra Dragonerne, der alle fulgte, i fuldt Firspring frem ad den af høje Hegn indfattede Vej. Ad denne Vej var netop en Del af det fjendlige Jægercorps's 4de Compagni under Frem-rykning, og i c. 150 Alens Afstand fulgte, indtagende Vejens hele Brede, Afdelingen af 9de Bataillon, der efter sin Ankomst til Byen var bøjet af mod Syd, og hvis Tete da befandt sig tæt ved det Sted, hvor Vejen atter tager en vestlig Retning. Jægerne kastede sig hurtigt mod Hegnene paa begge Sider af Vejen og fyrede paa det forbijagende Cavaleri, hvorved endel

Dragoner styrtede, og de bageste vendte om, men Resten sprængte videre frem mod Afdelingen af 9de Bataillon. Dennes Commandeur blev redet overende, og i et Øjeblik vare Dragonerne midt inde i det forreste Compagni, hvis Mandskab søgte at trænge sig op mod Hegnene for derved at undvige Choken; dennes Kraft var dog hermed brudt, fra alle Sider aabnedes en voldsom Ild mod de dristige Angribere, endel Ryttere fandt Døden eller bleve saarede, endel styrtede med deres Heste og bleve fangne, og de enkelte, som naaede længere frem, maatte snart dele deres Kammeraters Skjæbne. Iblandt de Faldne var Lieutenant Nellemann og Vagtmester Larsen; Capitain Bauditz, der var styrtet med Hesten og var bleven overredet og stærkt fortraadt, og Lieutenant Vaupell, som var bleven saaret i Armen, bleve fangne og med de øvrige Fanger bragte ind paa den tæt ved liggende Mark. Det fjendlige Infanteri havde kun lidt et ringe Tab, Ordenen var snart retableret, og Fremrykningen blev derpaa fortsat.

Noget efter, at de bageste Dragoner vare vendte om, var Lieutenant Krag med den Del af Compagniet, der var samlet ved Gadehjørnet, omtrent i Peloton stærk, ved at gaae frem ad den nævnte Vej mod Nedre Stollik, men da han saa en fjendlig Colonne storme frem imod sig, kom han derved og ved hvad der var forefaldet, til den Erkjendelse, at Fjenden var ham betydeligt overlegen, og at der ikke var Andet for end snarest at tiltræde Retraiten; denne iværksattes af de 2 Pelotons ad den Vej gjennem Byen, ad hvilken man tidligere var rykket frem, og de stødte derved snart til 3die Compagni, hvorimod Skyttepelotonet, hvis Forning med Hovedstyrken under de givne Forhold, ikke var mulig, maatte efterlades S. for Byen. De nordligere agerende, fjendlige Jægere havde endnu ved denne Tid ikke havt nogen betydeligere Fremgang, da de vare

blevne angrebne af den Styrke af 13de Linie-Bataillon, der var bleven sendt frem Ø. for Byen, og havde endogsaa maattet vige noget tilbage. Som Følge deraf kunde 2det og 3die Compagni holde sig en liden Tid ved Tvervejen gjennem Byen, hvor Oberst Trepka tilfods stødte til, men snart trængte dog de fjendlige Jægere heftigt paa saavel Øst som Syd fra, fra sidstnævnte Kant i Forening med Dele af 9de Bataillon, navnlig dennes 1ste Compagni, saa at Re-traiten maatte fortsættes videre gjennem Byen, og sam-tidigt maatte vore Ø. for Byen værende Tirailleurer, der bleve enfilerede af den gjennem Byen fremtrængende Fjende, ligeledes gaae tilbage i nordlig Retning. Imid-lertid var en Del af det fjendlige Jægercorps's 1ste Compagni trængt frem S. for Øvre Stollik, idet den, dog ikke uden stadig Modstand, kastede det der-værende Skyttpeloton af 13de Linie-Bataillon tilbage, og samtidigt vare ogsaa en anden Del af det nævnte Compagni samt en Del af Corpsets 3die Compagni trængte frem igjennem den sydlige Del af Byen, hvor-fra de nu i Forening gik frem i sydvestlig Retning. General Schleppegrell, der saa sit Batteris Stilling truet, havde derfor beordret dettes Bedækning, 4de Compagni af 2den Reserve-Bataillon under Capitain Middelboe, frem imod Stollik. Compagniet rykkede rask frem og blev snart indviklet i en heftig Kamp dels med Jægerne, dels med den Del af 9de Bataillon, navnlig dennes 2det Compagni, der endnu befandt sig ved den sydlige Udkant af Byen og blev kastet frem imod det. Denne Fremrykning af friske Tropper fra den sydvestlige Side, hvis Styrke man synes at have overvurderet, og hvis Bevægelsesretning forekom ham at kunne blive farlig, bevægede General v. d. Horst, hvem det desuden som Følge af den ham stillede Op-gave var i høj Grad magtpaaliggende saa snart som

muligt at faae Ende paa Kampen, til at beordre 10de Bataillon frem for ved et kraftigt Angreb at bryde den haardnakkede Modstand, han endnu stedse mødte. Bataillonens 2den Afdeling sendtes Syd om Byen, 1ste Afdeling gik frem ad den Vej, som Øst fra fører hen mod Byens Midte; her vendte 1ste Compagni sig mod Nord, medens 2det Compagni passerede tvers igjennem Byen i vestlig Retning og derfra kort efter vendte sig mod Syd. Under vedholdende, heftig Kamp havde 13de Linie-Bataillon maattet fortsætte sin Retraite Nord paa, Oberst Trepka var bleven dødeligt saaret, men uagtet den overordnede Ledelse derved gik tabt og trods den Forvirring og Adsplittelse, som paa Grund af det uventede Angreb og Fægtningen i Byen ikke var til at undgaae, forsvarede den største Del af Bataillonens sig endnu haardnakket i den nordligste Del af Byen og nærmeste Terrain, medens enkelte mindre, adsplittede Dele holdt sig i de vestlig liggende Huse og Haver. 10de Bataillons Ankomst gav imidlertid Impulsen til et nyt, meget heftigt Angreb fra Fjendens Side, hvorved 13de Linie-Bataillon aldeles blev kastet ud af Byen og for Størstedelen trak sig tilbage til Lavningen nordøstlig for Byen. Klokken var da omtrent 6³/₄; først ved denne Tid var 2den Afdeling af den slesvig-holstenske 9de Bataillon, hvis Fremrykning sandsynligvis er bleven opholdt ved Afsøgningen af den udstrakte, men jo iøvrigt fra vor Side ubesatte By, ved at gaae frem fra Nedre Stollik mod de c. 400 Alen derfra i nordlig Retning liggende tvende Gaarde og tilstødende Hegn.

Compagniet af 2den Reserve-Bataillon og de i Forening med dette fægtende Skytter af 13de Linie-Bataillons 2det Compagni havde selvfølgelig vanskeligt nok kunnet holde Stand mod den overlegne Modstander, men da denne yderligere forstærkedes med 2den Af-

deling af 10de Bataillon, navnlig dennes 3die Compagni, og gik frem til Angreb saavel i Front som i Flanke, bleve vore Tropper voldsomt kastede tilbage, tildels langt ud til Siden af Batteriet; Capitain Middelboe blev saaret, og den taktiske Orden gik for en stor Del tabt. Imidlertid var efter Befaling af General Schleppegrell, der af Hensyn til den hele Situation ikke for nogen Pris troede at burde opgive sin Stilling, saa meget mere som han maatte kunne gjøre Regning paa sin Hovedreserves snarlige Ankomst, 1 Deling af Batteriet, dets 4de under Commando af Lieutenant A. Møller, rykket ind paa den nærmeste Mark ad Øvre Stollik til Ø. for Vejen til Passet, hvor den med Kardæsker beskød den fremtrængende Fjende, ligesom ogsaa Batteriets 3die Deling ved at tage Placement bag Diget paa den anden Side af Vejen fik Lejlighed til at gjøre endel Skud; til Dækning for Batteriet og navnlig 4de Deling opmarcherede tilvenstre bagud for Delingen Cavaleriet som de eneste til Raadighed værende Tropper, da Ingenieurerne ikke skjønnedes anvendelige i dette Øjemed og dels ogsaa vare beskjæftigede med at danne Deboucheer. Ved vore Kanoners Ild lykkedes det vel indtil videre at standse den i denne Retning fremtrængende Fjende, men kort efter trængte en ny, fjendlig Afdeling frem mere nordlig fra i vore chargerende Kanoners venstre Flanke og aabnede en levende Tirailleurild, hvorved endel Mandskab og Heste bleve saarede; det var 10de Bataillons 2det Compagni, der, som vi have seet, efter at være deboucheret ud af Byen i vestlig Retning havde vendt sig mod Syd, kaldt derhen af den stedfindende Fægtning*). Imod

*) Ogsaa ved denne Lejlighed bevirkede den røde Fane med hvidt Kors, som medførtes af de slesvig-holstenske Compagnier med Numerfølgen 2, at man paa vor Side

dette Compagni gjorde vort Cavaleri efter General Schleppegrells Opfordring en Sværmattaque, der imidlertid standsedes ved et Gjærde, man i Krudtrøgen ikke havde bemærket, og hvorfra man paa kort Hold blev modtaget af en heftig Ild; ikke faa Dragoner bleve saarede, ligesom ogsaa Lieutenant G. Castenschjold ved denne Lejlighed faldt i Fangenskab. Imidlertid var dog Fjendens Fremtrængen ved dette Angreb bleven noget standset, og hans Ild om end kun for en kort Tid afledet fra Batteriet. Ved at forblive længer i Stillingen maatte dette nødvendigvis falde i Fjendens Hænder, og i Erkjendelse deraf beordrede Capitain Baggesen Lieutenant L. Lund til at retirere med 2den og 3die Deling i sydvestlig Retning og medtage samtlige 6 Ammunitionsvogne, hvorpaa Capitainen i Carriere ilede til Lieutenant Møllers Deling for at bringe den Ordre til at følge efter; undervejs blev hans Hest imidlertid skudt, saa at han maatte tilbagelægge Resten af Vejen tilfods. For at muliggjøre Batteriets Paaprotsning og Tilbagegang gjorde vort Cavaleri paany efter at være rallieret en Attaque mod de fjendelige Tirailleurer, der vedligeholdte en heftig Ild og dækkede af Hegnene søgte at trænge ind paa Batteriet; heller ikke denne Gang formaaede man at kaste Fjenden tilbage, og Tabet af Faldne og Saarede var betydeligt, iblandt disse Ritmester Meyer, der blev dødeligt saaret, men Øjemedet med Angrebet blev dog for en Del naaet, idet det lykkedes Lieutenant Lund,

---

en kort Tid troede sig beskudt af egne Tropper; en af Divisionens Adjutanter sendtes derfor afsted for at hente en Quarterfane, som han ogsaa erholdt af 12te lette Bataillons 1ste Compagni, men før han kunde naae tilbage, var Fægtningen der endt, og vore Tropper under Retraite.

uagtet han selv blev saaret, at faae Kanonerne paa-protse og bragte ud af Skudvidde. Ogsaa Batteriets 4de Deling havde efter Battericommandeurens Ankomst faaet protset paa og var naaet over Vejen hen paa den Mark, hvor Batteriet først havde havt Stilling, men Cavaleriattaquen var da afslaaet, og Fjenden trængte paa ikke alene fra Nord, men ogsaa fra Nordøst, hvor han nu kun mødte den svage Modstand af nogle faa Infanterister, som Capitain Baggesen havde stødt paa og faaet samlede for saa godt som muligt at dække Kanonerne Tilbagegang. Bomhesten af den 8de Kanon blev saaret og vilde strax kaste sig; ved Lieutenant Møllers Tilraab, at den maatte med, blev den imidlertid ved at bruge Pidsken slæbt med hen i det fra Marken udgaaende Debouchee, men der styrtede den sammen, og kort efter fandt Lieutenant Møller Døden under sine Bestræbelser for at redde Kanonen. Da Capitain Baggesen naaede Deboucheet, tog han Lieutenant Møller, der laa midt i dette, og lagde ham til Side for at han ej skulde blive knust af de efterfølgende Sygevoogne og andre vildt afsted farende Bøndervoogne og søgte strax derpaa i Forening med Kanoncommandeuren, Overconstabel Esperlund, og Bomrideren, Trainconstabel Atterup, at ordne Forspændingen af de 6 forreste Heste for at faae den døde Hest ud af Bommen, men dette blev umuligt, da Fjenden, skjult af Diget, var kommen tæt til; Capitainen og Kanoncommandeuren vilde derfor just til i al Hast at fornagle Kanonen, men da i det samme en stærk, fjendlig Afdeling fra den modsatte Side af Diget svingede ind i Deboucheet, bleve de omringede og tvungne til at overgive sig. Ogsaa den 7de Kanon, der var væltet, faldt i Fjendens Hænder, dog uden Bespænding. For om muligt at redde Kanonerne gjorde den endnu tilstedeværende Del af Cavaleriet, navnlig af 3die Escadron,

efter General Schleppegrells Opfordring atter en Attaque men Styrken var kun ringe, Vejen opfyldt med døde og saarede Folk og Heste, og Dragonerne bleve fra Diget modtagne med en saa voldsom Ild, at hvad der ikke styrtede, maatte vende om og slutte sig til de øvrige, retirerende Tropper. Under dette Angreb blev den heltmodige General Schleppegrell, der selv var redet frem med Dragonerne, dødeligt saaret, idet han blev truffet af en Kugle i Panden; Divisionens Stabschef, Oberstlieutenant Bülow, der havde fulgt sin General, blev ligeledes saaret og faldt i Fangenskab; Adjutanten ved Divisionens Artillericommando, Lieutenant G. Carstensen, havde allerede lidt tidligere fundet Døden under et Forsøg paa at bringe vore vigende Tropper frem; Commandeuren for den højre Colones Cavaleri, Oberstlieutenant Saurbrey, der fik Hesten skudt under sig, frelste sig tilfods, men forfejlede Vejen og blev senere tilligemed et Par andre Forsprængte taget tilfange i Krattet ved Isted Sø af en Hob fjendlige Tirailleurer, hvis Førere dog kort efter atter overgave ham hans Sabel tilligemed deres egen, da de saa sig afskaarne ved den imidlertid ankommende 12te lette Bataillon.

Klokken var omtrent 7^{1/2}. Al Modstand paa dette Punkt var foreløbigt brudt, og i en mere eller mindre opløst Tilstand gik vore Tropper tilbage i Retning af Rønmek og Isted; en stor Del af de fjendlige Tirailleurer, der bleve henrevne ved det sejrige Udfald af den bestaaede Kamp, trængte heftigt efter. Imidlertid var allerede endel tidligere Granatkanondelingen under Lieutenant Lønborg af Oberst Baggesens Adjutant, Lieutenant Lundbye, bleven underrettet om det Angreb, som blev rettet mod Batteriet og den ved samme værende Del af Brigaden, og var som Følge deraf under Bedækning af den tilstede værende Del af 12te lette Bataillons 1ste Compagni under Capitain Bie gaet tilbage

i nordvestlig Retning for ikke at sætte Kanonerne paa Spil i et ubekjendt Terrain, uden nogen overordnet Commando og med en ubekjendt, fjendlig Styrke i Ryggen, idet man dog samtidigt dermed haabede at kunne gribe understøttende ind i Fægtningen. Forskjellige Afprotsninger mod Egnen ved Øvre Stollik bleve ogsaa forsøgte, men uden Held, da Fjendens og vor Stilling var for sammenviklet til, at Charging var mulig, og Delingen afventede derfor kun de af Lieutenant Lund førte Kanoners Tilbagegang og trak sig derpaa længere mod Vest for at naae en nogenlunde holdbar Position og fornye Ammunitionen, der var stærkt medtaget. Under denne Retraite, der blev besværliggjort ved det af Regnen opblødte Terrain, maatte Capitain Bies Compagni optage Kampen med de forfølgende, fjendlige Tirailleurs, der gik frem dels mod Rømmek, dels mod den nordlige Del af Isted, ligesom ogsaa Kanondelingen gjentagne Gange søgte at tage Stilling, men uden Held og med Tabet af flere Folk og Heste. Oberst Baggesen, der allerede noget forinden Batteriets Tilbagegang havde forladt Kamppladsen ved Øvre Stollik for at søge 12te lette Bataillon, som han agtede at trække tilbage, uden at det dog lykkedes ham at finde den, var imidlertid indtruffen, og efter hans Befaling gik Lieutenant Lønborg, fulgt af Capitain Bies Compagni paa en mindre Del nær, der havde maattet trække sig tilbage paa det nordlige Isted, og endel Mandskab, som det var lykkedes at faae samlet navnlig af 2den Reserve-Bataillons 4de Compagni, tilbage over Rømmek, imod hvilket Punkt, som vi snart nærmere skulle see, Oberst Thestrups Colonne netop da var i Anmarche. Der toges Stilling bag Passet N. for Rømmek, og herfra afsendte Oberst Baggesen den tidligere anførte Melding til Overcommandoen. De af Lieutenant Lund førte 4 Kanoner, der paa Grund af

det lidte, betydelige Tab baade af Mandskab og Heste og Mangel paa Ammunition momentant befandt sig i en ukampdygtig Tilstand, vare af Obersten blevne dirigerede ad Helligbæk Kro til. Cavaleriet, der for en Del var gaaet tilbage ad Vejen Nord om Isted Sø, havde taget Stilling sydlig for Rømmek, hvor det foreløbigt blev holdende, da de fjendlige Tirailleurs pludseligt havde standset med Forfølgelsen og kort efter som Følge af de Begivenheder, der imidlertid vare forefaldne ved Øvre Stollik, ilsomt trak sig tilbage i sydøstlig Retning.

Vi have seet, hvorledes General v. d. Horst alene med Undtagelse af 1ste Afdeling af 11te Bataillon havde disponeret over alt sit Infanteri, der under Fægtnings Gang var blevet spredt i fuldstændigt divergerende Retninger, og hvis enkelte Compagnier paa Grund af Forholdene og de gjentagne Inddoublinger tilmed i høj Grad vare blevne blandede mellem hverandre; S. V. for Øvre Stollik og under Avancering mod Vest i Retning af Rømmek og Isted befandt sig saaledes omtrent 5 Compagnier, i Øvre og Nedre Stollik ialt c. 7 Compagnier, for hvis videre Fremrykning i nordøstlig og nordlig Retning der imidlertid snart var blevet sat en Grændse ved en ny Modstanders Ankomst.

2den Divisions Hovedreserve, der skulde følge efter 2den Brigade, var paa Grund af dennes stærkt paaskyndede Marche bleven endel tilbage og desuden ved Forbipasseringen af en stor Del af Trainet betydeligt forsinket i sin Marche, saa at dens Tete først Kl. omtrent 6^{3/4} naaede henimod Lavningen nordøstlig for Øvre Stollik, altsaa netop ved den Tid Fjenden kastede 13de Linie-Bataillon aldeles ud af Øvre Stollik og samtidigt gik frem fra Nedre Stollik; kort forinden havde Commandeuren for 1ste Reserve-Bataillon, Oberstlieutenant Henckel, igjennem Major Krieger af

3die Reserve-Bataillon erholdt Ordre fra General Schleppegrell til at overtage Commandoen over Reserven, indtil Generalen selv indfandt sig. Cavaleriet, der var i Teten af Colonnen, var veget tilbage, men Oberstlieutenant Henckel, der erkjendte Nødvendigheden af at gaae angrebsvis tilværks for at komme vore haardt trængte Tropper tilhjælp, traf ufortøvet de i saa Henseende nødvendige Dispositioner. 1ste Reserve-Bataillon formerede sig i Compagnicolonner i Numerorden fra højre Fløj og gik frem mod Sydvest, saaledes at Bataillonens højre Fløj, til hvilken 13de Linie-Bataillon strax efter for Størstedelen sluttede sig, fik Retning paa Øvre Stollik, dens venstre Fløj paa den vestlige Del af Nedre Stollik og Terrainet mellem disse Byer; som Reserve for venstre Fløj fulgte 3die Reserve-Bataillons 4de Compagni; under Bedækning af sidstnævnte Bataillons 2det Compagni tog Batteriet en Stilling Ø. for Vejen, hvorfra Ilden strax aabnedes navnlig af 1ste Deling under Lieutenant Thestrup mod de af Fjenden besatte Hegn. Efter en kort, men heftig Kamp kastedes den fra Nedre Stollik fremrykkede, fjendlige Styrke, der tildels blev taget i højre Flanke, tilbage, og kort efter stormede vore Tropper frem paa hele Linien og trængte ind saavel i Nedre som i Øvre Stollik, hvor de maatte bestaae en morderisk Kamp med de i Husene placerede og fra Vinduer, Lofter og Kjældere chargerende, fjendlige Tropper. Midt i Øvre Stollik ved de brændende Gaarde og Huse blev Fægtningen en kort Tid staaende, men da Kanondelingen under Lieutenant Thestrup, der var fulgt efter ind i Byen, havde protset af og gjort nogle Skud mod de sydligere liggende, af Fjenden stærkt besatte Gaarde, bleve disse stormede af de nærmest værende Afdelinger af 13de Linie-Bataillon, og Fjenden opgav nu ethvert yderligere Forsvar af Byen og trak sig ilsomt tilbage

i sydlig Retning mod den over Lyngmose anlagte Colonnevej. Ogsaa de Ø. for Øvre Stollik værende, fjendlige Tropper havde opgivet Kampen og trak sig tilbage i den nævnte Retning, ligeledes 2den Afdeling af 9de Bataillon, som stadigt var bleven taget i højre Flanke navnlig af 4de Compagni af 3die Reserve-Bataillon, der paa dets Commandeurs, Capitain Kløckers Anmodning om at maatte deltage i Angrebet i første Linie af Oberstlieutenant Henckel var blevet sendt frem gjennem den østlige Del af Nedre Stollik. Klokken var omtrent 7^{3/4}, da Stollik saaledes fuldstændigt var bleven rensat for Fjenden, endel Fanger vare blevne gjorte, og endel af Fjenden tidligere tagne Fanger befriede, deriblandt Capitain Hein, der var bleven saaret i Øvre Stollik, samt Divisionsadjutanterne Capitain Bauditz og Lieutenant Vaupell; af denne Sidste, der uagtet sit Saar saa sig i Stand til at vedblive at forrette Tjeneste indtil Slagets Ophør, erholdt Oberstlieutenant Henckel den fornødne Anvisning angaaende den Vej, han maatte slaae ind paa for at søge Forbindelse med den øvrige Del af Divisionen. Størstedelen af 1ste Reserve-Bataillons Skytter med Bataillonens 2det Compagni som Reserve samt 4de Compagni af 3die Reserve-Bataillon og en Del af 13de Linie-Bataillons Tirailleurer fulgte efter den retirerende Fjende over Lyngmose mod Broen over Langsø, hvor de erholdt Befaling til at efterlade en Afdeling, indtil Broens Bevogtning blev overtaget af 1ste Brigade, og derpaa med den øvrige Styrke atter slutte sig til Hovedreserven. Med dennes Hovedstyrke, til hvilken ligeledes en Del af 13de Linie-Bataillons Tirailleurer sluttede sig, rykkede Oberstlieutenant Henckel, efterat Compagnierne vare blevne nogenlunde rallierede, frem ad Vejen til Passet mellem Isted Sø og Langsø, og ad denne Vej fulgte ogsaa, dog først noget senere, efter at være bleven samlet og ordnet Resten af 13de

Linie-Bataillon, der dernæst indtog en Stilling paa Højderne S. for Øvre Stollik.

Uagtet al den Tapperhed og Energi, som vore Tropper udviste i den nys skildrede, paa Grund af det tidligere Uheld end mere forbittrede Kamp, er det dog sandsynligt, at det ikke vilde være lykkedes at kaste det i Styrke vort ialtfald noget overlegne, fjendlige Infanteri saa hurtigt tilbage, hvis ikke en Begivenhed var indtruffen, der fik Indflydelse paa hele Situationen og bragte de fjendlige Tropper her til tildels frivilligt at opgive den videre Kamp. Souschefen ved den slesvig-holstenske Hær, Major Wyneken, der som Overbringer af særlige Ordre til General v. d. Horst og Oberst Abercron allerede kort efter 4de Jægercorps's Fremrykning Nord paa havde passeret Broen S. for Isted Sø og var indtruffen hos førstnævnte Brigadecommandeur strax efter hans Angreb paa Øvre Stollik, var dernæst med en Cavaleripatrouille redet til Sønder Farensted, hvor han imidlertid stødte paa danske Tropper. Efter at have forvisset sig om, at Fægtningen ved 2den Brigade var i Gang i Nærheden af Vedelsvang og ikke, som man havde forventet, længere Nord paa, var Majoren saa hurtigt som muligt ilet tilbage ad Øvre Stollik til, men havde paa Vejen dertil, da han kom over en Bakke, hvorfra man havde fri Udsigt mod Isted og Grydeskov, bemærket, at begge disse Punkter vare gaaede tabte, og at Fægtningen var i Gang foran Isted Skov, samt at en dansk Afdeling var under Fremrykning fra Grydeskov henimod Broen over Langsø. Levende bekymret for 3die Brigades Skjæbne ilede Majoren videre for at søge General v. d. Horst, der, efter hvad der blev ham sagt, var foran blandt de Kjæmpende, og indtraf i Øvre Stollik — Klokken maa have været omtrent 7¹/₄ —, da Kampen samtidigt rasede heftigt saavel der, som S. V. for

Byen og i Nedre Stollik; han traf dog ikke Generalen, der paa den Tid befandt sig ved de S. V. for Byen værende Afdelinger, men stødte efter nogen Tids Forløb paa en af hans Adjutanter, som han beordrede at meddele Generalen, at han maatte afbryde Fægtningen og gaae tilbage over Broen. Da der ikke syntes ham at være nogen Tid at give bort, dirigerede imidlertid Majoren, der strax efter red tilbage over Vadestedet for at begive sig til Oberst Abercron, tillige den i Reserve staaende Afdeling af 11te Bataillon directe tilbage mod Langsø; en Ordre i lignende Retning paa-staaes at være given Commandeuren for 5te Jæger-corps, og det synes som om ogsaa de øvrige fjendelige Tropper i Øvre og Nedre Stollik tildels ved den paa-begyndte Tilbagegang have seet sig foranledigede til at opgive Kampen og tiltræde Retraiten.

Da General v. d. Horst Kl. omtrent 7^{1/2} modtog Meddelelsen fra Major Wyneken, befandt han sig endnu stedse S. V. for Øvre Stollik, hvor Fægtningen, som vi have seet, da var afgjort, og hans Tirailleurer under levende Forfølgelse i vestlig Retning af vore retirerende Tropper. Angaaende den ugunstige Vending, Kampen i og Ø. for Øvre Stollik imidlertid havde taget, havde Generalen ikke erholdt nogen Melding, og der syntes ham derfor ikke at foreligge nogensomhelst gyldig Grund til at afbryde Fægtningen, hvad der tilmed kunde være vanskeligt nok, og derved opgive de vundne Fordele. Efter hvad Generalen selv udtaler i en fra ham foreliggende Beretning, kom han dog efter nøjere Undersøgelse til Erkjendelse af, at der ikke kunde gjøres Regning paa nogen Medvirkning hverken fra 2den eller 4de Brigade, og han besluttede derfor at opgive den ham ved Dispositionen foreskrevne Fremrykning Øst om Elmskov og istedetfor at vende sig mod Isted, altsaa netop i den Retning, hvorhen For-

holdene allerede havde ført en ikke ringe Del af hans Styrke*). De fornødne Befalinger bleve givne, men Fægtningen ved Stollik havde da allerede fundet sin Afgjørelse, en Tilslutning af den der værende Del af Brigaden, som allerede var under fuld Retraite, var ikke længer mulig, og kort efter rykkede Oberstlieutenant Henckel med sin Hovedstyrke frem fra Øvre Stollik, medens de 2 Kanoner under Lieutenant Thestrup fra en Mark tæt ved Byen rettede deres Ild mod de Tropper, ved hvilke General v. d. Horst befandt sig. Situationen var kritisk, en hurtig Beslutning maatte tages, og Generalen valgte den som han syntes eneste mulige Udvej, idet han med sine ved Haanden værende Tropper, navnlig 4de Compagni af 10de Bataillon og Dele af denne Bataillons 2det og 3die Compagni samt af 9de Bataillons 2det og 5te Jægercorps's 1ste og 3die Compagni tiltraadte Retraiten i sydlig Retning for om muligt at naae tilbage over Grydeskov, ved hvilken Bevægelse han sandsynligvis tillige har haabet, at det skulde blive de længere vesterpaa værende Tirailleurer muligt at slutte sig til ham; 4de Compagni af 10de Bataillon og et mindre Jægerdetachment overtog Bagdækningen, men hele Styrken forsvandt iøvrigt snart for vore fra Stollik fremrykkende Tirailleurers Blik.

Medens de ovenfor skildrede Begivenheder foregik,

---

*) Det skal iøvrigt her bemærkes, at flere Forfattere paa-staae, at man paa fjendlig Side vedvarende har været i Uvished med Hensyn til den Marcheretning, man var kommen ind paa; det er notorisk, at General v. d. Horst ved den nævnte Lejlighed har ladet Yttringer falde, der tyde hen derpaa, og at han først synes at være kommen til Klarhed om Forholdene, efterat han havde raadført sig med et Kaart over Egnen, som paa given Anledning blev ham overleveret af den fangne Capitain Baggesen.

havde 5te Linie-Bataillon i Forening med 12te lette Bataillon og 2den Reserve-Bataillon endnu stedse hævdet deres Stilling paa Plateauet S. for Isted Sø og i den nordøstlige Del af Kathrineskov, uagtet Situationen unægtelig var bleven mere og mere betænkelig. Fægtningen i Ryggen paa Stillingen, der ikke havde kunnet Andet end indvirke ufordelagtigt paa Mandskabet, var vel for Størstedelen ophørt, og den Skydning, som endnu hørtet i Egnen nordlig for Isted Sø, antoges kun at hidrøre fra mindre, fjendlige Tirailleurafdelinger, der formodedes sprængte, og hvoraf en lidt senere saaes at søge hen til Krattet tæt Ø. for Isted Sø, men vore Førere havde efterhaanden faaet det Indtryk af Fægtningsforholdene, at en Del af vor Hær maatte være omgaaet, at dens højre Fløj var under Retraite, og at Hærens Hovedstyrke endnu var for langt borte til snart at kunne gribe ind i Kampen foran Isted Skov. Dertil kom, at det slesvig-holstenske 4de Jægercorps efter Ankomsten af de derhen dirigerede Forstærkninger paany havde taget Offensiven i Kathrineskov; det der posterede 2det Compagni af 12te lette Bataillon havde selvfølgelig ikke længe kunnet holde Stand og var netop kastet ud af Skoven. Under disse Forhold besluttede Major Bülow efter Samraad med de andre Commanderende Kl. omtrent 8^{1/4} at opgive den saa længe holdte Stilling, medens der endnu var Mulighed for at kunne gjøre det uden for stort Tab, og sendte sin Adjutant til Isted By for at meddele de der værende Afdelinger, at de 3 Batailloner agtede at trække sig tilbage ad den Vej, de vare komne, for at indtage en Stilling paa Højderne Ø. for Isted Sø, beredte til, naar Omstændighederne maatte tillade det, atter at gaae offensivt frem. 2den Reserve-Bataillon marcherede derpaa efter Anmodning af Major Bülow tilbage ad Vejen Syd om Isted Sø for i

Forening med 5te Linie-Bataillons 3die Compagni, som saaes for en Del allerede at have rømmet Grydeskov, at besætte Passet og dække de Øvriges Retraite, der bestemtes at skulle begynde fra højre Fløj.

2den Reserve-Bataillon var neppe naaet tilbage, og de øvrige Afdelingers Retraite begyndt, da Fjenden med Voldsomhed trængte frem fra Kathrineskov i Retning af Passet; samtidigt bleve vore Tropper beskudte af de i Krattet Ø. for Isted Sø værende, fjendlige Tirailleurs, ligesom de ogsaa noget efter saae sig angrebne af de under General v. d. Horst retirerende Afdelinger, der gennem Lavningen N. for Grydeskov havde banet sig Vej til denne Skov og nu tambour battant gik frem gennem denne imod Passet. Under disse Forhold kunde hverken Besættelsen af dette eller Retraiten foregaae med den ønskelige Orden, og der opstod snart en ubeskrivelig Forvirring. Endel Mandskab navnlig af 5te Linie-Bataillon, der var blevet afskaaret fra Passet og trængt mod Isted Sø, blev for Størstedelen frelst fra Fangenskab ved et af Capitain Møller med et Compagni af 12te lette Bataillon udført Modangreb, men i Grydeskov faldt et ikke ringe Antal af vore Folk, overraskede ved det pludselige Angreb i Ryggen, i Hænderne paa de af General v. d. Horst førte Tropper. Det lykkedes disse Tropper at slippe over Passet, hvis sydlige Side da holdtes besat af det slesvigholstenske 4de Jægercorps, alene med Undtagelse af det Compagni af 10de Bataillon, der havde dækket Retraiten, og som for at afholde Forfølgelse fra vor Side midlertidigt havde besat Udkanten af Grydeskov. Dette Compagni, som, efterat den første Overraskelse havde lagt sig, neppe kunde haabe at naae over Passet uden betydelige Tab, slog ind paa Vejen til Løbebroen over Langsø; det passerede under et kortvarigt Engagement og paa nær Afstand forbi det ved den øst-

lige Del af Grydeskov værende halve Skyttepeloton under Lieutenant Møller, der ved Tilraab opfordredes til at overgive sig, men fortsatte iltomt Marchen og kom tidsnok til i Nærheden af Overgangsstedet at blive optaget af 1 Compagni af 11te Bataillon, der endnu holdt den nordre Søbred besat.

De fjendlige Tirailleurer, der befandt sig i Krattet Ø. for Isted Sø, overgave sig ved Ankomsten af vore Tropper, der efter at være samlede og nogenlunde ordnede indtog følgende Stilling: 3 Compagnier af 5te Linie-Bataillon udvikledes i Kjæde med Reserver tæt op til denne paa Kronen af Højderne og i Krattet ned til Søen, medens 1 Compagni af samme Bataillon stilledes i Reserve Ø. for Vejen; noget længere tilbage i Krattet stod 12te lette Bataillon som Reserve for højre Fløj, medens 2den Reserve-Bataillon placeredes dels tæt op til Kjædens venstre Fløj, dels paa Vejen. Denne Stilling var endnu ikke fuldstændigt indtaget, da Oberstlieutenant Henckel Kl. omtrent 8^{3/4} ankom med sit Commando. Dettes Fremrykning fra Øvre Stollik var bleven noget opholdt, idet det var blevet indviklet i et nyt Engagement med Hovedstyrken af de fjendlige Tirailleurer, der under Forfølgelsen af vore retirerende Tropper vare trængte frem til Rømmek og den nordlige Del af Isted, men som efter den indtraadte Vending i Fægtningsforholdene befandt sig under Retraite; fra det lille Kratparti c. 600 Alen N. for Isted Sø aabnede disse Tirailleurer, der saae sig afskaarne ved Oberstlieutenant Henckels ad Vejen til Grydeskov fremrykkende Colonne, pludseligt en levende Ild mod denne, men da Batteriet Just med stor Hurtighed havde protset af og fra en Stilling paa selve Vejen i kort Tid havde beskydt Krattet, opgav den fjendlige Styrke Kampen og gav sig til Fange. Efter sin Ankomst foran Grydeskov overtog Oberstlieutenant

Henckel indtil videre Befalingen over den samlede Styrke. Af Batteriet toge 6 Kanoner under Lieutenanterne Thestrup og Flagstad Stilling med 1 Kanon paa Vejen og 5 Kanoner paa Højden tæt N. for Grydeskov, hvorfra de hindrede ethvert Forsøg fra Fjendens Side paa at trænge frem over Passet og gjorde det muligt for vort Infanteri at ordne og udhvile sig og forsyne sig med frisk Ammunition; Batteriets 4de Deling tog Stilling paa Højden N. Ø. for Isted Sø og beskød derfra det foran den nordøstlige Del af Isted Skov placerede, slesvig-holstenske 6 Pds. Batteri Nr. 2. Kort efter Tilfangetagelsen af de fjendelige Tirailleurer havde Oberstlieutenant Henckel afsendt sin Adjutant, Lieutenant Tøxen, til Overcommandoen med Melding om, at Øvre Stollik var rensset, og at de 2 Kanoner, som vare blevne tagne af Fjenden, atter vare faldne i vore Hænder og tilligemed 1 fra Fjenden tagen Kanon bragte i Sikkerhed. Allerede inden denne Adjutant retournerede, erholdt Oberstlieutenant Henckel Underretning om, at Commandoen over Divisionen var bleven overdraget til General de Meza, og at Denne befandt sig i Egnen ved Rømmek; som Følge deraf afsendtes Lieutenant Vaupell for at opsøge Generalen og bringe ham Melding om Sagernes Stilling.

Hovedstyrken af den slesvig-holstenske 3die Brigade var Kl. omtrent 9 for Størstedelen naaet tilbage over Langsø, paa hvis sydlige Bred Afdelingerne atter samledes og ordnedes; Terrainet umiddelbart N. for Løebroen holdtes dog endnu nogen Tid besat af en mindre Del af 11te Bataillon. Vore Tropper vare under et let Engagement fulgte efter til Højderne N. for Overgangsstedet, hvor de toge Stilling, men ikke længe efter erholdt Skytterne af 1ste Reserve-Bataillon Ordre til at afmarchere for at støde til den øvrige Del af Bataillon foran Grydeskov, og sammesteds hen

fulgte ogsaa snart 3die Reserve-Bataillons 4de Compagni; tilbage blev saaledes foruden endel Tirailleurer af 13de Linie-Bataillon, der holdt Colonnevejen over Lyngmose besat, foreløbigt kun 2det Compagni af 1ste Reserve-Bataillon under Commando af Lieutenant Clausen, indtil der længer op ad Formiddagen ankom 1 Peloton af 4de Linie-Bataillons 1ste Compagni under Overcommandersergent Meyer, som var blevet afsendt over Nørre Farensted og Stollik for at trænge frem til og observere den over Langsø slagne Bro. En mindre, fjendlig Styrke, der endnu befandt sig paa Langsøens nordlige Bred blev kastet tilbage over Broen, hvornæst vore Tropper satte sig fast i Terrainet umiddelbart ved Soen og bag et der i Nærheden liggende Hus. Henimod Middag bleve de her en Tid lang beskyt af fjendtligt Artilleri, der efter indtrængende Forestilling fra den paa Stedet Højstcommanderende var blevet dirigeret til Overgangsstedet, og som tillige gjorde Forsøg paa at sønderskyde Løbebroen, uden at dette dog lykkedes.

Omtrent paa samme Tid, som de fjendlige Afdelinger i Kathrineskov vare gaaede over til Offensiven, havde ogsaa Oberst Garrelts ladet 13de Bataillon og den foran Isted Skov værende Afdeling af 14de Bataillon paany gjøre en fremadgaaende Bevægelse mod vore Tropper S. for Isted. Stærkt beskyt i Fronten saavel af det fjendlige Artilleri som Infanteri, bleve 3die Reserve- og 2det Forstærknings-Jægercorps efterhaanden ogsaa udsatte for en Beskydning i venstre Flanke, der paaførte dem betydelige Tab, og hvilken de søgte at unddrage sig ved under en delvis Flankebevægelse at gaae noget tilbage til Højderne V. for Isted. Major Gosch, der efter vore Troppers Opgivelse af Plateauet S. for Isted Sø, og da enhver Understøttelse endnu stedse udeblev, ansaa Stillingen for at være altfor ex-

poneret, lod snart derpaa, Kl. lidt over 8^{1/2}, sit Corps repassere Vandløbet for der at afvente den belejlige Tid til en ny Fremrykning. Der traf Majoren en Ordonnantsofficer af 1ste Division, der gav ham Underretning om det ved Øvre Stollik indtrufne Uheld og Oberst Thestrups Afsendelse derhen med Forstærkning, meddelte ham, at den videre Fremrykning i den Anledning var bleven udsat, og endelig henledede hans Opmærksomhed paa, at Chausseen ikke fandtes besat i forreste Linie af nogen af vore Afdelinger, saa at en Lejlighed til ubemærket at rykke frem altsaa stod Fjenden aaben. Da Major Gosch maatte erkjende, at det var af Vigtighed, at denne Mangel saa hurtigt som muligt blev afhjulpet, besluttede han, da ingen Afdelinger, hvem det nærmere maatte tilkomme, saaes i Nærheden, og da han paa Grund af, at Fremrykningen var bleven udsat, maatte vente, at der vilde hengaae nogen Tid, inden han atter kunde gaae frem til Isted By, at trække sig tilhøjre for i det Mindste foreløbigt at effectuere Chausseens Besættelse og derved sikre vore Troppers senere Fremrykning. Imidlertid lod Majoren dog sit 4de Compagni under Capitain L. Bruns, der var den Sidste, der repasserede Vandløbet, og som havde indtaget en Stilling bag Broen, forblive der, da han ansaa det for rettest at holde det Punkt besat, hvor han kunde antage, at man eventuelt vilde søge ham, og som havde særlig Betydning som Debouchee. Strax efter Ankomsten til Chausseen blev Corpset, navnlig 3die Compagni, beskudt af Infanteri, der henhørte til den fjendlige Avantgarde-Brigade, og som, dog kun for en kort Tid, havde sluttet sig til 4de Brigades fremadgaaende Bevægelse, og Major Gosch lod det derfor indtage den Stilling i Nærheden, som syntes at være stærkest, nemlig ved Sortehøj, hvor de der værende Indskjæringer, Smaahøje og en Sandgrav afgave en taale-

lig Dækning. Efter at have staaet i nogen Tid i denne Stilling tværs over Chausseen modtog Corpset gennem en Ordonnantsofficer fra Overcommandoen Ordre til at forblive der, indtil den almindelige Fremrykning fandt Sted, og kort efter rykkede, som vi snart nærmere skulle see, 6te Batteri (Haxthausen) frem og protsede af i den af Corpset besatte Stilling; Blænkerkjæden inddroges, og den store Artillerikamp begyndte, under hvilken Corpsets 3 Compagnier efter Overcommandoens Ordre overtog vort Artilleris Dækning.

2det Forstærknings-Jægercorps havde ogsaa snart, da Fjenden trængte stærkt paa, maattet tiltræde Retraiten, der af de 3 Compagnier iværksattes gennem Isted, medens 1ste Compagni trak sig ned til Mosen mellem Byen og Chausseen og senere for en Tid, indtil det atter stødte til Corpset, søgte Stilling Ø. for Sortehøj i Højde med vort Artilleri. Efterat Vandløbet var passeret, besatte en Del af 2det og 3die Compagni samt en mindre Afdeling af 1ste Forstærknings-Jægercorps, til hvilken det mod Isted tilbagegaaende Mandskab af 12te lette Bataillons 1ste Compagni havde sluttet sig, det nærmeste Terrain N. Ø. for Broen, hvorfra de i Forening med 3die Reserve-Jægercorps's 4de Compagni afviste de Forsøg, som fra Fjendens Side bleve gjorte paa at trænge længere frem, indtil disse ved Ankomsten af 2den Forstærknings-Bataillon, de 2 Kanoner under Lieutenant Lønborg og de af Oberst Thestrup førte Afdelinger ganske opgaves. Sidstnævnte Bataillon, der, som det vil erindres, efter Brigadens Disposition skulde have holdt sig tæt Ø. for Chausseen, men paa Grund af Forholdene var kommen til at danne Reserven for venstre Fløj, havde Kl. noget over 8 sat sig i Marche i nordvestlig Retning for at nærme sig Chausseen, da al Fægtning der var ophørt,

og man der kun saa enkelte adspredte Trops, eftersom 3die Forstærknings-Bataillon havde opgivet det tidligere occuperede Terrain og trukket sig længere tilbage for noget senere at indtage en Stilling V. for Chausseen. Under Marchen var imidlertid Bataillonens bleven indhentet af den af Major Bülow afsendte Adjutant, der efter at være passeret gennem det sydlige Isted havde begivet sig til Afsnittet N. for samme, og da Bataillonens Commandeur, Oberstlieutenant du Plat, af ham var bleven underrettet om, at vore i Isted værende Tropper bleve stærkt trængte, og at de, hvis ikke Understøttelse beholdtes, maatte opgive Byen, havde Oberstlieutenanten strax ladet Bataillonens rykke tilbage mod Isted; ved Ankomsten fandtes dog Byens sydlige Del allerede forladt af Vore og besat af Fjenden, hvorfor Bataillonens for at hindre ham i at trænge længere frem indtog en Stilling N. V. for Broen. Hovedstyrken af 2det Forstærknings-Jægercorps var imidlertid efter Brigadens Ordre gaaet tilbage til S. Ø. for Rømmek, hvor Oberst Ræder havde samlet flere mindre Afdelinger og et ikke ringe Antal Mandskab, der under Indtrykket af de ved Stollik forefaldne Begivenheder var gaaet tilbage, og som det ikke uden Meje var lykkedes at faae standset.

Det var, da Forvirringen endnu der var paa sit Højeste, og da Alt syntes at stille sig yderst ugunstigt, at General de Meza Kl. omtrent 8^{1/4} og noget senere Oberst Thestrup indtraf til Egnen om Rømmek. Hvor betænkelig Situationen dengang der forekom at være, vil tilstrækkeligt fremgaae af nedenfor anførte, til den danske Overcommando indløbne Meldinger.

Efterat han havde afsendt følgende Anmodning til General Krogh: „Generalen maa sende mig nogle Officerer, hvilkesomhelst til Adjutanter, Alle dem jeg

nævner ere enten faldne eller borte,« meldte General de Meza Kl. henad 8^{1/2}:

«Af 2den Division har jeg fundet paa Vejen til Isted Oberst Thestrup med 3 Batailloner. Oberst Ræder skal være i Nærheden, og jeg skal søge at drage ham til mig.

Om Oberst Krabbe vides intet. Capitain Falkenskjold, der kom saaret tilbage fra Isted, siger, at ingen Orden eller Commando er der.

Oberst Baggesen skal være i Nærheden, men skilt fra sin Brigade, hvis Fragmenter ere ubekjendte. At overtage Commandoen over den 2den Division tror jeg saaledes der ingen Qvæstion kan være om.

Mit Raad er, at 1ste Division og Reserven rykke frem strax og forcere Passet. — Ellers ere vi blamerede.»

Kl. lidt over 8^{1/4} afsendte Oberst Thestrup følgende Melding:

«Jeg er ankommen med 3 Batailloner til — — *) og rykker frem over et Pas over Mosen N. for Isted, hvor Oberst Baggesen har sagt mig, at enkelte af hans Afdelinger ret nu befandt sig engagerede paa den sydlige Side mod Isted, dog uden at kunne give mig nogen Oplysning enten om sin egen eller Oberst Krabbes Brigade.

Jeg har forefundet 2 Compagnier af 1ste Forstærknings-Jægercorps under Retraite ligesom de enkelte Afdelinger, jeg ellers har mødt, men jeg fører dem nu mod Fjenden. Jeg beder om Artilleri.»

Kl. 8^{1/2} meldte Oberst Ræder:

«General Schleppegrells Corps er en deroute, han selv falden tilligemed Bülow og Læssøe. Vi have

---

*) Stedbetegnelsen er ikke anført i Meldingen.

gjenoprettet Ordenen, men vore Sagers Stilling er særdeles vanskelig. Min Brigade har lidt meget stærkt. Oberst Thestrup er ankommen med 3 Batailloner. Fægtningen er staaende, men der behøves Patroner, Levnetsmidler, Mandskab og Kanoner.»

Ved Ankomsten til Passet N. for Rømmek havde Oberst Thestrup erholdt Meddelelse fra Oberst Baggesen om, at den c. 1000 Alen længere mod Øst liggende Stenskov var besat af Fjenden, men at han ikke havde Tropper at disponere over til dens Observation, og Førstnævnte havde derfor beordret Commandeuren for 6te Reserve-Bataillon, Oberstlieutenant la Cour, til at lade 2 Compagnier rense og besætte Skoven og de 2 andre Compagnier forblive tilbage til Passets Bevogtning. Med 2det Jægercorps og 5te Reserve-Bataillon, førstnævnte i Teten, rykkede Obersten derimod frem over Passet og derpaa, efterat Jægercorpsset var blevet udviklet i Compagnicolonner, videre mod Rømmek, under hvilken Marche han, som vi have seet, stødte paa og optog de fra Kampen ved Øvre Stollik retirerende Tropper. Da man naaede Rømmek, var den sydlige Del af Isted forladt af vore Tropper og besat af Fjenden, og da Oberst Thestrup dels ansaa det for sandsynligt, at Fjenden havde en betydelig Styrke i og bag Byen, og dels af Hensyn til den ham stillede Opgave maatte være betænkelig ved ufortøvet at føre sine 2 Batailloner frem til Angreb i denne Retning, indtog han foreløbigt en Stilling sydvestlig for Rømmek, idet han søgte at sætte sig i Forbindelse med de i og nærmest Afsnittet værende Afdelinger af 5te Brigade. Kort efter mødte Obersten den af Oberstlieutenant Henckel til Overcommandoen afsendte Adjutant, og da han af ham erfarede den heldige Vending, Sagerne havde taget ved Øvre Stollik, fandt han sig foranlediget til at forblive paa den Del af Kamppladsen,

hvor han var indtruffen, og hvor hans Nærværelse syntes saa meget mere ønskelig, som der fra Oberst Ræder indløb Anmodning om Forstærkning, tildels grundet paa, at hans Afdelinger havde forskudt sig; angaaende Divisionscommandoens Overdragelse til General de Meza havde Oberst Thestrup endnu ikke, lige saa lidt som de øvrige højere Commanderende, erholdt nogensomhelst Underretning.

Imidlertid havde Lieutenant Lønborg efter General de Mezas Ordre ladet sine 2 Kanoner kjøre op i en Stilling nordlig for Isted, hvorfra de rettede deres Ild mod Broen over Isted Bækken og dens nærmeste Omgivelser. Tilliden og Troen paa Sejren vakes paany hos vore Tropper, de toge atter Offensiven, idet 2den Forstærknings-Bataillon Kl. noget over 9 lod sine Skytter samt 1ste Compagni rykke frem over Broen, medens Fjenden, ved at see sig stillet overfor en betydelig Overmagt snart havde opgivet enhver Tanke om at fortsætte Angrebet, og nu i Erkjendelse af sin fuldstændigt isolerede Stilling begyndte at trække sig tilbage til Højderne S. og S. V. for Isted. Heller ikke denne Retraite foregik med den ønskelige Orden, og efter et kortvarigt Engagement kastede vore Tropper de fjendlige Blækere ud af Byen, hvis sydlige Udkant de dernæst besatte. For at understøtte Angrebet paa Isted havde Oberst Thestrup befalet 5te Reserve-Bataillon at occupere Terrainet vestlig for denne By, og Major Scharffenberg lod derfor Bataillon rykke frem under Dækning af 1ste Compagni, der udvikledes i spredt Orden; det var imidlertid paa den Tid, at 3die Reserve-Jægercorps fra sin Stilling ved Chausseen gik tilbage mod Sortehej, og Majoren fandt sig derfor snart foranlediget til ogsaa at sende sit 2det Compagni frem i forreste Linie. Under en levende Tirailleurdild, og skjøndt den blev stærkt beskudt af det

fjendlige Artilleri, tog og besatte Bataillonens Højderne S. V. for Isted, dog ikke uden at den endnu havde maattet fremsende sit 3die Compagni til Understøttelse for højre Fløj, der blev tagen i Flanken af de i Eggen af Hvilehøj staaende, fjendlige Tropper.

Det for en Oversigt af Terrain og Tropper saa ugunstige Vejrlig i Forening med Manglen paa Adjutanter havde i høj Grad vanskeliggjort General de Meza den ham stillede Opgave. Om det endelige Udfald af Kampen ved Øvre Stollik og om den Oberstlieutenant Henckel underlagte Styrkes Tilstedeværelse i Terrainet Ø. for Isted Sø havde Generalen ingen Efterretning erholdt, og endnu Kl. omtrent 9^{1/4} havde han tilstillet Overcommandoen følgende, kun lidet lovende Melding:

«Jeg har alt med en tidligere Ordonnants (og med Lieutenant Rosen) meldt, at med de her ved Isted forefundne Fragmenter intet klækkeligt Angreb kan foretages, og raader til, at 1ste Division strax rykker frem for at forcere Passet ved Isted. Af Baggesens Brigade er næsten Intet at faae samlet. Krabbe er for langt borte og tør muligt heller ikke drages hid. Vi have nu atter taget Isted. Men vor fulde Styrke bør vist ikke tøve længer med at gjøre Ende paa Pasforeringen. Stærkere, fjendlige Colonner synes ogsaa nu at trænge frem.»

Kort efter, at denne Melding var afsendt, erholdt dog General de Meza Underretning af Oberst Thestrup om hans 3 Batailloners Stilling, Capitainerne Hirsch og Krieger af Overgeneralens Stab meldte sig som Adjutanter og udsendtes i de forskjellige Retninger for at skaffe Oplysning om de Generalen underlagte Troppers Stilling og Tilstand, ligeledes Ritmester Schumacher af 2den Divisions Stab, og endelig indtraf ogsaa Lieutenant Vaupell med Melding om vore Troppers

Stilling Ø. for Isted Sø. Glædeligt overrasket begav Generalen sig strax derhen, og efter personlig at have overbevist sig om hver enkelt Troppeafdelings Tilstand lod han Kl. henad 9^{3/4} Oberstlieutenant Henckels kort forinden retournerede Adjutant atter afgaae til Overcommandoen med følgende Melding:

»Jeg skylder at melde, at Oberst Baggesens Brigade, der efter hans mundtlige Rapport var saa aldeles opløst, dog efter nøjere Mønstring ikke er i saa maadelig Tilstand. — I min Stilling her ved Isted er nu samlet:

udhvilede $\left\{ \begin{array}{l} 5\text{te Linie-Bataillon,} \\ 13\text{de Linie-Bataillon,} \\ 12\text{te lette Bataillon,} \end{array} \right\}$ slagfærdige.

2den Reserve-Bataillon,
1ste Reserve-Bataillon,
2 sammenbragte Compagnier.

Under Oberst Thestrup:

1ste Forstærknings-Jægercorps, Fragmenter,
5te Reserve-Bataillon,
6te Reserve-Bataillon, } ganske friske.
2det Jægercorps,

Imidlertid havde den danske Overcommando allerede Kl. noget over 9 efter Modtagelsen af General de Mezas første Melding, og da den turde gaae ud fra, at det fjendlige Angreb paa højre Fløj i og ved Bøgmose fuldstændigt var afvist, besluttet sig til ved Bagnonetangreb at søge at forcere den fjendlige Stilling ved Isted Skov. For at give de til Angrebet bestemte Tropper nærmest af 6te Brigade Tid til at ordne sig efter den bestaaede Fægtning og samle sig henimod Chausseen og i det Hele taget skaffe det

Den danske Overcommando beslutter sig til ved et Bagnonetangreb at søge at forcere den fjendlige Stilling ved Isted Skov; — Begivenhedernes Gang nærmest Centrum indtil Kl. omtrent 12 Middag.

temmelig stærkt medtagne Infanteri nogen Tid til Hvile blev det bestemt, at Angrebet skulde finde Sted Kl. 10^{1/2}, og i den Meddelelse, som derom tilgik General de Meza, blev han anmodet om indtil da at søge at holde Fægtningen staaende; de beroligende Meldinger, der efterhaanden indløb om Forholdene ved 2den Division, og hvorefter der ogsaa vilde kunne gjøres Regning paa en kraftig Medvirkning fra dennes Side, samt Ønsket om ved Artilleriets Ild tilstrækkeligt at forberede og understøtte Angrebet bevirkede dog, at Tiden for dette yderligere blev udsat.

I Henhold til den nævnte Anmodning befalede General de Meza Oberstlieutenant Henckel, hvem Commandoen over den Ø. for Isted Sø samlede Styrke midlertidigt fremdeles blev overdraget, foreløbigt at holde sig til Defensiven, ligesom der ogsaa tillagdes Oberst Thestrup Ordre til at forblive i den indehavende Stilling og afvente Udfaldet af den Kamp, som imidlertid var begyndt mellem vort og Fjendens Artilleri.

Af Batteriet Baggesen, over hvilket Lieutenant Lønborg havde overtaget Commandoen, vare 4 Kanoner*) efter at være bragte i kampdygtig Stand kjørte op ved Siden af de 2 Granatkanoner nordlig for Isted, og med den saaledes samlede Del af Batteriet havde Lieutenanten optaget Kampen mod den fjendlige Artilleriopstilling Ø. for Chausseen. 6te Batteri (Haxthausen), der allerede endel tidligere var beordret frem ad Chausseen, og som efter at have passeret Batteriet Marcussen havde trukket sig ind i Terrainet Ø. for Chausseen for at støde til 5te Brigade, erholdt gennem Artilleriovercommandoen Befaling til at tage Position

*) 1 af disse Kanoner blev dog af Lieutenant Lønborg paa Grund af forskellige Mangler atter trukket tilbage fra Fægtningslinien.

ved Sortehøj under Dækning af de der placerede 3 Compagnier af 3die Reserve-Jægercorps. Under Avanceringen blev det stærkt beskudt af det fjendlige Artilleri, men det mistede dog derved kun 1 Mand og et Par Heste og naaede lykkeligt gennem det sum-pige Terrain til den befalede Stilling, hvor det opkjørte tilvenstre af Chausseen og Kl. henad 10 aabnede en tildels flankerende Ild mod det fjendlige Artilleri Ø. for Chausseen; strax efter blev Batteriet imidlertid tillige beskudt af det fjendlige 12 Pds. Batteri Nr. 1, hvis af Hegn skjulte Stilling V. for Chausseen ikke var bleven bemærket, og maatte nu vende sin Ild ogsaa i denne Retning. I over $1\frac{3}{4}$ Time stod Batteriet ene i Stillingen mod det saavel i Antal som Caliber betydeligt overlegne, fjendlige Artilleri og i en krydsende Ild, og der indtraadte derved for Batteriet flere kritiske Momenter, der stillede betydelige Krav til Befalingsmændenes Dygtighed og Conduite saavel som til Betjeningsmandskabets Koldblodighed og Raskhed. Først Kl. omtrent $11\frac{3}{4}$ sendtes 12te Batteri (Lund) frem til Forstærkning, hvilket opkjørte V. for Chausseen, og noget senere efter Anmodning fra 1ste Division det 24 Pds. Granatkanon-Halvbatteri Jonquières, der tog Stilling med 2 Kanoner paa højre Fløj af Batteriet Haxthausen og med 2 Kanoner paa højre Fløj af Batteriet Lund.

Medens Infanterifægtningen ved Chausseen, som vi have seet, var standset paa den korte Tid nær, hvor Dele af den fjendlige Avantgarde-Brigade havde fulgt den 4de Brigades fremadgaende Bevægelse, var Kampen stadigt bleven fortsat ved Vejen fra Gammellund til Isted. Vore der værende 3 Batailloner, 11te og 3die Linie-Bataillon samt 5te Forstærknings-Bataillon, der agerede hver for sig uden nogen overordnet Commando, idet sidstnævnte Bataillon for Størstedelen holdtes i

Reserve, havde ikke formaaet at trænge længere frem; den Frontal- og Flankeild, hvormed de bleve modtagne af Afdelingerne af den 1ste og 12te slesvig-holstenske Bataillon, havde været saa heftig, at 3die Linie-Bataillon tvertimod, efterat den havde fremsendt Alt paa 1 Peloton nær i Front og Flanke, og efterat den havde lidt et betydeligt Tab, havde seet sig nødt til at foretage en Frontforandring bagud om venstre Fløj og noget efter gaae tilbage ind i Bøgmose henimod den Vej, som gennemskjærer Mosen, for at ralliere sig. 5te Forstærknings-Bataillon, der ogsaa var bleven endel udsat for den fjendlige Flankeild, havde fulgt 3die Linie-Bataillons Bevægelser, hvorimod det var lykkedes 11te Linie-Bataillon endnu en Tid lang at holde sig ved Gammellund Vejen. Paa Grund af sin isolerede Stilling, og da fjendlige Tropper atter bemærkedes under Fremrykning Syd fra, lod Oberst Staggemeier imidlertid senere Bataillonen trække sig tilbage til Hegnene tæt S. for Bøgmose, hvor den henimod Slutningen af Artillerikampen paa venstre Fløj kom i Forbindelse med 5te Forstærknings-Bataillon, der, fulgt af 3die Linie-Bataillon som Reserve, atter var rykket frem og havde indtaget en Stilling med venstre Fløj henimod Chausseen, Front imod Sydøst.

Under Artillerikampen samledes efterhaanden de Tropper af 1ste Division, der vare bestemte til at udføre Angrebet langs Chausseen, og opstilledes, som vi senere nærmere skulle see, i Colonner bag Artilleriets Stilling, samtidigt som General de Meza fortsatte sin samlende og ordnende Virksomhed ved 2den Division. 5te Reserve-Bataillon, der stadig var udsat for en heftig Ild fra det fjendlige Artilleri, havde kun med Vanskelighed kunnet holde Stand overfor Fjendens Bestræbelser efter at gjenvinde de tabte Højder; ogsaa 4de Compagni havde maattet udsendes til Understøt-

telse for højre Fløj, enkelte Dele af Bataillonnen havde næsten forskudt sig, en Reserve var ikke mere for Haanden, og Major Scharffenberg havde derfor seet sig foranlediget til at give Brigaden Melding om Bataillonens vanskelige Stilling. General de Meza, der netop var tilstede, da denne Melding indtraf, lod som Følge deraf 2den Forstærknings-Bataillon frempoussere sine Skytter og sit 1ste Compagni til Hegnene sydvestlig for Isted, medens Resten af Bataillonnen besatte Byen, og ved disse Troppers kraftige Bistand lykkedes det at hævde det vundne Terrain; et Forsøg paa ved Bataillonens Tapriffelskytter at hæmme den fjendelige Artilleriild blev dog uden Resultat. I Reserve V. for Isted stod 2det Jægercorps og bagved dette 1ste og 2det Compagni af 6te Reserve-Bataillon, der Kl. omtrent 11 vare blevne beordrede frem fra Passet N. for Rømmek; 3die og 4de Compagni af denne Bataillon, som havde besat Stenskov og efter Ordre vare forblevne der for at observere Terrainet i venstre Flanke, vare ikke blevne kaldte tilbage til Bataillonnen. Henimod Slutningen af Artillerikampen lod General de Meza endelig 1ste Forstærknings-Jægercorps, der havde samlet sig vestlig for Rømmek i Nærheden af Chausseen, rykke frem til Isted, hvor ogsaa, dog først noget senere, 2det Forstærknings-Jægercorps samlede. Allerede en Tid forinden General de Meza afsendte sin sidst anførte Melding til Overcommandoen, var der fra Oberst Krabbe indløbet Melding om, at han havde Vanskelighed ved at holde sig ved Vedelspang, da han havde hele Oberst Abercrons Brigade imod sig, og Generalen havde derfor ladet Obersten tilkjendegive, at han i Nødsfald maatte repliere sig paa 2den Brigade; til Kampen ved Vedelspangskal Fremstillingen nu foreløbigt atter vendesig.

Da Oberst v. d. Tann Kl. omtrent 5 Morgen overbragte Oberst Abercron Ordren til foreløbigt at

standse med Offensiven, havde Sidstnævnte, som det vil erindres, for Størstedelen ladet sine Afdelinger re-passere Defleet, og det 2det slesvig-holstenske Jægercorps, som vi forlode i en Stilling i og V. for Skoven S. for Katbæk, havde fremdeles alene maattet udholde Kampen mod vore Tropper. Navnlig i Skoven trængte 3die Jægercorps, hvis 1ste Compagni nu ogsaa var blevet draget frem i forreste Linie, stærkt paa tildels i den fjendlige Stillings højre Flanke, og det fjendlige Jægercorps havde derfor efterhaanden maattet trække sig tilbage til og i Højde med den sydlige Del af Skoven, idet det V. for Mysunde Vejen værende Compagni samtidigt var blevet draget bort til Understøttelse for den stærkt truede, højre Fløj. Medens Højderne N. V. og V. for Skoven saaledes i Løbet af Fægtingen fuldstændigt kom i vore Troppers Magt, var paa Oberst Krabbes Befaling 1 Compagni af 10de lette Bataillon, det 3die under Capitain C. G. Müller, blevet detacheret til Sønder Farensted for ogsaa fra denne Side at afspærre Passet ved Vedelspang og for at observere den ved førstnævnte By formodede Bro; uden at støde paa nogen Modstand var Compagniet naaet til Byen, og da der ingen Bro fandtes der, var 1 Deling bleven sendt længere mod Vest for at søge Broen, medens Capitain Müller med sin øvrige Styrke gik frem i Retning af Mysunde Vejen, hvor det paa Grund af Bortdragelsen af det fjendlige Jægercompagni foreløbigt ikke mødte nogen Modstand.

Det ved Bavernes Antændelse givne Signal til at tage Offensiven var, som vi have seet, ikke blevet bemærket ved den slesvig-holstenske 2den Brigade*); derimod indtraf Kl. henad 6 den fra Hovedkvarteret

Fægtingen
foran Vedel-
spang indtil
dens Opher.

*) Efter Oberst Abercrons Paastand skal Oberst v. d. Tann ikke have omtalt for ham, at Antændelsen af Baverne

afsendte Officer foran Vedelspang med Ordre i saa Henseende. Da han imidlertid ikke traf Oberst Abercron, kom Befalingen ikke strax til dennes Kundskab, saa at Tiden gik hen indtil Kl. omtrent 6¹/₄, inden Fremrykningen kunde begynde; det bestemtes herved, at 1ste Afdeling af 7de Bataillon, der havde Teten, skulde gaae frem i Colonne ad Hovedvejen samtidigt med, at Jægerne skulde følge paa Fløjene, for saaledes at gjennembyrde og kaste vor Fægtningslinie. Bataillonnen havde dog kun begyndt sin Fremrykning, da den saa sig udsat for en heftig, omfattende Tirailleurdild, idet vore Tropper netop da trængte de fjendlige Jægere ud af Skoven samtidigt med, at 10de lette Bataillons 3die Compagni naaede frem fra Sønder Farensted og paa venstre Fløj kom i Forbindelse med en Del af 3die Jægercorps's 1ste Compagni under Capitain Magius, der var trængt frem i Terrainet V. for Mysunde Vejen. Der opstod derved en ikke ubetydelig Forvirring i de fjendlige Rækker, og det 6 Pds. Batteri Nr. 3, der ogsaa var kommet under vore Tirailleurs Ild, saa sig foranlediget til at gaae tilbage over Passet; men da 7de Bataillon udviklede sig paa begge Sider af Hovedvejen og optog Kampen i Forening med Jægercorpset, bragtes dog Fægtningen snart til at blive staaende, saameget mere som det ikke laa i Oberst Krabbes Plan at trænge længere frem imod Passet, og kort efter bleve vore Tropper, da Oberst Abercron efterhaanden betydeligt forstærkede sin Fægtningslinie, nødte til at vige for Overmagten. Tilvenstre hovedsagelig i Retning af Sønder Farensted fremsendte Obersten nemlig 1ste Afdeling af 5te Bataillon, i Retning af Nørre Farensted

---

skulde være Signalet til en Gjenoptagelse af den foreløbigt standsede offensive Bevægelse.

og mod Skoven 1ste Afdeling af 6te Bataillon, medens 2den Afdeling af 5te Bataillon fulgte efter som Reserve; det 6 Pds. Batteri Nr. 3 blev atter draget frem, hvorimod 2den Afdeling af 6te Bataillon samt det 3 Pds. og 12 Pds. Batteri, hvilket sidste havde fundet Lejlighed til at anbringe nogle Skud mod vore fra Skoven fremtrængende Tropper, forbleve bag Passet.

Klokken var omtrent 7^{1/2}. 10de lette Bataillons 3die Compagni og den i Forbindelse med dette kjæmpende Del af 3die Jægercorps's 1ste Compagni vare blevne trængte tilbage til Sønder Farensted, hvorfra de noget senere efter en levende Kamp, og efterat den i vestlig Retning udsendte Deling, der ikke havde fundet Brcen, atter var stødt til Compagniet, maatte gaae tilbage Nord paa over den der værende Mose. Ved Mysunde Vejen var Fjenden trængt frem indtil c. 1000 Alen fra vort Batteris Stilling, men ved dettes levende og virksomme Ild og ved et af Oberstlieutenant Ræder udført Modangreb lykkedes det atter at kaste ham tilbage henimod Vejen fra Sønder Farensted til Katbæk. Paa vor venstre Fløj endelig vare vore Tropper efter en heftig Kamp, hvorunder det omstridte Terrain afveklende gjenvandtes og tabtes, kastede ud af Skoven, saaledes at Fjenden stærkt truede venstre Fløj af Hovedstillingen foran Nørre Farensted. 4de Compagni af 3die Jægercorps, der hidtil var blevet holdt i Reserve, var blevet draget frem i forreste Linie hovedsagelig i Terrainet V. for Mysunde Vejen, ligeledes 4de Compagni af 10de lette Bataillon, hvoraf Halvdelen havde været afgivet til Bedækning for Batteriet, medens det andet Halvcompagni paa Oberst Krabbes Befaling for en Tid havde været dirigeret noget tilbage i nordvestlig Retning i Anledning af en indløben Melding om, at fjendtligt Infanteri havde vist sig ved Skoven mellem Nedre Stollik og Nørre Faren-

sted; iøvrigt vare 3die Jægercorps og 10de lette Bataillon under Kampens Gang blevne stærkt blandede mellem hinanden over hele Linien.

Saa vel fra 3die Jægercorps som fra 10de lette Bataillon var det blevet indmeldt, at de uden Forstærkning ikke vilde kunne holde deres Stilling, og Oberst Krabbe saa sig derfor nødt til at disponere over Størstedelen af den hidtil i Reserve holdte 4de Linie-Bataillon. Denne Bataillons 3die Compagni sendtes frem i Retning af Mysunde Vejen og bidrog i Forening med de øvrige der værende Tropper til, at Fjendens flere Gange gjentagne Forsøg paa med sine Colonner at trænge længere frem fuldstændigt mislykkedes; hver Gang bleve de fjendelige Colonner viste tilbage ved vort Artilleris og Infanteris heftige Ild, hvornæst vort Infanteri brød frem fra Stillingen og ved kraftige om end kortvarige Modangreb gjorde et ikke ubetydeligt Antal Fanger. Af 4de Linie-Bataillons 1ste Compagni var 1 Peloton under Overcommandersergent Meyer noget tidligere blevet detacheret for over Nedre Stollik at søge Forbindelse med 2den Brigade og ad denne Vej om muligt at naae frem til og besætte den hidtil forgjæves søgte Bro over Langsø; vi have allerede paa et tidligere Sted seet, at det lykkedes dette Peloton at naae frem til Broen. Med den øvrige Del af Compagniet samt 4de Compagni beordredes Capitain M. Müller at understøtte Fægtningsliniens venstre Fløj. Under Dækning af 1ste Compagnis Skytter rykkede Capitainen frem i sydøstlig Retning mod Skoven og passerede 3die Jægercorps's Kjæde, hvornæst ogsaa den øvrige Del af 1ste Compagni udvikledes i Kjæde bag et mod Skoven fremspringende Hegn; 4de Compagni dirigeredes endel østligere ind i Skoven, svingede derpaa til højre og gjorde nu i Forening med 1ste Compagnis Skytter og en Afdeling af

10de lette Bataillon et Angreb i Fjendens Flanke, medens den øvrige Del af 1ste Compagni paa samme Tid ligeledes rykkede frem. Ved dette overraskende og med megen Dygtighed førte Angreb kastedes Fjenden med Kraft tilbage gennem Skoven, og Capitain Müller lod nu sin Styrke indtage en Stilling bag den Vej, som skjærer Vejen fra Sønder Farensted til Katbæk, og bag en Jordvold i Skoven med venstre Fløj støttet til en af Mosens Indskjæringer og paa højre Fløj i Forbindelse med Afdelinger af 10de lette Bataillon og 3die Jægercorps. Gjentagne Gange gjorde Fjenden Forsøg paa at gjenvinde det tabte Terrain, men ogsaa her afvistes han hver Gang dels ved Ilden, dels ved Angreb med Bajonetten.

Skjøndt det saaledes hidtil var lykkedes Oberst Krabbe at standse Fjendens Fremrykning mod Hovedstillingen og holde Fægtningen staaende, var Situationen dog betænkelig. Kampen i hans højre Flanke ved Stollik havde vel trukket sig længere bort, men de Efterretninger, som hidtil havdes derfra, vare dog langt fra beroligende, Fjenden syntes at ville vedblive med sine Angreb paa hans Stilling, og til at imødegaae dem havdes foruden Halvescadrone endnu kun 1 Compagni af 4de Linie-Bataillon i Reserve. Under disse Forhold var det, at Oberst Krabbe afsendte den tidligere anførte Melding til Divisionen, at han havde Vanskelighed med at holde sig mod den ham angribende, fjendlige Brigade, men da han indsaa, at en Retraite vilde medføre store Ulemper og kunde gjøre det muligt for Fjenden at falde Armeens Hovedstyrke i venstre Flanke, besluttede han ikke desto mindre at søge at holde Stillingen til det Yderste. Imidlertid var der paa den fjendlige Side indløbet Efterretninger, der fik en afgjørende Indflydelse paa Forholdenes Udvikling og i hvert Fald gjorde det mindre vanskeligt for Oberst

Krabbe at gennemføre sin Beslutning, saa at han ikke blev sat i den Nødvendighed at gjøre Brug af den ham ved Divisionens Disposition givne og senere paany fra General de Meza modtagne Bemyndigelse til i Nødsfald at repliere sig paa 2den Brigade. For Sikkerheds Skyld erholdt dog den halve Ingenieurdeling under Capitain Thulstrup, der hidtil havde været beskæftiget med at sløje de fjendlige, iøvrigt temmelig ubetydelige Løbegrave paa Højderne S. Ø. for Nørre Farensted og med at danne de nødvendige Deboucheer for Batteriet Dinesen, Ordre til at forberede en Retraitestilling for Batteriet nordlig for Bøglund.

Af de fjendlige Tropper vare 2den Afdeling af 6te Bataillon samt det 3 Pds. og 12 Pds. Batteri endnu ikke blevne dragne frem over Passet. Kl. omtrent 8 havde Prinds Friedrich af Augustenborg bragt Oberst Abercron Meddelelse om de i Centrum forefaldne Begivenheder tilligemed Ordren til at handle efter eget Skjøn, og ikke længe efter indtraf ogsaa Major Wyneken med Efterretning om 3die Brigades Tilbagegang bag Langsø. Under denne Sagernes Stilling fandt Oberst Abercron det raadeligt at standse med Offensiven og indskrænke sig til Defensiven, en Anskuelse, som ogsaa Major Wyneken synes at have delt, og han beordrede derfor efterhaanden sine Tropper til at gaae tilbage bag Passet alene med Undtagelse af Afdelingen af 6te Bataillon, der skulde dække Tilbagegangen, men til hvilken dog et betydeligt Antal Tirailleurer af 2det Jægercorps og 7de Bataillon vedblivende sluttede sig. Understøttede af 4 Kanoner af det 6 Pds. Batteri fra en Position tæt N. for Passet, fortsatte imidlertid disse Tropper med stor Udholdenhed og Kraft Kampen, uden at den væsentligt forandrede Charakter, saa at den iværksatte Formindskelse af Fægtningslinien ikke synes at være bleven bemærket paa vor Side; ved

Middagstid bleve endelig ogsaa de nævnte Tropper beordrede tilbage. Som Følge af Oberst Krabbes Befaling om at holde Fægtningen staaende fulgte vore Tropper kun svagt efter; ikkun enkelte mindre Tirailleursafdelinger, der trængte længere frem mod Passet, vexlede endnu, ligesom ogsaa Batteriet, endel Skud med Fjenden, og Fægtningen hørte efterhaanden næsten ganske op. — Vi vende os nu til den fjendlige Overcommando.

Allerede Kl. henad 8^{1/2} havde General Willisen givet Oberst Gerhardt Ordre til at trække det 12 Pds. Batteri tilbage og saaledes at begynde Retraiten, men da Obersten anmodede ham om at maatte vente dermed endnu en halv Times Tid, eftersom Batteriets Stilling ikke syntes truet, havde han givet efter for dette Ønske og var lidt efter redet tilbage ad Chausseen for at begive sig til den for 1ste Brigade bestemte Samlingsplads ved Arnholt Sø. Ved den sydlige Udkant af Isted Skov mødte Generalen Major Wyneken, som netop ankom fra Vedelspang og afgav Melding om de ved 2den og 3die Brigade stedfundne Begivenheder, uden at han dog kunde meddele noget Bestemt om General v. d. Horst's og hans Troppers endelige Skjæbne; Majoren omtalte desuden, hvorledes han undervejs S. for Isted- og Kathrineskov havde truffet en Mængde sprængte Tropper, hvilket gav General Willisen Anledning til i bittre Ord at udtale sig om enkelte Troppeafdelingers Forhold. Generalen overdrog nu Majoren at bringe Obersterne Gerhardt og Wissel Ordre til successive at tiltræde Retraiten i Retning af Slesvig, og fortsatte derefter sin Vej henimod Arnholt Sø, hvor han personlig gav den der allerede indtrufne 2den Bataillon Befaling til at tage Stilling bag Bakken østlig for Reth Sø tæt ved Chausseen og det 12 Pds. Batteri Nr. 2, der atter var blevet bragt i kampdygtig

General Willisen, der har givet Ordre til at paabegynde Retraiteu, bestemmer sig til fremdeles at søge at holde Stillingen.

Stand, Ordre til at tage Stilling mellem Reth Sø og Bock Sø for at imødegaae en Fremrykning af vore Tropper ad Chausseen eller i venstre Flanke. Ved denne Tid, Kl. 9^{1/4}—9^{1/2}, modtog Generalen tillige mundtlig Melding af Stabschefen ved Reservecavaleriet, Ritmester Keudell, om de paa venstre Fløj forefaldne Begivenheder samt navnlig tillige om, at flere af vore Colonner, hvis Styrke paa Grund af Vejrliget vel ikke ret havde kunnet bedømmes, men som dog ansloges til omtrent 1 Bataillon, havde draget sig mod Sylvested*); det blev betydet Ritmesteren, at Reservecavaleriet skulde marchere til Kurborg for der at dække Armeens mod Rendsborg besluttede Retraite.

Klokken var lidt over 9, da Major Wyneken naaede N. for Isted Skov for at overbringe Ordren til at begynde Retraiten, men Forholdene havde der, siden Generalen var redet bort, væsenligt forandret sig. Kampen førtes ikke længer tæt foran Hovedstillingen, idet vore Tropper, som vi have seet, paa den Tid havde opgivet den sydlige Del af Isted og Plateauet S. for Isted Sø og vare gaaede tilbage til Byens nordlige Afsnit og Terrainet N. for Grydeskov, og

---

*) Det skal her bemærkes, at Major Gagern i sin Beretning af 31te Juli 1850 om Fægtningen ved Solbro og Jydbæk udtaler, at der ogsaa fra 1ste Brigade er blevet sendt Melding til Hovedkvarteret om vore Troppers Afmarche mod Sylvested; i hans i 1852 udkomne Skrift „Die erste schleswig-holsteinische Infanteri-Brigade in der Schlacht bei Istedt“ omtaler han imidlertid kun, at der fra Detachmentet ved Solbro gennem Brigaden er afsendt Melding til Hovedkvarteret om vore Troppers Forcering af Trenen og Detachmentets derved foranledigede Tilbagetog paa Jydbæk og videre paa Arnholt, i hvilken Melding vor Styrke var angiven til 3 Batailloner, 4 Escadroner og 2 Batterier.

heller ikke Vest fra truede nogen Fare, da vore Troppers Fremrykning ad Gammellund Vejen var bleven bragt til at standse. Ifølge Oberst Gerhardts Opfordring og med Obersterne v. d. Tanns og Wissels Billigelse blev det som Følge deraf besluttet at udsætte Befalingens Udførelse, indtil ny Ordre indtraf, i hvilken Anledning Major Wyneken red tilbage for at gøre General Willisen bekendt med Sagernes forandrede Stilling og indhente hans Beslutning. Resultatet blev, at Retraiten foreløbigt opgaves eller ialtfald udsattes, og at det blev paalagt Major Wyneken at bringe Oberst Abercron Ordre til at holde sin Stilling indtil Aften, da Generalen vilde holde sig den Udvej aaben, om fornødent at kunne lade Hæren gaae tilbage over Mysunde. Det 24 Pds. Granatkanon-Batteri sendtes atter frem i Stillingen N. for Isted Skov, hvor det placeredes V. for det 6 Pds. Batteri Nr. 2, ligeledes fremsendtes, dog først noget senere, 2det Halvbatteri af det 6 Pds. Batteri Nr. 1, der foreløbigt holdtes i Reserve, og endelig fik Reservecavaleriet, der nu var ankommet til Lyrskov, Befaling til at hvile og fodre i 2 Timer, medens al dets Bagage dog skulde dirigeres tilbage til Krop for, saasomt en stærkere Fremtrængen af vore Tropper bemærkedes, at gaae videre tilbage til Rendsborg.

Da General Willisen vendte tilbage til Kamppladsen N. for Skoven, havde vore Tropper vel atter sat sig i Besiddelse af det sydlige Isted og Højderne S. V. for denne By, men i Henhold til den danske Overcommandos Befaling holdtes, som vi have seet, Fægtningen fra vor Side staaende paa hele Linien, saa at der foreløbigt ikke blev gjort noget Forsøg paa at trænge længere frem imod den fjendlige Stilling; til at imødegaae et Angreb i venstre Flanke maatte den ved Arnholt Sø samlede Styrke ansees fuldstændigt

tilstrækkelig, saa at der heller ikke i saa Henseende skjønnedes at være nogen Fare. Det synes, som om disse Forhold i Forbindelse med de Forestillinger, der fra forskjellig, saaledes navnlig ogsaa fra Hertugen af Augustenborgs Side bleve gjorte Generalen, yderligere have styrket ham i Beslutningen om at holde ud i Stillingen, og at Tilliden og Troen paa et gunstigt Udfald af Kampen efterhaanden atter i det Mindste for en Tid er bleven vakt hos ham, hvorfor ogsaa det til Slesvig tilbagegaaede Hovedkvarter paany dirigeredes frem til Falkenberg.

Under Artillerikampen, i hvilken der paa vor Side fra først af kun var udviklet en Fjendens meget underlegen Styrke, højst regnet 22 mod 37 Kanoner, men som iøvrigt førtes paa forholdsvis store Afstande og paa Grund deraf uden noget betydeligere Tab, var der efterhaanden indtraadt en større Pause i Infanterifægtningen, der kun blev afbrudt ved de Forsøg, der fra slesvig-holstensk Side bleve gjorte for atter at komme i Besiddelse af de ovenfor nævnte Højder ligesom ogsaa af Passet S. for Isted Sø. Ved sidstnævnte Sted holdt de 2 Modstandere sig hver paa sin Side af Passet, hvorimod Grydeskov var ubesat alene med Undtagelse af den i Passets umiddelbare Nærhed liggende Del af Skoven, hvor endel slesvig-holstenske Tirailleurer havde sat sig fast. Commandoen paa denne Fløj af det fjendlige Centrum var bleven overtaget af General v. d. Horst, som var forbleven der med de Tropper, der havde fulgt ham tilbage over Passet, og som senere havde tilkaldt fra Gulholm en Afdeling af 11te Bataillon og den der værende Del (2—3 Compagnier) af 5te Jægercorps. Navnlig efter Ankomsten af denne Forstærkning Kl. omtrent 11 blev der gjentagne Gange gjort Forsøg paa at trænge frem mod vor Stilling, men hver Gang blev Angrebet afvist

navnlig ved Ilden fra Batteriet Just, som, uagtet det var udsat for en stærk Tirailleurild, vedvarende hævdede sin Stilling. Fra venstre Fløj havde General Willisen endnu Kl. noget over 11 ikke modtaget nogen yderligere Melding, og det synes, som om denne Udeblivelse af Meldinger efterhaanden har bevirket, at den modtagne Meddelelse om danske Troppers Bevægelse mod Sylvested ikke er bleven tillagt nogen videre Betydning, og at Generalen har troet uden Betænkelighed at kunne disponere over Størstedelen af den ved Arnholt Sø samlede Styrke til Understøttelse af Centrum, mod hvilket man kunde skjønne, at et Angreb forestod, idet det efterhaanden opklarende Vejrlig tillod et frit Overblik over Kamppladsen og de paa vor Side stedfindende Troppeconcentrationer henimod Chausseen. Ved ovennævnte Tid beordredes saaledes 3 Escadroner af Reservecavaleriet, nemlig 2den og 4de Escadron af 1ste Dragon-Regiment og 4de Escadron af 2det, at rykke frem i Trav til Isted Kro, og det 12 Pds. Batteri Nr. 2 til at stille sig til Raadighed for 3die Brigade; General v. d. Horst, der mente ikke at behøve Batteriet i Stillingen mellem Isted Sø og Langsø, befalede det at afgaae til Gulholm, men kort efter forandredes denne Befaling saaledes, at ikkun 2det Halvbatteri afgik til Gulholm, medens 1ste Halvbatteri holdtes tilbage ved Haarholm. 1ste Afdeling af 1ste Jægercorps, 1 Escadron og 4 Kanoner af det ridende Batteri, der som Reserve skulde følges af 3die Bataillon, hvis Stilling ved Arnholt besattes af 2den Afdeling af 12te Bataillon, erholdt Befaling til at rykke frem over Gammellund for at true vor højre Fløj; $\frac{1}{2}$ Times Tid senere beordredes dog 3die Bataillon, der paa Grund af en stedfindende Ammunitionsforsyning endnu ikke havde kunnet tiltræde Marchen, til at rykke frem til Isted Kro til Understøttelse for Avantgarde-Brigaden,

ligesom ogsaa 2 af Kanonerne under Dækning af 1 af de til Isted Kro fremsendte Escadroner maatte rykke ind i Fægtningslinien tilvenstre af det 12 Pds. Batteri Nr. 1. Kl. henad 12 bleve endelig ogsaa 2den Bataillon og 1ste Halvbatteri af det 6 Pds. Batteri Nr. 1 dirigerede frem ad Chausseen mod Isted Kro, men modtog undervejs, som vi snart nærmere skulle see, Befaling af den commanderende General til at vende om og marchere mod Skovby. Efter Bortsendelsen af det 12 Pds. Batteri Nr. 2 var man ved Hovedkvarteret kommen til Erkjendelse af, at der var bedre Anvendelse for Batteriet i Centrum, og 1ste Halvbatteri af det 6 Pds. Batteri Nr. 4 blev derfor draget ud af Fægtningslinien og i Forening med 1 Kanon af det 2det Halvbatteri dirigeret til Gulholm, hvor det Kl. omtrent 12^{1/4} afløste de der værende 12 Pds. Kanoner, der dernæst afmarcherede for at slutte sig til den øvrige Del af Batteriet; det ved Haarholm holdende Halvbatteri havde imidlertid allerede Kl. henad 12 ifølge højere Befaling i hurtig Gangart sat sig i Marche mod Isted Kro til Understøttelse for det truede Centrum.

Medens man paa fjendlig Side saaledes beredte sig paa at modtage det forestaaende Angreb, havde vore Tropper efterhaanden indtaget de dem befalede Stillinger. Efterat de disponible Afdelinger af 6te Brigade vare blevne samlede i Nærheden af Chausseen, og efterat den manglende Ammunition var bleven erstattet, var 1ste lette Bataillon bleven beordret at følge som Reserve for 5te Forstærknings-Bataillon, hvorimod Brigaden havde modtaget Befaling til at lade sine øvrige Afdelinger tage Opstilling bag det ved Sortehøj placerede Artilleri for paa nærmere Ordre, naar dettes Ild havde gjort sin Virkning, i Forbindelse med 2den Division at gaae frem til Angreb paa den fjendlige Stilling. Oberst Irminger havde med nogle

passende Ord forberedt og opmuntret Mandskabet til dette Angreb, som skulde bryde Fjendens sidste Modstand, hvilket var blevet besvaret med et tordnende Hurra, som vidnede om den Aand, der besjælede disse Tropper, skjøndt de for Størstedelen havde maattet udholde en langvarig og haardnakket Kamp. Under Fremrykningen til det forestaaende Angreb bleve Afdelingerne formerede i Compagnicolonner, som ved hensigtsmæssig Placering i Terrainet saa heldigt dækkedes mod den fjendlige Artilleriild, at Tabet under Artillerikampen var meget ringe. Som Reserve for 6te Brigade var bestemt at skulle følge 9de Linie-Bataillon, der, da den var skilt fra sin egen Brigade, havde anmodet om at maatte deltage i Angrebet i første Linie, men imidlertid havde erholdt et afslaaende Svar, samt endvidere 3die Forstærknings-Bataillon; sidstnævnte Bataillon var, formeret i Compagnicolonner, rykket frem i Bøgmose for at tilvejebringe Forbindelse med 11te Linie-Bataillon, angaaende hvis isolerede Stilling den havde erholdt Underretning, men ikke længe efter fik den gennem 1ste Division Ordre til at marchere til Chausseen og sætte sig i Colonne bag 9de Linie-Bataillon, der ogsaa stillede under Oberstlieutenant Gerlachs Commando. For at lette Overblikket gives nedenfor en Oversigt, der i sine Hovedtræk viser de i og nærmest Centrum værende, danske og slesvig-holstenske Troppers gjensidige Stilling Kl. omtrent 12 Middag:

De danske og slesvig-holstenske Troppers gjensidige Stilling i og nærmest Centrum Kl. omtrent 12 Middag.

Danske Tropper.

Paa venstre Fløj Ø. for Isted Sø stode:

5te Linie-Bataillon, 2den Reserve-Bataillon (3 Compagnier), 12te lette Bataillon, 1ste Reserve-Bataillon — Bataillonens 2det Compagni stod ved Broen over Langsø —, 2det og 4de Compagni

af 3die Reserve-Bataillon, 2den Escadron og 1 Deling — den fra Nørre Farensted retournerede — af 3die Escadron af 4de Dragon-Regiment, 1ste og 2den Gardehusar-Escadron, der Kl. omtrent 9^{1/2} vare afgaaede til Raadighed for 2den Division, 11te Batteri (Just) i Position med 6 Kanoner paa Højden N. for Grydeskov og 2 Kanoner paa Højden N.Ø. for Isted Sø samt en mindre Ingenieurafdeling; længere tilbage endelig 13de Linie-Bataillon. Den samlede Styrke udgjorde saaledes 5^{1/4} Batailloner, 3^{1/4} Escadroner og 8 Kanoner samt en mindre Ingenieurafdeling.

V. for Isted Sø befandt sig:

I forreste Linie i den sydlige Del af Isted By og paa Højderne S. og S.V. for denne 2den Forstærknings-Bataillon og 5te Reserve-Bataillon, som Reserve V. for Byen 2det Jægercorps og 1ste og 3die Compagni af 6te Reserve-Bataillon, i Isted 1ste Forstærknings-Jægercorps, længere tilbage 2det Forstærknings-Jægercorps, 4de Compagni af 3die Reserve-Jægercorps, 7de Batteri (Baggesen) med 5 Kanoner i Position nordlig for Isted under Bedækning af 2den Reserve-Bataillons 4de Compagni samt den resterende Del af 4de Dragon-Regiments 1ste og 3die Escadron og 1^{1/4} Deling Ingenieurer; ved Stenskov endelig 3die og 4de Compagni af 6te Reserve-Bataillon. Den hele Styrke udgjorde saaledes 6^{1/2} Batailloner, c. ³/₄ Escadron og 5 (6) Kanoner samt 1^{1/4} Deling Ingenieurer.

Ved Flensborg-Slesvig Chaussee stode:

I Position ved Sortehøj 6te Batteri (Haxthausen), 12te Batteri (Lund) og Granatkanon-Halvbatteriet Jonquières under Bedækning af 3 Compagnier af 3die Reserve-Jægercorps; opstillede i Colonner

bagved Artilleristillingen 2det og 4de Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps, 4de Forstærknings-Bataillon, Garden til Fods, 2den lette Bataillon (1ste, 2det og 4de Compagni), 9de Linie-Bataillon (1ste, 2det og 3die Compagni) samt 1 Deling Ingenieurer; i Bøgmose under Marche til Chausseen 3die Forstærknings-Bataillon; c. 800 Alen bag Sortehøj 8de Batteri (Mossin) under Bedækning af 1ste Compagni af 1ste Forstærknings-Bataillon; i Nærheden af sin tidligere havde Position 4de Batteri (Marcussen); længere tilbage endelig den resterende Del af Reserveartilleriet, nemlig 1ste Batteri (Lumholtz), 2det Batteri (Schultz)*) under Bedækning af 9de Bataillons 4de Compagni og Granatkanon-Halvbatteriet Kauffmann, samt 9 Escadroner af Reserve-cavaleriet med 6 Kanoner af 10de Batteri (Wegener) — 5te Dragon-Regiments 3die og 6te Dragon-Regiments 2den Escadron vare med 2 af Batteriets Kanoner og 2det Compagni af 1ste Forstærknings-Bataillon under Marche fra Bollingsted til Engbro, der holdtes besat af 1ste Forstærknings-Bataillons 3die og 4de Compagni — Den ved Chausseen disponible Styrke bestod saaledes af 6^{1/4} Batailloner, 9 Escadroner og 62 Kanoner, deraf 20 i Position, samt 1 Deling Ingenieurer.

Paa vor højre Fløj i Bøgmose befandt sig:

I forreste Linie 5te Forstærknings-Bataillon og 11te Linie-Bataillon, hvortil 2den lette Bataillons 3die Compagni havde sluttet sig; bagved som Reserve 3die Linie-Bataillon og 1ste lette Ba-

*) Dette Batteri beordredes til at forblive ved Reserveartilleriet istedetfor 8de Batteri (Mossin), der attachededes 1ste Division.

taillon. Den her samlede Styrke udgjorde saaledes $4\frac{1}{4}$ Batailloner.

Den i Centrum disponible Styrke udgjorde saaledes ialt $22\frac{1}{4}$ Batailloner, 13 Escadroner og 76 Kanoner samt $2\frac{1}{2}$ Delinger Ingenieurer; af Kanonerne stode 33 i Position.

Slesvig-holstenske Tropper.

Paa højre Fløj ved Passet S. for Isted Sø samt i Kathrineskov og den østligste Del af Isted Skov stode:

$1\frac{1}{2}$ Bataillon af 4de Brigade, nemlig 4de Jægercorps og en Afdeling af 14de Bataillon, af Avantgarde-Brigaden en Afdeling af 8de Bataillon og 1 Compagni af 15de Bataillon, af 3die Brigade c. $2\frac{1}{4}$ Batailloner, nemlig 5te Jægercorps, en Afdeling af 11te Bataillon og Dele af 9de og 10de Bataillon, samt endelig 2 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 4, tilsammen c. $4\frac{1}{2}$ Batailloner med 2 Kanoner. Desuden befandt sig i Egnen ved Haarholm under Marche til Gulholm 5 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 4.

1 Hovedstillingen foran og i Isted Skov stode:

I Position tildels i der værende Forskandsninger, længst mod Øst det 6 Pds. Batteri Nr. 2, dernæst det 24 Pds. Granatkanon-Batteri, det 6 Pds. Batteri Nr. 5 (6 Kanoner) og det 12 Pds. Batteri Nr. 1, sidstnævnte V. for Chausseen; noget vestligere 2 Kanoner af det ridende Batteri under Dækning af 1 Escadron. Af Infanteri stode Ø. for Chausseen med Skytter foran Artilleriet: Af 4de Brigade 13de Bataillon og en Afdeling af 14de Bataillon, af Avantgarde-Brigaden en Afdeling af 8de Bataillon, 3 Compagnier af 15de Bataillon og 3die Jægercorps; V. for Chausseen

1ste Bataillon og en Afdeling af 12te Bataillon. I Reserve i Nærheden af Isted Kro stode den netop ankomne 3die Bataillon, 2 Escadroner og 2det Halvbatteri af det 6 Pds. Batteri Nr. 1; under Fremmarche længere tilbage 2den Bataillon og 1ste Halvbatteri af det 6 Pds. Batteri Nr. 1; ved den østlige Del af Isted Skov 1 Escadron; under Marche fra Haarholm mod Isted Kro 1ste Halvbatteri af det 12 Pds. Batteri Nr. 2. Den hele Styrke udgjorde saaledes $7\frac{1}{4}$ Batailloner, 4 Escadroner og 44 Kanoner, deraf 32 i Position.

Paa venstre Fløj befandt sig:

Under Marche til Gammellund en Afdeling af 1ste Jægercorps, 1 Escadron og 2 Kanoner af det ridende Batteri; i og ved Arnholt en Afdeling af 12te Bataillon; paa Højderne Ø. for Arnholt Sø 3 Compagnier af 4de Bataillon; S. for Arnholt Sø en Afdeling af 1ste Jægercorps og 1 Compagni af 4de Bataillon; S. for Lyrskov stode af Reservecavaleriet endnu kun 2 Escadroner, da der yderligere var blevet detacheret 2 Escadroner og de resterende 4 Kanoner af det ridende Batteri. Den samlede Styrke var saaledes $2\frac{1}{2}$ Batailloner, 3 Escadroner og 2 Kanoner.

Hele den i og nærmest Centrum værende Styrke, Tropperne ved Arnholt Sø medregnede, udgjorde saaledes c. $14\frac{1}{4}$ Batailloner, 7 Escadroner og 48 Kanoner, deraf 34 i Position; desuden befandt sig ved Gulholm c. $1\frac{3}{4}$ Bataillon, 1 Escadron og 4 Kanoner og paa Marche mod dette Punkt 5 Kanoner.

Den ovenfor nævnte Detachering af Reservecavaleriet havde fundet Sted Kl. omtrent $11\frac{1}{4}$, idet Oberst Fürsen-Bachmann havde beordret Oberstlieutenant Buchwaldt at gaae frem over Dækketro med 1ste og 3die Escadron af 2det Dragon-Regiment og 4 Kanoner

af det ridende Batteri i Anledning af en Melding, der var indløben fra den derhen detacherede Ritmester Weise, om at danske Tropper i ikke ringe Styrke baade af Cavaleri og Infanteri rykkede frem ad Vejen fra Sylvested over Jægerkro mod Skovby. Meldingen blev befordret videre til Hovedkvarteret og undervejs afgivet til en af General Willisens Adjutanter, men af ham tilbageholdt, da han ikke tillagde den nogen Betydning, og kom saaledes ikke til Generalens Kundskab. Til den Oberst Schepelern underlagte Styrke skal Fremstillingen nu foreløbigt atter vende sig.

Klokken var, som allerede tidligere omtalt, omtrent 10, da Oberst Schepelerns i Sylvested samlede Styrke satte sig i Marche ad Vejen til Slesvig; Fordækningen overtoges af 6te Linie-Bataillon, der var udviklet i Compagnicolonner med fremsendte Skytter, 3die og 4de Compagni i første Linie, de 2 andre Compagnier i Reserve. Intet tydede paa, at Marchen var bleven bemærket af Fjenden, og flere fjendlige Trosvogne, der kom Nord fra over den der liggende Mose, bleve overraskede af vore Tropper og tagne. Først ved Jægerkro opdagedes en fjendlig Cavaleripatrouille, hvorfor den disponible Halvescadron Dragoner blev draget frem, og et mindre Commando af denne udsendt for at omgaae Gaarden; Fjenden trak sig dog betids tilbage, og Marchen fortsattes derpaa med Cavaleriet i Teten indtil c. 2000 Alen V. for Skovby, hvor Batteriets 3die Deling Kl. noget over 11¹/₂ beordredes at kjøre op S. for Vejen for ved nogle Skud at henlede det danske Hovedkvarters Opmærksomhed paa Brigadens Ankomst. Medens 6te Linie-Bataillon gik frem mod Skovby, fortsatte Halvescadronen sin Fremrykning ad Hovedvejen og fik derved Øje paa de 3 fjendlige Escadroner; men kort derpaa aabnede det fjendlige, ridende Halvbatteri fra en Stilling dels paa, dels tæt N. for Vejen en heftig

Oberst Schepelerns Brigade ankommer foran Skovby.

Ild saavel mod de nævnte Afdelinger, hvis Fremrykning derved bragtes til at standse, som mod de 2 Kanoner. Vort Batteris 3 øvrige Delinger bleve nu beordrede frem og toge Stilling i Højde med 3die Deling, 1ste Halvbatteri N. for Vejen, men kort efter, at de vare komne til Skud, protsede de fjendlige Kanoner paa og trak sig under vort Batteris levende Ild i Forening med Escadronerne Nord paa, da de, som det hedder i den slesvig-holstenske Cavaleri-Brigades Beretning, ansaae det for at være uden Nytte at udsætte sig for en Artilleriild, som de dog ikke vare i Stand til virksomt at kunne imødegaae. Medens 3die Brigades Hovedstyrke opmarcherede i 2 Træfninger, 1ste Jægercorps og 7de Linie-Bataillon i 1ste og formerede i Compagnicolonner henholdsvis paa venstre og højre Fløj af Batteriet, sendtes dettes 4de Deling under Capitain Stiernholm frem indtil c. 800 Alen fra Skovby, imod hvilken By 6te Linie-Bataillon fortsatte sin Fremrykning efter med sit 1ste Compagni at have forstærket sin forreste Linies højre Fløj.

Imidlertid var Commandoen over den slesvig-holstenske Hærs venstre Fløj af General Willisen bleven overdraget til Oberst Fürsen-Bachmann*), og

*) Ifølge den slesvig-holstenske Cavaleri-Brigades Rapport. Det synes iøvrigt, som om den midlertidige Commandeur for den slesvig-holstenske 1ste Brigade, Major Gagern, ikke har været vidende om den tagne Bestemmelse, og at der derfor har hersket endel Uklarhed med Hensyn til Ordningen af Commandoforholdene paa denne Fløj af Hæren, der tidligere havde været underlagt General Baudissins Commando. Den senere anførte, Major Gagern af General Willisen givne Befaling, med de endnu disponible Tropper af 1ste Brigade i Forbindelse med Cavaleri-Brigaden at kaste de til Skovby fremtrængte, danske Tropper tilbage over Trenen, var neppe egnet til at hæve Uklarheden.

Denne havde ved det fremsendte Cavaleris Retraite ladet 2den Afdeling af 1ste Jægercorps og 2det Compagni af 4de Bataillon bryde op fra deres Stilling S. for Arnholt Sø og sætte sig i Marche mod Dækkekro, og med disse Tropper fulgte paany Escadronerne og det ridende Halvbatteri. Efter at have naaet Korsvejen gik Jægerafdelingen frem ad Vejen til Sylvested, medens Compagniet af 4de Bataillon dirigeredes frem over Skovby, hvor det indtraf netop, som 6te Linie-Bataillons Tirailleurer vare ved at trænge ind i Byen. Det derved opstaaede Engagement var dog kun meget kortvarigt, da 6te Linie-Bataillon just paa den Tid — Klokken var henad 1 — havde erholdt Befaling til at gaae tilbage for som Arrieregarde at følge den øvrige Del af Brigaden, der var under Afmarche for at tiltræde Tilbagemarchen over Sylvested. Kl. omtrent 12¹/₄ var nemlig den fra Overcommandoen afsendte Ordonnants indtruffen med den tidligere nævnte Ordre til Brigaden om at gaae tilbage for bagom at forene sig med Hovedstyrken ved Isted; Ordren var efter sin Ordlyd meget bestemt, og skjøndt den var given for flere Timer siden, var der dog paa den Tid, den kom Brigaden ihænde, endnu intetsomhelst Tegn paa, at Forholdene væsenligt skulde have forandret sig, ligesom de Efterretninger, der erholdtes af Ordonnantsen, vare meget sørgelige. Oberst Schepelern troede derfor ikke at kunne undlade at følge den, en netop befalet Fremsendelse af Granatkanondelingen blev contramanderet, og om end med tungt Hjerte gav Obersten Befaling til, at Brigadens Afdelinger efterhaanden skulde indtage deres Plads i Marchecolonnen; Melding om Brigadens Tilbagemarche afsendtes strax til Overcommandoen. Under et ubetydeligt Engagement med den kun langsomt efterfølgende Fjende trak 6te Linie-Bataillon sig tilbage mod Sylvested-Slesvig Vejen, under hvilken

Bevægelse det nærmest Vejen værende 4de Compagni for dog for en kort Tid maatte danne en Flanke mod N. for Vejen fremrykkende, fjendlige Jægere og et Compagni af 4de Bataillon, der ligesom de øvrige Compagnier af denne Bataillon, noget senere efterfulgte af 1ste Halvbatteri af det 6 Pds Batteri Nr. 1 og 2den Bataillon, paa General Willisens Befaling under Major Gagerns Commando vare blevne dirigerede frem for at kaste vore Tropper tilbage over Trenen. Henimod Jægerkro standsede Fjenden imidlertid sin Fremrykning, og det nævnte Compagni af 6te Linie-Bataillon sluttede sig nu som Bagdækning til den mod Sylvested afmarcherende Bataillon.

Medens man i Hovedstillingen foran Isted Kro afventede det i Fronten forestaaende Angreb, var man pludseligt bleven opmærksom paa Kanonilden foran Skovby. Overraskelsen hos General Willisen og hans nærmeste Omgivelser maatte være saa meget større, da Meldingen om vore Troppers Fremrykning over Sylvested, som det vil erindres, var bleven tilbageholdt, og man var derfor ogsaa i Begyndelsen i Tvivl, om ikke den Røg, som bemærkedes, hidrørte fra forsemt, oplussende Kogeild, da Lyden af Skuddene ikke kunde høres paa Grund af den stærke Kanonade i Hovedstillingen. Da al Tvivl dog snart maatte svinde, afsendte General Willisen den fra Vedelspang retournerede Major Wyneken for at faae Klarhed om Forholdene og med Bemyndigelse til om fornødent at medtage 2den Bataillon. Den pludselige Tilsynekomst af en, som det paa Grund af vor Hærs numeriske Overvægt kunde befrygtes, muligen betydeligt overlegen, fjendlig Styrke bag Stillingens venstre Fløj og i en truende Nærhed af Hovedretraitelinien paa en Tid, hvor der allerede var disponeret over en betydelig Del af den ved Arnholt Sø samlede Styrke, kunde ikke

Andet end gjøre et stærkt Indtryk paa General Willisen og lade de Betæneligheder, han tidligere havde havt ved at fortsætte Kampen længer, paany fremstaae med forøget Kraft. Af hans i Hovedstillingen staaende Tropper var Artilleriet vel i fuldkommen Orden og hævdede med Ro sin Stilling, men ved Infanteriet var, naar alene undtages den i Reserve staaende 3die Bataillon, den taktiske Orden mere eller mindre brudt, og Afdelingerne blandede mellem hverandre samt stærkt rystede af den langvarige Kamp, saa at der var Grund til at befrygte, at det ikke vilde yde nogen kraftig og haardnakket Modstand mod et alvorligt Angreb, navnlig ikke under den deprimerende Indflydelse af en i Ryggen af Stillingen stedfindende Fægtning, og i saa Fald vilde Slaget ikke alene være tabt, men et fuldstændigt Nederlag blive Følgen. Under disse Forhold troede General Willisen ikke at burde sætte Alt paa eet Kort; han afventede derfor ikke Major Wynekens Tilbagekomst, men gav Kl. henad 12¹/₄, altsaa omtrent paa samme Tid som Oberst Schepelern modtog Overcommandoens Ordre til at gaae tilbage, Befaling til, at Slaget skulde afbrydes og Retraiten tiltrædes. De nærmere Anordninger i saa Henseende bleve truffet af Oberst v. d. Tann, og det synes at have været Hensigten atter for en Tid at optage Kampen i Stillingen mellem Arnholt Sø og Langsø, hvornæst da 2den og 3die Brigade skulde gaae tilbage over Mysunde, Avantgarde-Brigaden, 4de Brigade og Reserveartilleriet over Slesvig og 1ste Brigade samt Reservecavaleriet over Dannevirke til Rendsborg. Selv begav General Willisen sig tilbage ad Chausseen, hvor han lod 2den Bataillon vende om og sætte sig i Marche mod Skovby og hvor han kort efter gav Major Gagern, hvem han traf paa, den tidligere omtalte Befaling, med de disponible Tropper af 1ste Brigade i Forening med Cavaleri-Brigaden at

General Willisen bestemmer sig til endelig at opgive Slaget og giver Ordre til Retraite.

kaste de til Skovby fremtrængte, danske Tropper tilbage over Trenen. Henimod Arnholt Sø mødte General Willisen Major Wyneken, som havde bragt i Erfaring, at der fra vor Side endnu kun skulde være udviklet 2 Batailloner, 1 Batteri og noget Cavaleri, men som Generalen nu lod ride tilbage til Oberst v. d. Tann uden at underrette ham om den givne Ordre til Retraite. Paa Tilbagevejen til Isted Kro mødte Major Wyneken allerede det Artilleri, der havde havt Stilling i Nærheden af Chausseen; fast overbevist om, at en Misforstaaelse maatte finde Sted, udtalte han denne Anskuelse for Oberst Gerhardt med Tilføjende, at den commanderende General formentlig kun havde villet trække en Del af Tropperne tilbage, hvorved Obersten saa sig foranlediget til at lade det endnu i Reserve holdende 2det Halvbatteri af det 6 Pds. Batteri Nr. 1 i hurtigst Gangart kjøre op i den Stilling V. for Chausseen, som det 12 Pds. Batteri Nr. 1 tidligere havde havt inde; da en stor Del af Avantgarde-Brigadens Infanteri, navnlig V. for Chausseen, foruroliget ved Rygtet om den omgaaende Bevægelse, havde fulgt det tilbagegaaende Artilleri, tildels ogsaa, som det synes, efter directe højere Befaling, lod Oberst Gerhardt for at dække Artilleriet 2den Afdeling af den i Reserve staaende 3die Bataillon opløse sig i Kjæde bag Hegnet umiddelbart V. for de 4 Kanoners Opstilling, medens denne Bataillons 1ste Afdeling blev staaende i sluttet Orden som Soutien tæt V. for Chausseen for i fornødent Fald at optage de foran i Fægtning værende Tropper. Af det østligere staaende Artilleri vare allerede 1ste Halvbatteri af det 24 Pds. Granatkanon-Batteri og 1ste Halvbatteri af det 6 Pds. Batteri Nr. 2 gaaede tilbage ad Vejen til Ny Bjerent, og de endnu i Stillingen tilbageblevne Halvbatterier netop i Begreb med at skulle følge. Klokken var omtrent 12^{1/2}.

General Krogh
befaler Stor-
men paa den
fjendlige Still-
ing; Begiven-
hedernes Gang
indtil Kam-
pens Opher.

Ilden fra vore Batterier, iblandt hvilke 8de Batteri (Mossin) just havde afløst 6te Batteri (Haxthausen) i dets Stilling ved Chausseen, havde ikke kunnet bringe det fjendlige Artilleri til Tavshed, og Overcommandoen befalede derfor Kl. noget over 12^{1/4}, at Infanteriet skulde gaae frem til Angreb paa den fjendlige Stilling. Af 6te Brigades Afdelinger gik frem i første Træfning, regnet fra Højre til Venstre, V. for Chausseen 1ste Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps, 1ste og 2det Compagni af Garden til Fods og 1ste og 2det Compagni af 4de Forstærknings-Bataillon, Ø. for Chausseen 3die og 4de Compagni af 4de Forstærknings-Bataillon og 3die og 4de Compagni af Garden til Fods; Ø. for Chausseen gik ligeledes frem 4de Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps, og noget længere tilbage fulgte 2den lette Bataillon som Soutien; 1ste Ingenieurdeling, hvoraf 3 Sectioner hidtid havde været attachedede 4de Brigade og 2 Sectioner 6te Brigade, var af Delingens Commandeur, Capitain Jørgensen, bleven samlet for at være paa rede Haand, dersom der under Angrebet paa den fjendlige Stilling skulde blive Brug for den, og beordret at følge Gardens Bevægelser. Brigadecommandeuren, Oberst Irminger, havde selv til Fods sat sig i Spidsen af 4de Forstærknings-Bataillon. Det fjendlige Halvbatteri modtog vore Tropper, navnlig de af dem, der befandt sig ved eller nærmest V. for Chausseen, med en heftig Ild først med Kugler, senere med Shrapnels og Kardæsker. Ikke desto mindre fortsattes Fremrykningen med den største Kraft og Orden, og ved hensigtsmæssig Benyttelse af de smaa Folder i Terrainet undgik selv de sluttede Afdelinger at lide betydeligere Tab; dog blev blandt Andre Commandeuren for 4de Forstærknings-Bataillon, Major Saint-Aubain, saaret af en Granat, der knuste hans højre Ben og derved kort efter forvoldte hans Død. Da man

naaede frem paa Geværskuds Afstand, blev Angrebet stedse voldsommere, idet vore Tropper i Løb styrtede frem mod den fjendlige Stilling. Det Ø. for Chausseen staaende, slesvig-holstenske 3die Jægercorps veg tilbage, hvorimod Afdelingen af 3die Bataillon endnu holdt sig i sin Stilling bag Gjærdet tæt V. for Halvbatteriet; den som Soutien staaende 1ste Afdeling af 3die Bataillon havde netop ifølge en tidligere given Bestemmelse villet udvikle sig i spredt Orden for i fornødent Fald at optage de i Fægtning værende Tropper, da den af Oberst Gerhardt erholdt Ordre til endnu at vente dermed. Faa Minutter efter befalede Oberst Gerhardt Commandeuren for 3die Bataillon at lade blæse »Tilbage« til sin foranværende Afdeling og tillige at bringe Artilleriet Ordre til Retraite, ligesom han strax efter directe befalede Bataillonens 1ste Afdeling at gaae tilbage i sluttet Orden. Da Signalet blev givet, og Tirailleursne som Følge deraf løbe tilbage, vare vore Skytter naaede frem til i kort Afstand fra Batteriet, mod hvilket de nærmeste Dele af Garden til Fods, 4de Forstærknings-Bataillon og 1ste Reserve-Jægercorps's 1ste Compagni nu stormede løs. En Del af vore Skytter havde allerede overskredet det Gjærde, bag hvilket Halvbatteriet var placeret, da i samme Øjeblik den ene af de bagved holdende, fjendlige Escadroner, nemlig 2den Escadron af 1ste Dragon-Regiment, efter Befaling af den der tilstede værende Stabschef ved Cavaleriet, Ritmester Keudell, gik frem til Attaque for om muligt at frelse Kanonerne. Vore Skytter, der hurtigt vare vegne tilbage bag Gjærdet og tildels havde formeret Kredse, modtog imidlertid de fjendlige Dragoner, der tilmed saae sig standsede af Gjærdet, paa nært Hold med en heftig Ild, hvorved nogle Ryttere og Heste styrtede, og Resten ilsomt vendte om og derved undervejs nedred endel af deres

egne tilbagegaaende Tirailleurs. Ved Attaquen var det dog lykkedes Commandeuren for Batteriet, Capitain Seweloh, at redde 1 af Kanonerne, der fik protset paa, hvorimod de øvrige 3 Kanoner maatte efterlades og faldt i vore Troppers Hænder, da de 2 Forstillinger allerede noget tidligere havde taget Flugten, og den tredie var væltet og Stanghestene saarede.

Medens 6te Brigade derpaa fortsatte sin Fremrykning mod Skoven, blev den tilbage vigende Fjende og navnlig Chausseen ved Indgangen til Skoven beskudt af Batteriet Mossin og Halvbatteriet Jonquières, der vare rykkede frem til en Stilling c. 1500 Alen S. for Sorteøj henholdsvis tilvenstre og tilhøjre af Chausseen. Enhver ordnet Modstand fra Fjendens Side paa dette Punkt horte dog nu op, og ikkun enkelte, mindre Tirailleursafdelinger navnlig af 3die Bataillons 2den Afdeling satte sig fast ved Isted Kro, der var kommen i Brand, og bag Hegnene V. for denne, hvorfra de dog snart bleve fordrevne af vore fremrykkende Tropper. Da det fjendlige Cavaleri var blevet udsat for vort Artilleris Ild, var det nemlig jaget tilbage mod Chausseen ved Indgangen til Skoven, hvor det stødte sammen med det 1ste Halvbatteri af det 12 Pds. Batteri Nr. 2, der netop nu var ankommet, og hvis Commandeur, Lieutenant Kauffmann, var redet noget frem for at ud-søge sig en Position. Som Følge af, at Chausseen derved tildels var spærret, bøjede Cavaleriet i fuldt Firspring af til Højre og Venstre og jog saaledes, hensynsløst ridende Alt overende, navnlig ogsaa ind paa den tæt V. for Chausseen tilbagemarcherende, sluttede Afdeling af 3die Bataillon, der fuldstændigt blev sprængt. Det moralske Indtryk af denne blinde Tilbagejagen havde de alvorligste Følger, idet det Infanteri, som skulde have dækket Retraiten, i Uorden spredte sig i Skoven og blev revet med paa Flugten, saa at

Mandskabet i Begyndelsen var aldeles døvt for Officerernes Commando til at standse, da mange troede at have det danske Cavaleri midt imellem sig. Paa en regelmæssig Samling var der under disse Forhold, hvor Chausseen var opfyldt af alle Slags Kjøretøjer, der i vild Hast søgte at komme forbi hverandre, ikke at tænke, og om det end hist og her lykkedes Officerernes Bestræbelser at samle mindre Trops af forskjellige Troppeafdelinger og faae dem til at gjøre Front og tage Stilling*), saa kunde dog disse Stillinger kun i meget kort Tid holdes, da al Sammenhæng og ordnet Ledelse var gaaet tabt, og vore forfølgende Tropper stadigt trængte stærkt paa. Ogsaa det 12 Pds. Halvbatteri havde gjort Omkring, og 3 af dets Kanoner vare i rask Gangart farede tilbage ad Chausseen; den fjerde Kanon var det derimod lykkedes den nu tilstedekomne Halvbattericommandeur at faae standset og afprotset, og først efter at have gjort nogle Skud mod vore fremtrængende Tropper var ogsaa denne Kanon kjørt tilbage.

Af 6te Brigades Afdelinger havde navnlig Garden til Fods og de 2 Compagnier af 1ste Reserve-Jægercorps overtaget Forfølgelsen i forreste Linie, idet Gardens 1ste og 2det Compagni og Jægercorpsets 1ste Compagni vedblivende holdt sig V., de andre Compagnier Ø. for Chausseen; 4de Forstærknings-Bataillon havde for Størstedelen samlet sig og fulgte ad Chausseen, medens 2den lette Bataillon gik frem igjennem

---

*) Ret betegnende ere Oberst Gerhardts Ord til Lieutenant Eickstedt af 3die Bataillons 1ste Afdeling, der havde faaet samlet c. 80 Mand, som han var i Færd med at rangere: „Det er den første Afdeling af alle Tropperne, som staaer samlet i Orden, besæt De med dem Hegnet der tilhøjre.“

Skoven Ø. for denne. Batteriet Mossin, der havde erholdt Ordre til at følge 6te Brigade, lod efter at være kommet forbi Isted Kro sit 1ste Halvbatteri under Lieutenant Buntzen gaae frem tilhøjre over Højderne V. for Skovranden, hvor det fik Lejlighed til at beskyde det mod Lyrskov tilbagegaaende, fjendlige Infanteri; 2det Halvbatteri under Lieutenant Hertel fulgte ad Chausseen gennem Skoven. Fjenden forfulgtes rask til den sydlige Udkant af Isted Skov, der naaedes Kl. noget over 1¹/₂, men her indtraadte en delvis Standsning i Fremrykningen, da Fjenden holdt Passet ved Lyrskov besat, og Dele af det tilbagegaaende Infanteri havde sat sig fast bag Afsnittet S. for Skoven, navnlig ved de forreste Huse af Bjerenthede og i Terrainet henimod Reth Sø, under Dækning af det 12 Pds. Batteri Nr. 1 og det 6 Pds. Batteri Nr. 5, som efter General Willisens Befaling havde taget Position paa Højderne ved Chausseen og derfra aabnede Ilden mod vore Tropper. Af dette Artilleri blev ogsaa 2det Halvbatteri af Batteriet Mossin beskudt, da det naaede Udkanten af Skoven, hvorfor Halvbatteriet tog Stilling tilhøjre af Chausseen bag et der værende Stengjærde og strax besvarede Ilden. — Imidlertid havde den danske Overcommando befalet de længere tilbage staaende Tropper ved Chausseen at følge den fremadgaaende Bevægelse, og lignende Befaling tilgik vore i Bøgmose værende Afdelinger, der erholdt Ordre til at trække sig hen til Chausseen. Med 3die Forstærknings-Bataillon og 9de Linie-Bataillon var det blevet Oberstlieutenant Gerlach paalagt foreløbigt at besætte Terrainet ved Isted Kro, og til denne Styrke sluttede sig snart 3die Linie-Bataillon. Reservecavaleriet med det samme attachederede Batteri Wegener erholdt kort efter sin Ankomst til Isted Kro Ordre til at

rykke frem til Forfølgelse af Fjenden Vest om Slesvig ad Vejen over Lyrskov, Skovby og Hysby.

Af vore i og ved Isted staaende Tropper var 5te Reserve-Bataillon i Forening med den nærmest samme fægtende Del af 2den Forstærknings-Bataillon, strax efterat 6te Brigades Afdelinger vare komne i Højde med den, ogsaa gaaet frem til Angreb, og til dette Angreb havde efter Befaling af Oberst Ræder, der netop paa samme Tid havde bemærket, at 2den Brigade allerede var under Fremrykning paa Plateauet S. for Isted Sø, tillige den øvrige Del af 2den Forstærknings-Bataillon sluttet sig; i 2den Træfning fulgte, udviklede i Compagnicolonner, 2det Jægercorps og tilvenstre for dette 1ste og 2det Compagni af 6te Reserve-Bataillon. Fjenden, der kun gjorde svag Modstand, kastedes strax, og i Løb toges Skovkanten, hvornæst 5te Reserve-Bataillon og den med denne fægtende Del af 2den Forstærknings-Bataillon forfulgte den vigende Fjende gennem Skoven til dens sydlige Udkant, idet de efterhaanden nærmede sig til Chausseen og for en Del trak sig over paa dennes vestlige Side, medens Hovedstyrken af 2den Forstærknings-Bataillon gik frem gennem den østligste Del af Skoven ved Vejen til Ny Bjerent og snart kom i Forbindelse med den fremrykkende 2den Brigade. Strax efterat den nordlige Skovrand var tagen, havde 2det Jægercorps og de 2 Compagnier af 6te Reserve-Bataillon sat sig i Marchecolonne og rykkede nu frem ad den ovenfor nævnte Vej, og ad denne fulgte efterhaanden ligeledes de øvrige ved Isted værende Tropper alene med Undtagelse af 2det Forstærknings-Jægercorps, der først noget senere blev dirigeret frem over Isted Kro.

Kl. omtrent 12¹/₂ havde Oberstlieutenant Henckel i Overensstemmelse med den givne Befaling, da man havde bemærket, at vore Tropper vare under Frem-

rykning ved Chausseen, beordret de ham midlertidigt underlagte Afdelinger til at storme Passet S. for Isted Sø. Stormen indlededes med, at Batteriet Just aabnede en heftig Kardæskild mod Passet med dets nærmeste Omgivelser og tillige levende beskød de fjendlige Piecer, der endnu vare blevne tilbage i Stillingen. Med 2den Reserve-Bataillon i Teten stormede vore Tropper derpaa Passet uden dog at møde nogen alvorligere Modstand, hvornæst Oberstlieutenant Henckel lod 5te Linie-Bataillon udvikle sig tilvenstre i Retning af Kathrineskov, medens 12te lette Bataillon sendtes frem tilhøjre paa Plateauet S. for Isted Sø for at søge Forbindelse med Tropperne fra Isted; 2den Reserve-Bataillon rykkede frem i Midten noget en reserve, og yderst paa venstre Fløj ad Vejen, der fører O. om Kathrineskov til Ny Bjerent, 4de Compagni af 3die Reserve-Bataillon; noget længere tilbage fulgte 1ste Reserve-Bataillon samt Cavaleriet som Reserve, medens Batteriet Just under Dækning af 3die Reserve-Bataillons 2det Compagni tog Position paa Plateauet S. for Isted Sø for at understøtte Infanteriet under dets Fremrykning og rensø Hegnene for de fjendlige Kjæder. Efter c. $\frac{1}{4}$ Times Fægtning, under hvilken Fjenden kastedes tilbage paa Kathrineskov, hvis Udkant ogsaa toges uden nogen alvorligere Modstand, vare de forreste over Isted fremrykkende Afdelinger komne i Højde med 2den Brigade, og den samlede Styrke rykkede nu videre frem gennem Skoven i Retning af Ny Bjerent. Ved at rykke ind i den nordøstlige Del af Skoven var navnlig 5te Linie-Bataillon bleven temmelig levende beskudt af nogle Piecer, sandsynligvis af det 6 Pds. Batteri Nr. 2, der havde taget Stilling hinsides Langsø, og 2 Kanoner af Batteriet Just under Commando af Lieutenant Thestrup vare derfor blevne beordrede frem til Understøttelse. Da Kanonerne

naaede frem til den Vej, som fører Øst om Kathrineskov, havde de fjendlige Piecer imidlertid allerede opgivet deres Position, men Lieutenant Thestrup fandt dog Lejlighed til fra to forskellige Stillinger ved den nævnte Vej at beskyde det retirerende, fjendlige Infanteri. For at dække Retraitten satte en Del af de fjendlige Tirailleurer sig fast i Ny Bjerent, men efter nogen Tids Kamp, under hvilken et Par af de forreste Gaarde kom i Brand, blev Fjenden Kl. omtrent 2¹/₂ ogsaa fordreven derfra af vore Skytter, hvornæst Lieutenant Thestrups Kanoner og noget efter ogsaa den øvrige Del af Batteriet Just kjørte op paa de der værende Højder og en kort Tid beskøde de for Størstedelen i Retning af Mysunde tilbage gaaende, fjendlige Tropper. Efter General de Mezas Befaling blev Fremrykningen her foreløbigt standset for at give Tropperne Tid til at samle og ordne sig, og her overtog den under Angrebet paa Passet ankomne Oberst Baggesen atter Commandoen over de tilstede værende Batailloner af 2den Brigade samt over det fra Isted med de øvrige Tropper ankomne Batteri Baggesen. Af 5te Brigades Afdelinger havde Commandeuren, Oberst Ræder, nu kun Størstedelen af 2den Forstærknings-Bataillon tilbage paa dette Punkt, da 1ste Forstærknings-Jægercorps efter Ankomsten til den sydlige Udkant af Skoven var blevet dirigeret mod Chausseen for at søge Forbindelse med Tropperne der og derved kom til at deltage i disses videre Bevægelser.

Af det fjendlige Infanteri, der havde holdt Isted Skov og Kathrineskov besat, havde 1ste Bataillon og Størstedelen af 3die Bataillons 2den Afdeling trukket sig tilbage ad Vejen over Lyrskov og Skovby og vare ved Passet N. for førstnævnte By blevne optagne af den derhen fra Arnholt dirigerede 2den Afdeling af 12te Bataillon, der holdt Passet offensivt besat. Resten

af 3die Bataillon, 1ste Afdeling af 12te Bataillon, 3die Jægercorps, 8de Bataillon og 1 Compagni af 15de Bataillon vare gaaede tilbage langs Chausseen; enkelte mindre Afdelinger havde, som vi have seet, sat sig fast i og ved de forreste Huse af Bjerenthede og i Terrainet henimod Reth Sø, men den øvrige Del af disse Tropper lykkedes det kun tildels at faae standset og nogenlunde samlet bagved Artilleriets Opstilling. De andre 3 Compagnier af 15de Bataillon, 13de og 14de Bataillon, 4de Jægercorps og Afdelingerne af 3die Brigade havde ligesom det 24 Pds. Granatkanon-Batteri, det 6 Pds. Batteri Nr. 2 og de 2 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 4 trukket sig tilbage over Ny Bjerent og derfra mod Mysunde med Undtagelse af en Afdeling af 4de Jægercorps, der gik tilbage paa Slesvig; ogsaa her var Uordenen stor, da Skoven forlodes, Infanteriet var i stærkt opløst Tilstand, Soutiens vare næsten ikke mere for Haanden, og ikkun lidt efter lidt, tildels først ved Mysunde, lykkedes det at faae Bataillonerne ordnede. Af Cavaleriet var den 4de Brigade attachederede Escadron gaaet tilbage paa Mysunde, de 3 til Isted Skov fremsendte Escadroner med de 2 Kanoner af det ridende Batteri og den ene Kanon af det 6 Pds. Batteri Nr. 1 over Passet ved Lyrskov; derhen naaede ligeledes endnu tidsnok tilbage Escadronen og de 2 Kanoner af det mod Gammellund fremsendte Commando, hvorimod Jægerafdelingen maatte iværksætte sin Retraite Vest om Arnholt Sø. Ligesom det 12 Pds. Batteri Nr. 1 og det 6 Pds. Batteri Nr. 5 var ogsaa 1ste Halvbatteri af det 12 Pds. Batteri Nr. 2 gaaet tilbage paa Slesvig. Dette Batteris 2det Halvbatteri, der efter ved Gulholm at være afløst af de 5 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 4 havde sat sig i Marche for at støde til 1ste Halvbatteri, var ankommet til Haarholm netop paa den Tid 4de Bri-

gades Afdelinger vare under stærk Retraite over Ny Bjerent; Halvbatteriet saa sig nu nødsaget til at slutte sig til de retirerende Tropper og gik med 2 Compagnier af 4de Brigade, der af Oberstlieutenant Grotthuss foreløbigt bleve afgivne til dets Bedækning, tilbage mod Kattenhund, tæt N. for hvilket Punkt det indtil videre tog Position. Det fik her Lejlighed til at gøre nogle Skud mod vore senere fra Ny Bjerent fremrykkende Afdelinger, men da der da indløb Efterretning om, at dansk Cavaleri havde vist sig i højre Flanke, gik Halvbatteriet tilbage til en Position c 1000 Alen S. for Kattenhund, hvor det forblev afventende og uden at komme til Skud indtil Kl. omtrent 4 Eftermiddag, da det erholdt Ordre til at afmarchere til Slesvig og slutte sig til de øvrige, retirerende Tropper.

Allerede Kl. noget over 2 havde det ved Chausseen placerede, fjendlige Artilleri opgivet sin Stilling og trukket sig tilbage, da det ikke saa sig tilstrækkeligt souteneret af Infanteriet. Af vore her værende Troppeafdelinger vare navnlig en Del af 5te Reserve-Bataillon og tilvenstre for den Gardens 3die og 4de Compagni i Forening med et Par Pelotons af 1ste Reserve-Jægercorps's 4de Compagni gaaede frem over Afsnittet S. for Skoven, hvor de fordrevede de fjendlige Troops, der havde sat sig fast der, og under den dog først senere fortsatte Fremrykning rensede den V. for Chausseen liggende Skov og Bjerenthede; under Fægtningen var et af de nordligste Huse af denne By gaaet op i Flamme. Fjenden fortsatte sin Retraite mod Slesvig, dog med Undtagelse af en Del af 3die Bataillon, der langs Udkanten af Pølhegn søgte hen til Vejen over Skovby og Hysby og her forenede sig med den i denne Retning tilbage gaaende Del af Bataillon. For at give Infanteriet Lejlighed til at samle sig tog det fjendlige Artilleri under denne Retraite flere Gange

paany Position, men dog uden at komme videre til Anvendelse, da vore Tropper ikke fulgte, og uden at Øjemedet fuldstændigt naedes. Ved Ankomsten til Slesvig bleve Tropperne efterhaanden dirigerede ad Ekernførde Vejen over Hadeby Nor til Afsnittet ved Fartorp, idet General Willisen derved tilsigtede paa samme Tid at sikre Forbindelsen med de over Mysunde tilbagegaaende Afdelinger og at undgaae det Terrain, hvor vort overlegne Cavaleri kunde blive farligt for hans Tropper, og tillige haabede ved den indtagne Flankestilling dels at hindre vor Hær i hurtigt at rykke frem ad den lige Vej til Rendsborg, dels at lette Tilbageretretet for hans over Dannevirke paa Rendsborg tilbagegaaende Styrke. For at vinde Tid til saavidt muligt at bortskaffe Syge og Saarede fra Lazarethet paa Gottorp m. m. efterlodes som Arrieregarde 1 Compagni af 3die Jægercorps og 8de Bataillon henholdsvis ved den nordlige Udkant af Thiergarten og paa Gottorp, hvilke Afdelinger først ved vore Troppers Nærmelse Kl. 6^{1/2}—7 Eftermiddag trak sig tilbage og sluttede sig til den øvrige Styrke.

Den ved Passet ved Lyrskov staaende Afdeling af den slesvig-holstenske 12te Bataillon havde efter nogen Tirallering med vore Tropper og omtrent samtidigt med de ved Chausseen opkjørte Batterier opgivet sin Stilling, da den saa sig truet af Batteriet Wegener, som General Flindt strax efter sin Ankomst med Reservecavaleriet havde ladet kjøre op i Nærheden af det Sted, hvor Vejen over Lyrskov, den saakaldte Oxevæg, bøjer af fra Chausseen. Beskudt af dette Batteri trak Afdelingen sig i Løb tilbage over Passet og derfra over Lyrskov, S. for hvilken By den formerede sig paa Hovedvejen og efter Befaling sluttede sig til de øvrige Tropper. Som ved Chausseen saaledes vare ogsaa de fjendlige Tropper her paa denne

Tid under stærk Retraite, idet de saavel fra Lyrskov som fra Egnen om Jægerkro vare under Marche til Skovby og Hysby for over Dannevirke at gaae tilbage paa Rendsborg. Befalingen i saa Henseende havde Oberst Fürsen-Bachmann modtaget gjennem Major Wyneken, og, som det sees af de foreliggende Beretninger, har Obersten ogsaa i Henhold dertil givet ikke alene Reservecavaleriet, men ogsaa andre Afdelinger deriblandt navnlig 4de Bataillon, de fornødne Ordre, men den tidligere omtalte Uklarhed i Commandoforholdene, der var tilstede paa denne Fløj af Hæren, traadte ved denne Lejlighed atter frem, idet den midlertidige Commandeur for 1ste Brigade, Major Gagern, der selv synes at have betragtet sig som den paa Stedet Højestcommanderende, ikke modtog nogen Ordre til Retraite, men selv Kl. henad 2 tog Initiativet dertil efter ved Iagttagelse af Fægtingens Gang i Centrum at være kommen til Erkjendelse af Retraitens Nødvendighed.

Gardens 1ste og 2det Compagni og den Del af 5te Reserve- og 2den Forstærknings-Bataillon, der stod vestlig for Chausseen, vare fulgte efter den over Lyrskov retirerende, fjendlige Afdeling, men da vort Reservecavaleri ligeledes var gaaet frem til Forfølgelse af Fjenden, ophørte for deres Vedkommende Fægtingen; medens Major Scharffenberg nu samlede sin herværende Styrke, toge de 2 Compagnier af Garden Stilling paa Højderne tæt S. for Lyrskov for efter Divisionsgeneralens Befaling at afvente nærmere Ordre.

Klokken var omtrent 2¹/₄, da General Flindt lod Reservecavaleriet med Batteriet Wegener sætte sig i Marche for at rykke frem over Passet til Forfølgelse af Fjenden. I Teten vare 4de og 3die Escadron af 3die Dragon-Regiment, derefter fulgte Batteriets 4de Deling under Lieutenant E. F. Schau, de 2 andre

Escadroner af 3die, de 2 Escadroner af 5te Dragon-Regiment, Batteriets 2den og 3die Deling og endelig de 3 Escadroner af 6te Dragon-Regiment; som tidligere havde Batteriet ogsaa her en fast Bedækning af 6te Dragon-Regiment. I Henhold til Ordlyden af den ham givne Ordre lod General Flindt Cavaleriet under hele Fremrykningen udelukkende følge den over Lyrskov, Skovby, Hysby og Lille Dannevirke førende Vej, men da denne Vej paa Grund af de omgivende Jordvolde og Hegn i næsten hele sin Udstrækning, ogsaa udenfor Byerne, danner et Defilee, blev derved Muligheden af at naae et større Resultat af Forfølgelsen saa godt som udelukket, saa meget mere som de her retirerende, fjendlige Tropper, om end den ilsomme Retraite og den Nord fra kommende Strøm af Flygtende havde fremkaldt nogen Forvirring og Sammenblanding, dog for Størstedelen havde bevaret den taktiske Orden. Allerede i Nærheden af det lille Vandløb S. for Arnholt Sø indtraadte en Standsning i Cavaleriets Fremrykning, da det blev beskudt af et Par i Eggen af Dækkekro opstillede Kanoner, sandsynligvis henhørende til det ridende Batteri*). Lieutenant Schau lod sin Deling kjøre op og besvare Ilden, og da Batteriets 2den Deling ogsaa blev trukket frem og chargerede paa 1200 Alens Afstand, trak de fjendlige Piecer sig tilbage, hvornæst Fremrykningen fortsattes i samme Orden som tidligere til c. 1000 Alen fra Skovby, hvor 4de

---

*) Saavidt man kan skjønne, maa det have været 2 af de Nord fra kommende Kanoner af det ridende Batteri. Ogsaa de øvrige Tropper, med hvilket Cavaleriet under sin videre Fremrykning kom i directe Berørelse, synes saa godt som udelukkende at have henhørt til de Nord fra retirerende Afdelinger, der altsaa maa have dannet Queuen af den fjendlige Marchecolonne.

Deling atter for en Tid maatte tage Stilling og beskyde den gennem Skovby retirerende Fjende. I samme Orden avanceredes videre gennem Skovby og Hysby uden at der senere paa Grund af det ufordelagtige Terrain blev Lejlighed til at anvende Artilleriet; derimod gjorde Cavaleriet i Skovby enkelte Efternølere til Fange, ligesom det senere sprængte en Flok af de bageste Infanterister fra hverandre, hvoraf dog kun enkelte gjordes til Fanger, da de fleste undslap over Vejhegnene, idet de lode deres Geværer og Bepakning i Stikken*). Under den fortsatte Forfølgelse i Lille Dannevirke gjorde vort Cavaleri paany et Angreb, men Vejen der fandtes baricaderet, og den fjendlige Bagtrop, som henhørte til 3die Bataillons 4de Compagni, bevarede den fornødne Rolighed, gjorde Front og afgav paa Førerens Commando sin Ild, hvorved en halv Snes Cavalerister, deriblandt Ritmester Holler og Lieutenant A. Flindt, faldt eller saaredes, og en Snes Heste ligeledes gik tabte. Angrebet blev derved afslaaet, og General Flindt, der kom til den Erkjendelse, at en videre Fremrykning uden Medvirkning af Infanteri ikke var mulig, lod nu hele Colonnen gjøre Omkring og med Undtagelse af 1 Escadron, der blev efterladt til Observation i Hysby, gaae tilbage paa Skovby, hvor Cavaleriet Kl. noget over 5 opmarcherede paa Korsvejen tæt S. for Byen for der at afvente nærmere Ordre fra Overcommandoen.

---

*) Det skal her lejlighedsvis anføres som et Bevis paa den moralske Virkning, som Rygterne om vor 3die Brigades Fremrykning over Sylvested har udøvet paa en Del af de fjendlige Tropper, at Commandeuren for den slesvigholstenske 3die Bataillons 2den Afdeling i sin Fægtningsrapport anfører, at det var dansk, ad Vejen fra Sylvested ankommende Cavaleri, der fratog Afdelingen de omtalte Fanger.

Den fjendlige Styrke tog efter at være passeret Dannevirke foreløbigt en Opstilling S. for Kroen for at ordne sig og holde Hvil. Den 1ste Brigade var atter for Størstedelen bleven samlet, naar undtages c. 300 Mand af 3die Bataillon, der havde taget Vejen over Slesvig; endvidere befandt sig her af Infanteri 1ste Bataillon og 2den Afdeling af 12te Bataillon samt endelig Reservecavaleriet med det ridende Batteri. Under dette Hvil indtraf en Adjutant fra General Willisen med den Befaling. at 1ste Brigade, Reservecavaleriet og Artilleriet ufortøvet skulde fortsætte Marchen til Rendsborg for at sikre denne Fæstning, og med den Meddelelse, at den øvrige Del af Hæren trak sig tilbage paa Ejderen. I Henhold til denne Ordre fortsattes Marchen over Krop mod Rendsborg; 2 Escadroner anvendtes som Arrieregarde, og mod Kl. Reide udsendtes et Par Delinger Cavaleri, da man synes ikke at have været uden Bekymring for, at vort, som man maatte antage, betydeligt overlegne Reservecavaleri skulde søge over Kurborg og den nævnte By at naae frem til det for Cavaleri gunstige Terrain henimod Krop. Ved Sorgbrück toges atter en Opstilling og holdtes Hvil, og der blev 1ste Bataillon, 1 Escadron og de 5 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 1 efterladte til Bevogtning af de nærmeste Overgange over Sorgen, medens Forposttjenesten længere mod Øst overdroges 1ste Jægercorps, der tilligemed 1 Escadron sendtes til Duvensted og Omegn; de øvrige Tropper indtraf til Rendsborg henad Natten. — Detachmentet fra Treja og Hollingsted havde ligeledes trukket sig tilbage over Reide og Krop til Rendsborg.

Med Utaalmodighed havde den danske Overcommando afventet Reservecavaleriets Fremrykning, der ikke foregik med den Hurtighed, man havde ønsket og haabet, og den kraftige Forfølgelse af Fjenden, som

Overcommandoen havde havt for Øje ved Fremsendelsen af Cavaleriet, og hvorved den havde ventet dog at indvinde nogle af de Sejrens Frugter, som den ved Tilbagekaldelsen af 3die Brigade havde maattet give Afkald paa, var saaledes fuldstændigt mislykket. En hurtig og virksom Forfølgelse af Fjenden ved Hærens øvrige Styrke fandt ikke Sted. Grunden dertil maa vistnok ikke alene søges i vore Troppers mere eller mindre udmattede Tilstand eller deri, at man har behøvet Tid for at samle og ordne sig til den videre Fremrykning og for at træffe de nødvendige Forholdsregler for at kaste Fjenden tilbage fra de Stillinger, hvori han muligen kunde have sat sig fast, men ogsaa i den Omstændighed, at man ved Fremrykningen mod Slesvig, som Overcommandoen nærmest havde for Øje, har troet at maatte anvende en ikke ringe Forsigtighed, da et Angreb fra Øst i vor venstre Flanke muligen kunde være tilsigtet af Fjenden. Det var Overcommandoens Tanke, at 1ste Division skulde gaae frem over Lyrskov mod Skovby, medens 2den Division dels ad Vejen fra Ny Bjerent over Kattenhund, dels ad Chausseen og der fulgt af Reserveartilleriet dirigeredes paa Slesvig, og at denne Bevægelse skulde støttes af Oberst Krabbes Corps, der fra Vedelspang skulde søge at nærme sig Hærens Hovedstyrke: de forskjellige Troppeafdelingers øjeblikkelige Stilling og andre Forhold bevirkede imidlertid, at de i saa Henseende givne Befalinger foreløbigt endel modificeredes. Først Kl. omtrent 3 satte Tropperne ved Chausseen sig atter i Bevægelse, idet de foran værende Afdelinger, nemlig en Del af 5te Reserve-Bataillon og Gardens 3die og 4de Compagni i Forening med et Par Pelotons af 1ste Reserve-Jægercorps's 4de Compagni gik frem imod Falkenberg, efterfulgte af 2den lette Bataillon, Batteriet Mossin under Bedækning af 1ste Forstærk-

Den danske
Hær rykker
frem til Slesvig.

nings-Bataillons 1ste Compagni og det af General de Meza henimod Chausseen dirigerede 1ste Forstærknings-Jægercorps. Af de længere tilbage værende Afdelinger fulgte efterhaanden ad Chausseen 5te Forstærknings-Bataillon, 2det Forstærknings-Jægercorps, de 3 til Bedækning af Artilleriet tidligere anvendte Compagnier af 3die Reserve-Jægercorps samt Reserveartilleriet, og ad Vejen til Lyrskov de 3 Batailloner, der under Oberstlieutenant Gerlachs Commando havde holdt Egnen om Isted Kro besat, nemlig 3die Forstærknings-Bataillon, 3die og 9de Linie-Bataillon, samt endvidere 1ste og 4de Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps, 4de Forstærknings-Bataillon, 1ste lette Bataillon, 11te Linie-Bataillon samt 12te Batteri (Lund), alle henhørende til 1ste Division. I Nærheden af Falkenberg indtraadte atter en Standsning i Fremrykningen for at give 2den Divisions Hovedstyrke Tid til at komme frem fra Ny Bjerent, og den videre Fremrykning synes yderligere at være bleven forsinket ved Reservecavaleriets uventede Tilbagekomst til Skovby, der gav Anledning til Rygter om, at Fjenden paany var ved at trænge frem paa denne Flej. Ifølge Overcommandoens Befaling tog Oberstlieutenant Gerlach Stilling Ø. for Lyrskov-Skovby Vejen med 3die Forstærknings-Bataillon, 3die Linie-Bataillon og det ligeledes derhen dirigerede 1ste Forstærknings-Jægercorps, samtidigt med at han lod 9de Linie-Bataillon, formeret i Compagnicolonner og med fremsendte Skytter, gaae frem mod Skovby, til hvilken By Bataillonen allerede havde nærmet sig paa Geværskuds Afstand, inden man erholdt Klarhed om Forholdene. Fra Falkenberg bleve Gardens 2 Compagnier og Batteriet Mossin med dets Bedækning dirigerede mod Lyrskov for at slutte sig til 1ste Divisions øvrige Tropper, der nu efterhaanden indtog en Bivouakstilling

tæt N. for Skovby*), medens Reservecavaleriet efter at have efterladt endnu 1 Escadron til Observation S. for Skovby gik tilbage til Lyrskov, hvor det tillige med Batteriet Wegener gik i Bivouak; de 3 Batailloner af 5te Brigade under Oberstlieutenant Gerlach forbleve foreløbigt ved 1ste Division. 2den lette Bataillon blev derimod af Overcommandoen beordret til at forblive ved Chausseen for under den videre Fremrykning at danne Avantgarden der, og i denne Fremrykning, der fandt Sted Kl. omtrent 5^{1/2}, deltog ogsaa foreløbigt de tidligere nævnte, ved Chausseen værende Dele af 5te Reserve-Bataillon og 1ste Reserve-Jægercorps.

Kl. henad 3^{1/2} havde General de Meza ladet 2det

*) Da det kan have sin Interesse, anføres nedenfor efter en fra 1ste Division til Overcommandoen indsendt Melding en Fortegnelse over de Troppeafdelinger, som Kl. 7^{3/4} Eftermiddag vare tilstede i eller ved Bivouaken dersteds, med Angivelse af deres omtrentlige Styrke:

Af 4de Brigade:

9de Linie-Bataillon (3 Compagnier) . . .	c. 600	Mand,
11te do. do.	600	— ,
5te Reserve- do.	350	— ,
6te do do. (2 Compagnier) . . .	400	— .

Af 6te Brigade:

Livgarden til Fods	620	— ,
1ste lette Bataillon	450	— ,
1ste Forstærkn.-Bataillon (1 Compagni)	200	— ,
4de do. do.	588	— ,
1ste Reserve-Jægercorps (2 Compagnier)	300	— .

Batterierne Mossin og Lund.

Desuden vare tilstede af 2den Divisions

Tropper:

Af 5te Brigade:

3die Linie-Bataillon	600	— ,
2den Forstærknings-Bataillon	132	— ,
3die do. do.	730	— ,
1ste do. Jægercorps	400	— .

Jægercorps gaae frem fra Ny Bjerent i Retning af Kattenhund tilvenstre for 2den Forstærknings-Bataillon, der var bleven udsendt for at holde Forbindelse med Tropperne ved Chausseen; de 2 Compagnier af 6te Reserve-Bataillon fulgte efter Jægercorpset som Reserve. Fjenden var saa godt som ganske forsvundet, og først henimod Kattenhund bemærkedes en til en svag Bataillon anslaaet, fjendlig Styrke, der befandt sig paa Retraite, og med hvilken der vexledes nogle Skud. Denne fjendlige Styrke maa sandsynligvis have været de 3 tidligere ved Gulholm staaende Compagnier af den slesvig-holstenske 9de Bataillon, der i Forening med den 3die Brigade attachedede Escadron Kl. omtrent 3 og samtidigt med, at de øvrige der værende Tropper bleve satte i Marche for over Triangel og Moldened at gaae tilbage paa Mysunde, af Oberst v. d. Tann vare blevne sendte frem for at demonstrere mod Bjerenthede og derved om muligt opholde vore Troppers Fremrykning mod Slesvig, men som ifølge de foreliggende Beretninger efter nogen Skydning paa langt Hold sluttede sig til de øvrige, retirerende Tropper. 2den Divisions Hovedstyrke fulgte kun langsomt efter mod Kattenhund, idet Divisionen stadigt søgte at holde en saa stor Styrke som muligt disponibel paa Vejen til Slesvig for i fornødent Fald at kunne modstaae Fjenden, saafremt et Angreb fra hans Side maatte være tilsigtet mod Divisionens venstre Flanke. General de Meza kom dog snart til Erkjendelse af, at et saadant Angreb ikke truede, men at Fjenden var under fuld Retraite paa Mysunde, og han afsendte derfor Kl. omtrent 4 fra Ny Bjerent en Ordre til Oberst Krabbe, hvorefter det paaalagdes Denne istedetfor at søge at nærme sig Hærens Hovedstyrke at anvende sine Tropper til at forfølge og observere den mod Mysunde retirerende Fjende, ligesom Generalen til den Ende kort efter befalede Oberst-

lieutenant Saurbrey at afgaae med 4de Dragon-Regiments 2den og 3die Escadron mod Vedelspang for at støde til Oberst Krabbes Corps. Efter at være kommen i Højde med Tropperne ved Chausseen fortsatte Divisionen efter nogen Tids Ophold og samtidigt med disse sin Fremrykning over Kattenhund og ad en fjendlig Colonnevej til henimod Chausseen i Nærheden af Taterkro, hvor den Kl. henad 7 foreløbigt tog en Opstilling i Forbindelse med de ad Chausseen indtrufne Afdelinger.

2den lette Bataillons 4de Compagni, der havde Fordækningen paa Chausseen, var i Nærheden af Taterkro bleven beskydt fra Thiergarten, hvorfor Fremrykningen var bleven standset, indtil Skovpartierne først kunde blive afsøgte. Dette Hverv overdroges nu 2det Jægercorps, der som Soutien skulde følges af de 2 Compagnier af 6te Reserve-Bataillon, men samtidigt lod Overcommandoen 1ste Division tilgaae Ordre til at dirigere 2 Batailloner Syd om Pølhegn og Thiergarten mod Slesvig for om muligt at tage de fjendlige Tropper, der maatte befinde sig i disse Skove, tilfange. Divisionen modtog Ordren Kl. 7¹/₄ og bestemte for denne Opgave foruden ¹/₂ Escadron de ved Divisionen værende Afdelinger af 5te Brigade under Oberstlieutenant Gerlachs Commando, for at de med det samme kunde støde til deres Brigade, men Befalingen i saa Henseende tilgik de paagjældende Afdelinger, uvist af hvilken Grund, saa sent, at de først Kl. henad 9 kunde sætte sig i Bevægelse. Skovpartierne vare imidlertid da forlængst afsøgte af 2det Jægercorps, der havde fordrevet de enkelte fjendlige Skytter, som fandtes der, og derpaa tilligemed de 2 Compagnier af 6te Reserve-Bataillon havde taget Stilling ved disse Skoves sydlige Udkant, hvor de forbleve, indtil de sent paa Aftenen beordredes at afgaae til Divisionens Bivouak ved Skovby.

Fra Højderne N. for Slesvig havde man seet, hvorledes de tildels opløste og i Uorden retirerende, fjendlige Afdelinger Ø. for Hadeby Nor igjen samlede og ordnede sig til den videre Retraite. En kraftig Forfølgelse af Fjenden sydlig for Slesvig var dog paa Grund af de Anstrængelser, vore Tropper havde været underkastede, og saaledes som Forholdene nu engang vare, neppe mulig, og det synes desuden, som om en Fremrykning udover Dannevirke Stillingen i det Hele taget ikke foreløbigt har ligget i den danske Overcommandos Plan; derpaa tyder ikke alene de 1ste Division og Reservecavaleriet givne Befalinger om at indtage Bivouakstillinger ved Skovby og Lyrskov, men ogsaa en Ordre, som under Fremrykningen mod Slesvig Kl. 6¹/₄ blev tilsendt 3die Brigade, at den skulde slutte sig til Hovedstyrken ved Slesvig og foreløbigt tage Stilling ved Nykro S. Ø. for Lyrskov. Under Opholdet ved Taterkro stødte de endnu manglende Afdelinger efterhaanden atter til 2den Brigade, nemlig Ingenieurafdelingen, det nu atter samlede 3die Reserve-Jægercorps og den 13de Linie-Bataillon, der først Kl. omtrent 4 var brudt op fra sin Stilling S. for Øvre Støllik; af 5te Brigade, der var bleven samlet noget nordligere, var, som vi have seet, endnu kun Størstedelen af 2den Forstærknings-Bataillon, 5te Forstærknings-Bataillon og 2det Forstærknings-Jægercorps tilstede; det ved Løbebroen over Langsø efterladte 2det Compagni af 1ste Reserve-Bataillon havde allerede tidligere sluttet sig til Bataillon. Saasnart Melding var modtaget om, at Skovpartierne vare bleve afsøgte, sendtes 4de og en Del af 2det Compagni af 2den lette Bataillon frem igjennem Altstadt og Lollfuss, og noget senere, Kl. henad 9, beordredes den øvrige Del af Bataillon i Teten af 2den Brigade og efterhaanden fulgt af den øvrige samlede Del af 2den Division med

de 2 Husar-Escadroner og af Reserveartilleriet at rykke frem over Hühnerhäuser igjennem Friederichsberg og Bustrup for at indtage en Bivouakstilling bag Dannevirke Vold mellem Hadeby Nor og den fra Bustrup Teich udgaaende Slugt. Til Forpost afgaves 2den Forstærknings-Bataillon og 1 Husar-Escadron, og desuden havde 2den Brigade til Sikkring for venstre Fløj ladet det 3die Reserve-Jægercorps gaae i Bivouak med sit 2det Compagni ved Hadeby og de 3 andre Compagnier ved den østligste Vej til Vedelspang; Tilgangene til Altstadt og Lollfuss bleve bevogtede af de der værende Compagnier af 2den lette Bataillon. De fra 1ste Division afgaaede Afdelinger af 5te Brigade under Oberstlieutenant Gerlachs Commando ankom i Løbet af Natten efter paany at have afsøgt Pølhegn og Thiergarten til Slesvig, hvor de dels indquarteredes i Friederichsberg, dels gik i Bivouak S. for Bustrup.

I 1ste Divisions Bivouak ved Skovby vare ogsaa de fleste manglende Infanteriafdelinger efterhaanden indtrufne, saaledes navnlig den Del af 5te Reserve-Bataillon, som havde deltaget i Fremrykningen ad Chausseen, de ved Stenskov efterladte 2 Compagnier af 6te Reserve-Bataillon, der først Kl. 2 havde faaet Ordre til at slutte sig til Brigaden, 3die og 4de og noget senere 2det Compagni af 1ste Forstærknings-Bataillon, der havde holdt Engbro besat, og endelig, som allerede ovenfor nævnt, 2det Jægercorps og 1ste og 2det Compagni af 6te Reserve-Bataillon; foruden 2den lette Bataillon, der først den 26de retournerede til Divisionen, forblev ogsaa den mindre Del af 1ste Reserve-Jægercorps, der havde deltaget i Fremrykningen ad Chausseen, Natten over i Bivouaken S. for Bustrup, hvor den blev anvendt som Kanonbedækning. Til Sikkring af Stillingen udsattes en Forpostlinie V. og S. for Hysby og ligeledes S. for Skovpartierne henimod Slesvig til

Forbindelse med de Forposter, man antog Overcommandoen vilde lade udsætte vestlig for Slesvig; Bestridelsen af Forposttjenesten overdroges 11te Linie-Bataillon og de 2 Escadroner af 3die Dragon-Regiment, som vare blevne efterladte af Reservecavaleriet S. for Skovby, og som efter Divisionens Forlangende vare blevne stillede til dens Raadighed. — I Reservecavaleriets Bivouak ved Lyrskov indtraf henad Midnat fra Engbro Oberstlieutenant Honnens med 3die Escadron af 5te og 2den Escadron af 6te Dragon-Regiment samt 1ste Deling af Granatkanon-Batteriet Wegener.

Den fjendlige Styrke ved Vedelsvang, hvor Fægtningen, som vi have seet, allerede fra Middagstid saa godt som ganske var ophørt, havde Kl. henad 4 modtaget Ordren til at gaae tilbage paa Mysunde, og Oberst Abercron havde derfor sendt det halve 3 Pds. Batteri og 2 Compagnier af 6te Bataillon forud til Mysunde for at besætte Terrainet foran Broen og var dernæst efterhaanden fulgt efter med sin øvrige Styrke over Tolk og Skolderup med 2det Jægercorps som Arrieregarde. Saasnart Oberst Krabbe bemærkede, at Fjenden var begyndt med at trække sig bort fra Passet, ordnede han sine Tropper for at gaae frem til Angreb og sætte sig i Besiddelse af Passet, men forinden dette Angreb kunde bringes til Udførelse, havde den fjendlige Arrieregarde allerede trukket sig bort. Vore Tropper rykkede nu frem over Passet, hvor der blev efterladt 1 Compagni af 10de lette Bataillon, men en Forfølgelse af Fjenden fandt ikke Sted, da Oberst Krabbe endnu ikke havde modtaget Ordren fra General de Meza om at tage Retning paa Mysunde, og Tropperne tilmed vare for udmattede til at kunne forfølge den hurtigt retirerende Fjende. Medens 10de lette Bataillon med 2 Kanoner beordredes at indtage en Bivouakstilling ved Tolk, lod Oberst Krabbe i Henhold

til den modtagne Befaling om at nærme sig Hærens Hovedstyrke de øvrige Tropper sætte sig i Marche mod Nybøl, hvor de hen paa Aftenen gik i Bivouak. Først der indtraf de under Oberstlieutenant Saurbreys Commando fra Ny Bjerent afsendte 2 Escadroner af 4de Dragon-Regiment; den Deling af 4de Linie-Bataillons 1ste Compagni, der havde haft Stilling ved Løbebroen over Langsø, og som efter Fjendens Bortmarche var passeret Broen og havde afsøgt Skoven ved Gulholm, sluttede sig over Bregling til Brigaden.

Oberst Schepelerns Brigade havde efter 1 Times Hvil i Sylvested og efter der for en kortere Tid at have efterladt 6te Linie-Bataillons 4de Compagni til Observation fortsat Marchen til Solbro, som naaedes mellem Kl. 5 og 6, og hvor der atter blev gjort et længere Holdt; allerede i Sylvested var den fra Treja beordrede halve Husar-Escadron atter stødt til Brigadens Hovedstyrke, og undervejs eller kort efter Ankomsten til Solbro indtraf efterhaanden den øvrige Styrke fra Treja og det i Sylvested efterladte Compagni. Under Marchen til Jørl Kirke, hvor en Bivouak indtoges for Natten, afbrødes efterhaanden Broerne ved Solbro, Sollerup og Sollerup Mølle fuldstændigt, og Kl. 3^{1/2} om Morgenen fortsattes Marchen over Eggebæk og Langsted til Bollingsted, i hvilken Bys Nærhed man først synes at have modtaget den af Overcommandoen den foregaaende Dags Aften afsendte Ordre. I Henhold til denne Ordre fortsattes Marchen over Gammellund og Isted Kro til Nykro c. ¹/₄ Mil Ø. for Skovby, hvor Brigaden indtraf om Eftermiddagen mellem Kl. 4 og 5 og indtog den befalede Bivouakstilling som Reserve for de øvrige Tropper.

General Krogh havde taget sit Hovedkvarter i Slesvig By. Endnu samme Nat afsendtes pr. Telegraph følgende Rapport til Krigsministeren: Efter 2 Dages

Kamp har Armeen vundet en afgjørende men blodig Sejr og naaet Byen Slesvig. Vi have taget 5 Kanoner og 1000 Fanger. Vort Tab er stort.

General Willisen havde foreløbigt taget sit Hovedkvarter i Flekkeby, og det synes oprindeligt at have været hans Hensigt at lade Tropperne overnatte ved Fartorp og Mysunde for at skaffe dem den Hvile, hvortil de fremfor Alt saa meget trængte. Ønsket om saa snart som muligt at naa den sikke Stilling ved Rendsborg havde dog snart ladet ham opgive denne Tanke, og Kl. omtrent 10 havde Tropperne derfor maattet bryde op for at fortsætte Tilbagemarchen mod Ejderen. Styrken ved Fartorp tog Vejen over Flekkeby, Hummelfeld, Østerby og Gr. Wittensee til Sehested, medens Afdelingerne ved Mysunde efter at have afbrudt Broen over Slien med 4de Brigade som Arriergarde marcherede over Kosel, Kockendorf, Vindeby, Marienthal, Lehmsiek og Sehested til Ejderen, der passeredes ved Klüvensiek. Denne Nattemarche stillede for store Fordringer til Troppernes Udholdenhed og Kræfter; Hundreder af Marodeurer bleve liggende paa Vejene og maatte søges bortskaffede ved requirerede Vogne, de Commanderendes, navnlig ogsaa General Willisens personlige Opmuntringer og Anstrængelser for nogenlunde at bevare Ordenen vare forgjæves, og ved Ankomsten til deres Bestemmelsessteder den 26de Kl. henad om Formiddagen vare Tropperne i en stærkt opløst Tilstand. — Ved den slesvig-holstenske Hærs Tilbagegang til Ejderen var selvfølgelig ogsaa Rømningen af Ekernförde bleven nødvendig. Det der-værende $\frac{1}{2}$ 3 Pds. Batteri blev først dirigeret tilbage, men da de 2 Compagnier af den 1ste Erstatnings-Bataillon, der holdt Ekernförde besat, allerede den 26de om Morgenen tidligt rømmede Byen, lykkedes det paa denne Dag kun at bortskaffe 2 Stykker af det i de

Den slesvig-holstenske Hær gaar tilbage til Ejderen.

faste Batterier anbragte, svære Skyts; den 27de bleve imidlertid 10 Kanoner ved Borgernes Hjælp transporterede til Frederiksort og Kiel, og de 4 endnu tilbage blevne Kanoner nedgravede.

Kampen den 24de og 25de havde kostet de fjendlige Tropper:

Af Faldne eller kort efter døde af deres Saar:

22 Officerer, 512 Underofficerer og Menige.

Af Saarede: 45 do. 1157 do. " do

Af Sidstnævnte faldt 14 Officerer og 397 Underofficerer og Menige i vore Troppers Hænder; 10 Officerer og 1062 Underofficerer og Menige faldt usaarede i Fangenskab. Af Læger vare 2 faldne; 18 vare frivilligt forblevne i Slesvig for at pleje de der efterladte Saarede. En officiel, detailleret Tabsliste findes under Bilag 8*).

Tabet paa
Fjendens Side
i Slaget den
24de og 25de
Juli.

*) De ovenfor anførte Tabsangivelser referere sig udelukkende til denne Tabsliste, hvorefter Fangernes Antal i det Hele kun skal have været 1483; ifølge den officielle, danske Navnefortegnelse over de i Slaget gjorde Fanger har deres Antal imidlertid været 1598, altsaa 115 flere, hvilke navnlig falde paa de usaarede Fanger, hvis Antal i den officielle, danske Rapport om Slaget ved Isted angives at have været 10 Officerer og 1155 Underofficerer og Menige. I samme Rapport opgives Antallet af saarede Fanger at have været 539, altsaa 128 flere end fra fjendlig Side angivet; det overskydende Antal maa vel antages i den nærmeste Tid efter Slaget at være afgaaet ved Døden; 17 fjendlige Officerer og 285 Underofficerer og Menige bleve i Dagene fra den 26de til den 28de Juli begravede dels i Flensborg og Slesvig, dels paa Valpladsen. Iøvrigt skal bemærkes, at den summariske Opgjørelse af Tabet først fremkom fra Fjendens Side den 22de August, og at det derfor kan antages, at et Antal let Saarede i Mellemtiden atter have meldt sig til Tjeneste ved Troppeafdelingerne. — Da det kan have

Fjendens totale Tab var saaledes 77 Officerer og 2731 Underofficerer og Menige samt 20 Læger.

Tabet paa vor Side i Slaget den 24de og 25de Juli

Tabet paa vor Side var:

Af Faldne eller kort efter døde af deres Saar:

48 Officerer, 47 Underofficerer og 750 Menige.

AfSaarede: 88 do. 123 do. » 2194 do.

Af Sidstnævnte faldt 2 Underofficerer og 45 Menige i Fjendens Hænder; 4 Officerer, 13 Underofficerer og 351 Menige faldt usaarede i Fangenskab.

Vort totale Tab var saaledes: 140 Officerer, 183 Underofficerer og 3295 Menige.*)

De Officerer, der fandt Heltedøden vare:

General F. A. Schleppegrell, Commandeur for 2den Armee-Division.

Oberst J. C. M. Trepka, Commandeur for 13de Linie-Bataillon.

— W. H. F. A. Læssøe, Commandeur for 12te lette Bataillon.

---

sin Interesse, og man i saa Henseende netop er i Besiddelse af de fornødne Data, skal lejlighedsvis her anføres, at de fjendlige Tropper, som kjæmpede med vor 3die Brigade, under denne Kamp paa begge Slagdage i det Hele have lidt et Tab af nogle og firsindstyve Faldne og Saarede, og at 3die Brigades Ammunitionsforbrug under Kampen i det Hele har været: 196 6 Pds. Kugleskud, 51 12 Pds. Granater, 6 Kardækskud og 26415 Infanteripatroner, deraf 5827 til Taprifler.

*) I det anførte Tab er medregnet et ikke ringe Antal meget let Saarede, som allerede i Løbet af de første 8 Dage efter Slaget atter meldte sig til Tjeneste ved Afdelingerne, derimod ikke c. 150 Mand, der vel paa Tabslisterne have været opførte som Savnede, men som i Løbet af de første Dage efter Slaget atter indfandt sig ved Afdelingerne, da de enten havde været commanderede til forskellig Tjeneste, eller som Syge vare blevne tilbage.

Major A. P. de Saint-Aubain, Commandeur for 4de
Forstærknings-Bataillon.

Ritmester E. H. A. Meyer af 4de Dragon-Regiment.

Capitain J. F. L. Mathiesen af 1ste lette Bataillon.

— C. Mathiesen " 1ste Forst.-Jægercorps.

— F. C. N. Møller " 3die do. Bataillon.

— W. H. A. Kranold " Generalstaben, Stabs-
chef ved 2den Brigade.

— G. F. S. Falkenberg " 1ste Reserve-Bataillon.

— C. H. Baggesen " 3die Linie- do.

— L. F. A. Lunddahl " 1ste Reserve- do.

— H. C. T. Dau*) " 4de Forst.- do.

Lieutenant G. W. Blom " 12te lette do.,
Generalstabsaspirant.

— F. L. Popp " 2den Forst.- Bataillon.

— H. W. W. Bech " 3die do. do.

— H. D. M. Kall " Ingenieurcorpset, til
Tjeneste ved 13de Linie-Bataillon.

— G. H. Carstensen af 2den Divisions Artille-
ricommando.

— M. T. Ørsted " 4de Forst.-Bataillon.

— W. Fønss " 12te lette do.

— I. P. S. Nellemann " 4de Dragon-Regiment.

— W. O. Orlamundt " 3die Forst.-Bataillon.

— J. W. Baron Gül-
dencrone " 3die Res.-Jægercorps.

— C. E. Freiesleben " 4de Forst.-Bataillon.

— P. C. Bechmann " 2den Reserve- do.

— H. T. Strauss " 1ste do. do.

— J. L. Homann " 1ste Forst.- do.

— E. A. Christensen " 3die do. do.

— J. S. Falkenskjøld " 2det do. Jægercorps.

*) Tillagdes Capitains Karakter den 6te October 1850 og
døde den paafølgende 4de November.

Lieutenant	C. P. C. Gautesen	af	2det Forst.-Jægercorps.
—	C. C. F. Brede	"	5te do. Bataillon.
—	W. Bache	"	4de do. do.
—	J. A. Møller	"	7de Batteri (Baggesen).
—	C. W. Rousing	"	4de Linie-Bataillon.
—	C. F. Hansen	"	3die do. do.
—	A. L. A. Maribo	"	1ste lette do.
—	C. P. H. Brorson	"	3die Linie- do.
—	S. E. Harpøth	"	12te lette do.
—	P. E. Lorentzen	"	3die Jægercorps.
—	F. M. Albrechtsen	"	1ste Forst.- Bataillon.
—	C. W. Ohmeyer	"	2det do. Jægercorps.
—	A. C. H. Bodenhoff	"	3die Res.- do.
—	S. H. T. Printzen	"	13de Linie-Bataillon.
—	C. H. W. Lindorph	"	2det Forst.-Jægercorps.
—	W. C. J. Nordberg	"	9de Linie-Bataillon.
—	T.H.W. Pontoppidan	"	5te do. do.
—	P. J. S. Garde	"	3die Res.-Jægercorps.
—	J. H. Kofoed	"	3die Forst.-Bataillon.

De andre saarede Officerer vare:

Oberstlieutenant E. E. J. Bülow af Generalstaben,
Stabschef ved 2den Division.

Major J. W. A. Harbou, Commandeur for 9de Linie-
Bataillon.

—	R. L. Münnich	af	3die Jægercorps.
Capitain	F. E. Tscherning	"	1ste lette Bataillon.
Ritmester	J. Holler	"	3die Dragon-Regiment.
Capitain	C. F. Løvenfeldt	"	1ste Res.-Jægercorps.
—	H. N. F. Küker	"	4de Linie-Bataillon.
—	E. Lind	"	5te Reserve- do.
—	C. F. S. Dorscheus	"	1ste lette do.
—	F. L. A. Hein	"	13de Linie- do.
—	J. A. F. Falkenskjøld	"	2det Forst.-Jægercorps.
—	J. M. F. F. Rist	"	2den Reserve-Bataillon.
—	C. D. T. L. Witzleben	"	2den Forst.- do.

Capitain	S. W. Hedermann	af 3die Forst.-Bataillon.
—	D. E. Middelboe	» 2den Reserve- do.
—	C. F. Schøning	» 2den lette do.
—	P. J. F. Bauditz	» Infanteriet, Adjutant ved 2den Division.
—	C. F. Bruns	» 2det Jægercorps.
—	W. P. J. L. Hackhe	» 2det Forst.-Jægercorps.
—	O. J. H. Krabbe	» 2den Reserve-Bataillon.
Lieutenant	J. E. Holck	» Livgarden til Fods.
—	P. B. Prydz	» 9de Linie-Bataillon.
—	A. R. Bjerregaard	» 9de do. do.
—	J. O. P. Bentzen	» 4de Dragon-Regiment.
—	G. Maes	» 1ste Forst.-Jægercorps.
—	H. T. W. Heckscher	» 3die do. Bataillon.
—	E. R. Grev Platen- Hallermund	» 12te lette do.
—	O. F. Vaupell	» Infanteriet, Adjutant ved 2den Division.
—	M. B. Nægler	» Livgarden til Fods
—	A. S. H. Flindt	» 3die Dragon-Regiment.
—	H. C. Olsen	» 3die Linie-Bataillon
—	L. F. A. Borring	» 1ste Forst.- do.
—	N. T. Bartels	» 2den Reserve- do.
—	I. J. Baron Mørner (svensk)	» 8de Linie- do.
—	P. C. E. Hammerich	» 1ste Forst.-Jægercorps.
—	L. J. T. Berg	» 1ste Reserve-Bataillon.
—	F. H. G. Jahn	» 3die Linie- do.
—	F. F. Dorph	» 1ste Forst.- do.
—	J. L. Ludvigsen	» 1ste Jægercorps.
—	N. T. L. Holst	» 3die Forst.-Bataillon.
—	L. F. Drewsen	» 2det do. Jægercorps.
—	O. R. Thygesen	» 3die Reserve- do.
—	P. M. Zimmermann	» 1ste lette Bataillon.
—	C. A. Bjerring	» 2den do. do.

Lieutenant	C. E. Gjedsted	af 2den lette Bataillon.
—	J. P. Raaby	» 12te do. do.
—	E. E. P. Nielsen	» 3die Forst.- do.
—	C. B. Spang	» 12te lette do.
—	L. Lund	» 7de Batteri (Baggesen).
—	A. F. W. Ibsen	» 5te Forst.-Bataillon.
—	C.F.A.Hamburger	» 5te Reserve- do.
—	N. P. Andersen	» 5te Linie- do.
—	P. Dorph	» 5te Reserve- do.
—	W. J. Haffner	» 4de Forst.- do.
—	P. F. A. Jæger	» 1ste do. Jægercorps.
—	C. E. Dalgas	» 10de lette Bataillon.
—	C. F. Falbe	» 2det Jægercorps.
—	E.E.F.Brummersted	» 3die Res.-Jægercorps.
—	N. B. Agerskov	» 2det Forst.- do.
—	N. P. Jensen	» 2det Jægercorps.
—	H. Beck	» 13de Linie-Bataillon.
—	T. Thorson	» 6te Reserve- do.
—	G.F.Løvenskjold	» 12te lette do.
—	H. G. Claussen	» 1ste Forst.-Jægercorps.
—	M. J. Riise	» 5te do. Bataillon.
—	S. Frick	» 2den Reserve-do.
—	F. G. Jungwirth	» 1ste do Jægercorps.
—	W. A. Topp	» 1ste lette Bataillon.
—	J. L. Larsen	» 3die Reserve-do.
—	T.G.F.W.Huusher	» 1ste Forst.-Jægercorps.
—	T. G. Münster	» 12te lette Bataillon.
—	C. F. W. Secher	» 1ste Forst.-Jægercorps.
—	A. H. Drastrup	» 6te Reserve-Bataillon.
—	L. J. W. Hartvigsen	» 1ste lette do.
—	P. C. S. Harboe	» 4de Linie- do.
—	P.H.W.Hammeleff	» 10de lette do.
—	E. C. H. Baron	
	Rosenørn-Lehn	» 3die Forst.- do.
—	M. Petersen	» 2det do. Jægercorps.

Lieutenant	E. V. Schau	af 5te Reserve-Bataillon.
—	H. J. C. Tobiesen	» 5te do. do.
—	C. O. C. Engelhardt	» 3die Forst.- do.
—	A. C. L. Eissing	» 5te Linie- do.
—	A. C. N. W. Holstein	» 2det Forst.-Jægercorps.
—	L. Frandsen	» Infanteriet, Ordonnants-officer ved 2den Brigade.
—	F. S. Kinch	» 4de Forst.-Bataillon.
—	H. A. V. Knudsen	» 2den do. do.
—	A. Brun	» 3die Jægercorps.
—	P. F. Rørbye	» 5te Reserve-Bataillon.

Af ovennævnte saarede Officerer blev Oberstlieutenant Bülow ført som Fange til Slesvig By, men efterladt paa Lazarethet dersteds.

Følgende Officerer faldt usaarede i Fangenskab:

Capitain J. P. Baggesen, Chef for 7de Batteri.

Lieutenant G. Castenschjold af 4de Dragon-Regiment.

— F. G. H. O. Gandil » 5te Linie-Bataillon.

— F. L. C. Qvist*) » 5te do. do.

Detailleteret Tabsliste findes under Bilag 9.

Omsorgen for de mange Saarede havde stillet særdeles store Krav til vore Lægers Udholdenhed og Virksomhed, paa hvilken vi kortelig ville kaste et Blik. Den 24de havde 1ste Divisions samtlige Brigade-Ambulancer været i Virksomhed, idet 3die Brigades Ambulance under Overlæge Hahn havde havt Station i Sollerup, og 4de og 6te Brigades under Overlægerne Collstrop og Bondesen dels i Skovkro, dels i Stenderupaa Kro; 5te Brigades Ambulance under Overlæge Jacobsen, der ogsaa havde taget Station i Skovkro, havde fra om Eftermiddagen Kl. 2^{1/2} med et Mellemrum af 1 Time indtil Midnat været i Activitet

Omsorgen for
de Saarede;
Ambulancernes
Virksomhed.

*) Døde den 21de August i Rendsborg af Cholera.

ved at assistere 6te Brigades Ambulance. Den 25de om Morgenen Kl. 3 blev 5te Brigades Ambulance stationeret i Popholt, og der blev ogsaa noget senere 4de Brigades Ambulance etableret for nogle Timer, indtil den ifølge Divisionslæge Djørups Befaling fulgte efter 6te Brigades Ambulance til Helligbæk Kro. Uagtet et betydeligt Antal Vogne efterhaanden requireredes fra Reserve-Vognparken, savnedes dog Transportmidler til det over Forventning store Antal Saarede, og Divisionslæge Djørup og Overlæge Jacobsen blev derfor enige om Kl. c. 2^{1/2} at etablere de ambulante Lazarether og ikke evacuere til Flensborg, forinden flere Transportmidler blev disponible, hvilket først begyndte at skee Kl. 8 om Aftenen; Kl. 9^{1/2} Aften vare alle Saarede i Helligbæk Kro og Popholt evacuerede. — Af 2den Divisions 2 andre, Divisionslæge Thune underlagte Ambulancer var 1ste Brigades under Overlæge Hviding bleven etableret i et Hus N. for Nørre Farensted; tvende Gange erholdt den Befaling til at rykke frem til denne By, men maatte begge Gange kort efter ifølge Ordre atter gaae tilbage. 2den Brigades Ambulance befandt sig om Morgenen den 25de, da Fægtningen begyndte, i Nærheden af den nordre Indgang til Øvre Stollik. Fra det Hus, hvori den var bleven etableret, blev den fordrevet ved den sig nærmende Fægtning, og medens Ambulancens Flytning fandt Sted, blev Huset beskydt med Brandraketter og stod strax i Lue, hvorved noget Materiel gik tabt. Ambulancen trak sig nu tilbage til det Sted, hvor Vejen fra Klapholt bøjer af mod Øvre Stollik, og forblev her i uafbrudt Virksomhed indtil Kl. 8^{1/2} om Aftenen, da den erholdt Ordre til at rykke frem til Isted, hvor der bivouakeredes om Natten. Manglen paa Transportmidler havde ved denne Ambulance, hvor man var saa meget længere fjernet fra Reserve-Vognparken, været i

høj Grad følelig; man havde maattet hjælpe sig med de Vogne, man selv havde til Raadighed, og med de enkelte, man havde faaet hentet, men Antallet var aldeles utilstrækkeligt. Grunden til den stedfindende Mangel paa Transportmidler maa foruden i mangelfulde Requisitioner vel nærmest søges dels deri, at den Reserve-Vognpark af Bøndervogne, som ifølge Dagsbefalingen af 22de Juli skulde følge Hæren ad Chausseen i ³/₄ Mils Afstand, tidligt om Morgenen den 25de talte et altfor ringe Antal Vogne, da de den foregaaende Dags Aften fra Flensborg requirerede endnu ikke vare mødte, og dels deri, at Parken under hele Fægtningen holdtes for langt fjernet, idet den var opkjørt c. ¹/₄ Mil N. for Sønder Smedeby; for 2den Brigades Vedkommende kom endnu dertil, at en stor Del af de til Saaredes Transport bestemte Vogne under Overfaldet ved Øvre Stollik havde taget Flugten, og at Ambulancen kom til at virke paa et Sted, der var betydeligt længere fjernet fra Chausseen, end man oprindeligt havde gjort Regning paa. Af de ved Afdelingerne ansatte Læger vare enkelte under Fægtningens Gang blevne skilte fra deres Afdelinger, hvorfor de søgte hen til Brigade-Ambulancerne, ved hvilke de da assisterede. Ogsaa 3die Brigades Ambulance havde paa denne Dag paany været i Virksomhed, ligeledes Reservecavalieriets Ambulance under Divisionslæge Rørby.

Til Modtagelse af Syge og Saarede var der i Flensborg blevet indrettet 1050 Lazarethpladser, nemlig 600 i 1ste og 450 i 2den Linie, og i Reserve havdes desuden 300 Pladser, der dog ikke kunde benyttes, da de skulde holdes parate til at afgaae til Slesvig; ved 5 i Transport tagne Skibe havde man paaregnet strax at kunne evacuere 500—600 Patienter, og om Aftenen den 24de havde Corpsintendanturen endvidere gjort Skridt for ved Assistance af Chefen for

Transportflaaden, Capitain Tegner, at erholde yderligere, extraordinaire Evacuationsmidler for 200—300 Saarede. Lazarethpladsernes Antal viste sig snart aldeles utilstrækkeligt, og der maatte derfor i al Hast træffes extraordinaire Foranstaltninger til de mange Saaredes Underbringelse og Forplejning, hvilket betydeligt lettedes ved de mange patriotiske Borgeres Hjælp ligesom ogsaa derved, at der havdes endel Sengeinventarium til Raadighed, som havde været benyttet ved de svensk-norske Troppers Casertering. Om der end saaledes blev gjort for de Saarede hvad der under de givne Forhold var muligt, saa stod der dog ikke lidet tilbage at ønske med Hensyn til deres Underbringelse og Pleje, der kunde have været bedre i alle Henseender, hvis man fra først af havde været forberedt paa det større Antal Saarede. Mangelen paa Læger var tilmed stor, og det blev derfor heller ikke muligt at lade Evacuationerne skee i det Omfang og med den Hurtighed, som var ønskelig, og som vilde have bødet noget paa Mangelen af et tilstrækkeligt Antal faste Lazarethpladser. Den 25de om Aftenen og i Løbet af den 26de ankom imidlertid flere Læger dels fra Hæren og Flaaden, dels fra de nærmeste Byer og Als, ligesom ogsaa 6 Læger ilandsattes fra 2 til Flensborg ankomne, russiske Dampskibe for at assistere ved Forbindingen. I Løbet af den 25de bleve kun 262 Saarede evacuerede til Faaborg og Augustenborg, den følgende Dag 361 til Augustenborg, Sønderborg og Kjøbenhavn og fra den 27de til den 29de endvidere 955 til Kjøbenhavn og for en mindre Del til Aabenraa. Det i Flensborg indrettede Receptionsløse gjorde god Nytte, og det skyldtes dette, at en Rapport om Antallet af de til Flensborg indbragte Saarede og Syge samt en Navneliste over de faldne og saarede Officerer allerede den 26de Juli kunde indsendes til Overcommandoen.

Dels paa selve Valpladsen, dels paa andre Steder, men dog som umiddelbar Følge af den vundne Sejr, vare efterfølgende Trophæer og Byttegjenstande faldne i vore Troppers Hænder: 3 Stkr. 6 Pds. Jernkanoner af det slesvig-holstenske Bateria Nr. 1, 1 Forstilling med tilhørende Presenning af samme Bateria, 1 6 Pds. Metalkanon af det 6 Pds. Bateria Nr. 4, 24 Flag, 629 Taprifler, 1188 Infanterigeværer, 363 Karabiner, 1 Pistol, 34 Cavalerisabler, 693 Infanterisabler og Hirschfængere, 15 Trommer, 1 Bygelhorn, 5 Hjelme, 728 Pikkelhuer, 293 Chacots, 46 Felthuer, 49 Feltkapper, 12 Vaabenfrakker, 10 Par Kirseis Benklæder, 420 Livgehæng, 1255 Patrontasker, 51 Tornystre og 613 Kogekjedler. — Paa Gottorp Slot og i Slesvig fandtes efterladt af Fjenden 1 Sygevogn, 1 Requisitevogn, 1 Trainvogn, 4 firspændige Fouragevogne, 37 Presenninger, endel Matrasser og Cavaleri-Requisiter samt følgende Forplejningsgjenstande: 4040 Potter Brændevin, 16200 Pd. Biscuit, 204 Tdr. Rug, 46 Tdr. Gryn, 30 Tdr. Ærter, 2004 Tdr. Havre, c. 35000 Pd. Hø, c. 8000 Pd. Halm, 260 Pd. Salt, 2736 Pd. Brød samt en Mængde Redskaber og Gjenstande, henhørende til Magasinerne.

Den ærefulde Sejr, den danske Hær havde tilkjæmpet sig, og som atter bragte den største Del af Slesvig under vor Konges Herredømme, maa vistnok ikke mindre tilskrives den Bestemthed, hvormed Overcommandoen i skarp Modsætning til Fjendens vaklende Optræden stadigt trods de indtrufne Uheld og vanskelige Forhold fastholdt sin engang fattede Plan om at gjenembryde den fjendlige Stilling, end den Bravour og Udholdenhed, der fra Afdelingernes Side lagdes for Dagen, og som klart vidnede om den fortrinlige Aand, som besjælede vor Hær. Med et lysende Exempel havde Officerer og øvrige Befalingsmænd foregaaet det

for et saadant saa modtagelige Mandskab, der under de 2 Dages Kamp med uforfærdet Mod havde trodset enhver Fare og med Hengivelse og Ufortrødenhed baaret de største Anstrængelser; ligesom Hærens Læger med utrættelig Iver havde virket i deres Kald, saaledes havde ogsaa de ved Ambulancerne ansatte Befalingsmænd og Menige i Regelen gjort en udmærket Tjeneste, og ikke faa ere de Exempler paa Mod og Opoffrelse, som ogsaa fra deres Side lagdes for Dagen. I nedenstaaende Dagsbefaling af 26de Juli udtalte General Krogh sin Tak til Hæren:

Soldater!

General Kroghs
Tak til Hæren.

«I have igaar retfærdiggjort mine Forventninger. Efter en anstrængt Marche og efter at have kjæmpet Dagen iforvejen under Savn af Ro og Hvile have I besejret en kraftig Modstand og kastet Fjenden ud af hans faste Stilling tilbage over Slien.

Soldater! Atter staae I paa det gamle Dannevirke. — Men nye Kampe, nye Anstrængelser vente Eder! I ville bestaae og udholde disse med samme Aand og Kraft som hidtil!

En mønsterværdig Disciplin og Orden har fundet Sted ved Besættelsen af Slesvig, jeg haaber, at den fremdeles vil blive iagttagen af Eder.

Soldater! Jeg takker Eder!»

Krogh.

Ved Krigsministerens snart paafølgende Ankomst til Slesvig blev følgende Proclamation oplæst for Tropperne:

Proclamation,
hvorefter Krigs-
ministeren
bringer Hæren
Kongens Tak.

«I Hans Majestæt Kongens Navn og efter Hans Befaling bringer jeg samtlige Krigere af den active Armee, Befalingsmænd og Undergivne, Hans Tak for den Sejr, Armeen har vundet. Kongen er tilfreds med

sine Tropper, Han er stolt af sin Armee, Han veed, at Han i sine Krigeres Tapperhed og i sine Under-
saatters Kjærlighed ejer et urokkeligt Værn for sin
Throne.

Soldater! I have prøvet Eder i Farens Stund,
I have lært Eders egen Kraft at kjende, I have Tillid
til Eder selv og Eders heltemodige Officerer.

Men nye Kampe forestaae, i hvilke Europas Øjne
ville være henvendte paa Eder. Velan! viser Eder
som ved Slesvig, som ved Fredericia, som ved Isted,
og Sejren vil følge Eder."

Slesvig den 5te August 1850.

Hansen

Generallieutenant og
Krigsminister.

General Willisens Udtalelse til Tropperne i An-
ledning af Slaget var saalydende:

"Soldaten wir haben die Schlacht verloren, aber
wir sind nur geschlagen, wenn wir uns selbst dafür
ansehen, und den Muth verlieren; das wollen und
werden wir nicht, wir haben kein Material verloren,
und finden in Rendsburg alles was wir brauchen um
so stark zu sein wie vorher, also nur Muth und Ver-
trauen, thut Ihr alle eure Pflicht, seid Ihr standhaft
und gehorsam, so ist noch nichts verloren."

General Willi-
sens Udtalelse
til Tropperne
i Anledning
af Slaget.

Willisen.

Bilag.

Blank page with faint, illegible markings.

Bilag 1.

Stärke der schleswig-holsteinischen Armee
 der Position bei Idstedt am 23sten Juli an Combattanten.

	Officiere.	Unter- officiere.	Spilleute.	Gefreite und Gemeine.
antgarde-Brigade:				
Stab	5	"	"	"
3tes Jäger-Corps	18	81	32	997
1stes Bataillon	18	74	36	1073
8tes do.	17	75	21	1029
15tes do.	22	63	15	1005
2 Schwadronen	7	27	5	266
12 pf. Batterie Nr. 1	3	10	2	166
Pioniere	1	4	"	60
Summa . . .	91	334	111	4596
e Brigade:				
Stab	5	"	"	"
1stes Jäger-Corps	17	82	28	1114
2tes Bataillon	16	69	20	1022
3tes do.	20	72	31	1081
4tes do.	18	75	36	1071
1 Schwadron	3	13	3	121
6 pf. Batterie Nr. 1	3	9	2	130
Summa . . .	82	320	120	4539

	Officiere.	Unter-officiere.	Spicilleute.	Gefreite und
2te Brigade:				
Stab.....	4	"	"	"
2tes Jäger-Corps.	18	77	32	10
5tes Bataillon	14	77	32	10
6tes do.	18	80	30	10
7tes do.	19	78	25	10
1 Schwadron	4	13	2	1
6 pf. Batterie Nr. 3.	4	8	2	1
12 pf. do. Nr. 3.	3	9	3	1
1/2 3 pf. do.	1	6	"	1
Summa...	85	348	126	45
3te Brigade:				
Stab.....	4	"	"	"
5tes Jäger-Corps.	18	87	31	10
9tes Bataillon	18	69	31	10
10tes do.	18	80	19	10
11tes do.	14	72	30	10
1 Schwadron	3	14	2	1
6 pf. Batterie Nr. 2.	3	11	3	1
Summa...	78	333	116	44
4te Brigade:				
Stab.....	4	"	"	"
4tes Jäger-Corps	17	78	27	10
12tes Bataillon	17	71	29	10
13tes do.	18	75	25	10
14tes do.	18	81	22	10
1 Schwadron.	3	13	2	1
6 pf. Batterie Nr. 4.	3	11	3	1
Summa...	80	329	108	45
Reserve-Cavallerie:				
Stab.....	3	"	"	"
1stes Drag.-Rgt. (4 Schw.)	16	53	11	4
2tes do. (2 do.)	10	28	7	2
Summa...	29	81	18	7

	Officiere	Unter-officiere.	Spiclleute.	Gefreite und Gemeine.
er ve-Artillerie:				
Stab	2	"	"	"
6 pf. reit. Batterie	4	11	2	153
12 pf. Batterie Nr. 2.....	3	11	2	163
24 pf. Granatkan.-Batterie	4	11	"	179
6 pf. Batterie Nr. 5 (6 Geschütze)	2	10	"	62
Summa...	15	43	4	557
Total Summa...	460	1788	603	23991
	26842			

Bilag 2.

Erster Armee Bericht.

Nachdem ich den Oberbefehl der Armee übernommen, war die Absicht, durch die grössere Selbständigkeit nach Aussen eine friedliche Ausgleichung mit Dänemark zu erleichtern, auch bei Allem, was mit der Armee geschah, so sehr der vorherrschende Gedanke, dass mit jeder Woche, eine immer stärkere Beurlaubung eintrat. Sie wäre sofort bis auf ein Maximum ausgedehnt worden, wenn es möglich gewesen wäre, auch nur eine Art Sicherheit darüber zu erlangen, dass man nicht jeden Augenblick Gefahr lief, von dem Gegner überfallen zu werden. Als man endlich eine solche Zusicherung auch nur auf den kurzen Zeitraum von 14 Tagen erhielt, stand man nicht an, eine Beurlaubung bis auf 500 Köpfe das Bataillon eintreten zu lassen. Man wusste wohl, welcher Gefahr man sich damit aussetzte,

setzte sich einer solchen aber gerne aus, um zu zeigen, wie ernstlich man es mit den Unterhandlungen meine, welche man versucht hatte anzuknüpfen.

Man suchte dagegen die ganze Sicherheit in einer solchen Umbildung der Organisation der Armee, welche es möglich machte, in kurzer Zeit die ganze bewaffnete Macht des Landes schlagfertig dem Feinde entgegen zu führen. Diese Vorsicht ist nur zu sehr nöthig gewesen; denn kaum war in Folge jener vagen Zusicherung eine Permittirung im Grossen angeordnet, als plötzlich die Friedensunterhandlungen mit Preussen, welche sich bisher nur langsam hingeschleppt, die bekannte schnelle und unerwartete Wendung zu einem Abschluss nahmen, welcher uns in der kürzesten Zeit dem Anfall der ganzen dänischen Macht aussetzte. Aus finanziellen und politischen Rücksichten schob man selbst noch nach dem 27sten Juni, als die erste Nachricht gegeben wurde, dass sich Preussen möglicher Weise in dem Fall befinden könne, binnen 14 Tagen seine Truppen aus Schleswig zurück zu ziehen, die Formation auf den Kriegsfuss auf und ordnete sie erst dann an, als am 2ten Juli plötzlich und unerwartet die Nachricht von dem wirklich abgeschlossenen Frieden einging.

Nur dadurch, dass Alles bis auf das geringste Detail fertig ausgearbeitet dalag, war es möglich, in dem kurzen Zeitraum von 8 Tagen die Armee auf den grossen Kriegsfuss zu setzen.

Unterstützt von der begeisterten Bereitwilligkeit des ganzen Landes ist dies wirklich vollbracht worden, so dass die Armee am 12ten, als die Nachricht einging, dass die preussischen Truppen bis zum 17ten Schleswig völlig geräumt haben würden, bereit war, es dicht hinter ihnen her zu besetzen.

In dieser Absicht wurden nun die Maasregeln für die nächsten Tage getroffen. Die Armee concentrirte sich in den Tagen am 13ten und 14ten mit einer Brigade bei Kiel, mit dem Gros bei Rendsburg. Zunächst schien es

nöthig, die seit Jahr und Tag entwaffneten und verlassenen Werke von Eckernförde wieder zu besetzen. Zu dem Ende wurde der ganze dazu nöthige Artilleriepark am 13ten früh von Rendsburg aus in Bewegung gesetzt. Zugleich rückte die Avantgarde der Brigade von Kiel am 13ten bis Gettorf vor. Bei völliger Windstille wäre es den dänischen Schiffen, auch wenn sie gewollt hätten, nicht möglich gewesen, in das Innere des Hafens zu kommen, um sich etwa vor die unbewaffneten Batterien zu legen und so ihre Armirung unmöglich zu machen, die nun unter diesen günstigen Umständen binnen 24 Stunden völlig vollendet wurde. Es ist durch diese Bewegung zu gleicher Zeit die im inneren Hafen liegende Fregatte Gefion vollständig gesichert.

Am 14ten ist die Avantgarde bis auf den halben Weg gegen Schleswig vorgeschoben, Eckernförde vollständig besetzt, bei Missunde eine Brücke geschlagen und Spitzen nach allen Richtungen, nach Schwansen und Angeln vorgeschoben worden. Eckernförde wurde am 14ten Morgens 6 Uhr von den preussischen Truppen geräumt.

Morgen am 15ten wird die Armee ihre Bewegung über Schleswig und Missunde hinaus fortsetzen und den starken Abschnitt von Idstedt und Wedelspang mit ihren Spitzen erreichen.

Ich werde nicht ermangeln einer Hohen Statthalter-schaft über das Weitere zu berichten. Ich kann nicht genug den Geist rühmen, der Alle beseelt. Jeder ist bereit mit Anstrengung aller seiner Kräfte der Sache des Landes zu dienen; die Armee ist stark, wohl organisirt und voller Vertrauen.

Man sieht mit Zuversicht den Begebenheiten der nächsten Tage entgegen.

Rendsburg, den 14ten Juli 1850

Abends 7 Uhr.

Der commandirende General
v. Willisen.

Bilag 3.

Zweiter Armee-Bericht.

Die Bewegung der Armee am 15ten ist ganz so ausgeführt worden, wie sie in meinem ersten Bericht angedeutet war. Die starken Abschnitte von Idstedt und Wedelspang sind von den Vortruppen besetzt und die ganze Armee hat sich heute am 16ten dahinter concentrirt. Bei Missunde ist eine Brücke geschlagen und so der Armee eine doppelte Operationslinie gesichert. Dürften nur militärische Rücksichten über das entscheiden, was zunächst zu thun ist, so wäre nichts vortheilhafter, als die Bewegung schnell bis Bau fortzusetzen und so dem Feinde seinen wahrscheinlichen strategischen Aufmarsch zu stören. Es scheint aber angemessen, diesen grossen militärischen Vortheil zu opfern, um die Aufrichtigkeit der Gesinnung, welche eine friedliche Lösung stets gewollt hat und noch will, auf das Unwiderleglichste darzuthun.

Was bisher nun Militärisches geschehen, darf wohl auf keine Weise als eine Aggression angesehen werden.

Es ist nur ein kleiner Theil des Landes besetzt worden, worauf man volle Ansprüche hat, und meint es der Gegner ehrlich mit seinen Versöhnungsvorschlägen, so ist nichts geschehen, was ihm den Vorwand geben dürfte, davon zurückzutreten.

Die eingetretene grosse Hitze erschwert die Bewegungen der Truppen in hohem Grade. Doch wird dieselbe mit Festigkeit ertragen und die Truppen befinden sich im besten Zustande.

Hauptquartier Schleswig, am 16ten Juli 1850.

Der commandirende General
v. Willisen.

Bilag 4.

Soldaten!

Der Tag der Entscheidung ist da! Unsre Regierung hat nichts unversucht gelassen, statt der blutigen Lösung des Streits eine friedliche herbeizuführen. Ihr wisst es alle, dass unsre Vertrauensmänner, nachdem man sie lange hingehalten, zuletzt zurückgewiesen worden sind. Jetzt wird von uns verlangt, dass wir feige unsre Waffen von uns werfen, dann soll uns Gnade werden. Und wer verspricht diese Gnade? Eine Parthei in Dänemark, dieselbe, welche schon einmal mit Drohungen vor dem Königsschloss unsres Herzogs verlangte, dass unser gutes Recht gebrochen werden solle. Die Gnade dieser Parthei heisst: Unterwerfung ohne irgend eine andre Sicherheit, als Worte von zweifelhaftem Sinn. Wir wollen unser Recht, wie es Männern ziemt; dafür haben wir zum Schwert gegriffen und dafür werden wir es führen der Parthei gegenüber, welche auch Dänemark tyrannisirt. Sie allein ist es, welche Dänemark hindert, neben uns in Frieden zu leben und mit uns stark zu sein.

Wir nehmen jetzt den Kampf allein auf. Zwei Jahre der besten Schule haben uns die Uebung, die Kenntniss und vor Allem den Geist der Ordnung und des strengen Gehorsams gegeben, welcher immer den Erfolg verbürgt. Wir können jetzt Alles leisten und wir wollen es. Ein Gedanke, ein Wille beseele uns. Ehrlos sey der, welcher durch Mangel an Gehorsam oder Entschlossenheit dem Vaterlande Gefahr bringt!

Soldaten! Eure Officiere werden euch überall mit dem glänzendsten Beispiele vorangehen, die Strengsten im Gehorsam die Tapfersten im Kampfe sein. Ihr aber werdet euch rücksichtslos auf den Feind stürzen, wenn es vorwärts heisst und nicht weichen, wo ihr halten sollt. Das erwarte ich von Euch, das erwartet das Vaterland, das fordert eure Ehre. Ihr werdet eurer Vorältern würdig sein.

Wir wollen fest zusammen halten, in guten und in schlimmen Tagen, wenn sie kommen sollten. Ich wiederhole Euch, dass ich mit dem Letzten ausharren werde. So denke jeder und das Vaterland bleibt frei! So denn mit Gott! für deutsche Ehre und Schleswig-Holsteins altes gutes Recht!

Hauptquartier Falkenberg den 21sten Juli 1850.

Euer commandirender General
v. Willisen.

Bilag 5.

Liste

over den combattante Styrke af den active Armee, der deltager i Slaget ved Isted.

(Efter Styrkelisten den 15de Juli 1850.)

	Officerer.	Under-officerer.	Under-corporaler.	Spillemænd.
Overcommandoens Stab.....	12	"	"	"
1ste Armee-Division: Staben..	8	"	"	"
3die Brigade: Staben.....	4	"	"	"
6te Linie-Bataillon	17	$\frac{1}{3} 8$	86	11
7de do. do.	17	$\frac{2}{4} 1$	98	13
8de do. do.	18	$\frac{1}{4} 2$	95	12
1ste Jægercorps	18	$\frac{1}{3} 3$	99	16
4de Reserve-Bataillon.....	18	43	89	14
Summa for 3die Brigade	92	$\frac{5}{107}$	467	66

	Officerer.	Under-officerer.	Under-corporaler.	Spillemænd.	Menige.
4de Brigade: Staben.....	4	"	"	"	"
9de Linie-Bataillon.....	17	$\frac{2}{38}$	100	13	891
11te do. do.	17	$\frac{1}{42}$	100	16	895
2det Jægercorps.....	20	$\frac{2}{38}$	95	15	877
5te Reserve-Bataillon.....	19	40	99	16	902
6te do. do.	18	$\frac{1}{38}$	99	16	875
Summa for 4de Brigade...	95	$\frac{6}{196}$	493	76	4440
5de Brigade: Staben.....	4	"	"	"	"
Garden til Fods.....	16	$\frac{2}{38}$	63	16	616
1ste lette Bataillon.....	17	$\frac{2}{40}$	95	13	875
2den do. do.	16	$\frac{2}{44}$	100	12	853
1ste Forstærknings-Bataillon....	19	42	109	14	895
4de do. do.	18	35	88	16	905
2 Compagnier af 1ste Reserve-Jægercorps.....	11	17	47	7	451
Summa for 6te Brigade...	101	$\frac{6}{211}$	502	78	4595
1ste Armeedivision: Dehusar-Divisionen.....	16	34	24	8	322
Divisionsartilleriet: Staben..	3	"	"	"	"
12te (12 Pds.) Batteri (Lund)..	4	12	22	3	108
2det (6 do.) do. (Schultz)	3	$\frac{1}{11}$	19	3	68
3die (6 do.) do. (Glahn).	4	11	19	3	77
Summa for Divisionsartilleriet...	14	$\frac{1}{34}$	60	9	83
Summa for 1ste Armeé-Division...	338	$\frac{18}{672}$	1546	237	800
2de Armeé-Division: Staben.	7	"	"	"	82
1ste Brigade: Staben.....	5	"	"	"	"
4de Linie-Bataillon.....	19	$\frac{1}{40}$	100	16	862
10de lette do.	20	$\frac{1}{41}$	69	16	805
3die Jægercorps.....	21	38	98	16	876
Transport...	65	$\frac{2}{119}$	267	48	2543

	Officerer.	Under-officerer.	Under-corporaler.	Spillemænd.
Transport...	65	$\frac{2}{119}$	267	48
1ste Reserve-Bataillon	20	40	85	11
2 Compagnier af 3die Reserve-Bataillon	12	20	50	8
Summa for 1ste Brigade...	97	$\frac{2}{179}$	402	67
2den Brigade: Staben.....	4	"	"	"
5te Linie-Bataillon	18	40	93	14
12te lette do.	19	$\frac{1}{33}$	74	12
13de Linie do.	18	$\frac{2}{39}$	91	14
2den Reserve do.	20	40	100	16
3die do. Jægercorps	20	39	94	12
Summa for 2den Brigade...	99	$\frac{3}{198}$	452	68
5te Brigade: Staben.....	5	"	"	"
3die Linie-Bataillon	17	$\frac{2}{40}$	88	11
2den Forstærknings-Bataillon...	19	38	90	14
3die do. do. ...	18	40	96	14
5te do. do. ...	19	40	95	16
1ste do. Jægercorps	19	$\frac{1}{33}$	98	16
2det do. do. ...	17	40	94	15
Summa for 5te Brigade...	114	$\frac{3}{231}$	561	86
4de Dragon-Regiment.....	19	46	31	10
Divisionsartilleriet: Staben.	3	"	"	"
7de (12 Pds.) Batteri (Baggesen)	4	11	22	2
5te (6 do.) do. (Dinesen).	4	11	20	3
11te (6 do.) do. (Just)....	4	$\frac{1}{11}$	20	3
Summa for Divisionsartilleriet....	15	$\frac{1}{33}$	62	8
Summa for 2den Armeé-Division...	351	$\frac{9}{685}$	1508	239
Feltingenieurdetachemen- tet: Staben	6	"	"	"
1ste Døling	2	5	5	"
Transport...	8	5	5	"

	Officerer.	Under-officerer.	Under-corporaler.	Spillemænd.	Menige.
Transport...	8	5	5	"	47
2den Deling.....	1	$\frac{1}{4}$	7	"	49
4de do.	2	5	6	"	49
5te do.	1	$\frac{1}{5}$	5	"	50
Det mobile Brotrain.....	1	2	3	"	32
Summa for Feltingdetachem....	13	$\frac{2}{51}$	26	"	227
Reserveartilleriet: Staben..	5	"	"	"	"
4de (12 Pds.) Batteri (Marcusen)	3	$\frac{1}{2}$	22	3	$\frac{108}{68}$
8de (6 do.) do. (Mossin) ..	3	$\frac{1}{11}$	20	2	$\frac{78}{63}$
1ste (6 do.) do. (Lumholtz)	4	10	20	2	$\frac{76}{68}$
6te (6 do.) do. (Haxthausen)	3	$\frac{1}{11}$	20	3	$\frac{76}{64}$
9de { (24 do.) Granatkanon-Halv-	2	4	10	1	$\frac{49}{34}$
batteri (Jonquières)					
(24 Pds.) Granatkanon-Halv-	2	$\frac{1}{4}$	10	1	$\frac{49}{38}$
batteri (Kauffmann).....					
Summa for Reserveartilleriet...	22	$\frac{4}{52}$	102	12	$\frac{484}{325}$
Reservecavaleriet: Staben...	5	"	"	"	"
3die Dragon-Regiment	19	47	32	9	444
5te do. do. (3 Escadroner	15	36	24	8	335
6te Dragon-Regiment	21	46	30	12	444
10de (12 Pds.) Granatkanon-Batteri (Wegener) ..	3	$\frac{1}{11}$	20	3	$\frac{80}{64}$
Summa for Reservecavaleriet...	63	$\frac{1}{140}$	106	32	1367
Connantscorpset	5	12	20	3	179
Total-Summa...	792	$\frac{34}{1552}$	3308	523	31280

37519 Hoveder.

Anm. Underofficerer over Stregen ere:

„Overfyrværkere, Overcommandersergenter eller Conducteurer“.

Menige over Stregen ved Artilleriafdelingerne

h*

ere „Constabler“, under Stregen „Trainconstabler“.

Til Bevogtning af Trainet og i lignende Øjemed var af ovennævnte Styrke afgivet c. 900 Mand. Endvidere maa i Styrken fradrages c. 400 Mand, da Sygeligheden siden den 15de Juli var stegen med over 1 pCt.

Bilag 6.

Dagsbefaling

den 22de Juli 1850.

Hovedkvarteret Flensborg.

Med Hensyn til den Orden, hvori Afdelingernes Train og Ambulancer skulle følge Armeens Bevægelser, fastsættes følgende Bestemmelser:

1. a. Hvor Brigaderne som taktiske Høheder skulle foretage en Marche lige overfor Fjenden, formeres ved hver af dem 2de Traincolonner nemlig:

1 Ammunitionscolonne, der skal bestaae af det Brigaden attachederede Batteris Reserve-Ammunitionsvoiturer, Haandværkervogne og Reservelavetten (hvis denne ikke følger Linie-Ammunitionsvognene) med det til samme afdelte Mandskab og af Infanteriets og Cavaleriets Patronvoiturer, ligeledes med det dem tildelte Mandskab (som bør være idetmindste 1 Mand pr. tohjuls Vogn og 2 à 4 Mand pr. firhjuls Vogn), og føres af Batterireservens Commandeur og

1 Bagagecolonne, der skal bestaae af samtlige ved Brigaden værende Afdelingers Bagage- og Proviantvogne, og commanderes af Brigadens Delingsfører.

- b. Brigaderne have saavidt muligt i betimelig Tid at angive de Punkter, hvor disse forskjellige Colonner skulle formeres, for at de respective Afdelinger kunne gjøre sig bekendte med Vejene til dem. Begge Traincolonner følge Brigaden paa Marchen i en af Brigadecommandeuren opgiven Afstand, men saasnart Brigaden formeres til Fægtning, maa Ammunitionscolonnen være c. 4000 Al. og Bagagecolonnen c. $\frac{3}{4}$ Mil fjernet fra Slaglinien.
- c. Brigaderne maa neje opgive Commandeurerne for disse Colonner samt bekendtgjøre for Afdelingerne, ad hvilke Veje de skulle dirigeres, og hvor de have Ordre til, naar der indtages Bivouak eller Cantonnement, at gjøre Holdt for enten at opløses ved at Voiturerne gaae til deres respective Afdelinger eller for at parkere samlet, hvilket Sidste skal være Tilfældet, naar Brigaden befinder sig saa nær Fjenden, at den maa være slagfærdig. Det kan tillades flere af Vognene at begive sig til Afdelingerne f. Ex. af Ammunitionscolonnens Voiturer dels for at erstatte den forbrugte Ammunition, dels (Haandværkervogne) for de behøvende Reparationsarbejder ved Batterierne, af Bagagecolonnen for at Afdelingerne kunne erholde den fornødne Proviant og Kogekjedlerne; dog bør de, saasnart det er muligt, igjen begive sig tilbage til den Traincolonnens Parkplads, til hvilken de here; disse Parkpladser bør omtrentlig være i den Afstand fra Brigadens Bivouak eller Allarmplads, som oven er angiven for Afstanden fra Slaglinien.
- d. Naar den engang opgivne Bestemmelse for disse Colonnens Marche eller Parkering maa forandres, har vedkommende Brigadecommandeur strax at bekendtgjøre det for Afdelingerne.

Hvis det ikke er gjørligt for Commandeurerne for Colonnerne at følge den givne Ordre med Hensyn til

Marchen, have de strax at indmelde saadant til Brigaderne.

- e. Commandeurerne for disse Traincolonner maa under Fægtningen i Reglen lade Colonnerne parkere i den angivne Afstand paa Marken tæt ved den Vej, de ere beordrede at følge, (for ikke at være til Hinder for forbimarcherende Tropper). Voitureerne maa om muligt opmarchere med saa stor Afstand, at de med Lethed kunne gjøre $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ Vending, og have Commandeurerne strax at lade gjøre de fornødne Deboucheer, forat Vognene kunne, alt efter Omstændighederne, gaae frem eller tilbage ad den Vej, der er dem betegnet. Paa Vejen stilles Poster, der kunne avertere om, hvor Colonnen staaer.
- f. Divisionernes Stabes Bagage bliver at attachere en af Brigadernes Bagagecolonner efter Divisionscommandeurerens nærmere Bestemmelse.
- g. Analog med hvad her er befalet, har saavel Reserveartilleriet som Reservecavaleriet at ordne sine Ammunitions- og Bagagecolonner.
- h. Hvor flere Brigader henhørende til een Division maa følge samme Veje, bliver det af Divisionernes Commandeurer, alt efter Omstændighederne, at bestemme, hvilke Veje Traincolonnerne skulle tage, om de skulle følge hver sin Brigade eller efter samtlige Brigader; dog bør, saafremt det er muligt, Ammunitionscolonnerne ikke fjernes for langt fra deres Brigader.

Skulle saaledes disse Colonner marchere paa Veje, ad hvilke tillige andre Tropper bevæge sig, have de i Analogi med den i Dagsbefaling af 18de dennes citerede § 43 af „provisoriske Bestemmelser for Tjenesten i Felten“ at kjøre paa den ene Side af Vejen, forat Tropper kunne marchere dem forbi, ligesom det ogsaa paalægges Troppeafdelingerne, naar en saadan Colonne skal frem, at give saamegen Plads

or den paa Vejen, at den kan marchere jævnsides med dem.

- a. Paa Slagdage bør Brigaderne lade det være sig meget magtpaaliggende at dirigere de respective Ambulancer, forat disse til de Saaredes Tarv kunne blive placerede saa hensigtsmæssigt som muligt. Dette skeer ved Stabschefen eller en Officer af Brigadestaben og udføres enten ved directe Befalinger til Ambulancen, afsendte ved Ordonnants, eller til den ved Afdelingen ansatte Commandeur over Ambulancemandskabet. Underretningen gjælder ej alene Ambulancens 1ste Position, men i Særdeleshed de Bevægelser, som Omstændighederne maatte fordre. Den placeres saavidt muligt ved en Hovedvej i $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{4}$ Mils Afstand fra Afdelingernes Front efter Forholdenes og Terrainets Beskaffenhed.
- b. Brigaderne have ligeledes at sørge for, at de under samme hørende Troppeafdelinger erholde Underretning om Ambulancens Position, ligesom at Ambulancemandskabets disponible Styrke, der følger Ambulancen, sendes til de Punkter, hvor Ilden er mest levende, eller de fleste Saarede forefindes.
- c. Til Transport af Saarede requireres Bøndervogne, af hvilke hver om muligt maa være forsynet med 2 Dækkener og tilstrækkelig Halm eller Hø. Der afgives 1 Mand pr. Vogn, der sørger for dens Tilstedeværelse og hjælper til ved den Saaredes Af- og Paalæsning. Af slige Vogne requireres strax 3 til hver Troppeafdeling og 20 til hver Ambulance. De førstnævnte 3 Vogne følge umiddelbart Afdelingernes Bevægelser, og de sidstnævnte 20 Vogne følge Ambulancen, som i Reglen har sin Plads foran Brigadens Ammunitionscolonne.
- d. Da det til Ambulancen requirerede Vogntal kan blive utilstrækkeligt, vil bag Armeen paa Hovedlandevejen følge i circa $\frac{3}{4}$ Mils Afstand en Vognpark af

Bendervogne under Escorte af et Commando, til hvem Transportmidler i slige Tilfælde erholdes p Requisition af Brigaderne eller Ambulancerne. Den Vognpark indtager i Reglen sin Plads umiddelbart foran Bagagecolonnen.

- e. Til de 3 Vogne, som umiddelbart følge Afdelingen transporteres de Saarede af Ambulancesoldaterne. Naar ikke afgjort Traug byder det, maa ingen Corbattant forlade sit Geled for at bringe Saarede i Vognene og i intet Fald begive sig til Ambulancerne i denne Hensigt.
3. Armeens Traincommandeur fører paa Slagdagene special Commando over Bagagecolonnerne. Til Orden Opretholdelse og som Bedækning for Bagagecolonnerne afgives pr. Brigade 1 Underofficer og 50 Mand, som føres af Traindelingsføreren, men som Traincommandeuren efter Omstændighederne kan detachere

Krogh.

Bilag 7.

Dritter Arme-Bericht.

Nachdem der Feind sich in den Tagen bis zum 23sten Juli in der Gegend von Flensburg concentrirt hatte zeigte er sich am 24sten vor unserer Avantgarde, welche am Abend vorher von Stenderup und Stenderupaue bis Helligebek zurückgezogen worden war.

Es entspann sich ein lebhaftes Gefecht mit unserer Avantgarde, welche Befehl hatte, sich auf nichts Ernsthaftes einzulassen, den Feind vielmehr an die Position heranzuziehen. Nur als der Feind nachliess anzudrängen, ging unsere Avantgarde wieder vor, um zu sehen, ob der

Angriff ernsthaft gemeint sei und um den Feind nicht aus dem Auge zu verlieren.

Entschlossen den Angriff des Feindes in der Stellung abzuwarten und zum günstigen Zeitpunkte in die Offensive überzugehen, war die Armee auf folgende Weise vertheilt:

Die Avantgarde mit ihrem rechten Flügel in und um Idstedt, mit dem Gros auf der Chaussee nach Flensburg.

Die erste Brigade in der Rendezvous-Stellung bei Lürschau.

Die vierte Brigade in der Rendezvous-Stellung an der Südwestspitze des Langsees.

Die dritte Brigade bei Behrend hinter dem Langsee.

Die zweite Brigade bei Wedelspang.

Die erste Brigade hatte mit einer Jäger-Abtheilung Gammellund und mit einer andern Bollingstedt und Langstedt besetzt.

In der Stellung selbst waren folgende Vorbereitungen getroffen:

Bei Wedelspang waren die Wiesen durch Abstauung eine halbe Meile abwärts schwer zugänglich gemacht, nördlig Wedelspang waren zwei zweckmässig gelegene Anhöhen mit Artillerie besetzt, um eine Art Brückenkopf für das Debouchiren zu haben.

Bei Guldenholm-Holzhaus fand sich eine Furth durch den Langsee.

Zur grösseren Bequemlichkeit wurde eine Laufbrücke angefertigt, um hier mit der 3ten Brigade debouchiren und angreifen zu können.

Es sollte dies mit der 2ten Brigade von Wedelspang aus zu einer Zeit geschehen, wenn dies am zweckmässigsten erschien. Die Hauptstellung von Idstedt fand sich dadurch bedeutend geschwächt, dass das vorliegende Moor durch die grosse Hitze wenigstens für Infanterie ganz zugänglich geworden war. Das Gryder-Holz war mit einem Jägercorps besetzt; die Gemeinschaft mit der Stellung

durch eine steinerne Brücke hinter Idstedt und durch eine neuerbaute Laufbrücke, da, wo der Bach, welcher aus dem Idstedter See kommt, in dem Langsee fällt, gesichert. So sollte auch dieser Wald als Debouchee für die 4te Brigade benutzt werden können.

Als am 24sten Nachmittags das Gefecht vor der Stellung beendet war, lief die Meldung ein, dass eine feindliche Abtheilung von Cavallerie und Infanterie im Rücken des linken Flügels bei Sollerup über die Treene gegangen sei. Nachdem ein Detachement von 80 Jägern, welches den Posten lange sehr tapfer vertheidigt, zurückgedrängt war, hatten 6 Schwadronen der Reserve-Cavallerie, 4 reitende Geschütze und das 4te Bataillon nebst 4 Fussgeschützen gegen Abend dies Detachement mit Leichtigkeit über die Treene zurückgeworfen. Alle eingegangenen Meldungen und Nachrichten sagten aus, dass der Feind einen bedeutenden Theil seiner Kräfte gegen unsern linken Flügel gewendet habe. Die Wahrscheinlichkeit dieser Angabe, da hier der angreifbarste Punkt unserer Stellung lag, veranlasste am Abend des 24sten eine Disposition zum Angriff für den 25sten mit unserem rechten Flügel auszugeben.

Als sich jedoch im Laufe der Nacht jene Nachrichten, worauf sich diese Disposition begründete, nicht bestätigten, wurde sie suspendirt. Es war aber durch Fanale und durch andere Mittel dafür gesorgt, dass sie zu jedem Augenblicke wieder aufgenommen werden konnte. So erwartete man den Angriff des Feindes am 25sten früh Morgens. Er begann auch bald nach halb 4 Uhr bei den Vorposten. Es entspann sich zuerst eine heftige Kanonade mit unserer 12pfidigen Batterie in der Stellung und mit einer zweiten, welche auf einem vorspringenden Terrain-Abschnitt westlich von Idstedt aufgefahen war.

Der Feind hatte in der Nacht und am Abend vorher den grössten Theil seiner Kräfte bei Unter- und Oberstolk und Böcklund concentrirt, mindestens 3 Brigaden.

Seinen ersten heftigen Angriff machte er auf das Gryder-Holz und nahm es, durch einen noch nicht aufgeklärten Umstand, im ersten Anlaufe. Es war ihm dabei der Umstand zu statten gekommen, dass Nebel und ein heftiger Regen jede Uebersicht unmöglich machten. Es gelang indess dem 4ten Jäger-Corps, nachdem es den Befehl dazu bekommen, das Holz wieder zu nehmen.

Dies heftige Gefecht und der Umstand, dass der Feind einen grossen Theil seiner Kräfte in diese, wie es schien, sehr gefährliche Richtung geworfen, gaben nunmehr Veranlassung, in die beabsichtigte Offensive überzu-

Die 3te und 4te Brigade wurden dazu durch Fanale in einem Moment beordert und beide begannen ihre Bewegungen sofort.

Die 2te Brigade debouchirte über Wedelspang gegen Böcklund, die 3te von ihrem Uebergangspunkte gegen beide Stolk.

Der Feind war durch diese Bewegung sichtlich überrascht. Die 4te Brigade sollte 2 Bataillone zu gleicher Zeit auf Idstedt, wo sich ein heftiges Gefecht mit dem 15ten Bataillon der Avantgarde entsponnen hatte, debouchiren, und wäre diese Bewegung eben so gelungen, so wären die Kräfte des Feindes, welche sich gegen das Gryder-Holz gewendet, wohl leicht gänzlich aufgerieben worden, und die combinirte Bewegung der drei Brigaden, der 4ten, 3ten und 2ten, während die Avantgarde und die 1ste Brigade auch ihrerseits die Offensive ergreifen sollten, hätte wohl die Aussicht auf ein völliges Gelingen geboten. Dieser Angriff der 4ten Brigade misslang aber vollständig, als jenseits des Debouchees die Teten vom Feinde heftig angefallen wurden. Der Gryder-Wald und Idstedt gingen abermals verloren. Es schien in diesem Augenblick möglich, dass die Stellung in ihrem Centrum durchbrochen würde. Es hat auch wohl nur die Bewegung der 3ten und 2ten Brigade den Feind abgehalten, hier nicht heftiger

nachzudrängen, ja sogar die Möglichkeit gegeben, selbst mit unsern zurückgeschlagenen Truppen die steinerne Brücke unterhalb des Idstedter-Sees nochmals zu nehmen. Die 3te Brigade hatte mit grosser Tapferkeit bei Oberstolk den Feind rasch zurückgeworfen, drei 12-Pfünder erobert, eine feindliche Escadron, welche wiederholt im Dorfwege eine kühne Attaque gemacht, gänzlich zu Grunde gerichtet; 2 Stabsoffiziere, den Batterie-Chef und den Escadrons-Chef gefangen. Als aber ein Theil des Feindes, welcher die 4te Brigade zurückgedrängt, sich längs des Sees in der Richtung gegen Süder-Fahrenstedt wandte und so den linken Flügel und den Rücken der 3ten Brigade bedrohte, während er sich auch ihr gegenüber immermehr mit neuen Kräften verstärkte, musste diese ihr Vorgehen einstellen. Zu dieser Zeit und durch diese Bewegung stellte sich auch das Gefecht bei der 4ten Brigade wieder her. Die 3te Brigade ging nun theils über die Idstedter-Brücke, theils über die Fuhr zurück, die 2te Brigade, welche ebenfalls mit grosser Entschlossenheit vorgegangen war, stiess später auf eine bedeutende Uebermacht und zog sich nun auch auf die Stellung von Wedelspang zurück, ohne irgend einen bedeutenden Verlust zu erleiden.

Von dem Plateau von Idstedt wurde die rückgängige Bewegung unseres rechten Flügels durch ein wiederholtes Vorschieben der Avantgarde und der schweren Batterien unterstützt. Von der 1sten Brigade hatte zu gleicher Zeit das 1ste Jäger-Corps und das 2te Bataillon, unterstützt von dem 12ten Bataillon, welches von der 4ten Brigade herüber gezogen war, eine Bewegung von Gammellund gegen das Buchholz gemacht und drängte da den Feind gegen Helligbek zurück.

So hatte denn die Schlacht von Tagesanbruch bis gegen 11 Uhr gedauert, als der Feind, auf seinem linken Flügel nicht mehr gedrängt, neue Kräfte gegen die Idstedter-Stellung entwickelte.

Diesem gegenüber wurde nach und nach der grösste

Theil der Reserve-Artillerie verwendet; es entspann sich hier der heftigste Geschützkampf des Tages, und man glaubte es noch nicht aufgeben zu dürfen, diese Position zu halten, da hier noch ein grosser Theil der 1sten Brigade zur Reserve stand.

Als aber plötzlich die Meldung einging, dass der Feind abermals bei Treya die Treene forcirt und Schuby schon besetzt, so schien es, obschon 'er hier von der Reserve-Cavallerie und einigen Geschützen aufgehalten wurde, nicht zweckmässig, es auf's Aeusserste kommen zu lassen, im Gegentheil wurde gegen 1 Uhr der Entschluss gefasst, die Schlacht abzubrechen und zurückzugehen.

Bei der numerischen Ueberlegenheit des Feindes schien die Bewegung in unserem Rücken grosse Kräfte bekommen zu können.

Es wurde also zunächst der noch disponible Theil der 1sten Brigade, bestehend aus dem 3ten und 4ten Bataillon, dazu verwendet, die Umgehung des Feindes zurückzuwerfen und diese auch dadurch so weit zurückgedrängt, dass sie für den Rückzug nicht mehr schädlich werden konnte. Der Rückzug wurde zwischen 1 und 2 Uhr Mittags angetreten, ohne andern Verlust an Material als 3 demontirte Geschütze. Bei Falkenberg wurde durch eine Aufstellung der Reserve-Artillerie die Avantgarde und die 4te Brigade aufgenommen und die rückgängige Bewegung durch ein theilweises Anrücken der 3ten Brigade von Behrend gegen die Chaussee unter specieller Leitung des Obersten und Chef des Stabes v. d. Tann so unterstützt, dass sie nicht mehr vom Feinde gedrängt wurden. Es erging nun an die 2te und 3te Brigade der Befehl, sich nach Missunde, an die 4te und die Avantgarde sich nach Schleswig, an die 1ste Brigade und die Cavallerie sich von Schuby nach Rendsburg zurückzuziehen. Bei Schloss Gottorff angekommen, zog sich die 4te Brigade und die Avantgarde (nunmehr Arriergarde) seitwärts hinter den starken Ab-

schnitt von Fahrndorf, um auf diese Weise einmal die Verbindung mit der 2ten und 3ten Brigade nach Missunde sicher zu haben, um ferner durch diese Seitenstellung den Feind zu verhindern, auf gerader Strasse nach Rendsburg schnell vorzudringen, und zuletzt um der 1sten Brigade, der Reserve-Cavalleri und der grossen Bagage ihren Rückzug zu erleichtern und das Terrain zu vermeiden, wo die überlegene feindliche Cavalleri der Armee hätte gefährlich werden können.

Alle diese Absichten sind glücklich erreicht worden; sämtliche Bagage ist ohne Verlust nach Rendsburg gekommen; die Reserve-Cavallerie und die 1ste Brigade sind auf dem Rückzuge wenig beunruhigt worden und die 4 Brigaden des Gros der Armee mit der Reserve-Artillerie fanden sich am Abend der Schlacht völlig vereinigt. Da es aber die Absicht bleiben musste, die gesicherte Stellung von Rendsburg sobald als möglich zu erreichen, so trat das Corps nach 10 Uhr in 2 Columnen seinen Marsch nach Cluvensiek und Königsförde an. Der grosse Park ging über Eckernförde und Gettorf und dann über die Eider. So befand sich die Armee am 26sten Morgens vereinigt und in gesicherter Verbindung mit Rendsburg.

So gross auch ihr Verlust gewesen, so ist der schmerzliche doch der, dass verhältnissmässig viele Offiziere todt oder verwundet auf dem Platze blieben. Wenn dieser Verlust ersetzt worden, wird sich die Armee bei dem Sinn, der sie belebt, bald wieder eben so stark und eben so schlagfertig finden, wie vor der Schlacht. Der Verlust an Mannschaften hat aus den Ersatz-Compagnien gleich gedeckt werden können. Für die Verpflegung ist reichlich Sorge getragen, so dass ich mit vollem Vertrauen den künftigen Begebenheiten entgegen sehe. Ich werde das Vergnügen haben, einzelne hervorragende Thaten, die in Menge vorgekommen, einer Hohen Statthalterschaft zur Belohnung vorzulegen.

Das Genauere über unsere Verluste werde ich erst in einigen Tagen nachliefern können. Gefangene haben wir wenig verloren, deren aber zwischen 4 und 500 gemacht.

Rendsburg, den 27sten Juli 1850.

v. Willisen.

Summarische

der schleswig-holsteinischen Armee in der Schl.

Truppentheil.	Gefangen				
	Verwundet.			Unverwundet.	
	Offz.	Uoffz.	Gem.	Offz.	Uoffz.
Stab der 1sten Brigade	"	"	"	"	"
1stes Infanteri-Bataillon	1	4	16	"	1
2tes do. do.	1	1	13	"	1
3tes do. do.	"	2	6	"	"
4tes do. do.	"	2	13	"	4
5tes do. do.	"	1	6	"	"
6tes do. do.	1	1	12	"	2
7tes do. do.	1	4	22	"	2
8tes do. do.	2	4	25	"	3
9tes do. do.	1	4	15	1	9
10tes do. do.	"	1	12	3	11
11tes do. do.	1	1	7	"	2
12tes do. do.	"	3	12	"	"
13tes do. do.	1	5	38	"	2
14tes do. do.	1	"	29	"	1
15tes do. do.	"	1	19	"	4
1stes Jäger-Corps	"	1	9	1	1
2tes do.	"	"	9	"	1
3tes do.	1	6	19	"	1
4tes do.	2	4	27	"	3
5tes do.	1	5	17	5	9
Artillerie	"	1	18	"	"
Cavallerie	"	"	2	"	"
Summa...	14	51	346	10	57

Nachdem beim Generalcommando die von den resp. Truppentheilen über die Schlacht bei Idstedt eingereichten Verlustlisten auf Grund der Nachrichten aus den hiesigen Lazarethen und den Mittheilungen aus Copenhagen und

lustliste

lstedt am 24sten und 25sten Juli 1850.

Summa.		Gefallen.			Verwundet.			Summa des ganzen Verlustes.			Summa.
Uoffz.	Gem.	Offz.	Uoffz.	Gem.	Offz.	Uoffz.	Gem.	Offz.	Uoffz.	Gem.	Köpfe.
"	"	"	"	"	1	"	"	1	"	"	1
5	89	1	4	33	1	4	38	3	13	160	176
2	67	"	1	20	2	4	35	3	7	122	132
2	32	"	"	17	2	7	31	2	9	80	91
6	118	2	1	43	"	4	18	2	11	179	192
1	6	2	"	3	2	4	23	4	5	32	41
3	25	1	"	15	"	3	37	2	6	77	85
6	41	1	2	17	2	5	53	4	13	111	128
7	64	"	5	39	4	4	62	6	16	165	187
13	109	1	3	38	"	2	25	3	18	172	193
12	164	1	"	32	1	2	28	5	14	224	243
3	25	"	"	8	1	1	13	2	4	46	52
3	17	"	2	12	"	2	22	"	7	51	58
7	86	1	2	33	2	1	44	4	10	163	177
1	92	2	1	34	2	1	14	5	3	140	148
5	74	1	5	30	3	2	46	4	12	150	166
2	30	1	3	8	1	4	24	3	9	62	74
1	19	"	2	22	3	6	25	3	9	66	78
7	48	3	2	14	1	2	43	5	11	105	121
7	85	2	2	21	2	9	73	6	18	179	203
14	139	2	"	31	1	5	19	9	19	189	217
1	19	1	1	4	"	1	11	1	3	34	38
"	2	"	"	2	"	"	3	"	"	7	7
108	1351	22	36	476	31	73	687	77	217	2514	2808

Schleswig revidirt worden sind, hat sich folgendes Resultat über den ganzen Verlust der schleswig-holsteinischen Armee herausgestellt:

	Officiere.	Aerzte.	Untoff.	Gemeine.
Gefallen	22	2	36	476
Verwundet {	31	"	73	687
in dänischen do.	14	"	51	346
Gefangen	10	18	57	1005
Summa des ganzen Verlustes.....	77	20	217	2514

Unter den Gefallenen befinden sich auch die Vermissten, über welche keine nähere Nachrichten vorliegen.

Von den als in hiesigen Lazarethen befindlich bezeich-

Bilag

Ta]

for Slaget ved Isted d

Troppeafdeling.	Døde.			Paa vore Lazarether.			S	
	Officerer.	Underofficerer p. p.	Undercorpora- ler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.	Undercorpora- ler		Smillemænd
Overcommandoen	"	"	"	"	"			
1ste Division: Staben.....	"	"	"	"	"			
3die Brigade: Staben.....	"	"	"	"	"			
6te Linie-Bataillon	"	"	"	"	"			
7de do. do.	"	"	"	"	"			
Transport...	"	"	"	"	"			

neten Personen ist eine namhafte Anzahl wieder hergestellt und zu den betreffenden Truppentheilen abgegangen.

Die als gefangen geführten 18 Aerzte verblieben freiwillig zur Pflege der Verwundeten in den Lazarethen der Stadt Schleswig.

Die namentlichen Verlust-Listen sind im Druck be-
griffen und werden binnen einigen Tagen ausgegeben
werden.

Hauptquartier Rendsburg, den 22sten August 1850.

Der commandirende General
Willisen.

ste
de og 25de Juli 1850.

de.			Usaarede Fanger.			Det totale Tab.			Tabte eller saarede Heste.
Fangne.									
Officerer.	Underofficerer P. P.	Undercorpora- ler, Spillemænd og Menige.	Officerer.	Underofficerer P. P.	Undercorpora- ler, Spillemænd og Menige.	Officerer.	Underofficerer P. P.	Undercorpora- ler, Spillemænd og Menige.	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	"	"	10	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	"	"	10	"

Troppeafdeling.	Døde.			Paa vor Lazarethe	
	Officerer.	Underofficerer p. p.	Undercorpore- ler, Spillemand og Menige	Officerer.	Underofficerer p. p.
Transport...	"	"	"	"	"
8de Linie-Bataillon.....	"	"	"	1	1
1ste Jægercorps.....	"	1	12	1	2
4de Reserve-Bataillon.....	"	"	"	"	"
Summa for 3die Brigade.....	"	1	12	2	3
4de Brigade: Staben.....	"	"	"	"	"
9de Linie-Bataillon.....	1	"	13	3	4
11te do. do.	"	"	32	"	8
2det Jægercorps.....	"	1	11	3	2
5te Reserve-Bataillon.....	"	5	30	6	1
6te do. do.	"	1	10	2	2
Summa for 4de Brigade.....	1	7	96	14	17
6te Brigade: Staben.....	"	"	"	"	"
Garden til Fods.....	"	"	14	2	1
1ste lette Bataillon.....	2	1	38	5	4
2den do. do.	"	1	31	3	10
1ste Forstærknings-Bataillon...	2	4	19	2	4
4de do. do.	5	2	30	2	5
1ste Reserve-Jægercorps (2 Com- pagnier.....	"	1	10	2	1
Summa for 6te Brigade.....	9	9	142	16	25
Summa for 1ste Division.....	10	17	250	32	45
2den Division: Staben.....	1	"	"	3	"
1ste Brigade: Staben.....	"	"	"	"	"
4de Linie-Bataillon.....	1	"	4	2	1
Transport...	1	"	4	2	1

angne.		Usaarede Fanger.			Det totale Tab.			Tabte eller saarede Heste.
Underofficerer p. p.	Undercorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.	Undercorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.	Undercorporaler, Spillemand og Menige.	
"	"	"	"	1	"	"	10	"
"	"	"	"	"	1	1	7	"
"	"	"	"	"	1	3	46	"
"	"	"	"	"	"	"	2	"
"	"	"	"	1	2	4	65	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	4	4	58	"
"	3	"	"	"	"	8	126	"
"	"	"	"	"	3	3	34	"
"	"	"	"	1	6	6	111	"
"	"	"	"	2	2	3	68	"
"	3	"	"	3	15	24	397	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	2	1	58	"
"	"	"	"	2	7	5	146	1
"	"	"	"	5	3	11	158	"
"	3	"	"	9	4	8	85	"
"	2	"	1	5	7	8	108	"
"	"	"	"	1	6	3	56	"
"	"	"	"	2	25	36	611	1
"	5	"	2	27	42	64	1073	1
"	8	"	2	31	4	"	"	10
"	"	"	"	"	"	"	2	"
"	"	"	"	"	3	1	16	"
"	"	"	"	"	3	1	18	"

Troppeafdeling.	Døde.			Paa vo Lazareth	
	Officerer.	Underofficerer p. p.	Undercorpora- ler, Spillamend og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.
Transport...	1	"	4	2	1
10de lette Bataillon	"	1	21	2	3
3die Jægercorps	1	5	33	2	4
1ste Reserve-Bataillon	3	"	26	1	5
3die Reserve- do. (2 Com- pagnier).....	"	"	3	1	2
Summa for 1ste Brigade	5	6	87	8	15
2den Brigade: Staben	1	"	"	1	"
5te Linie-Bataillon	1	3	31	2	3
12te lette do.	4	3	36	5	7
13de Linie do.	3	1	38	2	3
2den Reserve- do.	1	5	41	5	8
3die Reserve-Jægercorps	3	1	26	2	1
Summa for 2den Brigade.....	13	13	172	17	22
5te Brigade: Staben	"	"	"	"	"
3die Linie-Bataillon	3	2	25	2	4
2den Forstærknings-Bataillon...	1	"	9	2	2
3die do. do. . .	5	3	44	6	5
5te do. do. . .	1	2	30	2	8
1ste Forstærknings-Jægercorps .	1	"	55	6	11
2det do. do. .	4	1	44	6	4
Summa for 5te Brigade.....	15	8	207	24	34
Summa for 2den Division	34	27	466	52	71
Feltingenieurdetache- mentet: Staben.....	"	"	"	"	"
1ste Ingenieurdeling	"	"	"	"	"
Transport...	"	"	"	"	"

Troppeafdeling.	Døde.			Paa vore Lazarethe	
	Officerer.	Underofficerer p. p.	Undercorpora- ler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.
Transport...	"	"	"	"	"
2den Ingenieurdeling	"	"	"	"	1
4de do.	"	"	"	"	"
5te do.	"	"	"	"	"
Brotrainet	"	"	"	"	"
Summa for Feltingdetachem. ...	"	"	"	"	1
Cavaleriet: Staben	"	"	"	"	"
Gardehusar-Divisionen	"	"	"	"	"
3die Dragon-Regiment	"	"	3	2	1
4de do. do.	2	2	20	1	2
5te do. do.	"	"	"	"	"
6te do. do.	"	"	"	"	"
Summa for Cavaleriet	2	2	23	3	3
Artilleriet: Overcommandoen	"	"	"	"	"
1ste Divisions Artillericommando	"	"	"	"	"
2den Divisions Artillericommando	1	"	"	"	"
Halvbatteriet Jonquières	"	"	"	"	"
do. Kauffmann.....	"	"	"	"	"
1ste Batteri (Lumboltz)	"	"	"	"	"
2det do. (Schultz).....	"	"	"	"	"
3die do. (Glahn).....	"	"	"	"	"
4de do. (Marcussen)	"	"	1	"	"
5te do. (Dinesen).....	"	"	1	"	"
6te do. (Haxthausen)	"	"	1	"	"
7de do. (Baggesen)	1	1	5	1	1
8de do. (Mossin)	"	"	"	"	"
10de do. (Wegener)	"	"	"	"	"
11te do. (Just).....	"	"	1	"	"
12te do. (Lund)	"	"	2	"	"
Summa for Artilleriet.....	2	1	11	1	1
Total-Summa for den active Arme	48	47	750	88	121

angne.		Usaarede Fanger.			Det totale Tab.			Tabte eller saarede Heste.
Underofficerer p. p.	Undercorporaler, Spillemænd og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.	Undercorporaler, Spillemænd og Menige.	Officerer.	Underofficerer p. p.	Undercorporaler, Spillemænd og Menige.	
"	"	"	"	"	"	"	1	"
"	"	"	"	"	"	"	1	"
"	"	"	"	"	"	"	2	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	1	3	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	3
"	"	"	"	"	2	1	6	19
1	2	1	"	15	4	5	61	75
"	"	"	"	"	"	"	"	1
"	"	"	"	"	"	"	1	"
1	2	1	"	15	6	6	68	98
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	1
"	"	"	"	"	1	"	"	1
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	3	1
"	"	"	"	"	"	"	"	2
"	"	"	"	"	"	"	9	15
"	"	"	"	"	"	"	4	8
"	"	"	"	"	"	"	1	9
"	1	1	"	5	3	2	18	22
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	8	5
"	"	"	"	"	"	"	3	"
"	1	1	"	5	4	2	46	64
2	45	4	13	351	140	183	3295	178

Trykfejl.

Side	
417	Corpus 1ste L. f. n. Kanoneer læs: Kanoner
420	— 10de L. f. o. Ruhekro læs: Ruhekro og
425	— 16de L. f. n. Smedeby læs: Sønder Smedeby
446	— 7de L. f. n. Magstrup læs: Magstrup,
455	— 15de L. f. n. Aaabenraa læs: Aabenraa
468	— 16de L. f. n. forskellige; læs: forskellige,
491	Marginal 4de L. f. n. Skove læs: Skove;
491	— 3die L. f. n. kastes; læs: kastes
494	Corpus 15de L. f. o. Bøgholt læs: Bøgholt,
511	— 1ste L. f. o. Skudvidde læs: Skudvidde.
512	— 11te L. f. o. synes læs: synes
512	— 12te L. f. o. særet læs: været
514	— 16de L. f. o. ttede læs: dette
527	— 6te L. f. o. Stjernholm læs: Stiernholm
535	— 16de L. f. n. Repli læs: Repli.
573	— 15de L. f. n. let lod læs: lod
600	— 12te L. f. o. var læs: vare
601	— 17de L. f. o. Skyttpeloton læs: Skyttepeloton
622	— 13de L. f. o. tror læs: troer
651	— 1ste L. f. o. Compagni for læs: Compagni
654	— 17de L. f. o. hidtid læs: hidtil
667	— 13de L. f. o. baricaderet læs: barricaderet
668	— 10de L. f. o. Befaling. læs: Befaling,
105	Bilag 1ste L. f. o. or læs: for

Andet Afsnit.

Fra Fjendlighedernes Begyndelse til Krigens Ophør.

16de Juli 1850 — Februar 1851.

Anden Afdeling
fra 26de Juli — 13de September.

Hermed Plan II, Mysunde, Plan III, Ekernførde, og Plan IV,
Frederikstad, samt Oversigtskaart til Krigsoperationerne i
Sydslesvig i Aaret 1850.

Dette Afsnit er udarbejdet i Generalstabens taktiske Afdeling af Captain J. C. Pingel.

Indhold.

	Side.
De nærmeste Begivenheder efter Slaget ved Isted; Forholdene paa dansk Side; Forholdene paa fjendlig Side. — Recognoscering den 8de August.	
Den danske Overcommando beslutter at lade sin Hovedstyrke forblive ved Slesvig	693.
Mindre Forandringer i den danske Hovedstyrkes Stilling	694
Cavalerifægtning ved Jagel den 28de Juli	695.
Fortificatoriske Arbejder til Stillingens Forstærkning paabegyndes	698.
Troppernes Fordeling i Stillingen	699.
Recognoscering og Fouragering af de nærmeste Byer foran Stillingen den 31te Juli	703.
Det sydlige Slesvig erklæres i Belejringsstilstand	705
Ansættelse af Embedsmænd. — Politiretlige Foranstaltninger	707.
Ordningen af Commandoforholdene ved Hæren	708.
Mindre Forstærkninger til Hæren	710.
Besættelse af Hollingsted den 27de Juli	713.
Recognoscering mod Wolde den 30te Juli	716.
Forskjellige Foranstaltninger for at sikre højre Flanke	718.

	Side
Besættelsen af Mysundé den 26de Juli.....	721.
Expedition til Kappel den 27—30te Juli.....	722.
Foreløbige Foranstaltninger til Sikkring af Mysunde. — Recognoscering mod Ekernførde....	725.
Besættelsen af Ekernførde den 28de Juli	727
1ste Brigade indtager en fremskudt Stilling ved Kok- kendorf	729
Forholdene paa Femern ..	734.
Forholdene paa Hertugdømmets Vestkyst.....	741.
Forhandlinger mellem Krigsministeren og Overcom- mandoen med Hensyn til en yderligere Frem- rykning af Hæren	747.
Krigsministeren afrejser til Hæren ..	749.
Betænkning fra Overcommandoen af 4de August med Hensyn til Operationerne....	751.
Krigsministerens Anskuelser med Hensyn til Ope- rationerne.....	754.
Ordre til en stor Recognoscering den 6te August ..	756.
Instruction fra Overcommandoen til Oberst Schepe- lerns Corps	759.
Den befalede Recognoscering contramanderes; — Forandring i Instructionen til Oberst Schepelerns Corps.....	762.
3die Brigades Afmarche vesterpaa; — mindre Recognosceringer af Reservecavaleriet den 6te August.....	764.
Yderligere Betænkning fra Overcommandoen af 7de August med Hensyn til Operationerne.....	766.
Ordre til en større Recognoscering og Fouragering den 8de August.....	768.
Forholdene ved den slesvig-holstenske Hær i de nær- meste Dage efter Istødslaget.....	770.
General Willisen beslutter at concentrere Hærens Hovedstyrke omkring Rendsborg	772
Den slesvig-holstenske Hærs Dislocation den 27de Juli.....	773.
Mindre Detachering Vest paa; — enkelte Forandrin- ger i Hærens Stilling.....	775.
Ny Dislocation af Avantgarde-Brigaden og 2den Brigade.....	778.

Fuldstændiggjørelse af Forskandsningerne om Rendsborg	780.
Foranstaltninger til Erstatning af det lidte Tab og til yderligere Forstærkning af Hæren	782.
Senere i Aarets Løb foretagne Forandringer i Troppernes Organisation	788
Ny Ordre de Bataille af 6te August for den slesvig-holstenske Hær	793.
General Willisens Disposition for Stillingen foran Rendsborg	795
Foretagender af den Vest paa detacherede Styrke; — dens Forstærkning	797.
Explosion i Rendsborg — Foranstaltninger i Anledning af et forventet Angreb	800.
Recognosceringen fra dansk Side den 8de August..	802.
Tabet i Fægtingen den 8de August.	819.

Forholdene og Begivenhederne ved det fra dansk Side vesterpaa detacherede Corps indtil Slutningen af September.

Corpsets Bevægelser den 6te August.	823.
Corpsets Bevægelser den 7de August; — Indtagelsen af Frederikstad	827.
Iværksættelse af Foranstaltninger til Frederikstads Forsvar	837.
Forholdene ved Oberst Schepelerns Hovedstyrk; — Inondationen af Trene Dalen	840.
Expeditioner fra Frederikstad til Tønning og Garding	844.
1 Compagni af Hovedstyrken befales foreløbigt afgivet som fast Besætning i Tønning	851.
Fordelingen af den vesterpaa detacherede, fjendelige Styrke	852.
Afgivelse af 2 Compagnier af Frederikstads Besætning til Tønning og Garding	855.

	Side.
Bestemmelser angaaende Sejladsen paa Ejderen....	857.
Befrygtet Digebund ved Frederikstad	863.
Forstærkning af Artilleri ankommer til Frederikstad	866.
Recognoscering fra Frederikstad den 25de August..	866.
En mindre Styrke henlægges til Herrenhallig.....	868.
Befæstningsanlægene ved Frederikstad.....	868.
Frederikstads Besætning; — Ordningen af Sikkerhedstjenesten	877.
Hovedstyrkens Stilling bag Treneoversvømmelsen; — Sikkerhedstjenestens Ordning der indtil Slutningen af Felttoget	883.
Detachmentet i Husum. - Besættelse af Nordstrand og Pelvorn.....	886.
Pelvorn rømmes... ..	895.
Besættelsen af Nordstrand opgives	898.

Forholdene og Begivenhederne ved Hovedstillingen ved Slesvig samt ved Hollingsted og Ellingsted.

Dagsbefaling af 10de August angaaende Ordningen af Forposttjenesten.....	899.
Dagsbefaling af 10de August angaaende Afdelingernes Campering og Cantonering.....	900.
Oprettelse af Bavnelinier fra Slesvig til Kokkendorf og Lehmsiek	903.
Forskandsningsarbejdernes Stand ved Slutningen af August	906.
Bygning af Barakker og Stalde.....	910.
Dispositioner med Hensyn til Stillingens Besættelse	913.
Inspiceringer af Stillingen; — derved foranledigede Modificationer	920.
Betænkning fra en til nærmere Drøftelse af Dannevirke Stillingen nedsat Commission.....	924.
Overcommandoen billiger Commissionens Forslag; — Foranstaltninger som Følge heraf.....	936.

	Side.
Forskandsningsarbejdernes Stand ved Slutningen af September	939.
En Commandeur bestemmes for det faste Artilleri i Stillingen	945.
Instrux for Besætningen i de lukkede Skandser	946.
Bestemmelser for Trainet under et Angreb paa Stillingen	946.
Yderligere Forskandsningsarbejder til Stillingens Forstærkning	947.
Bestemmelse om Ordningen af Sundhedstjenesten under et Angreb paa Stillingen	949.
Forposternes Stilling foran Centrum ved Slutningen af Feltoget	952.
Forholdene ved Detachementet i Hollingsted indtil Slutningen af Feltoget.	958.
Forholdene ved Detachementet i Ellingsted indtil Slutningen af Feltoget.	964.

Forholdene og Begivenhederne ved 1ste Brigade indtil Fægtningen ved Mysunde. — Forholdene og Begivenhederne paa fjendlig Side i samme Tidsrum.

Beskrivelse af Terrainet S. for Mysunde	967.
Fortificatoriske Arbejder i Stillingen ved Mysunde.	970.
Fortificatoriske Arbejder ved Ekernførde	974.
Expedition til Gettorf	976.
Modificationer i 1ste Brigades Stilling.	979.
Disposition for Troppernes eventuelle Tilbagegang til Mysunde	983.
Yderligere Arbejder til Sikkring af Forpoststillingen	984.
Søstyrken ved Ekernførde og paa Slien	985.
Den fjendlige Stilling bag Sorgen og mellem Bisten- og Witten-See; — Troppfordelingen dersteds	988.
Fjendligt Strejfcorps i Dänischwold	990.

	Side.
Fortificatoriske Arbejder til Sorgliniens Forstærkning.....	991.
De vesterpaa detacherede, fjendlige Tropper; — deres Forstærkning	993.
Statholderskabet insisterer paa en Offensive; — et større Foretagende beslutes mod vor Hærs venstre Fløj	998.

Overvejelser fra dansk Side med Hensyn til Operationerne. — Recognoscering den 8de September. — Fægtningen ved Mysunde.

Forhandlinger mellem Krigsministeren og Overcommandoen med Hensyn til Operationerne.....	1000.
Foranstaltninger mod et eventuelt, fjendtligt Angreb paa Centrum	1008
Overcommandoens Ordre til Recognosceringen den 8de September	1010.
2den Divisions Recognoscering	1012.
1ste Divisions Recognoscering	1016.
Recognosceringen mod Norder- og Süderstapel.....	1021.
Tabet i Fægtningen ved Süderstapel	1028.
Forholdene umiddelbart før Fægtningen ved Mysunde.....	1028.
General Willisens Disposition for Fremrykningen den 12te September.....	1031.
Angrebet paa vore Forposter mellem Slien og Vindeby Nor; — disses Retraite til Stillingen ved Langsø	1036.
Vore Tropper gaae tilbage til Stillingen ved Mysunde; — Kampen dersteds	1046.
De fjendlige Troppers Retraite; — deres Forfølgning	1057.
Vore Tropper gaae tilbage til Mysunde	1062.
Fjendens Stilling om Natten til den 13de September	1063.
De ved Ekernførde forefaldne Begivenheder	1064.
Udførelse af de for den 12te befalede Demonstrationer mod vor Hærs Hovedstyrke.....	1071.

	Side.
General Willisens Disposition for den 13de September.....	1073.
1ste Brigade indtager sin tidligere Stilling.....	1075.
Fjendlige Recognosceringer og Allarmeringer den 13de September	1077.
General Willisens Armeebefaling af 13de September	1078.
De fjendlige Tropper indtage efterhaanden deres tidligere Stilling.....	1079.
Tabet i Fægtningen den 12te September.....	1083.

Trykfejl.

Side					
716	Corpus	18de	L. f. o.	Forhold, læs: Forhold	
716	—	15de	L. f. n.	Tilgang, læs: Tilgang	
760	—	9de	L. f. o.	Frederikstad, læs: Frederikstad	
786	—	7de	L. f. o.	Hær læs: Hær.	
822	—	8de	L. f. o.	Escadron læs: Escadron,	
912	Ann.	4de	L. f. o.	befalet., læs: befalet,	
934	Corpus	4de	L. f. o.	Tropperne læs: Tropperne,	
935	—	15de	L. f. o.	Margrethes læs: Margrethe	
935	—	16de	L. f. n.	3 24 Pds. læs: 2 24 Pds.	
976	—	6te	L. f. o.	indtaget læs: indtaget,	
980	—	17de	L. f. n.	for Angreb læs: mod Angreb	
993	Marginal	1ste	L. f. n.	Forstærkning læs: Forstærkning	
1021	Corpus	2den	L. f. o.	Bennebek læs: Bennebek	
1060	—	6te	L. f. n.	set læs: seet	
1062	—	3die	L. f. o.	det læs: dets	
1066	—	4de	L. f. n.	Tilfældgivne læs: Tilfælde givne	

Trods den vundne Sejr og de snart indløbne Efterretninger om, at den største Del af de fjendlige Tropper var gaaet tilbage til Rendsborg og bag Ejder Kanalen, ansaa den danske Overcommando det for rettest at lade Hærens Hovedstyrke forblive i en Stilling S. og V. for Slesvig, som den besluttede at forstærke ved fortificatoriske Arbejder, og foreløbigt at indskrænke Operationerne til en Besættelse af Mysunde og Ekernførde samt til en Udsendelse af Expeditioner i sydlig og vestlig Retning. Saalænge Rendsborg ikke maatte angribes, og danske Tropper ikke maatte betræde Holstens Grund, troede Overcommandoen ikke, at der ved en videre Fremrykning af Hæren vilde opnaaes noget i militair Henseende. Tvertimod vilde man derved, samtidigt med at Fjenden stedse holdt sig i Rendsborg eller søgte tilbage bag Ejderen, hvorhen det var forment den danske Hær at følge ham, komme til at opgive en stærk og sikker Position enten for en daarlig Stilling i det mindre frugtbare Terrain N. for Sorgen eller for at indtage en Stilling bag Afløbet fra Witten See til Ejderen med Front mod Vest, hvor man vilde have Kanalpassene i Ryggen, og hvorved man desuden vilde aabne hele Slesvig for fjendlige Strejfcorpser og Agitationer. Dertil kom, at det, forinden en videre Fremrykning fandt Sted, i hvert Fald syntes nødvendigt først at

Den danske
Overcommando
beslutter at lade
sin Hovedstyrke
forblive ved
Slesvig

ordne de mange aldeles afbrudte Forhold, at sørge for Hærens Forsyning med Fourage og Vogne og at træffe de politiretlige Bestemmelser og Foranstaltninger, som udfordredes til Hærens Sikkerhed, hvilket Alt vanskeliggjordes derved, at enten ingen eller ganske nye Embedsmænd vare ansatte, saa at Hæren selv ej alene maatte udføre mangt et Hverv, der ellers vilde hvile paa disse Embedsmænd, men ogsaa maatte assistere dem for at skaffe deres Befalinger Anerkjendelse og Lydighed.

Mindre Forandringer i den danske Hovedstyrkes Stilling.

Som Følge af den tagne Beslutning var det ikke meget væsentlige Forandringer, der i de nærmeste Dage efter Slaget foretoges i Hovedstyrkens Stilling ved Slesvig. Den 26de om Eftermiddagen indtraf 3die Brigade ved Nykro, hvor den indtog en Bivouakstilling som Reserve for de øvrige Tropper, idet dog 1 Bataillon beordredes til at bivouakere i umiddelbar Nærhed af Reserveartilleriet, der fik anvist Bivouakplads N. for Slesvig ved Vejen til Skovby; ligeledes stødte den til Tønder detacherede Major Bonnez med 2det Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps og 4de Escadron af 5te Dragon-Regiment den 30te Juli atter til Hærens Hovedstyrke. De Afdelinger, der i Anledning af det stedfundne Slag havde været detacherede eller afgivne, overgik efterhaanden atter til de Hovedafdelinger af Hæren, under hvilke de ifølge den active Armees Organisation henhørte; for Gardehusar-Divisionens Vedkommende kunde dette paa Grund af Forholdene først gennemføres den 28de Juli, hvorfor Reservecavaleriet indtil denne Dag inclusive maatte afgive til 1ste Division det til Forposttjenesten fornødne Cavaleri. Alleerede om Natten til den 26de var det blevet paalagt 1ste Division strax om Morgenen at modificere og forbedre sin Bivouak- og Forpoststilling, ligesom 2den Division havde erholdt Ordre til foruden Hadeby ogsaa at besætte Fartorp og Lopsted og derfra at udsende

langt udgaaende Patrouiller. Forpoststillingen, navnlig Forbindelsen mellem Divisionernes Forposter, var dog i Begyndelsen meget ufuldstændig, idet Byerne Store og Lille Dannevirke paa Grund af det stærkt gjennemskaarne Terrain ikke vare besatte, men kun holdtes under Observation fra et N. for Lille Dannevirke posteret Cavalericommando, der tillige ved Patrouiller holdt Forbindelse med 2den Divisions Forposter, som for Infanteriets Vedkommende vare skudte frem til henimod Vedespang, medens Observationen af Terrainet længere mod Syd udelukkende var overdragen til Divisionens Cavaleri. Først den 27de om Eftermiddagen, efterat Store Dannevirke var bleven besat med 1 Compagni og 1 Deling Cavaleri fra 2den Division, blev en sammenhængende Forpoststilling indtaget i en Linie fra Hadeby Nor over Kongshej til Bankerne mellem Store Dannevirke og Kurgraven, hvorfra den bøjede af i nordlig Retning Vest om Lille Dannevirke, Hysby og Skovby; mindre Observationsposter af Cavaleri fremsendtes til Over Selk, Klosterkro og Jagel.

Den 28de Kl. 8 om Formiddagen havde 4de Dragon-Regiments 2den Escadron under Ritmester Krieger afløst de Afdelinger, der af Gardehusar-Divisionen havde været afgivne til Forposttjenesten ved 2den Division, og strax efter Aflesningen var der af nævnte Escadron blevet udsendt 2 Recognosceringspatrouiller, den ene paa 30 Heste under Lieutenant C. A. Hansen fra Over Selk til Brekendorf, hvorfra smaa Patrouiller skulde fremsendes til Ahlefeld og Aschepel, den anden paa 16 Heste under Vagtmester Ferdinandsen over Jagel til Krop og om muligt til Kropperbusch Kro. Medens den første af disse Patrouiller ikke stødte paa fjenden og bragte Efterretning tilbage om, at denne ned 1 Escadron og 2 Compagnier stod i Friedrichshof og desuden i Steinsiek, Stentenmühle, Vogelsang og

Cavaleriesætning ved Jagel den 28de Juli

Bistensee, blev den anden paa Heden om Krop standset i sin Fremrykning af fjendligt Cavaleri, nemlig 3die og 6te Escadron af 1ste Dragon-Regiment, som efter først at have kastet nogle Blænkere ud, der opholdtes af Patrouillen, tvang denne til at trække sig rask tilbage igjennem Jagel til Klosterkro, hvor den forenede sig med en der staaende Feltvagt paa 25 Heste. Med den saaledes samlede Afdeling søgte Escadronscommandeuren at opholde Fjenden, idet han gjorde et Skinangreb imod ham paa Chausseen, men maatte dog kort efter heftigt forfulgt tiltræde Retraiten. Imidlertid havde Forpostcommandeuren, Major Hegermann-Lindencrone, Kl. omtrent 11³/₄ paa Meldingen om, at fjendligt Cavaleri var under Fremrykning mod Jagel, anmodet Gardehusar-Divisionen, der netop var under Afmarche for at retournere til 1ste Division, om at lade ¹/₂ Escadron foreløbigt blive tilbage som Soutien. Commandeuren for Gardehusar-Divisionen, Oberstlieutenant C. Torp, saa sig derved foranlediget til at beordre 2den Escadron, der var i Queuen, til at gjøre omkring og rykke frem mod Jagel, samt til at lade 1ste Escadron følge efter i kort Afstand. Førstnævnte Escadron under Ritmester N. Torp havde neppe tilbagelagt 500—600 Alen i Trav, før vor Dragonafdeling saaes at komme tilbage ad Chausseen, forfulgt i Carriere af de fjendlige Dragoner. Ritmesteren tilvinkede vore Dragoner at holde tilhøjre og lod sin Escadron, der var formeret i Colonne med Firer, rykke frem til Attaque; det kom til en kortvarig Kamp paa blanke Vaaben med Fjenden, der kastedes og forfulgtes med Heftighed. Kort efter gjorde Fjenden imidlertid atter Front, men blev strax igjen angrebet af 2den Husar-Escadron i Forening med Dragonafdelingen. Under dette Angreb, der udførtes med udmærket Bravour og hvorved det paany kom til en kort, men mege

heftig Kamp paa blanke Vaaben, erholdt Ritmester N. Torp et Hugsaar i venstre Skulder, og ligeledes saaredes Forpostcommandeurens Adjutant, Lieutenant H. Sehestedt, der havde deltaget i Attaquen, men Fjenden blev kastet og forfulgtes 600—800 Alen til i Nærheden af Jagel, hvor vort Cavaleri gjorde Holdt, da man befrygtede, at de der værende Hegn skulde være besatte af fjendlige Jægere, som vore Vedetter allerede tidligere havde ment at see under Fremrykning. Det fjendlige Cavaleri trak sig imidlertid tilbage til Egnen ved Krop, medens der paa vor Side ankom foran Jagel 2 af Oberst Baggesen fremsendte Compagnier af 2den Reserve-Bataillon, der afsøgte Byen uden at støde paa noget Fjendligt og i Forening med 2 senere tilkomne Kanoner af 11te Batteri (Just) holdt den besat indtil Kl. omtrent 4¹/₂ Eftermiddag, da der indløb Melding om, at Fjenden havde trukket sig længere Syd paa. En Formodning om, at Beboerne af Jagel skulde have skudt paa vore Tropper, der var fremkaldt derved, at der strax efter Angrebet faldt enkelte skarpe Skud i Husarernes venstre Flanke, viste sig ugrundet, og Skuddene vare sandsynligvis blevne afgivne af enkelte fjendlige Cavalerister, som under Choken vare faldne af Hestene, og som skjulte af Rugmarkerne iværksatte deres Retraite over Jagel og videre Syd paa.

Tabet paa Fjendens Side i denne Fægtning var:

Af Saarede: 1 Officer og 9 Underofficerer og Menige.

Af disse faldt 5 Menige i Fangenskab.

1 Underofficer og 3 Menige bleve fangne usaarede.

7 Heste bleve gjorte til Bytte af vore Tropper, og desuden bleve 8 Heste saarede.

Tabet paa vor Side var:

Af Saarede: 2 Officerer, 1 Underofficer og 4 Menige.

1 Menig, der henhørte til den udsendte Patrouille, faldt usaaret i Fjendens Hænder, ligesom ogsaa hans Hest. 3 Heste bleve saarede.

Fortificatoriske
Arbejder til Stil-
lingens For-
stærkning paa
begyndes.

Efter et foreløbigt Udkast skulde den Forsvarsstilling, Hærens Hovedstyrke skulde indtage, og som agtedes forstærket ved fortificatoriske Arbejder, støtte sin venstre Fløj til Hadeby Nor og strække sig forbi Lille Dannevirke til den derværende Del af Dannevirke (Margrethes) Vold, der ligesom dennes østlige Del skulde benyttes til Fortificeringen, og det var derhos Tanken for at imødegaae en Overfløjning mod Vest at give Stillingen en Flanke, der skulde danne en i nordlig Retning tilbagegaaende Linie, dækket ved Indskjæringer. Ved en Recognoscering, der den 27de Juli foretoges af Commandeuren for Feltingenieurdetachmentet, Major Dreyer*), i Forening med en af Hovedkvarterets Adjutanter, Capitain Hirsch, bestemtes nøjere den Linie, som skulde forsynes med fortificatoriske Anlæg. Denne Linie gik fra Dæmningen mellem Hadeby Nor og Slien langs Noret til den nordligste Gren af Dannevirke Vold, fulgte dernæst denne indtil V. for Bustrup Slugten, gik derpaa i en Bue Syd om Store Dannevirke, stødte atter til Dannevirke Vold i Nærheden af Dannevirke Kro og fulgte dernæst Volden i sydlig Retning indtil et Punkt c. 1400 Alen fra Kroen, hvorpaa den drejede mod Nord langs den vestlige Udkant af Sønder Skov samt Hysby og Skovby. Arbejdet paa de fortificatoriske Værker, angaaende hvis Beliggenhed nærmere Conference senere fandt Sted med Artilleriovercommandoen, samt paa de forskellige Colonneveje, der bleve anlagte for at lette Communicationen langs Stillingen og imellem de forskellige Punkter i denne, tog sin

*) Var den 21de Juli bleven tillagt Majors Charakter.

Begyndelse den 30te Juli og fortsattes gennem et længere Tidsrum med i Gjennemsnit en Arbejdsstyrke af 3 Delinger Sappeurer og 1400—1600 Mand dagligt. Samtidigt befalede Overcommandoen, at Gottorp skulde befæstes saaledes, at det kunde afgive et fast Punkt, hvorfra man med Lethed med en mindre Garnison kunde bevare Roligheden i Slesvig By, om ogsaa Borgerne rottede sig sammen, og hvor man om muligt kunde holde sig i det Mindste i kortere Tid selv mod et alvorligt Angreb af regulære Tropper og saaledes sikre de i saa Fald der værende Magasiner, forsaavidt Slottet da ikke blev skudt i Brand ved Brandprojec-tiler. Til dette Arbejde anvendtes i nogen Tid dagligt c. 50 Sappeurer og 300 Infanterister. En nærmere Beskrivelse af de forskjellige fortificatoriske Anlæg vil paa et senere Sted blive givet.

Den 29de Juli befalede Overcommandoen, at Hæren^{Troppernes For-} samme Dags Eftermiddag Kl. 6 skulde indtage føl-^{deling i Stil-}gende Stilling: ^{llugen.}

2den Division.

- 1 Brigade skulde indtage en Bivouakstilling i Afsnittet mellem Bustrup Teich og Hadeby Nor. Denne Brigade skulde i Tilfælde af Angreb besætte den indre Dannevirke Vold indenfor det nævnte Afsnit samt Passet ved Hadeby Kirke. Brigadens halve Styrke skulde anvendes til Forposttjenesten, og Forposterne skulde frempousseres til en Linie fra Over Selk til Friederichsheide; desuden skulde Terrainet umiddelbart foran Hadeby Dæmningen ved Fartop og Lopsted besættes. Den anden Halvdel af denne Brigade skulde bivouakere bag Dannevirke Vold.
- 1 Brigade skulde cantonnere i Friederichsberg, hvor

Tropperne skulde henlægges i arronderede Qvarterer afdelingsvis.

- 1 Brigade (den 1ste) var, som vi snart nærmere skulle see, allerede tidligere beordret til at indtage en Stilling ved Mysunde.

1ste Division.

- 1 Brigade skulde indtage en Bivouakstilling ved Store Dannevirke og udstille Forposter i en Linie fra Friederichsheide til omtrent midtvejs mellem Hysby og Ellingsted.
- 1 Brigade skulde indtage en Bivouakstilling mellem Hysby og Skovby og udstille Forposter i en Linie, som i Fortsættelse af den sidstnævnte Brigades gik over Vejen fra Slesvig til Treja omtrent ved Jæger Kro.
- 1 Brigade skulde som Reserve bivouakere ved Nykro, men skulde dog udsætte de for Sikkerheden fornødne Poster paa de Nordvest fra mod Slesvig førende Veje.

Reservécavaleriet

blev beordret til at indtage en Bivouakstilling ved Hysby; det skulde ikke udstille Forposter, men dagligt afgive 2 Escadroner, nemlig 1 til hver af de 2 Divisioner, for at anvendes som Piketter under Forposttjenesten.

Reserveartilleriet

endelig skulde under speciel Bedækning af 4de Reserve-Bataillon bivouakere ved Nykro.

Den Stilling, Hæren saaledes kom til at indtage, var tillige den, hvori et fjendligt Angreb vilde blive modtaget; dog paalagdes det Afdelingerne i paakom-

mende Tilfælde at drage den størst mulige Nytte af foran liggende, til Forsvar fordelagtige Terrainafsnit.

I Henhold til ovennævnte Befaling lod 2den Division, der allerede den 26de havde taget sit Stabskvarter i Slesvig, 2den Brigade rykke ind i Friederichsberg og 5te Brigade indtage Bivouakstillingen ved Bustrup; 11te Batteri (Just), som var blevet tildelt førstnævnte Brigade, indtog samtidigt en Bivouakstilling ved Erdbeerenberg, medens det 5te Brigade attachede 7de Batteri (Baggesen)*, ligesom ogsaa 4de Dragon-Regiment bivouakerede ved Bustrup; Divisionens Train var stationeret ved Hühnerhäuser. I disse Stillinger afløste de 2 Brigader med Batterier gjen- sidigt hinanden i Begyndelsen hver anden, fra den 6te August hver 4de Dag.

Af 1ste Division befaledes det 4de Brigade med 3die Batteri (Glahn) at indtage Bivouakstillingen ved Store Dannevirke, 6te Brigade med 12te Batteri (Lund) mellem Hysby og Skovby og 3die Brigade med 2det Batteri (Schultz) ved Nykro; Gardehusar-Divisionen kom til at bivouakere mellem Store og Lille Dannevirke, fra den 30te Juli dog ved den sydlige Del af Skovby, og Divisionens Train stationeredes N. for denne By. Divisionens Stabskvarter toges fra den 30te Juli paa Ziegelei.

Det mobile Hestedepot, det mobile Sygehestedepot, 1ste og 2den Proviantcolonne samt den mobile Feltpark, hvilke efterhaanden vare blevne samlede i og ved Flensborg, forbleve dersteds med Undtagelse af førstnævnte Depot, der forlagdes til Oversø, Frørup og Munkvolstrup; Reservetraindepotet, der den 23de var blevet forlagt fra Haderslev til Aabenraa, henlagdes

---

*) Commandoen over dette Batteri overtoges den 31te Juli af Capitain Tillisch.

ligeledes til Flensborg. En Ammunitionscolonne fra den mobile Feltpark stationeredes paa Gottorp.

Hvad Forposterne angaaer, da afgaves af den ved Bustrup bivouakerende Brigade til Besættelse af Hadeby og Observation af Terrainet ved Fartorp og Lopsted dagligt 2 Compagnier, medens 2 af denne Brigades Batailloner og 1 Escadron af 4de Dragon-Regiment anvendtes til Forposttjenesten paa Linien fra Over Selk til Egnen ved Friederichsheide; staaende Cavaleripatrouiller bleve i de nærmeste Dage skudte frem foran denne Linie til Jagel, til det Sted, hvor Vejen fra Over Selk til Lottorf bøjer af fra Brekendorf Vejen, samt til Esbrem, hvorfra de patrouillerede henholdsvis mod Sorgbrück, til Brekendorf og mod Flekkeby, iligemaade en Cavalerifeltvagt, der placeredes paa Vejen fra Hysby og Lille Dannevirke vestlig for Jagel og patrouillerede til Klein og Gross Reide. Af 1ste Division afgav 4de Brigade dagligt 3 Compagnier (fra den 1ste August 1 Bataillon), 6te Brigade 1 Bataillon og Gardehusar-Divisionen 1 Escadron til Forposttjenesten. Sammenstødspunktet af de 2 Divisioners Forposter var ikke langt fra det Sted, hvor Vejen fra Hysby og Lille Dannevirke overskjærer Kurgraven, og paa Linien herfra til henimod Vejen fra Hysby til Ellingsted circa 3000 Alen fra førstnævnte By overtoges Forposttjenesten af 4de Brigade, paa den øvrige Del af Linien til circa 1500 Alen Ø. for Jægerkro af 6te Brigade. Af Escadronen vare smaa Commandoer tildelte de forskellige Infanteriposteringer, og en Feltvagt var udstillet noget Ø. for Jægerkro, medens Escadronens øvrige Styrke holdtes i Reserve ved Lille Dannevirke; af Feltvagten ved Jægerkro patrouilleredes der til Treja og Rømland, af de sydligst staaende Cavalericommandoer til Hollingsted og Klein Reide. De 2 Escadroner, der vare afgivne af Reservecavaleriet

for at anvendes som Piketter under Forposttjenesten, vare placerede henholdsvis ved Hysby og ved Bustrup.

Vore i sydlig Retning udsendte Patrouiller traf jevnlige paa fjendlige Patrouiller af blandede Vaaben, der vare gaaede frem til Krop, Kropperbusch Kro og Brekendorf, men som i den nærmeste Tid dog stadigt trak sig tilbage, naar vore kom tilsyn. En større Recognosceringspatrouille af 3die Dragon-Regiment under Lieutenant Bardenfleth, der den 3die August rykkede frem til henimod Heidebünge, traf der paa fjendlige Cavalerivedetter, og ved at kaste disse tilbage kom han til Kundskab om, at der bag ved Heidebünge V. for Chausseen var placeret 3 fjendlige Cavalerifeltvagter.

I alle de sidste Dage havde Tropperne for Størstedelen maattet campere paa den vaade Jordbund, da der var Mangel paa Lejrstraa, og Intendanturens Bestræbelser for ved Requisitioner at afhjælpe denne Mangel vare blevne frugtesløse. I den Anledning fremkom Commandeuren for 5te Brigade, Oberst Ræder, med et Forslag, der støttedes af 2den Division, og som gik ud paa, at der med en Styrke af 2 Batailloner, 1 Escadron og 2 Kanoner skulde foretages en Recognoscering og Fouragering til Byerne Fartorp, Steksvig, Gyby, Flekkeby, Wolfskrug, Esbrem, Geltorf og Lottorf, og Lejligheden tillige benyttes til at afvæbne Beboerne og om muligt indhente Oplysninger om Fjenden; et lignende Foretagende, men med en større Troppestyrke, foresloges udført senere til Brekendorf, Aschepel, Hütten, Hummelfeld og flere andre Byer.

Recognosce-
ring og Fou-
ragering af de
nærmeste Byer
foran Stillingen
den 31te Juli.

Overcommandoen gik ind paa førstnævnte Forslag og stillede 1 Escadron af Reservecavaleriet til Raadighed for 5te Brigade, hvem det overdroges at udføre Foretagendet den 31te Juli. Paa denne Dags Morgen Kl 4. afmarcherede 2 Compagnier af 1ste Forstærk-

nings-Jægercorps og 1 Deling Dragoner under Major Schepelerns Commando over Hadeby til Gyby og Flekkeby*), medens Hovedstyrken, bestaaende af 3die Linie-Bataillon, 2 Compagnier af 3die Forstærknings-Bataillon, 2 Kanoner af det Brigaden attachedede Batteri og 3 Delinger Dragoner, Alt under Commando af Oberstlieutenant Gerlach, afgik over Selk til Esbrem, hvor den tog Stilling og frempousserede 1 Compagni og 1 Deling Cavaleri til Wolfskrug. Fourageringen i Fartorf og Steksvig overdroges til et Commando, der blev fremsendt af de 2 Compagnier af 1ste Forstærknings Jægercorps, der havde været paa Forpost ved Hadeby, men som om Morgenen ligesom Divisionens øvrige Forposter bleve afløste af den til Bivouakstillingen ved Bustrup udrykkede 2den Brigade. For under Fourageringen at dække højre Flanke blev den fra Forpost afløste 5te Forstærknings-Bataillon opstillet ved Over Selk, og 2det Forstærknings-Jægercorps med 2 Kanoner noget sydligere ved Vejen til Brekendorf; 1 Compagni af dette Corps sendtes frem til Lottorf for at fouragere i denne By. Intetsteds traf man paa Fjenden, og Kl. 1 om Eftermiddagen vare samtlige Afdelinger efter endt Hverv retournerede til Bivouakstillingen ved Bustrup, hvorfra de afmarcherede til Cantonnementet i Friederichsberg. Til Magasinet paa Gottorp afleveredes 70 Læs Hø og Halm, og til Commandantskabet i Slesvig nogle faa af Beboerne afleverede Vaaben.

I Erkjendelse af det Nødvendige i. at der maatte gribes til overordenlige Forholdsregler for efterhaanden at retablere den lovlige Orden i den sydlige Del af Slesvig og tilvejebringe saadanne Tilstande der, som i

---

*) I Flekkeby fandt efter 1ste Brigades Ønske ingen Fouragering Sted.

det Mindste kunde være betryggende for Hærens Sikkerhed, havde General Krogh allerede den 26de Juli erklæret Byen Slesvig i Belejringstilstand, og den følgende Dag blev der ved nedenfor anførte Bekjendtgørelse ogsaa truffet denne Foranstaltning med Hensyn til hele den sydlige Del af Slesvig:

Det sydlige
Slesvig erklæret
i Belejringstil-
stand.

Oeffentliche Bekanntmachung.

Der commandirende General der Armee finder sig durch die Umstände veranlasst, die Aemter Gottorff und Hütten nebst der Landschaft Stapelholm, die südlich von der Gränzscheide der Aemter Flensburg und Gottorff belegen, zum ersten Angeler Güterdistricte gehörigen adelichen Güter nebst dem Gebiet des adelichen Klosters St. Johannis vor Schleswig, den Schwansener und Dänischwohlder adelichen Güterdistrict, das Amt Husum mit der Landschaft Eiderstedt, die sämtlichen südlich von der Gränzscheide der Aemter Tondern und Bredstedt belegen Köge sowie auch, ausser der Stadt Schleswig, die Städte Eckernförde, Husum, Tönning, Garding und Friedrichstadt nebst dem Flecken Cappeln hiedurch i Belagerungszustand zu erklären.

Sämmtlichen Einwohnern der angegebenen Districte wird Vorstehendes hiedurch bekannt gemacht und ergeht zugleich an dieselben der ernste Befehl, sich in jeder Hinsicht als ruhige Unterthanen zu verhalten und allen von den Militairbehörden ergehenden Befehlen unweigerlich Folge zu leisten.

Sobald die Königlichen Truppen in einen District, eine Stadt, Flecken oder Ortschaft einrücken, haben die Einwohner augenblicklich sämtliche in ihrem Besitze befindlichen Waffen jeder Art an die Befehlshaber der Truppenabtheilungen abzuliefern. Wer später und zwar nach Verlauf 12 Stunden nach dem

Einrücken der Truppen, im Besitz von Waffen gefunden wird, wird vor ein Kriegsgericht*) gestellt und mit schwerer Freiheitsstrafe belegt werden. — Unter gleicher Strafe sind auch sämmtliche sogenannte deutsche oder schleswigholsteinische Fahnen unverzüglich abzuliefern, und wird das Tragen von Kokarden u. dgl. untersagt.

Sollten nach dem Einrücken der Königlichen Truppen die Districtseingesessenen und Einwohner mit Waffen in der Hand betroffen werden und namentlich von denselben zum Nachtheil der Armee Gebrauch machen, so werden die Schuldigen standrechtlich abgeurtheilt und sofort erschossen werden.

Jeder Einwohner, der Verbindung und Briefwechsel mit den Insurgenten unterhält, denselben Nachrichten zukommen lässt und überhaupt zum Nachtheil der Königlichen Armee und zum Vortheil des Feindes etwas unternimmt, wird vor ein Standgericht gestellt und sofort erschossen werden.

Die angedrohten Strafen werden ohne Ansehung der Person gegen alle Schuldigen, wer sie auch sein mögen, vollstreckt werden.

Der commandirende General hegt jedoch die Hoffnung, dass die Einwohner der vorbenannten Districte und Ortschaften die Anwendung der vorstehenden durch die Nothwendigkeit gebotenen Bestimmungen durch ein streng gesetzliches Betragen überflüssig machen werden. Zugleich wird allen ruhigen und ordnungs-

---

*) Som i sin Tid nærmere vil blive omtalt, havde Hs. Majestæt Kongen ved Resolution af 18de Juli, der senere suppleredes ved nogle af Allerhøjstsamme under 22de August approberede Bestemmelser, bemyndiget den højstcommanderende General over Krigsmagten i Hertugdømmet Slesvig til i visse angivne Tilfælde at lade civile Personer dømme ved Krigsret samt eventuelt at anordne Standret til Sagens Undersøgelse og Paakjendelse.

liebenden Bürgern und Eingesessenen der vollständigste Schutz ihrer Person und ihres Eigenthums zugesichert, und werden etwaige begründete Beschwerden bei den Befehlshabern der Truppenabtheilungen und event. bei dem Obercommando der Armee sofort Gehör und Abhülfe finden.

Hauptquartier Schleswig, den 27sten Juli 1850.

Krogh,

Generalmajor und commandirender
General der Königl. Armee.

Ved at meddele Regjeringscommissairen i Slesvig, Gehejmeconferentsraad Tillisch, Underretning om de trufne Foranstaltninger anmodede Overcommandoen ham samtidigt om snarest muligt at etablere en Civilbestyrelse i de af Hæren besatte Dele af Landet, hvor fuldkomment Anarchie herskede, eftersom Embedsmændene næsten alle uden Undtagelse havde taget Flugten. I Løbet af de nærmeste Dage blev ogsaa et Antal Embedsmænd ansat, saaledes blandt Andre Kammerjunker Berger som Amtmand over Gottorp og Hütten Amter, Etatsraad Schrader som Politi- og Borgmester i Slesvig By, Kammerjunker Ries som Herredsfoged i Strukstrup, Satrup og Maarkjær Herreder, Kammerjunker Staffeldt som Herredsfoged i Krop, Meggerdorf, Arns, Treja, Slies og Füssing Herreder; den øverste Politimyndighed i de indenfor Gottorp og Hütten samt Flensborg Amter liggende adelige Godser overdroges henholdsvis til Kammerjunker Berger og Amtmanden over Flensborg Amt, Kammerherre Warnstedt, og nogle Dage senere blev den øverste Politimyndighed i de adelige Districter i Svansen og Dänischwold samt Overtilsynet med Politiet og Administrationen af Ekernførde ogsaa overdraget Kammerjunker Berger.

Ansettelse af
Embedsmænd.
— Politiretligge
Foranstaltninger.

Til Pladscommandant i Slesvig havde Overcom-

mandoen strax efter Indrykningen i Byen bestemt Commandeuren for 2den lette Bataillon, Oberstlieutenant Hindenburg, men da den nævnte Bataillon allerede den følgende Dag beordredes til at afgaae til 1ste Division, blev Commandeuren for 2den Forstærknings-Bataillon, Oberstlieutenant du Plat, udnævnt til Pladscommandant i Byen; 2den Forstærknings-Bataillon, der indtil videre i taktisk Henseende udgik af 5te Brigade, og over hvilken Commandoen overdroges til Major Benzon, stilledes til Raadighed for Commandantskabet og forlagdes til Byen. Ifølge Overcommandoens Befaling blev Adgangen til og fra Byen spærret for alle de Personer, der ikke vare forsynede med speciel Tilladelse, og alle Skibe og andre Fartøjer paa Slien uden Ophold samlede og henlagte ved Skibsbroen, hvor de stilledes under Bevogtning. Disse Bestemmelser bleve dog snart noget modificerede. Saaledes blev paa Forestilling af Magistraten i Slesvig Passagen ad Chausseen til Flensborg og ad Vejen over St. Jürgen fra den 31te Juli atter frigiven, og fra den 6te August blev det tilladt de Beboere af Holm, hvis Næringsvej var Fiskeri, at drive deres Haandtering fra Kl. 4 $\frac{1}{2}$ om Morgenen til Kl. 7 om Aftenen, i hvilken Anledning det dog blev paalagt Pladscommandantskabet at lade den sydlige Side af Slien, som ikke var besat af vore Tropper, observere ved Baade med Soldater, for at ingen Communication ad denne Vej skulde kunne finde Sted, og derhos at tilkjendegive bemeldte Fiskere, at Misbrug af den saaledes givne Tilladelse vilde drage streng Straf efter sig.

Vi skulle endnu her dvæle ved en Sag, hvorpaa Overcommandoen særligt maatte have sin Opmærksomhed henvendt, nemlig Ordningen af Commandoforholdene og Nødvendigheden af snarest muligt at søge erstattet den store Afgang af Officerer, Afdelingerne havde havt

Ordningen af
Commandofor-
holdene ved
Hæren.

paa Grund af det stedfundne Slag. Ved Dagsbefaling af 26de Juli bekendtgjordes det for Tropperne, at General de Meza havde overtaget Commandoen over 2den Division; som Stabschef ved denne ansattes Major Wørishøffer. Ved samme Dagsbefaling ansattes følgende Officerer som Bataillonscommandeurer:

Major Pontavice af 8de Linie-Bataillon som Commandeur for 7de Linie-Bataillon,

Major Nissen af 2det Jægercorps som Commandeur for 6te Linie-Bataillon,

Major Rodenburg af 6te Linie-Bataillon som Commandeur for 13de-Linie-Bataillon,

Major S. C. Krieger af 3die Reserve-Bataillon som Commandeur for 4de Forstærknings-Bataillon,

Capitain C. K. Møller af 12te lette Bataillon som Commandeur for 12te lette Bataillon og

Capitain Nørager af 9de Linie-Bataillon som Commandeur for denne Bataillon.

Heri skete der allerede den 7de August en Forandring, idet den frisk meldte Oberstlieutenant Bentzen atter overtog Commandoen over 6te Linie-Bataillon, medens Major Nissen ansattes som Commandeur for 12te lette Bataillon, ligesom det ogsaa befaledes, at Major Vogt, saa snart han retournerede fra Femern, skulde overtage Commandoen over 7de Linie-Bataillon, og Major Pontavice afgaae til 9de Linie-Bataillon for at overtage Commandoen over denne Bataillon. Major Diederichsen af Generalstaben, der af Krigsministeriet blev stillet til Raadighed for Overcommandoen, ansattes ved 2den Divisions Stab, men afgik allerede den 1ste August herfra til Hovedkvarteret. Som Stabschef ved 2den Brigade, hvilken Post Adjutanten, Lieutenant Lundbye, interimistisk havde overtaget, ansattes under 30te Juli Capitain Faaborg, medens Posten som Souschef ved 2den Division først overtoges af Ritmester

F. C. Bauditz og fra den 5te August af den atter frisk meldte Capitain P. Bauditz.

I Begyndelsen af August ansattes et Antal Officerer som Compagni- og Escadronscommandeurer i de vacant blevne Pladser, og dels paa Grund deraf, dels for at udjevne det i Slaget lidte Tab fandt der ogsaa i samme Tidsrum et større Antal Forflyttelser Sted af Lieutenanter. I Henhold til en tidligere given Bemyndigelse havde Overcommandoen allerede ved Dagsbefaling af 28de Juli befalet samtlige Infanteriafdelinger at indgive Indstillinger om de Personer af Underklasserne, der maatte qualificere sig til at udnævnes til Officerer, og samme Dag androg Overcommandoen Krigsministeriet om, at Cadetterne i Landcadetcorpsets Afgangsklasse maatte blive udnævnte til Officerer og beordrede til at afgaae til Hæren. Denne Anmodning blev ogsaa taget til Følge, og i Begyndelsen af August erholdt Hæren saaledes en Tilgang af 31 til Officerer udnævnte Cadetter, der alle bleve ansatte ved Infanteriet. En yderligere Tilgang af Officerer fik dette Vaaben, idet 40 Underofficerer under 18de August bleve udnævnte til Secondlieutenanter i Infanteriets Krigsreserve. Ogsaa af Ingenieur- og Artilleriofficerer erholdt Hæren i den nærmeste Tid en Tilgang, idet Krigsministeriet under 1ste August befalede, at 16 Elever i den kongelige militaire Højskoles ældste Afdeling skulde afgaae til Armeen for der efter deres Bestemmelse at ansættes henholdsvis ved Feltingenieurdetachementet og ved Artilleriet.

For ikke foreløbigt at komme tilbage til disse Forhold skulle vi endnu omtale, at den i Fredericia værende 3die Deling af Feltingenieurdetachementet beordredes til Slesvig, hvor den indtraf den 6te August, men at Hærens Afdelinger iøvrigt i den nærmeste Tid saa godt som ikke erholdt nogen Tilgang af Underofficerer og Menige,

Mindre For-
stærkninger til
Hæren.

naar undtages, at endel Erstatningsmandskab indtraf fra 4de og 5te Dragon-Regiments Depotescadroner, at endel helbredede Reconvalescenter atter dirigeredes til Afdelingerne, og at Overcommandoen ved at beordre enkelte Depotafdelinger til Slesvig til Afløsning af de paa Etapelinien efterladte Detachementer blev sat i Stand til atter at lade disse støde til Hæren. Saaledes blev 17de Depotcompagni, der den 26de Juli var afgaaet fra Kjøbenhavn til Sønderborg, dirigeret til Flensborg, hvor det ankom den 2den August og underlagdes den der udnævnte Pladscommandant, Oberstlieutenant Federspiel, hvornæst Oberstlieutenant Lorentzen med 1ste og 3die Compagni af 3die Reserve-Bataillon den følgende Dag atter afgik til den ved Mysunde værende 1ste Brigade. Af 3die Dragon-Regiments Depotescadron, der den 24de Juli var bleven forlagt til Kolding, indtraf i Henhold til Overcommandoens Befaling et Commando, bestaaende af 1 Officer, 3 Underofficerer og 30 Dragoner, den 1ste August i Flensborg, hvor det stilledes til Raadighed for Pladscommandantskabet, og en lignende Styrke den 2den August i Tønder, hvor den var beordret til at underlægge sig Commandeurcapitain Ellbrechts Befaling; Resten af Depotescadronen, 2 Officerer, 7 Underofficerer og 54 Undercorporaler og Menige, indtraf den 14de August ligeledes i Flensborg, hvor den stilledes til Raadighed for Gehejmeconferentsraad Tillisch. Af det til Sønderborg indkaldte tidligere ikke mødte, slesvigske Mandskab var der efterhaanden indtruffet c. 450 Underofficerer, Undercorporaler og Menige, der af Generalcommandoen paa Als foreløbigt vare blevne formerede i et særligt (det slesvigske) Depotcompagni, men da det var sandsynligt, at Antallet af Mødende stadigt vilde voxe, og det desuden oprindeligt var Bestemmelsen at anvende dette Mandskab til Supplering af 10de og

12te lette samt 13de Linie-Bataillon, havde General-commandoen under 1ste August indstillet til Overcommandoen, om den Del af dette Mandskab, der tidligere havde tjent ved de nævnte Batailloner, og som var i marchefærdig Stand, maatte dirigeres til disse deres Batailloner for der at tjene til Erstatning for det i Slaget lidte Tab. Overcommandoen havde taget denne Indstilling til Følge, men da 2den Division paa derom sket Meddelelse havde andraget om, at det paa-gjældende Mandskab istedetfor at dirigeres directe til Bataillonerne maatte standses af Pladscommandantskabet i Slesvig, for at der kunde gives Bataillonerne Lejlighed til der at udtage de Folk, som de troede at kunne stole paa, og til Støtte derfor havde anført, at Flere iblandt det omhandlede Mandskab mod Ed og Pligt vare udeblevne saavel i 1848 som i 1849 og for en stor Del havde tjent i Insurgenternes Hær, gik Overcommandoen ind paa dette Andragende. Mandskabet*), der udgjorde en Styrke af noget over 300

---

*) Allerede ved Afmarchen fra Als viste en stor Del af dette Mandskab megen Modvillighed, idet de beraabte sig paa, at mange yngre Folk endnu stedse befandt sig i deres Hjemstavn, og at de, skjøndt ældre, vare blevne indkaldte, alene fordi de de 2 foregaaende Aar frivilligt havde meldt sig og følgelig engang stode i vedkommende Bataillons Ruller. Denne Modvillighed viste sig i en endnu stærkere Grad ved Ankomsten til Flensborg, men skjøndt Overcommandoen for at forebygge enhver mulig skadelig Indflydelse paa Hæren ansaa det for rettest, at Mandskabet overførtes til Kjøbenhavn, blev Sagen dog ved Krigsministerens Nærværelse i Flensborg afgjort derhen, at det skulde have sit Forblivende ved den engang tagne Bestemmelse. Det skal endnu tilføjes, at 14 Mand, som ligeud havde vægret sig ved at afmarchere fra Sønderborg, bleve arresterede der og ved Krigsretsdøm af 27de August tilkjendte alvorlige Straffe.

Mand, ankom den 8de August til Slesvig, og der mødte Officerer fra de paagjældende Batailloner for at udtage de Folk, de troede at kunne stole paa; af 12te lette Bataillon beholdtes kun nogle faa Mand, af 10de lette og 13de Linie-Bataillon derimod en større Del. Det tilovers blevne Mandskab blev dirigeret til Fredericia, hvor det blev indlemmet i det der værende 6te Depotcompagni, hvorimod det der værende 7de Depotcompagni blev beordret til at afgaae til Slesvig By, idet det dog paa Marchen derhen i Haderslev og Aabenraa skulde efterlade henholdsvis 50 og 30 Mand til Aflesning af Detachementerne dersteds. Efter Ankomsten til Slesvig blev dette Compagni sidst i August opløst, og Befalingsmænd og Menige fordelte blandt Hærens Afdelinger, hvilket ogsaa skete med 14de, 15de og 16de Depotcompagni, der, som vi senere nærmere skulle see, bleve dragne fra Femern. Vi vende os nu atter til selve Krigsbegivenhederne og da navnlig først til de Begivenheder, som i de nærmeste Dage efter Slaget havde fundet Sted paa Hærens højre og venstre Fløj

Til Hollingsted var der den 27de Juli om Morgen efter Overcommandoens Ordre afgaaet et Detachment, bestaaende af 1ste og 4de Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps og 1 Deling af 5te Dragon-Regiment, under Commando af Capitain Arntz, hvem det var paalagt indtil videre at holde denne By besat og udsende langt udgaaende Patrouiller i vestlig og sydlig Retning. Efter at have afsøgt Ellingsted og Morgenstern ankom Detachmentet Kl. 1^{1/2} om Eftermiddagen til Hollingsted, hvorfra kort efter Patrouiller udsendtes mod Ostenfeld, Wolde og Gross Reide, gjennem hvilke man erfarede, at Fjenden ikke siden den 25de Juli havde ladet sig see i disse Byer, og at ogsaa Husum og Frederikstad skulde være ubesatte af

Beamtelse af
Hollingsted den
27de Juli.

Fjenden. Foran Wolde fandtes 2 c. 400 Alen bag hinanden liggende, 10—12 Fod høje Forskandsninger, hvoraf den nordligste var forsynet med en Palissadeport; efter hvad man bragte i Erfaring, vare disse Værker, til hvis Bygning udelukkende civile Folk fra Husum og Omegn vare blevne anvendte, paabegyndte for faa Dage siden og først fuldendte den 26de om Aftenen. En Sløjfning af Brystværnene skjønnes at ville udkræve en ikke ringe Tid og en temmelig betydelig Arbejdskraft, hvorfor Patrouillen indskrænkede sig til at bortskaffe Palissadeporten, ligesom der ogsaa medtoges en forefunden Beholdning af Arbejdsredskaber. Den 28de Juli befalede Overcommandoen i Henhold til en Indstilling desangaaende fra 1ste Division, at Besætningen i Hollingsted skulde detachere en Styrke for ved Beboernes Hjælp at ødelægge de ved Wolde forefundne Forskandsninger, samt at alle Broer over Trenen og Reide Aa skulde arrangeres saaledes, at de i paakommende Tilfælde strax kunde afbrydes, men dog holdes brugbare til offensive Foretagender; med Hensyn til sidstnævnte Foranstaltning skal dog bemærkes, at et blandt Beboerne af Hollingsted verserende Rygte om, at Oberst v. d. Tann skulde være afgaaet fra den fjendlige Hovedstyrke med et Commando af 4000 Mand uden at man vidste hvorhen, foranledigede, at ikkun Broerne ved Hollingsted og ved Sylvested bleve arrangerede som befalet, hvorimod Broerne ved Treja og N. for denne By samt Broen ved Klein Reide fuldstændigt bleve afbrudte. Expeditionen til Wolde skulde efter Divisionens Befaling udføres den 29de om Formiddagen af den i Hollingsted værende Dragondeling, i hvis Sted Capitain Arntz, saalænge Expeditionen stod paa, erholdt tildelt en Deling Husarer. En Cavaleripatrouille, der om Morgenen ganske tidligt var bleven sendt frem mod Wolde, havde imidlertid fundet den

nærmeste Forskandsning besat og var bleven modtaget med Skud derfra. Skjøndt hverken denne eller en senere udsendt Patrouille havde kunnet skaffe nogen nærmere Oplysning angaaende denne Besætnings Størrelse eller Natur, antog Capitain Arntz dog, at en Cavaleriefdeling under de givne Forhold ikke vilde være i Stand til at udrette Noget uden Hjælp af Infanteri, og da han ved at afgive den dertil fornødne Styrke frygtede for at svække Hollingsteds Besætning mere end tilraadeligt, besluttede han foreløbigt at opsætte Expeditionen og afvente nærmere Ordre fra Divisionen. Denne befalede Capitainen indtil videre at indskrænke sig til en Observation af den fjendlige Styrke, og at han, hvis han blev angrebet af en overlegen Fjende, langsomt skulde trække sig tilbage paa Skovby, men da Divisionen antog, at Fjendens Besættelse af Wolde muligen kunde være skeet for at maskere en Bevægelse mod Vest, tog den tillige Anledning til at henstille til Overcommandoen, om det ikke vilde være hensigtsmæssigt den følgende Dags Morgen at lade en større Styrke f. Ex. 1 Bataillon med 2 Kanoner afgaae til Wolde for at kaste Fjenden tilbage fra dette Punkt. Overcommandoen bifaldt, at Expeditionen foretoges dog kun som en Recognoscering, der med største Forsigtighed skulde gaae frem over Hollingsted og Dæmningen ved Bünge, der skulde holdes stærkt besat, til henimod Wolde; den henlede tillige Divisionens Opmærksomhed paa Muligheden af, at Fjenden med en større Styrke kunde staae ved Krop. Udførelsen af Recognosceringen blev af Divisionen overdraget til Major Wilster med 1ste Jægercorps og 2 Kanoner af 2det Batteri (Schultz), idet det betegnedes ham som Recognosceringens Formaal at søge at erfare, med hvilken Styrke Fjenden stod ved Wolde, samt, hvis denne var svag, at kaste ham ud af denne By og dernæst ved

Assistance af Indvaanerne at lade de opførte Forskandsninger demolere; det antydedes tillige, at Detachementet i Hollingsted vilde kunne understøtte Recognosceringscommandoet i det Mindste ved at afgive Husardelingen og ved Besættelsen af Dæmningen ved Bünge.

Recognoscering mod
Wolde den 30te
Juli.

Den 30te Kl. 4^{1/2} om Morgenen afmarcherede Major Wilster med 1ste Jægercorps og 2 Kanoner af 2det Batteri (Schultz) under Lieutenant J. C. Blom fra Birouaken ved Nykro over Skovby, Hysby og Ellingsted til Hollingsted, hvorfra han efter nogen Tids Ophold og efter af Detachementet at være bleven forstærket med 1 Compagni og nogle Cavalerister fortsatte Marchen mod Bünge; ved Dæmningen foran denne By efterlodes Artilleridelingen under behørig Bedækning. Ved de Oplysninger, Major Wilster havde erholdt af Capitain Arntz angaaende de fjendlige Skandsers Beskaffenhed, og ved en nærmere Undersøgelse af de locale Forhold, kom Majoren snart til Erkjendelse af, at den fjendlige Stilling baade paa Grund af Skandsernes Beliggenhed og den saa godt som alene til Vejen indskrænkede Tilgang, var meget stærk, og at et Angreb paa den, selv om Besætningen var svag, maatte medføre et ikke ringe Tab. At udsætte sig derfor ansaa Majoren ikke tilraadeligt, da han dels tvivlede om, at han vilde finde Tid eller have tilstrækkelige Kræfter til at ødelægge Forskandsningerne, naar han samtidigt skulde hævde Byens Besiddelse og for at sikre sin Retraite tillige holde Dæmningen ved Bünge besat, dels maatte befrygte, at Commandoet, hvis det under Arbejdet blev angrebet af en overlegen Fjende og tvunget til at gaae tilbage, paa Grund af Terrainforholdene vilde blive udsat for at lide et Tab, der aldeles ikke vilde staae i Forhold til det vundne Udbytte; paa nogen væsenlig Assistance fra Beboernes Side ved Arbejdet troede Major Wilster ikke at kunne

gjøre Regning, da de for Størstedelen kun bestode af gamle Mænd, Kvinder og Børn. Af de anførte Grunde besluttede Majoren at indskrænke sig til en Allarmering af Fjenden for om muligt derved at faae et Begreb om hans Styrke. Da Commandoet henad Middagstid nærmede sig Wolde, saaes Fjenden at signalisere fra den tæt Ø. for Byen liggende Møllebakke, og endnu før Commandoet var kommet paa Skudvidde, aabnedes Ilden af det fjendlige Infanteri saavel fra Skandsen som fra en fra denne i østlig Retning løbende Grøft. Efter i en halv Timestid at have ladet et fremsendt Compagni besvare denne Ild og ladet de 2 Kanoner paa en Afstand af c. 1200 Alen afgive 28 Kugleskud mod Forskandsningerne, gav Major Wilster Ordre til Re-traite. Hverken Recognosceringscommandoet eller den fjendlige Besætning, der, som senere nærmere vil blive omtalt, bestod af henimod $\frac{1}{2}$ Compagni af det slesvig-holstenske 1ste Jægercorps, led nogetsomhelst Tab. Henimod Aften indtraf Major Wilster med sit Com-mando atter i Bivouaken ved Nykro.

Nogen bestemt Oplysning om Fjendens Styrke ved Wolde var det ved Recognosceringen ikke lykkedes at erholde, men gennem en Bonde erholdt 1ste Division Efterretning om, at en slesvig-holstensk Afdeling af omtrent 1 Bataillons Størrelse den 28de var ankommen pr. Dampskib til Süderstapel og derfra afmarcheret til Wolde, ligesom den fra Detachementet i Hollingsted erholdt Melding om, at en dansksindet Mand, der var udsendt til Ostenfeld, havde afgivet den Beretning, at Egnen om denne By og Husum vel endnu ikke var besat, men at der den 1ste August ventedes fjendlige Tropper. Til at gjøre noget Forslag om et yderligere Forsøg paa at komme i Besiddelse af Wolde, ansaa Divisionen sig ikke foranlediget, saa meget mindre som dette Punkt under Hærens daværende Stilling neppe

vilde kunne holdes besat, men paa Grund af den stedfundne, fjendlige Troppevægelse vesterpaa tog den Anledning til at foreslaae Overcommandoen, at den for at opnaae en større Sikkerhed for højre Flanke skulde lade Stillingen ved Hollingsted forstærke ved nogle mindre, fortificatoriske Anlæg og forøge Besætningen dersteds til mindst 1 Bataillon med 4 Kanoner; det anbefaledes ligeledes at etablere en fast Post i Sylvested, bestaaende af 1 Compagni og 1 Deling Cavaleri, der stadigt skulde patrouillere til Treja, Grøft, Solbro og Jydbæk for at sikre sig mod enhver Flankedemonstration fra Fjendens Side.

Overcommandoen gik tildels ind paa dette Forslag. Under 1ste August fik Reservecavaleriet Ordre til at besætte Sylvested med et Detachement, som skulde holde en Observationspost i Treja, og samtidigt bestemtes det, at Reservecavaleriet, der den foregaaende Dag havde erholdt Befaling til at forlægge sin Bivouakstilling fra Hysby til Afsnittet V. for Bustrup Teich i Nærheden af Vejen fra Friederichsberg til Dannevirke, istedetfor skulde bivouakere paa et passende Punkt mellem Skovby og Lyrskov; Broerne ved Bollingsted og Engbro befaledes afbrudte. Den 2den August erholdt 1ste Division Befaling til at forstærke Stillingen ved Hollingsted ved nogle mindre, fortificatoriske Anlæg og at forstærke Besætningen dersteds med endnu 1 Compagni samt til at detachere 1 Compagni som fast Besætning i Sylvested for i Forening med den der allerede posterede Cavaleristyrke at bestride Sikkerhedstjenesten mod V.; det betydedes derimod Divisionen, at Artilleri foreløbigt ikke vilde være at anvende ved disse Punkters Besætning. Som Følge af disse Befalinger afgik 1 Deling af 5te Dragon-Regiment den 2den August om Morgenen til Sylvested, og den følgende Dag indtraf ligeledes der 3die Compagni af 7de Linie-Bataillon under Lieutenant Hammer; en

Forskjellige
Foranstaltninger
for at sikre
højre Flanke

mindre Cavaleriafdeling blev skudt frem til Treja. Til Hollingsted afgik den 3die August om Morgenen 2det Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps, og samtidigt overtog Major Bonnez Commandoen over det saaledes forstærkede Detachement. De fortificatoriske Arbejder dersteds, der foreløbigt indskrænkede sig til Anlægget af nogle Løbegrave og Skytsemplacements, lod Divisionen strax efter paabegynde, men paa Grund af en ved Operationerne indtraadt Standsning bleve de først færdige i Midten af Maaneden; senere bleve disse Anlæg fuldstændiggjorte ved Feltingenieurdetachementets Foranstaltning. Mindre Patrouiller mest af Cavaleri udsendtes dagligt mod Holm, Wolde, Börm og Gross Reide; den 5te og 6te August bleve de mod Wolde udsendte Patrouiller beskudte af Fjenden, hvorved de hver Gang fik en Hest skudt. Ogsaa Vest paa udsendtes Patrouiller, saaledes den 2den August om Eftermiddagen til Ostefeld, Oldersbek, Winnert og Lehmsiek, den 4de og 5te August til Ostefeld, uden at man dog nogetsteds stødte paa Fjenden.

De Efterretninger, Overcommandoen erholdt om Fjendens Bevægelser vesterpaa dels gennem disse Patrouiller, dels ad anden Vej, vare dog i det Hele taget temmelig usikre. Den først omtalte Patrouille havde saaledes bragt Efterretning om, at smaa, fjendlige Cavaleripatrouiller af og til havde vist sig i Lehmsiek og Winnert, og at Frederikstad skulde være besat, Husum derimod ikke. Den den 4de til Ostefeld udsendte Patrouille havde berettet, at en større, fjendlig Patrouille den foregaaende Dag havde været i denne By, og at Skovene ved Winnert skulde være besatte af Fjenden. Samme Dag indberettedes fra Detachementet i Sylvested, at der efter Udsagn af en i Treja anholdt Beboer af Vester Orsted den 3die August havde været 2 Vogne med fjendlige Jægere og et lille Cavalericommando i denne By. De

Patrouiller, der i den Anledning den 5te om Morgenen bleve udsendte fra Cavaleriposteringen ved Treja og fra Hollingsted henholdsvis til Vester Orsted og Ostenfeld, bragte ingen Efterretning om Fjenden. Derimod indløb der til Overcommandoen den 5te August sent om Aftenen følgende Meddelelse fra 1ste Division: »Ifølge Indberetning fra Detachementet i Hollingsted af Dags Eftermiddag Kl. 6 har Dragondetachmentet i Treja tilmeldt samme, at det fra en dansksindet Skolelærer i Orsted har erholdt Underretning om, at Insurgenterne have besat Husum med en betydelig Styrke af alle Vaabenarter. Tiden for denne Besættelse er ej angiven.« Ved Affattelsen af denne Meddelelse maa imidlertid en Forvexling af Dagen have fundet Sted, idet den refererede sig til en Melding fra Detachementet i Hollingsted af 4de August Kl. 6 Eftermiddag. Som den var, blev den af særlig Betydning, idet den, som vi senere skulle see, bevirkede en væsenlig Forandring i de af Overcommandoen for den 6te August truffne Dispositioner. —

Til Mysunde var der om Natten til den 26de Juli fra Hovedkvarteret blevet afsendt en Ordonnants for at søge Oberst Krabbe, der antoges at være rykket frem til Færgestedet dersteds, men denne Ordonnants, der om Morgenen Kl. henimod 4 ankom til Brodersby, havde ingen danske Tropper truffet der og havde derfor af Sognefogeden ladet sig give et Bevis for, at han havde været i Byen. Paa Meldingen herom beordrede Overcommandoen strax 1ste Division at foranstalte, at et Commando af 2 Batailloner og $\frac{1}{2}$ Escadron (af Reservecavaleriet) afgik Nord om Slien til Mysunde for at afløse Oberst Krabbe, forsaavidt som han i Mellemtiden maatte have besat dette Pas, hvornæst Obersten selv med sin Styrke skulde gaae frem til Overgangsstedet ved Stubbe, idet han dog skulde lade sit Batteri

blive tilbage ved Mysunde. Som Følge deraf afmarcherede Oberstlieutenant la Cour om Morgenens Kl. 7 fra Bivouaken ved Skovby med 6te Reserve-Bataillon og 4de Forstærknings-Bataillon samt $\frac{1}{2}$ Escadron af 5te Dragon-Regiment til Passet ved Mysunde, som han ved sin Ankomst Kl. 3 om Eftermiddagen endnu fandt ubesat, og hvorfra han afsendte en Ordonnants til Nybøl for at overbringe Oberst Krabbe en Afskrift af den modtagne Ordre. Allerede tidligt om Morgenens havde Oberst Krabbe ladet den ved Tolk bivouakerende 10de lette Bataillon, hvem en mindre Cavaleriafdeling var bleven tildelt, fremsende et Recognosceringscommando til Mysunde Færgested, hvilket ved sin Tilbagekomst op ad Formiddagen havde bragt Melding om, at intet Fjendligt var opdaget, at Broen var afbrudt og Færgeren sænket ved den modsatte Bred, hvor der dog laa endel mindre Fartøjer. Et lignende Commando, der noget senere af den nævnte Bataillon var blevet udsendt i østlig Retning over Tvede mod Løjt, havde heller ikke opdaget noget Fjendligt, og efter Alt at dømme maatte det antages, at Terrainet N. for Slien var blevet ganske rømmet af Fjenden. Den den foregaaende Aften modtagne Ordre fra General de Meza gik vel ud paa, at Oberst Krabbes Corps skulde forfølge og observere den imod Mysunde retirerende Fjende, men da dette paa Grund af Forholdene ikke var kommet til Udførelse, og ingen Befaling eller Meddelelse senere var modtagen, der kunde være en Rettesnor for Corpsets Bevægelser, ansaa Oberst Krabbe det rigtigst foreløbigt at lade sit Corps forblive i sin Bivouakstilling for der at afvente nærmere Ordre. En saadan Ordre indløb ogsaa fra General de Meza hen paa Eftermiddagen, endnu forinden Oberst Krabbe havde modtaget Meddelelsen fra Oberstlieutenant la Cour, og lød paa, at Obersten med sin Styrke skulde besætte Passet ved

Mysunde, da Overcommandoen havde taget en forandret Bestemmelse med Hensyn til det Oberstlieutenant la Cour underlagte Commando. Som Følge deraf brød Oberst Krabbes Hovedstyrke op mod Passet ved Mysunde, hvor den ankom Kl. omtrent 9 om Aftenen og midlertidigt belagde Brodersby, hvor Stabsqvarteret toges, samt Goltost og Hestoft; 10de lette Bataillon og de 2 Kanoner samt Ingenieurafdelingen forbleve Natten over i Tolk (1 Compagni i Vedelspang), og 1 Compagni af 4de Linie-Bataillon var blevet detacheret for at bevogte Overgangsstedet ved Stubbe. De af 1ste Brigades Afdelinger, der den 25de havde henhørt til 2den Divisions Hovedreserve, nemlig 1ste Reserve-Bataillon og 2det og 4de Compagni af 3die Reserve-Bataillon, indtraf ved Mysunde om Natten til den 27de.

Den forandrede Bestemmelse, der af Overcommandoen var tagen med Hensyn til det Oberstlieutenant la Cour underlagte Commando, og hvorom Oberstlieutenanten erholdt Underretning den 27de Kl. 4 om Morgenen, gik ud paa, at Commandoet, hvem 1 Deling af 1ste Batteri (Lumholtz) blev attacheret, den nævnte Dags Morgen skulde bryde op fra Mysunde for at foretage en Expedition langs Sliens nordlige Bred til Kappel. Oberstlieutenanten erholdt det Hverv at paalægge Beboerne ufortøvet at afsende alle Fartøjer af ethvert Slags enten til Sliminde eller i Tilfælde af Modvind til Slesvig samt at betyde dem, at Fartøjerne, naar Befalingen ikke blev efterkommet, vilde blive brændte eller paa anden Maade tilintetgjorte, en Befaling, der ogsaa skulde communiceres paa den sydlige Bred af Slien. Fra Kappel skulde Oberstlieutenanten sætte sig i Forbindelse med de ved Sliminde stationerede Skibe af Marinen og anmode dem om at overtage Bevogtningen af de der samlede Fartøjer, og det blev desuden paalagt Oberstlieutenanten at indhente Efter-

Expedition til
Kappel den 27de
—30te Juli.

retninger om Fjenden, at arrestere de Beboere, som i Gjerningen viste et fjendtligt Sindelag samt at lade sig udlevere alle Vaaben, som Beboerne maatte være i Besiddelse af, og at aflevere dem i Slesvig. Efter endt Hverv skulde Commandoet, der selv vilde have at sørge for sin Forplejning ved Requisitioner, retournere til 1ste Division og paa Tilbagevejen tilintetgjøre de Fartøjer, for hvis Vedkommende Befalingen ikke var bleven efterkommet. — Efter at have udstedt 2 Bekjendtgjørelser, der ved tvende paalidelige Færgfolk bleve kundgjorte for Beboerne langs Sliens Bredder saavel indtil Maesholm som i Veseby og Holm, afmarcherede Oberstlieutenant la Cour Kl. 8 Formiddag ad den nærmeste Vej langs Slien, idet han lod 1 Officer med 2 bevæbnede Baade følge ad Fjorden i Højde med Commandoet for at overbringe alle de Fartøjer, der maatte forefindes paa Slien, den anførte Befaling. Marchen gik kun langsomt, da man ansaa det nødvendigt nøjagtigt at afsøge Egnen, og først Kl. omtrent 10 om Aftenen indtraf Commandoet i Arnæs, hvor det, efterat Forposter vare udstillede, og en Cavaleripatrouille udsendt til Kappel for at erfare, om dette Punkt var besat fra Marinen, indtog et Cantonnement for Natten. Efterat 1 Compagni var blevet efterladt i Arnæs, afmarcheredes den 28de Kl. 9 om Formiddagen til Kappel, der fra den foregaaende Dag holdtes besat med 40 Mand af Soldatesquen fra Fregatten Havfruen under Commando af Marinelieutenant Gjødese, som af Commandeurcapitain Bille var bleven stationeret her med en Kanonbaad. Oberstlieutenant la Cour, der lod sit Commando indtage et Cantonnement dels i Byen, dels paa Gaarden Dortmark og Forposter udstille i en Halvcirkel om Byen med begge Fløje støttede til Slien, havde om Eftermiddagen en Conference med den imidlertid indtrufne Commandeurcapitain Bille, der lovede

at ville lade Færgerne ved Arnæs og Kappel bugsere til Sliminde ved en Dampbaad og paatog sig Bevogtningen af de derhen dirigerede Fartøjer. Hvad Folkestemningen angaaer i den Egn, Commandoet havde passeret, da var det vel tydeligt at skjønne, at Beboerne vare stærkt bearbejdede for Oprørets Sag, men de syntes dog med Længsel at imødesee en Ende paa Krigen, og Ingen blev truffet, som i Gjærningen viste et fjendtligt Sindelag. Dog forekom det, som om en fjendtlig Stemning var mere fremherskende i Kappel, og ved Kanonbaadens Opsejling den foregaaende Dag var der fra en Mølle i Egnen N. for Kappel blevet rettet Geværskud mod den, hvilke dog strax ophørte, da et Granatskud blev affyret mod Møllen; denne var senere paa Lieutenant Gjødese's Foranstaltning bleven afsøgt, men det havde ikke kunnet afgjøres med Bestemthed, hvem der havde affyret Skuddene. Af Vaaben fandtes i det Hele taget ikkun et ringe Antal; de vare for Kappels Vedkommende allerede blevene afleverede til Marinen, medens de øvrige afleveredes til Commandantskabet i Slesvig. De Efterretninger, man allerede ved Mysunde havde erholdt fra Beboerne paa Sliens sydlige Bred, gik ud paa, at der ikke befandt sig noget Fjendtligt i den nærmeste Egn, og at Fjenden ogsaa efter Forlydende skulde have forladt Ekernforde, og disse Efterretninger vare under den senere Marche yderligere blevene bekræftede. Den 29de afmarcherede Commandoet over Grødesby, hvor Compagniet fra Arnæs atter stødte til, for at indtage et Cantonnement i Kjus og Ulnæs, og den følgende Dag fortattes Marchen dels over Brodersby og Kalleby, dels over Thorsted til Skaleby og derfra atter samlet til Slesvig, hvorfra de respective Afdelinger dirigeredes til de for dem bestemte Bivouaker. Fra Mysunde havde Oberstlieutenant la Cour ladet en Baad med 1 Officer

og noget Mandskab roe ad Slien til Slesvig for at op- tage alle Fartøjer paa denne Del af Slien og føre dem til den nævnte By; et ikke ringe Antal Fartøjer var iøvrigt holdt tilbage af 1ste Brigade ved Mysunde for at anvendes til Bygningen af en Skibsbro.

Den ovenfor nævnte Brigade, der havde taget sit Stabskvarter i Mysunde Færgegaard, havde imidlertid den 27de ved den retablerede Trækfærge ladet overføre til den sydlige Side af Slien de 2 Compagnier af 3die Reserve-Bataillon under Commando af Major S. Krieger, hvoraf det ene anvendtes til fortificatoriske Arbejder, hvis Bestemmelse dog kun foreløbigt var at sikre In- terieret, der skulde udsende langt udgaaende Patrouiller, ogsaa navnlig hen imod Ekernfærde. Brigadens øvrige Styrke var disloceret i Brodersby, Goltoft, Geel, Geelby- holt og Skolderup med 1 Compagni detacheret mod Overgangsstedet ved Stubbe; 2 Compagnier af 10de Bataillon forbleve dog endnu denne Dag i Tolk og Vedelsvang. Da Brigaden ansaa det meget ønske- ligt, om Skibsbroen kunde blive retableret, blev det overdraget Ingenieurcapitain Thulstrup at foretage de forberedende Arbejder, ligesom Brigaden ogsaa gjorde de fornødne Skridt for at erholde det dertil nødvendige Antal Fartøjer. Ved en Recognoscering, som om Efter- middagen foretoges henimod Ekernfærde, og med hvil- ken Oberst Krabbe selv fulgte, erfarede man, at denne By var forladt af Fjenden, hvorfor Fremrykningen fort- sættes til selve Byen, hvis nærmeste Indgang besattes med det for Haanden værende ringe Antal Dragoner. Her overbragtes der Oberst Krabbe en Skrivelse fra den af Forbunds-Centralcommissionen ansatte Chef for den Ekernfærde Havn liggende Fregat Gefion*) og Com-

Foreløbige For-
anstaltninger til
Sikkerhed af My-
sunde. — Re-
cognoscering
mod Ekern-
færde.

*) Fra tysk Side kaldtes Fregatten ikke længer Gefion, men Ekernfærde.

mandeuren for en ombord værende, preussisk Troppeafdeling, hvori de protesterede mod ethvert Angreb paa den det tyske Forbund som Ejendom tilhørende Fregat og erklærede, at de i Tilfælde af et Angreb vilde forsvare sig til det Yderste og før vilde tilintetgjøre Skibet end overgive det i andre Hænder. Oberst Krabbe's Melding om det Passerede, hvori han tillige udbad sig Ordre, om Brigaden skulde indtage en Bivouakstilling udenfor Byen, krydsedes af en Ordre fra Overcommandoen, hvorefter det paalagdes Brigaden den 28de Juli at lade Major Neergaard med 4de Linie-Bataillon, 4 Kanoner af Reserveartilleriet og 1 Escadron af Reservecavaleriet, hvilke sidste vare blevne dirigerede til Mysunde, foretage en Expedition til Ekerneforde for at besætte denne By, saafremt de modtagne Efterretninger om, at den var forladt af Fjenden, maatte stadfæste sig. Efterat Byen var besat, skulde alle Vaaben afvorfres Beboerne, og de Personer, som i Gjærningen viste sig fjendlige, arresteres; Tropperne vilde være at forpleje ved Requisition. Der skulde derhos drages Omhu for Anlægget af nogle Forskandsninger paa de vigtigste Punkter og for de fjendlige Værkers Demolering ligesom ogsaa Forbindelsen med den danske Escadron skulde søges tilvejebragt. Ved Commandoets Fremrykning vilde Brigaden have at besætte Byerne Kosekholm og Kokkendorf med i Alt 1 Bataillon, der skulde forblive der indtil nærmere Ordre, hvorhos Brigaden med al Kraft skulde søge at befæste Mysunde Færgested og retablere Skibsbroen, i hvilken sidste Henseende det var paalagt Søofficeren ved Hovedkvarteret, Capitainlieutenant C. N. Wulff, at conferere med Brigaden. Saasnart Befæstningerne vare anlagte og Broen var færdig skulde Brigaden lægge en Styrke af indtil 2 Batailloner i Mysunde By og ved langt udgaaende Patrouiller og stadig Forbindelse med Major Neergaard søge at sikke

Besætningen i Ekernførde. Ved at oversende denne Ordre til Brigaden havde 2den Division tilføjet, at Ingenieurcapitain Owesen vilde følge med Expeditionen for Forening med Major Neergaard og Capitain Thulstrup til at gøre Udkast til de Forskandsninger, som skulde anlægges ved Ekernførde, men at han efter endt Hverv kunde retournere til Divisionen, og Udførelsen af Besætningen overdrages Capitain Thulstrup; ligeledes blev det paalagt Brigaden at udsende langt udgaaende Patrouiller fra Holm over Wolfskrug og over Hummelfeld mod Hütten samt fra Kokkendorf over Østerby og Syd om Vindeby Nor til Ekernførde og hertil anvende $\frac{1}{2}$ Escadron af 4de Dragon-Regiment, der fremdeles stilles til Brigadens Raadighed, hvorimod Regimentets øvrige Styrke skulde afgaae til Divisionen.

I Henhold til den givne Ordre besatte Major Neergaard med 4de Linie-Bataillon, 1ste Escadron af 2de Dragon-Regiment og 4 Kanoner af 2det Batteri (Schultz)*) den 28de Kl. 12 $\frac{1}{2}$ Eftermiddag Ekernførde uden at støde paa nogen Modstand. Forposter opsattes S. for Byen, og Patrouillering foretoges i en Afstand af $\frac{1}{2}$ Mil fra Byen; om Fjenden erfarede man, at han havde concentreret en Styrke ved Sehested. Med Commandoets Ankomst vare endnu ingen af vore Orlogsskibe ankomne, et Par Timer senere indtraf imidlertid Corvetten Najaden og Dampskibet Hekla, med hvilke Major Neergaard strax satte sig i Forbindelse. Med Hensyn til Befæstningen troede man, som senere senere vil blive omtalt, at maatte indskrænke sig til Anlægget af nogle Lynetter paa de S. for Byen liggende

Besættelsen af
Ekernførde den
28de Juli.

*) Kanonerne afløstes den 3die August af 4 Kanoner af 1ste Batteri (Lunholtz) under Capitain Schau, da Batteriet Schultz den 29de atter var overgaaet til 1ste Division og af denne attachederet 3die Brigade.

Højder samt nogle Forsvarspalissaderinger m. m. i selve Byen, og Arbejdet paa disse tog sin Begyndelse den 31te Juli med en daglig Arbejdsstyrke af 1 Compagnie og 50—150 Matroser, Bønder og Daglejere foruden en fra Mysunde ankommen Afdeling Ingenieurer.

En særlig Opgave blev i den nærmeste Tid stillet Major Neergaard med Hensyn til Fregatten Gefion. Som det vil erindres, havde den danske Regjering afgivet den Erklæring til det preussiske Cabinet, at der ikke vilde bestride det tyske Forbunds fulde og frie Ejendoms- og Dispositionsret over Fregatten, saasnart dette Forbund havde ratificeret Fredstractaten af 2den Juli. Denne Ratification var imidlertid, som vi senere nærmere skulle see, stødt paa Vanskeligheder, og Krigsministeren, der under Marineminister Zahrtmanns Sygdom tillige havde overtaget Dennes Functioner, havde derfor under 29de Juli meddelt saavel Overcommandoen som Escadrechefen, at Gefion, saalænge indtil Ratificationerne maatte blive udvexlede, skulde betragtes som neutral i strengeste Forstand, og at det derfor ikke maatte tillades, at Fregatten førte tysk eller preussisk Flag. Det befaledes endvidere, at ethvert Samkvem mellem Skibet og Land skulde ophøre, at der ikke maatte tillades Nogen af Skibets Besætning uden nogetsomhelst Paaskud at komme i Land og heller ikke Nogensomhelst, være sig dansk eller fremmed Undersaat, at gaae ombord paa Skibet, og at til den Ende Kysten om Fregattens Leje omhyggeligt skulde bevogtes. Al Tilførsel af Levnetsmidler til Skibet skulde skee ved militair Foranstaltning gjennem Pladscommandantskabet, og al Correspondance fra og til Skibet maatte kun foregaae ved uforseglede Breve og skulde ligeledes passere Pladscommandantskabet. De Forhandlinger, som paa Grund af denne Ordre fandt Sted navnlig mellem Commandeurcapitain Bille og den Højst

commanderende paa Fregatten, ville senere blive om-
talte under Marinens Virksomhed, her skal endnu kun
anføres, at selve Bevogtningen af Gefion overtoges af
Capitain G. A. Falkenberg, der med 140 Mand af Sol-
datesquen paa Orlogsskibene landsattes i Ekernfærde og
besatte den nordre By og Bro.

Samtidigt med, at Ekernfærde blev besat, havde
Oberst Krabbe ladet 3die Jægercorps indtage en For-
poststilling med $1\frac{1}{4}$ Compagni ved Holm, der tillige
holdt Dyrvad besat, 1 Compagni ved Kokkendorf og 1
ved Snap Mølle, medens $\frac{3}{4}$ Compagni af Corpset for-
blev i Reserve V. for Bulsø; Tjenesten som Forpost-
commandeur overtoges af Capitain Magius af 3die Jæger-
corps. Arbejdet paa Skibsbroen, ved hvilket det af
Fjenden efterladte, tidligere benyttede Materiel kom til
Anvendelse, blev drevet med Kraft under Medvirkning
af Marinelieutenant A. Krieger, der med 2 Kanon-
joller var ankommen til Mysunde, og fuldendtes den
29de om Aftenen, hvornæst 2 af Brigadens Batailloner
henlagdes til og S. for Mysunde. Den Stilling, de
Oberst Krabbe underlagte Tropper saaledes havde ind-
taget, forekom ham imidlertid mindre hensigtsmæssig,
da det stadigt stod at befrygte, at Fjenden ved at rette
et alvorligt Angreb over Kokkendorf mod Mysunde i
høj Grad vilde vanskeliggjøre, endog umuliggjøre den i
Ekernfærde værende Besætnings Retraite mod sidst-
nævnte Punkt, en Omstændighed, der ogsaa havde be-
væget Major Neergaard til fra den 29de om Morgenen
at lade 2 af sine Compagnier med 2 Kanoner og $\frac{3}{4}$
Escadron indtage en Stilling ved Grasholt N. V. for
Ekernfærde. Efter indhentet, højere Bemyndigelse lod
Oberst Krabbe derfor den 30te om Morgenen $1\frac{1}{4}$ Ba-
tillon udstille Forposter i en Linie over Holm, Gøteby,
Hummelfeld og Østerby til Westerthal, 1 Compagni
forblive ved Mysunde til Bevogtning af Broen og ind-

1ste Brigade
indtager en
fremskudt Stil-
ling ved Kok-
kendorf.

tog med sin øvrige Styrke, 2 Batailloner, Batteriet og $\frac{1}{2}$ Escadron, en Bivouakstilling N. for Kokkendorf; denne sidste Stilling forstærkedes han den følgende Dag med $\frac{1}{2}$ Escadron, som han efter Aftale med Major Neergaard drog til sig fra Ekernförde. For endmere at sikkre Besætningen i Ekernförde havde Oberst Krabbe dog tillige foreslaaet, at dens Retraite eventuelt skulde dirigeres paa Kappel, hvor en Skibsbro i saa Fald maatte slaaes, en Foranstaltning, der ogsaa blev approberet af Overcommandoen og i den første Del af August bragt til Udførelse ved Hjælp af de Lieutenant-Krieger underlagte 2 Kanonjoller, der bleve dirigerede fra Mysunde til Kappel.

Den 31te Juli om Morgenen viste sig en fjendtlig Cavaleripatrouille, bestaaende af 1 Officer og 8 Mand paa Højden S. V. for Osterby; den fjendlige Officer blev skudt af vore Vedetter, hvorefter Patrouillen strax trak sig tilbage, efterladende Officerens Lig. Af en hos ham forefunden Instrux fremgik det, at Patrouillen var bleven udsendt fra den i Sehested liggende 2den Escadron af 2det Dragon-Regiment med Ordre til at rykke frem over Haby og Gross Wittensee til Østerby og søge at skaffe Efterretninger om vor Styrke mellem dette Punkt og Ekernförde. Paa den anden Side led vor Besætning i Ekernförde den 2den August et Tab idet en Patrouille, bestaaende af 1 Undercorporal og 6 Infanterister samt 2 Dragoner, der om Morgenen tidligt var udsendt for at afsøge Schnellmarker Holz og skaffe Underretning om en eventuel Fremrykning af Fjenden ad Chausseen fra Kiel, ved den østlige Udkant af Skoven pludseligt blev overfaldet af en stærk, fra Frederiks-ort udsendt, fjendtlig Jægerpatrouille, der fra Værtshuset Grüner Jäger og de omliggende Indhegninger beskød den, hvorved 1 af vore Dragoner blev saaret og den anden Dragon og 1 Infanterist bleve afskaarne og tagne

ilfange. For itide at skaffe Brigaden Underretning om
 et muligt, fjendtligt Angreb og i det Hele taget Efter-
 retninger om Fjendens Stilling, havde Oberst Krabbe
 den 1ste August ladet danne et Detachement, bestaa-
 ende af 20 Infanterister og 10 Cavalerister under Com-
 mando af Lieutenant Tøxen, der skulde have sit Ud-
 gangspunkt fra Østerby, paa hvilket Punkt det ogsaa
 paakommende Tilfælde nærmest havde at repliere sig,
 men som iøvrigt skulde være i stadig Bevægelse og
 søge at nærme sig Fjenden saa meget som muligt.
 Gjennem dette Detachement, der gik frem til Gross
 Wittensee, erfarede man, at fjendlige Cavalerivedetter
 stode paa Højderne S. for denne By, at der i Klein
 Wittensee var en Cavalerifeltvagt, og at Bunge skulde
 være besat baade af Infanteri og Artilleri. Det var Oberst
 Krabbes Ønske ogsaa at udsende Detachements, der
 kunde afpatrouillere Vejene til Kiel og Frederiksort,
 men da Besætningen i Ekernfærde ikke antoges at
 kunne afgive den dertil fornødne Styrke, og den Styrke
 af Infanteri, der stod til hans Raadighed, i det Hele
 taget forekom ham for svag i Forhold til Stillingens
 betydelige Udstrækning, androg Obersten gjentagende
 om at maatte erholde tildelt 1 Bataillon til Forstærk-
 ning samt om, at de i Flensborg efterladte 2 Compag-
 nier af 3die Reserve-Bataillon maatte blive dirigerede
 til ham; ved samme Lejlighed henlede han Opmærksom-
 heden paa det Ønskelige i, at Communicationen mellem
 Brigaden og Slesvig By kunde finde Sted ad Slesvig-
 Ekernfærde Chausseen istedetfor over Mysunde, og an-
 modede derfor om, at en Cavalerifdeling maatte blive
 sendt frem til Esbrem for at patrouillere derfra dels
 til Over Selk, dels til Flekkeby. De 2 Compagnier
 af 3die Reserve-Bataillon bleve, som vi have seet, den
 3die August dirigerede fra Flensborg for atter at støde
 til Brigaden, men i de andre Henseender toges Brigadens

Andragende ikke til Følge, da Overcommandoen dels ikke ansaa en Frempoussering af Detachements ad Vejene til Frederiksort og Kiel for hensigtsmæssig under Hærens daværende Opstilling og dels ikke ønskede at svække sin Hovedstyrke. I en Skrivelse a 2den August, hvori dette meddeltes, anbefaledes de tillige 2den Division at indskjærpe Oberst Krabbe og Major Neergaard den største Aarvaagenhed og at paa-lægge dem under et alvorligt Angreb af en overlegen Fjende at yde den størst mulige Modstand, der lod sig forene med en sikker Retraite, hvilken skulde rettes henholdsvis paa Mysunde og paa Kappel. Det meddeltes tillige, at Bavner vilde blive indrettede for hurtigt at kunne signalisere et alvorligt Angreb, og at Overcommandoen imødesaa en Indberetning fra Oberst Krabbe om, hvorvidt en mere tilbagetrukken Stilling maatte findes mere hensigtsmæssig, i hvilket Tilfælde Ekernførdes Besætning muligen burde modificeres saaledes, at den hurtigt kunde komme i Sikkerhed, nemlig ved at lade den afgive Kanonerne til Brigaden og ved at holde de fornødne Vogne beredte til at transportere Infanteriet; Hensynet til Armeens og 1ste Brigades Sikkerhed burde fortrinsvis have for Øje, selv om det maatte medføre en temporair Opgivelse af Ekernførde, hvor mislig end en saadan i og for sig vilde være. Oberst Krabbes Svar indløb allerede den følgende Dag og gik ud paa, at han dels af Hensyn til det Indtryk, en retrograd Bevægelse vilde gjøre saavel paa Mandskabet som paa Befolkningen, delvis paa Grund af, at der ingen videre fordelagtig Stilling fandtes mellem Kokkendorf og Mysunde, ønskede at forblive i sin indehavende Stilling, som han efter Samråd med sine Bataillonscommandeurer ansaa for tilstrækkeligt sikkert ogsaa med Hensyn til Retraiteforholdene, navnlig efterat der var foretaget den Foran-

dring, at 2 Compagnier bleve udsatte som Soutien for Forposterne imellem dem og Brigadens Bivouakstilling. Hvad Besætningen i Ekernefærde angik, da ønskede Major Neergaard selv under et alvorligt Angreb at beholde de ham tildelte 4 Kanoner, som han ikke antog vilde være til Hinder under en Retraite, og over hvilke han havde disponeret saaledes, at de 2 Kanoner stode N. for Byen, medens de 2 andre foreløbigt holdtes S. for denne.

Som Følge af denne Indberetning lod Overcommandoen 1ste Brigade i den nærmeste Tid beholde sin Stilling uforandret. Communicationen med Slesvig fandt som hidtil Sted over Mysunde, da Chausseen fra Ekernefærde til Slesvig efter Overcommandoens Tilkjendegivelse ikke kunde betragtes som aaben for en saadan; imidlertid var der dog, som vi have seet, ved Foranstaltning af 2den Divisions Forpostcommandeur den 2den August blevet placeret en staaende Cavaleripatrouille ved Esbrem, der patrouillerede mod Flekkeby. De fra Brigadens Stilling jævnligt udsendte Patrouiller, nemlig fra Ekernefærde dels ad Chausseen til Egnen om Gettorf, dels til Harzhof, Lehmsiek og Gosefeld, fra Westerthal til Friedensthal, fra Østerby til Damdorf, fra Hummelfeld til Hütten og Aschepel og fra Flekkeby til Egnen om Wolfskrug, stødte i denne Tid kun en enkelt Gang paa Fjenden, nemlig den 5te August, ved hvilken Lejlighed en af 3die Jægercorps's 3die Compagni til Hütten udsendt Patrouille, bestaaende af 1 Jæger og 5 Underjægere, blev opsnappet af en over Damdorf fremsendt, større Patrouille af den slesvig-holstenske 4de Bataillon. De Efterretninger, man paa denne Fløj yderligere erholdt om Fjenden, indskrænkede sig til, at der ogsaa stode fjendlige Forposter ved Haby og Holtsee, og at Frederiksort, efter hvad der berettes fra Marinen, skulde være forsynet med meget Skyts,

at der der var en Besætning af 1000—1200 Mand, samt at der paa Højderne N. for Fæstningen var anlagt Forskandsninger. Inden vi atter vende os til det danske Hovedkvarter, skulle vi endnu omtale Forholdene paa Femern og paa Hertugdømmets Vestkyst, idet vi her tillige gaae endel længer frem i Tiden.

Forholdene paa
Femern.

Paa Femern havde Alt været roligt, naar undtages, at der den 19de Juli om Eftermiddagen var vexlet endel Skud paa lang Afstand mellem 3 af vore og de 2 ved Heiligenhafen liggende, fjendlige Kanonbaade, hvorved en af de fjendlige Kanonbaade fik sit Storsejl skudt itu, men iøvrigt intet Tab ledes. Enkelte fjendlige Patrouiller bleve af og til udsendte fra et i Heiligenhafen liggende, mindre Infanteridetachment til Femern Sund, og en af disse Patrouiller havde ved en enkelt Lejlighed løsnet endel Riffelskud mod det forbi passerende Dampskib Gejser, men fra Heiligenhafen var der i den Anledning udgaaet en Baad med en Parlamentair, som havde gjort en Undskyldning for det Forefaldne. Allerede den 18de Juli havde Krigsministeriet meddelt Commandeuren for Troppestykkeren paa Femern, Major Vogt, at Spørgsmaalet om, hvorvidt Øen i Fremtiden vilde være at holde besat, vilde beroe paa Søetatens Anskuelser om Vigtigheden af denne Position, og at Marineministeriet derfor havde paalagt Commandeurcapitain Bille efter Conference med Majoren og den paa Øen værende Ingenieurcapitain Schovelin at gjøre Indberetning herom og derved navnlig angive, hvilken Søstyrke der vilde behøves for at dække Øen, hvilke faste Batterier der vilde være fornødne, og hvormange Landtropper der maatte ansees fornødne for at holde Øen, naar der toges Hensyn dels til Stemningen blandt dens Indvaanere, dels til Insurgenternes mulige Planer og Foretagender. I den Anledning havde Major Vogt, endnu inden denne Confe-

rence fandt Sted, troet at burde henlede Krigsministers Opmærksomhed paa, at det vilde fordre et ikke ringe Offer fra Landetatens Side, saafremt Femern vedblivende skulde holdes besat, idet den der værende Styrke, om den end var stor nok til at holde den ingenlunde venligt sindede Befolkning i Ave, langt fra var tilstrækkelig til samtidigt dermed at modstaae et fjendtligt Angreb og derfor til det Øjemed betydeligt maatte forøges; en saadan Tropestyrke vilde imidlertid neppe finde tilstrækkelige Subsistencemidler paa Øen, hvor der desuden var Mangel paa Vand og om Sommermaanederne herskede en Feber, hvorefter allerede flere af Mandskabet vare blevne angrebne. Den omtalte Conference fandt Sted den 25de Juli, og man blev derved enig om, at saafremt Femern vedblivende skulde holdes besat, hvad Commandeurcapitain Bille ubetinget udtalte sig for, da maatte den allerede der værende Søstyrke vel ansees for tilstrækkelig, men at der dog, naar man vilde være fuldkommen Herre over Femern Sund, burde anlægges saadanne faste Batterier der, at ethvert Forsøg fra Fjendens Side paa at anlægge lignende Batterier paa den lige overfor liggende holstenske Kyst kunde forhindres, da Fjenden ellers ved at sætte sig fast der med overlegent Artilleri vilde kunne jage vore Skibe ud af Sundet og forbyde enhver Gjennemfart; til et saadant Batteri besluttede man at foreslaae overførte til Femern 4 Stykker 24 Pds. Kuglekanoner og 2 Stykker 84 Pds. Bombekanoner. Hvad Infanteristyrken angik, da antog Major Vogt i Forening med Capitain Schovelin, at det vilde være nødvendigt at forøge den med 2 Batailloner, saa meget mere som flere af de paa Øen værende Depotcompagnier bestode af ungt, uerfarent Mandskab og kun daarligt vare forsynede med Befalingsmænd, medens Commandeurcapitain Bille, uagtet han holdt det rigtigt, at Styrken

paa ingen Maade formindskedes, men snarere forøgedes, dog ikke udtalte sig bestemt i saa Henseende, vel navnlig fordi han troede at have Grund til at antage, at Fjenden for Tiden ikke vilde foretage noget Angreb paa Øen.

De af Commandeurcapitain Bille og Major Vogt angaaende denne Sag afgivne Betænkninger bragte Krigsministeren til Overcommandoens Kundskab ved en Skrivelse af 28de Juli, hvori han efter at have udtalt sine Anskuelser med Hensyn til Øens fremtidige Besættelse overlod Overcommandoen at afgjøre Spørgsmaalet. Efter Ministerens Mening kunde Besiddelsen af Femern kun ansees at være af ringe Vigtighed for Landetaten, da Øen ikke var egnet til at tjene som Udgangspunkt for nogen Landgangsexpedition mod Fastlandet, eftersom den ikke havde nogen Havn, der kunde benyttes til Ind- og Udskibning for Expeditionen, og Forberedelserne til et saadant Foretagende derfor vilde medtage saa lang Tid, at Fjenden fik Lejlighed til itide at imødegaae det. Selv et Angreb paa Heiligenhafen for at bemægtige sig de der liggende 2 fjendlige Kanonbaade og ødelægge det paa Øen Werder værende Batteri, et Foretagende, der fra et politisk Standpunkt betragtet ikke vilde være uden Betænkelighed, vilde udfordre en betydelig Styrke, og Udfaldet vilde ikke være sikkert og Udbyttet forholdsvis ringe. Da Hæren nu tilmed stod i det sydlige Slesvig, vilde der altid frembyde sig lettere og fordelagtigere Udgangspunkter for et Angreb paa Holsten, saa at det ikke vilde være hensigtsmæssigt, at en betydelig Del af vor Sø- og Landstyrke holdtes bunden til Femern for at observere den sandsynligvis ringe Styrke, som Fjenden her vilde anvende; dertil kom endnu, at det paa Grund af det store Tab, Hæren havde lidt i det stedfundne Slag, vilde være ønskeligt at opløse de paa

Femern værende Depotcompagnier og derved søge at erstatte Afgangen ved Bataillonerne. Skjøndt Ministeren saaledes antog, at de militaire Grunde talte for Øens Rømning, troede han dog paa den anden Side at burde henlede Overcommandoens Opmærksomhed paa den Indflydelse, denne Rømning vilde kunne udøve paa Befolkningen, der i saa Fald muligen ikke længer vilde adlyde den lovlige Regjering, men prøve paa at gjenindsætte de oprørske Autoriteter, en Eventualitet, som han mente man dog muligen kunne forebygge ved at indskjærpe Beboerne, at deres Skibsfart i saa Fald vilde blive afbrudt, og Øen paalagt en haard Brandskat. Sluttelig tilkjendegav Ministeren, at saafremt Overcommandoen maatte foretrække at holde Øen besat, da vilde de forlangte 6 Stykker svært Skyts kunne blive hidsendte fra Als, og Cavaleristyrken blive noget forøget, hvorimod Infanteristyrken under alle Omstændigheder burde indskrænkes til højst 500 — 600 Mand. Efterat Overcommandoen havde modtaget denne Skrivelse, besluttede den, at Femern skulde rømmes, og at en Proclamation skulde udstedes til Øens Beboere, men endnu forinden denne Beslutning var bleven bragt til Udførelse, ankom Krigsministeren, som vi snart nærmere skulle see, til Slesvig By efter i Ekernførde at have havt en Conference med Commandeurcapitain Bille, og det blev da besluttet, at Femern fremdeles skulde holdes besat. Under 3die August befalede Ministeren, at de 4 paa Øen værende 6 Pds. Kanoner skulde forsynes med fuld Bespænding*) og med Førselsvogne til Befordring af Mandskabet, at der endvidere skulde overføres til Øen fra Als eller Fredericia 4 Stykker 24 Pds. Kugle-

*) Disse Kanoner vare hidtil kun bspændte med 2 Heste pr. Kanon.

kanoner og 2 Stykker 84 Pds. lette Bombekanoner med fornødent Betjeningsmandskab, samt at det hele Artilleri skulde sættes under en Artilleriofficers Commando efter Overcommandoens nærmere Bestemmelse; endvidere befaledes det, at Cavaleristyrken paa Øen skulde forøges med 1 Officer, 2 Underofficerer og 30 Dragoner af 4de Dragon-Regiments Depotescadron, og at 3die og 18de Depotcompagni, completerede hver til en Styrke af 250 Mand, skulde forblive paa Øen, hvorimod 14de, 15de og 16de Depotcompagni skulde opløses, og Befalingsmænd og Mandskab fordeles iblandt den active Armees Batailloner. Da Ministeren var kommen til den Anskuelse, at det vilde være rigtigst, om Posten som Højstcommanderende paa Femern blev overdraget til en Søofficer, som da tillige kunde føre Commandoen over den ved Øen stationerede, maritime Styrke, gjorde han samtidigt de fornødne Skridt i saa Henseende. Efter et paa Ministerens Anmodning af Commandeurcapitain Bille indgivet Forslag faldt Valget paa den tidligere Chef for Linieskibet Christian den 8de, Commandeurcapitain F. A. Paludan, der paa Marineministerens Forestilling af Hs. Majestæt Kongen under 7de August blev udnævnt til militair Gouverneur paa Femern med den for denne Stilling fornødne Myndighed og navnlig med Bemyndigelse til, naar han skjønnede det fornødent, at erklære Øen i Belejrings-tilstand. Commandeurcapitain Paludan ankom den 11te August til Femern og overtog den 14de Commandoen over Øen, og dersteds indtraf ligeledes Måjor Castonier, der var bleven designeret til Næstcommanderende paa Øen og Commandeur for Landtropperne; Major Vogt forblev med de 3 til Afgang bestemte Depotcompagnier endnu foreløbigt paa Øen, da Overcommandoen havde befalet, at han først skulde afvente Cavaleridetachmentets og Positionsskytsets An-

komst. Førstnævnte var ankommet den 11te og landsat paa Kysten ved Putgarden, hvornæst det var blevet henlagt til de nordligt liggende Landsbyer for at ud-sætte enkelte Strandposter paa den hidtil ubevogtede Kyststrækning, men Positionsskytset og Størstedelen af Betjeningsmandskabet, der dels blev afgivet fra det paa Als værende Reservedepot for den active Armees Artilleripersonel, dels fra Marinen, ankom først den 21de August, da man i Sønderborg havde maatte afvente endel Ammunitions Oversendelse fra Fredericia og Assens; den som Artilleriofficer paa Øen beordrede Lieutenant Hagerup var ankommen den 15de. Den 23de August overførtes Major Vogt med de 3 Depotcompagnier til Flensborg, hvorpaa, som vi have seet, Majoren overtog Commandoen over 7de Linie-Bataillon, medens Depotcompagnierne i de sidste Dage af August opløstes, og deres Befalingsmænd og Mandskab fordeltes til Hærens Afdelinger.

Til Anbringelse af Positionsskytset bleve de 2 ældre c. 1000 Alen Ø. og V. for Færgegaarden liggende Strandbatterier endel forstærkede og forandrede, og et nyt Batteri anlagt tæt S.Ø. for Færgegaarden; Montering af disse Batterier endtes de sidste Dage i August. De 4 6 Pds. Kanoner med tilhørende Førselsvogne bleve derefter posterede de 2 i Burg, de 2 i Petersdorf for herfra at dirigeres derhen, hvor det maatte behøves. Af Infanteriet blev 3die Depotcompagni henlagt til Burg, medens Halvdelen af 18de Depotcompagni posteredes ved Færgegaarden, og den øvrige Del af dette Compagni fordeltes til Orth og Staberhof; af Cavaleridetachmentet henlagdes 20 Dragoner til Bannersdorf og 20 til Petersdorf for at patrouillere Nord paa, medens den øvrige Styrke forblev i Burg og forrettede den fornødne Meldingstjeneste. Som Tilflugtssted for Besætningen, hvis

Fjenden med overlegen Styrke maatte gjøre Landgang paa Øen, bestemtes efter Omstændighederne Landtungerne ved Flygge og Glambeks Mølle, og der blev derfor paa begge Steder opkastet Brystværn for Artilleri. Samtlige nævnte Arbejder udførtes under Ledelse af Ingenieurcapitain Schovelin. Af Søstyrken var det blevet overdraget Dampskibet Hertha, der havde afløst Gejser, og de 4 Kanonchalouper at forsvare Kysten fra Færgegaarden til Flygge og de 2 Kanonjoller Burgtiefe, hvor Chalouperne ej kunde komme ind; en Landingsbro for Kanonbaadene byggedes ved Goldt. Barkskibet Saga krydsede O. for Øen, Corvetten Valkyrien V. for denne. Alt gik iøvrigt sin rolige Gang. De 2 ved Heiligenhafen liggende, fjendlige Kanonbaade foretoge i Løbet af August oftere Bevægelser under Sejl udenfor Havnen, men i Reglen ikke udenfor Werderbatteriets Skudvidde, og kun enkelte Gange vexledes der Skud imellem dem og vore Kanonchalouper, dog uden Tab paa nogen af Siderne, saaledes den 13de August, ved hvilken Lejlighed de fjendlige Kanonbaade strax trak sig tilbage bag Batteriet, da vore Kanonchalouper roede frem imod dem. Den 24de August om Formiddagen kom en Jagt under dansk Flag ind i Femern Sund Vest fra; i løj Kuling og Strøm blev den forsæt nær under den holstenske Kyst, hvilket havde til Følge, at den blev bordet af et Rofartøj fra de i Heiligenhafen stationerede Kanonbaade. Jagten blev imidlertid taget tilbage af Dampskibet Hertha under Capitainlieutenant Sommer, uagtet Batteriet paa Werder søgte at forhindre det ved en Beskydning; de 30—40 Skud, som gjordes mod Dampskibet, naaede dog ikke dette. Den 5te September foretog de 2 fjendlige Kanonbaade en af deres sædvanlige Bevægelser under Sejl og kom ved denne Lejlighed ud i en Afstand af c. 4000 Alen fra Batteriet paa Werder. Da vore Kanonchalouper

samlede sig og roede ud imod dem, trak de sig som sædvanligt tilbage, men det kom dog forinden til et mindre Engagement, under hvilket der fra vor Side blev afgivet nogle og tredive Skud; vore Kanonchalouper lede intet Tab, hvorimod Fjenden fik 2 Mand saarede.

At medvirke til Ordenens Gjenoprettelse, afvæbne Forholdene paa Hertugdømmets Vestkyst. Befolkningen og vedligeholde Forbindelsen med Escamets Vestkyst. drillen paa Vestkysten var den Hovedopgave, der var stillet Detachmentet i Tønder. Stemningen blandt Befolkningen der og i Omegnen navnlig blandt de frisiske Bønder var i Begyndelsen mindre god, hvortil de slesvig-holstenske Kanonbaades stadige Nærværelse i Farvandet ved Højer og Før og et udbredt Rygte om, at 800 Mand fjendlige Tropper ventedes landsatte ved Sydvestbjørne, hvor 100 Vogne vare tilsagte at møde til deres Transport Nord paa, vistnok ikke bidroge lidet; nogle af Lieutenant Hammer fra Højer i den Anledning udsendte, paalidelige Folk bragte Efterretning om, at de omtalte Vogne virkelig vare tilsagte, men at den paatænkte Expedition paa Grund af indtrufne Omstændigheder dog sandsynligvis ikke vilde komme til Udførelse. Forskjellige andre Rygter, der satte ondt Blod, bleve udsprede af ildesindede Beboere, saaledes f. Ex. at det unge, ikke udskrevne Mandskab blev presset til den danske Hær og Flaade, at Landboerne ikke kunde risikere at komme ind til Tønder eller føre deres Producter dertil, og at forskellige større Uheld skulde være tilstødte den danske Hær, ligesom man ogsaa kom til Kundskab om, at Forbindelsen med Rendsborg stadigt vedligeholdtes ved en Stafetlinie over Husum, Bredsted, Nybøl og Ophusum og derfra ved forskellige Personer og til forskellige Tider til Tønder. Men da alle Forholdsregler bleve tagne saavel fra Politiets som fra Detachmentets Side for

at opsnappe disse Stafetter, da det lykkedes at paa-gribe flere af Ophavsmændene til de omtalte Rygter, og da der fra Detachmentets Side blev gjort Alt for at berolige Befolkningen og oplyse den om de vese-rende Rygters Falskhed, bedredes lidt efter lidt Stem-ningen, og der indtraadte efterhaanden roligere og mere ordnede Forhold. I de første Dage af August over-tog den tidligere Ordonnantsofficer ved Hovedkvarteret, Lieutenant Grev A. Reventlow Posten som Amtmand over Tønder Amt og Overbestyrelsen af Politiet samt Administrationen af Staden Tønder, og i den Anled-ning blev det af Overcommandoen paalagt Detache-mentscommandeuren, Capitain Thalbitzer, forsaavidt Hensynet til Troppestyркens Sikkerhed tillod det, at yde Grev Reventlow al mulig Assistance og efterkomme hans Requisitioner samt i alle vanskelige Tilfælde at conferere med ham og meddele ham de Dispositioner, der maatte ansees for nødvendige med Hensyn til Troppestyркens Anvendelse.

De Expeditioner, som Lieutenant Hammer foretog fra Højer for at afvæbne Friserne, vare stadigt blevne fortsatte, og paa en af disse, som han den 29de Juli foretog til Rodenæs, Rosenkrands, Rudbøl og Gade med 20 Matroser og 8 Jægere, blev en af de værste Urostiftere i Tønder, Kjøbmand Jacobsen, som havde søgt Tilflugt i Gudskog, tilfældigvis antruffet og ved sin egen Skyld og haanende Adfærd haardt saaret. Da det var blevet meldt, at en Del af Beboerne i Viding Herred, navnlig i Horsbøl Sogn, havde nægtet at efterkomme de til dem stillede Requisitioner paa Levnetsmidler til Hæren, afsendtes i den Anledning fra Tønder et Commando paa 50 Mand under Lieutenant Schou til Horsbøl; samtidigt afgik Lieutenant Hammer med 30 Mand til Klangsøl. Det viste sig snart, at Beboerne ingenlunde vare uvillige til at efterkomme Re-

Divisionerne, men at disse ikke vare tilgaaede dem, eftersom baade Sognefogeden og Lehnsfogeden i Nykirke vare flygtede; Lejligheden blev benyttet til at affordre Beboerne deres Vaaben. Fra Overcommandoen var der blevet meddelt Capitain Thalbitzer, at der fra Christian Albrechts Kog over Dagebøl skulde skee Tilførsel af Slagteqvæg til Holsten, og blevet paalagt ham at træffe de fornødne Foranstaltninger for at forebygge dette, og der udsendtes derfor den 1ste August et Commando fra Tønder under Lieutenant A. Hallas over Klægsbøl, Nybøl og Dedsbøl til Dagebøl, medens Lieutenant Hammer samtidigt med et mindre Detachement paa 5 Vogne afgik til Embsbøl, Mariekog og Christian Albrechts Kog; det viste sig, at Transport af Qvæg Syd paa ikke havde fundet Sted i de sidste 8 Dage, men ogsaa denne Lejlighed blev benyttet til at afvæbne Beboerne af de nævnte Steder. Den 4de August afvæbnedes den vanskelige Gudskog, idet Capitain Thalbitzer med 1 Division Jægere og nogle Dragoner afgik fra Tønder og besatte den østlige Side af Gudskogs Strøm fra Hasbjerg til Kalebøl og derfra den sydlige Bred af Kalebøl og Bondesgaarde Sø til Vestermøllehus, medens Lieutenant Hammer med 32 Mand i 6 Baade afsøgte alle Gaardene paa Halligerne og langs Kysten. Endnu den 7de August udførtes en Expedition fra Tønder til Lindholm for at afvæbne Befolkningen, samtidigt med at Lieutenant Hammer nøjere afsøgte Egnen mellem Embsbøl og Nykirke, men dermed ophørte efter Grev Reventlows Ønske disse Foretagender, og de endnu i Beboernes Værgе værende Vaaben bleve forlangte afleverede ved Opfordring fra Amtet. Af Vaaben, der saaledes vare fratagne Beboerne, blev der efterhaanden afleveret til Pladscommandantskabet i Flensborg 1 Jernkanon, over 500 Ge-

værer og andre Skydevaaben, henved 800 Spyd og Pigge samt endel Sabler.

Den 3die August havde Capitain Thalbitzer Højer havt en Conference med Commandeurcapitain Ellbrecht, der, som i sin Tid nærmere skal blive omtalt, den 1ste August havde overført den ham underlagte Infanteristyrke til Sild. Commandeurcapitainen havde ved denne Lejlighed fremhævet det Ønskelige i at Detachmentet foretog en Expedition langs Vestkysten over Bredsted til Husum for derved at hindre Besætningen af de fjendlige Kanonbaade i enhver Communication med Fastlandet. Capitain Thalbitzer havde dog ikke troet at kunne gaae ind paa et saadant Foretagende, der vilde medtage flere Dage og fremkaldte en al for stor Adsplittelse af hans i og for sig ringe Styrke, hvis Hovedformaal var at holde Tønder, og Overcommandoen bifaldt ogsaa denne hans Anskuelse. Den 11te August havde imidlertid Lieutenant Hammer der af Commandeurcapitain Ellbrecht var bleven underrettet om, at Overførslen af hans Tropper til Før var nær forestaaende, anseet det hensigtsmæssigt at understøtte dette Foretagende ved en Diversion til Sydvesthjørne og Dagebøl, og var derfor med Størstedelen af den ham underlagte Styrke afgaaet til førstnævnte Sted, som han holdt besat til den 13de om Eftermiddagen, da han retournerede til Højer, efterat Sydvesthjørne paa hans Opfordring var bleven besat med 1 Underofficer og en halv Snes Jægere, der henhørt til et Commando paa nogle 50 Mand, med hvilke Lieutenant Schou paa Foranledning af Grev Reventlow var bleven henlagt til Nybøl paa nogle Dage for at hævde den derværende Lehnsfogeds Autoritet. Den 13de henad Aften ankrede i Nærheden af Sydvesthjørne 2 fjendlige Kanonbaade, der stadigt signaliserede og syntes at ville sende Fartøjer i Land, i hvilke

Anledning Lieutenant Schou selv afgik til Sydvesthjørne, medførende derhen yderligere nogle og 20 Mand, men dog den følgende Dags Formiddag retournerede til Nybøl, da de omtalte Kanonbaade saavel som en tredie senere tilkommen havde sat sig under Sejl Syd paa. Sidstnævnte Dag henimod Aften nærmede imidlertid en fjendlig Kanonbaad sig atter Sydvesthjørne paa Kanonskuds Afstand og rettede en halv Snes Granat- og Kardæsskud mod vor derværende, svage Besætning uden dog derved at tilføje den noget-somhelst Tab. Som Følge deraf blev den største Del af Commandoet i Nybøl om Aftenen atter draget til Sydvesthjørne, ligesom ogsaa Dagebøl blev besat med 1 Underofficer og 20 Mand, som Capitain Thalbitzer dirigerede derhen fra Tønder for at hindre den Communication, som fandt Sted mellem dette Punkt og de fjendlige Kanonbaade; da man antog, at en Landgang muligt vilde blive forsøgt, dirigeredes endvidere sent om Aftenen et Commando paa 40 Mand under Lieutenant Hallas til Nybøl som Repli for Besætningerne i Dagebøl og Sydvesthjørne, ligesom ogsaa Lieutenant Hammer efter Capitain Thalbitzers Opfordring den 15de om Morgenen tidligt brød op fra Højer med Størstedelen af sit Commando for at besætte Terrainet N. for Sydvesthjørne og assistere, hvis en Landgang maatte blive forsøgt. Et saadant Forsøg skete dog ikke; den 15de tidligt om Morgenen nærmede en fjendlig Kanonbaad sig vel Sydvesthjørne, men da Lieutenant Schou lod sine Jægere besætte Diget N. for dette Punkt og med sine Tapriffelskytter beskød Kanonbaaden, trak denne sig tilbage efter at have sendt en Granat mod vore Skytter, der dog intet Tab lode. Den 15de om Eftermiddagen retournerede Lieutenant Hallas med sit Commando til Tønder, men da Lieutenant Hammer indtrængende anmodede om, at Sydvest-

hjørne og Dagebøl ogsaa fremdeles maatte holdes besatte, afsendtes Lieutenant Hallas allerede den følgende Dag atter til Nybøl, hvor han forblev med c. 50 Jægere og nogle Cavalerister, medens Sydvesthjørne og Dagebøl hver holdtes besat af 1 Underofficer med 13 Jægere og en Dragonordonnans; paa hvert af disse Steder holdtes Vogne stadigt beredte til Mandskabets Transport, ligeledes i Tønder for om fornødent hurtigt at kunne afsende Forstærkning. Da man erholdt Meddelelse om, at der blev tilført de fjendlige Kanonbaade Proviant over Digerne mellem Borg og Sydvesthjørne, blev der endvidere noget senere sendt et lille Cavaleridetachment til Bombøl for at patrouillere langs de nævnte Diger, medens Commandoet i Højer stadigt lod patrouillere mellem Borg og Højer. Den nævnte Bevogtning af Kysten holdtes i Gang indtil 30te September, om end i den sidste Tid med en noget formindsket Styrke; med Besættelsen af Før trak det nemlig, som vi senere nærmere skulle see, stadigt ud, og først den 16de September blev denne Ø besat af vore Tropper. Efter den 18de August, paa hvilken Dag en fjendlig Kanonbaad havde nærmet sig Sydvesthjørne paa en Afstand af c. 1000 Alen og kastet en Granat og en Druerkardæsk mod vor derværende Besætning, skete der ikke nogensomhelst Allarmering her fra Fjendens Side. Den 15de September var Capitain Thalbitzer efter Overcommandoens Ordre afmarcheret fra Tønder med sit Compagni for atter at stode til 1ste Reserve-Jægercorps, efterat han havde overdraget Pladscommandantskabet til Lieutenant Hallas, til hvis Raadighed der foruden Dragondetachmentet var blevet stillet et den 12te September til Tønder ankommet Commando paa 100 Mand af det i Fredericia henlagte 6te Depotcompagni. Vi skulle her endnu tilføje, at da Amts- huset i Tønder havde fundet sig foranlediget til saavel

paa egne som paa det til samme hørende Districts Vegne at fremhæve for Overcommandoen den udmærkede Maade, paa hvilken Capitain Thalbitzer ved alle Lejligheder havde ydet Amtet den fornødne Assistance, og den fortræffelige Disciplin og udmærkede Holdning, der til enhver Tid var vist af Mandskabet under de vanskeligste Forhold, paalagde Overcommandoen under 13de September den 1ste Division ad tjenstlig Vej at tilkjendegive saavel Capitain Thalbitzer som hans Compagni dens særdeles Tilfredshed med og Paaskjønnelse af det af dem udviste Forhold.

Under 26de Juli havde Overcommandoen samtidigt med at indberette, at Hærens Fremrykning foreløbigt var bleven standset ved Slesvig og Mysunde, udtalt, at Hæren vel var i fuldkommen kampdygtig Stand, men at nogen Ro og Hvile dog var højest ønskelig. Denne Standsning i Hærens Fremrykning vandt ingenlunde Krigsministerens Bifald. Om han end ikke havde kunnet erholde Statsraadets Bemyndigelse til at lade Hæren angribe Rendsborg eller i alt Fald denne Fæstnings N. for Ejderen liggende Udenværker*), saa fast-

Forhandlinger
mellem Krigs-
ministeren og
Overcomman-
doen med Hen-
syn til en yder-
ligere Fremryk-
ning af Hæren.

*) Allerede i en Skrivelse af 10de Juli til Conseilspræsidenten havde Krigsministeren, efter at have henledet saavel hans som Statsraadets Opmærksomhed paa de Hindringer og Farer, Bestemmelserne i Fredstractatens § 4 vilde kunde medføre for den danske Hærs Operationer, og særligt paa Vanskeligheden af at kunne holde det sydlige Slesvig besat, saafremt en længere Tid maatte hengaae, inden det tillodes Hæren at overskride Ejderen eller angribe Rendsborg, andraget paa, at Hæren maatte bemyndiges til at angribe de N. for Ejderen liggende Udenværker af Rendsborg, og ifald Insurgenttropperne skulde overskride Ejderen og i det Slesvigske modsætte sig de kongelige Tropper, at det da maatte tillades Hæren at angribe og om muligt at indtage den nævnte Fæstning.

holdt han dog endnu stedse sin Anskuelse om det Rigtige i, at Hæren med concentreret Styrke burde fortsætte sin Fremrykning fra Slesvig i sydøstlig Retning for efter at have baseret sig paa Ekernførde, der skulde gjøres til et Hoveddepot for Hæren, og om muligt bemægtiget sig Frederiksort at indtage en mere fremrykket Stilling mod Rendsborg navnlig mellem Bünstorf og Schirnau, og han havde derfor allerede den 28de Juli ad telegraphisk Vej tilkjendegivet Overcommandoen, at Ekernførde skulde besætted, saasnart militaire Grunde tillode det, og ligeledes at Krigsoperationerne burde fortsættes med yderste Kraft. Inden disse Depecher modtoges, nemlig den 29de om Aftenen, var imidlertid Ekernførde bleven besat, og da Overcommandoen forudsatte, at det navnlig var denne Operation, Ministeren havde tilsigtet, og i alt Fald ansaa det for nødvendigt først at befæste Ekernførde saaledes, at man kunde holde sig der et Par Dage, blev en Fremrykning af Hæren indtil videre stillet i Bero, saameget mere som Overcommandoen efter hvad vi have seet, ikke troede, at der ved en saadan Fremrykning vilde opnaaes noget i militair Henseende. Sine Anskuelser herom fremsatte Overcommandoen for Ministeren i en Skrivelse af 30te Juli, hvori den dog tillige udtalte, at Hæren var beredt til en Fremrykning strax, saafremt det af særlige, politiske eller militaire Grunde maatte ansees nødvendigt, eller Ministeriet bestemt maatte befale en Fremrykning, uanseet at Befæstningen ved Ekernførde endnu ikke var udført. Forinden denne Skrivelse indtraf i Kjøbenhavn, var imidlertid Krigsministeren afrejst til Slesvig. Efter ved en Indberetning fra Overcommandoen af 29de Juli at have erholdt Efterretning om Ekernfødres Besættelse, men samtidigt om, at Stillingen ved Slesvig blev forstærket ved Anlæg af Forskandsninger, og han deraf kunde slutte, at en

videre Fremrykning af Hæren foreløbigt ikke var til-
sigtet, androg nemlig Krigsministeren i en Indstilling
til Hs. Majestæt Kongen af 31te Juli om, at det
maatte tillades ham for en kort Tid at begive sig til
Hæren, da han ansaa sin Nærværelse der for nødven-
dig. Tilladelsen blev givet*), og allerede den paa-
følgende Nat afrejste Ministeren pr. Dampskib til Ekern-
færde, hvor han ankom den 2den August om Morgenen
tidligt, og hvorfra han efter et kort Ophold og en der
havt Conference med Commandeurcapitain Bille begav
sig til Slesvig By. Endnu samme Dags Eftermiddag
tilskrev han Conseilspræsidenten, at de Conferencer, han
havde havt med Hærens Højstcommanderende, paa det
Evidenteste havde stadfæstet hans Overbevisning om de
store Vanskeligheder, der frembøde sig for Hæren ved
under de givne Betingelser at holde en Stilling i det
sydlige Slesvig. Ligeledes meddelte han Marinemini-
steriet, at de Efterretninger, han ved sin Ankomst til
Slesvig havde modtaget om Tilstanden paa Hertug-
dømmets Vestkyst, gjorde det ønskeligt, at Søstyrken
der jo før jo heller forøgedes, og at Dampskibet Hertha
derfor snarest muligt ønskedes afsendt til Commandeur-
capitain Bille for at underlægges hans Commando iste-
detfor Dampskibet Gejser, der da vilde afgaae til Kjø-

Krigsministe-
ren afrejsar til
Hæren.

*) Det overdroges samtidigt Generaladjutanten for Land-
etaten, General Schøller, og Generaladjutanten for Sø-
etaten, Marinecapitain Irminger under Krigsministerens
Fraværelse under hans Ansvar at forestaae de henholds-
vis ved Krigsministeriet og ved Marineministeriet fore-
faldende Forretninger. — Det skal endnu her tilføjes,
at Hs. Majestæt Kongen under 10de August tillod Com-
mandeur Zahrtmann efter hans derom paa Grund af
Sygdom indgivne Ansøgning at afgive den ham over-
dragne Marineminister-Portefeuille og foreløbigt over-
drage samme til Capitain Irminger.

benhavn, hvorfra det skulde beordres til Vesterhavet og underlægges Chefen for Corvetten Flora, Capitain van Dockums Commando. Ministerens Plan om en Fremrykning af Hæren med concentreret Styrke i syd-østlig Retning stødte imidlertid nu paa afgjort Modstand fra Overcommandoens Side. Efterat det var givet, at vor Hær ikke maatte overskride Ejderen eller angribe Rendsborg, ansaa den nemlig, som vi have seet, en saadan Fremrykning for kun lidet hensigtsmæssig, da en Opgivelse af Operationslinien over Slesvig-Flensborg vilde udsætte en stor Del af Hertugdømmet, navnlig dettes vestlige Del for fjendlig Besættelse og Indflydelse, og da et muligt Uheld vilde kunne drage saa betænkelige Følger efter sig, at det moralske Moment, som ene ved en saadan fremadgaaende Operation begunstigedes, umuligt i sine Virkninger vilde komme til at staae i Forhold til Opoffrelsen; dertil kom endnu, at det havde vist sig ved en af Feltingenieurdetachementet foretagen Undersøgelse, at Ekernførde ikke egnede sig til Hoveddepot for Hæren under dens videre Operationer, med mindre man forud kunde være sikker paa et heldigt Udfald af disse, eftersom det, naar man blot nogenlunde vilde sikre sig mod et fjendligt Angreb saavel fra Nord- som fra Sydsiden, paa Grund af de locale Forhold vilde være nødvendigt at anlægge fortificatoriske Værker i stor Udstrækning omkring Byen, hvortil der manglede baade Tid og Arbejds kræfter, og som vilde udkræve en Besætning af mindst 10000—12000 Mand. Maatte saaledes end Tanken om at benytte Ekernførde som Basis for en Offensive opgives, nærrede Krigsministeren dog vedblivende den Anskuelse, at en Fremrykning fra vor Side burde finde Sted, i alt Fald som en Demonstration, og at man burde tilbyde Fjenden et Slag paa Slesvigs Grund. Han erkjendte vel, at Fjenden, naar en

saadan Fremrykning fandt Sted, sandsynligvis vilde gaae tilbage over Ejderen eller bag Rendsborgs Volde, men antog, at allerede den Omstændighed, at han saaledes undgik et Slag, vilde være en Gevinst for os. Overcommandoen fastholdt imidlertid sin Anskuelse om, at Hærens Hovedstyrke burde forblive i den indtagne Stilling, ved hvis Forstærkning ved fortificatoriske Arbejder den haabede at kunne frigjøre active Kræfter, der kunde komme til Anvendelse ikke alene, som allerede skeet, for at sikre sig Forbindelsen med Marinen ved Ekernfærde og derved Herredømmet over Svansen og Angel, men ogsaa for at underkaste sig og befæste den lovlige Orden i det vestlige Slesvig, hvor Oprørerne endnu stedse spillede Herrer, et Foretagende, som Regjeringscommissairen for Slesvig indtrængende havde anbefalet Overcommandoen, og paa hvilket denne ogsaa af militaire Grunde mere og mere havde fæstet sin Tanke. Sine Anskuelser i saa Henseende fremsatte Overcommandoen paa given Foranledning i en Skrivelse til Krigsministeren af 4de August, der var saa lydende:

Betænkning fra
Overcommandoen af 4de August med Hensyn til Operationerne

»Ved Indrykningen i Hertugdømmet Slesvig er der stillet den danske Armee en dobbelt Opgave: Først at tilintetgjøre Insurgenternes Hærstyrke, den bevæbnede Magt, hvormed den oprørske Regjering er i Stand til at byde den kongelige Regjering Trods, dernæst at indsætte i Hertugdømmet de lovlige Autoriteter og at opretholde og sikre dem i Udførelsen af deres Functioner.

Efter Slaget ved Isted har den danske Armee indtaget en Stilling S. for Byen Slesvig ved Dannevirke, medens Insurgenternes Armee er kastet tilbage til Hertugdømmets Grændse, hvor den i Nærheden af Fæstningen Rendsborg har concentreret sin Hovedstyrke.

Det skal i det Følgende undersøges, hvorvidt den

danske Armee, saaledes som Forholdene for Tiden gjøre sig gjældende, kan løse den dobbelte Opgave.

For at Insurgenternes Armee kan tilintetgjøres eller blive slaaet saaledes, at dens Modstandskraft er brudt, udfordres det, saa længe Hertugdømmet Holstens Grund ikke tør betrædes af danske Tropper, at hin forlader sin Stilling, der dels støtter sig umiddelbart til Fæstningen Rendsborg, som det ikke er indrømmet den danske Armee at maatte belejre, dels til en forskandset Lejr à cheval af Ejderen, der indeslutter omtrent lige meget af Hertugdømmet Slesvigs og Holstens Grund. At Insurgenterne ville abandonnere denne Stilling, der tilbyder dem fuldkommen Sikkerhed og utallige, militaire Fordele, som ingensomhelst anden i Egnen S. for Dannevirke kan erstatte, er ikke sandsynligt. Som en tilsyneladende Mulighed for, at dette Øjemed kan opnaaes, er der tilbage, at den danske Armee rykker frem og angriber Oprørerne under Rendsborgs Volde; en nærmere Drøftelse af Forholdene viser imidlertid, at denne Operation under de gunstigste Forudsætninger kun leder til, at Insurgenterne trænges tilbage over Ejderen, overladende vor Armee dens nordlige Bred og en uholdbar Stilling, som ved den Frihed, hvormed hin kunde bevæge sig paa Holstens Grund, er farligt truet i begge Flanker og i Ryggen, ikke at tale om, at vor Operationslinie ved en mod Rendsborg fremskudt Stilling, som fordrer vor hele Styrke, letteligen vil kunne blive alvorligt foruroliget saavel som de Egne af Hertugdømmet, som Fjenden ved at overskride Ejderen eller Kanalen var i Stand til i det Mindste paa kortere Tid at hjem søge med større eller mindre Streifcorps. Den danske Armees Virksomhed udenfor Rendsborg vilde alene indskrænke sig til at vente et Angreb i et ugunstigt Terrain og under Forhold, der i alle strategiske Henseender, navnlig hvad Subsistence, Com-

municationernes Sikkerhed og det bagved liggende Lands Beherskelse angaaer, maa kaldes precaire, medens Insurgenterne uforstyrrede kunne disponere over deres Kræfter ved at vælge deres Operationers Udgangspunkter snart paa et, snart paa et andet Punkt af Grændsens 11—12 Mile lange Udstrækning, uden nogensinde at lade det komme til et afgjørende Slag med vor Armees.

Det vil derfor ikke staae i den danske Armees Magt at løse den første Opgave, at tilintetgjøre Insurgenternes Armees, ved at opsøge den ved Rendsborg, saalænge dens Operationer ere bundne til Hertugdømmet Slesvigs Grund.

Den er derfor henvist til at løse den anden Opgave i den størst mulige Udstrækning.

Et Blik paa Hertugdømmets Grændse og de Dele af Landet, som ligge denne nærmest, er tilstrækkeligt til at overbevise om, at dets sikkrede Occupation mod en Fjende, der har en kampdygtig Styrke som den, Insurgenterne kunne disponere over, kun kan udgaae fra en Centralstilling ved Dannevirke, en Stilling, der af Naturen er skikket til et kraftigt Forsvar, og som med sine taktiske Fortrin fremfor en hvilkenksomhelst Stilling i Hertugdømmet forener alle for Armeens Sikkerhed og Subsistence nødvendige strategiske Betingelser.

Fra denne Stilling vil Armeen med 2 Flankecorpser, det ene med Ekernførde, det andet i Afsnittet bag Trenen ved Schwabsted, og understøttet af en Escadre i Ejdermundingen, kunne beherske og sikkre hele Hertugdømmet med Undtagelse af et Belte ved Grændsen, der i det Højeste indbefatter Egnen S. for Sorgen og Dänischwold, uden at exponeres for et større Tab eller endog et Nederlag, og denne Stilling ansees det for en strategisk Nødvendighed at indtage, indtil

Hertugdømmet staaer aabent for Armeens Operationer, eller andre gunstige Coniuncturer for dens Fremrykning indtræde.»

Krigsministe-
rens Anskuelser
med Hensyn til
Operationerne.

Skjændt Krigsministeren, som vi have seet, lige-
som Overcommandoen tilfulde erkjendte, hvilke mang-
foldige Hindringer der stillede sig i Vejen for en Offen-
sive fra Hærens Side, og at ethvert Forsøg paa i
Sydslesvig at tilføje Insurgent hæren et Tab, som kunde
bringe Kampen sin Afgjørelse nær, sandsynligvis vilde
strande paa den sikke Retraite, som det holstenske
Gebets Ukrænelighed skjænkede Fjenden, samstemmede
han dog ikke med Overcommandoen, naar den af disse
Grunde troede at burde indskrænke sig til at søge at løse
den Opgave, at holde den størst mulige Del af Slesvig
besat og der at gjenoprette og hævde Hs. Majestæt
Kongens Autoritet og de retmæssige Forhold, og navn-
lig ikke forsaa vidt den vilde iværksætte dette ved De-
tachering af de 2 Flankecorpser. Ved at lade Hæren
overspænde en saa lang Linie vilde nemlig efter hans
Formening disse Flankecorpser være altfor exponerede
lige overfor en Fjende, for hvem det maatte være af
yderste Vigtighed at erhverve en eller anden, selv den
ubetydeligste Fordel over den danske Hær for derved
at gjenoprette Troppernes Mod og Tillid, og selv om
vor Hær vilde kunne holde sin Stilling, saalænge det
gunstige Vejrlig tillod en Bivouakering, saa troede han
dog, at det, saasomt vedholdende Regn eller kolde
Nætter indtraf, vilde blive nødvendigt at opgive denne
Stilling, naar man ikke vilde see Hæren opreven af Syg-
domme. Naar Ministeren desuagtet ikke paa en be-
stemtere Maade modsatte sig den tilsigtede Detachering
i vestlig Retning, da synes en i al Fald stærkt med-
virkende Grund hertil at have været den, at Commandeur-
capitainerne Ellbrecht og Bille i Skrivelser henholdsvis
til Overcommandoen og Ministeren havde fremhævet det

højest Ønskelige i Husums og Tønnings Besættelse af danske Tropper for derved at hindre de ved Vesterhavssøerne værende, fjendlige Fartøyers Communication med Fastlandet og Adgang til Ejderen. Men endnu stedse søgte dog Ministeren at bevæge Overcommandoen til samtidigt at lade Hærens Hovedstyrke gjøre en Fremrykning mod Syd eller i alt Fald lade den foretage en større Recognoscering. De uheldige Forhold, under hvilke Hæren var stillet lige overfor den den givne Opgave, optog i det Hele taget i meget høj Grad Ministerens Tanke, og efter forskjellige foreliggende Udtalelser at dømme synes det næsten, som om han ikke vilde have tillagt de politiske Betæneligheder med Hensyn til et Angreb paa Rendsborg og en Overskridelse af den holstenske Grændse nogen særlig stor Vægt, saafremt Overcommandoen maatte have bestemt sig til et saadant Skridt, og navnlig ikke naar en noget talrigere Hær havde staaet til vor Raadighed. Sine Bekymringer med Hensyn til den hele Situation meddelte Ministeren General Schøller i Skrivelser af 4de og 6te August, idet han tilstillede ham den af Overcommandoen afgivne Betænkning og endel af ham dertil knyttede Bemærkninger med Anmodning om at bringe saavel disse som selve Betænkningen til Conseilspræsidentens Kundskab. Han fremhævede særligt, af hvilken uberegnelig Vigtighed det var for vore militaire Operationer, at det snart kom til en Afgjørelse af, hvorvidt det tyske Forbund vilde intervenere i Holsten eller ikke, og at vor Hær snart erholdt Frihed til at operere. Et Felttog mod Insurgentterne, der ikke havde Rendsborgs Indtagelse eller Ødelæggelse for Øje og ikke opnaaede dette Resultat, vilde efter hans Mening være spildt for os, men dette Maal vilde med hver Dag blive vanskeligere og, naar den snart forestaaende ugunstige Aarstid indtraf, umuligt at naae. Den mo-

ralske Virkning af Slaget ved Isted antog han saa betydelig, at det neppe var at vente, at Insurgent hæren endnu engang vilde vise en saadan Modstand, naar den snart kunde blive angrebet paany; men denne Virkning vilde tabe sig for hver Dag, der gik hen, ligesom ogsaa den numeriske Ulighed i de overfor hinanden staaende Hæres Styrke, som ved Felttogets Aabning var tilstede, snart vilde forsvinde, idet Insurgent hæren dagligt erholdt Forstærkning af nye Kræfter baade personelle og materielle fra mange Egne af Tydskland, medens vor Hær foreløbigt ikke vilde kunne vente at see de lidte Tab af Befalingsmænd og Mandskab erstattede.

De Efterretninger, der indtil den 5te August fra forskjellig Side vare indløbne til Overcommandoen angaaende Fjenden, gik i sine Hovedtræk ud paa, at den fjendlige Hovedstyrke var concentreret i og om Rendsborg med Forposter i en Linie fra Sehested over Bunge, Klein Wittensee, Stentenmühle og Sorgbrück, og at der som Besætning i det sydlige Slesvig vestlig for Rendsborg stod c. 2000 Mand, der holdt Frederikstad, Süderstapel og navnlig Wolde besat. Skjøndt man havde Grund til at ansee disse Efterretninger for i det Væsenlige paalidelige, troede dog Overcommandoen ligeoverfor Krigsministerens stadige Tilskyndelser at maatte bøje sig saa vidt, at den besluttede samtidigt med Afsendelsen af et Flankecorps Vest paa at lade Hærens Hovedstyrke foretage en Recognoscering henimod Rendsborg. Ordren til denne Recognoscering, der udgaves den 5te August om Eftermiddagen, og i hvilken Anledning de forskjellige Troppeafdelinger erholdt udleveret en Extraportion til at medføres, var saa lydende:

Ordre til en
stor Recogno-
scoering den 5te
August.

»Imorgen tidligt Kl. 4 rykker Armeen frem ti

en stor Recognoscering, saaledes som i det Efterfølgende bliver befalet.

Den 3die Brigade, som indtil videre udgaaer af den taktiske Forbindelse med den 1ste Armee-Division, detacheres mod Vest efter de Instructioner, som nærmere ville blive Brigadens Commandeur meddelte. Brigaden tildeles fra 1ste Division 1 Deling Ingenieurer, fra Feltingenieurdetachmentet et Brotrain og fra Reservecavaleriet 1 fuldtallig Escadron. Med Brigaden følger desuden Batteriet Glahn, hvorimod Batteriet Schultz forbliver ved Divisionen.

Ovennævnte Recognoscering udføres saaledes:

Den 5te Brigade (med Undtagelse af 2den Forstærknings-Bataillon, som forbliver i Slesvig) med 1 Batteri, 1 Ingenieurdeling og det 4de Dragon-Regiment rykker frem over Over Selk ad Vejen til Stentmühle.

Den 4de Brigade med 1 Batteri rykker efter som Reserve og tager Stilling ved Gross og Klein Brekendorf tilligemed 3 Batterier af Reserveartilleriet.

Den 6te Brigade med 1 Batteri, 1 Ingenieurdeling og Gardehusar-Divisionen rykker frem ad Chausseen mod Sorgbrück.

Reservecavaleriet følger denne Bevægelse og vil benytte de sig tilbydende Lejligheder til at gaae frem foran Brigaden for at kaste det fjendlige Cavaleri, som maatte vise sig.

Af den 1ste Brigade forbliver den 4de Bataillon i Ekernferde, Resten af Brigaden rykker frem over Østerby mod Damdorf.

Efterat den 4de Brigade er ankommen i Stillingen ved Brekendorf, hvilket Tidspunkt fastsættes til Kl. 8 Formiddag, trænger den 5te Brigade frem til Stentmühle og over Friedrichshof til Bistensee og frem-

pousserer herfra en Styrke til Recognoscering mod Duvensted, Moor, Bünstorf og Bunge.

Den 6te Brigade foretager et Angreb mod Sorgbrück Passet; skulde det lettelig lade sig forcere. sendes ogsaa herfra Recognosceringsafdelinger og en Cavaleristyrke af Reservecavaleriet frem mod Lohe og Ahrensted.

Den 1ste Brigade udsender fra sin Stilling ved Damdorf Recognosceringsafdelinger mod Bistensee, Bunge og Klein Wittensee, medens den sikkrer sin venstre Flanke ved Patrouilleringer.

Forbindelsen mellem de 3 forskjellige Colonner søges vedligeholdt, og hyppige Meldinger sendes den commanderende General, som vil opholde sig paa Vejen til Stentenmühle mellem den 5te og 4de Brigade.

Naar Recognosceringen er endt, hvilket antages at være Kl. 4 Eftermiddag, vil Tilbagegangen til de respective Stillinger ved Slesvig være at foretage saaledes, at Colonnerne mod Sorgbrück og Stentenmühle holde sig i Højde med hinanden og, naar ingen anden Befaling gives, indtræffe ved Dannevirke Kl. omtrent 8 Aften.

Den 1ste Brigade udfører sin Tilbagegang uafhængigt af disse Colonner, dog tiltrædes den samtidigt med disses.

Den 2den Brigade forbliver under Recognosceringen i Stillingen ved Slesvig og besætter tilligemed den tilbageværende Del af Reserveartilleriet Dannevirke.

Under denne Recognoscering ledes Colonnernes Bevægelser paa Vejen til Stentenmühle af General de Meza, og paa Chausseen af General Moltke.

Bagage- og Ammunitionsvoiturerne ligesom Tornystrene efterlades under Bevogtning i Bivouakerne

ved Slesvig*), hvorimod Tornysterammunionen medføres i Brødposerne.

Paa Chausseen og Vejen til Stentenmühle i c. $\frac{1}{2}$ Mils Afstand bag Colonnerne følger en Vognpark under Befaling af Traincommandeuren, hvorfra paa Requisition af Brigaderne eller Ambulancerne de til de Saaredes Transport behøvende Vogne kunne requireres, naar den havende første Forsyning med Vogne ikke tilstrækker«.

Krogh.

Samme Dag modtog Oberst Schepelern fra Overcommandoen nedenstaaende

Instruction fra
Overcommandoen til Oberst
Schepelerns
Corps.

Instruction

for det til Egnen af Schwabsted detacherede Corps.

»Det Obersten underlagte Corps, som bestaaer af den 3die Infanteri-Brigade, Batteriet Glahn, 1 Escadron af Reservecavaleriet, 1 Deling Ingenieurer og et Brotrain, afgaaer den 6te August Kl. 4 Morgen fra Bivouakerne ved Slesvig.

Dets Marche dirigeres over Hollingsted til Ostfeld. Her indhentes Efterretninger om Fjenden, og den videre Fremmarche sikkres med tilbørligt Hensyn til de indkommende Oplysninger; det bemærkes, at indtil de sidste Dage kun Landskabet Stapelholm og Byen Frederikstad have været besatte af Fjenden med et mindre Corps.

Naar ingen betydeligere, fjendlig Styrke har vist sig i og i Egnen af Husum eller nordligere, rykker Corpset frem over Winnert til Lehmsiek, hvor det

*) Denne Bestemmelse blev dog ved en senere Befaling forandret saaledes, at Infanteriets og Artilleriets Ammunitionsvoiturer under Recognosceringen skulde følge de respective Afdelinger i c. $\frac{1}{2}$ Mils Afstand.

tager en concentreret Stilling og forbliver i Bivouak. Fra denne Stilling udsendes imidlertid strax Commandoer til Schwabsted og alle andre Færgesteder over Trenen; Overgangene bevogtes, og om muligt renses Trenen strax for alle Baade og Fartøjer. Disse lægges op paa den nordlige Bred eller gjøres ubrugelige. — Den næste Morgen besættes Frederikstad, og foretages strax de til Byens Forsvar hensigtsmæssigste Befæstningsarbejder. — Ved Frederikstad, findes Trenens Sluser, som i Tilfælde af, at Trenen fra Schwabsted til Hollingsted og dens Bredder her ere for let passable for Fjenden, blive at benytte saaledes, at en Inondation tilvejebringes.

Fra Stillingen ved Lehmsiek detacheres ligeledes et Commando til Husum, som imidlertid ikke forbliver her længer end, indtil Lovlighed og Orden er tilvejebragt; derimod ville større Patrouiller saavel til Husum som til de større Byer af Ejdersted, som ligge indenfor den Omkreds, som Corpset efter Omstændighederne anseer det for tilraadeligt at udstrække sig til, være at udsende, i hvilket Øjemed Corpset vil kunne requirere Vogne til Troppernes Befordring. — Det er ønskeligt, at Tønning besættes med en lille Styrke, dog vil det ikke paahvile Corpset som en Pligt; derimod maa, saasnart danske Skibe løbe ind i Ejdermundingen, Forbindelsen med disse og en mulig Samvirken med dem være at tilvejebringe.

Skulde Ejdersted mod Forventning blive Udgangspunktet for truende, fjendlige Operationer, da kan Corpset benytte sig af en Gjennemstikning af Digerne S. for Husum for at dække sin Stilling ved Lehmsiek.

Med Hensyn til Befolkningen vil Corpset iagttage den Regel, at dens fuldstændige Afvæbning finder Sted hvor dets forskjellige Afdelinger komme frem, men kun at foretage Arrestationer, hvor enten et fjendtligt

Sindelag viser sig i Gjerningen, eller Corpsets Sikkerhed fordrer det. — Iøvrigt ville de forskjellige Proclamationer, hvoraf endel hoslagt følge, være at udbrede.

Corpset vil sørge for sin Subsistence ved Requisitioner i Overensstemmelse med den Intendants Forslag, som medgives Corpset. — En daglig Rapport til Hovedkvarteret vil Corpset sende til Detachementet i Hollingsted, som vil have at besørge den ufortøvet videre.

Angaaende de Modificationer, som Corpset anseer det for nødvendigt at foretage efter at have gjort sig fuldkommen bekendt med Terrainet og Forholdene, imødesees sammes Forslag. — Den Hovedopgave, Corpset derved vil have for Øje, er:

1. at tilbagevise Fjenden ved et Angreb,
2. at udelukke ham fra Hertugdømmet N. for Ejdermunden og Trenen og om muligt fra Landskabet Stapelholm og
3. samtidigt hermed at drage Omsorg for sin egen saavel som Armeens Sikkerhed.

Med Hensyn til det 3die Punkt vil Corpset i Tilfælde af, at et Angreb udføres af Fjenden mod Slesvig, have at operere i hans Ryg og Flanke, hvorved samme nærmest henvises til Passene ved Treja og Sylvested.

K r o g h.

Endvidere tilstilledes der Oberst Schepelern en Afskrift af en Skrivelse fra Gehejmeconferentsraad Tillisch til Overcommandoen, hvori Ønskeligheden af Husums snarlige Besættelse af danske Tropper fremhævedes dels for at de derværende oprørske Embedsmænd, navnlig forhenværende Amtmand Kaup, Landfoged Adler, Amtsforvalter Setzer og Borgmester Thomsen, kunde blive paagrebne og Bortførelsen af Oppe-

børselsregistre og Pantebøger m. m. forhindret, dels for at endel Arrestanter der i Byen, som alene vare blevne anholdte paa Grund af deres loyale Sindelag, kunde blive befriede. Endelig bleve ved Dagsbefalingen af 5te August Oberstlieutenant Helgesen og den i Frederikstad fødte Capitain Hoffmann af 5te Forstærknings-Bataillon paa Grund af deres nøje Kjendskab til Vester-egnen interimistisk attachederede 3die Brigade.

Til Chefen for Corvetten Flora, Capitain van Dockum, afsendte Krigsministeren den 5te August fra Slesvig en Skrivelse, hvori han næst efter at underrette ham om 3die Brigades Detachering Vest paa og Gejsers Afsendelse til Vesterhavet paalagde ham snarest muligt at sætte sig i Forbindelse med den Højst-commanderende i Husum og med ham træffe Aftale om en Expedition til Tønning for om muligt at afskjære de ved Vesterhavsoerne værende, fjendlige Fartøjer fra Ejderen, hvorved det dog ikke maatte tabes af Sigte, at det var meget tvivlsomt, om et saa fjernt Punkt som Tønning fremtidigt kunde holdes besat.

Alle Forberedelser i Anledning af de befalede Bevægelser den 6te vare allerede truffne, de fornødne Befalinger og Dispositioner udgivne, da indtraf sent om Aftenen til Hovedkvarteret den allerede tidligere omtalte Meddelelse fra 1ste Division om, at en betydelig, fjendlig Styrke af alle Vaabenarter skulde have besat Husum. Overcommandoen, der antog, at et Angreb paa vor Stilling muligen kunde være tilsigtet af Fjenden den følgende Dag, besluttede under disse Forhold at contramandere Recognosceringen, men dog at fastholde Detacheringen af det Oberst Schepelern underlagte Corps om end efter en noget forandret Plan. I de Ordre, som tilgik Afdelingerne angaaende Contramanderingen af Recognosceringen, blev det paalagt dem dog at møde til den fastsatte Tid paa deres

Den befalede
Recognosce-
ring contraman-
deres; — For-
andring i In-
struction til
Oberst Schepel-
erns Corps

Allarmpladser, hvor de skulde forblive under Gevær indtil nærmere Ordre, og ved hvilken Lejlighed den af Krigsministeren udstedte, tidligere anførte Proclamation i Anledning af Slaget ved Isted skulde oplæses for dem. 3die Brigade tilstilledes nedenstaaende Befaling:

»I Forbindelse med den store Recognoscerings Contramandering, som er foranlediget ved den Efterretning, at en betydeligere, fjendelig Styrke af alle Vaabenarter skal have besat Husum, meddeles herved Brigaden Befaling til at dirigere sin Marche Kl. 4 Morgen over Sylvested og Treja, ved hvilket sidstnævnte Sted Efterretninger maa indhentes og derefter den videre Fremgang indrettes.

Til Hollingsted ville herfra afgaae 2 Batailloner og 4 Kanoner, af hvilke den ene Bataillon (1ste Forstærknings-Bataillon) forbliver ved Hollingsted med 2 Kanoner, medens dette Punkts Besætning og den 4de Forstærknings-Bataillon med 2 Kanoner under Commando af Major Bonnez rykke frem til Ostenfeld.

Med Hensyn til Cooperationen af denne Styrke med den 3die Brigade underlægges den Oberst Scheperlernes Overcommando. Naar Fjendens Styrke tillader det, vil det paaligge den 3die Brigade, understøttet af Commandoet i Ostenfeld, at opsøge og angribe ham og derefter handle efter den tidligere Instruction.

Saasnart den Major Bonnez underlagte Styrke kan undværes, sendes den tilbage til Brigaden.

Efter Befaling
Flensborg.

1ste Brigade blev averteret om, at et Angreb paa den venstre Fløj den 6te kunde være muligt, og det blev derfor paalagt den ved Patrouiller at søge at erholde Underretning om Fjendens Nærmelse. Forsaa-

vidt et alvorligt Angreb skulde blive foretaget af Fjenden, beordredes Brigaden til ved Ildsignaler og samtidigt ved skriftlig Melding at underrette Overcommandoen derom for at en Forstærkning, som holdtes rede, strax kunde afgaae til Assistance.

Reservecavaleriet endelig blev det paalagt at udsende større Recognosceringspatrouiller Kl. 4 Morgen fra Stillingen ved Dannevirke i sydvestlig, sydlig og sydøstlig Retning.

3die Brigades
Afmarche ve-
sterpaa; — min-
dre Recogno-
sceringer af Re-
servecavaleriet
den 6te August.

Til den befalede Tid satte 3die Brigade sig i Marche mod Treja; det er dog først paa et senere Punkt af Fremstillingen, at vi nærmere skulle følge denne Brigades Operationer og ville faae at see, hvorledes det allerede den 7de August lykkedes den at sætte sig fast i Frederikstad og efterhaanden at gjøre sig til Herre over det sydvestlige Slesvig, idet vi foreløbigt endnu ville dvæle ved de i Centrum forefaldende Begivenheder og tillige kaste et Blik paa Forholdene ved den fjendlige Hær. — I Henhold til den Reservecavaleriet givne Ordre rykkede 2den Escadron af 3die Dragon Regiment under Ritmester F. Bauditz den 6te August Kl. 4 om Morgenen ud af Bivouaken ved Lyrskov for over Lille Dannevirke og Krop at gaae frem mod Tetenhusen og Sorgbrück, medens Halvdelen af samme Regiments 4de Escadron under Ritmester Heramb og den anden Halvdel af denne Escadron under Lieutenant Beck samtidigt rykkede frem henholdsvis over Over Selk og Brekendorf mod Ahlefeld, Langberg og Ramstorf og over Klein Reide og Friedrichsanbau til Klein Bennebek og derfra mod Alt Bennebek og Børm. Ved Krop havde samme Dag tidligt om Morgenen et Sammenstød fundet Sted mellem en fjendlig Cavaleripatrouille og nogle Flanqueurer af en af Lieutenant Trepka commanderet Deling af 6te Dragon-Regiments 3die Escadron, der som henhørende til den for denne

Dag til 2den Division afgivne Piketescadron var bleven sendt frem mod Krop og Kropperbusch. Delingen, der ved denne Lejlighed led et Tab af 1 menig Dragon, som blev taget til Fange, og mistede 2 Heste, var, efterat den fjendlige Patrouille var kastet, forbleven en Timestid i Stilling foran Kropperbusch, men var da gaaet tilbage til Mielberg Kro. Da Ritmester Bauditz naaede i Højde med denne Kro, sendte han 1 Deling frem over Krop mod Friedrichswiese og 1 Deling over Kropperbusch mod Heidebünge, medens han selv med de 2 andre Delinger fulgte efter til Krop, hvor han lod dem forblive som Soutien. Ved Kropperbusch traf Delingen paa fjendlige Flanqueurer, der imidlertid trak sig tilbage ligesom ogsaa en foran Heidebünge staaende, fjendlig Cavalerivedetkjæde og en mindre Infanteripatrouille, men da en fjendlig Escadron kort efter rykkede frem ad Chausseen, gik Delingen svagt forfulgt tilbage til Kropperbusch og replierede sig dernæst paa den i Krop staaende halve Escadron; den mod Friedrichswiese sendte Deling stødte ikke paa Fjenden, men da Delingen paa Chausseen saaes at trække sig tilbage, tiltraadte ogsaa den Retraiten, der fra Krop fortsattes af den samlede Escadron efter flere Ophold, og uden at nogen Forfølgning fra Fjendens Side fandt Sted. De over Brekendorf og Friedrichsanbau fremsendte Halvescadrone stødte ikke paa Fjenden, men bragte Efterretning om, at der stod fjendlige Vedetposter foran Passet ved Stentenmühle, der skulde være forskandset og besat med 4 Kanoner, og at Wolde, Bergenhusen og Meggerdorf efter Indvaanernes Udsagn vare stærkt besatte af Fjenden. Kl. 3—3^{1/2} retournerede de fremsendte Escadrone til Bivouaken ved Lyrskov. — Allerede Kl. 10^{1/2} var der givet samtlige paa Allarmpladserne staaende Afdelinger Tilladelse til at gaae i Bivouak, da der ikke viste sig

noget Tegn paa en Fremrykning fra Fjendens Side, og der tilmed var indløbet Melding fra Detachementet i Hollingsted om, at en om Morgenen fra Ostenfeld retourneret Patrouille havde bragt den Efterretning fra en dansksindet, paalidelig Mand, hvis Søn den 5te om Aftenen var vendt tilbage fra Husum, at denne By ikke var besat og heller ikke havde været besat af nogen større, fjendlig Styrke.

Opgivelsen af den større Recognoscering havde ikke vundet Krigsministerens Bifald. Han saa deri et nyt Bevis paa Rigtigheden af sin Anskuelse om den uheldige Stilling, Hæren vilde komme i ved at indskrænke sig til Defensiven, og søgte vedvarende at stemme Overcommandoen for, at der foretoges en Fremrykning af Hæren, i al Fald kun som en Demonstration. I den 7de August indgiven, ny Betænkning fastholdt Overcommandoen imidlertid sine under 4de fremsatte Anskuelser. Efter at have indberettet, at det under Oberst Schepelern detacherede Corps den nævnte Dag vilde sætte sig fast i Egnen om Schwabsted og om føje Tid gjøre sig til Herre over Ejderdæmningen og Trenens Overgange, udtalte Overcommandoen sig i denne Betænkning som følger:

»Det Resultat, Armeen ved denne Operation vil opnaae, er med Hensyn til Hertugdømmets Underkastelse — hvilket er det Maal, hvortil man under de Betingelser, der ere satte for Armeens Operationer paa Hertugdømmets Grændse, anseer det nødvendigt og rigtigt at indskrænke sig — af stor Betydning, idet hele Slesvigs Vestkyst, som hidtil i Udstrækning fra Tønder til Ejderen har staaet aaben for Oprørernes Herredømme, nu kan underlægges de retmæssige Autoriteter.

Det maa imidlertid ikke tabes af Sigte, at denne Operation og dens Resultater ere knyttede til Armeens

Yderligere Be-
tænkning fra
Overcomman-
doen af 7de Au-
gust med Hen-
syn til Opera-
tionerne.

faste Stilling ved Dannevirke, hvilken, som tidligere udviklet, er den eneste Position, hvorfra Armeen med Fasthed og fuldkommen Sikkerhed for ikke aldeles at tabe Frugterne af en dyrt tilkjæmpet Sejr for Tiden kan løse sin Opgave.

Man seer sig derfor foranlediget til efter nøje Overvejelse at yttre for Ministeren den Anskuelse, at Armeens Hovedstyrke foreløbigt ej bør forlade sin Position ved Dannevirke. Resultaterne af Armeens Fremrykning mod Rendsborg til en hvilkensomhelst Stilling maa Overcommandoen ansee for saa tvivlsomme og de Forudsætninger, hvorpaa et for vor Sag gunstigt Udfald deraf kunde bygges, saa usikre, at man ikke kan opgive sin nys fremsatte og paa formentlig gyldige Argumenter støttede Mening. Dertil kommer, at den fortrinlige Stemning, som behersker Armeen, ved en Fremrykning uden Resultater, et muligt Nederlag eller dog en bestandig truet og i alle Henseender slet strategisk og taktisk Position let vilde kunne lide og berøve Armeen den Kraft, hvormed den i afgjørende Øjeblikke nu kan handle, ligesom ogsaa i politisk Henseende en Tilbagegang af hvilkensomhelst Grund fra et engang occuperet Terrain formenes at virke skadeligt. Det er naturligtvis en Selvfølge, at Recognosceringer, Fourageringer, kort sagt ethvert Foretagende, sigtende til Armeens Sikkerhed og Subsistence i sin Grundstilling samt til en videre Fremgang af Operationerne, ville blive udførte og hver Gang med den dertil passende Styrke.

Ved at fremsende disse Bemærkninger, som kun have deres Grund i Overcommandoens faste Overbevisning om, at Armeen bør føres i Overensstemmelse med en Plan, som med Kraft og Besindighed leder til de gunstigste Resultater, tør man, dersom de ikke have

Ministerens Bifald, udbede sig bestemte Instructioner for de Operationer, som skulle foretages.»

Endnu samme Dags Eftermiddag tilgik der Afdelingerne fra Overcommandoen nedenstaaende Disposition til en Recognoscering, hvormed der skulde forbindes en Fouragering, da der ved Hæren atter følte

Ordro til en større Recognoscering og Fouragering den 8de August.

Trang til Straa, og Overcommandoen ansaa det for rigtigst at lade de umiddelbart foran Stillingen liggende Districter deltage i Præstationerne:

»Imorgen den 8de August foretages af 2den og 4de Infanteri-Brigade, som hver tildeles 1 Batteri og 1 Escadron af de respective Divisioner, samt af 4 Escadroner af Reservocavaleriet og Batteriet Wegener en Recognoscering og Fouragering i Egnen mod Bistensee og Sorgbrück.

I dette Øjemed rykke de nævnte Brigader frem ad Vejen til Stentenmühle, den 2den Brigade som Reserve for den 4de Brigade. Fra Brekendorf, hvor den 2den Brigade tager Stilling, trænger den 4de Brigade frem til Steinsiek, Friedrichshof og Ahlefeld og gjør et Skinangreb mod de foranliggende Passe for at overbevise sig om, hvilke Kræfter Fjenden her udvikler, og at komme til Kundskab om, hvilke Foranstaltninger der ere trufne til Passenes Forsvar.

Naar Fjenden ikke udvikler en overlegen Styrke, som tvinger Brigaden til at gaae tilbage, holdes den indtagne Stilling, indtil Melding indløber fra den 2den Brigade, som under den 4de Brigades Fremrykning med mindre Commandoer foretager Fourageringen i Byerne Gross og Klein Brekendorf, Aschepel, Ahlefeld, Ramstorf, Oxlev og Nordby, at Fourageringscommandoerne ere retournerede, hvorefter Retraiten tiltrædes.

Under Brigadernes Bevægelse rykke de 4 Escadroner, Batteriet Wegener og 1 Bataillon af den 2den Brigade, som detacheres af samme, frem ad Chaus-

seen til Büngr-Struck*) for at dække Brigadernes højre Flanke og for ligeledes med mindre Commandoer at fouragere i Krop, Klein Bennebek og de nordligere Landsbyer. Mod Sorgbrück foretages der et Skinangreb i samme Øjemed som ved Passene ved Bistensee.

Hele Recognosceringen bliver at lede af Generalmajor de Meza, og den paa Chausseen fremrykkende Colonne at føre af Oberstlieutenant Freiesleben.

De til Recognosceringen beordrede Afdelinger skulle være samlede respective ved Over Selk og i Højde dermed paa Chausseen ved Daggry. Saasnart Hensigten med Recognosceringen og Fourageringen er opnaaet, og Retraiten effectueret, afgaae Afdelingerne til deres Bivouaker.

Der medføres hverken Bagage- eller Infanteriammunitionsvoiturer, ligesom ogsaa Bepakningen efterlades.

Corpsintendanturen vil have at afgive det til Fourageringen fornødne Antal Vogne og at opgive, hvilke Gjenstande der skulle requireres. — Ligeledes afgiver samme en Park af Vogne for Saarede.

Krogh.

Ved en Efterbefaling paalagdes det endvidere Artilleriovercommandoen at afgive af Reserveartilleriet et 12 Pds. Batteri, som skulde følge 2den Brigades Bevægelser, ligesom der tillagdes 1ste Brigade Ordre til at deltage i Recognosceringen med samtlige Brigaden underlagte Tropper med Undtagelse af det ved Mysunde staaende Compagni og det Major Neergaard underlagte Detachment i Ekernførde, hvilke skulde forblive i de af dem indtagne Stillinger. Til den Ende skulde Brigaden rykke frem over Østerby til henimod

*) I Nærheden af Heidbünge.

Damdorf, hvor Hovedstyrken skulde tage Stilling og derfra sende Recognosceringspatrouiller frem mod Bistensee, Gross og Klein Wittensee; fra Østerby skulde Brigaden under Fremrykningen sende en for dens Sikkerhed i venstre Flanke tilstrækkelig Styrke frem til Friedensthal. Det blev tillige paalagt Brigaden, at den skulde sætte sig i Forbindelse med de i Aschepel og Ahlefeld fouragerende Tropper, og at den skulde tiltræde Tilbagetoget til sin tidligere Stilling, naar Underretning modtoges om, at Fourageringen var tilendebragt.

Da den commanderende General i Følge med Krigsministeren agtede at bivaane Recognosceringen, blev det endelig befaleet, at General Moltke under Recognosceringen, og indtil Afdelingerne vare retournerede til deres Bivouaker, skulde overtage Commandoen over Stillingen ved Slesvig. Inden vi gaae videre i Fremstillingen af de Begivenheder, som bleve en Følge af de af Overcommandoen givne Ordre, ville vi vende os til den fjendlige Hær og see, hvorledes Forholdene der havde udviklet sig siden Isted Slaget.

Som det vil erindres, var Hovedstyrken af den slesvig-holstenske Hær den 26de om Formiddagen ankommen til Egnen ved Sehested og Kluvensiek, hvor den gik i Bivouak, hvorimod 1ste Brigade med 1ste Bataillon og 2den Afdeling af 12te Bataillon samt Reservecavaleriet stode i og ved Rendsborg og holdt Egnen om Bunge samt Overgangene over Sorgen fra Bistensee til Sorgbrück besatte.

Forholdene ved den slesvig-holstenske Hær i de nærmeste Dage efter Isted Slaget.

I Rendsborg ventede man under Indtrykket af det stedfundne Slag hvert Øjeblik at see den danske Hær foran Fæstningens Volde; Kronværket, hvor Gouvenementet havde taget Ophold, blev ligesom de foran liggende Værker besat af 1ste Brigades Tropper, en omhyggelig Forpost- og Patrouilletjeneste i Terrainet

foran Forskandsningerne blev organiseret, og den øvrige Besætning i Fæstningen havde Ordre til at møde paa de respective Allarmpladser, saasomt Allarmskuddene lode: Beboerne i Fæstningens nærmeste Omegn tilgik der Varsel om at holde sig beredte til hvert Øjeblik at kunne fraflytte deres Boliger, for at disse kunde blive nedbrændte, naar Fjenden rykkede frem, man begyndte paa at rasere alle de indenfor Kronværkets Skudvidde liggende Plantninger, Hegn o. ds. l., og man var ivrigt beskæftiget saavel med forskellige Monteringsarbejder som i Laboratoriet med Forfærdigelsen af Ammunition; det ikke ringe Antal Soldater, der vare komne bort fra deres Afdelinger og havde taget Retraitten paa Rendsborg, erholdt Befaling til at indfinde sig paa en Plads paa den sydlige Ejderbred for derfra at føres til Hovedstyrken ved Kluvensiek. Den højst udmattede Tilstand, hvori denne befandt sig, gjorde det fremfor Alt nødvendigt, at der forundtes Tropperne nogen Hvile, og da der ikke viste sig noget Tegn paa en Fremrykning fra vor Hærs Side, befalede General Willisen, der havde taget sit Hovedkvarter i Kluvensiek, at Tropperne foreløbigt skulde forblive i deres Stilling. Da de Avantgarde-Brigaden tildelte Escadroner vare gaaede tilbage med Reservecavaleriet, og en Omfordeling i det Hele taget ansaaes nødvendig, blev det ved samme Lejlighed befalet, at 2den Brigade skulde afgive sin Escadron til Avantgarde-Brigaden, der endvidere erholdt tildelt 4de Escadron af 1ste Dragon-Regiment, samt at 3die og 4de Brigade skulde afgive deres Escadroner til Reservecavaleriet. Til Gouvernementet i Rendsborg afsendtes der Ordre om at foranledige, at Iagttagelsen af Afsnittet ved Sorgen overtoges af Reservecavaleriet, som til den Ende skulde indtage en Bivouak med det ene Regiments Gros ved Duvensted, det andet ved Løbe, hvor ogsaa Brigadens

Stabsqvarter skulde være, og som, saalænge som Forholdene tillode det, skulde skyde Feltvagter og Patrouiller frem hinsides Sorgen; det ridende Batteri skulde henlægges ved Regimenterne. Desuden blev det befalet, at Reservecavaleriet skulde sørge for Afpatrouilleringen af Förden, Hohn, Westermühlen og Hamdorf, og at den 1ste Brigade attachederede Escadron skulde patrouillere mod Schirnau og Bunge. Sidstnævnte Brigade skulde sørge for Besættelsen af Forskandsningerne om Rendsborg, men der skulde dog saavidt muligt gives Infanteriet Lejlighed til Hvile og til at retablere sig. De fremsendte Tropper skulde, hvis de bleve angrebne, vel yde en let Modstand for at opholde Fjenden, men under alvorligere Forhold trække sig bag de nordligt for Rendsborg fremskudte Værker. Denne Befaling kom dog ikke strax til Udførelse, da Commandeuren for Reservecavaleriet, Oberst Fürsen-Bachmann, ansaa det for ubetinget nødvendigt, at der undtes Cavaleriet nogen Hvile, og først den 27de om Eftermiddagen lod han 1ste Dragon-Regiment og det ridende Batteri indtage en Bivouak ved Lohe og 2det Regiment ved Duvensted; 1ste Bataillon og 1ste Jægercorps, hvilket sidste hidtil udelukkende havde besørget Forposttjenesten ved Bunge og Stentenmühle, forbleve ikke desto mindre foreløbigt i deres Stilling ved Sorgbrück og Duvensted, paa førstnævnte Sted ligeledes det 6 Pds. Batteri Nr. 1.

Det tabte Slag synes at have rystet General Willisen dybt og ladet ham tabe enhver Tro paa, at den slesvig-holstenske Hær med Udsigt til et heldigt Resultat foreløbigt skulde kunne optage Kampen i aaben Mark med vor Hær. Det var derfor hans Agt at samle Hærens Hovedstyrke omkring Rendsborg, hvor den kunde finde Lejlighed til at retablere og forstærke sig, og hvor den, som udtalt i vierter Armeeberecht (Bilag 1), endnu staaende paa Slesvigs Grund kunde haabe

General Willisen beslutter at concentrere Hærens Hovedstyrke omkring Rendsborg.

med mere Held at kunne gjenoptage Kampen. At den danske Overcommando skulde ville indskrænke sig til Defensiven og lade sig nøje med det Maal, at underkaste sig den størst mulige Del af Slesvig, synes han ikke at have tænkt sig; for ham stillede det sig som utvivlsomt, at den danske Hær i den nærmeste Tid vilde rykke frem mod Rendsborg, og da han derhos ansaa det sandsynligt, at denne Fremrykning vilde finde Sted over Sehested, besluttede han der at efterlade Avantgarde-Brigaden, som eventuelt skulde gaae tilbage over Klunensiek, altsaa til holstensk Grund, og derfra, støttet af en i Egnen af Raade og Ehlersdorf efterladt Brigade, skulde søge at lægge Hindringer ivejen for vor Hærs videre Fremtrængen. I Overensstemmelse med denne Tanke blev det befalet, at Hæren den 27de om Eftermiddagen skulde disloceres som følger:

Den slesvig-holstenske Hærs
Dislocation den
27de Juli.

Hovedkvarteret . . . . . Rendsborg.

Avantgarde-Brigaden:

Staben . . . . . Sehested.

De 3 Batailloner og Batteriet . . . . . I Bivouak ved Sehested og langs Ejder Kanalen.

De 2 Escadroner . . . . . Sehested.

(Forpostlinien fra Bünstorf over Haby til Königsförde.)

1ste Brigade:

Staben . . . . . Rendsborg (Kronværket).

Afdelingerne . . . . . I Lejr ved Rendsborg, Fokbek og Dörbek.

2den Brigade:

Staben . . . . . Raade.

Afdelingerne . . . . . I Bivouak ved Raade og Ehlersdorf.

3die Brigade . . . . . Rendsborg.

4de Brigade:

Staben . . . . . Rendsborg.
 Afdelingerne . . . . . I Teltlejr samt i Audorf,
 Schacht og Schuldorf.

Reservecavaleriet:

Staben . . . . . Lohe.
 1ste Dragon-Regiment . . . . . Lohe.
 2det do. . . . . Duvensted.
 Det ridende Batteri. . . . . Duvensted.
 (Forposter fra Sandschleuse, over Færden langs Sorgen
 til Bunge.)

Reserveartilleriet:

Staben . . . . . Rendsborg (Aukrug).
 12 Pds. Batteri Nr. 3 }
 Granatkanon-Batteriet } I Bivouak ved Büdelsdorf.
 12 Pds. Batteri Nr. 2 }
 3 Pds. Batteri } I Bivouak paa Excer-
 6 Pds. Batteri Nr. 5 } pladsen samt i Øster- og
 Westerrönfeld.
 Ammunitionscolonne . . . . . Jevenstedt.

Til Raadighed ved Forsvaret af Fæstningen havde endvidere, som det vil erindres, 1ste, 3die og 4de Erstatnings-Bataillon, Erstatnings-Jægercorpset, den største Del af Fæstningsartilleriet, forstærket ved det borgerlige Artilleri, samt 2 Compagnier Pionerer. Umiddelbart efter Hovedkvarterets Forlæggelse til Rendsborg blev det desuden befalet, at 1ste Jægercorps skulde forblive i Duvensted og underlægges Reservecavaleriet, men at den til Avantgarde-Brigaden henhørende 1ste Bataillon skulde opgive Sorgbrück og gaae tilbage til Rendsborg; dette sidste kom dog, som vi strax skulde see, ikke til Udførelse.

Ved Hærens Samling om Rendsborg var hele den øvrige Del af Sydslesvig saa godt som blottet for Tropper. I Frederiksort blev Besætningen, 2den Erstatnings-Bataillon og en Afdeling Fæstningsartilleri,

forøget med et af de 5 Jægercorpser afgivet Detachment med nogle Dragoner, der skulde anvendes til langt udgaaende Patrouiller, og saalænge det maatte lykkes Avantgarde-Brigaden at hævde sin Stilling ved Sehested, kunde Dänischwold derved ansees for nogenlunde sikkert i al Fald mod mindre Strejfcorpser, men Vest paa indskrænkede Besætningen sig til et Commando paa 60 Mand af Erstatnings-Jægercorpset, der holdt Overgangene over Ejderen ved Tønning, Wollersum og Frederikstad besatte. Det maatte være Statholderskabet i høj Grad magtpaaliggende saa længe som muligt at sikre sig Herredømmet over de rige Landskaber i det sydvestlige Slesvig og dermed ogsaa Forbindelsen med de nordligere Districter paa Slesvigs Vestkyst, og det opfordrede derfor General Willisen til i det Øjemed at detachere en Styrke Vest paa. Generalen efterkom ogsaa denne Opfordring, men da han, som sagt, var fuldt overbevist om, at den danske Hær allerede i de nærmeste Dage vilde søge Afgjørelsen foran Rendsborg, og derfor ikke ønskede at svække sig ved større Detacheringer, indskrænkede han sig til der-
 til at beordre 1ste Afdeling af 1ste Jægercorps under Capitain Schøning, der den 28de Kl. 2¹/₂ om Mor-

Mindre Detachering Vest paa; — enkelte Forandringer i Hærens Stilling.

Om Natten til den 28de var der af Avantgarde-Brigaden blevet fremsendt et Recognosceringscommando, bestaaende af 1 Escadron og 100 Jægere tilvogns, mod Ekernførde. Man havde derved bragt i Erfaring, at den nordlige Del af Ekernførde var bleven besat af vore Tropper, men at det kun var en ringe Styrke, der befandt sig der, og Intet syntes at tyde paa, at en Fremrykning her fra vor Hærs Side var forestaaende. Den

allerede omtalte Recognoscering den 28de ad Rendsborg-Slesvig Chausseen havde konstateret, at den danske Hær heller ikke gjorde nogen Mine til at rykke frem der. Under disse Forhold besluttede General Willisen ogsaa fremdeles at holde Sorg Linien besat med Forposter og befalede til den Ende den 28de, at 4de Bataillon skulde afgaae til Avantgarde-Brigaden istedetfor 1ste Bataillon, der skulde overgaae til 1ste Brigade, men foreløbigt underlægges Oberst Fürsen-Bachmann, som fremdeles skulde overtage Commandoen over denne Del af Forpostlinien, og hvem der derhos tillagdes nærmere Befaling til Forposttjenestens Ordning. I Henhold dertil indtog 2 Escadroner af 1ste Dragon-Regiment med 2 Kanoner af det ridende Batteri en Bivouak ved Sorgbrück, hvor Forberedelser bleve truffe for at kunne sprænge Broen, medens Regimentets 2 andre Escadroner lagdes i Cantonnement i Krummenort, Ahrensted og Lohe; 2det Dragon-Regiment og de øvrige Kanoner af det ridende Batteri forbleve i Bivouak ved Duvensted; af 1ste Bataillon forblev 1 Compagni ved Sorgbrück, medens 3 Compagnier besatte Bunge og Overgangene over Sorgen fra Bistensee til Stentenmühle; det paalagdes 2det Dragon-Regiment at holde staaende Patrouillere ved Bunge og Stentenmühle og desuden at patrouillere til Oxlev, Ramstorf, Brekendorf, Damdorf og Gross Wittensee samt holde Forbindelse med Avantgarde-Brigaden ved Sehested. 2den Afdeling af 1ste Jægercorps afgik den 28de om Aftenen til Fokbek og underlagdes atter 1ste Brigade, der endnu paa denne Dag holdt Redoutelinien paa Nordsiden af Rendsborg besat, og hvem det var blevet paalagt foran denne Linie at etablere den fornødne Forpost- og Patrouille-tjeneste fra Neu Büdelsdorf over Fokbek til Nübel; af Jægerafdelingen blev dog 1 Peloton afgivet til Reserve-cavaleriet ved Sorgbrück.

Ogsaa om Natten til den 29de Juli foretoges der en Recognoscering af den største Del af Avantgarde-Brigadens Tropper, idet disse gik frem mod Wilhelmsthal S. for Ekernförde dels over Haby og Gross Wittensee, dels over Hoffnungsthal; 4de Bataillon var under Recognosceringen forbleven i Sehested, og 2den Brigade var for at være nærmere ved Haanden bleven concentreret ved Kluvensiek. Det kom ved Recognosceringen, som vi have seet, ikke til noget Sammenstød med vore Tropper, men man erholdt Efterretning om, at Ekernförde den 28de om Middagen var bleven besat, som det hed sig, af 2 Batailloner med nogle Stykker Skyts, at Forskandsninger vare blevne paabegyndte S. for Staden, og at ogsaa Flekkeby og Kokkendorf holdtes besatte af vore Tropper. Den 29de afløste 2det Jægercorps 1ste Bataillon, der kom til Rendsborg, og samme Dag afgik 5te Jægercorps med 60 Dragoner til Kiel for derfra at bevogte Overgangene over Ejder Kanalen ved Holtenau, Knoop, Lebensau og Landwehr; det var derhos paalagt Corpset at holde Forbindelse med Avantgarde-Brigaden og med Frederiksort samt at sende Patrouiller til Gettorf og ad de andre Veje ind i Dänischwold. Den Stilling, som Avantgarde-Brigaden og 2den Brigade havde indtaget, var, som vi have seet, bleven fremkaldt ved General Willisens Formening om, at vor Hær Nord Øst fra vilde rykke frem mod Rendsborg. Efterhaanden som Tiden gik, uden at den forventede Fremrykning fandt Sted, og da de modtagne Efterretninger tilmed gik ud paa, at den danske Hærs Hovedstyrke holdtes samlet om Slesvig, traadte hos den slesvig-holstenske Overcommando Ønsket om at hævde sig Besiddelsen af Sorg Linien stedse stærkere frem. Den 1ste August erholdt Avantgarde-Brigaden Befaling til at opgive Sehested og tage en Opstilling med Ryggen imod

Ny Dislocation af Avantgarde-Brigaden og 2den Brigade.

Schirn Aa paa Højderne østligt for Steinrade og med Retraitelinie paa Schirnau. Bünstorf skulde besættes med 2 Compagnier af 3die Jægercorps og $\frac{1}{2}$ Escadron, og disse Afdelinger beordredes i fornødent Fald at dirigere deres Retraite paa Leimbek. 1 Escadron og $\frac{1}{2}$ Compagni af 3die Jægercorps skulde forblive i Sehested, holde Øje med Haby og Holtsee og fremdeles bevogte Overgangen ved Königsförde; i Tilfælde af Retraite skulde de gaae tilbage til Kluvensiek, hvor Overgangen skulde forsvares og Broen i fornødent Fald afbrydes. For et overlegent Angreb skulde Avantgarde-Brigaden gaae tilbage til Schirnau, hvor Passet om muligt skulde holdes. 2den Brigade erholdt Ordre til at efterlade 6te Bataillon ved Nobiskrug tæt V. for Audorf, men med sin øvrige Styrke at marchere over Rendsborg og Rikkert til en Bivouakstilling ved Ekernförde Chaussee mellem Moor og Schulendamm. Brigaden, der erholdt tildelt $\frac{1}{2}$ Escadron af Reservecavaleriet, skulde med en Avantgarde besætte Bunge, patruillere mod Gross og Klein Wittensee, Bistensee og Damdorf og holde Forbindelsen saavel med Avantgarde-Brigaden som med det i Duvensted og Omegn staaende 2det Jægercorps, der fremdeles skulde holde Overgangene over Sorgen besatte og atter underlagdes Brigaden. Den Stilling, de nævnte Brigader derefter indtog, var følgende:

Avantgarde-Brigaden:

Staben	Bünstorf.						
3die Jægercorps	<table> <tr> <td>2 Compagnier</td> <td>Bünstorf,</td> </tr> <tr> <td>1 Compagni</td> <td>Sehested,</td> </tr> <tr> <td>1 do.</td> <td>N. V. for Steinrade.</td> </tr> </table>	2 Compagnier	Bünstorf,	1 Compagni	Sehested,	1 do.	N. V. for Steinrade.
2 Compagnier	Bünstorf,						
1 Compagni	Sehested,						
1 do.	N. V. for Steinrade.						
4de Bataillon	<table> <tr> <td>2 Compagnier</td> <td>Schirnau,</td> </tr> <tr> <td>2 do.</td> <td>N. V. for Bünstorf.</td> </tr> </table>	2 Compagnier	Schirnau,	2 do.	N. V. for Bünstorf.		
2 Compagnier	Schirnau,						
2 do.	N. V. for Bünstorf.						
8de Bataillon	N. V. for Steinrade.						

- 15de Bataillon . . . . . Bünstorf.
 2 Escadroner . . . . . Steinrade samt mellem Bünstorf og Schirnau.
 12 Pds. Batteri Nr. 1
 (fra 3. August Nr. 3) Bünstorf.

2den Brigade:

- Staben . . . . . Lehmek.
 2det Jægercorps (Forposter langs Sorgen) . . Duvensted og Sorgbrück.
 5te Bataillon . . . . . Bivouak mellem Schulendamm og Moor.
 6te Bataillon . . . . . Nobiskrug.
 7de Bataillon . . . . . $\left\{ \begin{array}{l} 2 \text{ Compagnier Bunge,} \\ 2 \text{ do. Bivouak mellem Schulendamm og Moor.} \end{array} \right.$
 6 Pds. Batteri Nr. 3 . Moor.

Den 2den August blev det ved Sorgbrück staaende Compagni af 2det Jægercorps afløst af et Compagni af 2den Afdeling af 1ste Jægercorps, hvilken allerede den 30te Juli var bleven forlagt til Butterberg og underlagt 3die Brigade; en Afdeling af 10de Bataillon henlagdes til Ahrensted for at tjene som Repli. Det blev befalet, at der skulde opkastes Brystværn og anbringes Forhug ved samtlige Overgangsteder over Sorgen. Da Reservecavaleriet fra nu af kun overtog Bevogtningen af Terrainet fra Sorgbrück Vest paa, bleve 2det Dragon-Regiment og det ridende Batteri henlagte til Fokbek, Dørbek, Nübel og Sorgbrück med Forposter foran denne Bro og 1ste Regiment, dog først den 3die, efterat en ved Klint paabegyndt Bro var bleven færdig, til Hohn og Lohe med Forposter ved Christiansholm og Førden. Af Reservecavaleriet havde der i den sidste Tid været afgivet 3 Escadroner, nemlig til Avantgarde-

Brigaden 2 og til 1ste Brigade 1 (fra den 29de Juli kun $\frac{1}{2}$); den 2den August blev det bestemt, at der foruden de 2 Escadroner til Avantgarde-Brigaden skulde afgives $\frac{1}{2}$ Escadron til hver af de andre Brigader. 4de Brigade tildeltes der endvidere 2 Kanoner af det ridende Batteri, som i Forening med Halvescadronen skulde tage Stilling paa den sydlige Ejder Bred ved Snevingen ligeoverfor Borgsted, hvor Artilleriet skulde anlægge Standpladser for Skytset; disse Kanoner bleve dog allerede den 5te August remplacerede af 2 Kanoner af det 6 Pds. Batteri Nr. 4. Endnu skal her anføres, at 4de Jægercorps den 30te Juli var afgaaet fra 4de Brigade og var blevet fordelt til 1ste og 3die Brigade med 1 Afdeling til hver.

I Rendsborg var en travl Virksomhed begyndt for at indrette sig paa at modtage det forventede Angreb. Den udenom Fæstningen anlagte Forskandsningslinie var, om den end var i Stand til at yde Hæren en væsenlig Støtte, dog ingenlunde fuldendt, og der blev derfor strax efter Hovedkvarterets Forlæggelse til Rendsborg taget fat paa Arbejdet til dens Fuldstændiggjørelse. Med stor Energi fortsattes dette Arbejde gennem et længere Tidsrum, selv efterat det havde vist sig, at en Fremrykning fra vor Hærs Side neppe var sandsynlig, idet der i Tiden indtil den 11te September af de i og ved Rendsborg liggende Infanteri-afdelinger dagligt afgaves en Styrke af 1000—2000 Mand, der anvendtes dels til Arbejde paa selve Forskandsningerne, dels til at rasere den store Mængde Hegn og Jordvolde, der fandtes foran disse; Arbejdstiden var fra Kl. 5 til 12 Formiddag og fra Kl. 2 til 8 Eftermiddag. Den 28de Juli blev det befalet, at den Brigade, som holdt Redoutelinien paa Nordsiden af Fæstningen besat, skulde bestemme en Commandant for hvert selvstændigt Værk, og at Chefen for Artille-

Fuldstændiggjørelse af Forskandsningerne om Rendsborg

riet ligeledes skulde udnævne en Artillericommandeur for hvert Værk. Skandserne forsynedes med Levnetsmidler og Vand for 8 Dage, og i Fort Būdelsdorf stationeredes endvidere et ambulans Kjøkken. Gouvernementet i Rendsborg blev det paalagt at organisere Slukningsvæsenet og tilvejebringe det størst mulige Antal Færger. Den 30te Juli blev det befalet, at Major Jungmann skulde overtage Commandoen over det samtlige Fæstningsartilleri paa Nordsiden samt over Batteriet ved Nobiskrug og de paa den sydlige Ejder-Bred anbragte 2 Stykker Feltskyts.

De Værker, som dels allerede vare, dels efterhaanden bleve anlagte omkring Rendsborg vare følgende, regnet fra venstre til højre*):

	Antal Skyts.		Besætn. af Infanteri.	
	Kan.	Mort.	Minimum.	Maximum.
Nordligt for Ejderen:				
1. Margarethen Schanze	"	"	278 Md.	694 Md.
2. Klinte Batterie ..	2	"	72 —	72 —
3. Klinte Schanze ...	4	"	78 —	214 —
4. Redoute Rothenhof.	4	4	473 —	1025 —
5. Butterberger Batterie	3	"	30 —	194 —
6. Fort Schleswig...	5	4	206 —	466 —
7. Hüttenfleche	3	"	139 —	309 —
8. Hütten Batterie ...	4	"	16 —	174 —
9. Neu Būdelsdorfer Fleche.....	3	"	139 —	309 —
10. Neu Būdelsdorfer Batterie.....	4	"	125 —	323 —
11. Fort Būdelsdorf ...	13	4	502 —	964 —
12. Blokhuse ved Fortet	"	"	42 —	42 —
13. Brückenkopf Schanze	6	"	36 —	154 —
at overføre...	51	12	2136 —	4940 —

*) Se Oversigtskaartet til Krigsoperationerne i Sydslesvig.

	Antal Skyts.		Besætn. af Infanteri.	
	Kan.	Mort.	Minimum.	Maximum.
Overført . . .	51	12	2136 Md.	4940 Md.
Sydligt for Ejderen:				
14. Schlucht Batterie . .	2	»	360 —	780 —
15. Nobiskrug Batterie				
Nr 1 og 2	6	»	183 —	315 —
16. Redoute Audorf . . .	6	»	145 —	325 —
17. Nobiskrug Redoute .	7	»	145 —	325 —
18. Schachter Redoute .	2	»	221 —	280 —
19. Moor Schanze	2	»	266 —	606 —
20. Eisenbahn Redoute .	3	»	153 —	387 —
21. do. Batterie Nr. 1				
og 2 (for Feltskyts).	»	»	56 —	196 —
22. Schützenhof Fleche .	3	»	122 —	358 —
23. Klinte Redoute . . .	5	»	232 —	562 —
Summa . . .	87	12	4019 Md.	9074 Md.

Af disse Værker bleve Nr. 1, 2, 3, 12, 17, 20, 21 og 22 først anlagte efter den 5te August; først i Begyndelsen af September kunde Forskandsningslinien paa Nordsiden af Fæstningen ansees som fuldt færdig. I selve Fæstningen var Kronværket armeret med 35 Stykker Skyts, Altstadt med 16, Neuwerk med 38 og Lynetterne S. for Ejderen med 17. Til Raadighed for Forsvaret var der altsaa ialt 205 Stykker Skyts foruden en mindre Reserve, der dog senere hen blev forøget ved Anskaffelser fra England og Tydskland.

Foranstaltninger til Erstatning af det lidte Tab og til yderligere Forstærkning af Hæren

En af de første Opgaver maatte være at skaffe Afdelingerne Erstatning for det ved Isted lidte Tab, og det blev derfor ved Armeebefalinger af 28de Juli og 4de August bestemt, at samtlige Jægercorpser og Batailloner inden den 5te August om Aftenen skulde completere deres Styrke ved Mandskab fra Erstatnings-Brigaden indtil 1100 Menige, i hvilket Tal de Syge

og Saarede, forsaavidt deres Fraværelse kunde antages at vare udover 14 Dage, ikke skulde medregnes. Ved sidstnævnte Armeebefaling blev det fremdeles bestemt, at der fra den 6te August skulde træde en forandret Formation i Kraft for Erstatnings-Brigaden, hvorved da tillige det Forhold ophævedes, hvorefter ethvert Compagni af Erstatningstropperne betragtedes som hørende til de respective Linie-Batailloner eller Corpser som et 5te Compagni. Denne Brigade skulde derefter bestaae af 1 Garnisons-Bataillon paa 4 Compagnier med ialt en Styrke af 10 Officerer, 37 Underofficerer, 4 Gefreitere og 640 Menige, nemlig den tidligere 2den Erstatnings-Bataillon med Garnison i Frederiksort, 1 Erstatnings-Bataillon af samme Styrke og bestaaende af 3 Musketercompagnier og 1 Jægercompagni med Garnison i Rendsborg, 1 Sygevogtercompagni, bestaaende af 1 Officer og 200 Mand, samt endelig 1 Arbejdscompagni, der skulde have en Styrke af 1 Officer og indtil 300 Mand, og som attachederedes Ingenieurcorpset. For Erstatnings-Bataillonens Vedkommende blev det imidlertid endvidere bestemt, at alt nyhvervet, endnu ikke indøvet Mandskab, ligesom alt nyt udskrevet Mandskab foreløbigt skulde tilgaae den, og da Compagniernes etatmæssige Styrke som Følge heraf snart kunde ventes overskreden, blev det fastsat, at, naar et Compagnis Styrke var voxet til 200 Mand, skulde der af samme formeres 2 Compagnier og saa fremdeles, og at, naar Erstatnings-Bataillonens paa denne Maade var bragt paa 7 Compagnier, skulde der af disse formeres 2 Batailloner og saa fremdeles. Ved Armeebefaling af 14de August, blev yderligere en tredie Bataillon underlagt Erstatnings-Brigaden, idet det blev bestemt, at hver af de 15 Infanteri-Batailloner skulde afgive 40 gifte Menige af de ældste Aldersklasser, og at der af dette Mandskab og Erstatnings-Bataillonens skulde dannes 2 lige stærke

Batailloner, samtidigt med at der af Jægercompagniet skulde formeres 2 Compagnier. For at hidføre en ensartet Benævnelse for Estatnings-Brigadens Afdelinger blev det derhos befalet, at Garnisons-Bataillonen i Frederiksort skulde kaldes 1ste Besætnings-Bataillon, de 2 andre Batailloner 2den og 3die Besætnings-Bataillon og Jægerafdelingen Besætnings-Jægercorpset.

Allerede strax efter Isted Slaget var det blevet besluttet at søge Hærens Styrke efterhaanden forøget med 10000 Mand dels ved Antagelse af Frivillige saavel fra Indlandet som fra Udlandet, dels ved Udskrivning af det 19aarige Mandskab. Henimod Slutningen af August skete der fra Krigsdepartementet et Opraab til alt Landets vaabendygtige Mandskab, som endnu ikke hørte til Hæren, om at melde sig frivilligt i Rendsborg. Endel efterkom vel denne Opfordring, men Udbyttet blev dog ikke synderlig stort. Antallet af Udlændinge blandt Hærens Underklasser havde hidtil kun været noget over 700, men allerede fra de sidste Dage i Juli gik Hvervingen fra Udlandet for sig i en større Maalestok, idet der ved de rundt om i Tydskland dannede Hjelpecomiteer dirigeredes talrige Frivillige til Altona, hvor de ved en der etableret Indrulleringscommission bleve optagne i Hæren og fordelte til Afdelingerne. Allerede ved Udgangen af August var Tallet af de saaledes senere antagne Frivillige omtrent 2700, og dette Tal voxede i Aarets Løb til c. 6550, men Flertallet af dem var enten daarlige Subjecter, som vare lokkede af de temmelig høje Haandpenge*), og hvis Optagelse i Hæren maatte være

*) Den 25de Juli havde det slesvig-holstenske Krigsdepartement bekendtgjort, at der vilde blive udbetalt enhver veltjent, fremmed Underofficer ved hans Indtrædelse i Hæren en Godtgjørelse af 50 Mark Courant og lige saameget ved hans senere, eventuelle Afgang fra Hæren.

til Skade for Disciplinen i denne, eller ældre, ofte svagelige Folk, der snart bidroge til at fylde Lazaretherne; mange af dem bleve da ogsaa efterhaanden cassetede eller afskedigede paa Grund af slet Opførsel*).

— Udskrivningen af det 19aarige Mandskab kunde ikke skee, uden at der foretoges en Forandring i den gjældende Værnepligtslov; denne hidførtes ved en af Landsforsamlingen den 18de September tagen Beslutning, og først i Begyndelsen af November kunde dette Mandskab blive indkaldt til Møde ved Hæren for efter endt Uddannelse den 22de December at indrangeres i Afdelingerne. Men heller ikke derved lykkedes det at bringe Hæren op til den tilsigtede Styrke, thi kort forinden havde en yderligere Afgang fundet Sted af de hvervede Udlændinge, idet omtrent 2000 preussiske Værnepligtige ved Cabinetsordre af 9de November kaldtes tilbage paa Grund af den dengang stødfindende Mobilisering af den preussiske Hær. Den hele Tilgang i Styrke, som den slesvig-holstenske Hær erholdt inden

Den 25de August blev paa samme Maade en Godtgørelse af 25 Mark Courant tilsagt enhver i Hæren som Menig indtrædende Udlænding, ligemeget om han havde tjent før eller ikke. — Med Hensyn til Udbetalingen af Haandpengene blev man snart nødt til at bestemme, at de først maatte udbetales, naar den Paagjældende havde indfundet sig ved den Afdeling, hvorved han var bleven ansat, en Bestemmelse der noget senere yderligere modificeredes saaledes, at Halvdelen af Beløbet først udbetaltes ham, naar han efter en Prøvetid havde vist sig som en brugbar Soldat.

- *) Ikke sjældent hændte det sig, at saadanne afskedigede Individuer atter meldte sig ved Indrulleringscommissionen eller ved Erstatnings-Brigaden, der ogsaa var berettiget til at antage Frivillige, og at det der lykkedes dem paany at blive antagne ved Fremvisningen af deres tidligere Beviser.

Aarets Udgang, oversteg ikke meget 7000 Mand, der for den allerstorste Del tilgik Infanteriet.

Det i Isted Slaget lidte Tab af Officerer havde været saameget føleligere, som der allerede inden Slaget havdes mange Pladser vacante, og der stilledes derfor paany Opfordringer til Officerer fra alle tyske Stater om at indtræde i den slesvig-holstenske Hær. Den Tilgang, man derved erholdt, var dog ikke stor (indtil Slutningen af August omtrent 60) og tilfredsstillende langt fra Kravet; en stor Del af dem var derhos mindre brugbar og havde været for lang Tid ude af Tjenesten til strax at kunne gjøre sig fortrolig med denne. Samtidigt fandt der indenfor Hæren i den nærmeste Tid et større Antal Forfremmelser Sted til Officerer af saadanne Underofficerer, som havde udmærket sig i Slaget. For at bøde paa Mangelen af Officerer ved Compagnierne bleve fra den 24de August Pladserne som Afdelingsadjutanter indtil videre inddragne, og disse Officerer ansatte ved Compagnierne; ligeledes blev det den følgende Dag befalet, at Commandeurerne for Bataillonerne og Jægercorpserne fremtidigt tillige skulde føre den ene Afdeling, saa at der spæredes 1 Afdelingscommandeur pr. Bataillon eller Corps. Endnu uheldigere stillede Forholdet sig med Hensyn til Besættelsen af de mange Underofficerspladser navnlig i Infanteriet, der vare blevne ledige dels paa Grund af det i Slaget lidte Tab, dels ved de skete Forfremmelser til Officer, og hvis etatmæssige Antal tilmed den 15de og 16de August blev befalet forøget for Infanteriets Vedkommende, inclusive Erstatnings-Brigaden, med 5 pr. Compagni, ved Cavaleriet med 2 pr. Escadron og ved Artilleriet med 2 pr. hvert Felt- eller Fæstningsbatteri. *) For en stor Del bleve disse Pladser

*) Samtidigt befaledes hvert Felt- og Fæstningsbatteris Styrke forøget henholdsvis med 2 Bombarderer samt 6 Kanonerer og med 2 Bombarderer.

besatte med hvervede Udlændinge, men da mange af disses Forhold ofte lod meget tilbage at ønske, vakttes derved megen Uvillie blandt Landets egne Soldater, der saae deres formentlig berettigede Fordringer paa Forfremmelse tilsidesatte; indenfor de fleste Afdelinger var der dog vedblivende flere eller færre Vacancer. Først henimod Slutningen af Aaret naaede man ved omfattende Forfremmelser indenfor Hæren nogenlunde at faae det etatmæssige Antal saavel af Officers- som Underofficerspladser besatte.

Hvad Materiellet angaaer, da blev det i Slaget lidte Tab hurtigt erstattet; det 6 Pds. Batteri Nr. 1 erholdt 3 andre Kanoner fra Reservebeholdningen, og det 6 Pds. Batteri Nr. 4 erholdt 1 (Metal-) Kanon fra det 6 Pds. Batteri Nr. 5, det saakaldte Udfaldsbatteri, hvis Skytsantal foreløbigt indskrænkedes til 4. Af Reservemateriel for Feltartilleriet havdes derefter i Behold 6 12 Pds. Kuglekanoner samt 1 12 Pds. og 28 24 Pds. Granatkanoner; for at bøde paa Mangelen af 6 Pds. Kanoner bleve 2 engelske Kanoner, der vare blevne erobrede ved Sehested 1813, paa Karls-hütte ved Rendsborg udborede til et passende Caliber, og snart erholdt man gjennem et hamborgsk Handels-hus 30 engelske 6 Pds. Jernkanoner, hvoraf 16 bleve affuterede som Feltskyts, 14 som Fæstningsskyts. Af de for Afdelingerne normerede Infanterigeværer fandtes vel kun en mindre Reservebeholdning, men da man foreløbigt greb til den Udvej for Erstatnings-Brigadens Vedkommende at anvende danske, glatløbende Geværer, hvoraf en ikke ringe Beholdning havdes, og de i Udlandet allerede tidligere gjorde Bestillinger efterhaanden effectueredes, kom det ikke til at mangle paa Vaaben. For ikke senere at komme tilbage dertil ville vi endnu her omtale de enkelte Forandringer,

som i Aarets Løb bleve foretagne med Hensyn til Troppernes Organisation.

Oprindeligt var det General Willisens Hensigt, efterhaanden som Tilgangen blev større end der behøvedes for at holde Afdelingerne paa den normerede Styrke, at anvende det tilovers blevne Mandskab til deraf at danne nye Afdelinger og vel nærmest først at forøge Jægercorpsernes Antal. Som Følge deraf erholdt Besætnings-Jægercorpset efterhaanden en betydelig Tilgang, under 14de September erholdt det Navn af 6te Jægercorps og under 21de samme Maaned bestemtes der for dette Corps samme etatmæssige Styrke som for de øvrige Jægercorpser. Corpset kom ogsaa delvis for en Tid til Anvendelse i Operationshæren, men paa Grund af den slette Aand, der rørte sig i det, og da General Willisen havde besluttet at slaae ind paa en anden Vej for at forøge Afdelingernes Antal, blev Corpset allerede i Midten af October opløst, og Mandskabet fordelt til de andre Jægercorpser; et Reservecompagni, der som et 5te Compagni henhørte under Corpset og var underlagt Erstatnings-Brigaden, bibeholdtes dog endnu, indtil ogsaa det den 20de November blev opløst og Mandskabet fordelt til de 5 Jæger-Depotcompagnier, der, som vi nedenfor skulle see, bleve dannede af det Jægercorpserne tildelte 19aarige Mandskab. Det var en fuldstændigt forandret Formation af Jægercorpserne og senere ogsaa af Infanteriet, som General Willisen tilsigtede, og hvorom han under 12te October indgik med Forslag til Krigsdepartementet; han blev saameget mere bevæget til et saadant Skridt, som Bibeholdelsen af de store Batailloner og Corpser havde vist sig mindre heldig, og vilde blive det endmere, som Styrken voxede. Forandringen skulde bestaae i, at hvert af de 5 Jægercorpser skulde formeres i 2 Batailloner, der i taktisk, disciplinair og økonomisk

Senere i Aarets
Løb foretagne
Forandringer
i Troppernes
Organisation.

Henseende skulde være aldeles selvstændige, men de 2 Batailloner skulde desuagtet fremdeles danne 1 Corps med fælles Officerscorps, fælles Musikcorps og saaledes, at den ældste Bataillonscommandeur skulde have Inspectionen over begge Batailloner med Hensyn til Bevæbning og Beklædning, ligesom ogsaa alle Forslag til Forfremmelse og Forsættelse skulde skee ved ham. Efter den nye Ordning skulde en Bataillon bestaae af følgende Combattanter:

22 Officerer	}	1 Stabsofficer (eller ved 2den Bataillon 1 Capitain),
		4 Capitainer,
		5 Premierlieutenanter,
		12 Secondlieutenanter,
88 Underofficerer	}	4 Feldwebel,
		4 Fændriker,
		80 andre Underofficerer (geværvæbnede),
60 Gefreitere,		
740 Menige,		
1 Stabshornist og		
24 Spillemænd (ved 2den Bataillon kun 16).		

De Geværvæbnedes Antal blev altsaa 880, men paa Grund af forskjellige Omstændigheder indskrænktes dog dette Tal foreløbigt til 800 pr. Bataillon. — Antallet af Noncombattanter inclusive 4 Læger og 1 Regnskabsfører sattes for hver Bataillon til 48, og af Train blev ligeledes for hver Bataillon normeret 2 4spændige Bagage- og Sygevogne, 4 2spændige Ammunitionsvogne og 4 1spændige Bagagekarrer. Omordningen foretoges for enkelte Corpsers Vedkommende allerede i den sidste Del af October og gennemførtes efterhaanden ogsaa ved de øvrige i Løbet af Novem-

ber. Det var, som sagt, Planen efterhaanden at foretage en lignende Omordning af de 15 Infanteri-Batailloner, saa at hver af disse kom til at danne et Regiment, bestaaende af 2 Batailloner, men dette kom paa Grund af de imidlertid indtraadte, politiske Forhold ikke til Udførelse. — Da det udskrevne 19aarige Mandskab i Begyndelsen af November var blevet indkaldt til Møde ved Hæren, blev det iklædt og udrustet ved 4de (Erstatnings-) Brigades Foranstaltning og dernæst fordelt med 100—125 Mand til hver af de 15 Infanteri-Batailloner og med 80 Mand til hvert af de 5 Jægercorpser. Af dette Mandskab blev der for hver Bataillon eller Corps dannet en Rekrutafdeling under Navn af Depotcompagni, til hvis Uddannelse den paa-gjældende Bataillon afgav det fornødne Antal Befalingsmænd, og som til den Ende blev forlagt til en eller anden af de holstenske Byer. — Ved Infanteriets Bevæbning foretoges i December den Forandring, at de 10 Batailloner, der vare bevæbnede med glatløbende Musketter, hver erholdt 80 Spidskuglerifler, der til-deltes de 20 bedste Skytter pr. Compagni, hvilke for hver af Bataillonens Afdelinger kom til at danne et eget Skyttepeloton under en særligt dertil egnet Officer; fremdeles erholdt alle Underofficerer ved Jægercorpserne nye Lütticher Rifler af samme Slags, som hele 1ste Jægercorps allerede var bevæbnet med. — Allerede tidligere havde det været Brug, at der ved hvert Compagni udtoges nogle Mand, der forsynedes med Spader, Hakker eller større Øxer, og som bataillonsvis bleve sammendragne i et Peloton. Nyttens af at have saadanne Pionerer til Raadighed havde vist sig saa betydelig, at General Willisen i Midten af August befalede, at der for hver af Bataillonernes Afdelinger skulde dannes et Pionerpeloton, bestaaende af 1 Underofficer og 20 Mand, der skulde bære deres Geværer

en bandoulière, og hvoraf 8 skulde bære Spader, 8 Øxer og 4 Hakker. Desuden blev det befalet, at endel Skandseredskaber, der hørte til Bataillonernes Feltudrustning, og som ved den trufne Foranstaltning vare blevne tilovers, for særlige Tilfældes Skyld skulde medføres paa Vogne og ifølge en noget senere tagen Bestemmelse vel saaledes, at de bleve samlede brigadevis og medførte paa særlige Requisitvogne, hvoraf hver af Operationshærens Brigader erholdt tildelt 1; et Antal Haandøxer (50 pr. Bataillon) som bares af Mandskabet, forblev fremdeles ved Bataillonerne. Efter Omordningen af Jægercorpserne bestemtes det, at ethvert af disses Compagnier til Udrustning af en Pionersection skulde normeres med 6 Spader, 2 større Øxer og 2 Hakker, altsaa pr. Bataillon 24 Spader, 8 større Øxer og 8 Hakker; 40 Haandøxer, 10 pr. Compagni, bleve baarne af Mandskabet i Geledet.

Cavaleriet undergik i Aarets Løb ingen væsentlige Forandringer, men ved Artilleriet blev i Begyndelsen af October det 6 Pds. Batteri Nr. 2 omdannet til et 24 Pds. Granatkanon-Batteri Nr. 2, og ligeledes blev det 3 Pds. Batteri omdannet til et 6 Pds., der erholdt Navn af 6 Pds. Batteri Nr. 5; bortset fra det saakaldte Udfaldsbatteri blev de egenlige Feltbatteriers Antal altsaa fra nu af 10. Allerede endel tidligere, nemlig i Begyndelsen af September, lod Chefen for Artilleriet, Oberst Wissel, et Batteri af 6 24 Pds. Belejningskanoner med Bloklavetter indrette til Feltbrug. Batteriet, til hvilket Fæstningsartilleriet og 1ste Ammunitionscolonne afgav Mandskab og Heste, bespændtes med 10 Heste pr. Kanon, og paa særlige Vogne medførtes 100 Skud pr. Kanon samt det fornødne Antal Bidske, skjøndt Kanonerne ogsaa til Nød kunde bruges uden disse sidste. Ligeledes blev der omtrent paa samme Tid oprettet et Batteri af 10 (senere 20)

Haandmorterer, der anbragtes paa 6spændige Vogne, 5 Morterer med tilhørende Stole, Bidske og Ammunition paa hver; Mandskabet, der afgaves af Fæstningsartilleriet, blev særligt øvet i at anbringe Bidskene paa en beqvem og hurtig Maade, og man bragte det dertil, at der kun behøvedes 3—4 Minuter for at faae Mortererne opstillede og færdige til Kast. Endelig blev der gjort Skridt for at oprette et Raketbatteri, men dette kom dog kun delvis til Udførelse, da Forsøgene havde godtgjort, at Raketterne selv ved store Elevationer kun havde en ringe Skudvidde og derhos gave en meget betydelig Længdeafvigelse. — Hvad Artilleriets Personel angaaer, da have vi allerede seet, at den etatmæssige Styrke af Underofficerer og Menige blev noget forøget saavel ved Felt- som ved Fæstningsbatterierne; dette blev ogsaa Tilfældet for Officerernes Vedkommende, idet hvert Batteri normeredes med 5 istedetfor som tidligere 4 Officerer. Tilgangen af Mandskab var i Aarets Løb nogle hundrede dels Rekruter, dels Frivillige, der bleve uddannede ved et særligt oprettet Depotcompagni.

For Ingenieurcorpset blev der af Krigsdepartementet fastsat en til Forholdene svarende Formationsplan, der traadte i Kraft fra den 1ste November, og hvorefter Corpset foruden Staben kom til at bestaae af en Feltpionerafdeling paa 2 Compagnier og en Fæstningsafdeling med 1 Fæstnings-Reservecompagni. — Det Brotrain, der havde fra tidligere Tid, bestod kun af 11 Pontons med et Brodække af 150 Alens Længde. I Lobet af November og December, da man fattede Tanken om eventuelt at iværksætte en Overgang over Slien, blev dette meget betydeligt udvidet, idet der blev anskaffet 76 nye Pontons med et Brodække af 720 Alens Længde og tilhørende Vogne; Øvelser i Broslagning bleve da drevne med stor Iver paa Ejderen ved

Rendsborg, og til Medvirkning ved disse maatte Marinen afgive et ikke ringe Antal Matroser.

Endnu skal bemærkes, at General Willisen ved foretagne Inspiceringer søgte at forvise sig om Afdelingernes Kampdygtighed, som han bestræbte sig for yderligere at fremme ved stadigt, hvor Forholdene nogenlunde tillode det, at lade Tropperne foretage Øvelser, senere ogsaa større Manoevrer, ligesom han ogsaa en Tid lang dagligt samlede de højere Officerer med Adjutanter hos sig for at gjøre sig bekjendt med de Commanderendes Anskuelser og lære deres Dygtighed nærmere at kjende og for yderligere at belære dem ved instructive Foredrag om de forskjellige militaire Forhold.

Den 6te August bestemtes en ny Ordre de bataille for Hæren, hvorefter denne blev inddelt og disloceret paa følgende Maade:

Ny Ordre de bataille af 6te August for den sleevig-holstenske Hær.

Avantgarden:

(Oberst Gerhardt, Stabsqvarter: Schulendamm.)

2det Jægercorps: Duvensted, Stentenmühle og Neu Duvensted.

3die Jægercorps: Bünstorf, 1 Compagni Sehested.

1ste Bataillon: Bivouak ved Schulendamm.

12te do.: Bunge og Bünstorf.

4de Escadron af 1ste Dragon-Regiment: Steinrade.

2den do. af 2det do.: Bivouak ved Schulendamm.

12 Pds. Batteri Nr. 3: Bivouak ved Schulendamm.

Iste Brigade:

(Under General Baudissins Sygdom directe under Overcommandoen.)

1ste Halvbrigade:

(Major Gagern, Stabsqvarter: Kronværket.)

2den Bataillon: Neu Büdelsdorf, Rikkert.

3die do.: Alt Büdelsdorf.

4de Bataillon: Borgsted.
 3die Escadron af 1ste Dragon-Regiment: Lehmbeck.
 6 Pds. Batteri Nr. 1: Neu Büdelsdorf.

2den Halvbrigade:

(Oberst Lange, Stabsqvarter: Rendsborg.)
 13de Bataillon: Rendsborg.
 15de do.: Rendsborg.
 5te Jægercorps: Detacheret til Kiel.

2den Brigade:

(Oberst Abercron, Stabsqvarter: Rendsborg.)
 5te Bataillon: Teltlejr ved Kliner Schanze.
 6te do.: Nobiskrug, Audorf.
 7de do.: Teltlejr S. for Ejderen, tæt Ø. for Rendsborg.
 8de do.: Schuldorf, Schacht.
 $\frac{1}{2}$ 5te Escadron af 2det Dragon-Regiment: Raade.
 6 Pds. Batteri Nr. 3: Schuldorf, 2 Kanoner Raade.

3die Brigade:

(General v. d. Horst, Stabsqvarter: Rendsborg.)

3die Halvbrigade:

(Oberstlieutenant Thalbitzer, Stabsqvarter: Rendsborg.)
 10de Bataillon: Sorgbrück, Sorgwold og Krummenort.
 14de do.: Kronværket.
 1ste Jægercorps: 2 Compagnier detacherede til Frederikstad, Wolde m. m., 2 do. Butterberg.

4de Halvbrigade:

(Oberstlieutenant Grothuss, Stabsqvarter: Rendsborg.)
 9de Bataillon: Teltlejr ved Redoute Rothenhof.
 11te do.: Rendsborg.
 4de Jægercorps: Nordligt for Rendsborg.
 $\frac{1}{2}$ 5te Escadron af 2det Dragon-Regiment: Rendsborg.
 6 Pds. Batteri Nr. 2: Rendsborg.

4de Brigade,

bestaaende af Besætningstropperne m. m. og underlagt Oberst Garrelts, hvem Udskrivningsanliggenderne og

Ledelsen af Hvervedepoterne tillige var underlagt:

1ste Garnisons-Bataillon: Frederiksort.

De øvrige Afdelinger: Rendsborg.

Reservecavaleriet:

(Oberst Fürsen-Bachmann, Stabsqvarter: Fokbek.)

1ste, 2den, 5te og 6te Escadron af 1ste Dragon-Regiment: Hohn og Lohe.

1ste, 3die, 4de og 6te Escadron af 2det Dragon-Regiment: Fokbek, Nübel og Sorgbrück.

Det ridende Batteri: Dørbek.

Reserveartilleriet:

(Major Dalitz, Stabsqvarter: Rendsborg.)

12 Pds. Batteri Nr. 1: Karlshütte.

12 Pds. do. Nr. 2: Bivouak ved Ahrensted.

24 Pds. Granatkanon-Batteri: Westerrønfeld.

6 Pds. Batteri Nr. 4: Østerrønfeld.

6 Pds. do. Nr. 5 (4 Kanoner): Rendsborg.

3 Pds. do. { 4 Kanoner: Detacherede til Frederikstad og
Wolde.
4 Kanoner: Rendsborg.

Parken: Jevenstedt.

Hærens Forpostlinie blev i det Væsenlige uforandret.

Samme Dag udgav General Willisen følgende Disposition for Stillingen foran Rendsborg:

General Willisens Disposition for Stillingen foran Rendsborg.

»Befalingen om, at Armeen skal samle sig i Stillingen foran Rendsborg, vil først blive givet, naar Fjenden forcerer Sorgen eller med Overmagt trænger frem fra Egnen om Ekernfærde.

Angriber Fjenden Sorglinien, vil Broen ved Sorgbrück blive sprængt i Luften; Reservecavaleriet gaaer

frem til Lobe for at dække de ved Sorgbrück værende Troppers Retraite til Ahrensted. 3die Brigade sender sit Batteri og 2 Batailloner frem til den fordelagtige Stilling ved Bomhuset for der at optage sine Tropper. Reserveartilleriet holder et svært Batteri i Beredskab bag ved Fort Slesvig. Reservecavaleriet trækker sig langsomt tilbage mod Dorbek o. s. v. Avantgarden concentrerer sig S. for Schulendamm.

Bliver derimod Avantgarden angrebet, samler den sig ved Schulendamm efter at have forsvaret Bünstorf, Bunge og Stentenmühle saa længe som nødvendigt for at erfare, fra hvilken Side Fjenden trænger heftigst frem. Bliver kun en af disse Posteringer angrebet, saa vil denne være saa meget mere levende at forsvare. Naar Avantgarden erholder Befaling til at gaae tilbage til Hovedstillingen, trækker den sig Øst om Fort Büdelsdorf henimod Slugten.

Af Groset besætter 1ste Halvbrigade med 1 Bataillon Rikkert for at forsvare denne By, indtil den bliver stærkt truet eller faaer Ordre til at gaae tilbage; den gaaer da gennem Neu Büdelsdorf bag Forskandningslinien og tager Stilling paa Vejen bag Redouterne. 2 Batailloner stilles foran Karlshütte som Reserve.

2den Halvbrigade gaaer tillige med Brigadens Batteri over Büdelsdorf Broen og opstiller sig skjult i Slugten.

2den Brigade tager Stilling bag Hegnene i Egnen af Broen ved Fort Büdelsdorf paa den sydlige Ejder Bred og afventer der nærmere Befaling.

3die Brigade samler den øvrige Del af sine Tropper i Rendezvous-Stillingen paa Glaciet foran Kronværket.

Resten af Reserveartilleriet concentrerer sig bag 2den Brigade.

I denne Stilling afvente Tropperne nærmere Befaling.

Jeg vil være at finde i Nærheden af Fort Büdelsdorf.

Hovedkvarteret, Rendsborg den 6te August 1850.

Den commanderende General

Willisen.«

Det var altsaa endnu stedse Tanken om, at vor Hær maatte og vilde søge en Afgjørelse af Kampen ved en Fremrykning mod Rendsborg, der optog General Willisen. Ved den af ham foretagne Detachering af en mindre Styrke Vest paa var han gaaet ud fra, at der fra vor Side neppe vilde blive foretaget nogen større Troppebevægelse i denne Egn, og om end denne Anskuelse var bleven noget modificeret ved de foran Hollingsted forefaldne Begivenheder, ansaa han det i alt Fald for lidet sandsynligt, at vor Hær skulde udstrække sine Operationer til Egnen V. for Trenen, saameget mindre som han havde erholdt sikker Efterretning om, at Broerne over den nævnte Flod vare blevne fuldstændigt afbrudte af vore Tropper. De mindre Forstærkninger, han, som vi nedenfor skulle see, i de første Dage af August lod tilgaae Detachementet, havde derfor hovedsagelig til Maal, at sætte dette i Stand til at hindre en Fremrykning af vore Tropper til Landskabet Stapelholm. Det oftnævnte Foretagender af den Vest paa detacherede Styrke; — dens Forstærkning. Detachment, 1ste Afdeling af 1ste Jægercorps under Capitain Schøning, var den 28de Juli Kl. henimod 4 om Eftermiddagen ankommet til Süderstapel. Efter nogen Tids Ophold her blev 2det Compagni sendt frem imod Wolde, medens Capitain Schøning med 1ste Compagni afgik til Frederikstad, hvor han ankom Kl. 9 Aften, og ved hvis vestlige Indgang de fornødne

Sikkringsdele bleve udsatte. 2det Compagni besatte med 3 Pelotons Wolde og de foran denne By liggende Forskandsninger og med 1 Peloton Bergenhusen til Bevogtning af Tilgangene fra Børm Kog og Meggerkog, hvor de derværende Broer bleve afbrudte, medens 4 Pelotons henlagdes i Norderstapel som Reserve og for tillige at observere Trenen; samtlige paa denne Flod værende Færger og Baade bleve i den nærmeste Tid henbragte til Frederikstad. Den 29de Juli blev Detachementet forstærket med 4 3 Pds. Kanoner, hvoraf 2 henlagdes til Frederikstad, 2 til Süderstapel; ligeledes var der blevet tildelt det en mindre Dragonafdeling af 2det Regiment. Naar undtages den ved den allerede omtalte Recognoscering den 30te Juli fremkaldte Allarmering, forløb de nærmeste Dage roligt, og Tiden anvendtes til at anlægge nogle mindre Forskandsninger V. for Frederikstad dels paa det Sted, hvor det vestre Tredige skjærer Husum Vejen, dels paa det nævnte Dige nærmere hen imod Trenen og en der liggende Vindmølle. Den 3die August foretog Capitain Schoning ifølge en fra den slesvig-holstenske Overcommando modtagen Befaling om at udstrække Strejferierne til Husum en Recognoscering mod denne By med 100 Jægere tilvogns, 2 Kanoner og endel Dragoner; nogle og tredive Jægere vare desuden blevne sendte frem til Ostenfeld for under Recognosceringen at observere mod Hollingsted. Efter Ankomsten til Husum sendtes Dragonerne og nogle Vogne med Jægere videre frem ad Vejene til Bredsted, Flensborg og Slesvig; de naaede saaledes Vester Orsted og Immingsted og anholdt paa sidstnævnte Sted et Bud, der fra Gottorp Amthus var blevet sendt til denne Egn for at requirere Ægtvogne til Vognparken i Slesvig. Først sent om Aftenen indtraf Commandoet atter i Frederikstad. Det var denne Recognoscering,

som gav Anledning til den til det danske Hovedkvarter indtrufne Melding om en større, fjendlig Styrkes Tilstedeværelse i Husum.

Ifølge den Capitain Schøning først givne Befaling skulde Stillingen ved Wolde ikke søges holdt, hvis den blev angrebet af en overlegen Styrke, men Besætningen der skulde i saa Fald trække sig tilbage paa Frederikstad. Heri skete der den 4de August en Forandring, idet General Willisen befalede, at Stillingen ved Wolde skulde gøres stærkere ved Anlæg af yderligere Forskandsninger og i Tilfælde af Angreb forsvares med Energi, og til den Ende lod den derværende Besætning forstærke med 1 Officer og 80 Mand af 1ste Bataillon, 1 Officer og 24 Pionerer samt med 2 lange 6 Pds. Metalkanoner. Forskandsningsarbejderne toge strax deres Begyndelse, og i Skandserne anbragtes foruden de nævnte 2 Kanoner tillige de 2 3 Pds. Kanoner, som tidligere havde staaet ved Süderstapel; ligeledes blev Besætningen i Bergenhusen forstærket med endnu 1 Peloton fra Reserven i Norderstapel. Allerede den foregaaende Dag var Tilgangen til Stapelholm ved Sandschleuse, der tidligere kun var bleven bevogtet af det til Hohn henlagte Cavaleri, bleven besat med 1 Officer og 80 Mand af 1ste Jægercorps's 2den Afdeling. Den 5te August blev det anordnet, at der skulde anbringes en Palissadering foran den vestlige Indgang til Frederikstad indtil den nærmeste Mølle, og det blev paalagt Byens Magistrat at sørge for Tilvejebringelsen af det fornødne Materiale og den nødvendige Arbejdskraft.

Onsdag den 7de August var en Ulykkesdag for Rendsborg, idet det derværende Laboratorium denne Dags Formiddag sprang i Luften; Størstedelen af de i Laboratoriet beskæftigede Arbejdere, deriblandt endel Artillerielever omkom ved denne Lejlighed, ligeledes

Explosion i
Rendsborg.
Foranstaltning
ger i Anledning
af et forventet
Angreb.

bleve endel Soldater og flere af Indvaanerne dræbte eller saarede af de vidt omflyvende Bomber og Sprængstykker af forskjellig Art, og en Mængde af Stadens Bygninger lede betydelig Skade*). At Ødelæggelsen blev saa stor, var en Følge af, at der i Laboratoriet var blevet ophobet en betydelig Mængde Ammunition, da General Willisen for det Tilfælde, at Rendsborg skulde blive omsluttet, havde ladet alle de ydre Magasiner tomme og Ammunitionen henbringe til det Indre af Fæstningen, hvorved alle derværende Magasiner vare blevne fyldte. Af de danske Krigsfanger, der vare indquarterede i Excererhuset tæt ved Laboratoriet, kom Ingen til Skade; Storstedelen af dem spredte sig imidlertid i Byen, og skjønt de Alle senere indfandt sig igjen**), gav dette dog Anledning til, at der tilgik Forpostafdelingerne Ordre til at forstærke Vedetlinien, for at Ingen skulde kunne snige sig igjennem. — Hen paa Dagen indløb der Efterretninger om en forestaaende Fremrykning af vor Hær***),

*) Antallet af de dræbte Arbejdere, henhørende dels til Laboratorietaten, dels til 4de (Erstatnings-) Brigade, angives til 100, af Artillerielever til 17; den paa Bygningerne i Staden anrettede Skade taxeredes til 146333 Mark Courant.

**) Den 8de August bleve de fleste danske Krigsfanger førte til Altona og derfra noget senere til Glückstadt

***) Det har rimeligvis været Efterretningen om den til den 6te August befalede, men atter opgivne, større Recognoscering, der ad Vestkysten er naaet til Hovedqvateret i Rendsborg. I en Skrivelse til 2den Division, der atter af denne bragtes til Overcommandoens Kundskab, meddelte nemlig Commandeuren for 5te Brigade, Oberst Ræder, at den den 5te om Aftenen udgavne Disposition til Recognosceringen og 3die Brigades Detachering Vest paa allerede i Løbet af hele den nævnte Dag var almindelig bekjendt og omtalt ikke alene blandt Officererne i Slesvig, men ogsaa blandt Underklasserne.

og det indskjærpedes derfor Forpostafdelingerne at vise den største Aarvaagenhed, ligesom ogsaa alle Tropper fik Ordre til at holde sig kampberedte ved Daggy den 8de. Ogsaa fra Capitain Schøning var der indtruffet Melding om de fra vor Side vesterpaa stedfundne Troppebevægelser, og General Willisen saa sig derved foranlediget til den 7de om Aftenen at afsende 2den Afdeling af 1ste Jægercorps til det Stapelholmske. Da der henad Natten indløb yderligere Melding om, at Frederikstad blev angrebet, beordredes endvidere 7de Bataillon at afgaae tilvogns over Fokbek, hvor 2 Kanoner af det ridende Batteri skulde slutte sig til Bataillon, og derfra videre over Ervde til Norderstapel. Den sidste Ordre kom dog ikke til Udførelse, idet der gaves Contraordre, da der om Morgen den 8de indløb Melding om vore Troppers Fremrykning mod Sorgbrück og Stentenmühle, og det ventede Angreb saaledes syntes at skulde blive til Virkelighed. I Rendsborg skulde netop de ved Explosionen Omkomnes Begravelse foregaae, da Tropperne allarmedes i Anledning af den indtrufne Melding. 3die Brigade dirigeredes til Ahrensted, hvor den tog Stilling som Reserve, og 1ste Halvbrigade rykkede frem til Egnen af Schulendamm som Soutien for Avantgardebrigaden. Forposttjenesten ved Sorgen bestredes endnu paa denne Dag paa Strækningen fra Sorgbrück over Krummenort til henimod Duvensted af 10de Bataillon og 1 Escadron af 2det Dragon-Regiment, derfra til Bistensee af 2det Jægercorps. Af dette Corps havde en Del af 1ste Compagni besat Overgangen paa Vejen til Oxlev, medens Resten af 1ste Afdeling stod som Repli i Duvensted, 3die Compagni holdt Passet ved Stentenmühle besat og 4de Compagni de 2 østligere Overgange, hvor Broerne vare indrettede til hurtigt at kunne afbrydes. Sorgen var opstemmet og

kun vanskelig at passere, og ved flere af Vadestederne var der anbragt Harver. Bag Overgangsstederne fra Sorgbrück til Duvensted var der opkastet mindre Jordbrystværn, ved Stentenmühle var Vejen paa den sydlige Side af Passet spærret ved en Palissadering, paa den nordlige Side ved et tæt Forhug, og paa Højdedraget tæt N. for Mollen fandtes flere Retranchements for Infanteri, hvoraf det ene var forsynet med et Skydeskaar*); lignende Retranchements fandtes foran de 2 østligere Overgangssteder ved den sydligste Del af Skoven V. for Friedrichshof, og begge disse Overgangssteder vare desuden stærkt barricaderede. Det er til den af den danske Overcommando til den 8de August befalede Recognoscering, at Fremstillingen nu atter skal vende sig.

Recognosceringen fra dansk Side den 8de August.

Den 7de sent om Aftenen havde General de Meza ladet de under ham Højstcommanderende tilgaae følgende Disposition:

»Den 4de Brigade skal med det samme tildelte Batteri (Schultz) og Cavaleri Kl. 4 imorgen tidligt staae i Colonne paa Vejen S. for Over Selk. Kl. 4^{1/2} rykker Brigaden frem til Gross og Klein Brekendorf. Naar Brigaden har passeret denne By, formerer den sig i 2 Træfninger.

1ste Træfning: ^{1/2} Batteri følger med 1 Bataillon som højre Fløjcolonne Vejen til Steinsiek og Stentenmühle, den mellemste Colonne, 1 Bataillon, dirigeres over Skoven V. for Friedrichshof og den venstre Fløjcolonne, 1 Bataillon, igjennem Ahlefeldt over Friedrichshof.

Disse 3 Colonner søge at tilvejebringe og vedligeholde Forbindelse mellem deres Blækere og ved disses Ild at fordrive Fjenden.

*) I dette Skydeskaar fandtes ved Recognosceringen den 8de anbragt en Forvogn, hvorpaa der var et Stykke Træ, der havde Lighed med en Kanon.

2den Træfning, bestaaende af det andet halve Batteri og 1 Escadron, hvilke følge Vejen over Steinsiek, samt 2 Batailloner i Colonner, rykker i en passende Afstand, c. 600 Skridt, frem efter 1ste Træfning.

Brigaden beordrer 1 Compagni til Batteriets Bedækning.

Den 2den Brigade staaer imorgen tidligt Kl. 4 i Colonne paa Vejen til Over Selk med Undtagelse af 1 Bataillon, der skal afgives til den under Oberstlieutenant Freiesleben paa Chausseen fremrykkende Afdeling. Kl. 4^{1/2} rykker Brigaden frem til Gross og Klein Brekendorf, hvor den skal tage en Stilling, der begunstiger et kraftigt Forsvar, og hvori den kan optage 4de Brigade ved en mulig Tilbagegang.

Fourageringen i Gross og Klein Brekendorf, Aschepel, Ahlefeld, Ramstorf, Oxlev og Nordby foretages herfra, og vil Brigaden tillige have at besætte i højre Flanke Ramstorf og Oxlev, hvor Vejene og Passene mod Vest og Syd observeres og i fornødent Fald forsvares; i venstre Flanke detacheres 2 Compagnier til Ahlefeld. Patrouiller udsendes mod Vest og mod Øst for at komme i Forbindelse med Oberstlieutenant Freiesleben og med den 1ste Brigade, der samtidigt foretager en Recognoscering over Damdorf.

De 4 Escadroner af Reservecavaleriet, Batteriet Wegener og 1 Bataillon af 2den Brigade, Alt under Oberstlieutenant Freiesleben, skulle staae paa Chausseen ved Jagel Kl. 4 imorgen tidligt.

Fremrykningen skeer samtidigt med 4de Brigade, og Forbindelse søges vedligeholdt ved Patrouiller.

Nærmere Ordre ville blive givne paa Stedet. Meldinger til mig sendes indtil Kl. 5^{1/2} til Over Selk, senere til Brekendorf.

Hr. Oberst Thestrup og Oberstlieutenant Freies-

leben ville drage Omsorg for, at det ikke tilstedes Indvaanerne i Over Selk og Jagel at passere Syd paa de Meza.

Desuden meddeltes det Oberst Baggesen og Oberstlieutenant Freiesleben, at den Gjenstand, som ved Fourageringen især skulde inddrives, var Halm, hvoraf saameget som muligt ønskedes, og at Hø ikkun skulde tages, naar Halm ikke kunde opdrives i tilstrækkelig Mængde. Til Transport af det Inddrevne havde Vognparken i Slesvig faaet Ordre til at afgive 200 Vogne til 2den Brigade og 100 til Oberstlieutenant Freieslebens Commando; forsaavidt det tildelte Antal Vogne ikke maatte være tilstrækkeligt til Transporten af det forefundne Quantum Halm, skulde Vogne tages paa Stedet; de læssede Vogne skulde strax dirigeres tilbage til Slesvig under behørig Escorte.

Til den i Dispositionen fastsatte Tid satte Afdelingerne sig i Bevægelse fra deres Mødeopstillinger. 13de Linie-Bataillon var bleven afgivet til Oberstlieutenant Freieslebens Commando, der desuden bestod af 1 Escadron af 3die, 1 af 5te og 2 Escadroner af 6te Dragon-Regiment samt 10de Batteri (Wegener); 4de Brigade havde erholdt tildelt 1ste Gardehusar-Escadron, 2den Brigade 4de Escadron af 4de Dragon-Regiment; det af Reserveartilleriet afgivne 4de Batteri (Marcussen) var blevet attacheret 2den Brigade.

Af 4de Brigade havde 6te Reserve-Bataillon under Oberstlieutenant la Cour Avantgarden, til hvilken endvidere 4 Kanoner og 1 Deling Husarer vare blevene afgivne; derefter fulgte i behørig Afstand 2det Jægercorps, 11te Linie-Bataillon, det andet Halvbatteri, 5te Reserve-Bataillon og endelig Resten af Husar-Escadronen; 9de Linie-Bataillon, der først denne Dags Morgen blev afløst paa Forpost af en af 6te Brigades

Afdelinger, stødte først senere S. for Brekendorf til Brigaden. Da Sikkringsdele vare blevne udsendte, af hvilke Terrainet afsøgte i en Afstand af c. 1000 Skridt til begge Sider af Vejen, gik Marchen kun langsomt, og Klokkeren var over 7, før Avantgarden naaede Brekendorf. Her erfarede man, at Byen allerede var afsøgt, og at Egnen holdtes under Observation af en af vore Forposter udsendt Infanteri- og Cavaleripatrouille, samt at en større, fjendlig Cavaleripatrouille nærmede sig Byen; forinden Avantgardens Cavaleri kunde sendes imod den, trak Patrouillen sig imidlertid tilbage og var snart ude af Sigte. Efterat Brekendorf var passeret, og mindre Cavaleripatrouiller vare afsendte dels over Ramstorf og Nordby til Chausseen, dels ad Vejen til Ahlefeld, opmarcherede Brigaden i 2 Træfninger, nemlig i 1ste Træfning: 6te Reserve-Bataillon og 11te Linie-Bataillon, formerede i Compagnicolonner i 2 Linier henholdsvis tæt V. og tæt Ø. for Vejen til Steinsiek, og 2det Jægercorps til Venstre af sidstnævnte Bataillon paa Vejen til Ahlefeld; paa selve Vejen til Steinsiek noget bag 6te Reserve-Bataillon de 4 Kanoner under Bedækning af den halve Del af denne Bataillons 4de Compagni. I 2den Træfning formerede i Bataillonscolonner: 9de Linie-Bataillon V. og 5te Reserve-Bataillon Ø. for Vejen til Steinsiek; paa selve denne Vej Batteriets 4 andre Kanoner og bag disse Husar-Escadronen.

Kl. omtrent 8 skete Fremrykningen fra denne Stilling i Overensstemmelse med Dispositionen i 3 Colonner, idet højre Fløjcolonne, bestaaende af 6te Reserve-Bataillon, 4 Kanoner og 1 Deling Husarer. fulgt af 2den Træfning, gik frem langs Vejen til Steinsiek, 11te Linie-Bataillon i Terrainet Ø. for denne Vej i Retning af Skoven V. for Friedrichshof, og 2det Jægercorps med 1 Deling Husarer dirigeredes

til Ahlefeld for derfra at rykke frem over Friedrichshof. Efterat de 2 førstnævnte Colonner vare naaede frem til Vejen mellem Ramstorf og Ahlefeld, blev der imidlertid atter gjort Holdt for at give 2det Jægercorps Tid til at indtage sin Plads i Fægtninglinien, og indtil Ramstorf og Oxlev med de derværende smaa Skovpartier kunde blive afsøgte, hvilket udførtes af en Del af 6te Reserve-Bataillons 4de Compagni, samt for at afvente Melding om, at Forbindelse var tilvejebragt med den ad Chausseen fremrykkende Colonne.

Imidlertid havde 2den Brigade taget Stilling med 3die Reserve-Jægercorps, 2 Kanoner af 11te Batteri (Just) og $\frac{1}{2}$ Deling Dragoner paa Højderyggen tæt S. for Brekendorf og med 5te Linie-Bataillon, 4 Kanoner af Batteriet Just og 4de Batteri (Marcussen) under Bedækning af 1 Compagni af 2den Reserve-Bataillon paa Højderne tæt N. for den nævnte By. 3 Compagnier af 12te lette Bataillon under Capitain C. K. Møller med 2 Kanoner af Batteriet Just og $\frac{1}{2}$ Deling Dragoner sendtes til Ramstorf og Oxlev for at besætte Passene dersteds, fouragere i disse Byer samt i Nordby og ved Cavaleripatrouiller at holde Forbindelse med Colonnen paa Chausseen. Til Ahlefeld beordredes 2 Compagnier af 2den Reserve-Bataillon med $\frac{1}{2}$ Deling Dragoner under Capitain Nielsens Commando for at dække Fourageringen i denne By, der skulde foretages af $\frac{1}{2}$ Compagni af samme Bataillon. Til Fouragering i Aschepel afgik endelig $\frac{1}{2}$ Compagni af 2den Reserve-Bataillon og $\frac{1}{2}$ Deling Dragoner, hvilken sidste tillige skulde patrouillere til Ahlefeld og Damdorf. 1 Compagni af 12te lette Bataillon og 1 Deling Dragoner vare afgivne som fast Escorte for de til Fourageringen bestemte Vogne.

Kl. henad 10, efterat man havde erholdt Vished om, at intet Fjendligt fandtes i Ramstorf og Oxlev, og Meldinger vare indtrufne om, at Forbindelsen over-

alt var tilvejebragt, fortsatte 4de Brigade sin Fremrykning. Af 6te Reserve-Bataillons i forreste Linie værende Compagnier var 3die Compagni blevet trukket Ø. for Vejen, medens 2det Compagni holdt sig paa dennes vestlige Side; 1ste Compagni, til hvilket den Del af 4de Compagni, der havde afsøgt Ramstorf og Oxlev, havde sluttet sig, fulgte som Reserve ad selve Vejen, ligeledes Husardelingen og de 4 Kanoner med deres Bedækning. Af 11te Linie-Bataillon holdt 1ste Compagni Forbindelsen med 6te Reserve-Bataillon, medens 2det Compagni gik frem gennem Skoven V. for Friedrichshof; 3die og 4de Compagni fulgte som Reserve Vest om Skoven, men havde fremsendt $\frac{1}{2}$ Compagni som Blækere for at udfylde et mellem de forreste Compagnier opstaaet Interval. 2det Jægerkorps havde efterladt sit 2det Compagni ved Indgangen til Skoven Ø. for Friedrichshof og gik med 1ste og 3die Compagni i forreste Linie og 4de Compagni i Reserve frem gennem den nævnte Skov og Gaard, førstnævnte Compagni længst mod Vest; af 4de Compagni maatte dog den halve Styrke under Commando af Lieutenant Beissenherz udsendes for at afsøge den østligste Del af Skoven. Husardelingen, der anvendtes til at søge Forbindelsen med 1ste Brigade, hvilket ogsaa naaedes Kl. omtrent 10, holdtes under Fremrykningen fra Ablefeld paa Grund af det stærkt couererede Terrain ganske tilbage. Den Afdelingerne givne Ordre gik ud paa, at de skulde rykke frem imod Overgangsstederne over Sorgen for at recognoscere Fjendens styrke og Stilling dersteds samt indtil nærmere Ordre at holde Fjenden fast her, medens Fourageringen foretoges af de bagved værende Troppeafdelinger. Ved teinsiek og i Skovene ved Friedrichshof stødte man paa fremskudte, fjendlige Patrouiller, der kastedes tilbage til de af Fjenden besatte Retranchements paa

Højderne N. for Stentenmühle og ved den sydligste Del af nævnte Skove, hvor der snart udspandt sig en levende Fægtning. I denne Fjendens offensive Besættelse af Passene maa vel nærmest Grunden søges til, at Overcommandoens Bestemmelse om kun at foretage et Skinangreb paa Passene ikke kom til Udførelse, men at Kampen fra først af fik et større Omfang, der efterhaanden ledede til selve Passenes Forcering.

Den fjendlige Besætning af Stentenmühle bestod, som vi have seet, af 3die Compagni af 2det Jægercorps; af denne Styrke stod $\frac{3}{4}$ Compagni N. for Passet, S. for dette $\frac{1}{4}$ Compagni. For at erfare om Fjenden maatte have Artilleri i Forskandsningerne, hvorpaa det i den ene af disse anbragte Skydeskaar syntes at tyde, og for om muligt at drive Fjenden ud af dem lod Oberstlieutenant la Cour 2 Kanoner kjøre op paa en Højde tæt S. for Steinsiek paa den østlige Side af Vejen og beskyde Forskandsningerne, hvorfra de fjendelige Jægere havde rettet en heftig Ild mod vore fremrykkende Tropper. Samtidigt hermed lod Major Jacobsen, der førte 6te Reserve-Bataillons Skyttekjæde, 2det Compagnis Skytter foretage en Svingning til Venstre henimod Aaløbet for at flankere den nærmeste Forskandsning; denne Bevægelse støttedes af 9de Linie-Bataillons 4de Compagni, der for en Tid sendtes frem paa 6te Reserve-Bataillons højre Fløj, hvorimod den øvrige Del af førstnævnte Bataillon i Forening med 5te Reserve-Bataillon som 2den Træfning og under Major Scharffenbergs Befaling tog Stilling N. for Steinsiek paa begge Sider af Vejen; noget senere udviklede begge Batailloner sig i Compagnicolonner, hver med 1ste og 2det Compagni i forreste Linie. Efterat den nævnte Svingning var udført, og Kanonerne havde gjort 15 Kugleskud mod Forskandsningerne, lod Oberstlieutenant la Cour Ilden standse og gav sine forreste Compagnier Signal til Angreb, i hvilket ogsaa 110

Linie-Bataillons 1ste Compagni deltog. Fjenden, der, da han saa sig enfleret, havde begyndt at trække sig ud af Forskandsningerne, oppebiede imidlertid ikke Angrebet, men trak sig heftigt forfulgt tilbage over Passet, hvis yderligere Forsvar maatte opgives, og derfra til den S. for Aaløbet liggende Skov (Duvenstedter Røgen). Ogsaa derhen blev Fjenden forfulgt af 6te Reserve-Bataillons 2det Compagni, hvis Commandeur, Capitain Hammeleff, ved den Lejlighed blev dødeligt saaret; Compagniet kastede de fjendlige Tirailleurer tilbage fra Skovkanten og trængte ind i Skoven, men blev ikke længe efter ifølge Ordre fra Brigaden kaldt tilbage til den nordlige Side af Passet, der desuden holdtes besat af 6te Reserve-Bataillons 3die og 11te Linie-Bataillons 1ste Compagni. Ved denne Tid saaes en fjendlig Styrke, der ansloges til 1 Compagni, kommende fra Duvensted at rykke frem mod Stentenmühle med sin Blænkerkjæde i de smaa Kratpartier og bag Hegnene paa den sydlige Side af Aaløbet vestligt for Defileet, og Oberstlieutenant la Cour lod derfor sit 1ste Compagni rykke frem i vestlig Retning og besætte den nordlige Side af Aaløbet. Det var en Del af det slesvig-holstenske 2det Jægercorps's 2det Compagni, der fra Duvensted var ilet til Undsætning og havde fremsendt sin halve Styrke i den ovenfor nævnte Retning, medens den øvrige Del af Compagniet dirigeredes mod Duvenstedter Røgen og i Forening med 3die Compagni gik frem igjennem Skoven, der netop forlodes af vore Tropper, og besatte dens nordlige Udkant; ogsaa andre Tropper af den fjendlige Avantgarde ankom efterhaanden og stilledes som Soutiens dels her, dels nærmere henimod Bistensee, saaledes Halvdelen af 2det Jægercorps's 1ste Compagni, 1 Compagni af 1ste Bataillon, 2 Compagnier af 3die Jægercorps og 2 Compagnier af 12te Bataillon. Engage-

ed 2 Kanoner og en halv Snes
erstlieutenant Henckel, frem mod
3die Compagni af 3die Reserve-
em over Hütten og Aschepel som
ander Oberstlieutenant Lorentzens
Oberstlieutenant Coch med 3die
ner og $\frac{1}{2}$ Deling Cavalieri diri-
for Friedensthal for at dække ven-
Ankomsten til Damdorf, N. for
s Hovedstyrke tog Stilling, ud-
nant Henckel med 1ste Reserve-
edelen af 4de Dragon-Regiments
ecognoscering af Gross og Klein
ensee. Oberstlieutenanten gik selv
ompagni og Cavaleriet frem til Bi-
ra udsende Patrouiller i sydøstlig
s 2det Compagni dirigeredes fra
Wittensee, hvorfra det skulde pa-
Wittensee og tillige sætte sig i For-
ægercorps; 3die Compagni endelig
e. $\frac{1}{4}$ Mil S. for Damdorf ved Vejen
see og Bistensee liggende Gaarde
fra ligeledes til Klein Wittensee,
et holdt sig i Forbindelse med
Intetsteds traf man paa Fjenden.
lækning havde efter at være an-
ed Pletterberg delt sig i 2 Co-
utenant Coch med Corpsets 1ste
Artilieriet og Cavaleriet var slaaet
sefeld, medens de 2 andre Com-
mando af Capitain Krey rykkede
ss Wittensee. Opad Formiddagen
ndtaget en Stilling med venstre
d, langs en Del af Ekernferde-
derfra Nord om Brandenhorst i

om
ød
for
d-
er-
d-
let
e-
ns
ae
aa
og
ke
at
te
re
e-
ar
en
ae
a-
a-
le
nt
en
en
-
ed
d
le
e,
2
er
st
n
on
l-
le
es
te
af
en,
f.
on
ne
et
le
er
lt
m
er
en
de
le
ie
te
in
af
t-
u
g,
te
rt
d
-
e,
ra
lt
-
Størstedelen ophørt,
es Stilling kun ved
Egnen V. for De-
ntenmühle blev be-
te Linie-Bataillon
en, medens nævnte
stode i Reserve paa
de Højder. I de
antræer bestaaende
ndelsen med 2det
toget efter, at den
ede man atter at
hvis Fremrykning
d af det paa sine
omme Terrain, som
de den haardnakkede
compagni gjorde fra
anlagte Retranche-
if Corpsets 1ste og
and og L. A. Stricker,
Overgangsstederne,
ligste, var Lieute-
nderlagte Halvcom-
af det Sted, hvor
t det var hans Agt
gaae frem i Ryggen
ssted for muligen
der endnu befandt
og Dybde fandtes
en maatte opgives;
te passerede dersteds
halvcompagniet diri-
mod et S.Ø derfor
des tilbage. Ogsaa de
len havde sat sig fast,
ne af de over Over-

Retning af Damdorf. Patrouiller vare blevne udsendte dels over Gosefeld, dels henimod Haby, der fandtes besat af Fjenden, og mod Gross Wittensee, ved hvilken sidstnævnte By der vexledes nogle Skud med en fjendlig Patrouille, uden at dette dog medførte noget Tab. — Oberstlieutenant Lorentzens Commando havde efter at være passeret Hütten og Aschepel, hvor man traf paa Sikkringsdelene af de til Fourageringen i denne By afsendte Tropper, fortsat Marchen til henimod den N. for Ahlefeld liggende Skov; paa Højderne dersteds indtoges en Stilling, hvorfra Patrouiller sendtes frem til Ahlefeld.

I den anførte Stilling forblev Brigaden, indtil den Kl. omtrent 3 modtog Ordre til at gaae tilbage til sin Bivouakstilling. Den Oberstlieutenant Coch underlagte Styrke gik directe tilbage til Østerby, hvorimod de 2 andre fremsendte Commandoer først droges til Damdorf og derfra i Forening med Brigadens Hovedstyrke fortsatte Tilbagemarchen under Dækning af de 2 Compagnier af 5die Reserve-Bataillon; Marchen iværksattes, uden at man foruroligedes af Fjenden, der dog lod sig til Syne paa Hüttener Berge. Efterat den tidligere havde Forpoststilling atter var indtaget, rykkede Brigaden Kl. omtrent 7 Eftermiddag ind i Bivouakstillingen ved Kokkendorf.

Fjendens Tab paa denne Dag angives til:

Af Faldne eller kort efter døde af deres Saar:

» Officerer, 5 Underofficerer og Menige.

Af Saarede: 1 do., 13 do. » do.

4 Menige faldt usaarede i Fangenskab. Officeren henhørte til 10de Bataillon og blev saaret ved Sorgbrück, Resten af Tabet faldt paa 2det Jægercorps.

Tabet i Fægtningen den 8de August.

Tabet paa vor Side var:

Af Faldne eller kort efter døde af deres Saar:

1 Officer, 1 Underof. og 16 Undercorp. og Menige.
 Af Saarede: 3 do., 6 do. " 37 do. " do.

Af de Faldne faldt 1 Underofficer og 8 Menige i Fjendens Hænder, af Saarede 1 Underofficer; 5 Menige bleve fangne usaarede.

Vort totale Tab var altsaa: 4 Officerer, 7 Underofficerer og 58 Undercorporaler og Menige. Naar undtages 1 Underofficer og 2 Menige, der bleve saarede ved Sorgbrück, faldt hele Tabet paa 4de Brigade.

Den faldne Officer var:

Capitain P. H. Hammeleff af 6te Reserve-Bataillon.

De andre saarede Officerer vare:

Capitain L. A. R. Stricker af 2det Jægercorps.

Lieutenant O. A. Schøning af do. do.

Lieutenant J. E. Beissenherz af do. do.

Detaillet Tabsliste findes under Bilag 2. —
 I Fægtingen ved Sorgbrück bleve 3 Heste saarede.

I sin Rapport til Overcommandoen anførte General de Meza, at Recognosceringen havde vist, at Fjenden kun med en Linie af Forposter havde besat Sorgen fra Sorgbrück til Bistensee, og at de i denne Linie beliggende Defensivværker ikke tydede paa, at Fjenden var betænkt paa et alvorligt Forsvar af Sorglinien.

Ved Fourageringen indbragtes til Slesvig af 2den Brigade 190 Læs Halm og 12 Læs Hø, af Oberstlieutenant Freieslebens Commando 101 Læs Halm og Hø.

Paa fjendlig Side kunde de Højtcommanderende vel neppe være i Tvivl om den stedfundne Fægtnings Maal og Beskaffenhed, og skjøndt de derfor ikke kunde tillægge denne Fægting nogen særlig Betydning, gjorde dog deres Troppers, navnlig 2det Jægercorps's gode For-

hold et særdeles gunstigt Indtryk paa dem, saaledes navnlig ogsaa paa General Willisen, som det vil sees af hans under Bilag 3 anførte »fünfter Armeebericht.«

Fra nu af trængte tillige den Tanke sig efterhaanden mere og mere frem, at Stillingen bag Sorgen og mellem Bisten- og Wittensee var at tillægge Betydning ikke alene som en gunstig Forpoststilling, men at det vilde kunne lykkes at omdanne og forstærke den saaledes, at den vilde kunne tjene som en første Forsvarsstilling under et alvorligere Angreb, en Tanke, der fandt sit Udtryk i de Dispositioner, som ikke længe efter bleve truffene, og i de Befalinger, som efterhaanden bleve givne til at forstærke denne Stilling ved fortificatoriske Arbejder, og som senere ville blive nærmere omtalte. Iøvrigt ventede man, at der den 9de August vilde paafølge et almindeligt Angreb paa Stillingen. 5te Jægercorps var blevet kaldt fra Kiel med Undtagelse af 1 Compagni, der forblev der, Tropperne mødte ved Daggry paa deres Allarmpladser, og Broen ved Sorgbrück blev i den tidlige Morgenstund sprængt i Luften, ligesom der ogsaa blev givet Befaling til at afbryde Broen ved Stentenmühle. I Troppernes Stilling foretoges der dog endnu i de nærmeste Dage kun mindre Forandringer. Den Escadron af 2det Dragon-Regiment, der tidligere havde bivouakeret ved Sorgbrück, blev, da dens Opstilling der efter Broens Sprængning maatte ansees for unyttig, draget til Lohe — en Feltvagt holdtes dog vedblivende N. for Sorgen —, og den der henlagte Escadron af 1ste Regiment forlagt til Förden; 1 Compagni af 5te Jægercorps blev underlagt Cavaleri-Brigaden og forlagt til Hohn, hvorfra Commandoer afgaves til Besættelse af Overgangsstedet ved Tetenhusen samt af Christiansholm. Bevogtningen af Strækningen fra Sorgbrück til henimod Duvenstedt overtoges vedblivende af 3die Halvbrigade, der med 1 Af-

deling af 10de Bataillon holdt Sorgbrück og Sorgwold besatte, medens denne Bataillons anden Afdeling var henlagt til Ahrensted og 14de Bataillon til Rikkert. Avantgarde-Brigaden indtog den 9de følgende Stilling. Af 2det Jægercorps, der efter den 8de om Aftenen at være afløst af 12te Bataillon atter overtog Forposttjenesten paa Linien fra Duvensted til Bistensee, kom 1 Compagni til Duvensted, hvor der tillige henlagdes 1 Escadron og 1 Compagni til Stentenmühle, medens 1 Compagni havde Bevogtningen af de østligere Overgange og 1 Compagni endelig stillede bag dette som Repli; 12te Bataillon, 1 Compagni af 3die Jægercorps og 2 Kanoner henlagdes dels til Bunge, hvor Brigadens Stabskvarter toges, dels i Bivouak der i Nærheden og overtog Bevogtningen af Terrainet mellem Bistensee og Wittensee; 2 Compagnier af 3die Jægercorps og 1 Escadron kom til Bünstorf, og 1ste Bataillon samt Batteriets 6 øvrige Kanoner indtog en Bivouak ved Neu Duvensted; 1 Compagni af 3die Jægercorps stod som tidligere i Sehested. — 1ste Halvbrigade forblev som Soutien for Avantgarden ved Schulendamm og belagde tillige Moor, Borgsted, Schirnau m. m.

Fægtningen den 8de blev paa Grund af vore Troppers pludselige Tilbagegang og den Omstændighed, at de havde maattet lade endel Døde og Saarede tilbage paa Kamppladsen, paa fjendlig Side overalt gjennem Skrift og Tale betegnet som en af Avantgarden bestaaet sejrrig Fægtning, og Troen derpaa vakte megen Glæde saavel i Hæren som i hele Landet og bidrog ikke lidet til at styrke Troppernes Mod og for en Tid at svække det uheldige Indtryk, som de vesterpaa forefaldne Begivenheder, navnlig Frederikstads Indtagelse, havde fremkaldt. Det er til disse Begivenheder Fremstillingen nu skal vende sig.

Som berørt, havde 3die Brigade den 6te August Kl. 4 om Morgenen sat sig i Marche fra Bivouaken

ved Nykro ad Vejen over Sylvested til Treja; foruden <sup>Corpsets Bevæ-
gelsér den 10te
August.</sup> 3die Bateria (Glahn) var 2den Escadron af 6te Dragon-Regiment bleven attacheret Brigaden, ligeledes 5te Ingenieurdeling og et Brotrain, begge underlagte Ingenieurcapitain Schrøder; Brigadens i Sylvested posterede Compagni blev afløst af 3die Compagni af 4de Forstærknings-Bataillon, og istedetfor 4de Reserve-Bataillon blev 1 Compagni af 5te Reserve-Bataillon afgivet som Bedækning for Reserveartilleriet. Ved Ankomsten til Treja Kl. 7³/₄ Formiddag toges en Opstilling, medens den 75 Alen lange afbrudte Bro istandsattes ved 5te Ingenieurdelings Foranstaltning og under Dækning af en mindre Jæger- og Cavaleriafdeling, der sendtes frem over det tætved værende Vadested og over en mindre, for Infanteri passabel Dæmning. Da Broens Istandsættelse antoges at ville medtage 4 Timer, søgte man at benytte Tiden til at indhente Efterretninger om, hvorvidt Husum var besat af Fjenden eller ikke, men disse Efterretninger vare modsigende, og nogen nøjere Underretning erholdt man ikke. Kl. 12 Middag var Broen færdig, og Kl. 1 rykkede en Avantgarde, bestaaende af 1ste Jægercorps, 6te Linie-Bataillon, ¹/₂ Escadron og 4 Kanoner, Alt under Commando af Major Wilster, frem ad Vejen til Husum; 1 Compagni af 7de Linie-Bataillon gik samtidigt med Avantgarden over Broen for at afsøge den N. for Vejen liggende Skov. Under Marchen erholdt man gjennem Rejsende Underretning om, at Husum ikke var besat af Fjenden, og Kl. 7 Eftermiddag rykkede Fortravet, bestaaende af 2 Compagnier af 1ste Jægercorps, 1 Deling Dragoner og 2 Kanoner, under Commando af Major Nissen ind i Byen, der besattes, medens Avantgardens øvrige Styrke foreløbigt havde taget Stilling ved Holager Ø. for Byen. Major Wilster lod nu ogsaa de 2 andre Jægercompagnier og Resten af Cavaleriet rykke ind i Byen, hvor-

imod 3 Compagnier af 6te Linie-Bataillon og de 4 Kanoner indtog en Bivouak udenfor Byen, og det fjerde Compagni af Bataillon en med nogle faa Dragoner efterlodes ved Holager for at observere Terrainet mod Syd og Sydøst. Hs. Majestæt Kongens Proclamation og den commanderende Generals offentlige Bekjendtgjørelser meddeltes de deputerede Borgere og øvrige Indvaanere, hvorefter de fornødne Foranstaltninger med Hensyn til Belejringsstilstanden bleve truffene. Samtlige Embedsmænd vare flygtede med Undtagelse af Landfoged Adler, der den følgende Dag afsendtes til Slesvig; derhen sendtes ligeledes nogle faa forefundne Vaaben og Faner.

Medens Avantgarden rykkede mod Husum, var Hovedcorpset efter foreløbigt at have efterladt Ammunitions- og Bagagecolonnen samt Brotrainet under Bedækning af 1 Compagni af 4de Reserve-Bataillon ved Treja paa den østlige Side af Trenen afmarcheret til Vester Orsted, hvor det tog en Opstilling mod Vest og Syd med 1 Compagni fremsendt mod Wittbek for at komme i Forbindelse med den fra Hollingsted til Ostenfeld fremrykkede Styrke. Efter Oberst Schepelerns Ordre var nemlig Major Bonnez, der var bleven afløst ved Hollingsted af Oberstlieutenant Hindenburg*), som med 2den lette Bataillon og 2 Kanoner af 1ste Batteri (Lumholtz) besatte Passet, Kl. 9 $\frac{1}{2}$ om Formiddagen afmarcheret over den retablerede Bro over Trenen mod Ostenfeld med de 3 Compagnier af 1ste Reserve-Jægercorps og de ham ligeledes underlagte 3 Compagnier af 4de Forstærknings-Bataillon; da Broens Istandsættelse imidlertid endnu ikke var fuldendt saavidt, at den kunde passeres af Artilleri, fulgte 2 Kanoner af 1ste Batteri (Lumholtz), som ligeledes vare blevne

---

*) Da 1ste Forstærknings-Bataillon var paa Forpost, var 2den lette Bataillon istedetfor bleven beordret til Hollingsted.

underlagte Major Bonnez, først en Timestid senere efter under Bedækning af en Del af det i Hollingsted værende Cavaleridetachment, der dog retournerede til Hollingsted efter at have escorteret Kanonerne til midtvejs mellem Hollingsted og Ostenfeld, hvor Major Bonnez foreløbigt havde ladet 4de Forstærknings-Bataillon forblive for at følge med Kanonerne til Ostenfeld. Kl. henad 7 om Eftermiddagen blev ifølge en fra Oberst Schepelern modtagen Ordre 2det Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps pousseret frem til Oldersbek og Corpsets 2 andre Compagnier echelonerede paa Vejen mellem denne By og Ostenfeld, tæt S. for hvilket Sted hans øvrige Styrke havde taget Stilling. — Efter at have modtaget Avantgardens Melding om, at den var rykket ind i Husum, lod Oberst Schepelern Kl. omtrent 9 om Aftenen sit Hovedcorps sætte sig i Marche til Ostenfeld, hvor det indtraf henad Midnat og indtog en Bivouakstilling S. Ø. for Byen. Major Bonnez gaves Ordre til at overtage Forposttjenesten med den ham underlagte Infanteristyrke og til den Ende at besætte Oldersbek og Rantrum med 1½ Compagni, Winternert og Rott hver med 2 Compagnier og at fremsende den nødvendige Besætning til Færgestederne over Trenen, nemlig til Schwabsted Færge 1 Officer og 60 Mand, til Hude 1 Officer og 20 Mand og en lignende Styrke til Fresendelf. Igjennem disse Vagter, der naaede deres Bestemmelsessteder om Morgenen den 7de uden at støde paa Fjenden, erfarede man, at alle Færger og Baade allerede for flere Dage siden vare blevne førte til Frederikstad.

Den oprindelige Tanke, at angribe Frederikstad den 7de om Morgenen, havde paa Grund af Omstændighederne maattet opgives, men Natten igjennem var Staben i travl Virksomhed med at træffe de fornødne Dispositioner for den følgende Dag Major Wilster

erholdt Ordre til med Jægercorpset, den halve Escadron og Halvbatteriet at støde til Hovedstyrken, hvorimod 6te Linie-Bataillon befalede at forblive i og S. for Husum og udstille Forposter bag Milde Aa over Mildsted. Det blev besluttet at danne en Avantgarde, bestaaende af 7de Linie-Bataillon, de 3 disponible Compagnier af 4de Reserve-Bataillon, 4 Kanoner af 3die Batteri (Glahn) og de 2 Kanoner af 1ste Batteri (Lumboltz) under Bedækning af $\frac{1}{2}$ Compagni af 8de Linie-Bataillons 1ste Compagni samt endelig Ingenieurdelingen; Avantgarden stilledes under Commando af Oberstlieutenant Helgesen, hvem Capitain Hoffmann blev attacheret, og dens Hverv skulde være at bemægtige sig Frederikstad, medens Corpsets Hovedstyrke indtog en Stilling ved Schwabsted og Ramsted. Da man ikke havde kunnet erholde paalidelige Efterretninger om Fjendens Styrke i Frederikstad, idet denne angaves at være fra 500 til endog nogle tusinde Mand, og da det var at forudsee, at Angrebet paa Byen fra den vestlige Side vilde kunne komme til at koste meget, og dets Udfald endog vilde blive usikkert under Forudsætning af, at der var en nogenlunde tilstrækkelig Besætning i Byen, var man betænkt paa at bringe saadanne Bevægelser til Udførelse, som kunde bibringe Fjenden grundet Frygt for sin Retraite. Besætningen i Hollingsted blev derfor anmodet om at cooperere med Corpset ved nogen Tid, forinden Angrebet paa Frederikstad fandt Sted, at udføre et Skinangreb mod den fjendlige Stilling ved Wolde, der navnlig skulde beskydes af Artilleriet; Tiden for Fremrykningen bebudedes nærmere averteret. Til samme Tid var det Hensigten at sende Afdelinger frem til Fresendelf og Hude, som der skulde foretage saadanne Bevægelser og træffe saadanne Foranstaltninger, som kunde lade Fjenden troe, at man paa disse Steder tilsigtede en Overgang og vilde slaae Bro.

Den 7de August Kl. 6 om Morgenen satte Corpset sig i Marche fra Bivouakstillingen ved Ostenfeld over Winnert til Lehmsiek; ved Winnert stødte 1ste Jægercorps med den halve Escadron og Halvbatteriet atter til Hovedcorpset. Efter Ankomsten til Lehmsiek, Kl. omtrent 10 Formiddag, bleve alle foreløbige Foranstaltninger truffet med Hensyn til den Bivouakstilling, Corpset var blevet beordret til at indtage dersteds; de ved Treja efterladte Traincolonner beordredes frem til Wittbek. Natten havde været regnfuld, og Tropperne vare meget udmattede saavel paa Grund af de anstrængende Marcher, som fordi de manglede ordenlig Forplejning, da der under de stedfindende Forhold ikke havde kunnet vindes Tid til at koge, og det ansaaes derfor nødvendigt at lade dem gjøre et længere Holdt, forinden Fremrykningen mod Frederikstad kunde finde Sted. Først Kl. 3 $\frac{1}{4}$ Eftermiddag, efterat en Afdeling Dragoner under Lieutenant Schroll var bleven sendt forud for at recognoscere, afmarcherede Avantgarden for over Ramsted at rykke frem mod Frederikstad og sætte sig i Besiddelse af denne By. Af Hovedstyrken fulgte 1ste Jægercorps efter til Ramsted, i og foran hvilken By det tog Stilling, 1 Compagni afsendtes til hvert af Færgstederne ved Fresendelf og Hude for at demonstrere ved disse Overgangspunkter, 1 Compagni blev efterladt til Bevogtning af Bivouaken, og den øvrige Del af Styrken indtog en Stilling ved Schwabsted. Samtidigt med at Avantgarden brød op, sendtes Melding derom til Besætningen i Hollingsted med Tilføjende, at man ventede at naae foran Frederikstad mellem Kl. 7 og 8 Eftermiddag.

Iblandt den fjendlige Besætning i Frederikstad havde allerede den 5te om Aftenen det Rygte udbredt sig, at Husum var bleven besat af danske Tropper. En den 6te August tilbagevendende Patrouille havde

Corpsets Bevægelse den 7de August; — Indtagelsen af Frederikstad.

bekræftet dette Rygtes Sandhed og ligeledes berettet, at Ostenfeld, Winnert og omliggende Landsbyer vare stærkt besatte af danske Tropper, hvilket ogsaa stemmede med flere udsendte Spioners Udsagn; det hed sig fremdeles, at ogsaa Schwabsted var bleven besat, og at der agtedes slaaet Bro der, men nøjere Underretning om vore Troppers Styrke og Hensigter havde ikke kunnet erholdes. Den Øverstbefalende i Frederikstad, Capitain Schøning, havde ved disse Efterretninger seet sig foranlediget til endnu den 6te*) at detachere 2 Pelotons af det i Frederikstad henlagte Compagni til Seeth med Ordre til hyppigt at patrouillere mod Trenen og paa flere Steder gennemstikke den fra Overgangsstedet ved Schwabsted førende Vej. Hele den Capitain Schøning underlagte Styrke var altsaa fordelt paa følgende Maade:

I Frederikstad $\frac{3}{4}$ Compagni Jægere og 2 3 Pds. Kanoner,

i Seeth $\frac{1}{4}$ Compagni Jægere,

i Norderstapel 3 Pelotons Jægere,

i Wolde 3 Pelotons Jægere, 80 Mand Infanteri, 24 Pionerer, 2 6 Pds. og 2 3 Pds. Kanoner,

i Bergenhusen 2 Pelotons Jægere og ved Sandschleuse 80 Jægere.

I Tilfælde af, at Frederikstad og Wolde bleve angrebne, var det befalet, at begge disse Punkter

---

*) Saavel denne som nys anførte Tidsangivelser ere tagne af de fra fjendlig Side foreliggende Beretninger. Sammenholder man imidlertid hermed de ovenfor fremstillede, paa vor Side forefaldne Troppebevægelser, forekommer det sandsynligt, at de modtagne Efterretninger om en tilsigtet Broslagning først kunne være indløbne den 7de August, og at det rimeligvis ogsaa først er paa denne Dag, at Detacheringen til Seeth har fundet Sted.

haardnakket skulde forsvares, og hvis Angrebet skete samtidigt, at da 2 Pelotons af Reserven i Norderstapel skulde tage Stilling ved Holzkathen, medens det tredie Peloton og de 2 Pelotons i Seeth skulde rykke frem til Trenen for at imødegaae et muligt Overgangsforsøg ved Schwabsted eller Hude. Blev man tvunget til Retraite, da skulde Besætningen i Frederikstad om muligt gaae tilbage over Ejderen, Styrken i Seeth trække sig tilbage enten paa Frederikstad eller paa Süderstapel og den øvrige Besætning i det Stapelholmske enten over Süderstapel og Ejderen eller over Stensluse, hvilket sidste Punkt dog i hvert Fald maatte søges holdt, saalænge man ikke blev nødt til at opgive Sandschleuse.

Med Arbejdet paa Palissaderingen foran den vestlige Indgang til Frederikstad var det trods Capitain Schønings indtrængende Opfordring til Byens Magistrat gaaet langsomt; den 7de bleve imidlertid flere Arbejdskræfter opbudte, saa at man kunde haabe, at Arbejdet vilde være endt denne Dags Aften. At et Angreb paa Frederikstad var forestaaende, havde man dog ingenlunde ventet, tvertimod troede Capitain Schøning, at det var de danske Troppers Agt at sætte sig i Besiddelse af Stapelholm og til den Ende at angribe Wolde og forcere Overgangen ved Schwabsted; Patrouiller synes heller ikke at have været fremsendte paa denne Dag fra Frederikstad ad Ramsted til, saa at Melding om vore Troppers Fremmarche ikke naaede den Øverstcommanderende, forinden de allerede stærkt havde nærmet sig Frederikstad.

Af Oberstlieutenant Helgesons Colonne dannedes Fordækningen af 7de Linie-Bataillon; 4de Compagni under Capitain S. Schack havde Fortroppen, som Soutien for denne fulgte i nogen Afstand 3die Compagni under Lieutenant Hammer og dernæst som

Hovedreserve 1ste og 2det Compagni henholdsvis under Capitainerne Christiani og N. Kühle. Efter Udsagn af Beboerne i Ramsted havde der ingen fjendlige Patrouiller været der siden den foregaaende Dag, og de Efterretninger, man efterhaanden havde erholdt, lode neppe Tvivl om, at det kun var mindre, fjendlige Afdelinger, der holdt Frederikstad og Stapelholm besatte. Kl. noget over 6¹/₄, da Colonnen havde naaet Egnen ved Herrenhallig, erholdt Oberstlieutenant Helgesen Melding fra den omtalte, mindre Dragonafdeling om, at det vestre Trededige var besat af Fjenden, og at der var anbragt en Palissadering foran den vestlige Indgang til Byen; den nævnte Dragonafdeling havde nemlig nærmet sig det Sted, hvor det vestre Trededige støder til Diget mellem Ramsted og Koldenbüttel, da det blev beskydt af en Snes Jægere, som Capitain Schøning havde sendt frem imod den for at kaste den tilbage ad Schwabsted til, endnu inden han havde faaet nogen Melding om vor Colannes Fremrykning mod Frederikstad. Ved Herrenhallig gjorde Oberstlieutenant Helgesen et kort Ophold, under hvilket han ved en Bonde afsendte en Opfordring til Byens Præsident om at søge at formaae den derværende Besætning til at trække sig ud af Byen med Tilkjendegivelse af, at Oberstlieutenanten i modsat Fald vilde see sig nødsaget til at anvende saadanne Midler, der vilde være faretruende for Byen; denne Opfordring naaede dog ikke sin Bestemmelse, men blev af de fjendlige Forposter bragt til Capitain Schøning, der strax afsendte den til den slesvig-holstenske Overcommando med Melding om det forestaaende Angreb. Saasnart Capitain Schøning havde faaet Underretning om vore Troppers Fremrykning, havde han ladet 1 Peloton og de 2 Kanoner rykke frem til det vestre Trededige til Understøttelse for de allerede der værende Jægere og 1¹/₂ Peloton besætte

Forskandsningen ved Husum Vejen, medens 2 Pelotons holdtes tilbage i Reserve ved den vestlige Indgang til Byen, og 1 Peloton ved den østlige Tilgang ved Vejen til Seeth (Holmer Thor). Imidlertid havde vor Colonne fortsat sin Fremrykning, og da Capitain Schacks Compagni nærmede sig det ovenfor nævnte Sammenstøds-punkt af det vestre Trenedige og Diget mellem Ramsted og Koldenbüttel, kom det Kl. omtrent 7 i Engagement med Fjenden, der havde besat den ved den vestlige Ende af Trenen værende Mølle og den noget sydligere liggende, mindre Forskandsning samt frempousseret en mindre Afdeling nærmere mod det nysnævnte Sammenstødspunkt, hvor den fandt Dækning bag nogle mindre Huse med tilhørende Haver. Kort efterat Engagementet var begyndt, bleve de fjendlige Kanoner, der havde sendt nogle Skud mod vore forreste Compagnier under deres Fremmarche fra Herrenhallig, trukne tilbage til et for dem paa Ejderdiget indrettet Placement. For at understøtte Capitain Schacks Compagni, der trængte rask frem ad Trenediget for at komme paa nærmere Hold og derved udjevne den Fordel, Fjenden havde ved sine langt rækkende Vaaben, havde Lieutenant Hammer erholdt Ordre til med sit Compagni at rykke frem til Trenens nordlige Bred for derfra at beskyde Fjenden i højre Flanke og trænge frem langs Floden. De sumpede Marskenge vanskeliggjorde dog denne Bevægelse meget; det lykkedes vel at komme til Skud, men da Capitain Schack strax efter kastede de frempousserede, fjendlige Jægere tilbage til Stillingen ved Møllen, trak Compagniet sig hen til Trenediget som Soutien for 4de Compagni.

Imidlertid havde Oberstlieutenant Helgesen beordret den højstcommanderende Artilleriofficer, Capitain Stiernholm, til at lade Granatkanondelingen rykke frem til Chagering, og Capitainen lod derfor Delingen, der

commanderedes af Commandersergent Bøvig, opmarchere paa Vejen til Koldenbüttel nogle hundrede Alen fra den derværende Mølle og gjøre nogle enkelte Skud respective paa 900 og 1200 Alen mod Møllen ved den vestlige Ende af Trenen og mod et lille Buskads, hvorfra Fjenden modsatte sig vort Infanteris Fremtrængen. Kort efter lykkedes det Capitain Schack at sætte sig i Besiddelse af sidstnævnte Mølle, under Dækning af hvilken Mandskabet samlede sig. En videre Fremtrængen ad Diget var saa meget vanskeliggjorte, som dette var stærkt bestrøget ikke alene ved Ilden fra de fjendlige Jægere, men ogsaa af de 2 paa Ejderdiget placerede Kanoner, der atter gjorde nogle Skud mod vore Tropper; disse Kanoner, mod hvilke Capitain Stiernholm nu havde ladet sine Granatkanoner aabne Ilden, bleve dog snart efter Capitain Schönings Befaling trukne tilbage og overførte til den holstenske Bred, da man sandsynligvis har frygtet for, at de skulde gaae tabt, hvis de bleve brugte til det sidste Øjeblik. For om muligt at medvirke til at drive Fjenden bort fra Forskandsningerne paa Trene-diget og ved Husum Vejen havde Major Pontavice ladet sit 1ste Compagni udvikle et Peloton i Terrainet mellem Koldenbüttel og Treenediget, der under Fremrykningen skulde udføre en Svingning tilvenstre og derved søge at komme i Flanken paa Fjenden. Ogsaa her vanskeliggjorde den fugtige Jordbund og flere brede Vandgrøfter enhver hurtig Bevægelse, men det lykkedes dog en Del af Styrken at naae tilstrækkeligt langt frem og sandsynligvis derved at paaskynde, at Fjenden efterhaanden opgav de omtalte Forskandsninger, der samtidigt med største Energi vare blevne angrebne af Bataillonens 4de og efterfølgende 3die Compagni. Fjenden trak sig tilbage til den vestligste af de tæt foran Byens Indgang liggende Møller; vore

Folk fulgte hurtigt efter ad Diget, men da de vare naaede et Par hundrede Alen frem foran den sidst tagne Forskandsning, modtoges de pludseligt af en voldsom, krydsende Ild fra Møllen og den foran Indgangen anbragte Palissadering og nødtes derved til at kaste sig ned og søge Dækning bag Diget. Under den levende Fægtning, som der udspandt sig, blev Møllen beskuet med Geværbrandraketter, ligesom Capitain Stiernholm ogsaa lod den bekaste med nogle Granater, der alle sprang i dens umiddelbare Nærhed; snart stod Møllen i Lue, og Fjenden, der tilmed saa sig truet af en Del af vore Skytter, som vare trængte frem i hans venstre Flanke, opgav nu sin Stilling her og trak sig tilbage mod Palissaderingen foran Indgangen til Byen.

Klokken var omtrent 8. Af 7de Linie-Bataillon var foruden 4de og 3die Compagni ogsaa 1ste Compagni draget frem for at deltage i Angrebet paa Byen, medens Bataillonens 2det Compagni og 1 Compagni af 4de Reserve-Bataillon stode noget længere tilbage som Reserve; et andet Compagni af sidstnævnte Bataillon var efter Oberstlieutenant Helgesens Befaling blevet dirigeret til Koldenbüttel for at afsøge denne By og nærmeste Koge, og det tredie Compagni var blevet sendt ned mod Trenen for at observere denne Flods nordlige Bred, i paakommende Tilfælde forhindre en Overgang fra Fjendens Side samt ved Patrouiller saavidt muligt at vedligeholde Forbindelsen med Hovedstyrken ved Schwabsted. Granatkanonodelingen blev af Capitain Stiernholm, da Fjenden opgav sin Stilling ved Møllen, beordret til at indtage en Stilling paa Diget ved den vestligste Del af Trenen, medens de øvrige 4 Kanoner bleve trukne frem til i Nærheden af Koldenbüttel Mølle.

Ligeoverfor de overlegne Kræfter, der stode rede

til Angreb paa Byen, troede Capitain Schøning at maatte opgive Tanken om ethvert yderligere Forsvar, saameget mere som den tidt omtalte Palissadering foran Indgangen ikke var bleven fuldendt og navnlig havde en Aabning paa den sydlige Side. De 2 Pelotons, der havde dannet Reserven, bleve sendte tilbage til Færgehuset, hvorfra de kort Tid efter førtes over Ejderen paa de dertil i Beredskab holdte Baade, men da Færgen efter Overførslen af Kanonerne endnu ikke var naaet tilbage, og andre tilstrækkelige Overfartsmidler ikke vare for Haanden, blev den øvrige Styrke beordret til at dirigere sin Retraite paa Seeth. Endnu inden denne Retraite havde kunnet tiltrædes, var imidlertid Capitain Schack i Spidsen for sit Compagni stormet frem mod Indgangen ved Møllen. Compagniet led under dette kjække Angreb et ikke ringe Tab, ogsaa Capitain Schack saaredes, efterat man allerede var naaet tæt henimod Indgangen, men Lieutenant O. P. Grüner overtog strax Commandoen over Compagniet, og Angrebet fortsattes med usvækket Kraft. Da man naaede Indgangen, kom det til et kort Haandgemæng, idet der vexledes Kolbeslag mellem nogle af Compagniets Skytter og nogle fjendlige Jægere, der endnu befandt sig ved Palissaderingen, men Forsvarernes øvrige Styrke havde da allerede trukket sig over Broen ind i Frederikstad paa deres videre Retraite mod Seeth. Imidlertid vare ogsaa 7de Linie-Bataillons 3die og 1ste Compagni, der havde sluttet sig til den fremadgaaende Bevægelse, naaede foran Byens Indgang. Ukjendskabet med de locale Forhold fremkaldte i første Øjeblik nogen Usikkerhed, saa at Fjenden vandt Tid til ubindret at kunne fortsætte sin Retraite. Medens 4de Compagni, fulgt af 3die, tog Vejen S. for Kanalen mod Havnen, rykkede 1ste Compagni frem over nærmeste Bro og gennem Gaden N. for Kanalen. Frem-

rykningen mod Havnen sinkedes endel ved Bortrydningen af en Barricade, som Fjenden havde anbragt ved et Gjennembrud af Diget, og da man naaede Færgestedet, havde Fjenden netop naaet den modsatte Ejder Bred, og Færgekaren vendte tilbage med Færgen. 4de Compagni posteredes dernæst ved den omtalte Barricade, der atter blev istandbragt, medens 3die Compagni stillede i det sydvestlige Hjørne af Byen, hvorfra det afsendte en Afdeling til Bevogtning af den vestlige Indgang; med 1ste Compagni foretog Major Pontavice en Afsøgning af Byen uden at støde paa noget Fjendligt og besatte den østlige Udgang (Holmer Thor), der fandtes lukket og barricaderet. Battaillonens 2det Compagni, som efter at være naaet frem til Byens vestlige Indgang en kort Tid var bleven beskudt af de 2 fjendlige Kanoner, der havde taget Stilling paa den sydlige Ejder Bred, men uden nogensomhelst Virkning, rykkede nu ogsaa ind i Byen og posteredes paa Byens Torv som Reserve.

Saasart Oberstlieutenant Helgesen havde erholdt Melding om, at Frederikstad var besat, lod han ogsaa sin øvrige Styrke rykke ind i Byen, hvor den Natten igjennem bivouakerede, alene med Undtagelse af det ved den nordlige Trene Bred efterladte Compagni, der forblev der til den følgende Dags Formiddag, og efterat der var draget Omsorg for at ordne Commandoforholdene og skaffe Tropperne Forplejning, afsendtes endnu samme Dags Aften Beretning til Oberst Schepelern om Indtagelsen af Byen. At et under de stedfindende Forhold saa gunstigt Resultat kunde naaes i saa kort Tid — c. 1 Times Kamp — tilskrev Oberstlieutenant Helgesen især det kjække Mod og den Raskhed, hvormed Angrebet var blevet udført. Men en medvirkende Aarsag var efter hans Formening tilfælde, at Fjenden ikke havde haft nogen klar Bevidst-

hed om Stillingens Fasthed og om de Midler, der stode til hans Raadighed, og som derfor for en Del lodes ubenyttede, ligesom han ogsaa antog, at det Brev, han afsendte til Stadens Præsident, men som optoges af Fjenden, ikke havde undladt at gjøre et deprimereende Indtryk paa denne.

Fjendens Tab angives til

7 saarede Underofficerer og Menige. Af disse bleve 2 fangne; 2 Menige faldt usaarede i Fangenskab.

Tabet paa vor Side var:

Af Faldne eller kort efter døde af deres Saar:

„ Officerer, 1 Underofficer og 6 Menige.

Af Saarede: 1 do, „ do. „ 18 do.

Tabet faldt alene paa 7de Linie-Bataillon, navnlig dennes 4de Compagni (foruden Capitain Schack 17 Mand).

Den Cooperation, der var paaregnet fra Besætningen i Hollingsted, blev uden nogenhomhelst Betydning. Oberstlieutenant Hindenburg, som først Kl 6^{1/2} Eftermiddag havde modtaget Meddelelsen fra 3die Brigade om dens Opbrud fra Lehmsiek, havde Kl. 7^{3/4} sat sig i Marche mod Bünge med Størstedelen af 2den lette Bataillon, de 2 Kanoner og Cavaleridetachmentet, idet der ved Hollingsted efterlodes alene Feltvagterne og de til Stillingens Bevogtning nødvendige Poster. Foran Bünge, hvor en fjendlig Patrouille havde vist sig om Eftermiddagen, blev der gjort Holdt; Byen afsøgte, og da man ved Cavaleripatrouiller, der vare blevne udsendte til Derpsted og mod Reide, havde erholdt Melding om, at intet Fjendligt der fandtes, fortsattes Marchen ad Wolde til, under hvilken Fremrykning Signal saaes at blive tændt ved Wolde Mølle og noget senere ogsaa i Retning af Børm. Ikke langt fra den forreste For-

skandsning stødte man paa Fjenden, idet nogle Skud bleve vexlede mellem vore Blækere og nogle fjendlige Cavalerister. Det indtraadte, paa Grund af den overtrukne Himmel stærke Mørke gjorde det umuligt at skjøne, hvor stor en fjendlig Styrke man havde foran sig, og gjorde det selv om Dagen vanskelige Terrain ved Siden af Vejen end vanskeligere at passere, og da Hensigten med at allarmere tilmed syntes at være opnaaet, besluttede Oberstlieutenant Hindenburg at trække sig tilbage til Hollingsted, hvorhen han naaede ved Midnat, uden at Fjenden fulgte efter.

Allerede den 8de om Morgenen begave Oberstlieutenant Helgesen og Ingenieurcapitain Schrøder sig ud i Terrainet foran Frederikstads østlige Front for efter en foretagen Recognoscering at lade skride til Udførelsen af saadanne fortificatoriske Arbejder, der kunde give Forsvaret af Byen en større Fasthed. Marsken besidder, som bekjendt, allerede i og for sig betydelige defensive Elementer, idet de Diger, som gjennemskjære Landet, indeslutte Strækninger, der i Reglen ligge under Havets Niveau, og det altid bliver muligt ved Hjælp af Sluserne at inondere visse Dele af Lavlandet. Enhver Dæmning i Stillingens Frontlinie er at betragte som en Vold, der har vaade Grave foran sig, og Dæmningernes Knudepunkter samt de Steder af Forsvarsvolden, hvorfra de tilstødende Dæmninger kunne enfileres, ere givne som de for Forsvaret og de fortificatoriske Anlæg vigtigste Punkter. I en saadan Marskegn er Frederikstad beliggende, mod Nord begrændset af Trenens Bassin, mod Øst og Vest af dettes Aføb til Ejderen, mod Syd af denne Flod, og en Forskandsning af Byen begunstiges saa meget mere derved, at den kun har tre Udgange, een mod Vest paa Ejderdiget og to mod Øst, den ene over Ejderdiget, den anden over Holmer Bro til Rendsborg Chaussee.

Iværksættelse
af Foranstalt-
ninger til
Frederikstads
Forsvar.

Da et Angreb fra den vestlige Side forekom mindre sandsynligt, besluttede man først at befæste den østlige Side, og det første Arbejde, der kom til Udførelse der, og som allerede paabegyndtes den nævnte Dags Middag, var et Retranchement for Infanteri samt et Placement for 2 Kanoner til at bestryge Rendsborg Chaussee. Dette Arbejde fulgtes snart af andre lignende, saa at det ikke varede længe, inden en første eller yderste Forsvarslinie var dannet, og allerede den 11te August kunde 3die Brigade efter Opfordring fra Overcommandoen indberette, at de fortificatoriske Arbejder vare saa vidt fremskredne, at det var at vente, at man om 4 Dage vilde kunne modstaae et Angreb af 5000 Mand, om 8 Dage en forholdsvis større Styrke, samt at man efter Forløbet af 14 Dage vilde være i Stand til at udholde nogle Dages Belejring under den Forudsætning, at man var provianteret for den tilsvarende Tid, og at man foruden den alt i Frederikstad værende Styrke vilde kunne disponere over 8 dels 12 Pds., dels 6 Pds. Kanoner. Hvad den nævnte Styrke angaaer, da havde Brigaden, saasnart den erholdt Meddelelse om Frederikstads Indtagelse, forlangt en Erklæring af Oberstlieutenant Helgesen om hvilken Styrke af hver Vaabenart der maatte ansees fornøden til Byens Besætning. Oberstlieutenanten havde derpaa svaret, at han paa Grund af, at Frederikstad maatte ansees for Nøglen til Afsnittet V. for Trenen, holdt det for aldeles nødvendigt, at den allerede der værende Besætning forblev i Byen, indtil Stillingen ved fortificatoriske Arbejder havde erholdt større Fasthed, og han havde derhos andraget om at erholde tildelt en Cavaleriefdeling paa 1 Officer og c. 30 Mand for at kunne lade patrouillere mod Stapelholm og i Ejdersted samt om, at Brotrainet maatte afgaae til den i Frederikstad værende Ingenieurdeling.

Oberstlieutenantens Andragender bleve tagne til Følge, dog maatte de 2 Kanoner af 1ste Batteri (Lumholtz) afgaae til Bivouaken ved Lehmsiek for derfra den 10de i Forening med 1ste Reserve-Jægercorps og 4de Forstærknings-Bataillon at retournere til Armeens Hovedstyrke. Oberst Schepelern havde vel andraget om, at disse Afdelinger endnu for nogen Tid maatte forblive ved Brigaden, indtil Befæstningsarbejderne vare skredne noget fremad, og det havde vist sig, hvilke Foretagender Besættelsen af Frederikstad vilde fremkalde fra fjendlig Side, men Overcommandoen havde ikke villet gaae ind derpaa. Besætningen i Frederikstad bestod saaledes i den nærmeste Tid af 7de Linie-Bataillon, 4de Reserve-Bataillon, hvis detacherede Compagni atter var stødt til, 4 Kanoner af 3die Batteri (Glahn) med $\frac{1}{2}$ Compagni af 8de Linie-Bataillon som Bedækning, 1 Deling af 6te Dragon-Regiments 2den Escadron og 5te Ingenieurdeling med Brotrainet; Capitain Christiani blev ansat som Pladscommandant i Byen. Tjenestegangen var ordnet saaledes, at 2 Compagnier afgaves dagligt til Forpost- og Vagttjeneste, 2 Compagnier til Befæstningsarbejderne; for at deltage i disse Arbejder blev endvidere 1ste Jægercorps den 11te om Aftenen henlagt til Frederikstad, hvor det forblev til den 13de om Morgen. I den første Tid, indtil de fortificatoriske Arbejder vare mere fremskredne, holdtes hele Besætningen om Natten under Gevær for at være sikkret mod en mulig Overrumpling; fra den 13de besattes Værkerne paa Byens Østfront om Natten af 2 Compagnier af den Bataillon, der afgav Forposterne. I Kirketaarnet holdtes der en Observationspost, der var forsynet med Lygter for om Natten at kunne signalisere til Hovedstyrken, saafremt Besætningen allarmedes eller truedes af Angreb, og Oberstlieutenant Helgesen havde ligeledes foreslaaet Brigaden, at der

skulde henføres endel større Baade og Pramme til Schwabsted for at sætte Hovedstyrken i Stand til under et eventuelt Angreb af Fjenden paa Frederikstad at kunne udføre Demonstrationer mod hans Flanke og Ryg; denne Foranstaltning kom dog først til Udførelse den 28de August, da der sent om Aftenen afsendtes 11 Baade til Schwabsted.

Forholdene ved
Oberst Schepel-
erns Hoved-
styrke; —
Inundationen af
Trene Dalen.

Oberst Schepelerns Hovedstyrke var den 8de August bleven samlet i Bivouaken ved Lehmsiek, idet ogsaa 6te Linie-Bataillon paa dennø Dag blev ind-
draget fra Husum med Undtagelse af dens 4de Com-
pagni under Capitain F. C. Ahlefeldt-Laurvig, der efter-
lodet dersteds dels til Lovlighedens Haandhævelse, dels
for at observere mod Syd og sikre Brigadens højre
Flanke; det blev paalagt Capitainen, der tillige erholdt
tildelt nogle faa Dragoner, at holde en fast Besætning
i Mildsted og Rantrum samt ved den sydlige Tilgang
til Husum og i Tilfælde af Retraite at gaae tilbage
paa Treja. Af Styrken ved Lehmsiek afgaves dagligt
for at bestride Sikkerhedstjenesten foruden en Lejrvagt
paa 1 Officer og c. 70 Mand, der dog senere blev
noget formindsket, 1 Compagni med en halv Snes
Dragoner, der udstillede Forposter langs Trenens Bred
fra Rott over Fresendelf, Süderhøvt, Hude, Schwabsted
og Ramsted til henimod Frederikstad, med hvis Be-
sætning Forbindelse holdtes ved Patrouiller; som For-
postcommandeur ansattes Capitain Michaelsen, som
Lejrcommandant Capitain Dreyer, senere Capitain Holm.
Brigadens Magasin, der endnu den 7de var forblevet i
Lyrskov, blev draget frem til Wittbek, og Ammunitions-
og Bagagecolonnens Parkplads blev den følgende Dag
forlagt til N. for Winnert. Under 10de August hen-
ledede Overcommandoen Corpsets Opmærksomhed paa
det Ønskelige i, at Tropperne, ligesom det var blevet
befalet for Hærens Hovedstyrke, paa Grund af det i den

sidste Tid fremherskende regnfulde Vejrlig i deres Hviletid kunde anbringes under Tag, og anbefalede derfor Bygningen af Barakker paa de Steder, hvor intet Husrum fandtes. Som Følge deraf befalede Oberst Schepelern den 12te August, at den ved Lehmsiek samlede Styrke skulde disloceres paa følgende Maade. 6te Linie-Bataillon med 2 Kanoner befalede at indtage et concentreret Cantonnement i Schwabsted, 1ste Jægercorps i Ramsted og Wisch, Escadronen i Winnert, hvorhen Brigadens Magasin ligeledes den 14de forlagdes, hvorimod 8de Linie-Bataillon og 2 Kanoner skulde forblive i Bivouak ved Lehmsiek, hvor Barakker befalede byggede for denne Styrke, og hvor ogsaa Hovedkvarteret forblev; Infanteriet og Cavaleriet erholdt Ordre til at sikkre deres Cantonnementskvarterer ved udsatte Poster, men iøvrigt bleve de givne Bestemmelser for Forpost- og Løjrtjenesten i det Væsenlige uforandrede. En Inddrivelse af Vaaben befalede samtidigt foretagen af Afdelingerne i de respective, nærmest liggende Byer ved Øvrighedens Medvirkning; Tallet af de afleverede Vaaben var dog ikke stort, i det Hele kun c. 150 Skydevaaben, c. 250 Spyd og endel Sabler. Den angivne Stilling, i hvilken de cantonnerende og camperende Batailloner vexelvis afløste hverandre, bibeholdtes i længere Tid, naar bortsees fra de mindre Modificationer, som fremkaldtes ved de af og til befalede Detacheringer fra Hovedstyrken, der i det Følgende nærmere ville blive omtalte. — Civilbestyrelsen i de occuperede Districter var bleven overtaget af de henholdsvis til Husum og Frederikstad indtrufne Regjeringscommissairer, Kammerraaderne Davids og Malling.

De angaaende Fjenden modtagne Efterretninger gik ud paa, at han med ikkun 2—3 Compagnier holdt sig i det Stapelholmske; gjennem en fra Husum til Witswort udsendt Patrouille havde man erfaret, at Ej-

derstedt var ubesat, og fra Hollingsted — hvilket Pas i Forbigaaende sagt var blevet besat af Major Bonnez med 3 Compagnier af 3die Reserve-Jægercorps, de 4 Kanoner af 1ste Batteri (Lumholtz) og den allerede der værende Cavalerideling, medens 2den lette Bataillon og 4de Forstærknings-Bataillon atter vare afgaaede til Hærens Hovedstyrke — havde man under 10de faaet Melding om, at Fjenden allerede den foregaaende Dags Morgen havde trukket sig tilbage fra Wolde til Norderstapel, og at man ved Beboernes Hjælp var begyndt paa at demolere de paa førstnævnte Sted værende Forskandsninger. Under disse Forhold ansaa Oberst Schepe-lern sig foreløbigt tilstrækkeligt betrygget i sin Stilling uden at skride til en Inondation af Trene Dalen, hvilken han af Hensyn til Beboerne ikkun nødigt vilde effectuere, naar han kun kunde være sikkert mod en eventuel Forcing af Passet ved Hollingsted. Han anmodede i den Anledning Major Bonnez om at lade rejse en Bævne ved Hollingsted, der kunde avertere ham om, naar dette Punkt blev alvorligt angrebet, og om, hvis Besætningen dersteds maatte blive kastet, da at lade i det Mindste 1 Compagni trække sig over paa den vestre Bred af Trenen, hvilket ved at afbryde Broen skulde søge at holde sig der og dække Brigadens Flanke, indtil den var kommen i Højde med Ostenfeld eller kunde komme til Undsætning. Denne Anmodning blev taget til Følge og efter Overcommandoens Befaling i den Udstrækning, at det blev bestemt, at hele Detachmentet i paakommende Tilfælde skulde trække sig tilbage til den vestlige Trene Bred og holde sig der, indtil det kunde forene sig med 3die Brigade. Ved Siden deraf havde imidlertid Overcommandoen forlangt en Erklæring fra Brigaden om, hvorvidt den ansaa sig for tilstrækkeligt sikkert mod, at Fjenden foretog en Overgang over Trenen fra det Stapelholmske, og da

denne Erklæring gik ud paa, at Brigaden ikke ansaa sig fuldstændigt sikkert mod et saadant Foretagende, eftersom en Broslagning over Trenen vilde være mulig paa flere Steder, navnlig ved Holzkathen ligeoverfor Süderhøvt, fandt Overcommandoen sig den 13de August foranlediget til udtrykkeligt at fremhæve, at Inondationen burde iværksættes, naar saadant ansaaes fornødent for Brigadens Sikkerhed, eftersom dette burde være det Alt overvejende Hensyn. Som Følge deraf, og da en Oberstlieutenant Helgesen den foregaaende Dag given Ordre om at iværksætte Inondationen, saasnart han maatte faae Kundskab om en større, fjendlig Troppestyrikes Tilstedeværelse i det Stapelholmske, ikke kunde ansees for tilstrækkeligt betryggende, eftersom der efter de indhentede Oplysninger vilde udfordres 2—3 Flodtider (24—36 Timer) til at bringe det indre Vand i Niveau med Ejderen, blev der givet Befaling til, at Sluserne i Frederikstad den 13de Kl. 10 om Aftenen ved Flodtid skulde aabnes for at gennemføre Inondationen af Trene Dalen. Ved denne Foranstaltning naaede Vandstanden i Trenen snart en Højde af omtrent $4\frac{1}{2}$ Fod over det Normale, hvorved Flodens Brede fra Frederikstad til forbi Hollingsted blev saa betydelig, at en Broslagning paa denne Strækning maatte betragtes næsten som udførlig; Fjendens Operationer, saafremt han agtede at trænge frem fra det Stapelholmske, vare saaledes fra nu af hovedsagelig henviste til Passene ved Hollingsted og Frederikstad.

Med den Styrke, der stod til hans Raadighed, troede Oberstlieutenant Helgesen ikke at kunne udstrække sin Virksomhed udover Frederikstad og nærmeste Omegn, men da han ansaa det for paatrængende nødvendigt snarest muligt at kunne henvende sin Opmærksomhed ogsaa paa Ejderstrømmen mellem Frederikstad og Tønning dels for at kunne observere Fjen-

den, ifald han maatte rykke frem gjennem Ditmarsken, dels for at afskjære al Forbindelse mellem Ejdersted og sidstnævnte Landskab, havde han allerede den 8de om Aftenen andraget Brigaden om, at den ham underlagte Troppestyrke foreløbigt maatte blive forøget med 1 Compagni, der skulde besætte Tønning, observere Færgestederne ved selve Byen samt Wollersum og endelig ved Patrouiller til Reimersbude holde Forbindelse med Besætningen i Frederikstad. Som det vil erindres, havde Overcommandoen i sin Instruction til Vestcorpset udtalt sig om det Ønskelige i en saadan Besættelse uden dog at give nogen bestemt Befaling i saa Henseende, men da Oberst Schepelern efter Bortkaldelsen af den Major Bonnez underlagte Styrke ikke mente at turde svække sig ved yderligere Detacheringer, blev Sagen foreløbigt stillet i Bero, og man besluttede at indskrænke sig til fra Tid til anden at sende en større eller mindre Styrke til Tønning og kun at udstrække den staaende Sikkerhedstjeneste til henimod Reimersbude. Allerede den 9de Kl. 10¹/₂ Formiddag lod Oberstlieutenant Helgesen Capitain Hoffmann med 1 Compagni af 4de Reserve-Bataillon og en halv Snes Dragoner foretage en Expedition til Tønning med Ordre til at retournere samme Dags Aften. Indtil Reimersbude fulgte hele Styrken udelukkende Chausseen, men under den videre Fremrykning befaledes 1 Officer med 40 Mand at følge Ejderdiget og overdroges det Hverv at gjøre de Fartøjer og Baade, der maatte findes paa den nordlige Ejder Bred, ubrugelige. Adskillige mindre Fartøjer og Baade saaes at ligge ved den sydlige Ejder Bred, hvorimod man paa den nordlige ikkun ved Rodenspieker traf paa 4 mindre Sejlskibe, der maatte aflevere deres Sejl, og paa en Baad, der blev gjort ubrugelig. Ved dette Ophold og ved den besværlige og bugtede Vej ad Diget sinkedes Fremrykningen saa meget,

Expeditioner
fra Frederikstad
til Tønning og
Garding.

at man først naaede Tønning Kl. 4 om Eftermiddagen. Byens Embedsmænd bleve beordrede at give Møde, og Capitain Hoffmann modtog af dem, som kom tilstede, en skriftlig Erklæring, hvorved de lovede at vise Troskab og Lydighed mod den kongelige Regjering. Bortrejste vare Toldforvalteren, Postmesteren samt Borgmesteren; de 2 førstnævnte Embedsmænds Contoirer bleve undersøgte; der forefandtes ingen Kassebeholdning, derimod medtoges fra Toldforvalterens Contoir de der beroende Embedsbøger. Byens Øvrighed opfordredes til at aflevere til Frederikstad alle hos Borgerne beroende Vaaben, da en øjeblikkelig Foranstaltning i denne Retning ikke kunde træffes paa Stedet paa Grund af den kun knap tilmaalte Tid. — Strax efter Ankomsten til Byen havde man gennem Postmesteren i Garding modtaget Efterretning om, at en Besætning — 26 Mand stærk — af det for Tiden paa Ejderstrømmen stationerede, slesvig-holstenske Dampskib Kiel, der sagdes at være armeret med 4 Karonader, havde holdt Tønnings østlige Udkant besat, men ved vore Troppers Nærmelse havde begivet sig ombord; ved Commandoets Ankomst forlod Dampskibet Stationen. I Ditmarken observeredes intet Fjendligt, og i Byen herskede iøvrigt Rolighed og Orden. Kl. 8 om Aftenen forlod Compagniet Byen paa dertil requirerede Vogne og indtraf Kl. 10 i Frederikstad.

Den 10de August havde 3die Brigade anmodet Oberstlieutenant Helgesen om paa bedste Maade at assistere den Brigaden midlertidigt attachederede Divisionsintendant Looft, der efter Corpsintendanturens Ordre skulde foretage en Udskrivning af Naturalier og Kjørsler i Husum Amt og Landskabet Ejdersted, og som til den Ende samme Dag vilde indtræffe i Frederikstad for at conferere med nogle Localembdsmænd, som dels allerede vare, dels ønskedes tilsagte til at møde

der i den givne Anledning. Som Følge deraf afgik den nævnte Dags Eftermiddag en Vagtmester med et Commando af 8 Dragoner og 1 Underofficer og 12 Mand af 4de Reserve-Bataillon tilvogns for at overbringe Tilsigelser til Penningmestrene i Tønning og Garding og escortere dem til Frederikstad. Efterat Commandoet havde udført sit Hverv hos den vestligt for Tønning boende Penningmester, og denne Embedsmand havde erklæret sig villig til at følge med til Frederikstad, efterlodes hos ham 5 Dragoner, medens Resten af Commandoet afgik til Garding. Ogsaa den derværende Penningmester erklærede sig villig til at følge med, men i det Øjeblik, da man var færdig til at afgaae, stimlede en Folkehob ind i Gaarden og søgte at stoppe Vognen; medens Commandoet vendte sig mod disse Folk for at fjerne dem, sprang Penningmesteren af Vognen, løb ind i Huset og var uagtet al Eftersøgen ikke til at finde. Den betydelige Folkehob, der havde samlet sig, søgte nu ved en Jernkjæde at spærre Gaardens Stakitport, men dette blev dog forhindret, og Commandoet tiltraadte derpaa sin Afmarche, idet man tillige medtog Penningmesterens forspændte Vogn med Kudsk. Hidtil havde Folkehoben indskrænket sig til at lægge sin fjendlige Holdning for Dagen ved Hujen og Piben, men ved den Vej, Commandoet skulde passere, havde der forsamlet sig et Par hundrede med Plejler, Forke, Pistoler og Geværer bevæbnede Mænd, og da disse begyndte at anfælde Commandoet, saa dette sig foranlediget til at giye Ild paa Mængden, der derved spredtes noget, men dog endnu et Stykke Vej under en fra begge Sider fortsat Skydning fulgte efter Commandoet, der over Oldenswort retournerede til Frederikstad. Ingen af Mandskabet var bleven saaret, hvori- mod af Rebellerne 1 Mand dræbtes og 2 saaredes. — De 5 ved Tønning efterladte Dragoner vare, kort efterat

de i Følge med Penningmesteren havde begivet sig paa Vej til Frederikstad, og endnu inden de havde naaet Tønning, blevne beskudte af Mandskab, der var landsat fra Dampskibet Kiel. En af Dragonernes Heste blev derved saaret, og under de givne Forhold fandt man det rettest snarest muligt at naae gennem Tønning og først hinsides Byen at afvente den tilvogns følgende Penningmesters Ankomst; da han imidlertid efter nogen Tids Forløb endnu ikke var ankommen, fortsatte Dragonerne Tilbage-marchen til Frederikstad. — En den 12te til Tønning fremsendt Patrouille fandt endnu paa denne Dag Dampskibet Kiel liggende for Byen; Dampskibet affyrede kun nogle løse Skud mod Patrouillen sandsynligvis for at skaane Byen.

I Anledning af de forefaldne Begivenheder fandt Oberstlieutenant Helgesen sig foranlediget til paany for Brigaden at fremhæve Nødvendigheden af en vedvarende Occupation af Tønning, men skjøndt Brigaden selv meget ønskede at give ikke alene Tønning, men ogsaa Garding en fast Besætning af 1 Compagni, følte den dog vedvarende stor Betænkelighed ved at svække sin Hovedstyrke og besluttede at afvente Overcommandoens nærmere Bestemmelse i saa Henseende. For at paagribe og indbringe de 2 Penningmestre og nogle af de mest Skyldige af Gardings Indvaanere befalede imidlertid Brigaden den 11te om Aftenen Oberstlieutenant Helgesen at afsende til hver af Byerne Tønning og Garding 1 Compagni af 1ste Jægercorps, der, som vi have seet, netop var ankommet til Frederikstad for den følgende Dag at deltage i Befæstningsarbejderne, men dog kun under den Forudsætning, at danske Krigsskibe i Løbet af Natten eller den følgende Dag maatte vise sig ved Ejdermundingen. Det er allerede paa et tidligere Sted antydet, at det kun gik langsomt fremad med den paa Vestkysten stationerede Escadrilles Ope-

rationer; her skal endnu tilføjes, at Corvetten Flora var for dybtgaaende til at kunne gaae ind i Ejderen, og at Dampskibet Gejser, som ved Hæren antoges at være ankommet til Vestkysten, først den 9de August afsejlede fra Kjøbenhavn og den 12te om Eftermiddagen tilligemed Flora ankrede paa Rheden ved List. Som Forholdene vare, maatte altsaa den omtalte Expedition foreløbigt bortfalde. I Skrivelse af 12te August udtalte Overcommandoen, at det med Hensyn til det i Tønning og Garding Forefaldne vilde være nødvendigt at detachere en tilstrækkelig Styrke derhen for at tvinge sig Beboernes Underkastelse; forsaavidt disse endnu maatte vise væbnet Modstand, skulde Tropperne ufortovet gjøre Brug af deres Vaaben, ligesom de i alt Fald skulde søge at paagribe de Personer, som havde staaet i Spidsen for den tidligere gjorte Modstand, for at et Exempel kunde blive statueret; en fast Besættelse af Garding kunde Overcommandoen for Tiden dog ikke tilraade, da den Linie, der holdtes besat, allerede i sig selv var lang nok. Sluttelig tikjendegaves det ved samme Lejlighed Oberst Schepelern, at Stillingen ved Slesvig ikke kunde svækkes ved yderligere Detacheringer, men at man for saavidt muligt at komme Brigaden til Hjælp snarest vilde lade den tilgaae $\frac{1}{2}$ 6 Pds. Batteri, hvilken Forøgelse af Artilleri foreløbigt maatte gjøre Fyldest, indtil Forholdene videre udviklede sig. Efter Modtagelsen af denne Skrivelse beordrede Brigaden Oberstlieutenant Helgesen at lade 1ste Jægercorps udføre den af Overcommandoen befalede Expedition og derhos saavidt muligt afvæbne Befolkningen. Da bemeldte Corps efter at have efterladt $\frac{1}{2}$ Compagni ved Reimersbude om Formiddagen den 13de nærmede sig Tønning, gav det der liggende Dampskib Kiel Signal og stod udefter. Byen fandtes rolig, men Major Wilster kom snart til Erkjendelse af, at Stemningen

ingenlunde var gunstig for den kongelige Regjering, og at det, navnlig saalænge vore Krigsskibe endnu ikke havde vist sig i Farvandet, vilde være nødvendigt at anvende Militairmagt for at understøtte Embedsmændene, da en bestemt Optræden af dem ikke kunde ventes, naar deres personlige Sikkerhed var truet dels af Pøbelen, dels af Dampskibet Kiels Besætning og de fjendlige Afdelinger, som ved Færgerne kunde overføres fra den sydlige Ejder Bred, og hvoraf en paa c. 30 Jægere allerede havde været i Tønning forinden Jægercorpsets Ankomst. Efter at have stillet en Opfordring til de tilstedeværende Embedsmænd og deputerede Borgere om at fortsætte deres Embedsfunctioner i loyal Aand og hverken ved Ord eller Gjerning at foretage Noget til Skade for den kongelige Regjering, en Opfordring, som ogsaa en Del af dem forpligtede sig til at efterkomme, og gjort nogle af Byens Borgere ansvarlige for de Troblevne, lod Major Wilster foreløbigt 1½ Compagni under Capitain Dreyers Commando forblive i Byen og afmarcherede med den øvrige Styrke til Garding, idet et Par Borgere til yderligere Sikkerhed medtoges som Gidsler; undervejs posteredes ½ Compagni paa det Sted, hvor Vejen gaaer af til Husum. I Garding var den hele Magistrat tilstede, hvorimod nogle af Embedsmændene vare flygtede. Ogsaa her erklærede flere Embedsmænd og deputerede Borgere sig villige til at efterkomme den til dem stillede Opfordring, andre derimod ikke og iblandt disse Borgmesteren, som derfor arresteredes. Oprørsregjeringens Proclamationer fandtes opslaaede paa Torvet; de nedtoges og i deres Sted opsloges den kongelige Regjering. De Skyldige i de tumultuariske Optrin den 10de kunde ikke udfindes; Penningmesteren med Familie var flygtet over Ejderen. Efter ligesom i Tønning at have gjort nogle af de deputerede Borgere ansvarlige for de Troblevnes

Sikkerhed afgik Commandoet paa dertil reqvirerede Vogne atter til Tønning for derfra i Forening med den øvrige Styrke at retournere til Frederikstad, hvor Corpset ankom om Natten til den 14de. Mandskabet var blevet forplejet af Indvaanerne efter Requisition, og nogle Vaaben, som vare blevne inddrevne i Tønning og Garding, medbragtes. Henad Aften den 14de indtog Corpset det befalede Cantonnement i Ramsted og Wisch.

Den af Major Wilster afgivne Rapport og navnlig den Omstændighed, at en fjendlig Afdeling havde været i Tønning, bevægede Oberstlieutenant Helgesen til den 14de at fremhæve for Brigaden, at det for i Fremtiden at kunne forebygge Uorden og for at kunne effectuere de af Intendanturen udstedte Requisitioner i Ejdersted vilde være uundgaaeligt nødvendigt, at Tønning og Garding besattes hver med 1 Compagni, at der ved Reimersbude stilledes et Piket paa 80—100 Mand, og at der af og til, især paa de Dage, Leverancerne skulde ydes, blev fremskudt et ikke for svagt Detachment fra Husum til Witswort, hvor det efter Omstændighederne skulde tage et kortere eller længere Ophold; Oberstlieutenanten tilføjede, at det vilde være Besætningen i Frederikstad umuligt at afgive den dertil nødvendige Styrke, men at han i Tjenestens Interesse dog havde troet at burde lade foretage endnu denne Dag en ny Expedition til Tønning. Denne Expedition, der foretoges af Capitain N. Kühle med $\frac{1}{2}$ Compagni af 7de Linie-Bataillon, medens en lignende Styrke af 1ste Jægercorps besatte Reimersbude, afgik den 14de Kl. 7 Morgen og retournerede samme Dags Aften uden at have truffet paa nogen Fjende. Oberstlieutenant Helgesens indtrængende Forestilling foranledigede Oberst Schepelern til samme Dag at andrage hos Overcommandoen om en Forstærkning af 2 à 3

Compagnier, da den fornødne, faste Besætning i det Ejderstedske hverken vilde kunne afgives af Frederikstads Besætning eller af Brigadens Hovedstyrke, og man heller ikke kunde disponere over det til Husum henlagte Compagni, hvis Tilstedeværelse der den indsatte Regjeringscommissair, Kammerraad Davids, paa skeet Opfordring havde erklæret ubetinget nødvendig, saafremt man vilde gjøre sig Haab om en regelmæssig Forretningsgang og en Effectuering af de stillede Requisitioner. Oberst Schepelern afventede imidlertid ikke Overcommandoens nærmere Bestemmelse, men i Erkjendelse af, at man ikke godt længer kunde udsætte at skride til en vedvarende Occupation af Tønning, befalede han den 15de om Eftermiddagen, at den ved Lehmsiek værende Del af 8de Linie-Bataillons 1ste Compagni ufortøvet tilvogns skulde afgaae til Frederikstad, at den Del af dette Compagni, som allerede befandt sig i Frederikstad for at tjene som Bedækning for Kanonerne, skulde afgaae fra denne Tjeneste, der fra nu af skulde overdrages Besætningen, og at Compagnicommandeuren, Capitain Holm, med det saaledes samlede Compagni snarest muligt skulde afgaae til Tønning, hvor det foreløbigt skulde forblive som fast Besætning umiddelbart underlagt Oberstlieutenant Helgesens Commando; det betydedes samtidigt Oberstlieutenant Helgesen, at det omhandlede Piket i Reimersbude, forsaavidt et saadant maatte ansees nødvendigt, vilde være at afgive af Frederikstads Besætning. Efterretninger, som modtoges samme Dags Aften over Husum fra paalidelige og tro blevne Indvaanere i Tønning, kunde kun endmere overbevise Oberst Schepelern om Nødvendigheden af den trufne Foranstaltning. Disse Efterretninger gik ud paa, at fjendlige Jægere og Matroser fra Dampskibet Kiel stadigt under vore Troppers Fraværelse ankom til Tønning; naar en større, dansk

1 Compagni af Hovedstyrken befales foreløbigt afgivet som fast Besætning i Tønning.

Troppestyrke bemærkedes langt borte, forlode de Byen for atter at vende tilbage, saasnart Signal gaves om vore Troppers Afmarche; de faa loyalt sindede Indvaanere bleve skarpt bevogtede af Borgerne, saa at de ikke formaaede at oplyse vore Detachementsførere om Forholdene; Baade færdedes ideligt frem og tilbage over Ejderen, Hundreder af Oxer fortos over til Ditmarsken, og Spioner dreve deres Uvæsen langs Vestkysten, endog til Tønder.

Fordelingen af
den vesterpaa
detacherede,
fjendligeStyrke

De fjendlige Jægere, der saaledes gjæstede Tønning, henhorte til det slesvig-holstenske 1ste Jægercorps's 1ste Compagni. Den 8de August havde General Willisen nemlig befalet, at det nu samlede 1ste Jægercorps med de det attacherede, mindre Troppedele skulde indskrænke sig til at besætte og forsvare Afsnittet ved Ervde, men at det dog skulde detachere 1 Compagni til den sydlige Ejder Bred, og der var derfor blevet foretaget følgende Dislocation: Corpsets 1ste Compagni med 15 Dragoner stod ved St. Annen og bevogtede den sydlige Ejder Bred, henimod Tønning; ved Stensluse stod 4de Compagni med de 2 6 Pds. Kanoner, der tidligere havde været anbragte ved Wolde, samt nogle faa Dragoner og havde Feltvagter ved Norder- og Süderstapel med Patrouiller til Seeth og Wolde; Sandschleuse var besat af 3die Compagni med 2 3 Pds. Kanoner og nogle faa Dragoner, der udstillede Feltvagter ved Omlædningsdiget ved Meggerdorf og fremsendte Patrouiller over Alt Bennebek mod Krop; ved Ervde stod endelig som Reserve 2det Compagni, de 80 Mand af 1ste Bataillon, 2 3 Pds. Kanoner og 1 Deling Dragoner, der var bleven afgivet af 1ste Dragon-Regiment. Efterretningen om de fra dansk Side skete Requisitioner i Ejdersted og Ønsket om at kunne forhindre disse bevægede General Willisen til den 12te August at bestemme, at det ved St.

Annen staaende Compagni efter at være afløst der skulde besætte Tønning, og allerede samme Dag blev foreløbigt 1 Peloton af Compagniet overført til Tønning, som det imidlertid atter forlod, da vort 1ste Jægercorps nærmede sig Byen. Den 13de om Eftermiddagen blev det til Besættelse af Overgangsstedet ved Tetenhusen og af Christiansholm i Hohn henlagte Compagni af 5te Jægercorps afløst der af 4de Jægercorps's 1ste Afdeling og afgik derefter over Delve til St. Annen, hvor det afløste Compagniet af 1ste Jægercorps. Den 14de om Aftenen overførtes sidstnævnte Compagni til Tønning, hvis Indgange det besatte, idet det tillige sendte Patrouiller frem ad Vejene til Garding og Frederikstad. Den følgende Dag bemægtigede Compagniet sig en Transport af nogle og halvfjerdsindstyve Oxer samt en betydelig Del Flæsk, Brød m. m., der var udskreven for den danske Hær, og som nu blev ført over til den sydlige Ejder Bred.

Den Capitain Holm af Oberstlieutenant Helgesen givne Ordre gik ud paa, at han skulde søge at hindre enhver Forbindelse med Ditmarsken, bemægtige sig og ubrugeliggjøre alle mindre Fartøjer og Baade, som maatte forefindes ved den nordlige Ejder Bred, gribe til kraftige Midler til Ordens og Roligheds Opnaaelse saavel i Tønning som i Garding og yde sin Understøttelse til Effectueringen af de stillede Requisitioner; det blev betydet ham, at neutrale Skibe kunde passere efter Visitering af Toldvæsenet, hvorimod alle slesvigske og holstenske Skibe vilde være at opbringe til Tønning Havn; sluttelig paalagdes det ham at holde et vaagent Øje med Dampskibet Kiel og en fjendlig Kanonbaad, der ogsaa var indtruffen paa Ejderen, og naar danske Orlogsskibe viste sig, da ufortøvet at sætte sig i Forbindelse med den højstcommanderende Marineofficer. Den 15de Kl. omtrent 9 om Aftenen afmarcherede

Capitain Holm ad Tønning til, og samtidigt lod Oberstlieutenant Helgesen 1 Officer og 60 Mand af den til Forpost commanderede Styrke afgaae til Reimersbude for der at stille sig som Piket. Da Capitain Holm naaede det Sted, hvor Vejen gaaer af til Rodenspieker, bemærkedes en civil Rytter, der satte afsted i Galop ad Tønning til, og den derved vakte Formodning om, at Byen var besat af Fjenden, bekræftedes snart ved et Par Landboeres Udsagn, som gik ud paa, at Tønning den 15de om Morgenen var bleven besat af 300 slesvig-holstenske Jægere, der havde spærret enhver Passage til og fra Byen. Med Forsigtighed fortsattes Marchen, og da Compagniet i den tidlige Morgenstund naaede Byen, blev den netop forladt af Fjenden, idet Jægerne overførtes til den sydlige Ejder Bred samtidigt med, at Dampskibet Kiel og en Kanonbaad saaes at staae vestligt ud af Ejderen til udfor Alversum, hvor de ankrede. Byen blev nu besat, de fornødne Vagter udstillede, og paa Slotspladsen lod Capitain Holm paa-begynde Opførelsen af Træskure for Besætningen. Situationen forekom dog Capitainen meget betænkelig, navnlig da Gejser, paa hvis Ankomst man stadigt gjorde Regning, udeblev, og da Capitainen nu tilmed havde faaet Underretning om, at hans Styrke ikke længer var ubekjendt for Fjenden, og at denne pønsede paa et Foretagende mod ham, ansaa han en Forstærkning nødvendig for at kunne holde Byen og henvendte sig i saa Henseende til Oberstlieutenant Helgesen. Denne efterkom forsaavidt hans Anmodning, at han den 16de om Aftenen lod 1 Officer og 100 Mand af den Afdeling af 7de Linie-Bataillon, der den følgende Dag skulde afløse Pikettet ved Reimersbude, tilvogns afgaae til Tønning dog kun for at blive der Natten over og med Ordre til, at de Kl. 7 om Morgenen skulde afløse det omtalte Piket. Alt forblev dog roligt i Tønning.

Imidlertid havde Overcommandoen ved Skrivelse af 16de August tilkjendegivet Oberst Schepelern sin nærmere Bestemmelse i Anledning af Corpsets Indstilling. Overcommandoen udtalte, at der nu, efterat Corpsets Sikkerhed mod et Angreb fra det Stapelholmske maatte ansees mere betrygget ved Inondationen af Trene Dalen og Befæstningen af Frederikstad, vilde være at afgive 1 Compagni som fast Besætning i Tønning, og at 1 Compagni vilde være at fordele saaledes, at Hovedstyrken, c. 100 Mand, forblev ved Reimersbude, medens Resten anvendtes som Besætning i Garding og de Byer, hvor det for Administrationens Skyld maatte ansees fornødent. Begge Compagnier skulde afgives af Besætningen i Frederikstad, som alt-saa herefter skulde holdes besat af 1½ Bataillon foruden Artilleriet; i Tilfælde af et alvorligt Angreb paa Frederikstad skulde dog de saaledes detacherede Compagnier inddrages og forenes med denne Bys Besætning. I Husum skulde der som hidtil fra Hovedstillingen ved Schwabsted stationeres 1 Compagni, hvilken Styrke dog, saasnart Forholdene tillode det, skulde indskrænkes saa meget som muligt. Overcommandoen tilføjede, at Corpset ikke vilde kunne erholde nogen yderligere Forstærkning, og at dets Kræfter derfor vilde være at anvende saaledes, at det størst mulige Resultat opnaaedes, uden at Corpsets Sikkerhed eller dets eventuelle Cooperation med Armeen under et Angreb paa Dannevirke Stillingen derved kom til at lide. Som en Følge af denne Ordre afgik 4de Reserve-Bataillons 2det Compagni under Capitain Buhl den 17de om Aftenen til Tønning, hvor det afløste Compagniet af 8de Linie-Bataillon, der den følgende Dag retournerede til Hovedstillingen ved Schwabsted. Besættelsen af Reimersbude og Garding overtoges af 7de Linie-Bataillons 2det Compagni under Capitain

Afgivelse af 2
Compagnier af
Frederikstads
Besætning til
Tønning og Gar-
ding.

N. Kühle, der tillige beordredes til at udstille en Vagt ved Katingsiel; den 19de tilgik der Capitainen yderligere Ordre til om Natten kun at holde Garding besat med en Snes Mand og med den øvrige derværende Styrke at tage Station ved Kating. Da de fleste Fartøjer og Baade vare bragte over paa den sydlige Ejder Bred, var man forberedt paa hyppige Allarmeringer fra Fjendens Side; dette skete imidlertid ikke, Fjenden forholdt sig rolig og indskrænkede sig til at bevogte Kysten, og den 24de blev den fjendlige Styrke i Ditmarsken atter formindsket — hvorom man ogsaa i Tønning fik Efterretning — idet Compagniet af 5te Jægercorps fik Befaling til at slutte sig til den øvrige Del af Corpset, der, som vi senere skulle see, var bleven forlagt til Schirnau. I Ejdersted indtraadte der efterhaanden ordnede Tilstande, de iøvrigt i ikke stort Antal tilstede værende Vaaben bleve afleverede, og Beboerne efterkom i Reglen villigt de til dem stillede Requisitioner; ikkun Garding viste sig i saa Henseende flere Gange uefterrettelig, hvorfor der efter Overcommandoens Bestemmelse blev paalagt Byen som Straf i et Tidsrum af 8 Dage uden Godtgjørelse at give den derværende Besætning den daglige Brødportion og det reglementerede Maaltid varm Mad dagligt. Den Detachementerne paahvilende Bevogtning af Kysten for at forhindre enhver Communication over Ejderen var yderst udmattende for Mandskabet, idet Patrouiller uafbrudt maatte være i Gang paa hele Strækningen fra V. for Katingsiel til henimød Frederikstad. Det viste sig imidlertid snart, at Overfarten fra og til Ditmarsker ikke lod sig forebygge uden Medvirkning fra Marinens Side, eller medmindre den vestligste Del af Ejdersted ogsaa kunde blive fuldstændigt inddraget under Bevogtningen. Næsten dagligt landsattes Personer paa den vestlige Kyst, navnlig ved St. Peter, og skjøndt Pa-

trouiller sendtes derhen fra Garding, blev dog denne Foranstaltning frugtesløs, da Baadførerne syntes vel underrettede, saa at de, naar en Patrouille endogsaa skjult var tilstede, holdt sig med Baadene langt ud paa Ejderen, og da Landsætning tilmed kunde skee paa næsten hele Kysten, hvor Sandet var saa fast, at det endog kunde bære Vogne. Til Gejser saaes bestandigt Intet, hvorimod det fjendlige Dampskib stadigt holdt sig i Farvandet. Sidstnævnte Omstændighed foranledigede Krigsministeren til gjentagne Gange at henvende Overcommandoens Opmærksomhed paa det Ønskelige i, at der blev detacheret et Par Kanoner til Tønning for at anvendes mod Dampskibet, men denne Foranstaltning kom dog foreløbigt ikke til Udførelse, da Dampskibet efter Tønnings og Gardings Besættelse stadigt blev liggende udfor Schulp og altsaa var langt udenfor Skudvidde fra den slesvigske Kyst.

Et Spørgmaal, med Hensyn til hvilket det allerede faa Dage efter den faste Besættelse af Tønning viste sig nødvendigt at træffe nærmere Bestemmelse, var det om Sejladsen paa Ejderen navnlig af Skibe hjemmehørende i slesvigske og holstenske Havne, idet Oberstlieutenant Helgesen, som allerede omtalt, havde befalet, at saadanne Skibe skulde opbringes til Tønning Havn, medens den Toldembedsmændene givne Instruction ikke indeholdt noget Forbud mod Udklarering af nævnte Skibe. Efterat Overcommandoen paa given Anledning havde tilkjendegivet Oberst Schepelern, at der, indtil nærmere Ordre indløb, skulde forholdes med slesvigske og holstenske Skibe paa Ejderen og i de occuperede Havne saaledes, som det af militaire Hensyn skjønnedes fornødent, og uanseet den Instruction, der maatte være given de civile Øvrigheder, indstillede den Sagen til Krigsministeriet og udbad sig dets nærmere Bestemmelse. Den 26de August meddelte Ministeriet

Bestemmelser
angaaende Sej-
ladsen paa Ej-
deren.

Overcommandoen, at det allerede havde henledet Gehejmeconferentsraad Tillischs Opmærksomhed paa denne Sag og navnlig henstillet til ham, om der ikke nu, da den danske Hær var Herre over Ejderen, maatte være Anledning til at etablere en Oppebørsel af Kanaltolden i Frederikstad, hvor denne Afgift da vilde være at opkræve af alle Skibe, der under dansk eller neutralt Flag maatte passere Ejderen, medens det selvfølgelig ikke kunde tillades Skibe under Insurgentflag at besejle denne Flod*). Indtil nærmere Bestemmelse herom indtraf fra Gehejmeconferentsraad Tillisch, vilde altsaa Skibe under dansk eller neutralt Flag uhindrede kunne passere Ejderen, forsaavidt ikke militaire Hensyn maatte være til Hinder derfor; i dette Tilfælde vilde derimod Overcommandoen eller den Højstcommanderende i Frederikstad i Kraft af Belejringsstilstanden have fuldkommen Myndighed til at afvise eller tilbageholde Skibe, navnlig naar deres Sejlads vilde være til Skade for de militaire Foretagender, eller de paa anden Maade maatte komme i Collision med Hærens Sikkerhed.

---

*) Dette var i Overensstemmelse med de fra Marineministeriet til Escadrechefen paa Østkysten udgaaede Instructioner, ifølge hvilke Skibe, der vare hjemmehørende i slesvigske eller holstenske Havne, frit kunde sejle, naar de gik under dansk Flag. — Det skal her endvidere bemærkes, at Svaret fra Gehejmeconferentsraad Tillisch først indløb den 23de September og gik ud paa, at han efter at have forhandlet med Udenrigsministeriet om Sagen indtil videre havde stillet den i Bero, da man fandt det betænkeligt at etablere en Kanaltold-Oppebørsel, saalænge Hæren ikke var i Besiddelse af Rendsborg og overhovedet ikke var i Stand til at tilsikre de Ejderen og Kanalen passerende Fartøjer den Benyttelse af Kanalværkerne, som var Æquivalentet for Kanaltolden.

Spørgsmaalet havde saaledes foreløbigt fundet sin Afgjørelse, men gav dog snart Anledning til yderligere Forhandlinger, som vi allerede her skulle fremdrage for ikke senere at komme tilbage til denne Sag. Skjøndt Tilladelsen for Skibe til at passere Ejderen kun var given betingelsesvis, synes den Højestcommanderende i Frederikstad dog at have havt Betænkelighed ved i alt Fald i nogen større Udstrækning at gjøre Brug af den ham givne Bemyndigelse til, naar militaire Hensyn fordrede det, at forbyde Sejladsen paa Ejderen. Følgen heraf blev, at det oftere vrimlede af Skibe paa Ejderen, en Ulempe, som navnlig ogsaa viste sig den 13de September, paa hvilken Dag en Allarmering fandt Sted fra Fjendens Side netop samtidigt med, at ikke mindre end 12 Skibe under forskjellige Flag ankrede lige ved Færgestedet, og som gav Anledning til, at hele Frederikstads Besætning forblev under Gevær Natten over. Ved Efterretningen herom befalede Overcommandoen Oberst Schepelern, at der skulde tages saadanne Forholdsregler, som maatte ansees nødvendige for hans Corps's Sikkerhed, men indberettede samtidigt Sagen til Krigsministeriet, der deraf tog Anledning til under 16de September at tilkjendegive Overcommandoen, at Ejderen skulde afspærres og Sejladsen paa denne Flod forbydes, saalænge militaire Hensyn fordrede det, og at Udenrigsministeriet var meddelt fornøden Underretning om denne Foranstaltning. Det var selvfølgelig ikke undgaaet Ministeriets Opmærksomhed, at denne Ordre let vilde kunne give Anledning til Reclamationer fra dei Farten paa Ejderen interesserede Magters Side, navnlig da en Blokade-Erklæring ikke var gaaet forud, og saadanne Reclamationer udebleve da heller ikke, men Ministeriet gik ud fra, at Sejladsen paa en Flod som Ejderen under de bestaaende Forhold ikke kunde bedømmes efter hvad der gjaldt om Sejladsen

paa det aabne Hav eller endog til holstenske Havne, men at militaire Hensyn her maatte være de fremherskende. Om nogen egenlig Embargo eller Tilbageholden kunde der efter Ministeriets Mening ikke være Tale, og det maatte altid staae de fra Nordsøen til Tønning kommende Skibe frit for at vende tilbage, men at de fortsatte deres Rejse op ad Floden langs med de danske Positioner, eller at Skibe, kommende fra Rendsborg, passerede ned ad Floden, burde ikke tillades, da vor Stillings Sikkerhed derved altfor meget vilde compromitteres. Politiske Hensyn og Ønsket om at gjøre Ejderens Afspærring mindre byrdefuld for de neutrale Skibe foranledigede imidlertid, at Krigsministeriet allerede den 27de September endel modificerede de givne Bestemmelser. Skibsfarten fra Vesterhavet til Tønning og omvendt blev tilladt, dog vilde Skibe fra eller til holstenske Havne eller Elben ikke kunne ind- eller udklareres i Tønning. Medens Forbudet om at passere Ejderen fra Tønning til Rendsborg blev ved Magt, blev det tilladt neutrale (ikke holstenske) Skibe at passere Ejderen udefter fra Rendsborg til Tønning indtil den 10de October inclusive, idet det dog forbeholdtes den Højstcommanderende i Frederikstad at foreskrive alle de Forsigtighedsregler for Sejladsen forbi dette Punkt, som militaire Hensyn maatte fordre, saasom at Sejladsen kun tilstededes ved højlys Dag og med en vis Afstand mellem Skibene o. s. v. Det kort efter stedfindende Angreb paa Frederikstad bevirkede, at den forandrede Bestemmelse først blev meddelt den Højstcommanderende i Frederikstad den 8de October, og der havde da Ø. for dette Sted samlet sig en Mængde Skibe. Da en saadan Ansamling af Skibe maatte ansees for endnu farligere for Frederikstads Sikkerhed end Forbisejlingen, og nye Skibe stadigt ankom, saa Oberstlieutenant Helgesen sig netop af mili-

taire Hensyn foranlediget til ogsaa efter den 10de October at tillade Skibes Forbisejling vesterud. Denne Forholdsregel blev billiget af Overcommandoen, der snart kom til Erkjendelse af, at de Foranstaltninger, der vare trufne for at sikkre Frederikstad mod den Fare, Sejladsen paa Ejderen medførte, ikke vilde føre til det forenskede Resultat, saalænge Indsejlingen til Kanalen gjennem Kieler Fjord ikke blev forbudt. En Henvendelse til Escadrechefen paa Østkysten blev dog forgjæves, da de ham under 18de September af Marine-ministeriet givne Instructioner ikke tillode ham at hindre neutrale Skibe og Fartøjer i deres Fart paa Kieler Fjord og heller ikke at forbyde holstenske Skibe under dansk Flag at gaae ind ad Fjorden, men derimod kun at gaae ud. Spørgsmaalet om en Blokade af Kieler Fjord var vel tidligere af Krigsministeren blevet forelagt for Statsraadet, men politiske Hensyn havde bevirket, at han hidtil ikke havde kunnet sætte en saadan Forholdsregel igjennem. En den 17de October modtagen Indberetning fra Overcommandoen angaaende de ovenfor nævnte, uheldige Forhold gav ham imidlertid Anledning til paany at bringe Spørgsmaalet frem for Statsraadet, og skjøndt dette heller ikke nu fandt det hensigtsmæssigt at lade erklære nogen Blokade af Kieler Fjord, der maatte drage en Blokade af de andre holstenske Havne efter sig, saa vedtog det dog i et den 23de October holdt Møde, at Escadrechefen skulde bemyndiges til i Henhold til den commanderende Generals Requisition at afvise fra Indløb i Kieler Fjord alle Skibe, som vare af den Størrelse, at de kunde gaae igjennem Kanalen, og at Underretning om den saaledes trufne Foranstaltning af Krigsministeriet skulde meddeles Udenrigsministeriet. Hermed havde da Spørgsmaalet om Sejladsen paa Ejderen fundet sin endelige

Afgjørelse, idet derefter alle Skibe under 10 Fods Dybgaaende bleve afviste fra at løbe ind i Kieler Fjord.

I Frederikstad var efter den vesterpaa stedfundne Detachering Tjenestegangen bleven ordnet saaledes, at Bataillonerne vexelvis afgave 1½ Compagni til Bestridelse af Sikkerhedstjenesten, nemlig 1 Compagni foran den østre Front og ½ Compagni til at besætte den vestlige Tilgang og til Byvagt, medens den øvrige Del af den vagthavende Bataillon, altsaa 1½ Compagni, besatte Værkerne, dog kun om Natten og efter om Formiddagen at være bleven anvendt ved Befæstningsarbejderne; en lignende Styrke afgaves om Eftermiddagen til disse Arbejder af den anden Bataillon. Fjenden, om hvis Styrke og Stilling i det Stapelholmske man var temmelig nøje underrettet, havde ikke givet stærke Livstegn fra sig. Enkelte Skytter rettede vel oftere fra den sydlige Ejder Bred endel Skud mod vore Poster og Arbejdere, men denne Ild blev paa Grund af den store Afstand aldeles uden Virkning og blev fra vor Side kun undtagelsesvis besvaret*); i Egnen om Seeth viste sig af og til mindre, fjendlige Patrouiller, med hvilke

---

*) Denne sidste Omstændighed gav Anledning til, at det i Kjøbenhavn blev fortalt, at det var blevet forbudt vore Poster at besvare Ilden, fordi de fjendlige Skytter stode paa holstensk Grund. Skjøndt Krigsministeriet selvfølgelig ikke skjænkede dette Rygte nogen Tiltro, troede det dog at burde give Overcommandoen Underretning derom og ved samme Lejlighed, den 22de August, at tilkjendegive, at Angreb af den antydede Natur burde tilbagevises paa enhver Maade, forsaavidt saadant kunde skee uden at betræde den sydlige Ejder Bred, og at man under samme Betingelse naturligvis ligeledes var berettiget til efter Evne at forhindre alle Forberedelser, Anlæg o. s. v., som Insurgenterne maatte træffe paa de sydlige Bred.

der dog kun enkelte Gange vexledes nogle Skud; fra Hollingsted havde man derimod erholdt Underretning om et vor Besætning der tilføjet, mindre Tab, idet en Patrouille paa 11 Jægere og 4 Dragoner under en Sergents Commando, som den 16de Kl. 2 om Morgenen var sendt frem til Wolde, pludseligt blev angrebet af 30 fjendlige Jægere, som havde holdt sig skjulte i det stærkt couperede Terrain Ø. for Byen, og derved mistede 5 Mand, der bleve tagne tilfange, og desuden fik 1 Mand samt 1 Hest saaret.

Den 19de August blev Stillingen ved Frederikstad truet af en Fare, der maatte befrygtes mere end et fjendtligt Angreb. Den nævnte Dag rejste sig nemlig en heftig Storm fra Vest, der vedvarede hele den paafølgende Nat, og som i Forening med en indtruffen Springflod bragte Vandet i Ejderen til at stige betydeligt — ved Midnat endog henimod $7\frac{1}{2}$ Fod — over den sædvanlige Flods Vandstand. Den vestre Sluses ydre Porte, der vare skrøbelige, bleve sprængte af det ydre Tryk, og Vandmassen strømmede nu ind med en saadan Heftighed, at en Sammenstyrtning af Slusen og det ovenpaa hvilende Dige og en derved opstaaende Oversvømmelse af hele Egnen stod til at befrygte. Allerede Kl. $10\frac{1}{2}$ Aften havde Oberstlieutenant Helgesen underrettet Oberst Schepelern om den truende Eventualitet og om, at Besætningen i saa Fald kun havde Valget imellem at gaae tilbage til Husum eller at rykke frem til Stapelholm; han udtalte derhos, at han foretrak denne sidste Bevægelse, og at der, hvis Corpset billigede den, rettest samtidigt burde finde en Cooperation Sted fra Besætningen i Hollingsted. Corpsets Befaling, der afsendtes Kl. $1\frac{1}{2}$ den paafølgende Morgen gik ud paa, at Besætningen, hvis en Oversvømmelse ikke lod sig forebygge, skulde slaae ind paa Vejen til Husum, men samtidigt forlangtes en yder-

Befrygtet Dige-
brud ved Frede-
rikstad.

ligere Beretning om Forholdene og Indvaanernes sandsynlige Skjæbne, hvis Oversvømmelsen indtraf, samt en nærmere Udvikling af de Grunde, der maatte gjøre en Indrykning i det Stapelholmske under den nævnte Eventualitet tilraadelig. Som Følge deraf indberettede Oberstlieutenant Helgesen, at Vandet i Ejderen endnu Kl. 4¹/₂ Morgen, altsaa i Ebbetid, stod 3¹/₂ Fod over den sædvanlige Fløds Vandstand, og at det derfor ikke lod sig bedømme, hvorvidt Slusen maatte have lidt yderligere Skade. Skulde Slusen styrte sammen og Pæleværket tillige af Vandmassen efterhaanden nedrives, da vilde Vandet efter nogen Tids Forløb strømme ind i Gaderne og sandsynligvis komme til at staae temmelig højt i Husene, saa at Indvaanerne ligesom Besætningen vilde blive nødte til at forlade Byen, om ikke af andre saa dog af sanitaire Hensyn. Som de Grunde, der bevægede ham til i saa Fald at foretrække en Indmarche i Stapelholm, navnlig i dette Landskabs første Afsnit, anførte Oberstlieutenanten:

At en tilbagegaaende Bevægelse vilde udøve en nedtrykkende Virkning paa Hæren.

At den politiske Stilling syntes at paabyde, at man ikke uden højeste Nødvendighed tabte Terrain.

At Besætningen vilde komme i en precair Stilling ved et Tilbagetog, da dette maatte skee ved Baade.

At Norder- og Süderstapel kun vare besatte af mindre, fjendlige Afdelinger, saa at en Besættelse af Stapelholms første Afsnit vilde kunne skee uden Vanskelighed, sandsynligvis endog uden Sværds slag, naar der samtidigt foretoges en Fremrykning fra Hollingsted over Wolde. Den Stilling, man vilde komme til at besætte, vilde derhos være forholdsvis stærk.

Om end Corpset maatte erkjende Vægten af disse Grunde, troede det dog ikke ubetinget at kunne give

sit Samtykke til en Fremrykning til det Stapelholmske, saalænge det ikke vidste, om det kunde gjøre Regning paa en Medvirkning fra Hollingsted, og da det haabede, at der endnu vilde levnes Tid til at forelægge Sagen til højere Afgjørelse, lod det opad Formiddagen Overcommandoen tilgaae en Meddelelse om de modtagne Indberetninger og udbad sig dens Bestemmelse om hvilket Alternativ der i paakommende Tilfælde skulde vælges. Overcommandoens Befaling, der afsendtes Kl. 4^{1/2} Eftermiddag, lød paa, at der for det Tilfælde, at det skulde vise sig nødvendigt at rømme Frederikstad, skulde rykkes frem til Stapelholms første Afsnit, hvor man da ved Vandets Hjælp skulde sørge for en forbedret Front- og Flankedækning fra Stensluse til Børm Kog og videre; det meddeltes tillige, at Detachmentet i Hollingsted endnu samme Dags Aften vilde blive forstærket med 1 Bataillon og 2 Kanoner fra 1ste Division, og at Corpset i det angivne Øjemed vilde kunne disponere over den der forenede Styrke, dog saaledes, at 1 Compagni skulde efterlades i Hollingsted, hvortil i saa Fald 1 Deling af Reservecavalieriet vilde slutte sig. Da Meddelelsen herom sent om Aftenen indløb i Frederikstad, var dog Faren for et Gjennembrud af Diget allerede væsenligt forringet. Stormen var i Dagens Løb aftagen i Heflighed og havde tilmed taget en mere sydlig Retning, Slusen havde ikke lidt nogen yderligere Beskadigelse, og der var Udsigt til, at Vandstanden i Ejderen efterhaanden vilde vende tilbage til det Normale. Den 21de om Eftermiddagen kunde Oberstlieutenant Helgesen indberette, at den højeste Vandstand (Kl. 1^{3/4} Eftermiddag) kun var 1^{1/2} Fod over den sædvanlige Flod, og at et Gjennembrud af Diget neppe længer var at befrygte. — Den til Hollingsted dirigerede Styrke bestod af 9de Linie-Bataillon og 2 Kanoner af 2det Batteri (Schultz); den 24de om Morgenen afmarcherede den atter til 4de Brigade.

Forstærkning af
Artilleri ankom-
mer til Frede-
rikstad.

Den 23de om Aftenen ankom til Frederikstad den af Overcommandoen tilsagte Forstærkning af Artilleri, nemlig $1\frac{1}{2}$ 6 Pds. Batteri, bestaaende af 2 Kugle- og 2 Granatkanoner. Dette Halvbatteri, hvortil Materiellet var taget fra den mobile Feltpark og Personellet tilvejebragt dels fra Depotet for den active Armees Artilleripersonel, dels fra Belejringstrainet, var efter Overcommandoens mundtlige Ordre blevet mobiliseret og formeret som en selvstændig Afdeling under Commando af Lieutenant F. A. Moltke og directe underlagt Reserveartilleriet, hvorfra det nu blev detacheret til Ejdersted. Som Følge af denne Forstærkning blev Granatkanondelingen af Batteriet Glahn den følgende Dag trukket tilbage til Ramsted; Capitain Stiernholm vedblev som højstcommanderende Artilleriofficer at føre Commandoen i taktisk Henseende over den hele til Frederikstad henlagte Artilleristyrke.

Den 25de om Morgenen modtog Oberstlieutenant Helgesen over Tønning Efterretninger fra Ditmarsken om, at den fjendlige Hovedstyrke dersteds den foregaaende Dag var afmarcheret til Rendsborg, samt om at Strækningen mellem Bargaen og Hohn Færge kun var besat med halvhundrede Mand, og da dette syntes ham at tyde paa, at Fjenden var i Færd med at concentrere sine Kræfter paa et eller andet Punkt, besluttede han at udsende et Recognosceringscommando til Stapelholm, der, hvis Omstændighederne tillode det, ogsaa skulde søge at indhente Oplysninger om Fjendens Stilling i Landskabets østlige Afsnit. Kl. 2 om Eftermiddagen afmarcherede som Følge deraf Capitain Hoffmann fra Frederikstad med et Commando, bestaaende af 4de Reserve-Bataillons 3die Compagni, 50 Mand af samme Bataillons 1ste Compagni samt 14 Dragoner. Byerne Seeth og Drage bleve afsøgte, uden at man stødte paa nogen Fjende, og først ved Süderstapel traf man paa

Recognoscering
fra Frederikstad
den 25de Aug.
gust.

fjendlige Forposter, der strax bleve kastede ud af Byen imod Ejderdiget og tilbage over Floden, hvor en mindre, sluttet Afdeling viste sig; Fjendens samlede Styrke paa begge Sider af Floden udgjorde ikke over 50—60 Mand; kort efter, at Engagementet var indledet, havde der i den sydøstlige Udkant af Norderstapel vist sig en Infanteriafdeling paa c. 50 Mand, der imidlertid strax trak sig tilbage og forsvandt. Saasnart vore Tropper havde besat Ejderdiget ved Süderstapels sydøstlige Indgang, foretog Capitain Hoffmann en Recognoscering langs Hejderyggen henimod Norderstapel, hvorfra en fri Udsigt havdes over det foranliggende, side Terrain til Ervde; saa langt Øjet naaede, opdagedes intet Fjendligt, ligesom man heller ikke paa eller ved Dæmningen til Ervde kunde øjne feltfortificatoriske Arbejder. De oprørske Embedsmænd havde allerede efter Frederikstads Besættelse af vore Tropper rømmet Süderstapel, derimod indbragte Capitain Hoffmann efter Ordre til Frederikstad Fogederne fra de forskjellige Byer, der ikke havde efterkommet en fra Amtmanden i Hütten Amt udstedt Requisition. Under Engagementet var 1 Menig af 4de Reserve-Bataillons 3die Compagni bleven dødeligt saaret.

Samme Dags Eftermiddag erholdt Oberstlieutenant Helgesen Meddelelse om nogle Efterretninger, der vare tilgaaede den danske Overcommando fra Hamborg, og som gik ud paa, at man der ansaa det for afgjort, at General Willisen snart vilde blive nødsaget til at foretage et Angreb, og at dette sandsynligvis vilde blive rettet mod vor højre Fløj, da den Omstændighed, at vore Tropper her holdt Slesvig besat lige til Ejderen, i høj Grad havde vakt Insurgenternes Misfornøjelse. Oberstlieutenanten tog deraf Anledning til at henlede Oberst Schepelerns Opmærksomhed paa, at Besættelsen af Værkerne paa Byens østlige Front under et alvor-

ligt Angreb mindst vilde kræve 6 Compagnier, og at der saaledes ingen Styrke vilde være for Haanden paa Byens sydlige og vestlige Side, hvor det dog maatte antages, at Fjenden i det Mindste vilde foretage Landgangs-Demonstrationer. Han anmodede derfor om, at 2 Compagnier af Corpsets Styrke maatte blive henlagte til 2 N. for Trenen c. $\frac{1}{4}$ Mil fra Frederikstad paa Herrenhallig liggende Gaarde for at anvendes til Dækning af Frederikstads Vestside og tjene som Repli for de til Tønning, Reimersbude og Garding henlagte Compagnier. Anmodningen blev taget tilfølge, og den 26de om Morgenen bleve 2det og 3die Compagni af den til Ramsted henlagte 6te Linie-Bataillon frempousserede til de nævnte Gaarde, idet det derhos blev betydet dem, at de i Tilfælde af et Angreb paa Frederikstad skulde staae under den dersteds Commanderendes umiddelbare Commando i Alt hvad der sigtede til at afværge et saadant Angreb; paa Grund af en indtraadt Cantonnementsvexel bleve disse Compagnier den 5te September afløste af 2 Compagnier af 8de Linie-Bataillon, som dog kun forbleve der til den følgende Dags Aften, da de bleve trukne tilbage til Hovedstyrken efter at være afløste paa Herrenhallig af 6te Linie-Bataillons 2det Compagni, der foreløbigt blev afgivet som fast Besætning. Vi skulle nu nedenfor give en detaileret Beskrivelse over de fortificatoriske Arbejder, som dels allerede vare, dels bleve fuldførte inden Slutningen af September, paa hvilken Tid deres Modstandskraft skulde sættes paa en alvorlig Prøve.

Befæstningen, der vil findes angiven paa Plan IV, bestod paa den østlige Side af 3 Linier: en 1ste for Forposterne bestemt Linie fra c. 500—1000 Alen fra Byen, en 2den Linie, bestaaende af 3 Lynetter i en Afstand af c. 200—400 Alen fra Byen, og en 3die Linie bag Trenens østlige Afløb langs Byens Udkant.

En mindre Styrke henlægges til Herrenhallig.

Befæstningsanlæggene ved Frederikstad.

Den 1ste Linie bestod i en Indskjæring for Infanteri langs Tredediget, der paa højre Fløj ved Ejderdiget støttede sig til et om den nedbrudte Barkmølle anlagt, stærkere Værk, den saakaldte Mølle-skandse, som var dækket af en dyb Grav, der naaede ind til Ejderdigets Fod og ved en Palissadering over Diget var sat i Forbindelse med en i Ejderen udmundende, længere Grav; Værket var bestemt til at kunne holde sig, om end Fjenden maatte forcere den nævnte Indskjæring. Foran den af brede og vaade Grave omsluttede Gaard, Gooshof, var der opført en Fleche med Placement for 1 Kanon, ligesom der ogsaa der var anbragt Emplacements for Infanteri til Flankering af Indskjæringen paa Tredediget, foran hvilken i hele dens Udstrækning en 14—16 Fod bred Vandgrav var bleven udgravet. Paa det Sted, hvor Linien overskjæres af Rendsborg Chaussee, var til Bestrygning af denne anlagt et af en 31 Fod bred og 9½ Fod dyb Grav dækket, blanderet Kanonplacement for 2 Stykker Skyts, hvortil sluttede sig et tenailleret Værk for Infanteri, der forbandt Blendingen med det til Forsvar indrettede Dige S. for Chausseen. Liniens venstre Fløj dækkedes ved en paa Tredediget bag en 18 Fod bred og 12 Fod dyb Gjennemskjæring opført Fleche, hvortil sluttede sig en Række henimod Trenen bag en udvidet Marskgrøft anbragte Placements for Infanteri, der ved Trenen atter støttede sig til et om Gaarden Greveshof bag dens brede og vaade Grave paa Syd- og Østsiden opført Skulderværn for Infanteri.

Den 2den Linie, der skulde afgive Hovedforsvaret, bestod, som allerede nævnt, af 3 Lynetter med stærke Profiler og stod paa højre Fløj i Forbindelse med 1ste Linie ved en fra Mølle-skandsen udgaaende Løbe-grav paa Ejderdiget. Det største Værk, Centralværket,

laa over Rendsborg Chausseen omtrent 500 Alen bag ved Forpostliniens Kanonplacement og var indrettet til 5 Kanoner og 300 Mand Infanteri. Traceen var saaledes, at Chausseen kunde beskydes med 5 Kanoner, hver af Siderne med 3; Profilet var stormfrit og kunde kun bestiges ved Hjælp af Stiger; Gravens Brede var 25 Fod, dens Dybde 10 Fod med 5 Fod Vand; Strubben var lukket ved en Palissadering i Tenailleform, og i de fremspringende Vinkler var der anbragt 2 Blokhusse af 16 Fods Side, hvert for en Besætning af c. 50 Mand.

Det højre Fløjværk, ogsaa kaldet Kalkovnsværket, laa dels paa Ejderdiget ved den østlige Trene Sluse, dels paa den flade Mark N. for Diget og afgav Placement for 2 Kanoner og 300 Infanterister. Den vaade Grav naaede ind til Ejderdigets Fod og var ved en Palissadering over Diget foran et der anbragt, for Espingoler indrettet Emplacement sat i Forbindelse med Ejderen. Strubben beskyttedes af Trenens østlige Afløb, til hvilket Værkets venstre Fløjlinie støttede sig; ved 2 Barriereporte communiceredes med Marken. En Bygning, der var bragt ind i denne Befæstning, blev creneleret, og en ligeledes der værende Kalkovn blev blenderet og forsynet med Gallerier til 3 Etager Infanteriild.

For at kunne bestryge Ejderdiget og dettes Forland var der noget længere tilbage Ø. for Færgehuset anbragt et Emplacement for 2 Kanoner, der var dækket mod den holstenske Kyst ved 3 Rækker fyldte Skandsekurve paa Digets Krone, hvori tillige vare anbragte 2 Skydeskaar, for at Piecerne ogsaa kunde anvendes mod den holstenske Kyst.

Det venstre Fløjværk, den saakaldte Trene-skandse, laa paa flad Mark tæt ved Trenen og var

en i Struben palissaderet Lynette med Placement for 2 Kanoner og 150 Mand Infanteri.

For at tilvejebringe Communication mellem Værkerne og med Forposterne var der dannet en Mængde Veje ved at henlægge lette Brædebroer over Marskgrøfterne; disse Broer, der vare indrettede til at rulle, henbragtes om Natten til Centralværket.

Den 3die Linie bestod dels af Kanonindskjæringer bag Trenens østlige Afløb, dels i crenelerede Bygninger og Jordbrystværn for Infanteri; bag Holmer Bro var anbragt en palissaderet Tambour. Fra det venstre Fløjværk var der anlagt en dækket Vej gennem den bagved liggende, større Have, der førte til en over Trenens østlige Afløb anbragt Svingbro, foran og bag hvilken der var opført Brystværn for Infanteri. Et lignende, mindre Værk for Infanteri med Retraitevej til Broen var anlagt i den sydlige Udkant af den nævnte Have og bestemt til at optage de af Forposterne paa venstre Fløj, som under et Angreb ikke havde kunnet blive optagne i de større Værker; desuden kunde Holmer Bro derfra bstryges. En lignende Bestemmelse havde en mellem Holmer Bro og Kalkovnsværket tæt op til Trenens østlige Afløb opført Fleche, der communicerede med Byen ved en Trækfærge.

For endmere at vanskeliggjøre Tilgangen til Stillingen for Fjenden blev Trenediget efter Oberstlieutenant Helgesens Ordre af Egnens Digegravere yderligere gjennemskaaet i Nærheden af det Sted, hvor Diget bøjer mod Øst, og Vandet fra Trenen directe ledet ind i de talrige Vandgrøfter. Derved blev en Del af Terrainet mellem Trenediget og Rendsborg Chausseen oversvømmet, og ved at gjennemskjære denne Chaussee c. 500 Alen fra det bløderede Værk og samtidigt fordybe Grøfterne og bringe dem til mindst 12 Fods

Brede lykkedes det at tilvejebringe en betydelig, passiv Hindring foran hele Linien lige til Ejderdiget; c. 1200 Alen længere mod Øst henimod Bomhuset var der endvidere anbragt en bred og dyb Gjennemskjæring af Chausseen. Den Del af den østlige Befæstning, hvor Forholdene vare mest ugunstige for Forsvaret, var den højre Fløj. Indtil en Afstand af c. 900 Alen fra Mølleskandsen vare Ejderdigets Krone og ydre Skraaning fuldstændigt enfilerede fra Kanonplacementet Ø. for Færgehuset, medens Digets indre Skraaning kunde bestryges fra Forpostlinien. Men derefter bøjer Diget mere mod Øst, holdende denne Retning indtil udenfor Kanonskuds Afstand; paa denne Strækning var Digets Krone temmelig bred, den ydre Skraaning flad, og langs Ejderen løb en Trækvej af en saadan Brede, at Artilleri med Lethed kunde rykke frem ad den, saa at det vilde kunne lykkes fjendligt Artilleri at avancere dækket indtil c. 900 Alen fra Mølleskandsen, hvor den flade Skraaning paa Digets Yderside vilde tillade, at Indskjæringer for Artilleri uden videre Vanskelighed kunde foretages. Ifølge Oberstlieutenant Helgesens Ordre og efter en i den Anledning afholdt Conference mellem de højstcommanderende Ingenieur- og Artilleriofficerer blev der derfor skredet til saadanne Arbejder, der kunde give Ejderdiget en større Styrke i længere Afstand fra den øvrige Befæstning og vanskeliggjøre Tilnærmelsen der for det fjendlige Artilleri. I en Afstand af c. 900 Alen fra Mølleskandsen blev paa Ejderdiget opsat et Infanteriplacement af Skandsekurve med bagved disse opkastet Jord; for at dække Observationsposterne fra Siderne bleve Flankerne gjorde 2 Fod højere end Facen, dog var Flanken mod den sydlige Ejder Bred indrettet til at kunne skyde mod denne, ligesom en Række Skandsekurve dækkede mod Indsigt derfra; Trappetrin

førte ned ad Digets Inderside, og Nedgangen var dækket med Skandsekurve. Foran Placementet indtil 500 Alen fra dette blev der paa 7 Steder foretaget 4—5 Fod dybe, glacisformige Nedskjæringer i Digets Krone og paa Vejen langs Digets Inderside; lignende 5 Fod dybe Nedskjæringer udførtes paa 4 Steder paa Trækvejen langs Ejderen. Digets ydre, flade Skraaning bibeholdtes, men her saavel som paa den Del af Kronen, som ikke taalte Udgravninger, blev der i Højde med Nedskjæringerne anbragt en Række passive Hindringer, bestaaende af større og mindre Forpælinger, Forhug, Harver m. m. Bagved Placementet var der ligeledes paa et Par Steder foretaget Udgravninger paa Digets Krone og paa Trækvejen. Skjøndt Værket var temmelig frem-pousseret, var Retraiten derfra dog ikke meget mere udsat end paa den øvrige Linie, da de tidligere nævnte, uddybede Grøfter mellem Chausseen og Diget sikrede Forsvareren mod en pludselig Overfløjning fra denne Side. Hvad der gjorde det nævnte Arbejde endel besværligt var, at det maatte drives om Natten, og at Arbejdscommandoet desuagtet stadigt blev foruroliget ved Skud fra den sydlige Ejder Bred; Tabet derved indskrænkede sig dog til 1 Menig af 7de Linie-Bataillon, der Natten mellem den 7de og 8de September blev let saaret.

Da Retraiten i det Tilfælde, at Stillingens højre Fløj blev forceret, let vilde blive umulig for en Del af Frederikstads Besætning, blev der efter Oberstlieutenant Helgesens Ordre i den sidste Del af September paabegyndt Anlægget af en Retraitevej Vest paa fra den nordlige Del af Frederikstad til det vestre Trededige. Arbejdet var ikke fuldendt den 29de September, da Fjenden begyndte sit Angreb paa Frederikstad; men medens dette varede, fortsattes Arbejdet af

al Kraft og fuldendtes. Broen over Trenens vestlige Afløb var dannet af 2 paa Pæleaag hvilende Landbroer, forenede ved en 60 Fod lang Flaade, der var indrettet til Udsvingning mod begge Flodbredder; over Marskgrøfterne var der lagt Rullebroer, der kunde bevæges til begge Sider.

Paa Vestsiden af Frederikstad havde man, som berørt, i den første Tid ladet sig nøje med at bibeholde den af Fjenden der opførte Palissadering og vedliggende Kanonplacement, dog med enkelte Forbedringer; den 23de August bemyndigede imidlertid Oberstlieutenant Helgesen Capitain Schröder til ogsaa der at lade paa-begynde Befæstningen. De presserende Arbejder paa Østsiden, der endmere forøgedes ved en efterhaanden foretagen Forstærkning af en Del af de temmelig svage Brystværn i 1ste Linie og ved forskellige stedfundne Jordskred, fremkaldte ved, at Vandet udblodte Jorden forneden, tillode dog kun at anvende en ringe Arbejdsstyrke paa Vestsiden, og Arbejderne paa sidstnævnte Sted standsedes desuden derved, at der efter Oberstlieutenant Helgesens Ordre skredes til Opførelsen af et Værk for at aflukke Terrainet mellem Havnen og Trenens vestlige Udlob. samt ved det ovenfor nævnte Anlæg af en Retraitevej; da Fjenden den 29de September begyndte sit Angreb, var Befæstningen paa Vestsiden derfor endnu ufuldendt. De Arbejder, som efterhaanden vare komne til Udførelse, bestode i:

- Et Jordværk for Infanteri om den nedbrændte Mølle.
- En Banketindskjæring i Eiderdiget mellem nævnte Værk og den tæt ved Indgangen til Byen liggende Mølle.
- Et Skulderværn for Infanteri om sidstnævnte Mølle.
- En Palissadering fra Grøften V. for Værket om den nedbrændte Mølle over Ejderdiget og herfra paa Forlandet langs med Diget til Trenens Afløb; foran

Palissaderingen var en Grav, paa Diget passive Hindringer.

En Palissadering med Barriereport tæt foran Indgangen til Byen (for en Del den af Fjenden opførte).

Endvidere var et større Værk profileret og traceret paa det Sted, hvor Husum Chaussee overskjærer det vestre Trenedige, og man var begyndt paa at uddybe Graven mellem dette projecterede Værk og Værket om den afbrændte Mølle og at indrette det bagved liggende Dige til Forsvar. Ligeledes var man, dog først den 27de September, begyndt paa at danne et Afsnit, hvorved der inden kort Tid vilde kunne skaffes et nogenlunde fuldstændigt Forsvar, og som skulde tilvejebringes ved N. for den afbrændte Mølle at foretage en Gjennemskjæring af Vejen, opføre et mindre Jordværk bagved og derfra at anbringe en Palissadering henimod Treneafløbet; skjøndt disse Arbejder ikke vare færdige den 29de September, vare de dog saavidt fremmede, at man ved Efterretningen om Fjendens Landgang ved Tønning saa sig i Stand til ved Barricaderinger o. dsl. at lukke den vestlige Befæstning.

Det ovenfor omtalte Værk, der aflukkede Terrainet mellem Havnen og Trenens vestlige Udløb og navnlig tilsigtede at forebygge et coup de main, var bestemt for Infanteri og var ved anbragte Skandsekurve dækket mod Enfilade fra det vestlige Ejderdige; Graven fyldtes ved Højvande, og Vandet holdtes tilbage ved en Dæmning; imellem Værket og Trenens vestlige Afløb førtes en Grav gennem det iøvrigt næsten impassable Terrain. — Endnu maa bemærkes, at der til Beskydning af Havneindløbet og Ejderen var anlagt et Emplacement bag Diget ved Færgehuset, indrettet til 2 Kanoner til at skyde over Bænk.

Befæstningsarbejderne udførtes, som allerede oftere

omtalt, fra først af under Ledelse af Ingenieurcapitain Schrøder. Som Følge af en opstaaet Competencestrid *)

*) Den 15de August havde Commandeuren for Feltingenieurdetachmentet, Major Dreyer, i en Skrivelse til Capitain Schrøder blandt Andet befalet, at den 1ste Linie af den østlige Befæstning skulde forstærkes saaledes, at den kunde afgive Hovedforsvaret. Da Capitainen ikke ansaa en saadan Forandring i de med megen Kraftanstrengelse allerede tildels fuldførte fortificatoriske Arbejder for hensigtsmæssig, og desuden i sin Stilling som detacheret Ingenieurofficer synes at have betragtet sig som ikke underlagt Feltingenieurdetachmentets directe Commando, henvendte han sig med Modforestillinger til Oberstlieutenant Helgesen som den, af hvem han havde modtaget det Hverv at befæste Frederikstad. I en Erklæring af 18de August til Oberst Schepelerns Corps tilkjendegav Oberstlieutenanten sin fuldstændige Billigelse af den Maade, hvorpaa Capitain Schrøder havde udført sit Hverv, og udtalte sig specielt om det Hensigtsmæssige i at henlægge Hovedforsvaret til 2den Linie, ligesom han ogsaa fremhævede det formentlig Urigtige i, at Feltingenieurdetachmentet med Forbigaaelse af Commandoen i Frederikstad havde givet en denne underlagt Afdeling en directe Ordre. Overcommandoen, hvem Corpset forelagde Sagen, idet det udtalte sin Tilslutning til Erklæringens sidste Del, men iøvrigt ikke nærmere indlod sig paa selve Befæstningsspørgsmaalet, befalede, som ovenfor anført, at Capitain Schrøder skulde afgaae til Slesvig, da den maatte misbillige den Maade, hvorpaa han havde opfattet sin Stilling, men samtidigt saa den sig foranlediget til for fremtidigt at undgaae lignende Conflicter at lade Feltingenieurdetachmentet og Oberst Schepelerns Corps tilgaae nedenstaaende Skrivelse:

„Foranlediget ved de Vanskeligheder, der kunne opstaae ved det dobbelte Tjenesteforhold, hvori de ved detacherede Corpser eller Commandoer ansatte Ingenieurofficerer kunne komme til at staae, idet de baade forblive under Feltingenieurdetachmentets Ressort og selvfølgelig tillige have at udføre de Ordre, som gives

blev imidlertid Capitainen ifølge Ordre fra Overcommandoen af 30te August kaldt til Slesvig for at overtage sin Post som Troppecommandeur ved Feltingenieurdetachmentet, hvorefter hans Functioner ved Oberst Schepelerns Corps og Ledelsen af Befæstningsarbejderne ved Frederikstad foreløbigt bleve overtagne af Commandeuren for 5te Ingenieurdeling, Lieutenant Carstensen.

Den Styrke, der stod til Raadighed for Forsvaret af denne Befæstning, bestod, som vi have seet, af 2 Batailloner (6 Compagnier), 6 Kanoner, 1 Ingenieurdeling og en mindre Cavaleriafdeling, hvortil endnu kom det til Herrenhallig henlagte Compagni. Den

Frederikstads
Besætning; —
Ordningen af
Sikkerhedstje-
nesten.

dem af Commandeuren for Corpset eller Commandoet, vil Overcommandoen have fastsat følgende Bestemmelser:

Naar en Ingenieurofficer tildeles et detacheret Corps, da blive alle Ordre, som Feltingenieurdetachmentet vil tillægge ham med Hensyn til den Virksomhed, der i Almindelighed vil være anbetroet ham under Detacheringen, f. Ex. Anlægget af Værker og Udførelsen af andre Arbejder, først at give efter Conference med Corpsets Commandeur, og forsaavidt Denne kan erklære sig enig med Detachmentet.

I alle Forhold derimod, som ikke staae i nogen Rapport til det detacherede Corps's Stilling. altsaa i alle Forhold, der blot have Hensyn til Feltingenieurdetachmentets Administration, eller som specielt angaae det Techniske ved Constructionen af Værkerne, er dette berettiget til directe at udfærdige sine Ordre til den detacherede Ingenieurofficer.

Ved at meddele dette til Efterretning og Iagttagelse af Feltingenieurdetachmentet undlader man ikke at tilføje, at i Tilfælde af, at Conferencen med vedkommende Corpscommandeur ikke fører til Samstemning, Sagen af Feltingenieurdetachmentet vil være at forelægge Armeens Overcommando til Afgjørelse“

21de September modtog man efter derom skeet Anmodning foruden endel Faldskjærmsraketter 10 Divisionsespingoler med 50 lange og 100 korte, med Spidskugler ladede Rør, nogle Dage senere endvidere 2 Colonneespingoler med 20 tilhørende Rør, til hvis Betjening Infanteriafdelingerne afgave endel gode Skytter, der under kyndig Vejledning bleve oplærte i Brugen af dette Vaaben; den specielle Commando-over Espingolerne overtoges først af Ingenieurlieutenant Elben, fra den 28de September af Lieutenant Poulsen af 7de Linie-Bataillon. Alle Forholdsregler bleve truffet for at kunne imødegaae et fjendtligt Angreb. For Tilvejebringelsen af en Reserveammunitions Beholdning blev der sorget, saa at der for hver Infanterist havdes 120 Skud og desuden en lignende særlig Beholdning for den paaregnede Besætning i Centralværket; dette Værk var tillige for paakommende Tilfælde blevet forsynet med en Reserveportion for Mandskabet. Byens Brandvæsen blev henlagt under den højestcommanderende Ingenieurofficer, og et Brandcorps blev organiseret af de Kræfter, som under almindelige Forhold betjente de i Byen værende Sprøjter. Med Hensyn til Udførelsen af Sikkerhedstjenesten og Værkernes Besættelse havde de efterhaanden givne Bestemmelser sidst i September, da Byen blev angrebet, hidført følgende Ordning:

Til Bestridelse af Sikkerhedstjenesten paa den østlige Side af Byen afgav den vagtgivende Bataillon 1 Compagni, der var fordelt til Vagter ved Greveshof, det tenaillerede Værk ved Chausseen, Gooshof, Mølle-skandsen og Færgehuset samt til 2 fremskudte, 20 Mand stærke Feltvagter ved Bomhuset og ved Infanteriplacementet paa Ejderdiget.

$\frac{1}{2}$ Compagni anvendtes til Vagt i Byen og til Bevogtning af dennes vestlige Udgang.

Den resterende Del af Bataillonon ($1\frac{1}{2}$ Compagni)

besatte fra Mørkets Frembrud til efter endt Afløsning om Morgenen samt i taaget Vejrs Treneskandsen med 1 Peloton, Centralværket med 2 Pelotons og Kalkovnværket med 1 Peloton samt forstærkede Feltvagtstillingen ved Gooshof med $\frac{1}{2}$ Peloton. Commandeuren for denne Bataillon skulde i Tilfælde af Angreb begive sig til Kalkovnværket for derfra at lede Forsvaret af samtlige Værker foran Byens østlige Front.

Den vagtfri Bataillon, der fra den 4de September var bleven indkvarteret hos Byens Indvaanere, men dog saaledes, at Mandskabet om Natten som hidtil holdtes samlet i Allarmhuse, skulde i Tilfælde af Angreb paa Byens østlige Front strax fremsende $\frac{1}{2}$ Compagni til Tredediget N. for Chausseen og vedliggende Infanteriplacements, $\frac{1}{2}$ Compagni til Forsvarslinien bag Gooshof og $\frac{1}{2}$ Compagni til Forstærkning af Besætningerne i Kalkovnværket og Mølleskandsen, medens der holdtes i Reserve $\frac{1}{2}$ Compagni i Nærheden af Holmer Thor og 1 Compagni paa Torvet; Commandeuren for Bataillonens skulde begive sig til Færgehuset; det var bestemt, at de 2 førstnævnte Halvcompagnier, naar den yderste Forsvarslinie maatte opgives, i Forening med det ved Holmer Thor staaende Halvcompagni skulde besætte den 3die Forsvarslinie.

De 6 Kanoner vare fordelte paa følgende Punkter: 2 Granatkanoner i Indskjæringen ved Færgehuset, 2 Kuglekanoner i Centralværket, de 2 andre paa Byens Torv i Reserve; disse sidste vare bestemte til at besætte det blanderede Kanonplacement paa Chausseen. Af Espingolerne vare de 2 Colonnepiecer anbragte i Espingolplacementet, 3 Divisionspiecer om Dagen i Mølleskandsen, om Natten mellem denne Skandse og det nævnte Placement; de øvrige Divisionspiecer vare samlede i Kalkovnværket, hvor ogsaa Rørene bleve opbevarede.

Bevogtningen af Ejderlinien paa Strækningen fra Frederikstad til henimod Reimersbude var overdragen det til Herrenhallig henlagte Compagni af 6te Linie-Bataillon, som til den Ende dagligt afgav $\frac{1}{3}$ af sin Styrke; en Feltvagt holdt Saxfærge besat, et Piket stod i den sydlige Udkant af Koldenbüttel. Den 14de September blev Compagniet med Undtagelse af Forposterne og 1 Officer og nogle og tyve Mand, der bleve efterladte paa Herrenhallig til Bevogtning af den nordlige Trene Bred til henimod Middelburg, med Corpsets Sanction inddraget til Frederikstad, dog under det udtrykkelige Forbehold, at Compagniet, naar Signal gaves ved Bavernerne fra Hærens Hovedstyrke ved Slesvig om et fjendtligt Angreb, strax skulde afmarchere til Lehm-siek for i Forening med den der staaende Reserve at anvendes ved den af Overcommandoen i saa Fald befalede Cooperation med nævnte Hovedstyrke. Den til Frederikstad henlagte Styrke af Compagniet blev bestemt til at sikre Stillingen mod et coup de main, der muligen ved Hjælp af Baade kunde blive forsøgt fra Havnesiden, hvorfor det under et Angreb skulde tage Opstilling bag Havnediget ved den mellemste Sluse og derhos besætte det over det ydre Dige mellem Havnen og det vestlige Trenefløb anlagte Værk.

Som det vil erindres, var det endvidere bestemt, at de 2 til Ejdersted detacherede Compagnier i Tilfælde af et alvorligt Angreb paa Frederikstad skulde inddrages og forenes med denne Bys Besætning. Hvad særligt Detachementet i Reimersbude angaaer, da blev dette i Midten af September, da Fjenden, som vi senere nærmere skulle see, havde forstærket Besætningen i det Stapelholmske, og et Angreb stod at befrygte, af Oberstlieutenant Helgesen instrueret om, at det, naar der fra Frederikstad hørtes vedvarende Geværild eller flere Kanonskud, ufortøvet skulde afmarchere mod

Frederikstad og i Reimersbude kun efterlade 1 Under-officer og 15 Mand, som skulde holde sig der saa længe som muligt og derpaa tage Retraiten paa Husum eller paa Brigadens Hovedstyrke. Saafremt Detachementet ved sin Ankomst i Nærheden af Koldenbüttel maatte erholde Vished om, at Frederikstad blev angrebet fra den vestlige Side, da skulde det marchere over Koldenbüttel for at naae Vejen fra Schwabsted til Frederikstad og derpaa med al mulig Kraft angribe Fjenden i Ryggen og søge at bibringe ham den Tro, at Detachementet var Avantgarden for en til Undsætning afsendt Styrke.

Sundhedstilstanden i Frederikstad havde allerede fra Midten af August været daarlig, idet der navnlig forekom en stor Mængde gastriske Tilfælde blandt Tropperne. Den overordnede Læge ved 1ste Division, der havde foretaget en Undersøgelse af de sanitaire Forhold ved 3die Brigade, antog, at Grunden dertil maatte søges dels i de locale Forhold i Marskegnen og det derværende slette Drikkevand*), dels i den anstrængende Tjeneste, Tropperne havde under det da indtraadte, fugtige Vejrlig, og som i Reglen kun tillod dem at komme til Hvile hver anden Nat. At indskrænke Tjenesten ansaa man ikke for gjørligt, derimod blev der opført Træskure, hvor det vagthavende Mandskab, der ikke var paa Post, kunde finde Ly, ligesom der blev truffet den Foranstaltning, at der til

---

*) Ved den iværksatte Inondation var Vandet i Trenen blevet ubrugeligt som Drikkevand, og man saa sig i saa Henseende og til Madlavning henvist til udelukkende at maatte benytte Brøndvand, der for Størstedelen maatte tilvejebringes fra Omegnen, i hvilken Anledning Commandantskabet stadigt maatte holde et tilstrækkeligt Antal Vogne med Foustager disponibelt.

Besætningen hver Dag blev leveret fersk Kjød og Gryn istedetfor som sædvanligt hver anden Dag saltet eller røget Flæsk og Ærter og hver anden Dag fersk Kjød og Gryn; et Forslag, som Oberstlieutenant Helgesen efter Conference med Commandeurerne for Troppeafdelingerne og de ved disse ansatte Læger tillige indgav, om at der til Besætningen skulde udleveres Genever istedetfor Brændevin samt Øl, der skulde nydes i Forbindelse med Ingefær, troede Overcommandoen derimod ikke at kunne tage til Følge.

Den den 25de August fra Overcommandoen indløbne Meddelelse om et muligt forestaaende Angreb paa Frederikstad havde bevæget Oberst Schepelern til af Hensyn til den betydelige Virkning, en Fremrykning fra Hollingsted over Wolde under en saadan Eventualitet vilde kunne have, at andrage Overcommandoen om, at forstnævnte Steds Besætning maatte blive henvist til at modtage Ordre fra Corpset i berørte Retning. En Bemyndigelse dertil blev ogsaa under 28de August givet, men dog kun betingelsesvis, idet Overcommandoen henledede Opmærksomheden paa, at Hollingsteds Vigtighed for Armeens Stilling ved Slesvig fordrede, at de Befalinger, indtrædende Forhold maatte foranledige 1ste Division til at tillægge Detachementet i Hollingsted, maatte efterkommes fremfor Corpsets, og at det derfor maatte være en Betingelse for Detachementets Cooperation med Corpset, at samtidigt fra Divisionen modtagne Ordre ikke kom til at stride med Corpsets Dispositioner for nævnte Detachment. Da Divisionen imidlertid paalagde Detachementet, at det i Tilfælde af en slig Diversion skulde efterlade en saadan Styrke, at Tilgangene fra Dørpsted og Heide kunde besættes, og Detachementets Retraite saaledes sikkres mod en i denne Retning fremtrængende Fjende, og da Major Bonnez for at kunne opfylde denne Betingelse

ansaa det for nødvendigt at efterlade 2 Compagnier og 2 Kanoner paa de nævnte Steder og derfor ikke troede uden en betydelig Forstærkning at kunne rykke frem til Wolde, hvor han antog, at Fjenden under et Angreb paa Frederikstad ikke vilde undlade at opstille en anelig Styrke, maatte Tanken om en Cooperation fra Detachmentets Side foreløbigt opgives.

I den Stilling, Oberst Schepelerns Hovedstyrke havde indtaget, foretoges der, naar undtages Detachmenten til Herrenhallig, ingen væsenlig Forandring før den 6te September, da Corpset ifølge en Befaling fra Overcommandoen, der senere vil blive nærmere omtalt, maatte afgive 2 Compagnier som Infanteribesætning i Hollingsted istedetfor 1ste Reserve-Jægercorps, der retournerede til 6te Brigade. Den afgivne Styrke bestod af 1ste og 3die Compagni af 6te Linie-Bataillon under Bataillonscommandeurens Commando; ved samme Lejlighed var det, at Bataillonens 2det Compagni blev henlagt til Herrenhallig, medens 4de Compagni forblev i Husum. Af Hovedstyrkens 2 resterende Batailloner henlagdes den ene i Ramsted og Schwabsted med 2 Compagnier paa hvert Sted; den anden Bataillon belagde Hyttelejren ved Lehmsiek, fra den 15de September tillige Süderhøvt med 1 Compagni. Heri skete der atter den 19de den Forandring, at den cantonnerende Bataillon belagde Ramsted med 1 Compagni, Schwabsted med $1\frac{1}{2}$, Hude med $\frac{1}{2}$, Süderhøvt med $\frac{2}{3}$ og Fresendelf med $\frac{1}{3}$ Compagni, medens den til Hyttelejren henlagte Bataillon afgav en mindre Besætning til Holbüllhus, der dog ikke længe efter atter inddroges; fra den 20de blev endvidere Halvdelen af det i Husum værende Compagni henlagt til Winnert. Af Batteriet blev den i Schwabsted cantonnerende Deling den 25de September forlagt til Hude.

Hovedstyrkens Stilling bag Tre-neoversvømmelsen; — Sikkerhedstjenestens Ordning der indtil Slutningen af Felttøget.

Hovedstyrkens Stilling bag den c. 2500—3000

Alen brede Oversvømmelse var kun lidet tilgængelig for et Angreb. Ikkun ved Schwabsted, Papenhørn og Süderhovt var Oversvømmelsens Brede mindre betydelig, og Diger førte hen imod disse Punkter, men en Broslagning syntes dog ogsaa paa disse Steder at være forbunden med saa store Vanskeligheder, at den kun var lidet sandsynlig. Skulde Oversvømmelsen passeres, maatte det snarest skee med fladbundede Baade; større Pramme vilde ikke kunne anvendes udenfor selve Flodlejet, Baade med Kjøl kun desuden i de brede Grøfter. Den N. for Holbüllhus liggende Wildemoor, der kun for en mindre Del var oversvømmet, var fuldstændigt impassabel for sluttet Infanteri; ikkun paa begge Sider af den brede Skjælgrøft, som deler Mosen, var Bunden saa fast, at den kunde passeres af Fodgængere, som fulgte bag hverandre.

Ogsaa i den nævnte Stilling foretoges efterhaanden ikke faa Forskandsningsarbejder, der dog kun bestode i Anlægget af endel Kanonemplacements og Brystværns-linier for Infanteri langs Treneoversvømmelsen ved de besatte Byer og i Terrainet mellem disse samt mellem Lehmsiek og Schwabsted. Vejene til Papenhørn Gaardene og til Færgerne mellem Hude og Süderhovt og ved Fresendelf bleve gennemskaarne og vare desuden oversvømmede; ligeledes gennemskares alle de Veje, som fra Skoven Ø. for Winnert førte til Wildemoor, og en Vandgrøft, som adskilte Skovengene fra Mosen, blev gjort saa bred, at man ikke kunde springe over den. Colonneveje mest for Infanteri bleve anlagte fra Løjren ved Lehmsiek til de besatte Punkter langs Oversvømmelsen samt til Winnert dog kun ved at anbringe Deboucheer i Gjærderne, saa at de senere hen i den fugtige Aarstid neppe kunde benyttes. En Patrouillegang blev indrettet fra Kleindorfkrug V. for Ramsted langs Oversvømmelsen til Holbüllhus, idet der

for at kunne passere Vandgrøfterne blev lagt en stor Mængde Broer af Faskiner med Jord. Paa medfølgende Oversigtskaart ville de udførte Forskandsningsarbejder i det Væsenlige være angivne saaledes, som de vare ved Slutningen af Felttoget.

Sikkerhedstjenesten for denne Del af Corpsset bestredes, som vi have seet, fra først af ved et særligt dertil afgivet Compagni, der udstillede Forposter langs Oversvømmelsen fra Rott til Middelburg og Honnensgaard. I den sidste Del af September skete deri den Forandring, at Sikkerhedstjenesten paa Strækningen fra N. for Fresendelf langs Oversvømmelsen til V. for Ramsted overtoges efter Forpostcommandeurens nærmere Bestemmelse af de der i Cantonnement henlagte Compagnier, hver for sit Districts Vedkommende, medens Tilgangene fra Wildemoor til Skovene ved Lehm-siek og Ø. for Winnert bevogtedes af Vagter, udsatte henholdsvis fra den i Hyttelejren henlagte Bataillon og fra Halvcompagniet i Winnert, hvilket sidste tillige afgav en Vagt til Rott. Denne Ordning vedligeholdtes paa en kortere Afbrydelse nær, fremkaldt ved Angrebet paa Frederikstad, i det Væsenlige uforandret indtil Felttogets Slutning, ligesom ogsaa selve Forpoststillingen ikkun undergik enkelte Modificationer, navnlig for-aarsagede ved den større Udstrækning, Oversvømmelsen fik længer hen paa Aaret; af disse skal kun anføres, at Feltvagterne ved Honnensgaard og Middelburg maatte trækkes tilbage til Kleindorfkrug og Stenbro V. for Ramsted, samt at Papenhørn Gaardene holdtes besatte af smaa, fremskudte Poster, der overførtes ved Baade. Særlige Observationsposter vare placerede paa Højderne ved Fresendelf, paa den saakaldte Klokkehøj N. V. for Süderhøvt samt tæt V. for Ramsted. Fra førstnævnte Sted overskuedes navnlig Egnen mellem Hollingsted og Wolde, fra sidstnævnte Terrainet fra Seeth og Drage

til Frederikstad og fra Klokkehøj dels en større Del af Ervde Dæmning med Stensluse, dels Egnen mod Sydvest indtil Frederikstad, Lunden og Tønning, ligesom ogsaa større Strækninger af Ejderen lode sig til Syne; Fjenden vilde saaledes, naar han ikke benyttede Natten eller begunstigedes af Taage, ikke kunne foretage en større Troppesamling mod Frederikstad, uden at dette itide blev bemærket. Foruden Hovedbavnelinien, der, som vi senere skulle see, var bleven etableret for at tilvejebringe en Forbindelse med Styrken ved Slesvig, vare særlige Bavner blevne rejste tæt N. for Hude og paa Klokkehøj. Den hele Styrke, der dagligt afgaves til Forposttjenesten, voxede efterhaanden til 4 Officerer, 10 Underofficerer og 323 Undercorporaler og Menige, fordelte til 17 større og mindre Vagter, samt 11 Dragoner; i hver By holdtes desuden om Natten og i taaget Vejrlig 40 Mand disponible for strax at kunne understøtte Feltvagterne.

Detachmentet
i Husum — Be-
sættelse af
Nordstrand og
Fælvorm.

Til Husum, hvor der for Corpset var blevet oprettet et Lazareth paa 100 Senge, var, som vi have seet, henlagt 6te Linie-Bataillons 4de Compagni, hvis Commandeur, Capitain F. C. Ahlefeldt-Laurvig, fungerede som Commandant i Byen og i Forening med Regjeringscommissair Davids udfoldede megen Virksomhed for at bringe Orden og Rolighed tilveje blandt den stærkt gjennemagiterede Befolkning. Der maatte til den Ende oftere gribes til skarpe Midler, og da det blandt Andet havde vist sig, at Efterretninger, som kunde være til Skade for Armeens Sikkerhed, fra Husum fandt Vej til de tydske Aviser, og at der navnlig gennem de bortflygtede Embedsmænds efterladte Familier stadigt udspreddes Rygter, som vare byggede paa opmuntrende Breve fra de Bortflygtede, og som bestandigt stimulerede Befolkningens Tro paa en snarlig Tilbagekomst af Insurgentene, troede man at maatte

i udstrakt Maal gjøre Brug af den Ret til at bortvise mistænkelige Personer, som ogsaa i Byen Slesvig og andre Steder var kommen til Anvendelse, og lod omtalte Familier, ialt med Børn 54 Individder foruden en halv Snes Tjenestetyende, der frivilligt fulgte med, under Escorte afgaae til Flensborg for derfra at overføres til Kjøbenhavn.*) De trufne Forholdsregler viste snart deres gode Virkning, idet de velsindede Indvaanere fik Mod til at støtte Autoriteterne, navnlig ved at søge at skaffe deres Paabud Efterlevelse**); ligeledes lykkedes det Capitain Ahlefeldt at knytte saadanne Forbindelser, at han derved blev sat i Stand til jevnlige at erholde i Reglen paalidelige Efterretninger angaaende Fjenden. Bestemmelsen om, at Detachementet skulde bevogte Milde Aa og som Følge deraf henlægge en Del af sin Styrke til Mildsted og Rantrum, var forbleven i Kraft, selv efterat Tønning og Garding havde erholdt fast Besætning; den 23de August skete imidlertid en Forandring heri, da en særlig Opgave blev stillet Detachementet.

Efterat Chefen for Escadrillen paa Slesvigs Vest-

- *) Det skal her bemærkes, at Krigsministeriet allerede tidligere havde paalagt Overcommandoen for hver udvist Person at angive, hvorledes der med denne skulde forholdes, og da dette ikke havde kunnet skee ved Udvisningen fra Husum, der allerede var effectueret, inden det kom til Overcommandoens Kundskab, blev det under 3die September befalet af Overcommandoen, at ingen slig Bortsendelse fremtidigt maatte finde Sted uden dens udtrykkelige Sanction. Den skete Udvisning vakte iøvrigt stor Sensation og fremkaldte megen Forbittrelse i Tydskland.
- ***) Efter Angivelse fra velsindede Borgeres Side blev det saaledes oplyst, at 4 3 Pds. Jernkanoner med tilhørende Kardæskladninger og endel Infanteriammunition trods Befalingen om Afleveringen af Vaaben m. m. holdtes skjulte i Byen; de Skyldige bleve tiltalte ved Krigsret og idømte alvorlige Straffe.

kyst, Commandeurcapitain Ellbrecht, saaledes som nærmere vil blive omtalt ved Fremstillingen af Marinens Virksomhed, havde concentreret sin Styrke paa Sild, var der paa Grund af de fjendlige Kanonbaades Tilstedeværelse i Farvandene indtraadt en Standsning i hans Operationer, hvilke først agtedes gjenoptagne ved Dampskibet Gejsers Ankomst. Underrettet af Overcommandoen om Oberst Schepelerns Sendelse til Vestkysten og opfordret til at sætte sig i Forbindelse med vore Tropper i Husum, havde Commandeurcapitainen under 11te August indstillet til Overcommandoen, at Lieutenant Hammer med sine Matroser skulde afgaae fra Hojer Syd paa, for at Lieutenanten kunde assistere Oberst Schepelern som søkyndig Raadgiver. Det var hans Hensigt ved denne Sendelse at søge udvirket hos Oberst Schepelern saadanne Foranstaltninger, der i Mellemtiden inden Gejsers Ankomst kunde bidrage til at svække de fjendlige Kanonbaades Stilling ved saavidt muligt at afskjære dem fra deres Tilholds- og Understøttelsespunkter. Inden Overcommandoens Svar indtraf, der billigede Commandeurcapitainens Forslag, var vel Gejser indtruffet, men vedvarende, stormfuldt Vejrlig hindrede fremdeles ethvert Forsøg paa at overføre Tropper til Før.

Den 21de August var Lieutenant Hammer med Matroserne tilvogns brudt op fra Højer og havde den følgende Dag meldt sig hos Oberst Schepelern, hvem han foreviste en Ordre fra Commandeurcapitain Ellbrecht, der gik ud paa, at han skulde søge at bevæge Obersten til i det ovennævnte Øjemed at lade Nordstrand og Pelvorm besætte fra Husum. Lieutenanten anførte derhos, at det med en Besætning af 50 Mand for hver af de nævnte Øer vilde være let at afslaae ethvert Landgangsforsøg fra de fjendlige Kanonbaades Side, eftersom de kun vare 3 i Tallet, hver med en

Besætning af 45 Mand, og en Landgang paa Grund af Farvandets Beskaffenhed kun kunde foretages paa enkelte bestemte Punkter; han androg fremdeles om, at Okholm og Bungsiel N. V. for Bredsted maatte blive besatte, for at de fjendlige Kanonbaade derved kunde berøves enhver Udsigt til Communication med Fastlandet. Denne Anmodning om Samvirken med Marinen troede Oberst Schepelern ikke at burde nægte, og da det var Lieutenant Hammers Formening, at Commandeurcapitain Ellbrecht, eftersom Vejret imidlertid havde bedaget sig, allerede den følgende Dag vilde besætte Før, befalede Obersten endnu den 22de, at Compagniet i Husum skulde inddrage sin Besætning i Rantrum og Mildsted, men derimod afgive 1 Officer og 70 Mand med de fornødne Underofficerer og Undercorporaler til Assistance for Lieutenant Hammer; ligeledes blev det befalet Compagniet at afgive 1 Underofficer og 30 Menige, der tilvogns skulde afgaae saa betids fra Husum, at de den 23de ved Dag gry kunde indtræffe i Okholm og Bungsiel, som de skulde besætte. Lieutenant Hammer afgik selv til Frederikstad, hvor han erholdt udleveret en Toldvæsenet tilhørende Sejljolle, der agtedes benyttet som Recognosceringsfartøj, og som den 23de transporteredes til Husum, fra hvilken By Lieutenanten endvidere tog 3 Everter i Requisition. For at forhindre, at nogen Underretning om den forestaaende Expedition skulde naae til Nordstrand, blev enhver Forbindelse fra Husum med Søen ved Commandantskabets Foranstaltning afskaaret, ligesom ogsaa Skobøl og Halebøl bleve besatte med en lille Styrke.

Den 24de Kl. 12^{3/4} om Morgenen afgik Lieutenant Hammer med sine 30 Matroser og Infanteristyrken, der commanderedes af Lieutenant Penick, fra Husum og landede Kl. 5 uden at møde nogen Mod-

stand paa Nordstrand, der erklæredes i Belejringstilstand og afvæbnedes; 48 Bajonetgeværer, 94 Hellebarder, 158 Landser samt nogle Sabler bleve oversendte til Husum, og desuden lagdes der foreløbigt Beslag paa c. halvhundrede, Beboerne tilhørende Jagtgeværer. En Insurgentkrydser var under Stormen den 19de strandet paa Øens Nordkyst, Mandskabet var blevet bjerget og havde forladt Øen, men Skibets Inventarium, Sejl, Ankere, Tougværk m. m. fandtes skjulte i et Pakhus og bleve gjorte til Bytte; ligeledes forefandtes ved Nordens Havn, der blev besat, og hvorhen de 2 Everter og Sejljollen vare blevne dirigerede, en Krydseren tilhørende, ganske ny 3 Pds. Jernkanon med Affutage, der netop skulde være bortført, men som nu blev gjort til Bytte og beholdt ved Detachementet, hvor man antog den vilde komme til god Nytte. Alle Udgangs- og Tilgangspunkter paa Øen bleve besatte, i en af Møllerne blev udsat en Udkigspost, og Bavner med Tjæretønder rejstes Øen rundt. Stalleren og nogle andre Embedsmænd vare for flere Dage siden flygtede fra Øen, hvorfor Lieutenant Hammer satte sig i directe Forbindelse med Regjeringscommissair Davids angaaende deres Remplacering, men iovrigt viste Indbyggerne sig meget fojelige og efterkom godvilligt enhver Befaling.

Det var Lieutenant Hammers Agt allerede Natten til den 26de at besætte Pelvorm, men stormfuldt Vejrlig forhindrede det, og først den 27de Kl. 5 om Eftermiddagen, da Vejret bedagedes noget, indskibede Lieutenanten sig tilligemed Lieutenant Penick og 70 Soldater og Matroser paa de til Nordens Havn henbragte 2 Everter samt paa Sejljollen. Da man naaede ud for Havnen ved Ostersiæl, bemærkedes et betydeligt Antal Mennesker paa forskellige Steder af Diget, og Vogne saaes uophørligt at kjøre frem og tilbage med mange Folk. Lieutenant Hammer, der ansaa det for

farligt at løbe lige ind i Havnen, hvor han under Udskibningen vilde være udsat for at blive beskydt fra alle Sider, lod derfor Sejljollen forblive krydsende foran Havnen, medens han med Everterne løb til Forlandet paa Øens nordøstlige Kyst. Her udskibedes Styrken Kl. 9¹/₂ om Aftenen, det nærmeste store Dige besteges, uden at man traf paa noget Fjendligt, og der afmarcheredes videre til Ostersiel, hvor Folkehoben havde spredt sig, og som nu uden Modstand besattes. Den paafølgende Morgen blev Landraadet sammenkaldt, den kongelige Regjering blev paa derom skeet Opfordring anerkjendt, og de fornødne Befalinger, specielt ogsaa vedrørende Øens Afvæbning, communicerede; ogsaa her vare de fleste Embedsmænd forsvundne, hvorfor der af Lieutenant Hammer blev gjort de fornødne Skridt for at faae dem erstattede ved nye. Overfartsstedet til Hoge blev besat med en mindre Styrke, og Patrouiller udsendtes hele Øen om for at borttage alle Joller.

Den 31te August tidligt om Morgenen kom en slesvig-holstensk Kanonbaad i Sigte Nord fra. Den gjorde flere Vendinger udfor Ostersiel og kastede nogle Bomber mod Havnen, hvilke dog ikke anrettede nogen Skade; da den var nærmest, svaredes der med et Skud fra den fra Nordstrand medbragte, tagne Kanon, der var bleven placeret paa Pynten ved Havnen, og snart efter fjernede Kanonbaaden sig atter. Foruden nævnte Kanonbaad vare 2 andre i Sigte under Langenæs og Grøde, og da Lieutenant Hammer befrygtede, at Kanonbaadene kunde faae i Sinde at foretage en Proviantering paa den af Øerne, som de fandt svagest besat, og en Forstærkning af Besætningen paa Nordstrand ved Afgivelse af Mandskab fra Pelvorm paa Grund af Forholdene paa sidstnævnte Ø forekom ham umulig, anmodede han Commandantskabet i Husum om snarest at lade 1 Underofficer og 20 à 30 Mand,

deriblandt saa mange Tapriffelskytter som muligt, afgaae til Nordstrand. Lieutenant Hammer havde været af den Formening, at Før var bleven besat af vore Tropper, men nævnte Dags Eftermiddag erholdt han gjennem nogle af sine Folk, der vare blevne afsendte over Hoge med Brev til Commandeurcapitain Ellbrecht, sikker Efterretning om, at Amrum og Før endnu stedse vare i Insurgenternes Magt, saa at Brevet ikke havde kunnet besørge afleveret; han erfarede endvidere, at de fjendlige Kanonbaades Mandskab for nyligt var blevet forstærket til 60 Mand pr. Baad, at den ene af disse holdtes gaaende mellem Amrum og Langenæs, den anden tæt N. for Hoge og den tredie i Forbindelse med denne ned ad mod Pelvorm og Nordstrand, samt at Insurgenterne desuden havde 4 Krydsere, af hvilke hver var bemanded med 10 Mand, og som i Almindelighed for at skuffe Vore førte dansk Flag. Den uformodede Omstændighed, at Før endnu ikke var bleven besat af vore Tropper, lod Lieutenanten erkjende, at hans Stilling paa Øerne var mere udsat, end han fra først af havde beregnet, og han anmodede derfor atter indtrængende Commandantskabet i Husum om at afsende Forstærkning til Nordstrand, idet han fremhævede at dette vilde være saameget mere nødvendigt, som det paa ingen Maade lod sig gjøre at opgive Øerne. Hans Anmodning blev taget til Følge, og den 1ste September om Eftermiddagen afgik 1 Lieutenant med 30 Mand fra Husum til Nordstrand. Samme Dag foretog Lieutenant Hammer med 14 Mand en Recognoscering over Hoge, hvorved han erfarede, at 2 fjendlige Krydsere laa i Amrum Havn, 1 Kanonbaad N. for Hornum Dyb og de 2 andre ved Vyk. Ligeledes kom han ved en fra Højer modtagen Meddelelse til Kundskab om, at Flora og Gejser den 24de havde været inde i Smal-dybet for ad denne Vej at overføre Tropper til Før,

men at Skibene paa Grund af den pludseligt opstaaede Storm havde maatte søge rum Sø uden at faae Occupationen udført, og at Tropperne atter vare blevne udskibede paa Sild.

Den skete Besættelse af Nordstrand og Pelvorm havde vakt endel Betænkelighed saavel hos Overcommandoen som ogsaa hos Krigsministeren. Dels skjønedes nemlig Foretagendet i sig selv ikke nødvendigt, da det ikke var af Vigtighed, om disse Øer noget tidligere eller senere kom i vor Magt, dels forudsaa man, at Besætningen let vilde kunne komme i en exponeret Stilling, saa at man for at støtte den kunde blive nødt til yderligere Detacheringer, som vilde svække den paa Fastlandets Vestkyst opererende Styrke, der jo allerede gjentagne Gange havde anseet det nødvendigt at anholde om directe og indirecte Forstærkning. Naar Overcommandoen desuagtet ikke fra først af modsatte sig Foretagendet, var dette ikke alene begrundet i, at man ogsaa i Hovedkvarteret antog Førs Besættelse umiddelbart forestaaende og derfor ikke vilde nægte den af Commandeurcapitain Ellbrecht attraaede Cooperation med Escadrillen, men tillige og navnlig deri, at man efter Ordlyden i den fra Oberst Schepelern modtagne Meddelelse om Detacheringen havde Grund til at antage, at Foretagendet allerede vilde være kommet til Udførelse, inden Contraordre kunde indtræffe, og derfor skyede at opgive en Besættelse, som allerede en Gang var skeet. I det Overcommandoen under 2den September tilkjendegav Oberst Schepelerns Corps disse sine Anskuelser, skrev den sluttelig som følger:

»Hvad der maa stræbes hen til af Corpset, er nemlig en successiv Concentrering af dets Kræfter, efterhaanden som Forholdene maatte blive mere befestede i den lovlige Orden, saa at Posten i Holling-

sted snarest kunde overtages af Corpset selv, og derved samme til enhver Tid disponere i sin egen Interesse over den derværende Styrke, medens Savnet af den nu dertil afgivne Styrke vilde undgaaes her, hvor enhver Tilvæxt i de active Kræfter maa ansees i højeste Maade ønskelig.

Overcommandoen maa som Følge af Foranstaaende anbefale Corpset:

1. eftersom Sagen nu en Gang er indledet, saavidt muligt at soutenere Besættelsen af Vestørerne for at undgaae et decideret Tab dersteds;
2. om Lejligheden skulde tilbyde sig, især om ikke Fors Besættelse snarest finder Sted, at opgive baade Pelvorm og Nordstrand som aldeles uvigtige Punkter, hvis Besiddelse til sin Tid vil falde af sig selv;
3. i det Hele at virke til en saavidt muligt gunstig Concentrering af Corpsets Kræfter og saasnart gjørligt at overtage Hollingsteds Besættelse til Bestridelse med den Corpset tildelte Infanteristyrke;
4. samt kun i de Tilfælde, hvori det paa Grund af Tid og Omstændigheder er aldeles nødvendigt øjeblikkeligt at decidere, at undlade forinden at henvende sig til Overcommandoen, thi, omendskjøndt man billigvis indrømmer Corpset til en vis Grad selvstændig Handlefrihed, afgive de tvende senest indtraadte Tilfælde*) Exempler paa, hvorledes ydre og uberegnede Omstændigheder kunne paafore Overcommandoen et Ansvar, som, skjøndt uforanlediget, dog af samme maa bæres. Som Følge af denne Skrivelse, der delvis meddeltes

---

*) Overcommandoen sigtede herved tillige til den stødfundne Udvisning en masse fra Husum.

Lieutenant Hammer, forlangte Corpset bestemt Op-lysning om, hvorvidt Før var besat af vore Tropper eller ikke, og tillige en Udtalelse fra Lieutenanten om, naar Commandoet i Okholm og Bungsiel kunde ind- drages. Den 3die September indløb der imidlertid ogsaa en Melding fra Tønning om, at Dampskibet Kiel og et Lodsfartøj fra Før havde lagt sig for Anker i selve Ejderens Flodleje, samt at der syntes at være endel Tropper ombord, og da Corpset befrygtede, at der fra Fjendens Side kunde være tilsigtet et Angreb paa Nordstrand eller Pelvorm, indskjærpede det Lieutenant Hammer, der ogsaa directe fra Oberstlieutenant Helgesen havde erholdt Meddelelse om den indløbne Melding, at iagttage den største Forsigtighed, saa at Commandoerne paa Pelvorm og Nordstrand ikke bleve compromitterede; den følgende Dag, da Dampskibet efter ved Katingsiel og Vollerwiek at have vexlet nogle Skud med vore Kystvagter med Lodsbaaden dampede ud af Ejdermundingen, lod Corpset endvidere for mulige Tilfældes Skyld 1 Compagni af 8de Linie-Bataillon og noget Cavaleri afgaae for Natten til Rantrum og Mildsted.

De modtagne Meddelelser kunde ikke Andet end vække Betænkelighed hos Lieutenant Hammer. Mod Kanonbaadene alene troede han vel endnu stedse at kunne holde sig paa Pelvorm, men derimod ikke mod et combineret Angreb af Landtropper og Kanonbaadene, der med Fordel vilde kunne udføres paa 2 Punkter af Øen, og han besluttede derfor at rømme denne. Før Afgangen samledes Landraadet, for hvilket Lieutenanten forkyndte, at man, da Ro og Orden herskede paa Øen, og i Forventning om, at Alt for Fremtiden vilde gaae sin lovlige Gang, ikke længer ansaa det fornødent at bebyrde Øen med militair Besætning. Den 4de September Kl. 10 om Aftenen afgik Commandoet

Pelvorm røm-
mes.

fra Øen og landsattes Kl. 12 Midnat paa Nordstrand. I sin Indberetning herom til Oberst Schepelern udtalte Lieutenant Hammer, at han paa Grund af Farvandets Beskaffenhed vilde kunne holde Nordstrand med sin nu samlede Styrke uden at compromittere Noget, og at det var ønskeligt, om Okholm og Bungsiel kunde holdes besatte, indtil Føer var kommen i vor Besiddelse. Naar Oberst Schepelern ikke modsatte sig Lieutenant Hammers Ønske, var dette nærmest begrundet i, at man almindeligt antog, at Førs Besættelse nu var nær forestaaende, da man var underrettet om, at 6 Kanonchalouper under Capitainlieutenant E. A. Wulffs Commando vare afgaaede fra Kjobenhavn til Limfjorden og laa ved Agger for ved første gunstige Lejlighed af Gejser at buxeres til Højer, hvor 146 Soindrullerede vare indtrufne til Completering af Kanonbaadenes Besætning. Det var iøvrigt Lieutenant Hammers Agt, naar han havde faaet Vished om, at vore Kanonbaade vare i Farvandet, da atter at besætte Pelvorm for saaledes om muligt at støtte deres Operationer, og dette saameget mere, som han havde erholdt sikker Underretning om, at Dampskibet Kiel ikke havde haft Landtropper ombord, men ikkun en Snes Matroser til Completering af de fjendlige Kanonbaades Besætning. Dette Forehavende mødte dog trods Lieutenant Hammers gjentagne, indtrængende Anmodninger en bestemt Modstand fra Corpsets Side, og det blev under 12te September betydet ham, at han skulde rømme Nordstrand, saasart de fjendlige Kanonbaade ikke længer vare i Farvandet. Forskjellige Omstændigheder bevirkede imidlertid, som tidligere antydet, at det trak ud med Førs Besættelse, først den 9de September indtraf vore Kanonbaade til Højer, og først den 16de blev nævnte Ø besat af vore Tropper. Om denne Besættelse erholdt Lieutenant

Hammer dog foreløbigt ingen Kundskab; fra Nordstrand vare hverken de fjendlige Kanonbaade eller vore egne Krigsskibe og Kanonbaade at observere, men han vidste, at Gejser holdtes gaaende mellem Heverstrømmen og Ejderen for at afskjære Fjenden Tilbagetoget, og da han allerede den 13de havde hørt stærk Kanonade i vestlig Retning, og af et fra Elben den 17de indkommet Fartøj havde erfaret, at de fjendlige Kanonbaade ikke vare ankomne til Elben, ansaa han det for rimeligt, at deres Forsøg paa at undslippe var mislykket, og at de endnu laa ved Før. For at faae Vished i Sagen foretog han den sidstnævnte Dag en Recognoscering Nord paa, men da der henad Middagstid hørt vedvarende Kanonade i Retning V. for Pelvorm, landede han paa Øen for at kunne observere hvad der passerede. Da han ankom paa dennes Vestkyst, var Kanonaden imidlertid ophørt, og ikkun Gejser saaes at gaae til Ankers ved Smaldybets yderste Tønde; af et Øjenvidne erfarede han, at Dampskibet havde været i Kamp med de af Dampskibet Kiel buxerede, fjendlige Kanonbaade, men om Udfaldet af Kampen, og om det var lykkedes disse sidste at slippe Syd paa, eller om de havde maattet søge tilbage gennem Smaldyb til Før, kunde han ingen Oplysning erholde, da Kampladsen paa Grund af det stille Vejrlig ganske var bleven indhyllet i Røg, der først sent fordelte sig. Af forskellige Grunde, og navnlig fordi det af et fra Ejdersted ankommet Fartøj berettedes, at det hverken havde observeret noget Dampskib eller Kanonbaade at passere i sydlig Retning, troede Lieutenant Hammer at kunne slutte, at det ikke var lykkedes Fjenden at undslippe, og han holdt derfor endnu den 18de September Nordstrand besat. Først denne Dags Eftermiddag erfarede han ved et Nord paa udsendt Fartøj, at Før var bleven besat, og at de fjendlige Kanonbaade vare undslupne,

Besættelsen
Nordstrand op-
gives.

og han afgik derfor, da Vandstanden ikke før tillod
arsaadant, den 19de om Morgenens med sit Commando
til Husum, hvor hans Infanteristyrke ligesom ogsaa
Besætningen i Okholm og Bungsiel atter stødte til
Compagniet, hvis halve Styrke, som vi have seet, den
følgende Dag afgik til Winnert. Lieutenant Hammer
selv meldte sig til Corpset i Lehmsiek, og der blev
nu nærmest paa Oberstlieutenant Helgesens Anmod-
ning stillet ham en ny Opgave, idet det overdroges
ham at installere en Patrouillering i Ejdermundingen
for at forhindre enhver Samfærsel med den holstenske
Kyst navnlig fra St. Peter. Lieutenanten afgik derfor
med sine Matroser, hvoraf dog Halvdelen var bleven
afgivet til Kanonbaadene, til det Ejderstedeske, hvorom
det Nærmere dog først senere vil finde sin Omtale. —
Den 10de September maatte Oberst Schepelern paa
Grund af Sygdom fratræde Commandoen over sit Corps,
hvilken derefter indtil den 3die November, da Oberst
Schepelern atter meldte sig til Tjeneste, overtoges af
Commandeuren for 6te Brigade, Oberst Irminger*). —
Fremstillingen skal nu atter vende sig til Hærens
Overcommando og den ved Slesvig samlede Styrke.

Overcommandoens bestemt fastholdte Beslutning
om at afholde sig fra enhver større, offensiv Bevægelse
og lade Hovedstyrken forblive i Stillingen ved Danne-
virke havde efter Recognosceringen den 8de August
foreløbigt ikke mødt nogen yderligere Modstand fra
Krigsministerens Side, og den 10de samme Maaned
var Ministeren over Ekernførde afrejst til Kjøbenhavn.

---

*) Commandoen over 6te Brigade overtoges i samme Tids-
rum af Commandeuren for 3die Forstærknings-Bataillon,
Oberstlieutenant Gerlach, hvis Bataillon indtil videre
blev commanderet af Major L. A. Kriger af 1ste Re-
serve-Bataillon.

Strax efter sin Ankomst der ilede han med at bringe den commanderende General, der under 11te August var bleven udnævnt til Generallieutenant, sin Lykønskning i den Anledning og sin Anerkjendelse for hans Førelse af Armeen, idet han dertil knyttede Ønsket om, at det maatte lykkes Generalen fremdeles at føre Armeen til Hæder og Sejer og erhverve sig nye Krav paa Fædrelandets Erkjendtlighed. Hvad der foreløbigt nærmest maatte ligge Overcommandoen paa Hjerte, var foruden af al Kraft at fremme Befæstningsarbejderne at foranledige de Forandringer foretagne i Hovedstyrkens Stilling, som maatte blive en Følge af 3die Brigades Detachering, og at drage Omsorg for, at Tropperne saavidt muligt kunde komme under Tag, da det vedvarende, regnfulde Vejrlig og de nu allerede ofte kolde Nætter ellers let vilde kunne have en skadelig Indflydelse paa Troppernes Sundhedstilstand. Angaaende de i saa Henseende ønskelige Foranstaltninger var der allerede den 9de blevet indgivet en Forestilling fra 1ste Division, hvis Troppeafdelinger hidtil udelukkende havde været henviste til at benytte sig af Hytter, der vare opførte af Grene, men som paa Grund af Mangel paa Halm, der kun vanskeligt og i utilstrækkelig Mængde kunde erholdes, ikke vare egnede til at afhjælpe Savnet af Læ. Under 10de August udgaves derfor følgende 2 Dagsbefalinger:

»Fra idag den 10de August vil Forpostlinien for Armeens Stilling ved Dannevirke være at udsætte som følger:

Dagsbefaling af
10de August
angaaende Ord-
ningen af For-
posttjenesten.

Den 2den Armeedivision udsætter som hidtil Forposterne Ø. for Hadeby Dæmningen og fra Over Selk til Friederichsheide.

Den 1ste Armeedivision fortsætter den egenlige Forpostlinie fra Friederichsheide til Kurborg.

Fra dette Punkt udsættes af samme Division en

Række af Observationsposter langs Reide Dalen, saaledes at Posterne fra Kurborg til Morgenstern afgives af et Detachement i Ellingsted og fra sidstnævnte Punkt til Hollingsted af det i Hollingsted posterede Detachement paa 3 Compagnier.

N. for Hollingsted udsættes ingen andre Poster end ved Sylvested, hvor Reservecavaleriet holder et Detachement paa $\frac{1}{2}$ Deling til Bevogtning af Broerne paa dette Punkt, ved Treja, ved Solbro og ved Jydbæk.

Til Forposttjenestens Bestridelse giver Reservecavaleriet som hidtil dagligt til hver Division 1 Escadron, som anvendes som Piket.

Ved Hollingsted og Ellingsted afgiver Reservecavaleriet til hvert Punkt 1 Deling, som afløses efter dets egen Bestemmelse.

Reserveartilleriet afgiver til Detachementet ved Hollingsted 4 6 Pds. Kanoner, som afløses efter dets egen Bestemmelse.

Med Hensyn til Passagen blive de tidligere Bestemmelser i Kraft paa Linien fra Hadeby til Hollingsted, hvorimod alle Vejene mod Vest fra Hollingsted inclusive og nordligere aabnes til uhindret Passage undtagen for Personer, som ere mistænkelige.

Overgangene over Reide Aa afbrydes og gjen-nemskjæres, hvorimod Broerne mod Vest*) og Nord retableres«.

Krogh.

Dagebefaling af
10de August
angaaende Af-
delingernes
Campering og
Cantonnering.

»Fra idag af skulle Armeens Afdelinger campere og cantonnere i og om Slesvig som følger:

Den 2den Armeedivision med 1 Brigade i Hade-

*) Broen ved Treja var allerede befalet retableret den 7de August.

by og Bustrup med Allarmpladser i Stillingen fra Hådeby og Bustrup til den østlige Udkant af Dannevirke, og 1 Brigade i Friederichsberg med Allarmpladser i de sydlige Udgange af Byen.

Den 1ste Armeedivision med 1 Brigade i Store Dannevirke og den sydlige Del af Lille Dannevirke med Allarmpladser i Stillingen fra den østlige Udkant af Store Dannevirke til Skoven V. for Lille Dannevirke, og 1 Brigade i den nordlige Del af Lille Dannevirke og i Hysby med Allarmpladser S for Hysby. Nogle Gaarde af Skovby benytter Divisionen til Cavaleriet.

Reserveartilleriet indtil videre ved Nykro med Allarmpladser sammesteds.

Reservecavaleriet ved Lyrskov med Allarmpladser N. for Skovby.

Divisionerne ville hver Aften have at afgive en tilstrækkelig Besætning af Infanteri og Artilleri til de Værker, som ligge i den Del af Stillingen, der er Divisionen tildelt.

Af Reserveartilleriet skulle paa samme Tid 4 12 Pds. og 4 6 Pds. Kanoner rykke frem til Store Dannevirke for her at være disponible, indtil det er blevet lyst.

Til alle de Afdelinger, som ikke kunne cantonnere i de nævnte Byer, uden at Stillingens Sikkerhed lider, eller af Mangel paa Plads, ville de fornødne Hytter og Stalde være at opføre efter Bestemmelser, som nærmere ville blive givne.

Det paalægges samtlige Afdelinger nøje at instruere alle Vedkommende om de Punkter, der ved et Angreb strax skulle besættes, og om Allarmpladsernes Beliggenhed saavel som ogsaa at anvise Voiturnerne hensigtsmæssigt beliggende Parkpladser, saa at Afdelingernes Bevægelser paa Vejene ikke standses.

Naar Armeen i Tilfælde af et Angreb skulde be-

ordres at gaae tilbage, da skal den 2den Division, naar ikke anderledes befales, nærmest være henvist til Vejene gennem Slesvig og over Gottorp samt Colonnevejene, som føre til Ziegelei, og den 1ste Division til Vejene over Nykro og Skovby.

Imellem Skovby og Gottorp vil Armeen i saadant Tilfælde have paany at tage Position.

Detachmentet i Hollingsted trækker sig, naar det ikke seer sig i Stand til at holde sig mod et Angreb fra Syd eller Øst, over Dæmningen V. for Byen og forbyder Fjenden Overgangen her, indtil det kan forene sig med den 3die Brigade.

Krogh.

Medens 2den Divisions Stilling saaledes i Henhold til de nævnte Befalinger i det Væsenlige blev uforandret, blev af 1ste Division 4de Brigade henlagt med 3 Batailloner og Batteriet til Store Dannevirke og med 1 Bataillon i den sydlige Del af Lille Dannevirke; i den nordlige Del af denne By henlagdes 1 Bataillon af 6te Brigade, i Hysby denne Brigades øvrige Batailloner og Batteriet; Gardehusar-Divisionen forblev som hidtil i og ved den sydlige Del af Skovby. Besættelsen af Ellingsted og Bevogtningen af Terrainet fra Morgenstern til det Sted, hvor Vejen fra Hollingsted skjærer Dannevirke Vold, overtoges af 2 Compagnier, der dagligt dertil afgaves af 6te Brigade, medens Terrainet fra sidstnævnte Sted til tæt Ø. for det Punkt, hvor Vejen fra Lille Dannevirke til Krop skjærer Vejen til OverSelk, og hvor Forbindelsen holdtes med 2den Divisions Forposter, observeredes af 1 Compagni af en af 4de Brigades Batailloner, hvis øvrige 3 Compagnier stilledes som Piketter i Nærheden af de forskjellige, anlagte Forskandninger henholdsvis ved Store Dannevirke, S. Ø. for Lille Dannevirke samt i og tæt S. for denne By. Nogle Dage

senere skete dog den Forandring deri, at 6te Brigade yderligere afgav til Forposttjenesten 2 Compagnier, der placeredes som Piketter henholdsvis i den sydlige Ud-kant af Sønder Skov og tæt S. for Lille Dannevirke, medens det tidligere der værende Piket af 4de Brigade kom til Store Dannevirke. Af Cavaleri afgaves der foruden den af Reservecavaleriet afgivne Piketesca-dron, som posteredes i Lille Dannevirke, og Delingen i Ellingsted desuden dagligt af Gardehusar-Divisionen 1 Escadron, der udstillede tvende Feltvagter, hver paa 1 Deling, henholdsvis S. Ø. for Ellingsted og i Egnen ved Kurborg og med Poster langs Reide Dalen og Kur-graven, medens Resten af Escadronen holdtes samlet ved Dannevirke Kro for at anvendes til længere ud-gaaende Patrouiller o. s. v. Der var derhos fra Esca-dronen om Dagen udstillet mindre, af Underofficerer commanderede Poster S. for Klein Reide til Observa-tion mod Gross Reide, S. for Friedrichsanbau til Ob-servation mod Klein Bennebek samt S. for Krop, hvor Forbindelse holdtes med en fra 2den Divisions For-poster til Kropperbusch fremsendt lignende Post; disse Poster bleve om Natten trukne nærmere til Hoved-stillingen.

For fra Stillingen ved Slesvig i Tilfælde af et Angreb hurtigt at kunne correspondere med de deta-cherede Brigader og omvendt befalede Overcommandoen under 12te August oprettet Bavnlinier fra Slesvig henholdsvis til Kokkendorf og Lehmsiek. Stationerne, der befaledes indrettede saaledes, at tvende Blus fra hver kunde tændes, skulde oprettes af Feltingenieur-detachmentet, men hver Station skulde derefter af-leveres til den nærmest liggende Brigade, som havde at overtage dens Bevogtning og at ansætte paalidelige Folk til Observation og den eventuelle Antændelse af Blussene; i alle Cantonnements, hvor Stationer af Bavnlinien kunde

Oprettelse af
Bavnlinier fra
Slesvig til
Kokkendorf
og Lehmsiek

observeres, befalede derhos udstillet Poster, der skulde give Melding til vedkommende Afdelingscommandeur om, naar Bavnerne tændtes. Allerede den 16de August vare som Følge af denne Befaling følgende Stationer blevne oprettede:

1. En Dobbeltstation ved Slesvig paa den sydlige Side af Landevejen mellem Friederichsberg og Store Dannevirke og paa den vestlige Side af Landevejen mellem Lille Dannevirke og Hysby.
2. En Station N. for Kokkendorf ved Chausseen.
3. En Station tæt N. for Lehmsiek.
4. Mellemstationer ved Mysunde, paa Fysing Landtunge samt ved Hollingsted.

Paa Grund af de store Afstande paa den vestlige Linie blev der faa Dage efter endnu oprettet Mellemstationer ved Ellingsted og ved Rott. Senere hen, den 14de September, blev der etableret en ny Mellemstation ved Freiheit mellem Fysing og Slesvig, ligesom ogsaa Dobbeltstationen ved Slesvig den 25de September blev forenet i een Station ved Hysby, der ved sin mere tilbagetrukne Beliggenhed syntes bedre at svare til Bestemmelsen. — Paa hver Station var der med 10 Skridts indbyrdes Afstand anbragt 3 enkelte Bavner, bestaaende af Tjæretønder med let antændelige Materialier og med Stenkulssmuld.

Med Hensyn til Betydningen af Blussene var det befalet, at 1 Blus skulde tændes paa vedkommende Hovedstation, naar der her skete Angreb af en saadan Styrke, at det ikke kunde afvises af Forposterne, og at 2 Blus skulde tændes paa vedkommende Hovedstation, naar Stillingen maatte opgives, og saasnart Retraiten tiltraadtes. Paa ingen af Hovedstationerne maatte noget Blus tændes uden paa en Brigadecommandeurs eller Divisionsgenerals Befaling, ved Slesvig Hovedstation 2 Blus kun paa Befaling fra Overcommandoen; derimod

vilde de paa Mellestationerne udstillede Poster, saasnart en Antændelse af nærmeste Bavne iagttoges, ufortøvet have at repetere det givne Signal. Senere hen, i den første Del af September, da de fra forskjellig Side modtagne Efterretninger lode befrygte, at der fra Fjendens Side tilsigtedes et Angreb paa Hovedstillingen ved Slesvig, og Tanken om en Samvirken af de detacherede Brigader til Stillingens Forsvar derfor traadte stærkere frem hos Overcommandoen, blev der truffet den Forandring med Hensyn til Signalernes Betydning, at 2 Blus, antændte ved Slesvig Hovedstation, ikke længer skulde antyde, at Stillingen der maatte opgives, men betragtes som en Ordre til de detacherede Brigader om med deres disponible Styrke at ile Hovedstyrken ved Slesvig til Hjælp i Overensstemmelse med Bestemmelser, som i saa Henseende nærmere bleve givne, og som paa sit Sted ville blive omtalte. Endnu skal tilføjes, at der fra den 9de September blev tildelt samtlige Bavnestationer et Antal Signalraketter, idet det bestemtes, at der, naar vedkommende Bavne antændtes, tillige skulde opsendes 3 Raketter med 5 Minuters Melletrum.

Det vil nu være Stedet, idet vi iøvrigt henvise til den i dette Værks 1ste Del givne Terrainbeskrivelse, at give en nærmere Fremstilling af Stillingen ved Slesvig og de Befæstningsanlæg, som i Felttogets Løb bleve udførte der*), og som, skjøndt deres Modstandskraft ikke skulde blive stillet paa nogen Prøve, dog tilfulde kom til at opfylde deres Bestemmelse, idet deres Tilstedeværelse alene var tilstrækkelig til at bringe Fjenden til at opgive enhver Tanke om at vove et directe Angreb paa vor Hovedstyrkes Stilling. Den forti-

*) See Felttoget 1850, Plan I. samt Oversigtskaartet til Krigsoperationerne i Sydslesvig.

ficerede Linie gik, som allerede tidligere omtalt, fra Dæmningen mellem Hadeby Nor og Slien langs Noret til den inderste Gren af Dannevirke Vold, fulgte dernæst denne til V. for Bustrup Slugten, gik derpaa i en Bue Syd om Store Dannevirke, stødte atter til Dannevirke Vold i Nærheden af Dannevirke Kro og fulgte dernæst Volden i sydvestlig Retning indtil et Punkt c. 1400 Alen fra Kroen, hvorpaa den drejede mod Nord langs den vestlige Udkant af Sønder Skov samt Hysby og Skovby. Stillingens store Udstrækning og den Omstændighed, at naturlige Hindringer med Undtagelse af paa venstre Flanke ikke i nogen væsenlig Grad hindrede Tilnærmelsen, saa at Stillingen var angribelig i saa godt som hele sin Udstrækning, krævede vel en betydelig Tropestyrke til Forsvaret, men Positionen blev stærk derved, at Forholdene i høj Grad begünstigede Emplacementet af Værker til Betrygning af det foranliggende Terrain.

Forskands-
ningsarbejder-
nes Stand ved
Slutningen af
August.

De indtil henimod Slutningen af August anlagte Forskandsninger vare følgende:

Paa yderste, venstre Fløj var Chausseedæmningen over Hadeby Nor couperet ved en 16 Fod bred og 8 Fod dyb Grav, og i denne anbragt en Palissadering, der var forlænget ud i Vandet til begge Sider med Forhug; over Couperingen var anbragt en Træbro, som let kunde afkastes. Foran Dæmningen, paa Højderne mellem Fartorp og Lopsted var der anlagt nogle Løbegrave for Infanteri.

S. for Hadeby Kirke var en Indskjæring for 8 Kanoner til Betrygning af den nævnte Dæmning, ligesom ogsaa en aaben Skandse var bleven anlagt noget sydligere ved den østlige Udkant af Hadeby Holt.

Fra Hadeby Nor til V. for Bustrup Slugten var den Del af den gamle, temmelig høje Dannevirke Vold, som fandtes i den fortificatoriske Linie, overalt bleven

indskaaret med Voldgang og Brystværn med Banket; det samme var Tilfældet med den i sydøstlig Retning henimod Vedelspang udgaaende Gren. Paa det Sted, hvor Chausseen til Rendsborg gennemskjærer Dannevirke Vold, fandtes den saakaldte Bustrup Skandse, et Emplacement for 8 Kanoner, anbragte paa Bænk, til Bestrygning af Chausseen og Flankering af Volden. Ø. herfor vare Indskjæringer, hver for 8 Kanoner, anbragte der, hvor Vejene fra Hadeby og Bustrup til Vedelspang passere Volden, og ved det Sted, hvor den mod Hadeby gaaende Gren støder til Hovedvolden, ligesom der fandtes Emplacements paa 5 andre Steder af Volden. V. for Bustrup Skandse fandtes foruden et mindre Placement paa Volden en Indskjæring til 6 Kanoner tæt ved Bustrup Slugten til Bestrygning af denne.

Samme Bestemmelse havde en V. for bemeldte Slugt og N. for Dannevirke Vold anbragt Indskjæring for 6 Kanoner samt 2 lignende 200—400 Alen S. for Volden.

Mellem Bustrup Slugten og Store Dannevirke var der anlagt 2 Lynetter, Østre og Vestre Dannevirke Mellemskandse, hver til 150 Mand og 6 Kanoner; de vare i Struben lukkede med Palissader.

Paa en meget dominerende Bakke tæt S. for Store Dannevirke var opført en 5sided Redoute, Store Dannevirke Redoute, indrettet til 400 Mand og 10 Kanoner.

Noget S. for Dannevirke Kro fandtes Lille Dannevirke Skandse, en Lynette med Plads til 8 Kanoner og lukket i Struben med Palissader.

Mellem de 2 sidstnævnte Værker var der anbragt 2 Indskjæringer, hver til et Par Kanoner, til Bestrygning af den foranliggende Vej og mellemliggende Terrain.

Fra Lille Dannevirke af var en Strækning af den i sydvestlig Retning gaaende Del af Dannevirke Vold (Margrethes Vold) bleven udskaaet med Voldgang,

Brystværn og Banket. Der fandtes paa denne Strækning 3 Kanonemplacements og længst mod Syd et Retranchement, den saakaldte Ny Kurborg Skandse, der var indrettet for 6 Kanoner og lukket i Struben med Palissader. Dette Værk var som Vinkelpunktet af Stillingen det mest fremspringende, altsaa med Hensyn til Beliggenheden det svageste, hvorfor man ogsaa var betænkt paa at søge det forstærket ved en forøget Flankering o. s. v.

Fra sidstnævnte Værk, hvor den fortificerede Linie bojede sig mod Nord, var der langs Skoven indtil den vestlige Ende af Hysby anlagt 4 større og 3 mindre Emplacements for Kanoner, fra Hysby til Skovby 2 større.

Paa Strækningen fra Bustrup Slugten til Margrethes Vold var der mellem Skandserne og Kanonemplacementserne udgravet endel Løbegrave, og Indretningen af et System af derværende Hegn til Infanteriforsvar var ligeledes for Størstedelen bleven tilendebragt; det samme var paatænkt for Strækningen fra Ny Kurborg Skandse nordefter, hvor Skoven og dens Hegn for Størstedelen skulde benyttes.

Foran hele Stillingen fra Hadeby Nor til Skovby vare alle Hegn indenfor c. 800 Alens Afstand blevne sløjfede.

For at lette Communicationen mellem de forskellige Punkter af Stillingen vare Colonneveje blevne anlagte langs den fortificerede Linie fra den mod Hadeby gaaende Gren af Volden til Ny Kurborg Skandse og derfra langs Sønder Skov til henimod Hysby; ligeledes Nord paa, tildels med Benyttelse af de fra Fjenden hidrørende, fra Lille Dannevirke over Skovby til Lyrskov, fra Store Dannevirke dels Øst om Skovby til Lyrskov, dels Vest om Pøldam gennem Polhegn forbi Nykro til Chausseen, fra Bustrup Slugten til Pulver-

mühle og fra Store Dannevirkes nordligste Udkant over Annettenhöhe til Thiergarten, de 2 sidstnævnte dog alene for Infanteri.

For at vanskeliggjøre Fjenden Adgangen til Terrainet mellem Stillingen og Trenen vare Vejene over Reide Aa blevne gjennemgravne og alle Broer og Gangbroer afbrudte, ligesom ogsaa Aaen var bleven opstemmet, idet dens Gjennemløb under Vejen fra Klove til Hollingsted standsedes, hvorved Reide Dalen efterhaanden oversvømmedes i sin hele Brede indtil c. 2000 Alen Ø. for den nævnte Vej. De paabegyndte Forskandsningsarbejder, bestaaende af nogle Skytsemplacements og Løbegrave, til Forsvar af Vejen fra Bünge og Klove vare efter Major Bonnez's Tilbagekomst til Hollingsted blevne fortsatte under Medvirkning af 1ste Divisions Ingenieurer; disse Arbejder vare i det Væsentlige færdige i Midten af August, men da det henimod Slutningen af Maaneden viste sig, at Reide Aa uagtet det betydelige Tilløb af Vand endnu var passabel for Infanteri paa en Strækning af nogle hundrede Alen V. for den afbrudte Bro til Aaens Udløb i Treneoversvømmelsen, blev der yderligere anlagt et Retranchement for Infanteri i Geværskuds Afstand bag denne Del af Aaen. Endvidere medførte den Detachmentet givne Ordre om eventuelt at trække sig tilbage over Trenen til dennes vestlige Bred, at der blev anbragt en Indskjæring for 4 Kanoner ved den vestligste Del af Hollingsted, Front mod Sydøst, ligeledes en Indskjæring for 2 Kanoner paa Vejdæmningen V. for Trenen (Husum Vejen) for, naar Broen blev afbrudt, at kunne forhindre Fjenden i at retablere den samt endelig 2 Indskjæringer, hver for 2 Kanoner, tæt V. for Dalen til Dæmningens Enfilering og Flankering.

Den af Overcommandoen befalede Befæstning af Gottorp Slot var bleven udført paa følgende Maade:

I hver af de 4 sløjfede Bastioner var en Lynette bleven anlagt for Artilleri, og de forhenværende Courtiner mellem Bastionerne vare blevne forsnyede med Brystværn for Infanteri.

De 2 Dæmninger vare blevne afspærrede med Palissader, hvortil sluttede sig Forhug ud i Vandet til begge Sider.

Træer og Buskads vare blevne omhuggede for at skaffe frit Skud og fri Communication.

Til Gottorps Armering var der derhos i Henhold til et af Overcommandoen under 7de August approberet Forslag fra Artilleriovercommandoen blevet afgivet af fast Skyts:

5 24 Pds. Granatkanoner, affuterede i Rapperter.

3 6 Pds. Kuglekanoner, affuterede i almindelige Feltlavetter.

4 24 Pds. Haandmorterer.

48 3løbede Espingolrør med 16 Kolber og Lejer samt

100 lange Divisionsrør med 10 Sikkerhedsrør, Kolber og Lejer.

De 3 6 Pds. Kuglekanoner vare de ved Isted Kro tagne, hvorimod de øvrige Piecer bleve afgivne fra Als og Fredericia.

Bygning af Barakker og Stalde.

Angaaende Bygningen af de Barakker og Stalde, der efter nærmere Conference maatte blive forlangt af vedkommende Afdelinger, var det blevet paalagt Feltingenieurdetachmentet at overtage Ledelsen og Tilsynet, saaledes at Bygningsmaaden p. p. skulde angives af det, og alle Requisitioner paa Materiale passere gennem det til Intendanturen. Det var derhos blevet fastsat som Regel, at vedkommende Afdelinger selv skulde bygge deres Barakker, men at Detachmentet dog, hvor det gjordes fornødent, skulde assistere med Mandskab. Det viste sig dog snart, at Antallet af Barakker og

Stalde, naar Foranstaltningen skulde gennemføres i sin fulde Udstrækning, vilde blive meget stort, saa at der derved vilde foranlediges meget betydelige Omkostninger, og at der vilde hengaae længere Tid, inden navnlig Staldene vilde kunne blive færdige. I Slesvig By fandtes der nemlig kun et ringe Oplag af Tømmer, og da man ansaa det for rigtigst, at dette holdtes i Reserve, maatte det fornødne Tømmermateriale reqvireres andetsteds fra og ved Transportchalouper føres til Slesvig, hvoraf Følgen blev, at der først i den sidste Trediedel af August med nogen Kraft kunde tages fat paa Arbejdet. Ved denne Tid indløb der imidlertid til Overcommandoen en Melding fra Cavalericommandoen om, at Reservecavaleriet ved den lange Bivouakering i Forening med det i den senere Tid herskende slette Vejrlig led saa betydeligt, at der var Grund til at befrygte, at det om meget kort Tid vilde være sat ud af Stand til at yde den Tjeneste, som kunde fordres af det, og som det under gunstige Omstændigheder burde yde; ikkun de for Batteriet Wegener bestemte Stalde vilde snart kunne ventes færdige, men der vilde forløbe over 14 Dage, inden Stalde blot til 1 Regiment kunde tilvejebringes, og Cavalericommandoen androg derfor om, at der i det Mindste tildels maatte gives Reservecavaleriet Cantonnements. Lignende uheldige Forhold vilde kunne befrygtes ved Reserveartilleriet, hvoraf kun 1 Batteri, nemlig det 6te (Haxthausen) fra den 19de August havde kunnet henlægges til Skovby, og Overcommandoen besluttede derfor at opgive Tanken om i sin fulde Udstrækning at lade bygge Barakker og Stalde til disse Hærafdelinger og istedetfor at underbringe dem i Cantonnements, forsaavidt dette maatte synes foreneligt med Hensynet til Armeens Sikkerhed. Som Følge deraf henlagdes 8de Batteri (Mosin) den 26de August til Gottorp, 4de Batteri (Mar-

cussen) og Halvbatterierne Jonquières og Kauffmann den 28de til Slesvig (Altstadt), hvor ogsaa Artilleriovercommandoen tog sit Stabsqvarter. Af Reservecavaleriet blev den 30te August 5te Dragon Regiment henlagt til Falkenberg, hvor ogsaa Cavalericommandoen tog sit Stabsqvarter, Bjerenthede, Ny Bjerent, Ruhekro, Kattenhund og Sct. Jürgen, 6te Dragon-Regiment til Lyrskov, Arnholt og Nykro; 3die Dragon-Regiment og 10de Batteri (Wegener) med $\frac{1}{2}$ Escadron af 6te Dragon-Regiment*) forbleve i Bivouak ved Lyrskov. Cavaleriets Allarmplads, der hidtil havde været tæt N. for Skovby, blev forlagt til N. for Dækkekro.

Krigsministeren, til hvem det var blevet indberettet, at en Del af Armeen agtedes henlagt i Cantonement, modsatte sig bestemt, at det skete i noget større Omfang, hvad der dog neppe heller af Overcommandoen har været paatænkt, idet han gjorde gjældende, at det nu, da Nætterne vare blevne mørkere, var end mere nødvendigt, at en betydelig Del af Armeen, sammensat af alle Vaabenarter, holdtes samlet i Bivouakstillinger for hurtigt at kunne møde et pludseligt Angreb. Ved Udgangen af August vare ved Feltingenieurdetachmentets Foranstaltning Bivouaklejre blevne afstukne og Barakker og Stalde under Opførelse paa følgende Steder:

---

*) Denne Cavaleristyrke havde hidtil, som tidligere omtalt, været afgiven som fast Bedækning for Batteriet, men dette Forhold ophørte den 28de August, da Krigsministeriet havde befalet, at al fast Bedækning for Artilleriet for Fremtiden skulde ophøre, og at Artilleriets Dækning stedsse skulde overtages af den Infanteri- eller Cavalerifdeling, til hvis Assistance Artilleriet anvendtes, hvilken Afdeling derfor, naar særlig Skytsbedækning ansaaes nødvendig, temporairt skulde afgive den.

Bag Dannevirke Vold S. Ø. for Bustrup for 1 Bataillon.

Bag Dannevirke Vold S. for Bustrup for 1 12 Pds. Batteri.

Bag Dannevirke Vold S. for Bustrup for 1 Bataillon.

Paa Erdbeerenberg for 1 12 Pds. Batteri.

I den nordlige Del af Store Dannevirke for 1 6 Pds. Batteri.

N. V. for Store Dannevirke for 1 Bataillon.

N. for Hysby for 1 12 Pds. Batteri.

S. for Lyrskov for 4 Escadroner.

S. Ø. for Lyrskov for 1 6 Pds. Batteri og $\frac{1}{2}$ Escadron.

Ved Taterkro for Feltingenieurdetachmentets Train.

Med Hensyn til Stillingens Besættelse under et eventuelt, fjendtligt Angreb var der blevet truffet følgende Dispositioner:

Dispositioner
med Hensyn til
Stillingens Besættelse.

2den Division.

Forposterne havde Ordre til ved et kraftigt Forsvar af de dertil egnede Terrainpunkter, navnlig Kongshøj Partiet, at forskaffe de bagved liggende Tropper Tid til at indtage de dem anviste Stillinger, og til det Øjemed var den bivouakerende Brigade derhos bleven bemyndiget til, naar Omstændighederne tillode det, at fremsende et Par Kanoner til Forposternes Understøttelse. Naar Fjenden maatte tvinge Forposterne til at trække sig tilbage paa Hovedstillingen, skulde den V. for Rendsborg Chausseen staaende Bataillon dirigeres mod Bustrup Slugten og Bataillonens Ø. for nævnte Chaussee mod Hovedstillingens venstre Fløj; begge Batailloner skulde dernæst tage en Opstilling i Reserve bag Dannevirke Vold og der afvente nærmere Ordre. — Forpostcavaleriet skulde ligeledes foretage sin Tilbagegang saaledes, at Artilleriet i

Værkerne ikke derved hindredes i at fyre; det skulde fordele sig til begge Sider af Bustrup Skandse, indtil det maatte rykke ind bag Dannevirke Vold.

De i Bustrup cantonnerende 2 Escadroner af 4de Dragon-Regiment, der om Natten stedse holdtes færdige til hurtig Udrykning og i Tilfælde af Allarm havde at samle sig paa en Mark ved Vejen mellem Bustrup og Vedelspang, skulde, naar vore Forposter maatte kastes saa heftigt tilbage, at det kunde befrygtes, at det vilde mangle paa Tid til Stillingens Besættelse, ikke afvente nærmere Ordre fra Divisionen, men paa Forpostcommandeurens Anmodning snarest rykke frem for at dække Forposternes Retraite og om muligt at kaste eller standse Fjenden.

Den bivouakerende Brigade havde Befaling til i Tilfælde af Allarmering at besætte Dannevirke Vold fra Bustrup Slugten til Hadeby Nor med de 2 disponible, bag Volden bivouakerende Batailloner og 2 Compagnier af den i Hadeby bivouakerende Bataillon, medens 1 Compagni af denne Bataillon foruden det der paa Forpost værende Compagni skulde anvendes til Forsvar af Hadeby Dæmningen og afgive Besætning til Stillingen ved Hadeby Holt og Indskjæringerne dersteds. Det Brigaden attachederede Batteri skulde besætte Bustrup Skandse med 4 Piecer og Indskjæringerne mod Hadeby Dæmningen og mod Vedelspang Vejen hver med 2 Piecer, en Besættelse, der ogsaa fandt Sted hver Nat.

Den i Friederichsberg cantonnerende Brigade, hvis Allarmpladser vare blevne bestemte for 3 Batailloner S. for Friederichsberg og for 2 Batailloner paa Vejen til Store Dannevirke, havde Ordre til ved Allarmering strax at sende 2 Batailloner og 4 Kanoner til Forsvar af Bustrup Slugten og Terrainet V. derfor indtil Store Dannevirke, hvorhos denne Styrke var befalet anvendt paa følgende Maade: De 4 Kanoner

skulde placeres i Indskjæringerne, 2 V. og 2 Ø. for Slugten. Den ene Bataillon skulde tilvejebringe og vedligeholde Forbindelse med 1ste Division og derfor besætte Linien fra Bustrup Slugten til Store Dannevirke med en af sluttede Reserver understøttet Kjæde, dog skulde 1 af Bataillonens Compagnier udelukkende anvendes til Besætning af Østre og Vestre Dannevirke Mellemskandse, $\frac{1}{2}$ Compagni i hver. Da disse Skandser om Natten holdtes besatte af Forposterne med 1 Compagni, var det tillige befalet, at dette Compagni, naar Forholdene tillode det, skulde begive sig bag om Stillingen til sin Bataillon, men at det dog, hvis Fjenden var saa nær, at et Engagement kunde ventes, skulde forblive i Skandserne. Den anden af de nævnte Batailloner skulde indtage en Reservestilling i Nærheden af Slugten, som den havde at besætte med 1 Compagni, der tillige skulde tjene til Bedækning for det i Indskjæringerne ved Slugten placerede Artilleri. — Brigadens 3 øvrige Batailloner skulde foreløbigt forblive paa deres Allarmpladser, og det endnu disponible Halvbatteri holde paa et Sted, hvorfra det med Lethed vilde kunne dirigeres til de forskjellige Punkter af Stillingen.

Med Hensyn til selve Besættelsen af Dannevirke Vold, Indskjæringerne, Skandserne og det tilstødende Terrain var det bestemt, at Brystvænet skulde besættes med en Kjæde, medens der nedenfor Volden ved let tilgængelige Punkter og i det Indre af Skandserne skulde stilles Reserver, hvis Opgave det blev at kaste en Brystvænet bestigende Fjende tilbage med Bajonetten, at forøge Ilden eller at afløse enkelte Dele af Kjæden. Det ved Siden af en Skandse posterede Infanteri var det paalagt, naar Værket blev Gjenstand for et Angreb, da at søge at bestryge Skandsens dode Vinkler med en flankerende Ild. For Besætningen af

de lukkede Skandser blev det gjort til ufravigelig Pligt at forsvare disse ikke blot ved en vel rettet Ild, men ogsaa til det Yderste med Bajonetten. Besætningen skulde gjøres opmærksom paa, at den Omstændighed, at vor Linie for nogle Ojeblikke trængtes tilbage, ikke burde svække Forsvaret af selve Skandsen, og at det modige Forsvar af denne vilde gøre det let for vore Afdelinger atter at trænge frem til Skandsens Undsætning.

Endelig var det befaleet, at Afdelingernes Train i Tilfælde af alvorligt Engagement paa selve Dannevirke Linien og ved Allarmering om Natten skulde dirigeres til en Mark ved Hühnerhäuser, ligesom det var fastsat som almindelig Regel, hvis en Retraite fra Dannevirke Stillingen skulde blive nødvendig, at Bataillonerne V. for Bustrup Slugten med det der placerede Skyts skulde følge Colonnevejen over Pulvermühle til Ziegelei og sørge for, at Forbindelsen vedligeholdtes mellem begge Armeedivisioner.

1ste Division.

Ved den Opstilling, der, som vi have seet, var given Forposterne paa denne Floj, var der ikke som ved 2den Division gjort Regning paa noget kraftigt Forsvar af det foran den fortificerede Linie liggende Terrain, men først i selve denne Linie. Naar Infanteriets Feltvagtposteringer bleve angrebne af en overlegen Styrke, skulde de trække sig tilbage, Compagniet i Ellingsted i Retning af Hysby, det tilstødende Compagni af 6te Brigade til Lille Dannevirke og Compagniet af 4de Brigade dels bag Margrethes Vold, dels til Indgangen af Lille Dannevirke; under denne Tilbagegang skulde de støttes af det til Forposterne afgivne Cavaleri. De 5 som Piketter posterede Compagnier vare beordrede til i Tilfælde af Angreb at indtage følgende Stilling, regnet fra højre Floj: Det i den

sydlige Udkant af Sønder Skov placerede Compagni, der afgav 50 Mand som Besætning i Ny Kurborg Skandse, skulde ved et Frontalangreb besætte en Del af Margrethes Vold henimod Lille Dannevirke, ved et Angreb Vest fra derimod den vestlige Udkant af Skoven. Det tilstødende, tæt S. for Lille Dannevirke staaende Piket havde Ordre til med $\frac{1}{3}$ af sin Styrke at besætte Kroen og Løbegravene S. V. for samme og med Resten af Compagniet den øvrige Del af Margrethes Vold til Lille Dannevirke og Tilgangen til denne By. 4de Brigades S. Ø. for Lille Dannevirke staaende Piket havde at besætte Lille Dannevirke Skandse med 30 Mand og med Resten af Compagniet Løbegravene nærmest Værket imod Øst. Af de ved Store Dannevirke placerede 2 Compagnier skulde det ene besætte Store Dannevirke Redoute, det andet Løbegravene paa begge Sider af Redouten, saaledes at det mod Øst holdt Forbindelse med 2den Divisions Tropper, mod Vest med Pikettet ved Lille Dannevirke Skandse. Det saaledes besatte Terrain maatte Piketterne søge at holde, indtil Divisionens Hovedstyrke var kommen i Stilling, hvornæst de lige saavel som Feltvagtposteringerne skulde samle sig paa de for de 2 Batailloner bestemte Rendezvouspladser henholdsvis ved den vestlige Udkant af Lille Dannevirke og ved Skolebygningen i Terrainet mellem denne By og Store Dannevirke; dog skulde den til Skandserne afgivne Besætning forblive i disse.

Af 4de Brigades Hovedstyrke, der havde Ordre til at besætte og forsvare Store og Lille Dannevirke med mellemliggende Terrain og dermed tillige Store Dannevirke Redoute og Lille Dannevirke Skandse, skulde 1 Bataillon tage Stilling i Store Dannevirke, 1 Bataillon i Lille Dannevirke og 4 Kanoner af det Brigaden attachedede Batteri i Emplacementerne foran Vejen

mellem disse Byer. De 2 resterende Batailloner og 4 Kanoner havde at stille sig i Reserve bag den nævnte Vej.

Af 6te Brigades Hovedstyrke, der var bestemt til at besætte og forsvare Strækningen af Dannevirke Vold fra Lille Dannevirke til Ny Kurborg Skandse inclusive samt dække hele Stillingens højre Flanke, skulde 1 Bataillon tage Stilling bag Volden indtil Ny Kurborg Skandse, og 2 Kanoner af det Brigaden attachederede Batteri i bemeldte Skandse, medens 2 af Batteriets Kanoner skulde stille sig bag Volden for eventuelt at bringes til Anvendelse i Emplacementerne mellem Lille Dannevirke og Ny Kurborg Skandse. Brigadens 3 resterende Batailloner og 4 Kanoner havde at stille sig i Reserve ved Colonnevejen mellem Hysby og Lille Dannevirke.

Gardehusar-Divisionen havde Ordre til i Tilfælde af Allarmering foreløbigt at blive paa sin Allarmplads, nemlig paa det Sted, hvor Vejen fra Ziegelei støder til Vejen fra Hysby til Skovby.

Med Hensyn til Reserveartilleriets 2 Halvbatterier, der om Natten og i Tilfælde af Allarmering bleve afgivne til Divisionen, var det bestemt, at de 4 12 Pds. Kanoner skulde placeres i Store Dannevirke Redoute, de 4 6 Pds. i Lille Dannevirke Skandse.

For det Tilfælde, at en Tilbagegang fra Stillingen skulde blive befalet, var det bestemt, at 4de Brigade hovedsagelig skulde benytte Colonnevejene fra Store Dannevirke Øst om Skovby og over Nykro, 6te Brigade Vejen fra Lille Dannevirke til Skovby og de V. for denne værende Colonneveje.

Reservecavaleriet.

For at komme til Kundskab om hvilken Medvirkning der vilde kunne ventes af Cavaleriet til Forsvaret af Stillingen, havde Commandeuren for 1ste Di-

visions Forposter, Major Marcher, den 11te August, saavidt hans Tid tillod det, foretaget en flygtig Recognoscering af Terrainet V. for Vejen over Skovby og Lille Dannevirke. Som Udbytte af denne Recognoscering havde Majoren indberettet til Divisionen, at Terrainet Ø. for Margrethes Vold frembød en gunstig Kampplads for Cavaleri, og at dette, naar det under et Frontalangreb paa Stillingen blev trukket frem til og maskeredes bag Margrethes Vold, derfra med Held vilde kunne udføre et Angreb mod Fjendens venstre Flanke, efterat han var bragt i Uorden ved vort Artilleris og Infanteris Ild. Ogsaa det med Gjærder og Hegn temmelig gjennemskaarne Terrain V. for Skovby, Hysby og Lille Dannevirke, der særligt vilde komme i Betragtning, naar Fjenden samtidigt med Frontalangrebet skulde søge at flankere vor Stilling eller muligt omgaae den og angribe Vest fra, mente Majoren at kunne gjøres anvendeligt for Cavaleriet, saafremt den nordlige Del forsynedes med adskillige Colonneveje, og der i den sydlige Del blev foretaget endel Sløjfninger af Gjærder og Hegn. Som Følge af denne Indberetning blev der efter Overcommandoens Ordre af Reservecavaleriet foranstaltet foretaget en nøjere Recognoscering af det omhandlede Terrain. Man kom derved til det Resultat, at Terrainet S. for Vejen fra Skovby til Jæger Kro mod Margrethes Vold i det Hele taget ikke var tjenligt for Cavaleri, og at dette, selv om de af Major Marcher foreslaaede Vejanlæg og Planeringer kom til Udførelse, hvilket iøvrigt antoges uoverkommeligt, paa Grund af de store Moser og Engdrag ikke der vilde kunne vinde tilstrækkelig Tumbleplads, ligesom Artilleri aldeles ikke vilde kunne bevæge sig der uden paa den Vej, der fører fra Jæger Kro gennem Friedrichsfeld og Ellingsted til Margre-

thes Vold. Med Hensyn til Afsnittet Ø. for Margrethes Vold var man derimod enig med Major Marcher i, at det frembød en gunstig Kamplads for Cavaleriet, hvorfor det blev foreslaaet, at der ved Colonneveje skulde søges tilvejebragt en hurtig og beqvem Forbindelse mellem Skovby og Deboucheerne i Margrethes Vold ved Kurborg. Dette Forslag blev taget til Følge, og ved Reservecavaleriets Foranstaltning blev der ved Colonneveje tilvejebragt en Forbindelse mellem de to Vejnæt V. for Hysby og S. V. for Lille Dannevirke ligesom ogsaa mellem Slesvig—Hollingsted Vej og den nærmest nordligere liggende Ellingsted Vej.

Inspiceringer
af Stillingen;
— derved for-
anledigede
Modificationer.

Allerede faa Dage efter sin Tilbagekomst til Kjøbenhavn havde Krigsministeren beordret Chefen for Ingenieurcorpset, General Schlegel, at foretage en Inspection over samtlige Forskandsningsarbejder, der vare under Udførelse ved Armeen, og under 22de August havde Generalen indberettet, at Inspiceringen var tilendebragt, og udtalt sin Tilfredshed med de udførte og endnu under Udførelse værende Arbejder; ikkun den foretagne Befæstning af Gottorp Slot kunde han ikke fuldstændigt billige, da han ikke ansaa dette Punkt for holdbart, i alt Fald kun saalænge som den dertil svarende Stilling holdtes af Armeen, og forment, at Skyts der ikke fandt sin rette Anvendelse, men kun en Besætning af Infanteri, som i paakommende Tilfælde lettere vilde kunne trække sig tilbage til Armeecorpset. Den 25de August om Formiddagen foretog den commanderende General en Inspection af Dannevirke Stillingen, ved hvilken Lejlighed begge Armeedivisioner havde indtaget deres Stillinger i Overensstemmelse med de givne Befalinger og de af de respective Commanderende for Tilfælde af et fjendtligt Angreb truffne Dispositioner. Ved denne Inspection kom Overcommandoen til Erkjendelse af, at det frem-

for Alt vilde være af Vigtighed at søge at raade Bod paa de Ulemper, som fremstode af Stillingens betydelige Udstrækning, ved at gjøre en saa stor Reservestyrke disponibel som muligt. Da det vilde bidrage ikke ubetydeligt til dette Maals Opnaaelse, om man kunde indskrænke sig til en Observation af den østlige Tilgang over Hadeby Nor, blev der den følgende Dag givet Feltingenieurdetachmentet Ordre til at lade Dæmningen der gjennemskjære i en saadan Brede, at en Overgang fra Fjendens Side uden betydelige Arbejder blev ugjærlig, og til Gjennemskjæringens Bestrygning med en virksom Infanteriild at lade et Værk for dette Vaaben anlægge ved den vestlige Ende af Dæmningen. Forbindelse over Gjennemskjæringen vilde være at tilvejebringe ved en let Bro for enkelte Infanterister, hvilken hurtigt vilde kunne afkastes; dog skulde for mulige offensive Bevægelsers Skyld fra vor Side ad Ekernfærde Chaussee Materiale til en Bro for alle Vaaben holdes i Beredskab, saa at Passagen over Dæmningen i muligt kort Tid vilde kunne retableres. Et andet Punkt, hvorpaa Opmærksomheden rettedes, var den Vanskelighed, der vilde møde ikke mindre ved Ammunitionsforsyningen i de anlagte Skandser end ved en eventuel Udbringelse af Skytset af disse, og Overcommandoen besluttede derfor, at Værkerne hovedsagelig skulde monteres med Positionsskyts, i hvilken Anledning der den 27de August blev tillagt Artilleri-overcommandoen Ordre til at afgive de paa Gottorp anbragte 8 Kanoner til de lukkede Værker i Stillingen og vel paa følgende Maade:

Til Store Dannevirke Redoute	3 Piecer.
— Ny Kurborg Skandse	2 do.
— Østre Dannevirke Mellemskandse	1 do.
— Vestre do. do.	1 do.
— Lille Dannevirke Skandse	1 do.

Endelig fandt Overcommandoen, at Forbindelsen mellem Divisionerne ikke var umiddelbar og nøjagtigt reguleret, og at den Maade, hvorpaa 2den Division ved en Allarmering besatte Strækningen fra Bustrup Slugten til Store Dannevirke, ikke kunde ansees tilstrækkeligt betryggende, hvis Fjenden her ved et Angreb maatte søge at gjennembryde Stillingen, en Mangel, hvorpaa der raadedes Bod ved en 2den Division den 2den September given Ordre til en Forandring i dens Disposition, til hvilken vi senere skulle komme tilbage.

Overcommandoens Bestemmelse om at anbringe fast Skyts i Skandserne var tagen uden nogen forudgaaende Raadførelse med Artilleriovercommandoen, der ingenlunde samstemmede angaaende Hensigtsmæssigheden af den trufne Bestemmelse og navnlig ikke troede at kunne billige den befalede Fordeling af Skytset til de forskjellige Skandser. Men heller ikke den hele Maade, hvorpaa Fortificeringen af selve Stillingen, navnlig af dennes Centrum, var kommen til Udførelse, forekom Artilleriovercommandoen heldig eller stemmende med det den oprindeligt forelagte og forhandlede Udkast, da den fandt, at de derværende Værker, uagtet de hverken vare stærkt profilerede eller af betydeligt Developpement, vare blevne indrettede formeget for Feltartilleri, idet navnlig flere af dem vare saa optagne af Kanonbænke, at kun faa Infanterister vilde kunne finde Plads paa Banketterne. Til i den Udstrækning at besætte samtlige Værker med Artilleri vilde imidlertid efter Artilleriovercommandoens Formening de forhaanden værende Kræfter ikke strække til, og Skytset vilde tilmed ved at placeres i Værkerne, der maatte antages at skulle holdes til det Yderste, være udsat for at prisgives i Tilfælde af et partielt Uheld eller et Gjennembrud paa et eller andet Sted af den udstrakte Stilling. Et langt større Resultat troede den at turde vente sig af Værkerne og

Feltartilleriet, hvis Værkerne kun besattes med Infanteri, og Artilleriet stilledes til disses Flankering i simple Indskjæringer noget tilbage i Skandsernes Mellemrum. Derved vilde Fordringerne paa Skytsantallet blive betydeligt ringere, end naar samtlige Værkers talrige Bænke skulde fuldt besattes med Artilleri, og ved et partielt Gjennembrud vilde de nærmeste Skandser ikke derfor være tabte; Artilleriet vilde fra en mere tilbagetrukken Stilling yde Assistance og lette Fremrykningen for de Reserver af forskellige Vaaben, der maatte forudsættes at være tilstede netop bag denne Del af Stillingen. En anden Fordel ved en saadan Opstilling af Artilleriet vilde det være, at dette, naar en gunstig Lejlighed for os maatte tilbyde sig til at gaae offensivt frem, i saa Fald hurtigt og let vilde kunne følge vore fremrykkende Colonner, men en Betingelse for deslige Bevægelser af større Troppemasser vilde det unægteligt være, at Passagen imellem de isolerede Værker holdtes aaben og ikke hindredes ved Løbegrave mellem Værkerne. Den Anskuelse, Artilleriovercommandoen saaledes nærede med Hensyn til den foretagne Befæstning, fandt sit Udtryk i en Skrivelse til Overcommandoen af 27de August, hvori den fremkom med motiverede Forslag om de Forandringer, der mentes at burde foretages ved Befæstningen, indstillede, at hele Sagen underkastedes en nærmere Drøftelse af en Commission, og endelig ikke lagde Dølgemaal paa, at Artilleriet følte sig tilsidesat ved at have været udelukket fra Deltagelse i Afgjørelsen af et Spørgsmaal, der i saa høj Grad vedrørte dets Virksomhed, som Bestemmelsen om Værkernes Montering med Positionsskyts. Overcommandoen gik ind paa, at Sagen underkastedes en fornyet Drøftelse, og den 29de August sammentraadte i den Anledning en Commission, bestaaende af den højstcommanderende

Artilleriofficer, Oberst Fibiger, Souschefen ved Overcommandoen, Major Kauffmann, samt den højstcommanderende Ingenieurofficer, Major Dreyer. Allerede den 1ste September indgav Commissionen en Betænkning, der nedenfor anfores in extenso, da de deri fremsatte Forslag saa godt som i Alt bleve tagne tilfølgende, og Betænkningen derhos giver en klar Antydning af den Kamps Beskaffenhed, som kunde komme til at udvikle sig i Stillingen, og den Maade, hvorpaa Fægtningen tænkte at burde føres:

Betænkning
fra en til nærmere
Drøftelse
af Dannevirke
Stillingen med-
saet Commis-
sion.

»I Overensstemmelse med Overcommandoens Ordre af 29de August ere Undertegnede commissionaliter sammentraadte for at underkaste Positionen ved Slesvig, dens fortificatoriske Værker, Skytsets Placering samt de Punkter, som ved denne Lejlighed kunne komme under Discussion, en fornyet Drøftelse. I efterstaaende Udvikling ere de Forslag, hvis Iværksættelse man formener at ville svare til et bedst muligt Forsvar af Stillingen med de forhaanden værende Kræfter, dels fremsatte i en bestemt Form, dels, hvor de laa Commissionens Opgave fjernere, antydede.

Den taktiske Stilling, hvori en ved Slesvig concentreret Armee bør modtage et Angreb fra Syd, er af Terrainforholdene og Dannevirkes gamle Befæstningslinie nøje betegnet i sin hele Udstrækning. Stillingens venstre Fløj støtter sig til Hadeby Nor, følger her den indre Gren af Dannevirke og dette Værks Linie indtil den østlige Side af Bustrup Slugten; dens højre Fløj dannes af en Del af Dannevirkes lange, vestlige Linie, den saakaldte Margrethes Vold, i Udstrækning fra Lille Dannevirke Kro til det Punkt, hvor Overgangen skeer fra det ved Skov, Bygninger og Hegn couperede Terrain til en overskuelig og flad Egn, der i sin Udstrækning endogsaa kan kaldes aaben; Stillingens Midte strækker sig fra Bustrup Slugten, foran Landsbyen Store

Dannevirke til Lille Dannevirke Kro med betydeligt Fremspring for Dannevirkes Linier, der her ere langt tilbagetrukne, ikke dominerende og af ringe Betydning.

Denne Stilling har den meget betydelige Udstrækning af c. $\frac{3}{4}$ Mil; fra Øst fører Dæmningen over Hadeby Nor i dens Ryg, og mod Vest er den uden anden Støtte, end den til Forsvar forresten gunstige Højderyg, som strækker sig fra Lille Dannevirke over Hysby til Pølhegn og Skovby med et overskueligt og fladt Terrain foran sig mod Vest.

Den er, efterat vor Armeé er rykket frem til Slesvig, befæstet, idet Dannevirkes ovenomtalte Dele, som ere optagne i dens egenlige Forsvarslinie, ere blevne forsynede med Banket, Emplacements for Skyts paa Punkter, som dominere og bestryge det foranliggende Terrain, samt ved Anlægget af større Værker til Enfilering af Hovedvejene, som føre mod Stillingen, saavel som til Voldenes Flankering.

Foreningen mellem Fløjene er tilvejebragt ved en Række lukkede Værker som Støttepunkter for Stillingen i dens Midte. Dæmningen over Hadeby Nor er overskaaren, og ved Anlægget af et Værk for Infanteri og Emplacements for Artilleri er Istandsættelsen af Vejen og dens Passage uden betydelige Offre og Anvendelse af længere Tid umuliggjort for Fjende n.

Stillingens højre, tilbagegaaende Flanke fra Margrethes Vold til N. for Hysby er forsynet med Emplacements, og foran hele Stillingens Front og Flanke ere næsten alle Terraingjenstande ryddede, som forbøde Overskueligheden og Ildens Virkning paa alle Punkter.

Ved Stillingens naturlige, gunstige Beskaffenhed og de fortificatoriske Anlæg, der forefindes, maa Commissionen i det Væsenlige betragte alle dens Dele for skikkede til et kraftigt og haardnakket Forsvar, men da Fjenden kan vælge Angrebspunktet og kaste sig

paa dette med en concentreret og localt meget overlegen Styrke, vil Muligheden af dens Gjennembrud paa enkelte Punkter af den langt udstrakte Linie langt fra være udelukket.

Efter Commissionens Formening maa derfor, efterat Terrainet i Stillingen ved Fortificationens Hjælp er benyttet til alle Fordele under en Fægtning i samme, alle Foranstaltninger fra Armeens Side gaae ud paa, at Fjenden ikke seer sig i Stand til at skille Armeens mobile Kræfter fra det Terrain, hvor Forsvaret er forberedt, det vil sige bringe Sikkerhed tilveje for, at Fjendens Angreb mødes i selve Stillingen; men tillige maa det ansees som en Regel, at Armeen ikke seer sine mobile Kræfter bundne ved Værkerne, men at den frit kan bevæge sig saavel offensivt ved at rykke frem foran Stillingen, som paa en mulig Retraite.

Hvad nu de i Stillingen udførte og forberedte Befæstningsanlæg angaaer, da har Commissionen ikke fundet Anledning til at foreslaae nogen væsenlig Forandring i deres Anlæg og Construction.

For imidlertid at drøfte denne Sag nærmere vil man tillade sig at gennemgaae de anlagte Værkers Bestemmelse og derhos bemærke, hvilke Foranstaltninger der endnu kunne knyttes til de bestaaende.

Ved Hadeby Dæmningen ere, saaledes som af Overcommandoen bestemt, en Gjennemgravning af en betydelig Brede og et til Enfilering af Chausseen udenfor bemeldte Coupering bestemt Infanteribrystværn (de fornødne Broer m. v. til Couperingen fra vor Side ere tilstede) under Arbejde og næsten fuldførte. — Herved gjøres Fjenden en Fremtrængen ad denne Tilgang særdeles vanskelig, og erholdes den betydelige Infanteristyrke, som hidtil der har været posteret, eller dog Størstedelen af samme disponibel.

Hvis Tid og Omstændigheder tillade det, kan den

passive Hindring (Couperingen) gjøres end virksommere og Rydningen af Palissaderingen i samme end vanskeligere ved Anbringelse af en Tømmerflaade eller et Faskinunderlag med Brystværn i Slien i Forlængelse af Couperingen.

Iøvrigt kan man, saaledes som dette Punkt nu befæstes, undgaae stadig Anbringelse af Artilleri til Dæmningens Bestrygning, og bør dette Vaaben kun bringes her tilstede og placeres bag de dertil bestemte Kanonbrystværn, naar Fjendens Hensigt, at forcere Passet, bliver aabenbar.

Hvad angaaer Linien imellem Hadeby Nor og Bustrup Slugten, saa er her, som ovenfor berørt, den inderste Gren af Dannevirke at ansee som den egentlige Position, medens dog den ydre Gren, som ligeledes slutter sig til Noret, er indrettet til et foreløbigt Forsvar. I denne ved den høje dominerende Vold og en næsten overalt fortrinlig Bestrygning af Terrainet med Kanoner velbefæstede Del af Stillingen findes ingen lukkede Værker, og er ej heller Anledning til saadannes Anbringelse. — Arbejderne i denne Del af Stillingen ere at ansee som fuldførte.

Imellem Slugten ved Bustrup Teich og Lille Dannevirke Kro skyder Stillingen sig ud i en Bue langs den forreste Kam af Højderyggen og udenom Store Dannevirke By, og paa de mest dominerende og Tilgangene beherskende Punkter er der anbragt lukkede Værker, der give en krydsende Ild ud over hele Terrainet. I Mellemmrummene af disse Værker er et System af Hegn og Løbegrave indrettet til Forsvar for Infanteri og Kanonplacements anbragte. — Af saadanne foreslaaes endnu et Par anlagte paa de dertil mest egnede Punkter imellem Østre og Vestre Mellemkandse samt imellem sidstnævnte og Store Dannevirke Redoute. — Nogle flere Deboucheer for alle Vaabenarter

ville være at anbringe imellem Værkerne og gjøres 12—15 Alen brede.

Hvad Lille Dannevirke Skandse angaaer, bemærker Major Dreyer, at dette Værk egenlig kun er at betragte som et i Gorgen lukket Kanonplacement, der dels enfilerer et Stykke af Rendsborg-Flensborg Landevej, dels giver Sideforsvar til Redouten og fornemmeligt til det næste Led i Positionen, en Strækning af Margrethes Vold.

Ved dets Beliggenhed i en Rentrant og med en meget god Flankering paa begge Sider har han anseet et Angreb paa dette Punkt for lidet sandsynligt og har derfor, som anført, der kun anbragt et Kanonplacement. — Da imidlertid dog en af Hovedtilgangene til Stillingen fører netop til dette Punkt, saa er han senere bleven opmærksom paa Vigtigheden af ogsaa her at anlægge et større, lukket Værk for Infanteri. Commissionen maa tiltræde denne Anskuelse og altsaa ansee Anlægget af et saadant Værk for nyttigt, men dog ikke for særdeles presserende, saa at de øvrige i denne Betænkning ommeldte Arbejder bør gaae forud.

Som anført gaaer Stillingen fra Lille Dannevirke Kro til NyKurborg Skandse langs Margrethes Vold og afgiver et meget stærkt Frontalforsvar.

Major Dreyer henleder Opmærksomheden paa det Ønskelige i ved Anlægget af et Værk udenfor Volden paa dette Sted at tilvejebringe en bedre Flankering af samme og gjøre det muligt at imødegaae et eventuelt Artilleriangreb (fra Sydvest) paa dette Stillingens Hjørnepunkt med en betydeligere Artilleristyrke, end det med de hidtil anlagte Værker kan skee, og bemærker, at han til dette Øjemeds Opnaaelse allerede har gjort Forslag til Overcommandoen om Anlæg af en Fleche S. Ø. for Ny Kurborg, palissaderet i Gorgen og med en Caponniere ind til Volden samt en Poterne

eller Gjennemskjæring gennem denne. Commissionen maa tiltræde dette Forslag og anbefale dets snarlige Udførelse. — Udenfor den store Debouchee ved Ny Kurborg bør foreløbigt anbringes et Kanonplacement.

Imellem dette Punkt og Kurborg Huse bør paa Volden anbringes nogle Placements for Kanoner og Deboucheer for Cavaleriet.

N. for Ny Kurborg og i Nærheden af dette Punkt findes et Sted passende til Emplacement for Kanoner, som bør anbringes til Bestrygning af Volden og Terrainet N. for samme, naar Fjenden skulde søge at trænge frem her. — Det bemærkes, at et Placement her ogsaa tillader at bestryge endel af Terrainet S. for Margrethes Vold. — For end yderligere at støtte denne Fløj kan et lukket Værk for Infanteri anbringes her og navnlig over eller tæt ved Vejen nærmest N. for Ny Kurborg. — Dog kan dette Værks Anlæg ikke ansees for presserende.

Den tilbagetrukne, højre Fløj fra Ny Kurborg Skandse til Skovby er eller bliver paa dertil passende Punkter forsynet med aabne Værker og Emplacements for Kanoner. — Udkanten af Skovene og et System af Hegn imellem de aabne Værker ere eller blive indrettede til Forsvar for Infanteri. Den fornødne Sløjfning her som overalt foran hele Stillingen er saa godt som fuldført. Paa denne nordlige Del af Positionen findes ikke Anledning til yderligere Arbejder.

Sluttelig skal med Hensyn til det rent Fortificatoriske bemærkes, at de lukkede Værker blive forsynede med Skandsekurve paa Brystværnene og forstærkede med Stormpæle, Palissader i Gravene, Ulvegrave og deslige.

Med Hensyn til de Foranstaltninger, som udføres, for at den befæstede Stilling kan opnaae sin tilsigtede Betydning, nemlig at blive Skueplads for Kampen, maa Commissionen see sig foranlediget til at fremføre Følgende.

Den Maade, hvorpaa man med fuldkommen Sikkerhed opnaaer dette Ojemed, er at lade Tropperne bivouakere eller campere i selve Positionen og for Reservernes Vedkommende paa de Punkter, hvorfra der lettest kan disponeres over dem til Anvendelse paa alle Punkter af Linien eller paa dem, som kunne udpeges som sandsynlige Angrebepunkter. — Eftersom dette Arrangement lader sig realisere til større eller mindre Fuldkommenhed af Hensyn, der fra andre Sider gjøre sig gjældende, er det nødvendigt at organisere en Forpost- og Sikkringsstilling med en til Omstændighederne svarende Styrke og i saadan Afstand fra Positionen, at der ved at beskjæftige Fjenden foran denne vindes tilstrækkelig Tid til, at Hovedstyrken kan samles og indtage sine Stillinger. I alt Fald maa et Angreb paa hvert Punkt i hele Positionens Udstrækning møde en saa kraftig Modstand, at ingen Del af samme ved det første Anløb af Fjenden kan gjennebrudes. — Det er derfor af yderste Vigtighed, at selve Stillingen holdes besat med en Styrke af Armeen; thi under ugunstige Forhold kan det antages, at Forposterne culbuteres og kastes tilbage paa Stillingen uden i denne at finde tilstrækkelige Holdepunkter, ja endog uden at være i Stand til at følge de for dem betegnede Retraitelinier. — Den tilberlige Fasthed i Positionen ved Modtagelsen af et Angreb betinger, at Stillingens Sikkringsbesætning er aldeles uafhængig af Forposterne, og at der af disse ingen bør være bestemt til at besætte Stillingens Støttepunkter.

Ved at kaste et Blik paa Stillingens forskjellige Partier og anstille en kort Betragtning over, hvorvidt Fjenden kunde vælge dem til derpaa at udføre et Hovedangreb, vil Commissionen tillade sig at antyde, hvilken Besætning man antager at være fornøden til Stillingens Sikkring.

Dæmningen ved Hadeby ansees, saasnart Fortificationerne her ere fuldendte, for aldeles sikkert mod et pludseligt Angreb. — For et Hovedangreb paa dette Punkt synes kun at være ringe Sandsynlighed, da Fjenden ved at skulle debouchere over Dæmningen efter at have reableret den kun meget langsomt kan udvikle sine Kræfter. — Til Sikkringsbesætningen paa dette Punkt ansees intet Artilleri for nødvendigt, men blot nogle Espingoler og et Compagni Infanteri, som afgiver en fast Besætning til Værket for Enden af Dæmningen og de fornødne Observationsposter Ø. for samme.

Stillingen fra Hadeby Nor til Bustrup Slugten synes at være forholdsvis let angribelig, navnlig fra Vedelspang; tages imidlertid i Betragtning, at Fjendens senere Fremtrængen gennem Bustrup, over Dæmningen ved Bustrup Teich og gennem Friederichsberg vil være forbunden med Vanskeligheder for ham og tillige udsætte Byen for Ødelæggelse, saa er det ikke med Rimelighed at forudsætte, at han vil vælge sit Angrebspunkt her. 1³/₄ Bataillon Infanteri og 1 Batteri af Divisionsartilleriet, som bivouakere umiddelbart ved Dannevirke, det sidste med Piecerne anbragte paa Hovedplacementerne, ansees for tilstrækkelige til denne Dels Sikkringsbesætning.

Mere udsat for et Angreb synes Strækningen fra Bustrup Slugten til Store Dannevirke, hvor Fjenden ved med en betydelig Styrke at trænge frem mellem de isolerede Værker og at kaste sig paa Hovedcommuni-

cationerne langs Stillingen kan forhindre Divisionernes Samvirken og tvinge os til at kjæmpe under for os og ham lige Forhold i Terrainet samt bemægtige sig Byen Store Dannevirke. — Her bør i det Mindste 1 Bataillon bivouakere strax N. for Vejen, som fører forbi Mellemskandserne til Store Dannevirke, til Afsnittets øjeblikkelige Forsvar og for at afgive fast Besætning til de to lukkede Mellemskandser. — I disse bør desforuden anbringes fast Skyts og Espingoler med fast Betjeningsmandskab, som tilligemed Værkernes Infanteribesætning bivouakerer i disses umiddelbare Nærhed. — Af Divisionsartilleriet bør endvidere 4 Piecer være designerede til ved en Allarmering strax at besætte de vigtigste Emplacements.

Paa Strækningen fra Store Dannevirke Redoute til Ny Kurborg Skandse er, som tidligere anført, en af Hovedtilgangene fra Syd, og Fjenden kan udvikle sig hurtigt her og navnlig trænge frem mellem Redouten og Lille Dannevirke Skandse. Han møder imidlertid snart den 1ste Divisions hele Styrke i et for Forsvaret gunstigt Terrain, saa Sandsynligheden for et Angreb her dog synes noget mindre end længere mod Øst. — Til Stillingens Sikkringsbesætning vil 1 Bataillon i Store Dannevirke, 1 Bataillon i Lille Dannevirke og 1 Bataillon bag Margrethes Vold være tilstrækkelig. — Den store Redoute og Flechen S. Ø. for Ny Kurborg Skandse (til Flechen foreslaaes Navnet »Margrethes Skandse») maa gives fast Artilleri og Espingoler saavel som Besætning af Infanteri, som bivouakerer i umiddelbar Nærhed af Værkerne. — Til Lille Dannevirke Skandse ansees indtil videre ligeledes fast Infanteribesætning og desuden 4 Piecer af Divisionsartilleriet for nødvendige.

Paa Stillingens yderste, højre Fløj og den bagud gaaende Flanke vil et Angreb lettere kunne modes, da

det kan antages, at Armeen staaer fuldkommen slagfærdig, inden Fjenden kan have udført den dertil fornødne Flankemarche, som itide vil røbe hans Hensigt, og antages det derfor, at ingen Afdelinger specielt behøve at være beordrede til at møde et Angreb her.

Efter saaledes at have betragtet Stillingens forskjellige Partier og henledet Opmærksomheden paa Muligheden af et Gjennembrud, naar Angrebet er rettet mod et enkelt Punkt, og efter at have antydnet Nødvendigheden af en Sikkringsbesætning vil Commissionen et Øjeblik dvæle ved den Kamps Beskaffenhed, som kan udvikle sig i Stillingen, og den Maade, hvorpaa Fægtningen formentligt bør ledes.

Naar Fjenden nærmer sig Positionen, da vil han foruden af den Modstand, Forposterne kunne yde, modtages af Sikkringsbesætningen. — Er man i Stand til strax at opdage Fjendens egenlige Hensigt, da vil denne Modtagelse uden Tvivl være haardnakket nok til, at Dispositionerne for de mobile Kræfter kunne træffes og udføres, og det vil være muligt at holde Fjenden i Stillingen og endeligt at afvise hans Angreb. — Lykkes det imidlertid ikke at bedømme Fjendens Plan, da vil Kampen partielt kunne blive ført over paa Terrainet bag Stillingen og altsaa skilles fra Forskandsningerne. — Under saadanne Omstændigheder er det Opgaven ved Concentration af Kræfterne at kaste ham tilbage i Stillingen, og ansees det som en vigtig Regel, for at dette kan lykkes, hvor lukkede Værker findes, at ingen af disses Besætning deltager i Kampen paa anden Maade end fra Værkerne selv og derfor ikke i nogetsomhelst Øjemed forlader dem. Analogt hermed vil man, saalænge Kampen ikke er afgjort, ansee det for hensigtsmæssigt, at Afdelingerne af Sikkringsbesætningen paa de continuerende Linier af Stillingen ikke uden højere Ordre forlade deres Post.

Derimod skulle de øvrige Kræfter af Armeen, dens Reserve, kunne bevæges med fuldkommen Frihed til alle Punkter i og foran Stillingen, ligesom ogsaa Tropperne naar de ved Overmagten bringes til at gaae tilbage bag Befæstningerne, maa finde en fri og uhindret Retraite. — Denne formener man, som ovenfor berørt, især at maatte være forberedt paa i Stillingens Midte. — Herhen bør Reserven med Lethed kunne dirigeres, og maa Rentranten bag de isolerede Værker indrettes med Deboucheer og Emplacements baade til Fortsættelse af Kampen under en Retraite og til en offensiv Fægtning, hvorved Fjenden atter kan kastes tilbage indenfor de lukkede Værkers Virkekreds.

Det er med Hensyn til denne Betragtning, at man i Regelen ikke vil have anvendt noget af det mobile Artilleri i Værkerne, men kun til dem have afgivet disponibelt fast Skyts, dog ikke i større Antal, end at Sikkringsbesætningen derved kan ansees for tilstrækkeligt stærk. — At lade de lukkede Værker i Positionen være uden Artilleri har man ikke kunnet foreslaae, da de alle have en saa dominerende og fremspringende Beliggenhed, at Ilden fra dem i større Afstand kan være virksom mod Fjendens Colonner, en Fordel, som ikke kan opnaaes fra Emplacementerne, om ogsaa det mobile Artilleri her var fast posteret eller itide kunde være tilstede.

Den Infanteribesætning, som de lukkede Værker fordre, er i Forhold til Armeens Styrke kun ringe, og anseer man derfor en væsentlig Fordel at være vunden, naar ligeledes Feltartilleriet kan fritages for at indsluttes i hine Værker, hvis Barrierer under hele Fægtningens Gang og alle dens Chancer maa holdes fast tillukkede. — Ved det faste Skyts's Anvendelse i Værkerne antages ogsaa disses Infanteribesætning for moralsk styrket ved et afgjørende Forsvar, ligesom dette

selv væsenligt afhænger af de sidste vel anbragte Kardæskskud, som man af Feltartilleriet kun vil kunne opnaae ved at skille Bespænding og Vogne fra Piecerne.

Til de lukkede Værkers Armering formener Commissionen at burde fremsætte følgende Forslag, der indbefatter det Antal Skyts, som Artilleriovercommandoen kan disponere over til dette Brug:

Begge Mellemskandserne monteres hver med
2 6 Pds. Kuglekanoner, som senere søges ombyttede med 12 Pds. Granatkanoner.

Store Dannevirke Redoute med
2 24 Pds. Granatkanoner og
2 12 Pds. Kuglekanoner.

Margrethes Skandse med
1 24 Pds. Granatkanon og
1 12 Pds. Kuglekanon.

Ny Kurborg Skandse med
3 24 Pds. Granatkanoner.

Af Espingoler anvendes:

4 ved Hadeby Dæmningen,
2 i hver af Mellemskandserne og
2 i Lille Dannevirke Skandse.

Da af Piecerne imidlertid kun 8 ere strax disponible, antages disse foreløbigt at maatte placeres saaledes:

I Østre Mellemskandse:
1 24 Pds. Granatkanon og
1 6 Pds. Kuglekanon.

I Vestre Mellemskandse:
2 6 Pds. Kuglekanoner.

I den store Redoute:
4 24 Pds. Granatkanoner.»

Fibiger.

Kauffmann.

Fr. Dreyer.

Den 2den September og nærmeste Dage udgik de fornødne Ordre fra Overcommandoen i Overens-

Overcommandoen billiger Commissionens Forslag; — Foranstaltninger som Følger heraf.

stemmelse med de i ovennævnte Betænkning fremsatte Forslag. Allerede den 3die September var Montering af Store Dannevirke Redoute og de to Mellemskandser tilendebragt, saaledes at Redouten blev armeret med 4 24 Pds. Granatkanoner, Vestre Dannevirke Mellemskandse med 2 6 Pds. Kuglekanoner og Østre Dannevirke Mellemskandse med 1 24 Pds. Granatkanon og 1 6 Pds. Kuglekanon; den 6te September blev Ny Kurborg Skandse monteret med 2 24 Pds. Granatkanoner. Det bestemtes derhos, at de lukkede Værker skulde gives en fast Besætning af Infanteri, der under et Angreb paa Stillingen skulde forblive i Værkerne under alle Fægtningens Eventualiteter, og at der noget bag Skandserne skulde bygges Hytter for disses Besætning; dennes Størrelse blev efter Forslag af Feltingenieurdetachmentet ansat for hver af Mellemskandserne til 200 Mand, for Store Dannevirke Redoute til 300 og for Ny Kurborg Skandse til 100 Mand, der dog noget senere for de 2 sidstnævnte Værkers Vedkommende paa 1ste Divisions Forestilling blev nedsat henholdsvis til 1 Compagni og 80 Mand. Med Hensyn til Lille Dannevirke Skandse blev det derimod bestemt, at dens Besætning baade af Artilleri og Infanteri ved et eventuelt Angreb ikke skulde forblive der længer, end dens Retraite kunde ansees for sikker, og at Palissaderingen i Struben af Værket skulde borttages, da dette kun var at betragte som et Kanonemplacement.

I 2den Divisions Disposition indtraadte der ifølge de givne Ordre den 2den September, til hvilken Tid allerede de fortificatoriske Anlæg ved Hadeby Dæmningen vare saa vidt fremmede, at et pludse-

ligt Angreb fra denne Side ikke stod til at befrygte, følgende Forandringer: Til Forsvaret af Hadeby Dæmningen bestemtes fremtidigt kun 1 Compagni, der henlagdes til Hadeby og afgav de paa denne Fløj fornødne Forposter. Til Besættelse af Dannevirke Vold fra Hadeby Nor til Bustrup Slugten bestemtes 1 Bataillon og 3 Compagnier, der skulde henlægges i Hytter bag de Linier af Volden, de havde at besætte. Forpost-Brigadens Batteri skulde fremtidigt alene anvendes paa Strækningen fra Hadeby Nor til Bustrup Slugten, og Piecerne forblive staaende paa de for dem bestemte Emplacements. De 4 Kanoner, som i Tilfælde af Allarmering afgaves af det paa Erdbeerenberg bivouakerende Batteri, skulde fremtidigt alene besætte Hovedemplacementerne V. for Bustrup Slugten. 1 Bataillon af Forpost-Brigaden bestemtes snarest muligt henlagt til en Hyttelejr N. for Vejen, som førte forbi Mellemskandserne, til hvilke den vilde have at afgive fast Besætning; saalænge Hyttelejren ikke var fuldført, skulde 1 Bataillon af den i Friederichsberg cantonnerende Brigade om Aftenen rykke ud til dette Sted for i Nattens Løb at være beredt til at afvise et Angreb her og overtage Værkerne Besættelse. Den cantonnerende Brigades Batailloner skulde som hidtil have Allarmpladser S. for Friederichsberg, men for 2 ved Ekernførde Chausseen, for 2 paa Vejen til Store Dannevirke og for 1 Bataillon paa Pladsen ligeoverfor Døvstummeinstituttet. Samtidigt bleve Divisionens Forposter pousserede noget længere frem, idet Jagel og Bankerne henimod Over Selk bleve inddragne i Forpostlinien, hvorhos Sammenstødspunktet for 1ste og 2den Divisions Forposter i Henhold til Overcommandoens Befaling fra da af blev paa Vejen fra Lille Dannevirke til Krop, den saakaldte Oxevej, i Højde med Jagel. Fra omtrent Midten af September

blev der om Dagen af den bivouakerende Brigade afgivet 4 Kanoner til Forposterne, hvoraf 2 posteredes ved Klosterkro, 2 ved Over Selk, og fra 2den October blev der af Reservecavaleriet foruden Piketescadronen endvidere hver 4de Dag afgivet 1 Escadron for at deltage i den egenlige Forposttjeneste.

For 1ste Divisions Vedkommende medførte Fremposseringen af Forpostlinien den Forandring, at 1 Compagni af 4de Brigade og 1 Deling af Piketescadronen sendtes frem til Observation af Terrainet mellem Klein Reide og Jagel; Hovedstyrken af Compagniet placeredes ved det Sted, hvor Oxevejen skjærer Kurgraven, 50 Infanterister og $\frac{1}{2}$ Deling Cavaleri sendtes længere frem henimod Vejen mellem Klein Reide og Jagel, og en lignende Styrke detacheredes til Klein Reide. Divisionens øvrige Forpoststilling blev foreløbigt saa godt som uforandret, dog bleve fra nu af Infanterifeltvagterne her udelukkende afgivne af 6te Brigade, medens Pikettet tæt S. for Lille Dannevirke paany afgaves af 4de Brigade. Længer hen i September, efterat, som senere skal omtales, en selvstændig, større Post var bleven etableret i Ellingsted, blev Forpostliniens højre Fløj skudt længere frem imod Reide Aaen for at opnaae en directe Forbindelse med Posteringen i Klein Reide, hvis Hovedstyrke om Natten droges bag Difeleet, men dog vedvarende havde Poster S. for Aaen rundt om Byen og derfra mod Nord over en Del af Mosedraget henimod Kurborg. Ogsaa blev der ligesom ved 2den Division stillet Artilleri til Raadighed for Forpostcommandoen, idet det bestemtes, at 2 12 Pds. og 2 6 Pds. Kanoner, som holdtes i Beredskab for eventuelt at anvendes i Lille Dannevirke Skandse i Tilfælde af Angreb paa Stillingen, naar Tid og Omstændigheder tillode det, skulde besætte 2 henholdsvis ved Krop Vejen tæt S. for Kurgraven og ved Vejen til Klein Reide S.

for Kurborg anbragte Indskjæringer. Fra den sidste Del af September afgav Reservecavaleriet foruden Picketescadronen endvidere hver 4de Dag 1 Escadron for at deltage i den egenlige Forposttjeneste. I Dispositionen for selve Divisionens Hovedstyrke indtraadte foreløbigt kun den Forandring, at Besætningen til Skandserne fremtidigt afgaves directe af vedkommende Brigader og ikke længer af Forposterne. Med Hensyn til de 2 om Natten udrykkende Halvbatterier af Reserveartilleriet befalede Overcommandoen, at de som Følge af Værkernes Montering med fast Skyts fremtidigt skulde staae ved Husum Vejen i den nordlige Ud-kant af Store Dannevirke for under et alvorligt Angreb at være til Raadighed saavel for 1ste som for 2den Division, der gjensidigt vilde have at give hinanden Meddelelse, saasnart de maatte have beordret nogen Del af defte Artilleri frem. I Midten af September blev der efter Indstilling af Divisionen befalet bygget en Hyttelejr ved Skoven V. for Lille Dannevirke for den Bataillon af 6te Brigade, der hidtil havde cantonneret i denne By, til hvilken Gardehusar-Divisionen ønskedes henlagt for at være nærmere forhaanden til Forposternes Understøttelse; denne sidste paatænkte Foranstaltning kom dog ikke til Udførelse.

De Arbejder, der inden Udgangen af September blev udførte ved Feltingenieurdetachmentets Foranstaltning, vare følgende:

Forskandningsarbejder-
nes Stand ved
Slutningen af
September.

Ved Hadeby blev Couperingen udvidet til 40 Fods Brede og 12 Fods Dybde, og i Palissaderingens Forlængelse førtes til begge Sider ud til 5 Fods Vanddybde Bomme, der hvilede paa nedrammede Pæle, og som vare tæt besatte med Jernpigge. For Enden af den i Slien udløbende Bom lagdes en Tømmerflaade med Bjælkebrystværn for 16 Infanterister til Bestrygning af Couperingen. Omtrent 70 Alen bag Coupe-

ringen blev der indskaaret i Chausseen og til begge Sider af samme anlagt Brystværn for Infanteri og Espingoler til Forsvar af Adgangen. En Løbebro for enkelte Infanterister og Cavalerister blev lagt over Couperingen, og Forberedelser bleve truffe til i kort Tid at kunne slaae en for alle Vaabenarter passabel Bro, til hvilken Materialet opbevaredes ved Hadeby Kirke.

Paa Strækningen fra Hadeby Nor til Bustrup Slugten blev der anlagt nogle Infanteribrystværn dels foran det Sted, hvor Vejen fra Hadeby til Vedelsspang skjærer den sydlige Gren af Dannevirke Vold, dels paa en Hævning i Terrainet lidt S. for Volden i Nærheden af Bustrup Slugten. Ligeledes bleve Aabningerne i Volden formindskede, og Smaaværker der anlagte til en bedre Flankering og Bestrygning af Terrainet.

Colonnevejen over Bustrup Slugten blev forsynet med Brystværn for Infanteri saa højt, at man ikke fra de S. for Slugten liggende Bakker kunde see Infanteriet paa Colonnevejen. S. for denne blev der frembragt en mindre Oversvømmelse ved at opdæmme den Bæk, der udmunder i Bustrup Teich.

Mellem Østre og Vestre Dannevirke Mellem-skandser blev der anlagt 2, mellem sidstnævnte Værk og Store Dannevirke Redoute 3 nye Emplacements for et Par Kanoner.

Mellem Store Dannevirke Redoute og Lille Dannevirke Skandse, hvis Palissadering i Struben borttoges, blev der anlagt et nyt, udelukkende for Infanteri bestemt, lukket Værk, Lille Dannevirke Redoute, istedetfor det tidligere der værende Kanonemplacement. Redouten var færdig den 25de September.

N. Ø. for Ny Kurborg Skandse foran Margrethes Vold anlagdes den saakaldte Margrethe Skandse, et lukket Værk, der ved en bred, aaben Caponniere og et for Kanoner passabelt Galleri communicerede med

Terrainet bag Margrethes Vold; ligeledes stod Caponieren i Forbindelse med Terrainet foran Volden ved en Barriereport og en løs Bro over Graven. Skandsen var færdig den 23de September. Paa Volden bag Skandsen blev anlagt et Emplacement for Kanoner.

Paa Strækningen fra Ny Kurborg Skandse Nord efter blev der anlagt et større, aabent, flecheformigt Værk, Thyrborg Batteri, omtrent 200 Alen N. for nævnte Skandse og 2 mindre Emplacements for Kanoner mellem Hysby og Skovby.

Indretningen af Hegn til Forsvar og Anlægget af Løbegrave mellem Værkerne fuldførtes paa hele Linnien, ogsaa paa dennes mod Nord gaaende Del; omtrent paa hver 300 Alen anbragtes et Debouchee ud af Stillingen, ligesom der ogsaa langs med og bag denne dannedes Deboucheer til uhindret Passage.

De tidligere anlagte Værker bleve forstærkede ved Ulvegrave, Forhug og Palissaderinger, Dannevirke Vold blev overalt enten escarperet eller forsynet med Forhug, og en Del af Værkerne, navnlig alle lukkede, bleve couronnerede med Skandsekurve. Det Risværk, som hidrørte fra de sløjfede Hegn, blev ført bort fra Terrainet foran Værkerne, et Arbejde, som dog kun tildels var udført ved Maanedens Udgang.

En Retraitestilling fra Friederichsberg bag Bustrup Teich og derfra langs den hidtil ikke benyttede Dannevirke Vold til Dannevirke Kro og Skoven V. for Lille Dannevirke blev for Størstedelen fuldført. Til den Ende anlagdes forskellige Kanonemplacements bag Bustrup Teich og paa Risbjerg, paa sidstnævnte Sted tillige endel Løbegrave, ligeledes paa Dannevirke Vold, hvor der ogsaa blev indskaaret et Banket; nogle Hegn bleve indrettede til Forsvar, og Løbegrave anlagte om den nordligste Del af Store Dannevirke, ved den store

Aabning i Volden V. for denne By og vestligt for Dannevirke Kro.

Colonneveje blev anlagte langs nysnævnte Stilling fra Bustrup Slugten til Dannevirke Kro, ligeledes bag Stillingens vestlige Front fra Hysby til Skovby.

Tvers over Dæmningen mellem Lollfuss og Friederichsberg blev der til Sikkring af en eventuel Re-traite anbragt en Palissadering med 2 Barriereporte og en Barrierelaage.

For endmere at vanskeliggjøre Fjenden Adgangen over Reide Aa til Stillingens højre Flanke blev der fra Oversvømmelsens Grændse indtil Klein Reide foretaget en Opstemning af Aaens forskjellige Lob ved smaa Dæmninger fra den ene Aabred til den anden, hvorved der tilvejebragtes en Overrisling af den øvrige Reide Dal indtil c. 600 Alen V. for Klein Reide, saa at Jordbunden oplødtes, og Aaløbene og de talrige Grøfter blev skjulte; forinden Overrislingen effectueredes, vare samtlige Markveje blevne overskaarne. Dæmningerne anbragtes 150—300 Alen fra hinanden, alt efter Aaens Fald og den forskjellige Vandhøjde, der kunde forventes, og hver Dæmning bestod af en dobbelt, nedrammet Brædevæg med saa ringe Jordpaa-fyldning paa hver Side, at Overkanten af Dæmningen ikke havde større Brede end Brædernes Tykkelse; ved begge Ender af Dæmningerne anbragtes Ulvegrave eller Forhug. Ogsaa over den Del af Aaløbet, der laa V. for Vejen fra Klove til Hollingsted, blev smaa Dæmninger anbragte i samme Øjemed, men dette Arbejde viste sig ikke længe efter overflødigt, da Trenens Oversvømmelse tiltog saa betydeligt, at dens Vand naaede lige op til den nævnte Vej. Vejen selv, hvor Stenbroen, som vi have seet, allerede tidligere var bleven afbrudt, og kun en smal Dæmning bibeholdt for Op-

stemningens Skyld, blev noget S. for Broen couperet ved en 16 Fod bred og 4 Fod dyb Grav ligeledes med Bibeholdelse af en smal Dæmning for Vandet; noget N. for Broen blev anbragt et Forhug. Resultatet af alle disse Arbejder, der udførtes ved den 1ste Division attachedede Ingenieurdelings Foranstaltning, og som paa Grund af deres særegne Natur vare meget anstrængende og stillede store Fordringer til saavel de Ledendes som Mandskabets Udholdenhed, var, at Reide Dalen fra Aaens Udlob i Trenen til c. 2000 Alen Ø. for Klove-Hollingsted Vejen og paa Strækningen fra Gross Reide til c. 600 Alen V. for Klein Reide, hvor Jordbunden var endel moset, var impassabel for alle Vabenarter; paa den mellemliggende Strækning maatte Dalen vel ansees impassabel for Artilleri, Cavaleri og større Infanterimasser, men derimod ikke for enkelte Infanterister eller mindre Infanteriafdelinger; Ø. for Klein Reide-Dannevirke Vejen ligesom ogsaa nærmest V. for denne var Dalen temmelig let at passere, da Vandmassen der kun var ringe og Grunden fast. For at vanskeliggjøre Passagen for Fjenden ad selve Vejen blev denne gjennemskaaret bag den allerede tidligere afbrudte Bro paa 5 forskjellige Steder ved Couperinger af 12 Fods Brøde og 4 Fods Dybde, dog saaledes at en smal Sti samt et Vadested ved Broen for en enkelt Rytter bibeholdtes.

Det Terrain, over hvilket de øvrige Veje førte ind paa Stillingen, egnede sig ikke til Anbringelse af betydeligere, passive Forbindringer, ligesom større Vejcouperinger der vilde være af liden Nytte, da Fjenden med ubetydeligt Arbejde og ringe Tidsspilde vilde kunne omgaae dem. For imidlertid at sikre vore Forposter mod et pludseligt Angreb af det fjendelige Cavaleri bleve nogle mindre Vejcouperinger foretagne, nemlig:

1. Paa den gamle Ekernførde Vej blev Broen over Mølleaaen mellem Over og Neder Selk afbrudt, og det lille Vandløb derhos ved flere mindre Dæmninger opstemmet indtil op mod Selk Mølle; Materiale til en Bro holdtes beredt for det Tilfælde, at en Fremrykning ad den gamle Ekernførde Vej skulde blive befalet foretagen.
2. Paa Vejen til Brækendorf blev der S. for Over Selk dannet en 12 Fod bred og 3 Fod dyb Gjennemskjæring, og Jorden opkastet bagved som Brystværn; Couperingen sluttede sig mod Vest til et stærkt, levende Hegn, mod Øst til en moset Slugt.
3. Noget S. for Jagel blev der paa Rendsborg Chausseen anbragt en Coupering af lignende Dimensioner, støttende sig paa begge Sider til Mosestrækninger.
4. Paa den gamle Landevej tæt V. for Jagel blev anbragt et Brystværn med en foranliggende, mindre Grav, hvilket mod Vest støttede sig til en lille Sænkning i Terrainet, mod Øst til et temmelig betydeligt Stengjærde.
5. En mindre betydelig Coupering anbragtes endelig lidt S. for Kurgraven paa Vejen fra Lille Dannevirke til Krop. Ved denne som ved alle ovenfor nævnte Couperinger blev en Sti holdt passabel for enkelte Ryttere.

Den i August paabegyndte Bygning af Hytter og Bivouakstalde blev tilendebragt i den første Del af September; henholdsvis i Midten og i den sidste Del af Maanedens fuldførtes ligeledes Hyttelejrene ved Mellemskandserne og ved Skoven V. for Lille Dannevirke samt de for Skandsernes faste Artilleri- og Infanteribesætning bestemte Hytter. Endelig vare Hytter

dels blevne opførte, dels under Arbejde for de forskellige Piketter.

Efterhaanden som de nye Værker fuldførtes, bleve de givne en fast Besætning af Infanteri og armerede i Overensstemmelse med Commissionens Forslag. Margrethe Skandsen, der armeredes med 1 24 Pds. Granatkanon og 1 12 Pds. Kuglekanon, erholdt saaledes en fast Besætning af 100 Mand, der i Tilfælde af Angreb paa Stillingen skulde forøges med endnu 200; til Lille Dannevirke Redoute afgaves 200 Mand. Bag Brystværnene ved Hadeby Dæmningen var der den 13de September blevet anbragt 4 Divisionsspindgøler, og hver af Mellemskandserne samt Lille Dannevirke Skandse havde erholdt 2 saadanne. Endnu skal tilføjes, at Artilleriet i den sidste Del af September havde erholdt tilsendt endel Faldskjærmsraketter, og at der for eventuelt at kunne bringe dem til Anvendelse var blevet anbragt en Raketbuk i Kanonemplacemtet ved Dannevirke Voldens Overskjæring af Vejen fra Bustrup til Vedelspang; endel senere blev der endvidere sørget for en Reserveforsyning til Skandserne af 60 Patroner for hver Mand af Infanteribesætningen. Den for det faste Skyts bestemte Virksomhed, der næsten var uafhængig af Divisionernes taktiske Bevægelser, som ogsaa administrative Hensyn foranledigede Overcommandoen til at befale, at det samlede, til Stillingen ved Dannevirke hørende faste Artilleri skulde betragtes som en Enhed, der directe skulde underlægges Artilleriovercommandoen og commanderes af en særligt dertil afgiven Officer, under hvis Ledelse det skulde medvirke til Stillingens Forsvar efter en af Artilleriovercommandoen meddelt, nærmere Instrux. Til at overtage denne Commando bestemtes den hidtil paa Als ansatte Artillericapitain Modeweg, hvem det tillige blev paalagt med Hensyn til det nærmere Forsvar af selve Skandserne at con-

EnCommandeur bestemmes for det faste Artilleri i Stillingen.

ferere med vedkommende Division eller dens paa Stedet værende nærmeste Afdelinger. — I Erkjendelse af det Vigtige i, at der gaves en bestemt og ensartet Instrux for de forskjellige Værkers Besættelse og Forsvar, approberede Overcommandoen iøvrigt den 2den October en af Feltingenieurdetachmentet udarbejdet Instrux for Besætningen i de lukkede Skandser, der vil findes meddelt under Bilag 4.

Instrux for
Besætningen i
de lukkede
Skandser.

For at ikke Passager og Veje skulde blive spærrede af Voiturer, og Armeen derved hindret i sine Bevægelser, gav Overcommandoen under 17de September nærmere Bestemmelser med Hensyn til Trainet under et Angreb paa Stillingen. Det bestemtes derved, at 4de og 6te Brigade i saa Fald skulde dirigere deres Proviant- og Bagagetrain tilbage over Skovby til N. for Arnholt Sø, hvor det skulde parkeres, og at 2den og 5te Brigades Train skulde dirigeres tilbage ad Chausseen til N. for Isted Skov, hvor det skulde parkeres paa den vestlige Side af Chausseen; med sidstnævnte Brigades Train skulde følge Hovedkvarterets, Corpsintendanturens, 1ste og 2den Divisions tilligemed disse Divisioners Intendanturers Bagagetrain. Lazarethtrainet, 1ste og 2den Proviantcolonne og den store Vognpark af Bøndervogne skulde passere igjennem St. Jürgen og Ny Bjerent ad Vejen mellem Isted Skov og Kathrineskov til N. for Skovene, hvor disse Traincolonner skulde parkeres.

Bestemmelser
for Trainet
under et Angreb
paa Stillingen.

Skjøndt, som vi have seet, de i Commissionens Betænkning foreslaaede Befæstningsarbejder i Løbet af September i alt Væsenligt vare komne til Udførelse, foranledigede dog nærmere Overvejelser, at der endnu i Løbet af October og i Begyndelsen af November blev udført endel fortificatoriske Anlæg til yderligere Forstærkning af Stillingen. Foruden nogle Kanonemplacements og Løbegrave, der opkastedes dels i Hovedstillingen, dels i Retraitestillingen bag Bustrup Teich,

og en Colonnevej fra Emplacementerne ved Hadeby Holt til Ekernferde Chausseen og Retraitestillingen anlagdes der saaledes navnlig til Forstærkning af venstre Fløj 2 nye, lukkede Værker, nemlig Valdemars Skandse og Gorm den Gamles Skandse. Førstnævnte Værk var en med Palissader i Struben lukket Lynette til 3 Kanoner og 100 Mand Infanteri og var beliggende lidt S. for Dannevirke Volden mellem Rendsborg Chausseen og Bustrup Slugten. Lynetten, hvis Bestemmelse hovedsagelig var at flankere Volden og tillige at virke længere ud i Terrainet, blev færdig den 30te October og monteredes med 1 24 Pds. Granatkanon og 2 12 Pds. Kuglekanoner; den paaregnede Infanteribesætning befaledes eventuelt afgiven af den nærmeste, bag Volden henlagte Bataillon, der dagligt havde at designere 100 Mand til denne Bestemmelse. Gorm den Gamles Skandse var et palissaderet Retranchement paa den ydre Gren af Dannevirke Vold, og dens Bestemmelse var dels at flankere en Del af Hovedvolden S. for Bustrup, dels at afgive et Holdepunkt for Forsvaret af de 2 Grenø af Volden nærmest Hadeby Nor og gjøre det vanskeligt for Fjenden at etablere sig i Terrainet mellem Voldens 2 Grene. Skandsen var færdig den 9de November og var beregnet til at optage en Besætning af 80 Mand Infanteri; da Pladsen imidlertid viste sig noget indskrænket, blev Besætningens Størrelse ansat til 70 Mand, der befaledes eventuelt afgivne af den nærmeste, i Hyttelejr bag Volden henlagte Bataillon. Efter Feltingenieurdetachmentets Indstilling bestemte Overcommandoen, at Dannevirke Stillingens Fortificationer med dette Værk skulde betragtes som afsluttede, og de fortificatoriske Arbejder i den følgende Tid indtil Krigens Slutning havde derfor kun til Maal, at vedligeholde Værkerne eller at anbringe enkelte Traverser o. desl., naar Tid og Kræfter levnedes dertil fra Arbejder paa Veje, Brandstuer m. m.,

Yderligere For-
skandsningsar-
bejder til Stil-
lingens For-
stærkning.

som det var blevet paalagt Feltingenieurdetachementet at udføre, og som i sin Tid ville blive nærmere omtalte.

Jevnsides med de fortificatoriske Arbejder blev der i det nævnte Tidsrum yderligere bygget en Hyttelejr S. for Hysby for 1 Bataillon og en lignende N. V. for Store Dannevirke for $\frac{1}{2}$ Bataillon; desuden fortsattes Bygningen af Hytter for Piketterne, ligesom der ogsaa blev bygget Piketstalde for de udrykkende Cavaleri- og Artilleriafdelinger og Hytter og Abris'er for Feltvagterne, et Arbejde, der ogsaa fortsattes i den nærmest paafølgende Tid. Ialt var der saaledes blevet bygget Hytter og Stalde til ikke mindre end c. 12000 Mand og c. 2500 Heste.

Natten mellem den 25de og 26de October bortrev et ved en stærk Storm fra Nordøst opstaaet Højvande den paa Hadeby Dæmningen anbragte Palissadering, Løbebroen og en Strækning af de med Pigge besatte Bomme, idet der dannede sig et Gjennemløb gennem Couperingen af henved 70 Fods Brede i Vejens Overflade og af 7 à 8 Fods Vanddybde ved almindelig Vandstand. Der opstod saaledes en naturlig, passiv Forhindring af tilstrækkelig Styrke, men som tillige gjorde en Fremrykning fra vore Troppers Side ad Ekernforde Chausseen umulig, medmindre særlige Foranstaltninger bleve truffet. I den nærmeste Tid vedligeholdtes Communicationen over Noret ved Hjælp af Baade, men i Midten af December blev der af Hensyn til de Bevægelser, som det navnlig under en indtrædende Frost kunde blive nødvendigt at foretage fra Hærens Hovedstilling, truffet Foranstaltninger til en Broslagning, idet der i Gjennemløbet opstilledes store Brobukke, som sammenholdtes ved enkelte Strækbjælker, der dannede en Løbebro, medens det øvrige Materiale til en Bro for alle Vaabenarter holdtes i Beredskab i Hadeby. Til Forsvar af Broen og for at kunne

bestryge Højderne ved Lopsted beordrede Overcommandoen sidst i December indrettet et Emplacement for 2 84 Pds Bombekanoner, som tilligemed det fornødne Betjeningsmandskab vare blevne afgivne af Belejringstrinet og allerede den 20de October vare indtrufne i Flensborg for eventuelt at afgaae derfra til Forstærkning af Frederikstads faste Armering; den nye Bestemmelse, der saaledes blev givet disse Kanoner, kom dog ikke til Udførelse paa Grund af de snart efter indtraadte, forandrede Forhold.

Den 31te October udgik der fra Overcommandoen nedenstaaende Bestemmelse med Hensyn til Ordningen af Sundhedstjenesten under et eventuelt Angreb paa Stillingen.

Bestemmelse
om Ordningen
af Sundheds-
tjenesten under
et Angreb paa
Stillingen.

1. Indtil Fjendens Angreb er afslaaet, ville alle transportable Saarede være at sende til Lazaretherne i Flensborg eller Lyksborg; kun de intransportable bringes ad den korteste Vej til Lazaretherne i Slesvig.
2. For at lette de Saaredes Transport til Flensborg eller Lyksborg og tillige for at forebygge, at Passagen i Slesvig generes, placeres de 4 Infanteri-Brigaders Ambulancer ikke i Byens Lazarether, men ved Hovedvejene i Ryggen af Stillingen, saaledes at de Saarede fra dennes højre Fløj bringes ad nærmeste Vej til 4de og 6te Brigades Ambulancer, der placeres i Hysby, Skovby, Ziegelei, Annettenhöhe o. s. v. og de Saarede fra Stillingens venstre Fløj igjennem Friederichsberg over Dæmningen ad Chausseen til Hühnerhäuser eller Falkenberg, hvor 2den og 5te Brigades Ambulancer posteres. Poster, som sørge for, at de føres den rigtige Vej, udsættes af Brigaderne.

3. Intransportable Saarede eller saadanne, som ikke taale Transporten til Flensborg, bringes igjennem Byen til Lazaretherne paa Bischofshof og Latinskolen. Poster anbringes paa hensigtsmæssige Steder af Commandantskabet for at dirigere dem derhen. Her findes Lazarethernes Læger for at modtage, behandle og fordele dem i Lazaretherne i Altstadt, nemlig Lazaretherne i Dohmziegelhof, Bischofshof, Latin- og Realskolen, Jaspers og Vahrendorffs Gaarde.
4. Ingen Saarede maa bringes til Lazaretherne paa Gottorp, Prindsens Palais eller Dragon-Hospitalet for ikke at genere Passagen i Friederichsberg og Gottorp.
5. Passende Foranstaltninger træffes fra Commandantskabets Side for at hindre Standsning i de Saaredes Passage fra Stillingens venstre Fløj gjennem Byen, navnlig paa Dæmningen.
6. Naar Udfaldet af Fægtningen tillader, at flere Saarede optages i de herværende Lazarether, ville Ambulancerne herom blive underrettede af Corpsstabslægen.
7. Bestyrelsen for Armeens Sundhedsvæsen bør være belavet paa nogle større, extraordinaire Localer til Optagelse af Saarede for nogle Dage, naar disses Antal maatte voxe saaledes, at de ikke kunne rummes i Lazaretherne her og i Flensborg, f. Ex. Bjelkes Palais, Raadhuset, Kirken m. fl.
8. Ambulancerne styres som sædvanligt af Brigaderne.
9. Med Hensyn til Transporten forholdes efter de tidligere givne Bestemmelser. Naar flere Vogne udfordres end de normerede, requireres de af

Brigaderne eller Ambulancerne hos Vognparken, der beholder sin nuhavende Stilling paa Chausseen til Flensborg.*)

10. Bestyrelsen for Armeens Sundhedsvæsen vil opholde sig i Byen og herfra sætte sig i stadig Forbindelse med Ambulancerne for paa hensigtsmæssigste Maade at dirigere Sundhedstjenesten.»

I Troppernes Dislocation foregik der inden Felttogets Slutning ikkun enkelte Forandringer, der paa sit Sted nærmere skulle blive omtalte; her skal kun nævnes, at det paa Erdbeerenberg bivouakerende Bateria fra den 14de November blev henlagt til Gøttorp, da Bivouakpladsen paa Grund af det fugtige Vejrlig var bleven aldeles ubrugelig. Heller ikke de trufne Dispositioner med Hensyn til Stillingens Besættelse under et Angreb undergik nogen væsentlig Forandring, idet det kun under 28de December som Følge af en Indstilling fra Artilleriovercommandoen blev befalet, at de 2 af Reserveartilleriet afgivne, ved Store Dannevirke til Raadighed for Divisionerne staaende Halvbatterier i Tilfælde af et heftigt Angreb om Natten eller i taaget Vejr skulde føres tilbage til det Sted, hvor Husum Vejen krydsedes af Colonnevejen til Pulvermühle. Derimod foretoges der adskillige Forandringer ved Forposternes Stilling, navnlig ved 1ste Division, som blandt Andet i Midten af October erholdt Ordre til at frempoussere sine Cavalerifeltvagter S. for Reide Dalen. Detailleret at følge alle de mindre Modifica-

*) Under 12te December blev det yderligere bestemt, at under et Angreb paa Stillingen skulde 150 Vogne, der vare afgivne til Feltingenieurdetachmentet, samles i en mindre Vognpark ved Hysby, for at der derfra kunde afgives Vogne til Saaredes Transport.

tioner, der foretoges ved Forpoststillingen, vilde imidlertid føre for vidt, og man skal derfor indskrænke sig til at give en Fremstilling af Forposternes Stilling foran Centrum, saaledes som den var ved Krigens Slutning.

Forposternes
Stilling foran
Centrum ved
Slutningen af
Felttoget.

Paa yderste, venstre Fløj foran Hadeby anvendtes dagligt til Forpost 1½ Compagni og nogle Dragoner, der afgaves af den S. Ø. for Bustrup i Hyttelejr henlagte Bataillon og Piketescadronen og directe vare underlagte Forpost-Brigaden. Af den nævnte Styrke var ½ Compagni posteret som Reservepiket bag Dæmningen, medens 1 Compagni sendtes frem tæt Ø. for Noret, hvorfra Feltvagter udsattes i Fartorp og Lopsted med Vedetkjæden 600—800 Alen Ø. for disse Byer fra Slien til Vandløbet S. for Lopsted.

Den øvrige Del af 2den Divisions Forpoststilling, der var underlagt Divisionens Forpostcommandeur, var delt i en højre og venstre Fløj, hvoraf hver besattes med 1 Bataillon (Jægercorps), ½ Escadron og 1 Delling Artilleri; desuden holdtes den fra Reservecavaleriet afgivne Piketescadron i Reserve, nærmest for højre Fløj. Venstre Fløj havde at dække Terrainet fra Vandløbet S. for Lopsted til midt imellem Jagel og Over Selk, højre Fløj Terrainet herfra til 1ste Divisions Forpoststilling ved Vejen fra Lille Dannevirke til Krop. Af den paa venstre Fløj anvendte Bataillon sendtes et Compagni frem til S. for Hadeby Nor tæt V. for det derværende, mindre Vandløb, hvorfra det udsatte en Feltvagt ved Selk Mølle, et Par Underofficersposter henholdsvis ved Neder Selk og imellem Selk Mølle og Brekendorf Vejen, samt fremskød 2 detacherede Poster til Geltorf og Vejkrydset c. 1200 Alen N. for denne By; et andet Compagni fordeltes til 2 Feltvagter V. for Brekendorf Vejen tæt N. for Vejen fra Selk Mølle til Jagel samt til større, detacherede Poster ved

Hahnenkrug og Lottorf; et tredje Compagni stilledes som Piket ved den sydlige Udkant af Over Selk, hvorfra det dog fremsendte en mindre, detacheret Post til Altmühl, medens Bataillonens fjerde Compagni stod som Reservepiket S. for Vedelspang og havde en mindre Observationspost ved Vadestedet over Hadeby Nor Ø. for Vedelspang. Den paa denne Fløj anvendte Halvescadron afgav om Dagen 18 Dragoner til en Feltvagt, der udstilledes N. for Geltorf, og som havde Kosakposter ved Esbrem og ved Nyager henimod Wolfskrug, en lignende Styrke, dog ligeledes kun om Dagen, til en staaende Patrouille paa Brekendorf Vejen omtrent midtvejs mellem Hahnenkrug og Brekendorf og nogle faa Dragoner til den detacherede Post i Lottorf; $\frac{1}{2}$ Deling forblev ved Vedelspang ved Reservepikettet. Artilleridelingen var placeret ved den sydlige Udkant af Over Selk, hvor et Par Indskjæringer vare anbragte. I Tilfælde af et fjendligt Angreb ad Brekendorf Vejen eller den gamle Ekernførde Landevej skulde de fremskudte, detacherede Poster med Kraft optage Kampen for at opholde Fjenden og tvinge ham til at udvikle større Kræfter. Naar de detacherede Poster bleve drevne tilbage, skulde Forposterne først søge at holde sig i Stillingen fra Hadeby Nor bag Mølleedammen og Mølleaaen og bag Lottorf Mose og, naar denne Stilling maatte opgives, bag Kurgraven i Forbindelse med højre Fløj, hvorfra den videre Retraite saa skulde gaae over Vedelspang bag Dannevirke Vold, hvis Besætning vilde være at forstærke med de først tilbagegaaende Reserver. Af den til højre Fløj afgivne Bataillon placeredes der c. 600 Alen Ø. for Klosterkro et Compagni som Piket, der udstillede en Feltvagt tæt N. Ø. for Jagel ved Vejen fra denne By til Selk Mølle i Forbindelse med venstre Fløjs Forposter; et andet Compagni fordeltes til 2 Feltvagter i Jagels sydøstlige og

vestlige Udkant samt til en detacheret Post paa en Højderyg c. 1000 Alen S. for Byen, der beherskede Tilgangen til denne, men som laa for langt fremme til at kunne inddrages i Feltvagtlinien; et tredie Compagni stilledes som Piket c. 600 Alen N. V. for Jagel, hvorfra udsattes 2 Feltvagter paa Vejen fra Jagel til Klein Reide for at holde Forbindelse med 1ste Divisions Forposter, dog kun om Natten, da Feltvagtjenesten her om Dagen udelukkende bestredes af en Deling Dragoner, som tillige udstillede en Kosakpost ved Kropperbusch, der om Natten droges tilbage til et i Nærheden af Mielberg Kro skjult opstillet Soutien af 10—12 Infanterister; det fjerde Compagni endelig stod tilligemed 1 Deling Dragoner og de 2 Kanoner som Piket ved Klosterkro, medens Piketescadronen var placeret S. for Bustrup Slugten i Højde med Vedel-spang. I Tilfælde af Angreb skulde denne Fløj søge at holde sig saa længe som muligt i Stillingen S. for Jagel, der var forstærket ved Indskjæringer og Brystværn, og som paa begge Sider støttede sig til Mose-drag; Cavaleriet og de 2 Kanoner skulde anvendes paa Sletten N. for Krop for i Forbindelse med 1ste Divisions Forpostcavaleri at standse eller i alt Fald opholde Fjenden og derved sikre Besætningen i og foran Jagel mod at omgaaes i højre Flanke. Dersom Stillingen maatte opgives, skulde man paany søge at holde sig ved Kurgraven, der ikke burde forlades, forinden en fuldstændig Forbindelse med venstre Fløj var tilvejebragt. Under en eventuel videre Retraite skulde Infanteriet gaae tilbage paa Bustrup Slugten, Cavaleriet og Artilleriet paa det Sted, hvor Vejen tæt V. for Rendsborg Chausseen gennemskjærer Dannevirke Vold. Hver Morgen udsendtes der fra begge Fløje større Recognosceringspatrouiller ad de forskellige Hovedtilgange til Stillingen, ved hvilken Lejlighed de

yderste Observationsposter af Cavaleri, som havde været inddragne om Natten, søgtes udsatte, om fornødent ved Magt, saafremt Fjenden maatte have besat de paagjældende Observationspunkter.

Til Forposttjenesten ved 1ste Division afgaves dagligt 2 Batailloner, 1 af hver Brigade, endvidere 1 Escadron foruden den af Reservecavaleriet afgivne Piketescadron samt de 2 6 Pds. og 2 12 Pds. Kanoner, der under et Angreb paa Stillingen vare bestemte til at anvendes i Lille Dannevirke Skandse. Den egenlige Forposttjeneste besørgedes for Infanteriets Vedkommende af 6 Posteringer, nemlig ved Oxevejens Overskjæring af Kurgraven, ved Friederichsheide, mellem Klein Reide Vejen og Oxevejen c. 700 Alen N. for Kurgraven, alle af 4de Brigade, og i Klein Reide, ved Kurborg og ved Gjennemskjæringen af Dannevirke Volden nærmest V. for Kurborg, alle af 6te Brigade. Posteringen ved Oxevejens Overskjæring af Kurgraven bestod af 1 Compagni, der havde frempousseret 50 Mand til en Coupering af Oxevejen, der var anbragt paa det Sted, hvor denne Vej passerer den østligste Del af Reide Dalen; herfra var der atter, dog kun om Natten, for at bringe Forbindelse tilveje med 2den Divisions Forposter udsat nogle Poster mellem Friederichsheide og Oxevejen samt fremskudt en mindre, staaende Patrouille til det Sted, hvor denne Vej skjærer Vejen mellem Jagel og Reide. Ved Friederichsheide var posteret $\frac{1}{2}$ Compagni, hvis Bestemmelse var i Tilfælde af Angreb at vanskeliggjøre Fjenden Overgangen over Reide Aa og Mosen dersteds, hvor samtlige Veje vare blevne gennemgravne. Posteringen N. for Kurgraven bestod af 1 Compagni., formeret i 2 Feltvægter med Vedetkjæde langs Kurgraven mellem Oxevejen og Klein Reide Vejen; hvis Fjenden angreb om Dagen, skulde Compagniet rykke frem til Friederichs-

heide for at styrke Forsvaret der, hvorimod det ved Angreb om Natten havde at besætte Kurgraven og eventuelt der optage Styrken fra Friederichsheide. Besætningen i Klein Reide, 1 Compagni stærk, havde til Hovedopgave at forsvare Byen og det bag denne værende Difilee; om Dagen udsattes kun enkelte Poster omkring Byen, men om Natten gik Halvdelen af Besætningen tilbage bag Mosen, og der udstilledes nu af de 2 Halvcompagnier en fuldstændig Vedetkjæde tæt Syd og Vest om Byen og videre mod Nord, indtil den i Egnen S. V. for Kurborg stødte til de nordligere staaende Posterings i Hovedretning fra Øst til Vest fra Kurgraven Syd om Kurborg til Dannevirke sig strækkende Vedetkjæde. Af disse Posterings var den ved Kurborg staaende 1 Compagni stærk og var formeret i 2 Feltvagter, der vare placerede ved de tvende Veje, som Øst og Vest om Kurborg føre til Gjennemskjæringer i Dannevirke Volden; i Tilfælde af Angreb skulde Posteringen rykke frem og besætte Hegnene tæt N. for Mosen. En lignende Bestemmelse havde det længst mod Vest ved Dannevirke Volden placerede Commando, der bestod af $\frac{1}{2}$ Compagni, og som stod i Forbindelse med de af Detachmentet i Ellingsted udstillede Forposter. Den resterende Del af de til Forposttjenesten afgivne Batailloner, $1\frac{1}{2}$ Compagni af hver Brigade, anvendtes som Piketter i eller tæt ved selve Hovedstillingen. Af 4de Brigades Bataillon var der saaledes udstillet 3 Piketter, hvert paa $\frac{1}{2}$ Compagni, der i Tilfælde af Angreb skulde besætte Løbegravene henholdsvis Ø. og V. for Store Dannevirke Redoute og S. for Dannevirke Kro; af 6te Brigades Bataillon stod $\frac{1}{2}$ Compagni tæt bag Ny Kurborg Skandse for eventuelt at besætte den nærmeste Del af Dannevirke Vold, og 1 Compagni var placeret bag Dannevirke Vold der, hvor Vejen til Hollingsted skjærer

denne, for eventuelt at understøtte eller optage de foran værende Posterings, i Forening med dem at forsvare Volden, vanskeliggjøre en omgaaende Bevægelse af Fjenden og endelig besætte Stillingens vestlige Løbegrave, der maatte holdes til Hovedstyrkens Ankomst. — Hvad Forpostcavaleriet angaaer, da stod Piketescadronen bag Lille Dannevirke Redoute, medens den anden Escadron var formeret i 2 Feltvagter, der vare placerede henholdsvis ved Vejcouperingen S. for Kurgraven og i Klein Reide, og hvis Vedetkjæde om Dagen strakte sig fra Oxervejen c. 800 Alen S. for Vejen mellem Jagel og Klein Reide til Westerberg V. for sidstnævnte By. Fra Feltvagten ved Oxervejen var desuden om Dagen frempousseret en staaende Patrouille til Krop, fra den anden Feltvagt 2 lignende Patrouiller paa Vejen mellem Gross Reide og Krop henholdsvis ved Wisch Kro mod Klein Bennebek og S. for Westerberg mod Friedrichsanbau; om Natten bleve disse Patrouiller trukne tilbage til i Højde med Mielberg, Vedetkjæden ligeledes til Vejen mellem Rejde og Jagel, hvorefter ogsaa Cavalerifeltvagten i Klein Reide gik tilbage bag Difileet. Ligeoverfor mindre Angreb om Dagen havde Feltvagterne Ordre til at rykke frem for at understøtte saavel Vedetkjæden som Patrouillerne, hvorimod samtlige Cavaleriposter ligeoverfor større Angreb strax og uden at indlade sig i Blænkring skulde trække sig bag Infanteriposteringsene ved Oxervejen og i Klein Reide. — Forposternes Forsvarsstilling var, som antydnet, først i Klein Reide og bag den østlige Del af Reide Aa og, naar denne Stilling maatte opgives, bag Hegnene N. for Reide Defileet og bag Kurgraven; Forsvaret her skulde yderligere støttes ved, at Indskjæringerne ved Klein Reide Vejen og Kurgraven besattes af de i Beredskab i Lille Dannevirke holdende 4 Kanoner samt ved Piketescadronen, der ved Allar-

mering skulde rykke frem til Kurgraven. Naar ogsaa denne Stilling maatte opgives, skulde Kanonerne under Dækning af en Del af Cavaleriet gaae tilbage til Lille Dannevirke Skandse, medens Infanteriet under stadig Fægtning og souteneret af den øvrige Del af Cavaleriet skulde trække sig tilbage, 4de Brigades Compagnier paa Løbegravene mellem Store Dannevirke og Dannevirke Vold, Compagnierne af 6te Brigade bag selve Volden.

Forholdene ved
Detachmentet
i Hollingsted
indtil Slutnin-
gen af Felttøget.

Ved Hollingsted blev det henimod Klove liggende Højdeparti efterhaanden aldeles omflydt af Trenens og Reide Aaens Oversvømmelser, saa at det kun ved selve Vejdæmningerne communicerede med Hollingsted og Klove. De paa Højdepartiet tidligere opkastede Løbegrave vare i Løbet af September ved Feltingeniurdetachmentets Foranstaltning blevne gjorte fuldstændigere ved Anlægget af nogle aabne Skandser og Brystværn for c. 300 Mand Infanteri til stærkere Bestrygning af Tilgangen fra Klove; et Emplacement for Skyts var blevet anlagt ved Hollingsted til Bestrygning af Vejdæmningen over den nordlige Gren af Oversvømmelsen, og tæt N. for Bropasset her som ogsaa ved den østlige Ende af Broen over Trenen var der blevet anbragt Barriereporte; endelig var Vejdæmningen mellem Klove og Bünge bleven gjenemskaaret, saa at Oversvømmelsen ogsaa kom til at udstrække sig et Stykke S. for denne Vej, og bag Gjennemskjæringen var der blevet opkastet Brystværn for Infanteri.

Som det vil erindres, bestod Detachmentet i Hollingsted, efterat Major Bonnez atter havde overtaget Commandoen der, af 3 Compagnier af 1ste Reserve-Jægercorps, 1 Deling Dragoner, der dagligt afløstes af Reservecavaleriet, samt 4 Kanoner af 1ste Batteri (Lumboltz) under Batterichefens Commando. Af denne Styrke anvendtes dagligt til Forposttjenesten

1 Compagni, der udsatte et Piket i den sydøstlige Udkant af Hollingsted, hvorfra afgaves en Vagt til Broen over Trenen og Poster ved alle Tilgange til Byen samt 2 Feltvagter. Den ene af disse, der dækkede Tilgangen Syd fra, var placeret bag den afbrudte Bro og havde desuden frempousseret staaende Patrouiller til den sydlige Udkant af Bünge, til Dørpsted og Heide, fra hvilke Punkter de dog om Natten bleve trukne tilbage til Klove. Den anden Feltvagt, der var endel mindre, var posteret c. 800 Alen Ø. for Hollingsted paa Vejen til Slesvig og havde at bevogte Reide Dalen indtil et midtvejs mellem Hollingsted og Morgenstern liggende Hus. Cavaleridelingen deltog i Forposttjenesten ved at afgive nogle faa Dragoner til de forskjellige Poster og ved desuden om Natten at udsende Patrouiller til Morgenstern og Rott. Den øvrige Del af Besætningen havde belagt en Del af Gaardene i Hollingsted, Infanteriet og Dragonerne i den sydlige, Artilleriet i den nordlige Del, og Kanonerne vare parkerede paa en Mark tæt N. for Byen; hver Morgen rykkede dog 2 Kanoner frem til Pikettet, hvor de forbleve, indtil Feltvagterne havde indtaget deres Dagstilling. I den sidste Del af August, da Efterretninger, som vi have seet, indløb om et muligt forestaaende, fjendtligt Angreb, blev den til Dækning mod Syd anvendte Styrke noget forøget, og selve Feltvagten skudt frem til Klove, dog med Efterladelse af en Besætning ved den afbrudte Bro. Denne Ordning af Forposttjenesten bibeholdtes foreløbigt af Oberstlieutenant Bentzen, da han den 6te September med de 2 Compagnier af 6te Linie-Bataillon overtog Posten ved Hollingsted, og det blev heller ikke nødvendigt paa Grund af den svagere Styrke at skride til nogen væsenlig Forandring, da Detachementet allerede den 9de September i Henhold til en Befaling fra Overcommandoen blev forstærket med

1ste Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps. Anledningen dertil var nærmest den, at det havde vist sig, at der ingen fuldstændig Forbindelse var mellem den fra Hollingsted og den af 1ste Division fra Ellingsted udsatte Vedetkjæde, idet endel Bøndervogne uden at blive anholdte havde kunnet passere Syd fra tværs over den endnu kun tildels øverrislede Reide Dal paa et Sted omtrent 1500 Alen V. for Morgenstern. En af Hovedkvarterets Adjutanter, Capitain Hirsch, blev sendt til Hollingsted, hvor han traf sammen med den ligeledes der indtrufne Oberst Irminger, som paa Grund af Oberst Schepelerns Sygdom skulde overtage Commandoen over Vestcorpset, og efter hvis Anordning nogle Forandringer bleve truffne i Detachmentets Dispositioner. Den paagjældende Del af Reide Dalen blev fra nu af draget ind under Observationen, idet der udsattes en mindre Feltvagt ved Huset midtvejs mellem Hollingsted og Morgenstern, hvorfra Vedetter udstilledes henimod sidstnævnte Punkt, og samtidigt blev ogsaa den som Piket anvendte Del af Compagniet draget frem til selve den forskandsede Linie; et andet Compagni stod fra Dagdry, indtil Dagstillingen var indtaget, med $\frac{1}{4}$ Del af sin Styrke paa Vejen til Slesvig, med Resten og 2 Kanoner paa Pikettets tidligere Plads ved den sydøstlige Udkant af Hollingsted, medens det tredje Compagni og 2 Kanoner stode kampberedte som Hovedreserve i Hollingsted.

Den Omstændighed, at Reide Dalen havde vist sig passabel endog for Vogne, og den Mulighed, der var for, at Fjenden, saafremt han i Lighed med hvad der allerede da var skeet ved Mysunde, maatte forsøge et Angreb paa Hærens Hovedstilling, vilde kunne overskride Reide Dalen paa Strækningen mellem Hollingsted og 1ste Divisions Stilling uden at støde paa nogen videre Modstand og ad denne Vej komme i Flanken.

paa Stillingen, maatte imidlertid gjøre Overcommandoen betænkt paa at træffe særlige Foranstaltninger mod en saadan Eventualitet og til den Ende at etablere en større Post, der i Tilfælde af Angreb ad denne Kant vilde kunne møde den fjendlige Styrke. Det var Overcommandoens Hensigt hertil at anvende 1ste Reserve-Jægercorps, men da man paa den anden Side var kommen til Erkjendelse af, at Besætningen i Hollingsted paa Grund af dette Punkts Vigtighed ikke burde være mindre end 3 Compagnier, anmodede Overcommandoen under 17de September Oberst Irmingers Corps om snarest gjørligt at reducere de Byers Besætning, hvor denne ikke havde taktisk Betydning, saa meget som Omstændighederne tillode det, for at der paa denne Maade kunde blive 1 Compagni disponibelt til Afløsning af 1ste Reserve-Jægercorps's i Hollingsted værende Compagni. Da Oberst Irminger imidlertid i en udførlig motiveret Forestilling paaviste, at det ham underlagte Corps under de givne Forhold højlig trængte til alle de til dets Raadighed stillede Kræfter for at kunne holde sig i sin vidt udstrakte Stilling, og indstændigt anmodede om, at Compagniet af 1ste Reserve-Jægercorps maatte forblive i Hollingsted, troede Overcommandoen at maatte frafalde sit Forlangende, saameget mere som det hidtil til Tønder detacherede Compagni under Capitain Thalbitzer atter var stødt til Jægercorpset, og den befalede under 19de September, at Posten den følgende Dag skulde etableres i Ellingsted, commanderes af Major Bonnez og underlægges 1ste Division, og at den skulde bestaae af ikkun de 3 Compagnier af 1ste Reserve-Jægercorps, $\frac{1}{2}$ Escadron af Reservecavaleriet og 2 Kanoner af 10de Batteri (Wegener); dens Bestemmelse skulde være at overtage Forposttjenesten langs Reide Dalen indtil c. 3000 Alen V. for Morgenstern og at imødegaae den

fjendlige Styrke, som maatte trænge frem over Dalen; angreben af en overlegen Fjende havde den at retirere paa Stillingen ved Dannevirke eller paa Skovby. Detachmentet i Hollingsted erholdt Ordre til at indskrænke sin Forposttjeneste i Overensstemmelse hermed, og samtidigt blev det betydet det, at, naar Hollingsteds Besætning ved et fjendligt Angreb maatte blive trængt over paa Trenens vestlige Side, da vilde det til Hollingsted afgivne Jægercompagni, saafremt ikke Kampens Gang forbød det, være at dirigere mod Nord eller Nordøst, for at det kunde søge Forening med sit Corps. Sidstnævnte Bestemmelse blev for at undgaae en mulig forskjelligartet Opfattelse nærmere præciseret i en Detachmentet af Oberst Irmingers Corps under 22de September given, af Overcommandoen sanctioneret Instrux. Det udtaltes i denne, at Stillingen ved Hollingsted paa Grund af dens store Vigtighed for Forbindelsen mellem Hovedstillingen ved Slesvig og Hærens højre Fløj skulde holdes, selv om Posten ved Ellingsted maatte trække sig tilbage, og kun maatte opgives som Følge af den yderste Nødvendighed; Detachmentet maatte derfor ikke uden speciel Ordre forlade Hollingsted og tage Stilling V. for Trenen, medmindre det blev tvunget dertil enten ved et directe Angreb Syd fra eller ved et overlegent Angreb i venstre Flanke, som ikke kunde afvises, og saalænge dette ikke skete, maatte Jægercompagniet ikke dirigeres bort; var Retraiten udført til den vestlige Side af Trenen, og Stillingen der bleven besat, da havde Detachmentet, alt eftersom det endnu bestod af 3 eller 2 Compagnier, strax at afsende et helt eller et halvt Compagni ad den nærmeste Vej til Treja for at besætte dette Overgangspunkt og om muligt pousse en Styrke frem til Sylvested, en Foranstaltning, der tillige vilde være nødvendig for i paakommende

Tilfælde at forberede Fremrykningen over Treja for den Del af Vestcorpset, som i Henhold til den af Overcommandoen givne Instruction og en senere under 6te September gjentagen Befaling skulde ile Hovedarmeen til Hjælp under Kampen ved Slesvig.

Mod denne Del af Hærens Stilling rettede Fjenden ikke nogetsomhelst alvorligt Angreb, og vi skulle derfor for ikke senere at komme tilbage til disse Forhold endnu omtale de Forandringer, som i Løbet af Felttoget foregik paa dette Sted med Hensyn til Besætningsforholdene. Foranlediget ved Angrebet paa Frederikstad og den betydelige Troppestyrke, Fjenden havde samlet i Stapelholm, blev Hollingsteds Besætning efter Overcommandoens Ordre den 4de October forøget med 1 Compagni, nemlig 3die Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps, og denne Styrke af 4 Compagnier forblev der indtil den 16de December, da de 2 Jægercompagnier afgik til Ellingsted efter at være remplacerede i Hollingsted af 2det Compagni af 6te Linie-Bataillon, saaledes at 3 Compagnier af denne Bataillon fra da af indtil Felttogets Slutning udgjorde Punktets faste Infanteribesætning. Endvidere erholdt Detachementet den 29de October tildelt 4 Divisionsespingoler med fornødent Betjeningsmandskab, hvilke anbragtes i den forskandsede Linie til Enfilering af Tilgangen Syd fra. Ordningen af Forposttjenesten, hvortil vedblivende anvendtes 1 Compagni, undergik i denne Periode i det Væsenlige ingen Forandring, dog blev der fra 2den November, da Fjenden i et Par Fartøjer havde nærmet sig Feltvagten Ø. for Winnert, efter Oberst Irmingers Befaling om Natten etableret en Vagt paa en Snes Mand ved den vestlige Side af Vejdæmningen over Treneoversvømmelsen. Fra Kl. 5 om Morgenen til Middag, da Aflæsningen af Forposterne fandt Sted, stod 1 Compagni som Piket i den

forskandsede Linie, hvortil ogsaa 2 Kanoner bleve fremdragne, medens den øvrige Styrke holdtes kampberedt i Hollingsted. I Tilfælde af Angreb Syd fra var det bestemt, at den forskandsede Linie skulde besættes af Artilleriet og 2 Compagnier samt, saalænge Besætningen var 4 Compagnier, med 1 Compagni tæt bagved i Reserve, hvorimod 1 Compagni skulde besætte den sydlige Udkant af Hollingsted for eventuelt at dække Retraiten; saafremt Fjenden samtidigt med Angrebet Syd fra maatte rykke frem fra Ellingsted, var det paalagt sidstnævnte Compagni at afgive Halvdelen af sin Styrke til Reserve for de 2 N. for Reide Dalen posterede Feltvagter. Endnu skal bemærkes, at Commandoen over Detachementet paa Grund af Oberstlieutenant Bentzens Sygdom fra 16de November til 9de December overtoges af Artillericapitain Lumholtz.

Forholdene ved
Detachementet
i Ellingsted
indtil Slutning
af Felttoget

Det Major Bonnez underlagte Detachement i Ellingsted bestod, som ovenfor nævnt, af 3 Compagnier af 1ste Reserve-Jægercorps, $\frac{1}{2}$ Escadron af Reservecavaleriet (af 6te Dragon-Regiment) og 2 Kanoner af 10de Batteri (Wegener). Forposttjenesten bestredes af 1 Compagni med en halv Snes Dragoner, hvis Hovedstyrke placeredes ved Morgenstern, og som til hver Side havde frempousseret en Feltvagt paa halvhundrede Mand; den udstillede Vedetkjæde strakte sig fra en N. for Gross Reide liggende Debouchee i Margrethes Vold, hvor Forbindelse holdtes med 1ste Divisions Forposter, til et Par hundrede Alen Ø. for det midtvejs mellem Morgenstern og Hollingsted liggende Hus. Den øvrige Del af Detachementet stod hver Morgen kampberedt paa Allarmpladsen tæt ved den sydøstlige Udkant af Ellingsted. Denne Ordning af Tjenesten bibeholdtes uforandret ogsaa efter det ene Compagnis Afgang til Hollingsted. Henimod Slutningen af October var Reide Dalen ved det stærke Tilløb af Vand bleven

impassabel for større Troppemasser paa hele Strækningen fra Klein Reide til Hollingsted, og der var saaledes ikke Sandsynlighed for, at der vilde blive nogen Anvendelse for de Detachmentet tildelte 2 Kanoner imod en Overgang paa den nævnte Strækning. Da nu tilmed Vejene fra Ellingsted til Hysby og Skovby paa Grund af det vedholdende fugtige Vejrlig og den jevnlige Førsel vare blevne næsten ufremkommelige for Artilleri, og der heller ikke fandtes at være noget Punkt paa Detachmentets Retraitelinie, hvor den Fordel, man kunde have af Skytsets Virkning, skjønnedes at kunne opveje det Besvær, Kanonerne formedelst de slette Veje vilde kunne foranledige, androg Detachmentet om, at de 2 Kanoner maatte afgaae til deres Batteri. Overcommandoen gik ind paa dette Andragende, og den 28de October afmarcherede Kanondelingen fra Ellingsted; samtidigt bleve tillige med Divisionens Samtykke de til de tvende Jægercompagnier hørende 2spændige Ammunitionsvogne placerede under fornøden Bedækning ved Friedrichsfeld i Nærheden af den der værende Bavnestation. I Slutningen af November indtraadte der nogle Dages Frost, og en foretagen Recognoscering viste, at Mosestrøget mellem Vedetkjæden og Reide Aaen var passabelt for Fodfolk, og at det sandsynligvis efter endnu en Dags Frost ogsaa vilde kunne passeres af Ryttere; Reide Aaen selv var vel endnu for Størstedelen aaben, men paa begge Sider nærmest Dæmningerne, der kunde passeres af enkelt Mand, viste sig dog et tyndt Islag. Under disse Omstændigheder, hvor det altsaa kunde befrygtes, at Fjenden, hvis Frostens vedblev, kunde forsøge et Angreb over Reide Dalen, gjorde Detachmentet Indstilling om, at Styrken i Ellingsted maatte blive forøget med de 2 til Hollingsted afgivne Compagnier, en

Indstilling, der, som vi have seet, ogsaa noget efter blev taget til Følge. Fra da af indtraadte der den Forandring, at Detachementet tillige overtog Observationen af den Strækning, som den vestligste Feltvagt af 1ste Divisions Forposter hidtil havde bevogtet, saa at Vedetkjæden kom til at strække sig til det mest frem-springende Punkt af Dannevirke Voldens Bøjning S. V. for Kurborg. Forposttjenesten bestredes dog som hidtil af 1 Compagni, men dette var formeret i 4 S. for Hollingsted Vejen placerede Feltvagter og et tæt N. for Morgenstern staaende Piket.

Medens Detachementerne i Hollingsted og Ellingsted paa Grund af de særlige Forhold, hvorunder de vare stillede, dels kun sjældent, dels slet ikke kom i directe Berøring med Fjenden, havde vore Forposter foran Centrum i næsten hele Perioden indtil Krigens Ophør saa godt som dagligt større eller mindre Sammenstød med de fjendlige Forposter og Recognosceringscommandoer. Hyppigst bleve disse Sammenstød fremkaldte derved, at Fjenden om Natten satte sig fast i det Terrain, som vore yderste Cavaleriposter om Dagen holdt besat, og først efter en kortere eller længere Skjærmydsel trak sig tilbage, saa at vore Poster kunde indtage deres Stillinger, men hyppigt fandt der ogsaa, sjældnere fra vor Side, oftere fra Fjendens, større eller mindre Allarmeringer Sted eller Overfald paa de mest udsatte Poster. Alle disse Sammenstød ville finde deres Omtale i Slutningen af denne Fremstilling under en kronologisk Fortegnelse, som vil blive givet over de i Lobet af Felttoget stedfundne Fægtninger, og kun for en mindre Del tidligere blive fremdragne paa Grund af deres Sammenhæng med Operationerne.

Den Ost paa detacherede 1ste Brigade holdt, som vi have seet, Ekernførde besat med 4de Linie-

Bataillon, $\frac{1}{2}$ Escadron af 5te Dragon-Regiment og 4 Kanoner af 1ste Batteri (Lumholtz), medens Brigadens Hovedstyrke, der havde den Opgave at udelukke Landskabet Svansen fra Communication med Fjenden, at afvise mindre, fjendlige Afdelinger og dække Besætningen i Ekernefærde imod omgaaende Bevægelser samt eventuelt at besætte og forsvare Overgangen ved Mysunde, stod i en Bivouakstilling ved Kokkendorf — 1 Bataillon ved Möhlhorst — med Forposter over Flekkeby, Hummelfeld, Østerby og Westerthal til Vindeby Nor. Det Terrain, som Hovedstyrken saaledes havde occuperet, kan ved Østerbæk fra dens Udløb i Slien til Möhlhorst og en Linie tænkt derfra over Kokkendorf ad Lavningen til Vindeby Nor betragtes som delt i 2 Afsnit af en væsenligt forskjellig Charakter. Selve Østerbækken kommer fra et Mosedrag S. for Østerby og løber efter N. Ø. for denne By at have forenet sig med et fra Egnen ved Westerthal kommende Vandløb først i nordlig, senere i nordvestlig Retning forbi Möhlhorst, Dyrvad og Holm ud i Slien. Fra N. for Østerby er Bækken paa begge Sider omgivet af Enge og enkelte Steder af Moser, saa at der dannes en større Længdedal, ned til hvilken Bakkerne paa begge Sider sænke sig. I den tørre Aarstid fører Bækken sjældent mere end $\frac{3}{4}$ til $1\frac{1}{2}$ Fods Vandmasse med et Fald af c. 6 Tommer paa 250 Alen; nærmest Holm udvider den sig til en Mølle-dam, og naar Stigbordet ved Møllen er lukket, bliver Terrainet ovenfor i en Udstrækning af c. 1400 Alen gjort impassabelt ved, at Engene for en Del blive satte under Vand og opblødt, hvorimod paa den øvrige Strækning langs Bækken Engene i Regelen ere faste. Bredden af Bækken er ovenfor Möhlhorst 6—7 Fod, mellem Möhlhorst og Dyrvad 7—9, mellem Dyrvad og Holm 9—10 og imellem Holm og Slien 10—12 Fod. Bækkens Bredder ere overalt stejle, og deres

Beskrivelse af
Terrainet S. for
Mysunde.

Højde over Bunden er nærmest ovenfor og nedenfor Möhlhorst 3 Fod og nærmest ovenfor og nedenfor Holm Mølle $3\frac{1}{4}$ — $3\frac{3}{4}$ Fod. I Regelen er Bunden af Bækken moset og blød, men nedenfor Holm fastere. Under sædvanlige Forhold er Bækken ikke godt passabel for større og combinerede Afdelinger paa andre Steder end over Passene ved Möhlhorst, Dyrvad og Holm; afbenyttede Vadesteder fandtes kun ved Siden af Dyrvad Bro.

Det sydlige Afsnit danner et meget couperet og for Størstedelen uoverskueligt Terrain med betydelige Bakker, større og mindre Skovpartier og store, stærkt beplantede Hegn. Egnen ved Flekkeby er at ansee som den nordøstlige Ende af de saakaldte Hüttener Berge og udmærker sig ved den Mængde store og runde Bakker, der her findes, og som skilles fra hverandre ved temmelig dybe Slugter, der give Fjenden en særdeles gunstig Lejlighed til selv med større Troppemasser at kunne rykke frem aldeles skjult. Af andre Højdedrag i Afsnittet maa navnlig bemærkes et, som fra Egnen ved Dyrvad under et jævnt Affald mod Vest strækker sig mod Osterby, S. for hvilken By det afsluttes ved den saakaldte Osterby Banke, hvorfra en særdeles vid Udsigt haves fra Nordøst gennem Syd til Nordvest; endvidere 2 Højdestrøg mellem Osterbækken og Vindeby Nor paa begge Sider af Lavningen ved Westertbal, af hvilke det sydlige dominerer det nordlige, udstrækker sig lige til Østerby og mod Syd har et jævnt Affald mod et ligeledes fra Øst til Vest sig strækkende, større Mosedrag. Skovene i Afsnittet, mest Bøgeskov, kun undtagelsesvis Underskov, bidroge vel, skjøndt de ofte kun havde et ringe Omfang, meget til at gjøre Terrainet uoverskueligt, men i end større Grad foranledigedes dog dette ved de talrige Hegn og Vejrhækker, der havde en betydelig Højde og dertil saa

godt som uden Undtagelse vare tæt beplantede med Hassel, saa at selv en enkelt Infanterist for at kunne passere dem som oftest blev nødt til at hugge sig en Debouchee. Byerne i Afsnittet bestode saa godt som udelukkende af Bindingsværksbygninger med Straa-tage; Gaardene bestode som oftest kun af een Bygning, laa meget uregelmæssigt for hinanden omgivne af Gjærder og levende Hegn og egnede sig i Regelen ikke til Forsvar, men vel til at skjule Baghold o. dsl.; af de større, isoleret liggende Gaarde havde Westerthal stærke, grundmurede Bygninger, tildels ogsaa Möhlhorst, men da de laa lavt og domineredes af de omliggende Højder, vare de uden videre Betydning.

Det nordlige Afsnit danner hovedsagelig et højtliggende, men fladt og overskueligt Plateau, der først henimod Snap, Kosel og Mysunde gaaer over til et bølgeformigt Terrain. Plateauet havde tidligere været Hede, men var efterhaanden blevet opdyrket og inddeelt i Marker, adskilte ved Jordvolde, som imidlertid kun vare lave og navnlig for den vestlige Dels Vedkommende hverken talrige eller beplantede, saa at de ikke vare til Hinder for Overskueligheden. Adgangen til Afsnittet Syd fra indskrænkedes for den vestlige Dels Vedkommende ved Østerbækken hovedsagelig til de ovenfor nævnte 3 Passe. Paa Strækningen fra Østerbækken til Vindeby Nor kunde alle Mose- og Engstrøg let passeres af Infanteri, hvorimod Artilleri og Cavaleri, naar Vejen fra Østerby til Kokkendorf gjordes nfremkommelig, vilde være henviste til Tilgangen over Westerthal; en Gjennemgravning af Vejen her vilde kun nytte lidt, da den let vilde kunne omgaaes ved at aabne et Par Deboucheer i Hovmarkerne. De særdeles talrige, levende Hegn imellem Frohsein og Kokkendorf ydede dog nogle Holdepunkter for Forsvaret, ligesaa ogsaa selve Kokkendorf paa Grund af dens

langstrakte Form, skjøndt dens Bygninger ikke adskilte sig fra de i det sydlige Afsnit omtalte. Som havende Betydning for Forsvaret maa endnu nævnes en stærk Jordvold, Resterne af den saakaldte Margrethenwall, der strakte sig fra Østerbækken c. 400 Alen N. V. for Dyrvad til Kokkendorf, og som afgav en god Stilling for en Styrke, der bestemtes til at optage en fra Möhlhorst og Dyrvad retirerende Besætning. Gaarden Snap med sine stærke, grundmurede, til Forsvar særdeles vel egnede Bygninger og vedliggende Defilee vilde have havt megen Betydning, saafremt Retraiten skulde være tagen mod Svansen, derimod ikke under de givne Forhold, hvor Retraiten var bestemt paa Mysunde.

For at dække denne Retraite og til Forsvar af det ved Mysunde værende Overgangssted over Slien var der af Ingenieurcapitain Thulstrup ved den ham underlagte Ingenieurdeling og en daglig Arbejdsstyrke af 1 Compagni foretaget endel fortificatoriske Arbejder, der i det Væsenlige allerede vare fuldførte den 15de August, og som nu skulle gjøres til Gjenstand for en nærmere Omtale.

Fortificatoriske
Arbejder i Stillingen ved
Mysunde.

Paa Halvøen ved Mysunde findes tvende naturlige Afsnit, der frembyde Stillinger, hvorfra et Forsvar i længere Tid kan ydes med forholdsvis ringe Kræfter, medens den retirerende Hovedstyrke finder rigelig og dækket Plads i de Lavninger, Terrainet danner bag Stillingerne, hvis en Standsning ved Overgangen over Slien foranlediges*). Den 1ste Stilling, beliggende 300—400 Alen S. for Mysunde med begge Fløje støttede til Slien, indbefattede en Løbegrav paa den vestlige Side af Vejen i en Udstrækning af c. 500 Alen, be-

*) Angaaende Terrainforholdene ved Mysunde henvises iøvrigt til den i dette Værks 1ste Del givne Beskrivelse og til Plan II.

stemt for 1 Compagni med et andet i Reserve, og et Emplacement for 2 Kanoner tæt Ø. for Vejen med en nærliggende, c. 350 Alen lang Løbegrav, bestemt til at besættes med $\frac{1}{2}$ Compagni og $\frac{1}{2}$ Compagni i Reserve; en væsenlig Svaghed ved denne Stilling var dog, at den flankeredes fra Bakkestrøget N. V. for Ornum Mølle, til hvilket Fjenden, maaskee endog ubemærket, kunde trænge frem og placere sit Skyts. For at vanskeliggjøre Fjenden Adgangen til Terrainet om Ornum Mølle blev Kosel Aa opstemmet, saa at der tilvejebragtes en Oversvømmelse af Engene langs Aaen paa Strækningen mellem Kosel og den nævnte Mølle; Broen paa førstnævnte Sted var barricaderet, paa sidstnævnte forberedt til hurtig Afbrydning. Den 2den Stilling i Højde med Mysunde bestod paa den vestlige Side af Vejen af en c. 400 Alen lang Løbegrav for $\frac{3}{4}$ Compagni med en lignende Styrke i Reserve samt et Emplacement for 2 Piecer, medens et Hegn paa den østlige Side af Vejen var indrettet til Forsvar for $\frac{1}{4}$ Compagni og en lignende Styrke i Reserve til Observation og Forsvar af den der liggende Eng; nogen directe Enfilering fra det ovenfor nævnte Bakkestrøg kunde her ikke finde Sted. Et Emplacement for 4 Kanoner var desuden anlagt paa den N. for Mysunde liggende, dominerende Bakke. Colonneveje for alle Vaaben vare blevne anlagte fra Brigadens Bivouakplads dels til Ekernførde-Slesvig Chaussee, hvor Vejen til Vesby afgaaer fra denne, dels Vest om Bulsø mellem Langsø og Kosel Aa til henimod Mysunde. Den tidligere over Slien slaede, c. 200 Alen lange og 6 Alen brede Skibsbro var bleven flyttet lidt nordligere, og samtidigt var Broledet, for at større Dampere kunde passere, blevet forstørret ved Anvendelse af 3 istedetfor som tidligere af 2 Fartøjer; paa hver Side af Broledet var anvendt 5 Fartøjer, og 2 holdtes i Reserve.

Terrainet nærmest foran Broen begunstigede ikke Anlægget af noget Brohoved, idet den Lavning, hvori Byen Mysunde ligger, ikke vilde kunne bestryges, medmindre Værket førtes temmelig langt frem, hvilket imidlertid vilde give det en betydelig Udstrækning og tillige gjøre en Sløjfning af Byen nødvendig. Da det hele Anlæg tilmed skulde have en rent defensiv Charakter, og man gik ud fra, at Mysunde ikke skulde holdes længer, end indtil Brigaden havde naaet den nordlige Bred af Slien, hvor Hovedforsvaret skulde lægges, fandtes et mindre Brohoved at være mest passende til Reduit for de forreste Stillingers Besætning og til Dækning af dens Retraite*). Dette Brohoved, til hvis Besætning var paaregnet 1—1¹/₄ Compagni, blev anlagt paa en Bakke N. for Vejen tæt foran Broen, og var et lynetteformigt Værk, hvis lange Sidelinier vare sluttede til Slien ved med Barriereporte forsynede Pallissaderinger, og hvis Ildlinies hele Længde var c. 180 Alen; selve Lynetten havde et stærkere, Sidelinierne

---

*) For det Tilfælde, at man vilde bestemme sig for, at en større Del af Mysunde Halvø skulde afskjæres ved en stærk, fortificeret Stilling, havde Ingenieurcapitain Thulstrup under 15de August tilstillet Feltingenieurdetachementet et til den Ende udarbejdet Forslag, hvori han udtalte sig for en Linie enten ved den ovenfor omtalte 1ste Stilling eller fra Brohovedet til Kanonemplacementet N. for Mysunde og derfra fortsat vinkelret paa den østlige Strand. Denne sidste Linie, til hvis Anlæg der vilde udfordres en Arbejdskraft af c. 600 Mand og 10 Vogne dagligt i 6 Dage foruden hvad der behøvedes til Broens Flytning, gav Feltingenieurdetachementet ubetinget Fortrinnet, saafremt Overcommandoen maatte bestemme sig for en større Befæstning ved Mysunde. En saadan stærkere Befæstning laa imidlertid udenfor Overcommandoens Plan, og man lod det derfor foreløbigt beroe ved de ovenfor omtalte Arbejder.

et endel svagere Profil. Brohovedet vandt betydeligt i Styrke derved, at det var fuldkomment flankeret fra de paa den nordlige Bred af Slien anlagte Løbegrave og Batterier, der ogsaa bidroge til ydermere at sikkre Retraitten fra de forreste Stillinger. Paa den nordlige Bred af Slien var nemlig c. 400 Alen af Vejen fra Færgegaarden Nord paa indrettet til Forsvar, og derfra langs Slien opkastet en c. 500 Alen lang Løbegrav; til Besætning her var inclusive Reserve paaregnet 3 Compagnier. En lignende c. 900 Alen lang Løbegrav for en Besætning af 3 Compagnier var anlagt langs det S. for Færgegaarden liggende Plateaus Affald imod Slien, og bag et bagved værende Hegn og tæt S. for dette var der anbragt Standpladser for ialt 12 Kanoner; henimod 400 Alen V. for det Sted, hvor Sliens Snevring tager en vestlig Retning, var endvidere anlagt et Emplacement for 4 Kanoner. Terrainet nærmest den sydlige Bred af Slien beherskedes fra de sydligste Emplacements, saa at det vilde blive Fjenden vanskeligt at føre Skyts frem der til Beskydning af Broen; dog hindredes den frie Oversigt noget ved endel levende Hegn, som ikke vare blevne sløjfede.

At have Skyts disponibelt til at anbringes i sidstnævnte Emplacements under en eventuel Retraite, saalænge denne varede, og indtil det Brigaden attachede Batteri havde kunnet indtage sin Stilling paa den nordlige Bred, maatte være Oberst Krabbe yderst magtpaaliggende, og han androg derfor Overcommandoen om til dette Øjemed at erholde tildelt 4 Kanoner af Reserveartilleriet, en Anmodning, som dog ikke blev taget til Følge, hvorimod Overcommandoen under 22de August befalede, at det i Ekernførde værende Halvbatteri skulde afgives til Besætning af Mysunde. Efterat Befæstningsarbejderne ved dette Sted vare endte, rettede Oberst Krabbe særligt sin Bestræbelse paa at

forstærke Stillingen ved Kokkendorf, og et Middel hertil frembød Østerbækken, da der ved en Opdæmning af dens Vandmasse lod sig tilvejebringe en Inondation, som vilde give Afsnittet en mere udpræget Charakter, idet hele Strækningen fra Slien til et Stykke ovenfor Möhlhorst derved vilde kunne paaregnes som aldeles impassabel udenfor de 3 nævnte Passe, paa hvilke Brigaden saaledes for højre Fløjs Vedkommende alene behøvede at rette sin Opmærksomhed. Der blev derfor ufortøvet taget fat paa de i saa Henseende fornødne Arbejder, idet der efterhaanden i Aaløbet anbragtes 24 Smaadæmninger; enhver saadan bestod af en Brædevæg af nedrammede Spidsbræder, der støttede sig til nedrammede Pæle, og foran hvilken var opdæmmet med Jord.

Ved Ekernførde havde man, som det vil erindres, da man havde maattet opgive Tanken om at anlægge en større Befæstning der, ladet sig nøje med at udføre saadanne fortificatoriske Arbejder, som kunde sætte Besætningen i Stand til at holde sig en Tid lang imod et Angreb Syd fra under Forudsætning af, at Fjenden ikke skød Byen i Brand, eller Besætningen ikke truedes med at blive omgaaet Vest om Vindeby Nor; lige overfor et saadant Angreb vilde Forsvaret kunne paaregnes yderligere støttet af de i Ekernførde Fjord stationerede Krigsskibe og Kanonbaade. Disse Arbejder vare i det Væsenlige følgende:*)

Paa en Aftrapning af de S. for Ekernførde liggende Højder c. 700 Alen fra Indgangen til Byen var der inellem Vindeby Nor og Ekernførde Fjord som 1ste Stilling og til Sikkring for Forposterne blevet anlagt 3 med Palissader lukkede Lynetter, hver til en Besætning af 100 Mand. En 2den Stilling dannedes

*) Se Plan III.

af en stærk Løbegrav fra Fjorden udenom Kirkegaarden til henimod Byens sydlige Indgang, hvor 2 til Christians Plejehus hørende Bygninger vare crenelerede og forbundne med en med Barriereport forsynet Forsvarspalissadering tværs over Gaden; hertil sluttede sig som Flanke mod Vest et i nordlig Retning løbende Hegn, der var blevet indrettet til Forsvar, og foran hvilket der var en 6—8 Fod bred og c. 3 Fod dyb Vandgrøft. Omtrent 400 Alen nordligere, hvor nysnævnte Hegn endte, fandtes en 3die Stilling, der ligeledes dannedes af en stærk Løbegrav fra Fjorden til Byens Hovedgade i Forening med en Forsvarspalissadering med Barriereport tværs over Gaden, hvilken atter var sat i Forbindelse med det lidt nordligere liggende Exercherhus, der var creneleret, og hvorfra en Løbegrav med foranliggende, bred Vandgrøft var ført over Tangen til Vindeby Nor; i Nærheden af Exercherhuset var anbragt et Emplacement for 2 Kanoner. Foran den faste Bro over Indløbet til Vindeby Nor var en Gruppe af Bygninger indtagen til et Brohoved, idet Vinduerne mod Gaden i nederste Etage og ligeledes mod Syd vare blevne crenelerede, og Passagen afspærret ved Barricadering af Tilgangene og en Forsvarspalissadering med Barriereport over Gaden. Paa den vestlige Side var Broen endelig afspærret af en Tambour med Barriereport, der flankeredes fra de nærmest liggende Bygninger; Brodækket og Brobjælkerne var løsnede, saa at Broen hurtigt vilde kunne afbrydes. Alle disse Arbejder vare allerede færdige den 4de August, men der blev derefter foretaget endel Sløjfningsarbejder dels af levende Hegn, dels af de tidligere af Fjenden anlagte Værker, Arbejder, der først endtes midt i Maanedens. Ligeledes blev der for ydermere at sikre Besætningens Retraite, der, som det vil erindres, skulde rettes paa Kappel, ved den nordlige Ende af Landtungen bygget en

hovedsagelig for Infanteri bestemt Bro tvers over Havneløbet umiddelbart foran Gefions Leje; Broen hvilede dels paa Fartøjer, dels paa Flaader, og foran den blev anlagt en Tambour, ligesom de tilstødende Gader bleve barricaderede

Fraden Stilling, 1ste Brigade saaledes havde indtaget udsendtes dagligt Patrouiller, for Hovedstyrkens Vedkommende til Wolfskrug, Hütten, Aschepel, Damdorf og Friedensthal, for Ekernførdes Besætnings Vedkommende til Friedensthal, Gosefeld, Hoffnungsthal, Harzhof og Altenhof og stundom længere frem mod Holtsee og Gross Wittensee. Ved disse Lejligheder som i det Hele taget under Brigadens Forposttjeneste indtil Feltogets Slutning kom det særdeles hyppigt til Sammenstød med Fjenden, hvøraf imidlertid Størstedelen, som allerede udtalt for Centrums Vedkommende, først vil finde sin Omtale i Slutningen af denne Fremstilling. En Forbindelse med 2den Divisions Forposter Syd om Slien var, som vi have seet, allerede tilvejebragt fra den 2den August ved, at disse sendte Cavaleripatrouiller frem over Esbrem til Flekkeby; den 16de fuldstændigjordes Forbindelsen, idet der fra denne Dag af 2den Divisions Forposter placeredes et detacheret Commando paa 20 Heste ved Esbrem. En særlig Expedition blev

Natten mellem den 12te og 13de August foretaget til Gettorf af en Del af Ekernførdes Besætning i Anledning af en Brigaden tilgaaet Ordre om ved Lejlighed at ødelægge en af Fjenden ved Gettorf etableret Telegraph, der skulde være meget virksom og blandt Andet hurtigt rapportere om vore Skibes Ankomst og Bevægelser; en lignende ved Bülk værende Telegraph var allerede Natten mellem den 7de og 8de August bleven ødelagt ved landsat Mandskab fra vore Skibe. Da den hele Egn, gennem hvilken Vejen fra Ekernførde til Gettorf fører, i Reglen var funden overfyldt

Expedition til
Gettorf.

med fjendlige Patrouiller, og det var at vente, at de fjendligt sindede Indvaanere ved enhver Udmarche strax vilde underrette Fjenden om vore Troppers Nærmelse, ansaa man det for rigtigst at bestemme sig for en Expedition tilsøes til Noer og derfra at gaae frem til Gettorf, i hvilken Retning man troede at blive mindst foruroliget af Fjenden. I den Anledning indskibedes 100 Mand af 4de Linie-Bataillons 4de Compagni under Commando af Capitain M. Müller den 12te August Kl. 8 om Aftenen paa Dampskibet Holger Danske, fra hvilket Styrken atter landsattes ved Noer Kl. 10^{1/2} Aften. Medens 40 Mand af Dampskibets Besætning under Marinelieutenant Prosilius's Commando holdt Noer besat og efter Ordre fra Commandeuren for den i Ekernferde Fjord stationerede Søstyrke, Capitain Polder, dersteds foretog en Afsøgning efter Vaaben og en Udskrivning af Levnetsmidler for Hæren eller Flaaden, satte Capitain Müllers Commando sig i Marche mod Gettorf. Efterat der i Ostorf var blevet efterladt en mindre Styrke dels for at tjene som Repli, dels for der at foretage en Indsamling af Vaaben, ankom Commandoet Kl. omtrent 2 om Morgenen til Gettorf, hvor det stødte paa fjendlige Cavaleriposter, der dog strax toge Flugten, efterat de havde afskudt deres Pistoler. En egenlig Telegraph fandtes, efter hvad man havde bragt i Erfaring, ikke i Gettorf, men Signaliseringen skete ved Hjælp af en i Kirketaarnet anbragt Signalstang med en tilhørende Kurv, hvorfor Capitainen tog Vejen derhen. En ikke kort Tid var forløben, inden det lykkedes at tilvejebringe Nøglen til Kirken, og ved at stige op i Taarnet viste det sig, at Døren til dettes øverste Del var aflukket, og at Nøglen dertil manglede. At opbryde Døren lod sig ikke udføre uden betydelig Vanskelighed og Tidsspilde, navnlig da 2 Tømmermænd fra Dampskibet, der forsynede

med fornødne Redskaber vare blevne beordrede til at følge Capitain Müller, paa Grund af en Misforstaaelse vare blevne noget tilbage under Marchen og saaledes ikke vare tilstede, og i forskjellige Retninger hørt Hornsignaler, der tydede paa, at de i Egnen stationerede, fjendlige Tropper vare blevne allarmede sandsynligvis ved Melding fra de fordrevne Dragoner. Under disse Forhold antog Capitain Müller ikke at kunne forsvare at udsætte sit Commandos Sikkerhed for at nedtage en Signalstang, der kort efter hans Tilbagegang af Fjenden vilde kunne erstattes ved en ny, og han lod derfor sit Commando Kl. lidt over 3 Morgen tiltræde Tilbage-marchen til Noer, hvor det atter indskibedes i Dampskibet, der Kl. 6^{3/4} Morgen naaede tilbage til Ekernfærde. Kun ganske faa Vaaben medbragtes fra Noer og Ostorf, og det erholdte Quantum Levnetsmidler var ligeledes kun meget ringe, hvorfor det stilledes til Dampskibets Raadighed. — Den 23de August afgik de 4 Kanoner af 1ste Batteri (Lumholtz) under Capitain Schau fra Ekernfærde til deres nye Bestemmelse, og samme Dag maatte Besætningen i Ekernfærde endvidere afgive 1 Lieutenant og 30 Mand til Kappel som Afløsning for den der hidtil af Marinen henlagte Styrke, henhørende til Fregatten Havfruens Besætning; Lieutenanten (først Lieutenant Brion, senere Lieutenant Rømer) overtog tillige Pladscommandantskabet i Byen, og det var blevet betydet ham, at Passagen over Slien paa andre Punkter end ved Mysunde og Kappel skulde være Befolkningen forbudt, men at der ikke skulde lægges den nogen Hindring iverjen med Hensyn til at passere Broen ved Kappel, naar der da ingen særlig Anledning maatte være til Mistanke.

De Bevægelser, der i den sidste Tid havde fundet Sted ved de fjendlige Forposter, og den Omstæn-

dighed, at der fra disse oftere sendtes Patrouiller frem til Brekendorf og Damdorf, havde hos Krigsministeren vakt Tanken om, at et Angreb fra Fjendens Side var forestaaende, og at dette sandsynligvis vilde blive rettet mod 1ste Brigade, hvis Stilling syntes ham at frembyde den bedste Lejlighed til et Foretagende, og han anbefalede derfor i en Skrivelse af 23de August Overcommandoen særligt at have sin Opmærksomhed henvendt paa den nævnte Brigades Sikkerhed. Ogsaa Overcommandoen forekom Brigadens udstrakte Stilling at være temmelig hazarderet, og den befalede derfor under 26de Brigaden, af hvem den var bleven underrettet om det gode Resultat af de foretagne Inondationsarbejder, at den skulde indskrænke sig til en Besættelse af Overgangene ved Holm, Dyrvad og Möhlhorst med de fornødne Observationsposter foran disse Passe og en egenlig Forpostkjæde omtrent paa en Linie fra Vindeby Nor over Westerthal til det Punkt, hvor Inondationen mod Syd endnu afgav Sikkerhed; det tilføjedes, at Capitain Hirsch af Hovedkvarterets Stab var beordret til i den givne Anledning at conferere med Brigaden og derefter at træffe saadanne Bestemmelser, at den Opgave, som var stillet Brigaden i sin dahavende Stilling, blev løst paa den mest hensigtsmæssige Maade. Som Følge af denne Ordre indtog Brigaden fra den 27de August Kl. 4 om Eftermiddagen følgende Forpoststilling:

Modificationer
i 1ste Brigades
Stilling.

Holm besattes med 1 Compagni, hvis Hovedstyrke stod ved Slesvig Chausseen tæt bag Vandløbet med mindre Poster tæt ved Slien og i Møllen, og som havde fremskudt stærkere, staaende Patrouiller til Flekkeby (om Dagen foran, om Natten bagved Noelsbækken) og Gøteby. Patrouiller udsendtes over Gøteby til Hummelfeld og over Flekkeby til Hummelfeld, Wolfskrug, Gyby og Louisenlund.

Dyrvad og Möhlhorst besattes henholdsvis af $\frac{1}{4}$ og $\frac{3}{4}$ Compagni, der ved staaende Patrouiller holdt Udkanten af de S. for disse Steder liggende Skovpartier besatte; om Natten bleve dog disse Patrouiller dragne tilbage til i Nærheden af Overgangsstederne. Patrouiller udsendtes til Hummelfeld, Elmhorst og Østerby.

1 Compagni placeredes S. for Kokkendorf, et andet N. for Frohsein, og fra disse udsattes den egentlige Forpostlinie, der strakte sig fra Østerbækkens Dalstrøg c. 1500 Alen S. for Kokkendorf over Frohsein til Vindeby Nor; ved mindre, staaende Patrouiller holdtes desuden de 2 smaa Skovpartier mellem Kokkendorf og Østerby samt Højderne S. for Westerthal besatte, og Patrouiller udsendtes jevnligt henholdsvis til Østerby og Vindeby. Compagniet ved Frohsein var beordret til i Tilfælde af et overlegent Angreb at trække sig tilbage til Snap Mølle for derved at sikre Besætningen i Ekernførde for Angreb Nord fra.

Til Understøttelse for Forposterne stillede endelig 2 Compagnier som Reservepiket ved Hedehusene N. for Kokkendorf, hvor Brigadens Bivouak hidtil havde været.

Da dette Sted, hvor man var i Færd med at opføre Barakker og Bivouakstalde, laa saa nær Brigadens Forpostlinie, at man maatte befrygte, at Tropperne vilde kunne blive beskydte af Fjenden, forinden de endnu havde kunnet samle sig under Vaaben, bestemte Brigaden sig til at vælge en anden Bivouakstilling mellem Langsø og Kosel og der at lade opføre de fornødne Barakker og Stalde. Foreløbigt indtog Brigaden en intermediær Stilling med Infanteriet concentreret i Kosel, Cavaleriet i Vesby og Batteriet i Mysunde, fra den 1ste September dog i Kosel; Brigadens Stabskvarter forlagdes til Kosel.

Den Stilling, Brigaden saaledes havde indtaget, bibeholdtes i det Væsenlige uforandret indtil den 6te September, da Brigaden i Henhold til en Ordre fra Overcommandoen, der, som senere nærmere skal omtales, havde besluttet at inddrage saa mange Afdelinger som muligt til Hovedpositionen ved Dannevirke, maatte dirigere 1ste Reserve-Bataillon til Slesvig By og samtidigt lade 1ste Escadron af 5te Dragon-Regiment afgaae til Regimentets Cantonnement i Ny Bjerent; ved samme Lejlighed var Brigaden blevet mindet om den Hovedopgave, der var stillet den, og det var blevet indskjærpet den ved et overlegent Angreb ikke at inklade sig i et saadant Engagement, at dens Retraite til Mysunde kunde blive tvivlsom. Af Hensyn til Landskabet Svansens Afspærring ansaa Brigaden det for nødvendigt i det Væsenlige at bibeholde den hidtil havde Forpoststilling, men paa Grund af den stedfundne Afgang i Styrken bestredes Forposttjenesten fra nu af af 4 Compagnier, hvoraf 1 besatte Holm og Dyrvad, 1 placeredes ved Möhlhorst og Kokkendorf, 1 ved Frohsein med Repli ved Snap og 1 holdtes i Reserve i den tidligere Bivouakstilling N. for Kokkendorf. For at sikre Besætningen i Ekernferde mod et Angreb i Ryggen blev der givet Forposterne den Instrux, at de ved et overlegent Angreb skulde trække sig tilbage, Compagniet ved Frohsein til Snap, Compagniet ved Möhlhorst og Kokkendorf og det i Reserve staaende Compagni Nord om Snap Sø, saa at Besætningen i Ekernferde derved dækkedes ved 3 Compagnier, som eventuelt skulde slutte sig til 4de Linie-Bataillon og derhos tillige true Fjendens højre Flanke ved en Fremrykning mod Mysunde; det ved Holm og Dyrvad staaende Compagni skulde derimod gaae tilbage over Skylbek

paa Mysunde. Af Brigadens Hovedstyrke bleve 1 Bataillon og 4 Kanoner af Batteriet Dinesen indquarterede i Kosel, medens 1 Bataillon og 2 af Batteriets Kanoner, der vare bestemte til at anvendes i Emplacementet S. for Mysunde, henlagdes til denne By; Escadronen agtedes henlagt ved Kosel, hvor man var begyndt at opføre Stalde, men forblev foreløbigt i Vesby. Da Halvbatteriet under Capitain Schau vedblivende holdt de N. for Slien liggende Højder besatte, og der saaledes ved ovennævnte Styrkes endelige Concentrering ved Mysunde vilde have 10 Kanoner til Raadighed, et Antal, der ansaaes tilstrækkeligt for Forsvaret, bleve 2 af Batteriet Dinesens Kanoner dirigerede til Ekernførde som Forstærkning af Besætningen der, til hvilken Brigaden endvidere dagligt afgav $\frac{1}{2}$ Deling Dragoner.

Endnu samme Dag, Brigaden traf nys nævnte Anordninger, modtog den gennem 2den Division en ny Ordre fra Overcommandoen. som vi ogsaa senere skulle komme tilbage til, og hvorved det paalagdes Brigaden i Tilfælde af, at et Hovedangreb skete paa Stillingen ved Slesvig, hvorom Underretning vilde blive givet ved det bestemte Bavesignal (2 Blus), da hurtigst muligt at dirigere 2 af sine Batailloner og Batteriet Dinesen over Mysunde til Gottorp og med 1 Bataillon og 4 Kanoner forsvare Overgangen ved Mysunde. Det blev derhos betydet Brigaden, at den, naar den gik tilbage til Mysunde, om muligt skulde tage de 2 til Ekernførde detacherede Kanoner med sig derhen; kunde dette ikke skee uden Fare for at miste Skytset, da skulde de 2 Piecer forblive ved 4de Linie-Bataillon, der beordredes til ikke at forlade Ekernførde, før Opholdet der maatte ansees for farligt truet, eller Armeen var bleven nødsaget til at opgive sin Stilling ved

Slesvig, i hvilket Tilfælde Besætningen skulde trække sig tilbage til Kappel. Som Følge af nævnte Ordre indtraadte den Forandring i Forposternes Stilling, at, medens 1 Compagni som tidligere besatte Holm og Dyrvad, placeredes $\frac{1}{2}$ Compagni ved Möhlhorst, 1 Compagni foran Kokkendorf og ved Frohsein og $1\frac{1}{2}$ Compagni i den tidligere Bivouakstilling N. for Kokkendorf, ligesom det blev bestemt, at de 3 Compagnier istedetfor eventuelt at gaae tilbage til Egnen om Snap og søge Forbindelse med Ekernførdes Besætning skulde tage Retraiten paa Mysunde. For det Tilfælde, at Fjenden skulde rette et alvorligere Angreb paa Brigadens Stilling og søge at trænge frem mod Mysunde, havde Oberst Krabbe truffet nedenstaaende Disposition, med hvis Bestemmelser han havde søgt at gjøre Tropperne fortrolige ved oftere at lade dem foretage dertil sigtende Øvelser.

Naar Forposterne bleve tvungne til Retraite, skulde Besætningen ved Holm gaae tilbage paa Skylbek, hvor den skulde optages af den derhen fra Vesby dirigerede Escadron og i Forening med denne trække sig videre tilbage ad Vejen Vest om Langsø mod Mysunde; den øvrige Del af Forposterne skulde under Retraiten efterhaanden samle sig og gaae tilbage Vest om Bulsø ad den der anlagte Colonnevej. Den til Kosel henlagte Styrke skulde med 3 Compagnier, hvoraf det ene i Reserve, og 2 Kanoner besætte Plateauet mellem Langsø og Kosel Aaens Oversvømmelse, hvilken Stilling var bleven forstærket ved Anbringelse af nogle Løbegrave, medens 1 Compagni og 2 Kanoner skulde rykke frem ad Colonnevejen henimod Bulsø for at optage de retirerende Forpostcompagnier og derefter i Forening med disse trække sig gennem den nævnte Stilling til Stillingen foran Mysunde. Naar disse Stil-

Disposition for
Troppernes
eventuelle Til-
bagegang til
Mysunde.

linger efterhaanden havde maattet opgives, skulde Re-traiten fortsættes til Stillingen ved selve Mysunde, der imidlertid vilde være bleven besat med 3 Compagnier af den der henlagte Bataillon; dennes fjerde Compagni, der var bestemt til at besætte Brohovedet, skulde om fornødent først rykke frem i Forening med de 2 ved Mysunde værende Kanoner til Understøttelse af den fra Skylbek retirerende Styrke.

For at sikkre Brigadens Forpoststilling yderligere, end der allerede var skeet ved den tilvebragte Inondation af Østerbækken, blev der af Ingenieurde-lingen under Capitain Thulstrup i Tiden indtil den 11te September foretaget endel Arbejder, som i det Væ-senlige vare følgende:

Yderligere Ar-bejder til Sik-kring af For-poststillingen.

Foran Holm var Noelsbækken bleven opstemmet, saa at den kun med Vanskelighed kunde passeres ne-denfor Hummelfeld, og navnlig var der paa Stræk-ningen mellem Chausseen og Gøteby derved fremstaaet en mindre Oversvømmelse, der afgav en god Flanke-dækning for de til sidstnævnte Sted fremsendte Sik-kringsdele. Tæt foran Chausseebroen ved Holm var opkastet et Brystværn af Normalprofil med Forhug opad Contreescarpen og dækket i Flankerne ved Forsvars-palissaderinger; c. 200 Alen foran Broen var Chaus-seen bleven gennemgravet i 12 Fods Brede og 6 Fods Dybde, og Jorden bortkjørt. Vejene fra Gøteby til Holm vare blevne spærrede ved Forhug, ligeledes den derværende Stenbro over Østerbækken, og Communica-tionen skete over Slusebroen ved Møllen, der var ind-rettet til hurtigt at kunne afbrydes. Et tæt bag Broen liggende Hus var blevet creneleret og sat i Forbindelse med Løbegrave, der vare opkastede langs Vandløbet lige ned til Slien og saaledes forbundne, at Mandskab- bet overalt kunde komme dækket tilbage. — Ved Dyr-

vad var Broen bleven afbrudt, og Forhug anbragt bagved og i Vadestederne ved Siden. Løbegrave vare anlagte bag Vandløbet fra c. 400 Alen N. V. for Dyrvad til forbi Möhlhorst, ved hvilket Sted Brodækket var løsnet til Afbrydning; foran Möhlhorst var der anbragt et Forhug, og her var ligeledes opkastet et Par Løbegrave, der imidlertid domineredes fra de omliggende Højder og ikke vilde kunne holdes i længere Tid. — Paa det Sted, hvor Vejen fra Kokkendorf til Østerby skjæres af det fra Egnen om Westërthall kommende Vandløb, var der foretaget en 12 Fod bred og 6 Fod dyb Gjennemgravning af Vejen, Jorden var transporteret bort, og Vandløbet ledet igjennem Graven. — Endelig var der blevet anbragt Forhug paa et Par Steder af Vejen fra Østerby til Vindeby, ligeledes paa Vejen herfra til Frohsein, S. for hvilket Sted der endvidere var blevet foretaget endel Sløjfninger af Hegn.

En væsenlig Støtte for vor Hærs venstre Fløj afgav, som allerede berørt, Marinen. Ved Ekernførde ^{Søstyrken ved Ekernførde og paa Slien.} vare henlagte under Commando af Capitain Polder Frøgatten Thetis, afvejlende enten Dampskibet Holger Danske eller Hekla samt 4 Kanonchalouper, hvoraf 2 ved den nordlige og 2 ved den sydlige Del af Byen. Paa Slien ved og nedenfor Kappel vare stationerede 4 Kanonjoller under Commando af Lieutenant A. Krieger; ved Skrivelse af 7de September havde imidlertid Commandeurcapitain Bille underrettet Søofficeren i Hovedkvarteret om, at Lieutenant Krieger var beordret til, saasnart Overcommandoen maatte ønske det, at afgaae med 3 af disse Joller til Mysunde, hvorimod den fjerde skulde forblive ved Kappel for i Forening med 1 Kanonchaloup, som i saa Fald vilde blive hidkaldt fra Ekernførde, at bevogte dette Punkt med der-

værende Bro. De Dispositioner, der fra Armeens Side vare blevne truffet for at sikre sig Besiddelsen af Ekernfærde, forekom Commandeurcapitain Bille kun lidt svarende til den store Vigtighed, Bibeholdelsen af dette Punkt havde ikke alene for Marinen, som der fandt en ypperlig Havn for Escadren og et udmærket Tilholdssted for Kanonbaadene, men ogsaa for de maritime Tilførsler, og han troede derfor i en Skrivelse af 8de September at burde henlede Overcommandoens Opmærksomhed paa disse Forhold og fra sit Standpunkt indtrængende at maatte andrage paa, at Ekernfærde blev holdt saa længe som muligt. Samtidigt udtalte han dog, at han fuldtvel erkjendte, at overvejende, højere Hensyn maatte kunne bestemme Overcommandoen til desuagtet at lægge mindre Vægt paa Ekernfærdes Besiddelse, og at han for dette Tilfælde havde tillagt Capitain Polder en særlig Ordre. Denne Ordre var saalydende:

»Dersom Major Neergaard med sin Styrke paa Grund af Fjendens Manoevrer eller ifølge højere Ordre forlader Ekernfærde, forbliver Capitain Falkenberg med sine 140 Mand*) i Land, besætter Højderne omkring Byen med enkelte Poster og holder iøvrigt Byen besat, saa godt han formaaer.

Naar dette Tilfælde indtræder, skulle Kanonbaadene besætte Vagten omkring Gefion med passende Reduction i Skildvagternes Antal.

Angribes Byen, og Fjenden trænger paa, trækker Capitain Falkenberg sig tilbage paa Skibene, hvor han

---

*) Denne Styrke hørte, som tidligere omtalt, til Krigsskibenes Soldatesque, der tillige holdt Gefion bevogtet.

optages, og Byen beskydes da og ødelægges, og kan da intet Hensyn til Gefions Neutralitet forhindre at beskyde Fjenden paa fordelagtigste Maade.

Skibene forlade ikke Stationen ved Ekernfærde, før de nødes dertil, men søge at gjøre Fjenden alt det Afbræk, de formaae.

Naar De fra Capitain Dirckinck*) ved Hovedkvarteret erholder Underretning om, at Premierlieutenant Krieger med 3 Kanonjoller er kaldet fra Kappel til Mysunde, beordrer De en Kanonchaloup til uopholdeligt at gaae til Kappel for at bevogte Broen der i Forening med 1 Kanonjolle af Premierlieutenant Kriegers Division, som er forbleven der. Fra denne Kanonchaloup kan Patrouillefartøj udsendes om Natten til Maesholm, naar det ansees fornødent.

For det Tilfælde, at Capitain Falkenberg bliver alene tilbage i Ekernfærde med sin underhavende Styrke, henledes Hr. Capitainens Opmærksomhed paa Nødvendigheden af at bortføre eller tilintetgjøre de mange Fartøjer, som nu findes paa Nordsiden af Havneløbet.

Dampskibet Ejderen for Ekernfærde den 7de September 1850.

Steen Bille.

Paa den fjendlige Side var, som allerede antydet, Tanken om at holde Stillingen bag Sorgen og mellem

---

*) Capitain Dirckinck-Holmfeld havde den 31te August overtaget Posten som Marineofficer ved Hovedkvarteret istedetfor Capitainlieutenant C. N. Wulff, der skulde overtage Commandoen over den til Vestindien bestemte Brig Mercurius.

Den fjendlige Bisten- og Wittensee selv mod et alvorligt Angreb
 Stilling bag efterhaanden traadt stærkere og stærkere frem; man
 Sorgen og mel- var begyndt at forstærke Stillingen ved Anlæg af for-
 lem Bisten- og tificatoriske Værker, og den Troppestyrke, man paa-
 Wittensee; — tificatoriske Værker, og den Troppestyrke, man paa-
 Troppfordelin- gen derstedt.

regnede at anvende ved Stillingens Forsvar, var efter-
 haanden bleven betydeligt forøget. Den 14de August
 overgik saaledes 2den Bataillon fra 1ste Halvbrigade til
 Avantgarde-Brigaden, der nu altsaa erholdt en Styrke
 af 5 Batailloner; nogle Dage senere blev Avantgarde-
 Brigaden endvidere forstærket med det af Reservear-
 tilleriet afgivne 6 Pds. Batteri Nr. 4, ligesom ogsaa
 det Commando af 1ste Bataillon, der var stationeret i
 Ervde, retournerede til Bataillon. Den 18de maatte
 1ste Halvbrigade opgive Borgsted og Schirnau for at
 give Plads for 2den Halvbrigade, hvis Stab tilligemed
 13de Bataillon forlagdes fra Rendsborg til Borgsted,
 medens Schirnau belagdes af den disponible Afdeling
 af 5te Jægercorps, hvem en til Steinrade henlagt $\frac{1}{2}$
 Escadron attacheredes; 15de Bataillon kom til Karls-
 hütte. Den 20de blev 1ste Halvbrigades Stab med
 3die Bataillon og 6 Pds. Batteri Nr. 1 forlagt til
 Bünstorf, der opgaves af Avantgarde-Brigaden, og 4de
 Bataillon henlagt i Teltlejr tæt ved Byen; Escadronen
 forblev i Lehmbek. Samme Dag disloceredes Avant-
 garde-Brigaden paa følgende Maade:

Staben . . . . . Bunge;
 2den Bataillon . . . . Duvensted og Stentenmühle;
 12te do. . . . Bivouak ved Neu Duvensted;
 1ste do. . . . Bunge;
 2det Jægercorps . . . Bunge;
 3die do. . . . Bivouak ved Bistensee;
 12 Pds. Batteri Nr. 1*) Neu Duvensted;

*) Dette Batteri havde den 18de August afløst 12 Pds.
 Batteri Nr. 3, der afgik til Reserveartilleriet.

- 6 Pds. Batteri Nr. 4 . Bunge;
 1 Escadron . . . . . Duvensted;
 1 do. . . . . Bivouak ved Bunge.

Avantgarde-Brigadens yderste Forposter stode fra henimod Krummenort, hvor Forbindelsen holdtes med 10de Bataillons Forposter, langs Sorgen til henimod Stentenmühle, derfra Nord om dette Punkt over Skovene om Friedrichshof, Ahlefeld, Bistensee, Nord om Frenrade til Wittensee. Det var paalagt Forposterne hyppigt saavel om Dagen som om Natten at sende Patrouiller frem til de foranliggende Byer, saaledes til Ramstorf, Brekendorf, Aschepel, Damdorf og Gosefeld, og Avantgarde-Brigadens Commandeur lod sig det være magtpaaliggende at holde sine Tropper i stadig Virksomhed og ved talrige Recognosceringer, Allarmringer eller forsøgte Overfald at forurolige vore Forposter. Forposttjenesten paa højre Fløj i Terrainet mellem Wittensee og Ejderen overtoges navnlig af Afdelingen af 5te Jægercorps med den samme attacherede $\frac{1}{2}$ Escadron, hvilken sidste om Dagen holdt Sehested besat med en Feltvagt, hvorfra der patrouilleredes over Holtsee til Lehmsiek; om Natten gik Cavaleriet tilbage til Schir nau. De Detachements, som Avantgarde-Brigaden havde afgivet til Bevogtning af Overgangene ved Kluvensiek og Königsförde vare den 18de blevne afløste af 2den Brigade, men fra den 26de August overtog 5te Jægercorps, hvis ene hidtil til St. Annen detacherede Compagni atter var stødt til Corpset, tillige Bevogtningen af disse Overgange, til hvilke dog 2den Brigade fremdeles afgav de fornødne Cavaleriposter; Overgangene ved Landwehr, Levensau, Knoop og Holtenuau bevogtedes som hidtil af det til Kiel henlagte Compagni af 5te Jægercorps. Sidstnævnte Dag befaledes endvidere 13de og 15de Bataillon af 2den Halvbrigade henlagte i Teltlejr i Nærheden af Bunge

og det til Reserveartilleriet henhørende 12 Pds. Batteri Nr. 2 at afgaae til Borgsted, medens de disponible 4 Kanoner af det 3 Pds. Batteri afgaves til Avantgarde-Brigaden og henlagdes til Duvensted. — Efter Avantgarde-Brigadens Forlæggelse fra Egnen ved Sehested var Landskabet Dänischwold søgt sikkert alene ved talrige, fra Frederiksort og de forskellige Kanalovergange fremsendte Patrouiller; for hurtigt at skaffe Underretning om mulige Troppebevægelser fra vor Side i denne Egn samt om vore Skibes Bevægelser var der desuden, som vi have seet, ved Foranstaltning af en Bygningsinspecteur Callsen i Gettorf blevet oprettet en Signalstation og i Forbindelse dermed mindre Stationer, ligeledes betjente af civile Folk, ved Holtsee, Hohenlied, Grüner Jæger og Askov samt Noer. Ønsket om at gjøre Egnen mellem Wittensee og Gettorf usikker for vore fra Ekernfærde hyppigt udsendte Commandoer og Patrouiller og at forhindre de Udskrivninger navnlig af Halm, som fra vor Side foretoges i Egnen S. for Ekernfærde, bevægede Oberst Gerhardt til

den 20de August at danne og dirigere et Strejfcorps til denne Egn. Corpset, der bestod af 100 Mand dels af 2det Jægercorps, dels af 1ste Bataillon samt $\frac{1}{2}$ Delling Dragoner, stillede under Commando af Lieutenant Nitzsch af 2det Jægercorps og erholdt Ordre til aldrig at blive længer end nogle Timer paa samme Sted, at tilføje vore Tropper den størst mulige Skade og at indhente Efterretninger om deres Styrke og Stilling. Indtil den 12te September forblev Corpset i denne Egn, hvor det samvirkede med de Patrouiller og Commandoer, som ogsaa fra 5te Jægercorps oftere fremsendtes mod Ekernfærde. Hyppige Sammenstød fandt Sted med vore Patrouiller, men paa Grund af disses forsigtige Fremgang lykkedes det kun undtagelsesvis at tilføje dem noget Tab. Imidlertid bevirkede dog Fjen-

Fjendligt Strejfcorps i Dänischwold.

dens Færden i denne Egn, at Besætningen i Ekernfærde ikke længer lod sine Patrouiller gaae frem udover Linien Friedensthal, Gosefeld, Hoffnungsthal og Altenhof.

De fortificatoriske Arbejder, der bleve foretagne Fortificatoriske Arbejder til Sorghliniens Forstærkning. til Forstærkning af Avantgarde-Brigadens Stilling, og til hvilke Arbejdsstyrken afgaves saavel af denne Afdeling som af 1ste og 2den Halvbrigade, bleve i det Væsenlige fuldendte i Begyndelsen af September og vare følgende*): Imellem Bistensee og Wittensee N. for Bunge opførtes 3 større, stærkt profilerede, med Palissaderinger forsynede, lukkede Skandser, hvoraf den største laa Ø., de 2 andre V. for Ekernfærde Chaussee; Hegnene foran Skandserne vare sløjfede indtil Kanonskuds Afstand, og i Mellemmummene vare Løbegrave opkastede. For at vanskeliggjøre Adgangen til Stillingen mellem Søerne fra den nordvestlige Side var der ved at opdæmme det Vandløb, som Nord fra løber ud i Bistensee, blevet tilvejebragt en ikke ubetydelig Oversvømmelse. 3 lignende Skandser anlagdes paa Strækningen mellem Bistensee og Stentenmühle, nemlig 1 nogle hundrede Alen N. for sidstnævnte Punkt, de 2 andre S. for Sorgen i Nærheden af de derværende Overgange; paa forskellige dertil egnede Steder var der endvidere opkastet mindre Brystværn for Infanteri, og Overgangen ved Møllen var dækket ved en Forsvarspalissadering. En fjerde Skandse blev, dog først noget senere, opført tæt S. for Bistensee paa et Punkt, hvorfra Terrainet nærmest V. for Søen fuldstændigt kunde bestryges. Skandserne vare oprindeligt kun paatænkte armerede med Feltskyts, men senere hen erholdt de en fast Armering af 2 Kanoner i hver

*) See medfølgende Oversigtskaart.

Skandse, idet der til den Ende fra Rendsborg afgaves 10 svære 12 Pds. og 4 6 Pds. Kanoner. Avantgarde-Brigadens venstre Fløj ved Duvensted var allerede saa godt som sikkert ved Sorgen med dens oversvømmede, sumpige Bredder; for yderligere Sikkerheds Skyld blev der dog opført en mindre Skandse, bestemt for 2 Kanoner og noget Infanteri, i Nærheden af det Sted, hvor Vejen fra Duvensted til Oxlev passerede Sorgen, og hvor Broen var bleven afbrudt.

Tilvenstre for Avantgarde-Brigaden paa Strækningen indtil noget V. for Sorgbrück skulde Forsvaret af Sorglinien overtages af 3die Brigade, der var henlagt i og N. for Rendsborg og med 10de Bataillon holdt denne Del af Sorglinien besat med Feltvagter fremskudte til Feldscheide og Heibünge. Ogsaa her var der, som allerede omtalt, blevet anlagt nogle Skytsemplacements og Brystværn for Infanteri, men senere hen bleve disse Arbejder betydeligt udvidede, saa at Ildlinien af de der anlagte Forskandsninger hen paa Efteraaret havde en Udstrækning af over 1600 Alen. Forskandsningerne vare i det Væsenlige følgende: Ved Sorgbrück, hvor Broen var bleven retableret, anbragtes paa den nordlige Side af Sorgen Ø. for Vejen en Redoute samt et Brystværn herfra til Sorgen; foran selve Broen var anbragt en Forsvarspalissadering og et Brystværn tvers over Vejen, og paa den vestlige Side af denne et længere Brystværn i Forbindelse med en noget fremskudt Fleche; paa den sydlige Bred af Sorgen var der anlagt en Redoute og et Emplacement for Artilleri. Sorgwold var dækket ved 2 Redouter, forbundne med et noget over 200 Alen langt Brystværn, samt ved 2 Ø. for disse liggende, mindre Flecher.

Paa Strækningen V. for Sorgbrück, hvis Bevogtning, som vi have seet, var overdragen Reservecavaleriet og den det underlagte Afdeling af 4de Jægercorps,

vare ingen væsenlige Befæstningsanlæg blevne ansete nødvendige, da Sorgen der efter den stedfundne Opstemning havde erholdt en betydelig Dybde, og dens Bredder paa flere Steder i større Udstrækning vare blevne oversvømmede; man havde derfor indskrænket sig til at opkaste nogle mindre Brystværn ved Vadedstedet ved Tetenhusen. For end mere at vanskeliggjøre et Angreb paa denne Del af Stillingen blev hen paa Efteraaret Binnenbæk opstemmet, saa at der ved Friedrichs-wiese tilvejebragtes en Oversvømmelse.

Vesterpaa holdtes endnu i Begyndelsen af September Ervde Afsnittet besat af 1ste Jægercorps under Capitain Lütgen*) med det Corpset attachederede Artilleri og Cavaleri. 2det Compagni, de 4 3 Pds. Kanoner og 1 Deling Cavaleri vare henlagte til Ervde, 3die Compagni til Sandschleuse med fremskudte Detachements ved Johannisberg, Alt Bennebek og Fünfmühlen, medens 4de Compagni, der havde Forposter ved Süder- og Norderstapel samt Langenhörn (paa hollandsk Gebet), laa i Hyttelejr ved Stensluse, hvor en Forskandsning var bleven anlagt og monteret med de 2 6 Pds. Kanoner; Corpsets 1ste Compagni med 1 Deling Cavaleri var fordelt til Bevogtning af den sydlige Ejder Bred paa hele Strækningen fra Schülpersiel over St. Annen og Osterfeld til Ø. for Ostermoor. Forskjellige indløbne Efterretninger, navnlig ogsaa om, at et Antal Baade vare førte fra Frederikstad til Schwabsted, lode General Willisen befrygte, at der fra vor Side tilsigtedes en Besættelse af Stapelholms vestlige Afsnit, og han besluttede derfor at sende Tropper frem

De vesterpaa
detacherede,
fjendlige Tropper; — deres
Forstækning.

*) Commandoen over Corpset var den 31te August midlertidigt bleven overdraget Capitain Lütgen, der den 3die October blev forfremmet til Major og definitivt ansat som Commandeur for Corpset.

til Besættelse af dette Afsnit og samtidigt lade foretage en Recognoscering henimod Frederikstad, Schwabsted og Wolde. Udførelsen af Recognosceringen, der blev fastsat til den 5te September om Morgenen, blev overdraget til Commandeuren for 4de Halvbrigade, Oberstlieutenant Grothuss, der den 4de indtraf i Ervde med 9de og 11te Bataillon samt 4 Kanoner af det til Ahrensted henlagte 6 Pds. Batteri Nr. 2; førstnævnte Bataillon var afgaaet med Dampskib fra Rendsborg til Delve. Af 1ste Jægercorps stode 1ste, 3die og 4de Compagni til Raadighed, idet de 2 førstnævnte Compagnier vare blevne afløste i deres Stillinger S. for Ejderen og ved Sandschleuse af 2det Compagni. Reservecavaleriet var blevet beordret til den 4de at dirigere et af de i Hohn staaende Compagnier af 4de Jægercorps til Meggerdorf, hvorfra det den følgende Dag skulde gaae frem til Bergenhusen for i fornødent Fald at optage et Compagni af 1ste Jægercorps, som Oberstlieutenant Grothuss var beordret til at sende frem mod Wolde.

Den 5te September tidligt om Morgenen rykkede 1ste og 4de Compagni af 1ste Jægercorps samt Cavaleridelingen frem over Süderstapel til Seeth og Drage, medens Oberstlieutenant Grothuss lod 9de og 11te Bataillon og de 4 6 Pds. Kanoner tage Stilling som Reserve paa Højdedraget mellem Süder- og Norderstapel. Smaa Jægerafdelinger sendtes frem til Feddershof, tæt V. for Seeth og i nordlig Retning mod Schwabsted, og der blev ved denne Lejlighed vexlet nogle Skud ved Chausseen med de yderste Forposter fra Frederikstad. Oberst v. d. Tann, der var tilstede under Recognosceringen, fik Lejlighed til at overbevise sig om vore Befæstningsarbejders Fremgang ved Frederikstad, men hverken der eller ved Schwabsted syntes Noget somhelst at tyde paa en forestaaende Fremrykning af

vore Tropper; det samme var Tilfældet ved Wolde, hvorhen 1ste Jægercorps's 3die Compagni var blevet dirigeret. Efter endt Recognoscering retournerede endnu samme Dag Oberstlieutenant Grotthuss med 9de Bataillon til Rendsborg, ligeledes det 6 Pds. Halvbatteri til Ahrensted, hvorimod 11te Bataillon forblev i det Stapelholmske, hvor denne Bataillons Commandeur, Major Cramm, overtog Befalingen som Højstcommanderende. Tropperne dersteds bleve nu dislocerede paa følgende Maade: 4de Compagni af 1ste Jægercorps forblev i Süderstapel og havde om Dagen Feltvagter i Seeth og Drage samt en staaende Patrouille ved Feddershof; om Natten blev nævnte Patrouille inddraget, og Feltvagterne trukne tilbage til Vindmøllerne N. for Süderstapel, medens der dog i Seeth og Drage forblev staaende mindre Patrouiller. Corpsets 1ste Compagni henlagdes til Norderstapel for at tjene som Repli og for at iagttage Trenen, medens 3die Compagni besatte Wolde og Bergenhusen og udsatte Feltvagter og staaende Patrouiller til Observation af Tilgangene fra Bünge, Børm Kog og Meggerkog. 2det Compagni endelig forblev i sin Opstilling paa den sydlige Ejder Bred og ved Sandschleuse med Feltvagter paa Dæmningen ved Meggerdorf og ved Johannisberg. Af 11te Bataillon henlagdes 3die Compagni til Norderstapel for at anvendes som Arbejdscommando ved Opførelsen af en større Redoute, som efter General Willisens Befaling skulde anlægges paa en dominerende Højde S. for Norderstapel; 1ste Compagni belagde Hyttelejren ved Stensluse, og 2det og 4de Compagni kom til Ervde, hvor det 3 Pds. Halvbatteri ligeledes forblev; fra Ervde udstilledes mindre Vagter ved Tielen og Bargaen til Bevogtning af de derværende Færger samt ved Delve, hvor Artilleriets Ammunitionsvogne vare stationerede, ligesom der ogsaa dagligt afgaves et Arbejdscommando af de der henlagte Compagnier til

Sandschleuse, hvor der anlagdes nogle Brystværn for Infanteri. Lignende, lettere Forskandsninger vare allerede blevne eller bleve i den nærmest paafølgende Tid anbragte paa Højderne V. og N. for Süderstapel samt paa Dæmningerne ved Bünge, Bergenhusen og Meggerdorf.

Den slesvig-holstenske Hærs afventende Holdning og den danske Overcommandos med Bestemthed fastholdte Beslutning om, indtil gunstigere Conjunctioner indtraadte, at indskrænke sig til en Besættelse af Hertugdømmet Slesvig i den størst mulige Udstrækning og ikke ved nogen hazarderet Bevægelse af Hæren at udsætte sig for at miste de opnaaede Fordele havde i sine Følger fremkaldt en Situation, der maatte være yderst pinlig for Statholderskabet og det Land, det styrede. Hertugdømmet Slesvig, Kampens væsenlige Gjenstand, havde for den allerstørste Del maattet overlades i Modstanderens Hænder, det derved foranledigede, betydelige Tab af Indkomster medførte finansielle Vanskeligheder, og den paafulgte fuldstændige Stagnation af Operationerne kunde ikke Andet end nedtrykke Stemningen saavel i Befolkningen som i Hæren, der tilmed paa den Tid truedes af en ny Fare, idet Cholera optraadte i Rendsborg og Omegn og krævede ikke faa Offere*). Dertil kom, at de politiske Forhold stillede

---

*) I Begyndelsen af October maatte Choleraen betragtes som ophørt. Antallet af Døde i Hæren som Følge af denne Sygdom angives, dog vistnok for lavt, til 7 Officerer og 189 Underofficerer og Menige. — Det skal bemærkes, at den danske Overcommando for om muligt at forebygge Choleras Indtrængen i den af vore Tropper besatte Del af Landet ved Dagsbefaling af 28de August paalagde Forposterne i Udstrækning af hele Armeens Linie strængt at forbyde al Communication med den af

sig mere og mere ugunstigt, idet Fredstractatens saa længe forhalede Ratification af de tydske Stater nu syntes at være forestaaende, og den Tid kunde befrygtes ikke mere at være fjern, hvor det vilde lykkes den danske Regjerings Bestræbelser at faae Tydskland til at opfylde Tractatens Bestemmelse med Hensyn til Gjenoprettelsen af Ordenen i Holsten. Under disse Omstændigheder maatte det fremfor Alt være Statholderskabet magtpaaliggende ved Armeens Hjælp og en energisk Anstrængelse at søge at tilkjæmpe sig en heldigere Stilling og ved en mulig Sejr at indvirke gunstigt paa Underhandlingerne. Betænkelighederne ved at tage Offensiven mod den i sine Forskandsninger staaende Modstander syntes at maatte vige ligeoverfor Øjeblikkets bydende Krav, og man hengav sig saameget mere til Haabet om et heldigt Udfald af en Offensive, som man vidste, at den danske Hær ikke havde erholdt nogen væsenlig Forstærkning siden Isted Slaget og tilmed var fordelt paa en lang Linie, medens den egne Hær ikke alene var bleven forstærket i numerisk Henseende, men ogsaa maatte antages at have vundet meget i Kampdygtighed*). De af Statholderskabet i

Fjenden besatte Egn og fremtidigt at afvise saavel Deserteurer som de fra Fjendens Lejr tilbagevendende Ægtbønder. Da det Tilfælde imidlertid indtraf, at flere af disse sidste uanholdte passerede gennem Forpostlinien, bleve disse Individuer transporterede til Gammelund, der benyttedes som Contumatsanstalt, og hvor de maatte opholde sig i et Tidsrum af 5 Dage under behørig Bevogtning.

*) I Virkeligheden talte den danske active Armeé i Begyndelsen af September c. 35,600 Combattanter foruden de længere bag Fronten staaende, mindre Afdelinger. Den slesvig-holstenske Armeé havde paa samme Tid foruden Besætningstropperne en Frontstyrke af noget over 27,500 Combattanter.

Statholderska-
bet insisterer
paa en Offen-
sive; — et
større Foreta-
gende besluttes
mod vor Hærs
venstre Fløj

saa Henseende stillede Forlangender til Hæren mødte imidlertid Modstand hos General Willisen, der endnu stedse ansaa det for rettest, at Hæren i sin faste Stilling afventede Modstanderens videre Skridt, og ikke troede, at en Offensive for Tiden lod sig udføre med Udsigt til et heldigt Resultat. Generalen var overhovedet mere og mere bleven gennemtrængt af den Overbevisning, at det slesvig-holstenske Stridsspørgsmaal udelukkende vilde blive afgjort af Stormagterne, samt at dets Afgjørelse ingenlunde vilde falde i selve Hertugdømmerne, og han ansaa det saameget mere uforsvarligt at sætte Tusinder af Menneskeliv paa Spil, naar ikke et bestemt, opnaaeligt Maal og Vejen dertil tydeligt kunde paavises. Den saaledes herskende Divergents i Anskuelser truede med at fremkalde et Brud, der vilde have General Willisens Afgang fra Overcommandoen til Følge, og Forholdet var blevet end mere spændt, da det ikke var blevet ubekjendt for Statholderskabet, at en i Hamburger Correspondenten af 29de August indrykket anonym Artikel*), der gjorde sig til Talsmand for de af General Willisen forfægtede Anskuelser, ogsaa var affattet og indsendt af ham. Det kom dog til en Forstaaelse, idet General Willisen bojede sig for Statholderskabets Villie med Hensyn til en Offensive og tillige maatte indvillige i, at Souschefen, Major Wyneken, i hvem man saa en bestemt Modstander af den ønskede, energiske Optræden af Hæren, udtraadte af Staben**). I et derefter den 7de Septem-

*) Denne Artikel, der vil findes gjengiven under Bilag 5, var iøvrigt nærmest foranlediget ved, at Generalen kort forinden havde erholdt flere Breve fra Privatpersoner, der indtrængende opfordrede ham til energisk Handling.

***) Major Wyneken, der ikke vilde modtage den ham tilbudte Commando over en Bataillon, erholdt efter endnu

ber om Eftermiddagen hos Statholder Beseler afholdt Krigsraad, hvorved foruden den commanderende General og Stabschefen samtlige Brigadecommandeurer vare mødte, bleve forskjellige Spørgsmaal med Hensyn til en Offensive nærmere drøftede, og i Overensstemmelse med Krigsraadets Anskuelse besluttede endelig General Willisen, at et større Foretagende skulde udføres mod vor Hærs venstre Fløj, der endnu stedse antoges med sin Hovedstyrke at ville optage Kampen i Stillingen ved Kokkendorf. Generalen haabede derved ikke alene at tilføje vor derværende Styrke et alvorligere Tab og ved en lykkelig Fægtning at hæve Stemningen hos sine egne Tropper, men det var tillige hans Tanke, at han ved en saadan Fremrykning af en større Del af Hæren og ved at lade den dvæle nogen Tid foran sin befæstede Stilling muligen vilde kunne lokke den danske Hovedstyrke ved Slesvig frem fra sine Forskandsninger og bevæge den til en Offensive, hvorved Rollerne altsaa vilde blive ombyttede. Nogle den 8de September ifølge den danske Overcommandos Befaling foretagne Recognosceringer dels fra Hovedstyrken ved Slesvig over Brekendorf mod Oxlev, Ahlefeld og Aschepel samt over Klein Bennebek mod Alt Bennebek og Børm Kog, dels fra Frederikstad mod Süder- og Norderstapel, der kunde tyde paa et muligt forestaaende Angreb, og hvoraf den sidstnævnte gav Anledning til en alvorligere, for de slesvig-holstenske Vaaben iøvrigt heldig Fægtning, synes ikke at have været uden Indflydelse paa, at det bestemte Foretagende udsattes nogle Dage og først kom til Udførelse den 12te September.

---

at have bivaanet Fægtingen ved Mysunde den 15de September ifølge derom indgiven Ansøgning sin Afsked fra Hæren; i hans Sted ansattes som Souschef den tidligere Stabschef ved Avantgarde-Brigaden, Major Stutterheim.

Inden vi gaae videre i Skildringen af disse Begivenheder, maa vi imidlertid atter vende os til den danske Overcommando.

Forhandlinger
mellem Krigs-
ministeren og
Overcomman-
doen med Hen-
syn til Opera-
tionerne.

Under 19de August havde Krigsministeren til Overcommandoen udtalt sin Beklagelse over, at Tønning ikke fra først af var bleven fast besat med en tilstrækkelig Styrke af Infanteri og Cavaleri med et Par Kanoner, hvorved den stedfundne Bortsnappelse af Naturalier fra Insurgenternes Side ikke vilde have kunnet finde Sted, og tillige ivret mod alle smaa Detacheringer og enhver Fremsendelse af svage Patrouiller, der ikke kunde føre til noget Resultat, men kun udsatte Mandskabet og gav Anledning til saadanne Tab, som det den 16de ved Hollingsted lidte. Ved samme Lejlighed kom Ministeren tilbage til at anke over Overcommandoens passive Holdning, der kun vilde lede til, at man blev angrebet, og at fremkomme med Ønsket om, at den, nu da Befæstningsarbejderne vel maatte være saavidt fremmede, at der fra den Side Intet kunde være til Hinder for en Offensive, saavel for at vedligeholde Armeens Kampdygtighed og styrke dens Disciplin som af strategiske Grunde vilde lade Armeen foretage en eller anden Bevægelse. Han henlede navnlig Opmærksomheden paa Stapelholm, hvis Besættelse syntes ham at love ikke faa Fordele uden at medføre nogen synderlig Fare, og antydede, at dette Maal vilde naaes, naar der fra Slesvig detacheredes en Brigade over Hollingsted og Wolde mod Bergenhusen samtidigt med, at en tilstrækkelig Styrke sendtes frem fra Frederikstad over Seeth og Norderstapel. Skulde man finde Betænkkelighed ved at holde Stapelholm permanent besat, maatte man dog ved at ødelægge Passene, der Øst fra førte til Landskabet, kunne forhindre Fjendens Indtrængen og ved gjentagende at sende Expeditioner derhen holde hele Stapelholm til Lydighed og Orden,

saa at ogsaa dette Landskab kom til at yde sit Bidrag til Armeens Forsyning. I flere i den nærmeste Tid paafølgende Skrivelser kom Ministeren tilbage til denne Sag, idet han i Anledning af de Efterretninger, som paa denne Tid indløb om et af Fjenden tilsigtet Angreb navnlig paa vor højre Fløj, fremhævede, at et saadant Foretagende bedst forebyggedes ved en Besættelse af Stapelholm og en Afbrydelse af de Øst fra førende Tilgange til Landskabet eller endnu sikkrere ved en Inondation af hele Marskterrænet mellem Sorgen, Ejder og Trene, en Inondation, der efter paalidelige Oplysninger, han havde erholdt, lod sig iværksætte, naar man blot i 24 Timer var Herre over Sandschleuse og Stensluse, saaledes at Vandet ikke lod sig aflede før efter nogle Maaneders Forløb. Det var iøvrigt ikke et Angreb paa vor højre Fløj, som Ministeren antog særligt var at befrygte, langt rimeligere forekom det ham, at et Angreb vilde blive rettet mod den i Kokkendorf Stillingen staaende 1ste Brigade, da Fjenden der hurtigst og mest skjult vilde kunne samle en betydelig Styrke til Angreb; ifølge hans Advarsler lod da ogsaa Overcommandoen, som vi have seet, 1ste Brigade den 27de August indtage en mere tilbagetrukken Stilling. Overcommandoens Svar paa Ministerens ovennævnte Skrivelser afgaves den 28de August og var saalydende:

»Ministeriets Skrivelse af 19de dennes har Overcommandoen havt den Ære at modtage. Uagtet den Stilling, hvori man nu i en Maaned befinder sig, den, at maatte uafbrudt til enhver Tid være beredt paa et Angreb, visseligen i sig selv indeholder tilstrækkelig Opfordring til stadig Overvejelse af den hensigtsmæssigste Maade til ved en offensiv Bevægelse muligen at komme under fordelagtigere Betingelser, har Ministeriets ovenmeldte Skrivelse desuagtet maattet foranledige

Overcommandoen til paany at tage Sagen under den omhyggeligste Overvejelse.

Efterat Saadant er skeet, har man troet at burde ile med i det Følgende at give Underretning om de Anskuelser, som hidtil have betinget Overcommandoens Fremgangsmaade.

1. Med Hensyn til Krigsføringsmaaden.

Som øverste Grundsætning har man, fuldkomment tiltrædende den af Ministeriet ofte udtalte Mening, opstillet og stadigt befulgt den Grundsætning at holde Styrken saavidt muligt concentreret.

Ingen ønskede mere end Overcommandoen at kunne have gennemført Principet i sin Absolutthed ogsaa efter Besættelsen af Slesvig. Men det er Ministeriet bekendt, at den Forudsætning, hvorpaa denne Gjennemførelse skulde hvile, ikke fandtes realisabel, da man af Ekernførde ikke kunde gjøre noget Depotsted. Men, naar Operationslinien ikke kunde opgives, maatte den sikkres, og dette skete ved Fortificationens Hjælp.

Da det senere, saaledes som nedenfor vil blive vist, ansaaes nødvendigt at udbrede sig ikke blot i østlig, men ogsaa i vestlig Retning og i betydelig Udstrækning, holdt man desuagtet og holder endnu fast ved dette Princip saavidt muligt. Dette har Ministeriet formentligt ogsaa erkjendt for Cavalariets og Artilleriets Vedkommende. Men ligeledes for Infanteriet, der overalt er tildelt den forholdsvise og paa hvert Sted nødvendige Bistand af de andre Vaaben, tør man haabe at have anvendt hin Grundsætning. Skjøndt saaledes Linien Ekernførde-Tønning er meget udstrakt, har man fra Hovedstillingen Slesvig i Flankestillingerne Kokkendorf (Kosel) og Lehmsiek de sluttede Corpser, som man antager paa hensigtsmæssigste Maade dække, beskytte

og beherske denne Linie. Ikke ønskede man end yderligere at detachere mere end det højst Fornødne til Ekernførde og Frederikstad; men herved opstod, som Ministeriet bemærker, den Ulempe, at Tønning ikke erholdt fast Besætning. Man antog imidlertid, at man, saaledes som ogsaa Ministeriet nu udtaler det for Stapelholms Vedkommende, ved gjentagne Expeditioner til Ejdersted vilde kunne holde dette Landskab til Lydighed og Orden. Men det viste sig snart, at Forbindelsen med Ditmarsken var for let til, at en stadig Besætning kunde undværes, og man maatte saaledes, skjøndt ugjerne, svække Hovedstyrken ved en Detachering til dette Punkt. Men Bortsnappelsen af Naturalierne var netop en Følge af, at man ikke ønskede at foretage yderligere Detachering. Som paa dette Punkt, saaledes er forholdt paa alle andre. Men de yderste Berøringspunkter med Fjenden, de langt udgaaende Patrouiller, gjøres i flere Henseender hensigtsmæssigst af en meget ringe Styrke. De skaffe ligesaa megen Oplysning som en større Styrke, de kunne hurtigere og lettere undgaae Fare, og de vække mindre Opmærksomhed. At de da til enkelte Tider kunne opsnappe, har Overcommandoen maatte finde naturligt paa samme Tid, som man ikke har sporet Mangel paa Iver ved Forposttjenestens Bestridelse; thi den Omstændighed, at Folkestemningen i Landsbyerne imellem Slesvig og Rendsborg er for Insurgenterne, blandt hvilke Beboernes Mænd og Sønner tjene, forklarer noksom, hvorledes end ikke den største Opmærksomhed kan sikke imod Opsnappelse i alle Tilfælde. De forskjelligste Maader bringes i Anvendelse for at lokke vore Patrouiller i Fælden, de forskjelligste Signaler for at advare Insurgenterne mod os, men Vanskeligheden i at overbevise de Vedkommende har i det Mindste hidtil for-

hindret, at de have kunnet behandles efter den dertil givne Bemyndigelse.

2. Med Hensyn til Krigsoperationernes Beskaffenhed.

Om disse kan man tildels henholde sig til sin under 7de d.M. afgivne Forestilling, men skal tillade sig endvidere at tilføje Følgende:

Efterat det var givet, at man hverken kunde indskride paa holstensk Grund eller begynde en Belejring af Rendsborg, vilde man ved en fra Slesvig foretagen yderligere Fremgang med concentreret Styrke i sydøstlig Retning dels have prisgivet Landet og navnlig Vesterlandet for fjendlig Besættelse og Indflydelse, dels vilde man derved have opgivet sin Operationslinie, hvad der vilde have havt de farligste Følger, dels vilde man i sin Position, hvor den end valgtes, være saa udsat, at den derved nødvendige Forposttjeneste ikke i længere Tid vilde have kunnet paalægges hverken Folk eller Heste uden stor Skade for Sundhedstilstanden; dels endelig vilde et altid muligt Uheld ved at afskære os fra vor Forbindelse kunne have draget saa betænkelige Følger efter sig, at det moralske Moment, som ene ved en saadan fremgaaende Operation begunstiges, umuligt i sine Virkninger vilde komme i Forhold til Opoffrelsen. Hertil kom endnu, at i strategisk Henseende maatte det næste Skridt efter Slesvigs Besættelse være Rendsborgs Belejring. I modsat Fald vilde endog kun et eventuelt gunstigt Udfald kunne retfærdiggjøre en videre Fremgang.

Alle disse Betragtninger førte til, at man søgte at forstærke den indtagne Stilling for at kunne undvære active Kræfter til Anvendelse for at sikre sig dels Forbindelsen med Marinen ved Ekernfærde og derved Herredømmet over Svansen og Angel, dels Erhvervelsen og Befæstelsen af den lovlige Orden i hele

Vesterlandet, Tønder, Bredsted og Husum Amter samt Ejdersted. Dette Maal er successive naaet, og Besiddelsestagselsen udstrækkes efterhaanden til Øerne i Vesterhavet. Men for at naae dette Maal var det nødvendigt at foretage en større Detachering og holde en udstrakt Linie besat. Begge Betingelser nødvendiggjorde et Brud paa Concentreringsprincipet; men, som alt ovenfor forklaret, søgtes de dermed følgende Ulemper saavidt muligt hævede ved at gruppere de detacherede Hovedstyrker paa passende Steder. De overvejende Fordele baade i politisk og materiel Henseende, som Besiddelsen af Vesteregnet til Ejderen medfører, turde formentligt retfærdiggjøre de paa pegede Ulemper, uagtet Armeen for sit Vedkommende naturligvis helst maatte ønske at holde sig samlet og operere i fremskridende Retning.

Hvad nu i Særdeleshed angaaer det vestre Corps, da er dets Stilling betegnet ved Treneflodens Løb, thi det er den forholdsvis større Sikkerhed, som berettiger til en saa vidtløftig Detachering. Det er af Ministeriet udtalt, at Besættelsen af Stapelholm synes at love ikke faa Fordele uden at medføre synderlig Fare, og Overcommandoen deler denne Anskuelse, forsaavidt ikke en fast Occupation dermed tilsigtes. Som Ministeriet be- kjendt, har man endog under en befrygtet Eventualitet befalet en Fremrykning i det Stapelholmske, og man omtvivler ikke til enhver Tid at kunne besætte det; men en stadig Occupation af dette Landskab, saa ønskelig den i politisk Henseende kunde være, vilde ikke lidet bidrage til at forringe det ommeldte Corps's Sikkerhed, maaskee ogsaa uforholdsmæssigt udstrække dets Virksomhed og derved forringe dennes Intensitet, og efter den Erfaring, man, som ovenfor forklaret, har havt med Hensyn til Landskabet Ejdersted, antager man ikke at kunne holde Stapelholm til Lydighed og Orden

alene ved Expeditioner derhen. Dertil er Forbindelsen især med Holsten for let, og Forholdene Insurgenterne for gunstige, idet disse for at være i Sikkerhed blot behøve at sætte Foden paa den anden Side af Ejderen. Betragter man denne Flods bugtede Løb paa Strækningen fra Frederikstad til Hohn Færge, da vil man see, hvor let en Overgang i en mørk Nat vil kunne effectueres, og hvor vanskeligt det vil blive for vort Corps i Stapelholm at sikkre sig, saalænge Insurgenterne ere i fuldkommen Sikkerhed paa den anden Ejder Bred, udover hvilken det endog er os forment at avancere Smaaposter eller Patrouiller til Oplysning om Fjendens Stilling eller Foretagender dersteds. At Landskabet Stapelholm imidlertid alt har været gennemstrejft af fremskudte Afdelinger fra vor Side, vil Ministeriet have erfaret af de daglige Rapporter, og større Expeditioner ville muligen, naar gunstigere Vejrlig for Operationer i et Marskterrain indtræder, med Nytte kunne foretages.

Idet Overcommandoen herved i det Væsenlige har udtalt sine Anskuelse af Forholdene og de Betragtninger, som have ligget til Grund for dens Handlemaade, skal den aldeles ikke dvæle ved de ganske særegne Omstændigheder, under hvilke Armeens Virksomhed ved politiske Hensyn er begrændset paa samme Tid, som Modstanderen benytter alle Midler i alle Retninger til sine Hensigts Fremme.

Men Overcommandoen tør haabe, at den Divergents, der muligvis bestaaer imellem Ministeriets og dens Betragtningmaade, sikkert ene fremgaaer derved, at Ministeriet fra sit Standpunkt naturligen maa skjænke de politiske Hensyn en Indflydelse, som hos Overcommandoen maa vige for de militaire Hensyn, saalænge indtil Ministeriets Befaling ophæver denne

ifølge Sagens Natur Overcommandoen paahvilende Forpligtelse.“

Krogh,
Generallieutenant.

Endnu en Gang kom Ministeren imidlertid tilbage til Spørgsmaalet om Landskabet Stapelholms Besættelse af vore Tropper, idet han af den af Fjenden den 5te September der udførte Recognoscering tog Anledning til at paavise, hvilken Fordel Besiddelsen af Stapelholm frembød for Fjenden, da han i saa Fald altid vilde have det i sin Magt samtidigt at kunne foruroilige Corpset ved Frederikstad og den saa vigtige Stilling ved Hollingsted. Talen var just ikke om en fast Besættelse af Stapelholm, men hvad han navnlig troede at burde tilraade, var en Tilintetgjørelse af de Øst fra førende Tilgange til Landskabet; Adgangen til dette vilde efter Ministerens Formening derved være spærret for Fjenden, da han neppe over Ejderen vilde kunne kaste nogen Styrke ind i Stapelholm, eftersom der dertil vilde udfordres et Antal Fartejer, han ikke kunde antages at være i Besiddelse af, og Landskabet vilde saaledes uden Vanskelighed kunne holdes til Orden og Lydighed ved vore derhen jevnligt sendte Commandoer. Det var dog ikke udelukkende militaire Hensyn, der bevægede Ministeren til saa vedholdende at drive paa Stapelholms Besættelse. Allerede den 3die September havde han nemlig meddelt Overcommandoen, at skjøndt endnu Intet tydede paa en snarlig Afbrydelse af Krigen, saa var det dog muligt, at Stormagterne paany kunde søge at fremkalde en Vaabenhvile, og at en saadan, fastholdende status quo Principet, kunde bestemme de af begge Armeer occuperede Linier som Grændser for Armeerne. Under en saadan Eventualitet vilde det være af megen Vigtighed for Insur-

genterne at have en saa stor Del af Slesvig som muligt under deres Herredømme, hvilket ogsaa i politisk Henseende neppe vilde være uden Vægt, og der vilde paa Grund deraf ikke mindre end af strategiske Hensyn være megen Anledning til, saavidt og saasnart Omstændighederne tillode det, alvorligt at tilbagevise de af Fjenden med stedse større Dristighed foretagne Recognosceringer, ved hvilke han søgte at udvide sit Magtomraade.

Foranstaltninger imod et eventuelt, fjendligt Angreb paa Centrum.

De fra forskjellige Sider indløbne Efterretninger om et forestaaende Angreb havde i Begyndelsen af September bevæget Overcommandoen til at søge concentreret i Hovedpositionen ved Slesvig en saa stor Styrke som muligt og fra de detacherede Brigader at inddrage de Afdelinger, som skjønnedes at kunne undværes til de specielle Øjemed, som man havde villet opnaae ved Brigadernes Detachering. Ifølge Ordre af 5te September vare saaledes, som vi havde seet, 1ste Reserve-Bataillon og 1ste Escadron af 5te Dragon-Regiment inddragne fra 1ste Brigade, og de 3 Compagnier af 1ste Reserve-Jægercorps havde atter sluttet sig til 6te Brigade efter at være blevne afløste ved Hollingsted af 2 Compagnier af Oberst Schepelerns Corps; ikke længe efter blev ligeledes det til Tønder detacherede Compagni af nævnte Jægercorps kaldt tilbage. Det var blevet paalagt Afdelingerne for i Tilfælde af Angreb hurtigt at kunne være rede noje at paasee, at kun en forholdsvis ringe Del af Mandskabet og kun 1 Officer ad Gangen pr. Underafdeling vare fraværende, og at Mandskabet beholdt Klæderne paa om Natten, ligesom det var blevet anbefalet Reservecavaleriet at holde en Del af Hestene sadlede om Natten. Den 6te September om Aftenen indløb der til Overcommandoen et Telegram, afsendt af Krigsministeren den 5te i Henhold til en gennem Udenrigsministeriet

modtagen Efterretning, hvilket var saalydende: »Et Angreb siges at være nærforestaaende.» I den Anledning blev det paalagt Afdelingerne at skjærpe Aarvaagenheden paa alle Punkter, ligesom det blev befalet Divisionerne indtil videre at lade Tropperne træde under Gevær hver Morgen Kl. 5 og at forblive paa Alarmladserne til Kl. 8 Formiddag, men at Arbejdscommandoerne dog skulde afgives som sædvanligt; indenfor samme Tid skulde Reservecavaleriets og Reserveartilleriets Afdelinger have opsadlet og opselet og være færdige til at rykke ud fra deres Bivouaks eller Cantonnements. Endnu samme Aften tillagdes der gennem 2den Division 1ste Brigade den allerede omtalte Ordre til i Tilfælde af et Hovedangreb paa Stillingen ved Slesvig, hvorom Underretning vilde blive givet ved Antændelsen af det bestemte Bavnesignal (2 Blus), strax og med størst mulige Hurtighed at dirigere 2 Batailloner og Batteriet Dinesen til Slesvig og derimod med 1 Bataillon og 4 Kanoner at forsvare Overgangen ved Mysunde. Til samme Tid afsendtes den ligeledes tidligere berørte Ordre til Oberst Schepelerns Corps om, naar det bestemte Signal af 2 Blus gaves ved Bavnerne, med Reserven ved Lehmsiek at dirigere sin Marche til Treja for derfra med Energi og Hurtighed at operere i Fjendens Flanke, alt efter Forholdenes Beskaffenhed; Besætningen ved Hollingsted skulde samtidigt trække sig over paa den vestlige Side af Trenen og paa en passende Styrke nær, der skulde gøre Broen impassabel og forhindre Fjendens Forsøg paa at istandsætte den, forene sig med Corpset; Besætningen i Garding vilde i det paagjældende Tilfælde være at inddrage og dirigere til Egnen om Oldenswort, hvorimod Besætningerne i Frederikstad og Tønning skulde forblive paa disse Punkter, indtil Efterretning om Kampens Udfald modtoges; saafremt Armeen skulde blive

nødsaget til at gaae tilbage, da skulde alle de i det Ejderstedske værende Tropper concentreres ved Husum og derfra søge Forening med Armeen. Denne Ordre suppleredes paa given Anledning den 8de September med den Bestemmelse, at Besætningen i Husum i Betragtning af, at dens Styrke ikke var samlet og derfor først efter længere Tids Forløb kunde komme til Medvirkning, skulde forblive tilbage og forene sig med Tropperne fra det Ejderstedske, og at den Styrke, der skulde blive tilbage ved Hollingsted, skulde bestaae af 1 Compagni med 2 Kanoner. Senere hen blev det i Henhold til en Indstilling fra Corpset af 19de September endvidere bestemt, at der i det anførte Tilfælde yderligere skulde efterlades $1\frac{1}{2}$ —2 Compagnier til Bevogtning af Trenen mellem Frederikstad og Hollingsted, da man ellers kunde befrygte, at Fjenden blev underrettet om Stillingens foreløbige Rømning og deraf tog Lejlighed til at overføre Strejfscommandoer til den højre Trene Bred, hvorved Forbindelsen med Frederikstad vilde blive afskaaret, og den tilbageblevne Besætning ved Hollingsted truet i Flanke og Ryg.

Den 7de September, da Alt forblev roligt, besluttede Overcommandoen den følgende Dag at lade foretage en større Recognoscering, en Beslutning, paa hvilken Krigsministerens tidligere anførte Opfordringer ikke synes at have været uden Indflydelse. De i den Anledning henholdsvis til 2den og 1ste Division og Oberst Schepelerns Corps udstedte Ordre, vare saalydende:

Overcommandoens Ordre til Recognosceringen den 8de September.

»Den 2den Armeedivision vil imorgen den 8de September lade en Styrke af 3 Batailloner, 1 Escadron og 1 6 Pds. Batteri rykke frem til Egnen af Breken-dorf for herfra at foretage en Recognoscering mod

Fjendens Forposter. Byerne Oxlev, Aschepel og Ahlefeldt ville være at besætte under Recognosceringen.

Ved Styrkens Tilbagegang til Stillingen vil en Afdeling være at dirigere over Geltorf for at undersøge de over denne Landsby førende Vejes Beskaffenhed i militair Henseende.

Det Batteri og den Escadron, som skulle deltage i Recognosceringen, ville respective Reserveartilleriet og Reservecavaleriet afgive paa Divisionens nærmere Requisition.

Tiden for Recognosceringscommandoets Udrykning fra Stillingen ved Slesvig vil være at ansætte til Daggy.

Samtidigt med denne Recognoscering vil den 1ste Armeedivision foretage en Recognoscering med 2 Batailloner, 1 Escadron og 4 Kanoner over Klein Bennebek mod Stapelholm.»

Efter Befaling
Flensborg.

»Den 1ste Armeedivision vil imorgen den 8de September lade 2 Batailloner, 1 Escadron og 4 Kanoner rykke frem til Klein Bennebek og herfra foretage Recognosceringer respective til Alt Bennebek og mod Fünfmühlen og til Børm og Børm Kog for at indhente Efterretninger om Fjendens Stilling og specielt at skaffe Kundskab om de Vejes Beskaffenhed, som føre østerfra til Stapelholm. — Afdelingerne ville have at rykke frem fra Stillingen ved Slesvig ved Daggy.

Besætningen i Frederikstad er beordret at rykke med en Styrke frem til Norder- og Süderstapel for at bortlede Fjendens Opmærksomhed.

Samtidigt med Recognosceringen i denne Retning vil den 2den Armeedivision med 3 Batailloner, 1 Esca-

dron og 1 Batteri lade foretage en Recognoscering til Brekendorf og Aschepel.

Den Escadron, som skal følge den 1ste Divisions Recognosceringscommando, er Reservecavaleriet beordret at afgive paa Divisionens nærmere Requisition.»

Efter Befaling
Flensborg.

»Imorgen den 8de September Kl. 5 Morgen vil den 1ste Armeedivision lade 2 Batailloner med 4 Kanoner og 1 Escadron rykke frem til Klein Bennebek for at foretage en Recognoscering mod Alt Bennebek og Fünfmühlen samt mod Børm og Børm Kog.

I denne Anledning skulde man have Corpset anmodet om paa samme Tid at sende en Styrke frem fra Frederikstad mod Norder- og Süderstapel for at occupere Besætningen i Stapelholm og at indhente Efterretning om dens Styrke m. m.»

Efter Befaling
Flensborg.

2den Divisions
Recognoscering

Den 2den Divisions Recognoscering lededes af Oberst Baggesen og udførtes af 1 3de Linie-Bataillon, 2den Reserve-Bataillon og 3die Reserve-Jægercorps samt 8de Batteri (Mossin) og 4de Escadron af 5te Dragon-Regiment. Fordækningen, der dannedes af 1ste og 4de Compagni af 2den Reserve-Bataillon, 2 Kanoner og 1 Deling Dragoner, Alt under Commando af Major Dodt, naaede Over Selk Kl. 5 $\frac{1}{2}$ Morgen, men der maatte Fremrykningen nogen Tid standses paa Grund af, at Vejen var afspærret. S. for Over Selk detacheredes under Capitain du Plats Commando 1ste og 2det Compagni af 3die Reserve-Jægercorps med $\frac{1}{2}$ Deling Dragoner dels over Geltorf, dels Syd om denne By og over Grevensberg til Aschepel med det dobbelte Hverv at afsøge dette

Punkt og recognoscere Terrainet mellem Grevensberg og Brekendorf Vejen nærmest med Hensyn til dets Passabilitet. Først Kl. henad $8\frac{1}{2}$ kunde Fordækningen rykke ind i Brekendorf, der holdtes besat af en svag, fjendlig Styrke, som dog strax trak sig tilbage. Fordækningen tog nu Stilling paa Højderne S. for Brekendorf ved Vejen til Stentenmühle, og samtidigt afsendtes Major Gosch med 3die og 4de Compagni af 3die Reserve-Jægercorps og $\frac{1}{4}$ Deling Dragoner mod Ahlefeld, og Capitain H. Olufsen med 2det og 3die Compagni af 2den Reserve-Bataillon og $\frac{1}{4}$ Deling Dragoner til Ramstorf og Oxlev samt Passet ved Nordby; 3 Compagnier af 13de Linie-Bataillon tilligemed $\frac{1}{2}$ Escadron og 2 Kanoner toge en skjult Opstilling N. for Vejen mellem Gross og Klein Brekendorf, medens det andet Halvbatteri under Bedækning af 1 Compagni af 13de Linie-Bataillon placeredes paa en Højde c. 1500 Alen N. for Byen. Der var givet Commandeurerne for Recognosceringscommandoerne til Aschepel, Ahlefeld og Oxlev den almindelige Ordre, at de efter Ankomsten til de opgivne Steder skulde forblive der omtrent 1 Time og lade den foranliggende Egn afsøge ved Patrouiller, men derpaa trække sig tilbage ad de opgivne Veje, hvis da ikke Fjenden tvang til en Forandring heri, i hvilket Tilfælde det var dem betydet, at de ikke maatte indlade sig i nogen alvorligere Kamp mod en overlegen Styrke. Major Gosch saa sig snart hindret i sin Fremrykning ved et Par N. for Friedrichshof fremsendte Compagnier af den slesvig-holstenske 12te Bataillon og 3die Jægercorps, der truede hans højre Flanke, og paa hans Melding herom lod Oberst Baggesen derfor 4de Compagni af 2den Reserve-Bataillon rykke frem i østlig Retning til Dækning af hans Flanke og fremsendte ligeledes en mindre Cavaleristyrke henimod Ahlefeld; samtidigt blev Fordækning-

gens 2 Kanoner trukne tilbage til den ovenfor nævnte, skjulte Opstilling ved Brekendorf. Ved den trufne Foranstaltning blev det muligt for Major Gosch at lade en mindre Del af sin Styrke Nord fra trænge ind i Ahlefeld, hvorved bragtes i Erfaring, at der Ø. for Byen stod en fjendlig Feltvagt, og at Friedrichshof holdtes besat af en større Styrke, formentligt 1 Bataillon, men paa en fuldstændig Besættelse af Byen og en videre Udstrækning af Recognosceringen troede Majoren under de givne Forhold ikke at kunne indlade sig, saameget mere som der var begyndt en heftig Skydning i Retning af Aschepel. Paa Meldingen herom, og da det samtidigt Kl. omtrent 11 meldtes fra Fordæknin-gen, at en betydelig Styrke, sammensat af alle Vaaben, rykkede frem ad Vejen fra Stentennühle, gav Oberst Baggesen Ordre til, at Major Gosch skulde trække sig tilbage, og at Major Dodt, indtil dette var skeet, skulde holde sig med sine 2 Compagnier S. for Brekendorf, ligesom han ogsaa beordrede det til Oxlev fremsendte Commando, der ikke var stødt paa noget Fjendligt, til at gaae tilbage. Den fjendlige Styrke, der rykkede frem fra Stentennühle og bestod af 2 Compagnier af 2den Bataillon, 1 Compagni af 2det og 1 Compagni af 3die Jægercorps samt 1 Escadron og 2 3 Pds. Kanoner, Alt under Befaling af Major Aldosser, naaede frem paa virksom Geværskuds Distance, netop som Major Dodt efter de udsendte Commandoers Tilbagekomst var ved at tiltræde Retraiten til Brekendorf, hvilken nu gik for sig under vedvarende Tirallering og under Beskydning fra de 2 fjendlige Kanoner; nogle vel rettede Skud fra det ved Brekendorf staaende Halvbatteri bragte dog snart disse sidste til Tavshed. Da Oberst Baggesen ansaa sit Hverv for endt, og Fjenden vedblev at rykke frem med sit Infanteri samtidigt med, at flere Trops med fremsendte Kjæder ryk-

kede ned ad Højderne i vore Troppers venstre Flanke, gav Obersten Kl. omtrent 1 Ordre til Tilbagemarche, idet han lod de 4 Kanoner successive gaae tilbage bag det N. for Brekendorf placerede Halvbatteri og befalede 13de Linie-Bataillon med 2 Kanoner og 1 Deling Dragoner at danne Arrieregarden. Under en jevn Tirraillering, dog paa temmelig store Afstande, fortsattes Tilbagemarchen, idet Fjenden, hver Gang vore Tropper gjorde Holdt, holdt sig tilbage, men trængte efter, saasnart Tilbagemarchen atter begyndte. I Nærheden af Hahnenkrug toges Kl. omtrent $2\frac{1}{4}$ den sidste Stilling, idet 1 Compagni af 3die Reserve-Jægercorps samtidigt detacheredes til Lottorf, men da Fjenden snart efter ophørte med Beskydningen, der tilsidst havde fundet Sted paa meget stor Afstand, og $\frac{1}{2}$ Time senere begyndte at trække sig tilbage mod Brekendorf, fortsattes atter Tilbagemarchen til Slesvig. — De 2 mod Aschepel detacherede Compagnier vare naaede denne By Kl. omtrent $9\frac{1}{2}$ uden at støde paa Fjenden og havde fremsendt Patrouiller dels over Papirmøllen mod Hütten, dels mod Syd, men paa Grund af den tætte Skov og Fjendens Nærhed, idet han ifølge Beboernes Udsagn først $\frac{1}{2}$ Time forinden havde forladt Byen, turde disse Patrouiller ikke vove sig ret langt frem. Efter 1 Times Ophold var man netop ved at tiltræde Tilbagemarchen til Geltorf, da Fjenden pludseligt trængte frem saavel i selve Byen som fra Skovene S. og N. for samme. 2det Compagni og en Division af 1ste gjorde Front mod Fjenden, medens sidstnævnte Compagnis anden Division efter Capitain du Plats Befaling gik tilbage og tog Stilling paa de nærmest bagved liggende Højder, hvorefter Capitainen lod sine i Fægtning værende Tropper gaae tilbage paa denne Stilling og 2det Compagni gaae igjennem og formere sig bagved i Colonne. Fjenden, der var 200—300

Mand stærk og henhørte til den slesvig-holstenske 1ste Bataillon, angreb ikke denne Stilling, men nøjedes med at afskyde sine Geværer mod den paa meget stor Afstand. Tilbage-marchen fortsattes derpaa til Geltorf og derfra efter modtagen Ordre til Slesvig.

Tabet i den stedfundne Fægtning var paa Fjendens Side 3 saarede Underofficerer og Menige, af hvilke sidste 1 kort efter afgik ved Døden. Paa vor Side havde 13de Linie-Bataillon 1 Menig saaret, 2den Reserve-Bataillon og 3die Reserve-Jægercorps hver 1 Menig fangen; desuden blev 1 Menig af 3die Jægercorps, der var bleven udsendt med en Patrouille fra Flekkeby over Wolfskrug for at sætte sig i Forbindelse med Recognosceringscommandoet, tagen tilfange. Som Udbytte af Recognosceringen fremhævede Oberst Baggesen, at det maatte antages at være bragt i Erfaring, at Fjenden i det couperede Terrain i en Linie fra Damdorf over Bistensee og Friedrichshof til Stentenmühle havde omtrent 3 Batailloner udstillede paa Forpost med ikkun lidet Cavaleri og Artilleri; Terrainet mellem Grevensberg og Brekendorf Vejen var for Tiden fundet passabelt for alle Vaabenarter. — Ved vor 1ste Brigade var paa denne Dag Alt forblevet roligt, uden at der vexledes noget Skud ved Forposterne; dog holdt Fjenden fra Middag til hen paa Eftermiddagen Hoffnungsthal og Marienthal besatte, ligesom der ogsaa viste sig fjendlige Afdelinger paa Chausseen ved Schnellmarker Holz, hvilke bleve beskydte af vore Kannonbaade.

1ste Divisions
Recognoscering

Udførelsen af den 1ste Division paalagte Recognoscering var bleven overdraget til Oberstlieutenant la Cour, der den 8de Kl. 4^{1/2} om Morgenen overtog Commandoen over nedenstaaende, ved Dannevirke Kro mødte Tropper:

6te Reserve-Bataillon under Major Jacobsen,

1ste, 2det og 4de Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps under Major Bonnez,

1ste Compagni af 1ste Forstærknings-Bataillon under Capitain Fries,

4de Escadron af 6te Dragon-Regiment under Ritmester Pingel,

4 Kanoner af 2det Batteri (Schultz) under Capitain Schøning samt

1 Section Ingenieurer.

Souschefen ved Divisionen, Capitain Beck, Ordonnantsofficeren, Lieutenant Hoffmann og den Divisionen attachederede Oberstlieutenant Haxthausen vare blevne stillede til Raadighed for Oberstlieutenanten.

Forinden Afmarchen, der fandt Sted Kl. 5^{1/4}, bleve Afdelingernes Officerer gjorde bekendte med Øjemedet for Expeditionen og den af Oberstlieutenanten trufne Disposition. Efter denne skulde 2det Compagni af 1ste Reserve-Jægercorps under Capitain J. Hein med en halv Snes Dragoner og nogle faa Ingenieurer afgaae over Klein og Gross Reide mod Børm og Børm Kog dels for at sikre Hovedstyrkens højre Flanke, dels for at undersøge de Vejes Beskaffenhed, der fra Børm og nærmeste Omegn førte til Børm Kog og henimod Wolde, til hvilket sidste Hvervs Udførelse Lieutenant Hoffmann blev stillet til Capitainens Raadighed. Med de 2 andre Compagnier af Jægercorpset, ¹/₂ Escadron og 2 Kanoner blev det befalet Major Bonnez at afgaae til Krop og Kropperbusch, der skulde besættes for at sikre Commandoets venstre Flanke og i Tilfælde af et Angreb af en overlegen Fjende søges holdte saalænge, at Hovedstyrken ikke afskares fra sin Retraite, der skulde rettes over Klein Reide, hvor Broen ved Ingenieurcapitain Jørgensens Foranstaltning midlertidigt var bleven retableret. Med Hovedstyrken vilde Oberstlieutenanten ad Krop Vejen og Wisch Kro marchere

til Klein Bennebek, hvor da den videre Recognoscering til Alt Bennebek og mod Fünfmühlen vilde blive nærmere befalet; ved Wisch Kro skulde dog Compagniet af 1ste Forstærknings-Bataillon tage Stilling for at holde Forbindelsen mellem Styrken i Krop og Klein Bennebek. Ved Hovedstyrkens Ankomst i Højde med Mielberg foranledigedes en Standsning i dens videre Fremrykning ved Efterretningen om, at Fjenden havde kastet vor sædvanlige Morgenpatrouille tilbage fra Krop og Kropperbusch og nu holdt disse Steder besatte med 1 Compagni og 1 Escadron. Ved vore Jægeres Frem-marche, og da $\frac{1}{2}$ Escadron af 2den Divisions Forpost-cavaleri truede med at omgaae Byen, trak den fjendlige Styrke, der var betydeligt mindre end angivet, sig imidlertid tilbage, saa at Major Bonnez Kl. omtrent 7 uden Modstand indtog sin Stilling med 4de Compagni og 1 Deling Dragoner under Capitain Arntz ved Kropperbusch og med den øvrige Styrke ved Krop. Efter Hovedstyrkens Ankomst til Klein Bennebek, der fandtes ubesat af Fjenden, afsendtes Kl. $9\frac{1}{2}$ 2det og 3die Compagni af 6te Reserve-Bataillon, en halv Snes Dragoner og nogle Ingenieurér, Alt under Commando af Divisionens Souschef, Capitain Beck, ad korteste Vej til Alt Bennebek. Det paalagdes Capitainen at sikre sig i østlig og sydlig Retning ved Replier og Poster, at lade en Hovedrepli blive tilbage i Alt Bennebek og med omtrent 1 Compagni at rykke frem ad Vejen til Reppel henimod Fünfmühlen for at indhente de befalede Oplysninger om Fjenden og den nævnte Vejs Beskaffenhed. Saavel Capitain Beck som Capitain Hein blev det paalagt under Recognosceringen ikke at indlade sig i Fægtning med overlegne, fjendlige Kræfter, hvorimod mindre, fjendlige Afdelinger rask skulde angribes og kastes, naar saadant var fornødent for at naae de tilsigtede Gjemed; saafremt en overlegen,

fjendlig Styrke maatte vanskeliggjøre Retraiten for dem over Klein Reide, skulde de søge denne over Holingsted.

Efter at have efterladt en mindre Styrke af 2det Compagni, der fordeltes paa de Øst fra førende Veje til Sikkring mod en fjendlig Fremrykning fra denne Kant, naaede Capitain Beck Kl. omtrent 11 Alt Bennebek, hvor Resten af det nævnte Compagni med et Par Dragoner placeredes med Ordre til at udstille Sikkringsdele og til i fornødent Fald at trække sig tilbage paa Klein Bennebek. Med den øvrige Del af Styrken afmarcherede Capitain Beck ad Vejen til Reppel og Fünfmühlen. Noget V. for Alt Bennebek fandtes en fjendlig Styrke af c. 20 Mand, der efter et kort Engagement hurtigt trak sig tilbage ad Vejen, der fører over Dæmningen til Meggerdorf. Broen, der fører over Vandløbet foran denne Dæmning, var afbrudt, men Dæksplankerne og Bræderne vare tilstede, og efterat disse vare samlede, og Broen istandsat af Ingenieurerne, fortsattes Marchen mod Reppel, idet dog 1 Peloton med et Par Dragoner efterlodes ved Vejen, der fører til Meggerdorf, for at sikkre sig imod hvad der herfra kunde nærme sig. Ved Ankomsten i Nærheden af Reppel udspandt der sig et lille Engagement med 14 à 16 Jægere, der havde besat dette Punkt, men som hurtigt bleve kastede tilbage og retirerede paa Fünfmühlen. Broen tæt Ø. for Reppel var afbrudt, men blev snart istandsat ved Benyttelse af det ligeledes her tilstedeværende Materiale, og Marchen fortsattes indtil c. 2000 Alen fra Fünfmühlen, hvor man bemærkede, at Fjenden modtog Forstærkning fra Bergenhusen, der ansloges til en Styrke af omtrent 1 Compagni*). Da

*) Den til Bergenhusen henlagte, fjendlige Styrke bestod, som vi have seet, af Halvdelen af 1ste Jægercorps's 3die Compagni.

Capitain Beck maatte erkjende, at et Angreb over et aabent Terrain paa en muligt overlegen, i hvert Fald lige stærk Fjende, som navnlig havde besat den der liggende, store Dampmølle, umuligt kunde føre til noget heldigt Resultat, besluttede han at tiltræde Tilbagemarchen og iværksætte den ad Vejen, der fra Reppel fører directe paa Klein Bennebek. Det ved Meggerdorf Vejen staaende Peloton beordredes derfor til at slutte sig til Styrken i Alt Bennebek for i Forening med denne at retournere til Klein Bennebek, medens Capitainen, efterat den ved Reppel paa den nævnte Vej værende Bro var bleven istandsat og efter Benyttelsen atter afbrudt, med sin Styrke, uden at Fjenden fulgte efter, afmarcherede til Klein Bennebek, som han naaede Kl. 2 $\frac{1}{2}$ Eftermiddag. Kl. 3 $\frac{1}{4}$ tiltraadte den der da samlede Hovedstyrke Tilbagemarchen over Klein Reide, til hvilken Tid de til Egnen om Krop detacherede Styrker ligeledes satte sig i Marche til Lille Dannevirke, hvor det hele, Oberstlieutenant la Cour underlagte Commando indtraf Kl. omtrent 6 Aften uden at have lidt nogetsomhelst Tab. — Styrken under Capitain Hein var, efterat der ved Vejen fra Neu Børm til Dørpsted var blevet efterladt en mindre Postering til Observation af Terrainet mod Wolde og ved Vejen til Børm Kog 1 Peloton som Støtte for den der befalede, Lieutenant Hoffmann overdragne Recognoscering, Kl. 9 ankommen til Børm, hvorfra der ved Patrouiller holdtes Forbindelse med Klein Bennebek, ligesom der ogsaa afsendtes en Cavaleripatrouille mod Reppel. Kl. 11 var Recognosceringen af Børm Kog, der fandtes ubesat, endt, hvorefter Capitainen erholdt Ordre til at forblive i sin Stilling, indtil den Capitain Beck underlagte Styrke var stødt til Hovedstyrken, men da at tiltræde Tilbagemarchen til Klein Reide og der at oppebie Hovedstyrkens Ankomst. — Vejene gennem og rundt

om Børm Kog som ogsaa Vejene fra Klein og Alt Bennebeck til Reppel og Fünfmühlen fandtes alle i god Stand og passable for alle Vaabenarter; dog skulde de efter Beboernes Udsagn om For- og Efteraaret, de sidstnævnte Veje endog efter faa Dages Regn, være næsten ufremkommelige. Jordbunden i Børm Kog fandtes for Størstedelen at være meer eller mindre fast Eng, i den tørre Aarstid passabel for Infanteri, hvorimod Terrainet nærmest Vejen over Reppel til Fünfmühlen paa den største Strækning maatte betragtes som ufremkommeligt. Med Hensyn til Fjenden erfarede man gjennem Beboerne, at Wolde og Bergenhusen holdtes stadigt besatte af Jægere, hvis Styrke dog ikke kunde opgives, Meggerdorf derimod ikke, og at der dagligt sendtes Patrouiller frem gjennem Børm Kog mod Neu Børm og Dørpsted, og at Klein og Alt Bennebek, hvad iøvrigt vort Forpostcavaleri forlængst havde bragt i Erfaring, ligeledes saa godt som dagligt afpatrouilleredes af Fjenden.

Den mod Norder- og Süderstapel befalede Recognoscering gav i Modsætning til de ovenfor omtalte Anledning til en alvorlig Fægtning. Overcommandoens Ordre til Oberst Schepelerns Corps var af dette bleven communiceret Oberstlieutenant Helgesen alene med den Tilføjelse, at det overlodes Oberstlieutenanten selv at bestemme, hvilken Styrke han kunde anvende i det angivne Øjemed. Dertil at anvende nogen Del af den ved Schwabsted staaende Styrke troede Corpset nemlig efter den den samme Dag modtagne Befaling om i Tilfælde af et Hovedangreb paa Stillingen ved Slesvig at ile denne til Hjælp ikke at kunne inklade sig paa, om det end i og for sig var dets Ønske at kunne give Recognosceringscommandoet en større Styrke. Til at deltage i Recognosceringen bestemtes af Oberstlieutenant

Recognosceringen mod Norder- og Süderstapel.

Helgesen de i Frederikstad værende Compagnier (1ste, 3die og 4de) af 7de Linie-Bataillon, 1 Compagni (3die) af 4de Reserve-Bataillon, 2 Kanoner af Halvbatteriet Moltke samt en Snes Dragoner, i Alt en Styrke af omtrent 900 Mand, som Kl. 5 om Morgenen under Commandeuren for 7de Linie-Bataillon, Major Vogts Befaling skulde rykke frem fra Frederikstad. Oberstlieutenanten, der gjerne havde seet, om der fra Corpsets Side havde været taget Bestemmelse om en samtidig Demonstration fra Schwabsted, ansaa det derhos, da ingen Meddelelse i saa Henseende indløb, for rigtigst at lade den ikke paa Forpost værende Del (omtrent $\frac{2}{3}$) af 6te Linie-Bataillons 2det Compagni under Capitain Hummel ligeledes Kl. 5 Morgen rykke frem ad det østlige Trededige for fra Trenen at foretage en Demonstration mod Seeth, hvis Fjenden maatte holde Stand der, og eventuelt videre langs den sydlige Trene Bred for om muligt at forlede Fjenden til at concentrere en Del af sine Kræfter ved Holzkathen. Meddelelse om de saaledes trufne Bestemmelser afsendtes endnu den 7de sent om Aftenen til Oberst Schepelerns Corps. Oberstlieutenant Helgesen synes at have opfattet den ham tillagte Ordre, som om der var tilsigtet et alvorligt Angreb paa den fjendlige Stilling i Stapelholm. I Overensstemmelse dermed var ogsaa hans mundtlige Ordre til Major Vogt, ligesom han ogsaa som Følge af en Meddelelse, han samtidigt med Ordren havde erholdt, om at man fra Hovedcorpsets Stilling havde bemærket, at der arbejdedes paa Forskandsninger mellem Norder- og Süderstapel, saavidt der kunde skjønnes ved Vejen fra Ervde, befalede, at en Afdeling Ingeniører skulde følge Recognosceringscommandoet for at kunne ødelægge Forskandsningerne.

Den 8de Kl. $5\frac{1}{2}$ om Morgenen, altsaa noget senere end først bestemt, fandt Afmarchen Sted fra

Frederikstad ad Rendsborg Chausseen forbi Bomhuset, hvor der ved Ingenieurernes Foranstaltning var blevet slaaet en Bro over den derværende, betydelige Gjennemskjæring. Noget efter sendte Major Vogt 7de Linie-Bataillons 1ste Compagni under Capitain Christiani som Fordækning frem imod Seeth, ligesom han ogsaa lidt senere detacherede samme Bataillons 4de Compagni under Lieutenant Nickolin mod Drage. Foran begge disse Byer havde man bemærket fjendlige Poster, der vare udsatte fra de derhen om Morgenen som sædvanligt frempousserede, fjendlige Feltvagter, hvilke imidlertid ved vore Troppers Nærmelse uden Kamp trak sig tilbage gennem Byerne. Saasnart Major Vogt havde erholdt Melding om, at Lieutenant Nickolins Compagni havde besat Drage, lod han Fordækningen, fulgt af Hovedcolonnen, rykke ind i Seeth og dernæst, efterat denne By var bleven afsøgt, Fremrykningen skee samtidigt fra begge Byer Kl. omtrent 7 Morgen, fra Drage mod Süderstapel og fra Seeth ad Vejen til Norderstapel; efter en kort Tirallering, navnlig paa vor højre Fløj, hvorved 1 Officer af Lieutenant Nickolins Compagni blev saaret, trak de fjendlige Forposter sig tilbage til Stillingen ved Süderstapel. Den Stilling, Fjenden havde indtaget, gik over Højdestrøget V. for Süderstapel, foran Süderstapel Møller og tværs over Seeth-Norderstapel Vejen til henimod Noderstapel Moor og var forstærket ved Skulderværn for Infanteri, der vare anbragte saavel V. for Süderstapel, som ved Møllerne og paa en Bakke N. for den nævnte Vej. 4de Compagni af det slesvig-holstenske 1ste Jægercorps stod V. for Süderstapel og ved Møllerne med $\frac{1}{2}$ Compagni paa hvert Sted, medens Corpsets 1ste Compagni med 2 Pelotons havde taget Stilling ved Vejen, med en lignende Styrke havde besat Skulderværnet N. for denne og med de øvrige 4 Pelotons stod i Reserve

paa selve Vejen; af 11te Bataillons 3die Compagni, der om Morgenen var udrykket til Arbejde paa den tidligere omtalte, store Redoute, blev Halvdelen strax ved Angrebets Begyndelse af den paa Stedet Højst-commanderende, Capitain Lütgen, beordret frem til Møllerne, hvor ogsaa senere under Fægtningen den øvrige Del af dette Compagni blev bragt til Anvendelse; den fjendlige Styrke, der kom til at deltage i Fægtningen, beløb sig saaledes ialt til henved 850 Mand. Vore Troppers Fremrykning skete med megen Orden og Raskhed, og snart udspandt der sig en heftig Tirailleurfægtning, under hvilken dog Fordelen afgjort maatte være paa Fjendens Side ikke alene paa Grund af selve Stillingens Styrke, men ogsaa paa Grund af hans bedre Bevæbning, der tillod ham med sine langt rækkende Spidskuglerifler at føre Skydningen ud paa Afstande, paa hvilke Ilden fra vore Tropper ikke kunde have nogen synderlig Virkning; Fjendens Kugler sloge endog ned mellem vort Artilleri, der endnu ikke var blevet draget frem, men som tilligemed Ingenieurerne havde gjort Holdt ikke langt Ø. for Seeth. Paa højre Fløj var Lieutenant Nickolin med sin Hovedstyrke trængt frem til Mosen V. for Süderstapel, medens han havde sendt 1 Peloton ud til højre for ad Westerkog og Ejderdiget at virke mod Fjendens Flanke. Lieutenanten var imidlertid snart kommen til Erkjendelse af, at det ikke uden Forstærkning vilde være ham muligt at fortrænge Fjenden fra hans faste Stilling, og paa hans Melding herom havde Major Vogt beordret 2 Pelotons af Compagniet af 4de Reserve-Bataillon at afgaae derhen til Forstærkning; det tredie Peloton af dette Compagni var allerede strax ved Udrykningen blevet afgivet til Bedækning for Kanonerne. Den afsendte Forstærkning naaede dog ikke hen paa højre Fløj, men maa være bleven indviklet i Fægtningen med

de nordligere staaende, fjendlige Tropper, og Lieutenant Nickolin indskrænkede sig derfor fremdeles paa denne Fløj til en henholdende Tirailleursfægtning. I Centrum og paa venstre Fløj antog Kampen derimod en stedse voldsommere Charakter, idet Major Vogt under Indtrykket af den ham givne Ordre søgte at gjøre sig til Herre over den fjendlige Stilling for fra Højderne at vinde et Indblik over Terrainet og komme til Kundskab om Fjendens Styrke. Gjentagne Gange, og idet han efterhaanden bragte hele sin Styrke i Ilden, lod Majoren sine Tropper gaae frem til Angreb dels ad Seeth-Noderstapel Vejen, dels mod Møllerne og dels endelig mod Forskandsningen N. for Vejen, men, skjøndt Angrebene udførtes med megen Tapperhed og Udholdenbed, lykkedes det dog hver Gang Fjenden under Tilkaldelse af de ved en kyndig Førelse stedse til rette Tid tililende Reserver ved sin heftige Ild at hindre ethvert Forsøg paa at bestige Højderne og endelig at tvinge vore Tropper til med Efterladelse af endel Faldne og Saarede at trække sig noget tilbage; de 2 Kanoner, som Major Vogt, dog først efterat Kampen havde varet nogen Tid, havde ladet kjøre op i Nærheden af Vejen, og som havde rettet deres Ild først mod Møllerne, senere mod Forskandsningen N. for Vejen, havde ikke formaaet at udøve nogen kjendelig Virkning paa den fjendlige Stilling. Da Fjenden saa, at vore Tropper opgav ethvert videre Angreb og begyndte at gaae tilbage, og at der ingen yderligere Reserver var for Haanden, tog han henimod Kl. 9¹/₄ Formiddag pludseligt Offensiven, idet han med en Del af sin Styrke brød frem fra begge Fløje. Det Tab, vore Tropper havde lidt, var betydeligt, og da Major Vogt tilmed var kommen til den Overbevisning, at den fjendlige Styrke, der var optraadt i Kampen, i nume-

risk Henseende*) var hans betydeligt overlegen, saa han sig foranlediget til, idet han ogsaa drog sin mod Süderstapel udsendte Styrke til sig, at gaae tilbage til Seeth, i hvis østlige Udkant han agtede at holde sig, indtil nærmere Ordre indtraf fra Oberstlieutenant Helgesen. Fjenden var imidlertid trængt stærkt frem, idet 1ste Jægercorps's 4de Compagni var blevet dirigeret mod Seeth, medens $\frac{1}{2}$ Compagni af 11te Bataillon havde taget Retning paa Drage; Resten af sin Styrke holdt Capitain Lütgen tilbage i Stillingen ved Süderstapel. Den stadige Overvurdering af Fjendens Styrke, dennes Fremrykning mod Drage, der truede hans højre Flanke og under den nævnte Forudsætning vilde kunne udsætte hans Retraite for en alvorlig Fare, bevægede snart Major Vogt til at opgive Besættelsen af Seeth og til at trække sig tilbage mod Frederikstad. Til som Arrieregarde at dække Retraiten og opholde Fjendens muligt tilsigtede Fremrykning mod Frederikstad efterlod Majoren V. for Seeth Lieutenant Nickolins Compagni, der hidtil ikke havde lidt noget større Tab. Kl. omtrent 11 trak endelig ogsaa dette Compagni sig tilbage, efterat det havde mistet en Snes Mand i Kampen med den saavel gjennem Seeth som fra Drage mod Frederikstad Vejen fremtrængende Fjende; efter at have passeret den ved Bomhuset værende Gjennemskjæring af Chausseen, hvor den etablerede Bro strax efter blev afbrudt, stødte Compagniet atter til Major Vogts øvrige Styrke, der efter Oberstlieutenant Helgesens Ordre havde taget en Stilling dersteds, som først forlodes ved Mørkets Frembrud. — Capitain Hummels Compagni, af hvis Bevægelse Fjenden ikke synes at have taget nogensomhelst Notits, var af

---

*) Den fjendlige Styrke ansloges af Major Vogt til 2 á 3 Batailloner.

Oberstlieutenant Helgesen, saasart han erholdt Melding om Hovedstyrkens Retraite, skyndsomt kaldt tilbage og tillige med en Snes Mand fra Posten ved Bomhuset blevet dirigeret til Ejderdiget for at forhindre Fjenden i at sætte sig fast der og derfra at forurolige vore Troppers Retraite ad Rendsborg Chausseen. — Fjenden, der havde standset sin Fremrykning noget V. for Seeth, indtog efterhaanden atter sin tidligere Forpoststilling.

Det uheldige Udfald af Recognosceringen synes i høj Grad at have grebet Oberstlieutenant Helgesen, der saa Aarsaagen til Uheldet i den Omstændighed, at han ikke havde faaet nogen Understøttelse fra Oberst Schepelerns Corps, og at der navnlig ikke, som han havde haabet, samtidigt havde fundet stærke Demonstrationer Sted mod det Stapelholmske saavel fra Hollingsted som fra Bennebek. Denne hans Sindsstemning gav sig tilkjende i en Rapport over Fægtningen, som han Kl. henad 2 Eftermiddag indsendte til Oberst Schepelerns Corps, og som efter at være meddelt Overcommandoen, gav denne Anledning til i en Skrivelse af 9de September at paatale Oberstlieutenantens Udtryksmaade og udtale sig om den særegne Maade, hvorpaa han havde opfattet Overcommandoens Befaling angaaende Recognosceringen; samme Dag udtalte dog General Krogh i en Dagsbefaling sin Tak og Paaskjønelse til Tropperne for den Tapperhed og Opoffrelse, hvormed de atter ved denne Lejlighed havde hævdet vore Vaabens Ære. Saavel Oberstlieutenant Helgesens Rapport, som Overcommandoens Skrivelse findes gjengivne under Bilagene 6 og 7.

Krigsministeren tilbageholdt ikke i Anledning af den foretagne Recognoscering den Bemærkning, at det uheldige Resultat maatte søges i den ringe Styrke, der var anvendt, og at en Recognoscering som den omhandlede, foretagen af hele den disponible Styrke, vilde

have faaet et ganske andet Udfald, især ifald et af Recognosceringens Formaal havde været at besætte Landskabet Stapelholm.

Tabet i Fægtningen ved Süderstapel.

Fjendens Tab i den skildrede Fægtning angives til:

Af Faldne: 3 Underofficerer og Menige.

Af Saarede: 18 do. " do.

Tabet paa vor Side var:

Af Faldne eller kort efter døde af deres Saar:

2 Officerer, 2 Underofficerer samt 25 Undercorporaler og Menige.

Af Saarede: 4 Officerer, 3 Underofficerer samt 71 Undercorporaler og Menige.

Af de som Saarede anførte blev 1 Menig tagen tilfange; 8 Menige faldt usaarede i Fangenskab.

Vort totale Tab var saaledes: 6 Officerer, 5 Underofficerer og 104 Undercorporaler eller Menige.

De faldne Officerer vare:

Lieutenant O. L. T. Fick af 7de Linie-Bataillon.

— C. A. Wendt " 7de do. do.

De andre saarede Officerer vare:

Lieutenant T. A. Olsen af 7de Linie-Bataillon.

— P. N. Petersen af 7de do. do.

— C. F. Carlsen af 7de do. do.

— A. Binzer af 7de do. do.

Detailleret Tabsliste findes under Bilag 8.

Forholdene umiddelbart forde Fægtningen ved Mysundo.

Ligesom der af de Oplysninger, som erholdtes ved de stoffundne Recognosceringer, ikke lod sig drage nogen Slutning med Hensyn til Sandsynligheden af et forestaaende Angreb, saaledes gave heller ikke de i de nærmest paafølgende Dage foran Hærens Front forestaaende Begivenheder nogen Antydning i saa Henseende, idet Fjendens Foretagender dersteds som sædvanligt ikkun syntes at have til Maal at allarmere og foruroelige vore Forposter. Den 9de September blev der saa-

ledes af et stærkere Commando, henhørende til det slesvig-holstenske 3die Jægercorps, foretaget en Reconoscering mod Østerby og Hummelfeld, uden at det dog kom til nogen Fægtning. Den følgende Dags Eftermiddag rykkede 2 Compagnier af det nævnte Corps i Forening med 2 Compagnier af 2den Bataillon, 1 Escadron og 4 Kanoner frem over Brekendorf mod Lottorf, hvorfra vor Besætning blev drevet tilbage, samt mod Hahnenkrug, gik derpaa med en Del af Styrken mod Geltorf og fordrev saavel vor der værende som den paa Esbrem Vejen staaende Patrouille af 5te Forstærknings-Bataillon, som derved mistede 2 Menige, der bleve gjorte til Fanger; hen paa Aftenen trak Fjenden sig dog tilbage, hvornæst baade Geltorf og Lottorf atter bleve besatte af vore Tropper. Den 11te kunde vor N. for Brekendorf stationerede Cavaleripost først Kl. 5 Morgen indtage sin Plads, efterat en fjendelig Infanteripatrouille var bleven kastet tilbage af vor Morgenpatrouille, henhørende til 5te Forstærknings-Bataillon; kort efter fordrev Fjenden, der havde faaet Forstærkning, atter Posten, men blev dog snart paany kastet; vor Morgenpatrouille tabte ved denne Lejlighed 1 Menig, der blev saaret, og 1 Menig, der blev gjort til Fange. Paa samme Tid var et fjendligt Reconosceringscommando rykket frem N. for Krop, i hvilken Anledning de 2 paa Samlingspladsen ved Bustrup holdende Escadroner af 4de Dragon-Regiment vare blevne dirigerede frem S. for Jagel, ligesom ogsaa den til 1ste Divisions Forposter afgivne Piketescadron. Forinden disse naaede frem, havde imidlertid Fjenden pludseligt angrebet Mielberg og kastet vor der staaende Postering tilbage, men var derefter bleven standset af 1ste Forstærknings-Jægercorps's 50 Mand stærke Morgenpatrouille, der laa bag de bagved værende Gjærder; da vort Cavaleri nu rykkede frem, og Forstærkning af In-

fanteri var udsendt, trak Fjenden sig til Krop, hvor han holdt sig i nogen Tid, indtil vore Jægere Kl. omtrent 8 besatte Byen, og Cavaleriposten blev udsat. — Ved 1ste Brigade vexledes der paa denne Dag saavel ved Marienthal som ved Gosefeld og Østerby Skud mellem vore og de fjendlige Patrouiller, der dog snart trak sig tilbage.

Ad anden Vej var der imidlertid paany tilgaaet den danske Overcommando Efterretninger om, at et Angreb fra General Willisens Side var forestaaende, og der blev derfor den 11te om Aftenen givet Befaling til, at Tropperne indtil videre skulde staae paa Allarmpladserne fra Kl. 4—8 Formiddag*). 2den Division bemyndigedes derhos til at lade Generalmarchen slaae i Friederichsberg, men ikke i Lollfuss og Altstadt, hvor det kun maatte skee paa Overcommandoens Ordre; endvidere blev det befalet, at 1ste Reserve-Bataillon og 2den Forstærknings-Bataillon ved Generalmarchen skulde stille ved Bjelkes Palais for at tjene som en Reserve, over hvilken der kun maatte disponeres efter Overcommandoens specielle Ordre. — Vi vende os nu atter til den fjendlige Hær.

Den 11te om Aftenen indtraf 2 af de hidtil til Stapelholm henlagte Compagnier af 11te Bataillon under Bataillonscommandeurens Commando i Hohn, hvor de forbleve Natten over, og underlagdes atter 3die Brigades, respective 4de Halvbrigades Commando. Det sidste var ogsaa Tilfældet med den til denne Egn de-

---

*) For 2den og 5te Brigades Vedkommende forandredes Bestemmelsen fra den 15de September med Overcommandoens Sanction af Divisionen derhen, at Mandskabet kunde aftræde strax efter Morgenappellen, naar Commandeurerne for Afdelingerne vare forsikkrede om, at Mandskabet kunde være samlet marchefærdigt inden Forløbet af 5 Minuter.

tacherede Afdeling af 4de Jægercorps, hvis ene Compagni blev samlet i Førden, det andet i Lohe; et lille Commando af Corpset holdt dog fremdeles Vadestedet ved Tetenhusen besat. Commandoen over den i Stapelholm efterladte Styrke overtoges af Capitain Lütgen, hvem det var blevet paalagt af al Magt at forsvare Sandschleuse og Stensluse, hvorimod Süderstapel, Wolde og Bergenhusen kun skulde holdes besatte med Feltvagter; Redouten S. for Norderstapel skulde fuldendes og besættes med $\frac{1}{2}$ Compagni Jægere og en lignende Styrke af Infanteri, derimod foreløbigt ikke med Artilleri. Desuden var det af Overcommandoen blevet meddelt Capitainen, at Hæren den 12te September vilde gaae frem over Stentenmühle og Bunge mod vor Hærs venstre Fløj og sandsynligvis forblive paa Hüttener Berge nogle Dage, og i den Anledning blevet paalagt ham fra den nævnte Dag Kl. 10 Formiddag stærkt at demonstrere mod Børm samt Alt og Klein Bennebek for saa meget som muligt at hendrage Opmærksomheden paa sig, ligesom der i det Hele taget var blevet stillet ham den Opgave for de nærmeste Dage at indrette sin Handlemaade saaledes, at Modstanderne kom til saameget som muligt at overvurdere Detachmentets Styrke. General Willisens den 11te i Rendsborg udgivne Disposition for den følgende Dag var saalydende:

General Willisens Disposition for Fremrykningen den 12te September.

»Højre Flankecorps.
Capitain Aller*).

1 Afdeling af 5te Jægercops.

1 do. » 1ste Besætnings-Bataillon (fra Frederiksort).

6 Pds. Batteri Nr. 5 (4 Kanoner).

*) Capitain Aller var den 10de August bleven ansat som midlertidig Commandeur for 5te Jægercorps.

$\frac{1}{2}$ Escadron (af 2det Dragon-Regiments 5te Escadron) fra Steinrade.

Samplingsplads Kl. 10 Holtsee. Demonstrerer mod Ekernfærde og sætter sig paa Kokkendorf Vejen i Forbindelse med højre Fløjs Colonne (1ste Halvbrigade). Corpset har at indtræffe foran Ekernfærde Kl. 1 Eftermiddag og der at afvente videre Befaling.

Højre Fløj (3 Colonner).

1ste Colonne.

1ste Halvbrigade, bestaaende af:

3die og 4de Bataillon samt

$\frac{1}{2}$ 6 Pds. Batteri Nr. 1.

Samme marcherer Kl. 9 fra Bünstorf over Klein og Gross Wittensee til Østerby, hvor den*) træffer sammen med Avantgarden. NB. Om muligt skal Colonnen i al Hast etablere en Colonnevej sydøstligt for den fra Østerby til Vindeby førende Vej til det Punkt, hvor Vejen bøjer af til Kokkendorf for at kunne rykke frem som højre Fløjcolonne ved Siden af Avantgarden; Halvbrigaden vil i det Tilfælde have at rykke frem ad Vindeby Vejen til Frohsein og videre over dette Punkt mod Kokkendorf. Saafremt dette ikke er den muligt, sætter Halvbrigaden sig i Teten af Avantgarden og rykker ad Vejen frem over Frohsein til Kokkendorf, hvor den afventer nærmere Befaling.

2den Colonne.

Avantgarden, bestaaende af:

2det og 3die Jægercorps, 1ste**), 2den, 12te Bataillon,

2 Escadroner af 1ste og 2det Regiment,

*) I „Feldzug der schleswig-holsteinischen Armee und Marine im Jahre 1850“ af Major Lütgen er tilføjet Kl. 1.

**) Commandoen over denne Bataillon var midlertidigt bleven overdraget til Captain Beeren.

6 Pds. Batteri Nr. 4*),
 12 Pds. Batteri Nr. 1 og
 24 Pds. Granatkanon-Batteri i Reserve**).

Oberstlieutenant Prizelius commanderer Batterierne.

Rykker Kl. 10 frem fra Bunge over Damdorf og Østerby mod Kokkendorf.

3de Colonne.

2den Halvbrigade, bestaaende af:

1 Afdeling af 5te Jægercorps, 13de og 15de Bataillon***),

$\frac{1}{2}$ Escadron (af 2det Regiments 5te Escadron),

$\frac{1}{2}$ 6 Pds. Batteri Nr. 1 og

2 Sectioner af Morterbatteriet (10 Morterer).

Marcherer i Queuen af Avantgarden til Strebel og derfra over Hummelfeld til Holm, besætter Overgangene fra Hummelfeld og Flekkeby, skyder Patrouiller frem mod Wolfskrug og Gyby, bemægtiger sig Overgangen fra Holm og sætter sig over Dyrvad i Forbindelse med Avantgarden.

Centrum (Reserve).

2den Brigade****), bestaaende af:

5te, 6te, 7de og 8de Bataillon,

*) Commandoen over Batteriet var bleven overdraget til Capitain Rüstow.

**) I Major Lütgens førnævnte Værk er tilføjet:
 Et Pionerdetachement med en Bukkebro af 120 Fods Længde.

***) Capitainerne Grundtmann og Clasen havde midlertidigt overtaget Commandoen over disse 2 Batailloner.

****) Paa Grund af Oberst Abercrons Sygdom commanderedes Brigaden fra den 12te September indtil videre af Oberstlieutenant Springborn, 7de Bataillon af Capitain Gotzkow.

$\frac{1}{2}$ Escadron,
6 Pds. Batteri Nr. 3 og
12 Pds. Batteri Nr. 2.

Major Seweloh*) commanderer Batterierne.

Rykker Kl. 10 frem fra Neu Büdelsdorf over Bunge til Damdorf**), besætter Hütten og Aschepel, udsender Patrouiller mod Wolfskrug og Esbrem og forbliver med Groset i Damdorf.

Venstre Fløj.

3die Brigade og Reservecavaleriet:

9de, 10de, 14de og $\frac{1}{2}$ 11te Bataillon samt 4de
Jægercorps,
 $7\frac{1}{2}$ Escadroner***),
6 Pds. Batteri Nr. 2,
12 Pds. Batteri Nr. 3****),
Ridende Batteri samt
 $\frac{1}{2}$ 3 Pds. Batteri.

Batterierne commanderes af Major Dalitz.

Brigaden staaer Kl. 8 ved Stentenmühle og afløser med en Del af sin Styrke Avantgarden. Cavaleriet staaer Kl. 9 ved Duvensted, fodrer og koger af.

Opgave: Jagttagelse af Sorgen; Patrouiller mod Krop og over Brekendorf mod Selk og Wolfskrug; Forbindelse med 2den Brigade; om Eftermiddagen Recognoscering mod Slesvig ad Brekendorf Vejen.

---

*) Capitain Seweloh var den 31te August bleven forfremmet til Major, og Commandoen over 6 Pds Batteri Nr. 1 var derefter bleven overdraget til Capitain Gallus.

**) Efter nysnævnte Værk: „Rykker fra Bunge til Damdorf, hvor den indtræffer Kl. 1.“

***) Major Lütgen har sikkert mindre correct; $8\frac{1}{2}$ Escadroner.

****) Dette Batteri var allerede den 9de September blevet henlagt til Duvensted og stillet under 3die Brigade.

Den hele venstre Fløj staaer under General v. d. Horst's Commando.

Den commanderende General vil opholde sig ved Avantgarden og sandsynligvis tilbringe Natten i Damdorf.

Cavaleri-Brigaden holder en Ordonnantsrelaispost i Hohn, 3die Brigade ved Stentenmühle, 2den Brigade i Damdorf og Avantgarden i Østerby. Tornystrene og Teltene blive pakkede paa Vognene, og disse opkjøres i Parker. I Bunge er et Magasin for Halm og Brænde, men for den nærmeste Tid bliver det Fornødne af disse Gjenstande at udskrive fra Egnen nærmest Troppernes Standqvarterer. Et Depot af Levnetsmidler findes i Bünstorf. En Del af Ammunitionscolonne Nr. 1 holder ved Gross Wittensee paa Haby Vejen og er bestemt for den højre Fløj, den anden Del af denne Ammunitionscolonne, bestemt for venstre Fløj, er i Schulendamm. Ammunitionscolonne Nr. 2 forbliver ved Rendsborg.

Det svære 24 Pds. Batteri (6 Kuglekanoner) staaer i Damdorf og henhører under 2den Halvbrigade*)." Willisen.

Hensigten med den forestaaende Operation var derhos mundtligt bleven meddelt de højere Commanderende, idet det tillige var blevet bestemt, at Marchens nærmeste Maal skulde være Slesvig-Ekernferde Chausseen. I de forskjellige Befalinger til Afdelingerne blev det kun antydet, at der skulde foretages en Øvelsesmarche, men dog paalagt dem at medføre Ammunitionsvognene, Compagnikarrerne samt Vogne til Saarede.

Allerede Kl. noget over 9 stode Avantgardens Af-

*) Efter Major Lütgen var det underlagt 2den Brigade.

delinger concentrerede ved Skandsen v. d. Tann lidt N. for Bunge, og Kl. omtrent $9\frac{1}{2}$, altsaa $\frac{1}{2}$ Time tidligere end befalet, afmarcheredes i følgende Marcheorden:

Avantgarde:	2det Jægercorps.
Gros:	1ste Bataillon,
	3die Jægercorps,
	2 Escadroner,
	6 Pds. Batteri Nr. 4,
Reserve:	12 Pds. Batteri Nr. 1.
	2den Bataillon,
	24 Pds. Granatkanon-Batteri,
	12te Bataillon.

Vejret var smukt og klart, og Marchen gik hurtigt, navnlig da man ikke havde anseet det for nødvendigt at udsende Sidepatrouiller, saa at det i Teten værende Compagni af 2det Jægercorps allerede Kl. omtrent $11\frac{1}{2}$ naaede frem til det Sted, hvor Vejene fra Vindeby og Kokkendorf stode sammen N. Ø. for Østerby, og kastede vore til de nærmest liggende Højder fremskudte, yderste Vedetposter tilbage paa den staaende Patrouille i Udkanten af det lille Skovparti nordligt for Vejcouperingen. Der indtraadte imidlertid nu en længere Standsning i Fremrykningen for at give de øvrige Tropper, navnlig 1ste Halvbrigade, der som højre Fløjcolonne skulde rykke frem Øst om Østerby i Højde med Avantgarden, Tid til at naae frem, og først Kl. omtrent $12\frac{1}{4}$, da 1ste Halvbrigade endnu stedse ikke kom til syne, og en længere Standsning syntes utilraadelig, befalede Oberst Gerhardt med den imidlertid indtrufne commanderende Generals Billigelse sine Tropper at gaae frem til Angreb.

Forpoststillingen mellem Slien og Vindeby Nor var denne Dags Morgen indtaget af 10de lette Bataillon. 4de Compagni under Capitain J. Cathala stod

Angrebet paa
vore Forposter
mellem Slien
og Vindeby
Nor; — disse
Retraite til
Stillingen ved
Langes

ved Holm og Dyrvad; af 2det Compagni under Lieutenant de Fine Lichtholdt 2 Pelotons Möhlhorst besat, medens de 2 andre dannede Feltvagterne 1 og 2 S. for Kokkendorf mellem Oversvømmelsen og Vejen til Østerby; 1ste Compagni under Capitain Junghans havde afgivet 2 Pelotons til Feltvagterne 3 og 4, henholdsvis N. for Frohsein og henimod Vindeby Nor; i Reserve ved Hedehusene stode endelig 3die Compagni under Capitain G. Müller og 2 Pelotons af 1ste Compagni under Lieutenant Stonor, af hvilken Styrke der dog var afgivet 40 Mand som Arbejdscommando i Eggen af Frohsein. Af Brigadens øvrige Styrke var 3die Jægercorps med 4 Kanoner af 5te Batteri (Dinesen) henlagt til Kosel, 3die Reserve-Bataillon og 2 Kanoner af samme Batteri til Mysunde (1 Compagni i Brodersby), Escadronen laa i Vesby og Halvbatteriet under Capitain Schau i den sydligste Del af Brodersby; Passet ved Snap Mølle var efter Major Neergaards Foranstaltning fra 11te September blevet besat med et Detachement paa c. 40 Mand af 4de Linie-Bataillons 1ste Compagni under Commando af Lieutenant Mielche.

De fjendlige Jægeres Angreb paa vore Vedetposter N. Ø. for Østerby og den derpaa følgende, foreløbige Standsning i Fremrykningen havde, da det stærkt gennemskaarne Terrain gjorde det umuligt at komme til nogen klar Erkjendelse af Fjendens Styrke, bragt vore Forposter til at antage, at det kun var en af de sædvanlige Allarmeringer, der vilde kunne afvises ved egne Kræfter, og Capitain Junghans havde derfor dirigeret en Del af den nærmeste Feltvagt samt det ved Frohsein værende Arbejdscommando til Understøttelse af det trueede Punkt. Disse Tropper vare dog neppe naaede frem, før det fjendlige Angreb paafulgte, idet 1ste Afdeling af det slesvig-holstenske 2det Jægercorps overskred det foran den lille Skov liggende Engparti

og gik frem paa begge Sider af Vejen til Kokkendorf samtidigt med, at Corpsets 2den Afdeling rykkede frem mod Westerthal og Frohsein. En heftig Ild rettedes fra Skovkanten mod den fremstormende Fjende, men vor svage Styrke blev selvfølgelig ligesom de staaende Patrouiller foran Westerthal og Frohsein hurtigt nødt til at repliere sig paa de bagved staaende Feltvagter, og snart var Kampen levende paa hele Linien mellem Oversvømmelsen og Vindeby Nor, henimod hvilket sidste Punkt det fjendlige Jægercorps's 3die Compagni efterhaanden havde udviklet sig; Corpsets 4de Compagni havde derimod faaet Ordre til foreløbigt at forblive ved Westerthal for at afvente 1ste Halvbrigades Ankomst. Imidlertid havde Oberst Gerhardt, saasnart de smaa Skovpartier vare tagne, beordret 1ste Bataillon og 3die Jægercorps at formere sig bag de fremrykkende 2 Jægercompagnier henholdsvis Ø. og V. for Kokkendorf Vejen og det 6 Pds. Batteri Nr. 4 at følge ad selve Vejen, medens 2den Bataillon, 12 Pds. Batteri Nr. 1 og de 2 Escadroner dirigeredes frem over Westerthal og Frohsein, og 12te Bataillon med det 24 Pds. Granatkanon-Batteri foreløbigt holdtes tilbage i Reserve; den foretagne Gjennemskjæring af Kokkendorf Vejen bevirkede dog, at det 6 Pds. Batteris Fremrykning blev meget forsinket.

Efterat Fægtningen havde udviklet sig, beordrede Commandeuren for vore Forposter, Capitain Magius, Besætningerne ved Holm, Dyrvad og Möhlhorst til at trække deres fremskudte Afdelinger tilbage og indskrænke sig til en defensiv Besættelse af Passene; af den ved Hedehusene staaende Reserve blev 3die Compagni sendt frem til Kokkendorf, navnlig dennes østlige Del og nærmeste Terrain, medens den Lieutenant Stonor underlagte Styrke dirigeredes frem til Resterne af Margrethenwall i Nærheden af Vejen til Möhlhorst.

Fjenden trængte stærkt paa, og da de mod Westerthal fremsendte, betydelige, fjendlige Colonner saaes under Fremrykning paa de nærliggende Højder, gav Capitain Magius Feltvagterne Befaling til at trække sig tilbage henholdsvis til og Øst om Kokkendorf. Det fjendlige Jægercorps's 1ste og 2det Compagni fulgte heftigt efter, og Kl. omtrent 1 vare de trængte frem til Kokkendorf samtidigt med, at Corpsets 3die Compagni var under Fremrykning mod Højderne S. V. for Snap Sø og truede med at overfløje vor til Terrainet N. Ø. for Kokkendorf tilbagetrængte, venstre Fløj; Corpsets 4de Compagni havde paa den Tid, sandsynligvis paa Grund af 2den Bataillons Ankomst, sat sig i Marche fra Westerthal og havde taget Retning paa Snap Sø og Snap Mølle; 1ste Halvbrigade, der var marcheret gennem Skovene mellem Damdorf og Langhorst var endelig indtruffen og under Fremrykning Øst om Østerby mod Westerthal.

Hidindtil, saalænge det kunde antages, at der kun var Tale om en sædvanlig Forpostfægtning, var Fægtningen i Overensstemmelse med de af Brigaden givne Bestemmelser bleven ledet af Forpostcommandeuren. Da den imidlertid syntes at antage større Dimensioner, og da Brigadecommandeuren, Oberst Krabbe, som paa første Melding om Angrebet havde givet de bagved værende Tropper Befaling til at indtage de i Dispositionen bestemte Stillinger, var indtruffen N. for Kokkendorf, overdroges Commandoen til Oberstlieutenant Ræder, hvem det blev paalagt at samle Bataillonens og søge at kaste Fjenden tilbage. Oberstlieutenantens nærmeste Bestræbelse var rettet paa at samle sig en Styrke fra de mindst udsatte Punkter, og i den Anledning sendtes Bataillonens Adjutant, Lieutenant Westengaard, til Vejen til Mölhorst for at hidkalde Lieutenant Stonors der staaende Commando, ligesom ogsaa lidt senere et til Løbegravene N. for Möhlhorst tilbagetrukket Pel-

ton af 2det Compagni gennem Bataillonens Stabshornist erholdt Ordre til at stille sig i Reserve ved Lejren N. for Kokkendorf. Saasnart Lieutenant Stonor meldte sig til Bataillonscommandeuren, der dengang holdt ved en lille Høj S. Ø. for Hedehusene, den saakaldte Observationshøj, hvorfra der havdes en god Udsigt over Eggen, fik han Befaling til med sit $1\frac{1}{2}$ Peloton stærke Commando og efter Adjutantens nærmere Anvisning at rette et Angreb paa Fjendens højre Fløj for derved at støtte vore paa dette Punkt tilbagetrængte Tropper. Da Fjenden allerede havde overskredet Snap Vejen, førtes Commandoet ad Vejen, der loper Vest og Nord om Mosedraget N. Ø. for Kokkendorf, henad Snap Sø til, formeredes der til Fægtning, idet Halvpelotonet kom til at danne Reserven, og rykkede nu frem i sydøstlig Retning mod den vor Linie overfløjende Fjende. Den her under Capitain Junghans fægtende Del af 1ste Compagni sluttede sig til den fremadgaaende Bevægelse, og ved et rask Angreb kastedes Fjenden tilbage over Snap Vejen, ved hvilken Vej vor Kjæde standsede sin Fremrykning. Halvpelotonet var af Lieutenant Westengaard blevet placeret c. 300 Alen fra Snap Sø i Højde med dennes sydlige Bred og havde erholdt Ordre til at sende en Patrouille mod Snap Mølle, hvorfra der hortes Skud falde; det var det fjendlige Jægercorps's 4de Compagni, som havde nærmet sig Møllen og snart derpaa angreb 4de Linie-Bataillons der værende Besætning.

Kl. c. $1\frac{1}{2}$, lidt før vore Troppers Offensive V. for Snap Sø, vare de fjendlige Jægercompagnier trængte ind i Kokkendorf, og nogle af vore der fægtende Tirailleurer havde dels derved, dels ved vor venstre Fløjs Tilbagegang seet sig foranledigede til at trække sig ud af Byen. Denne Bevægelse var ogsaa bleven fulgt af den i den vestligste Del af Kokkendorf værende

Skyttekjæde, der trak sig tilbage mod Lejren, og da Oberstlieutenant Ræder som Følge deraf antog, at Fjenden ogsaa paa denne Floj trængte stærkt paa, hvilket kunde medføre Fare for Retraiten, satte han sig i Spidsen for det i Reserve staaende Peloton af 2det Compagni og gik frem til Angreb, idet han samtidigt lod blæse »Avancer» til de tilbagegaaende Skytter. Pelotonet gik frem til Resterne af Margrethenwall tæt V. for Kokkendorf, men man kom snart til Erkjendelse af, at Fjenden ikke trængte paa her, hvorimod flere Colonner saaes under Fremrykning mod den østlige Del af Byen; de vare imidlertid udenfor virksom Skudvidde, saa at ikkun faa Skud affyredes imod dem. Det var den fjendlige Avantgardes Gros, som Oberst Gerhardt havde befalet at gribe ind i Fægtningen, da de 2 Compagnier af 2det Jægercorps ikke formaaede at vinde videre Terrain; 1ste Bataillon gik frem ad og Ø. for Østerby-Kokkendorf Vejen, 3die Jægercorps V. for denne, hvorfra det efterhaanden ogsaa sendte Tirailleurer frem igjennem den vestlige Del af Kokkendorf. Overfor denne store Overmagt maatte en yderligere Modstand selvfølgelig opgives, og Kl. omtrent 2, da Oberstlieutenant Ræder gav Signal til Retraite, maatte vore i og ved Kokkendorf fægtende Tropper, stærkt forfulgte af Fjenden, trække sig tilbage over Lejren mod Ekernförde Chausseen for derefter i Overensstemmelse med Dispositionen Vest om Bulsø at repliere sig paa den Stilling, Besætningen i Kosel imidlertid havde indtaget. Den Deling af 2det Compagni, der under Fægtningen var forbleven N. for Möhlhorst, stødte under Retraiten til i Nærheden af Ekernförde Chausseen, derimod maatte Bataillonens venstre Flej ved Snap Sø trække sig tilbage Øst om Bulsø og videre over Kosel.

Af den forfølgende, fjendlige Styrke blev 3die Jægercorps dirigeret Vest om Bulsø, medens den slesvig-holstenske 1ste Bataillon dirigeredes Øst om Bulsø paa Kosel, og til denne Afdeling sluttede sig 2det Jægercorps's 3die Compagni samt Dele af Corpsets 1ste Afdeling, der iøvrigt havde faaet Ordre til at samle sig ved Lejren, og ligeledes endelig det 6 Pds. Batteri Nr. 4, som med opsidet Mandskab i Trav havde taget Vejen Øst om Kokkendorf. Avantgardens øvrige Styrke fulgte den fremadgaaende Bevægelse med Undtagelse af 2den Bataillon, der paa Grund af Skydningen ved Snap Mølle havde seet sig foranlediget til at følge efter 2det Jægercorps's 4de Compagni og i Forening med dette at overskride Passet; efter en mindre Fægtning med et Compagni af Ekernfordes Besætning, som senere vil finde sin Omtale, og idet den sendte en Patrouille frem til Borreby, forblev Bataillonnen i denne Egn, indtil den ud paa Eftermiddagen afmarcherede til Kosel; Jægercompagniet havde fremsendt 2 Pelotons til Borreby, medens dets øvrige Styrke foreløbigt forblev ved Snap. 1ste Halvbrigade havde efter at have efterladt en stærkere Patrouille ved Westerthal for at holde Forbindelsen med det højre Flankecorps fortsat sin Fremrykning mod Kokkendorf og indtog Kl. noget over 2¹/₂ en Rendezvousstilling ved Lejrpladsen N. for Byen. 2den Havbrigade var Kl. omtrent 1¹/₂ ankommen til Hummelfeld og havde derfra efter at have udsendt en Patrouille mod Möhlhorst sat sig i Marche mod Gøteby, der saaes besat af vore Tropper, men som imidlertid rømmedes af disse, da de 2 Compagnier af 5te Jægercorps, der dannede Avantgarden, nærmede sig; de nævnte 2 Compagnier bleve derpaa dirigerede til Flekkeby, medens 15de Bataillon sendtes frem til Holm, men heller ikke disse Byer fandtes længer besatte, idet det der staaende 4de

Compagni af 10de lette Bataillon efter Capitain Magius's Ordre allerede Kl. henad 2^{1/2} havde sat sig i Marche paa Skylbek og derfra i Forening med den fra Vesby ndrykkede Escadron trak sig tilbage til Terrainet V. for Langsø.

Vor til Kosel henlagte Styrke havde imidlertid efter Oberst Krabbes Befaling og under Tilsyn af Stabschefen, Capitain W. Stricker, Kl. omtrent 1^{1/2} indtaget følgende Stilling: Af 3die Jægercorps, der midlertidigt commanderedes af Capitain Hveberg*), var 4de Compagni under Capitain Haxthausen blevet frem-pousseret til Terrainet mellem Kolsø og det lille Mose-drag N. V. for Bulsø for at optage Forposterne, og sammesteds havde endvidere 2 Kanoner af Batteriet Dinesen under Batterichefens egen Commando taget Position; længere tilbage paa Højderne mellem Kosel og Langsø havde 2det og 3die Compagni under Capitainerne Krey og Tersling udviklet sig, 3die Compagni længst mod Øst, medens Corpsets 1ste Compagni, der under Capitain Magius's Fraværelse som Forpostcom-mandeur commanderedes af Lieutenant H. C. Haxthausen, stod i Reserve omtrent ved det Sted, hvor Vejen fra Kosel til Mysunde tager en nordlig Retning; de 2 Granatkanoner af Batteriet Dinesen vare under Commando af Capitain Recke placerede tæt N. for Kolsø.— Saasnart det slesvig-holstenske 3die Jægercorps under sin Forfølgning havde overskredet Ekernførde-Slesvig Chausseen, lod Capitain Dinesen sine 2 Kanoner aabne Ilden imod det, og det bragtes derved til at standse noget med sin Fremrykning, saa at vore der retire-rende Forposter vandt Tid til i Ro og Orden at trække

*) Corpsets Commandeur, Oberstlieutenant Coch, var paa Grund af Sygdom i Midten af August med Overcommandoens Tilladelse afgaaet til Kjøbenhavn.

sig igjennem vort frempousserede Jægercompagnis Kjæde, der nu optog Kampen imod det snart paany fremtrængende, fjendlige Jægercorps, navnlig dettes 3die og 4de Compagni, som gik frem i Terrainet mellem Bulsø og Langsø; dette Corps's 1ste og 2det Compagni dirigeredes derimod i nordvestlig Retning for at gaae frem over Skylbek mod Terrainet mellem Vesby og Langsø. Snart kom ogsaa den slesvig-holstenske 1ste Bataillon tilsyne Ø. for Bulsø, hvor den rykkede frem i tæt sluttet Colonne; vore 2 Kanoners Ild rettedes imod den, og da et Par Kugler sloge ned midt i Colonnen, spredte den sig, saa at der ogsaa der indtraadte en lille Standsning i Fremrykningen. Kort efter blev ogsaa det 6 Pds. Batteri Nr. 4 beskydt under dets Frem-marche Øst om Bulsø, men det lykkedes dog dette Batteri uden noget videre Tab at naae frem til Højderne N. for den østlige Del af Bulsø, hvor det kjorte op bag et Hegn c. 1200 Alen fra de af Capitain Dinesen commanderede 2 Kanoner og aabnede Ilden saavel mod disse som mod de 2 N. for Kolso staaende Kanoner, der nu ogsaa begyndte Chargeringen.

Det Hverv, der var stillet vor N. V. for Bulsø frempousserede Styrke var imidlertid opfyldt. Den i denne Retning tilbagegaaende Del af 10de lette Bataillon var passeret gjennem Opstillingen Ø. for Langsø for efter Ordre at besætte de noget nordligere anbragte Løbegrave, og Bataillonens venstre Floj, der under sin Retraite til Kosel havde haft vanskeligt nok ved at sikre sig mod at blive omgaaet, trak sig Vest ud af Byen for at slutte sig til den øvrige Styrke. Efterat nogle faa Skud vare vexlede med det fjendlige Batteri, lod Capitain Dinesen derfor sine 2 Kanoner protse paa og trak sig tilligemed Jægercompagniet tilbage til Stillingen ved Langsøens sydøstlige Hjørne, hvorfra han atter aabnede Ilden. De 2 foran værende Jægercom-

pagnier, der havde optaget Fægtningen, og af hvilke 3die Compagni havde maattet lade 1 Peloton formere en Flanke mod den fra Kosel fremtrængende Fjende, trak sig nu ogsaa successive, stadigt benyttende de parallelt løbende Hegn, tilbage til Stillingen tilligemed Granatkanondelingen, saa at Halvbatteriet der blev samlet. Granatkanonerens Ild rettedes mod Udgangen fra Kosel for at hindre større, fjendlige Troppemassers Debouchering, medens de 2 Kuglekanoner søgte at opholde de Syd fra fremtrængende, fjendlige Jægere. Skjøndt dette endnu hidtil var lykkedes, ansaa Oberst Krabbe det dog for rettest at lade sine Tropper tiltræde Retraiten til den nordligere, i Flankerne mere sikkrede og med Løbegrave forsynede Stilling. Saavel denne som den tidligere Retraite, der lededes personligt af Brigadecommandeuren, foregik med den Ro, Præcision og Orden, som kun krigsvante Tropper kunne udvise, om end de tidligere omtalte, nogle Dage forinden i den Retning afholdte Øvelser visnok ogsaa bidroge deres til at forøge Sikkerheden i Bevægelserne. Endnu inden sidstnævnte Retraite tiltraadtes, vare Compagniet fra Holm under Capitain Cathala og Escadronen under Ritmester Heramb indtrufne V. for Langsø, hvor de holdt Terrainet besat fra Søens sydvestlige Hjørne til Vesby; under et let Engagement med den her kun svagt fremtrængende Jægerafdeling fulgte de den tilbagegaaende Bevægelse og toge Stilling i Højde med den Ø. for Søen staaende Styrke. Vort Halvbatteri optog fra sin nye Stilling atter Kampen med det fjendlige Artilleri, navnlig det 6 Pds. Batteri Nr. 4; dette, der havde lidt noget Tab i Kampen med vore Kanoner, var nemlig, saasnart Capitain Recke med Granatkanondelingen havde forladt Stillingen ved Kolsø, brudt op til Kosel og var derfra i rask Gangart rykket frem til en Højde S. for Mysunde Vejen i Nærheden af den

nævnte Sø, hvor det uagtet vore Kanoners Ild efterhaanden var lykkedes at bringe Batteriet i Position. Det var dog kun en kort Tid, Brigaden forblev i den indtagne Stilling, da den samtidigt med, at Fjenden saavel Syd fra som fra Kosel trængte frem mod dens Front, snart ogsaa saa sig beskydt i venstre Flanke af Tirailleurs i Terrainet hinsides Oversvømmelsen og tilmed maatte befrygte at see sin Retraite vanskeligjort ved en omgaaende Bevægelse over Ornum Mølle af fjendlige Colonner, som kom tilsyne paa Højderne i det nævnte Terrain; det var en Del af den slesvigholstenske 1ste Bataillon, som dels i Kosel, dels Ø. for Byen ved i Hast tilvejebragte Overgangsmidler havde passeret Aaen. Oberst Krabbe befalede derfor sine Tropper at gaae tilbage til Mysunde. Ogsaa denne Retraite foregik i bedste Orden fra Hegn til Hegn under Dækning af Jægercorpsets 1ste og 1 Peloton af 2det Compagni og støttet af Halvbatteriets Ild, idet de 2 Delinger vexelvis gik tilbage fra Stilling til Stilling. Corpsets 4de Compagni var blevet sendt tilbage til Passet ved Ornum Mølle for at forhindre enhver Fremtrængen af Fjenden ad denne Vej saalænge, indtil Alt var passeret, og i samme Hensigt sendte Oberst Krabbe noget senere sin Ordonnantsofficer, Lieutenant Petersen, derhen med en Division af 10de lette Bataillon. Broen ved Møllen var dog allerede tidligere bleven afbrudt af Mandskabet ved Batteriet Dinesens Ammunitionsvogne, der efter at have været parkerede ved Ornum derfra vare blevne dirigerede til den nordlige Bred af Slien, og fra Fjendens Side blev intet alvorligt Forsøg foretaget paa at forcere Passet. Højre Fløj V. for Langsø var fremdeles kun lidet engageret; Batteriet Dinesens til Mysunde henlagte Deling under Commando af Lieutenant Westh var i Overensstemmelse med Dispositionen rykket frem for at understøtte

Vore Tropper
gaae tilbage til
Stillingen ved
Mysunde; —
Kampen der-
steds.

denne Fløjs Retraite, hvorimod det Compagni af Mysundes Besætning, der ligeledes skulde være rykket frem ad Vesby Vejen som Reserve, uvis af hvad Grund, ikke blev fremsendt.

Forskandsningerne paa Sliens sydlige Bred vare imidlertid paa Oberst Krabbes Befaling forlængst blevne besatte af 3die Reserve-Bataillon; i de sydligste Løbegrave stode V. for Vejen 1ste og 2det Compagni under Capitainerne W. Kühle og C. Bülow, førstnævnte Compagni paa højre Fløj, hvert med 2 Pelotons i Løbegravene og 1 Peloton i Reserve, Ø. for Vejen 3die Compagni under Capitain Møller ligeledes med 2 Pelotons i Løbegravene og 1 Peloton i Reserve bag den der liggende, lille Høj; 4de Compagni endelig under Capitain Kløcker holdt Brohovedet besat. Paa Plateauet paa den nordlige Bred af Slien var Halvbatte-riet under Capitain Schau opkjørt med Granatkanon- delingen i Emplacementet ved Sliens Bøjning i vest- lig Retning og med den anden Deling i det c. 500 Alen længere mod Vest liggende Emplacement; sidst- nævnte Deling blev dog, endnu inden den kom til at deltage i Kampen, af Capitain Schau beordret til at slutte sig til Granatkanondelingen og kjøre op tilven- stre af denne. Ingenieurdelingen holdt med en Del af sin Styrke hver af Barriereportene og Broledet besat, medens Resten dels holdtes i Reserve ved Delingsvog- nene og ved Færgegaarden, dels var bestemt til at an- vendes ved et Toug, som for at føre Broledet ud var anbragt ved en mindre Bygning ved Færgegaarden.

Ved Ankomsten henimod Mysunde lod Capitain Dinesen de 2 Kanoner, der fra først af havde været placerede N. V. for Bulsø, gaae tilbage over Broen til Emplacementerne S. for Færgegaarden, hvorimod Gra- natkanondelingen og Delingen under Lieutenant Westh foreløbigt forbleve paa Sliens sydlige Bred og toge Po-

sition V. for Hovedvejen i Emplacementet ved de nordligste Løbegrave og c. 300 Alen S. derfor paa de der-værende Højder. Under Dækning af Ilden fra disse Kanoner og fra Capitain Schaus Granatkanoner, som allerede noget forinden havde begyndt Skydningen mod fjendtligt Artilleri, der var ved at kjøre op paa Højderne ved Langsøens nordlige Ende, trak vore retirerende Tropper sig efterhaanden indenfor Forskandsningslinien; da Løbegravene Ø. for Vejen ikke syntes tilstrækkeligt besatte, forstærkede 3die Jægercorps's 4de Compagni foreløbigt Besætningen dersteds. Efter Alt at dømme stod det at befrygte, at der fra Fjendens Side vilde blive gjort et Forsøg paa at forcere Overgangen ved Mysunde, og da Forskandsningerne paa Sliens sydlige Bred paa Grund af deres ringe Styrke ikke syntes at frembyde tilstrækkelig Sikkerhed for, at et Forsvar af dem vilde krones med Held, befalede Oberst Krabbe 10de lette Bataillon og 3die Jægercorps at gaae tilbage over Broen til Sliens nordlige Bred og der besætte Løbegravene S. og N. for Færgegaarden; af Jægercorpset forbleve dog omtrent $2\frac{1}{2}$ Pelotons af 4de Compagni, hvortil nogle faa Mand af 3die Compagni havde sluttet sig, under Lieutenanterne E. A. Dalgas og J. Lundbye i den af dem indtagne Stilling S. for Slien i Løbegravene Ø. for Vejen. Escadronen, der ogsaa var dirigeret tilbage over Broen, indtog foreløbigt en Bivouakstilling ved den sydlige Del af Brodersby.

Vort i Løbegravene S. for Slien staaende Infanteri havde imidlertid maattet optage Kampen med de fjendlige Tirailleurer, der vare trængte frem til henimod 400 Alen fra Forskandsningerne omtrent i Højde med det Sted, hvor Vejene fra Ornum og Vesby udmunde i Ekernforde—Mysunde Vejen. Paa yderste, venstre Fløj havde Fjenden sat sig fast paa den i Store Bred-

ning sig udskydende Halvø langs Sliens sydlige Bred, hvorfra han med sine langt rækkende Vaaben beskød det af Capitain Schau commanderede Halvbatteri, ligesom ogsaa senere den nedenfor dette i Løbegravene placerede 10de lette Bataillon, der paa sin Side optog Kampen navnlig ved Tapriffelskytterne, som bleve sammendragne længst mod Vest. Ogsaa det fjendlige Artilleri — det 6 Pds. Batteri Nr. 4 — som var kjørt op V. for Ekernførde—Mysunde Vejen paa Højderne ved Langsøens nordlige Ende, havde snart begyndt at beskyde Forskandsningerne S. for Slien og vore der staaende Kanoner, som havde optaget Kampen; Fjendens overlegne Ild fra hans dominerende Position, hvorved Flere af Betjeningsmandskabet dræbtes eller saaredes, og hvorved vort Skyts var altfor udsat for at demonteres, bevægede dog Capitain Dinesen til efter nogen Tids Forløb at forlade Stillingen og delingsvis at trække Kanonerne tilbage over Broen til den bedre Position bag Slien, hvor de øvrige 6 Kanoner vare placerede. Noget Seletøj blev sprængt, hvorved en Standsning bevirkedes, men forøvrigt gik Retraiten for sig uden Uheld, hvortil de Commanderendes og Mandskabets fortrinlige Holdning, Mod og Paapassenhed væsenligt bidroge, og Kl. omtrent 3³/₄ havde Kanonerne passeret Broen, hvorefter Broledet ved Ingenieurernes Foranstaltning blev ført halvt ud, medens Trækfærgen lodes tilbage ved den sydlige Bred af Slien. Ved Ankomsten til det nordre Plateau opkjørte Kanonerne i de ledige Emplacements, Granatkanonerne nærmest Færgegaarden, de 2 Kuglekanoner nærmest Capitain Schaus Halvbatteri, og her vare saaledes nu alle 10 Kanoner satte i Batteri. Allerede i Begyndelsen af Kampen havde vort Artilleri lidt et meget beklageligt Tab, idet Capitain Schau, umiddelbart efterat han havde samlet sine 2 Delinger, blev dødeligt saaret ved et Skud fra de fjend-

lige Tirailleurer langs Sliens sydlige Bred; efter Capitainens Opfordring overtoges Commandoen over Halvbatteriet foreløbigt af Bombarder Halseby, der vedblev at lade Ilden rette saavel mod det fjendlige Artilleri som mod de fremrykkende Colonner, indtil han, efterat Capitain Dinesen var ankommen til Plateauet med sine Kanoner, overgav Commandoen til den dertil beordrede Lieutenant Westh.

Den Grændse, General Willisen oprindeligt havde bestemt for Fremrykningen, var allerede længst overskreden. Forfølgningen til Mysunde maa vel nærmest tilskrives Oberst Gerhardt, der derved havde haabet at tilføje vore Tropper et føleligt Tab, men den Omstændighed, at General Willisen personlig var tilstede paa Kamppladsen og altsaa let vilde have kunnet standse Fremrykningen, viser dog, at Generalen i alt Fald ikke kan have havt noget Væsenligt imod, at Foretagendet blev udstrakt til en Recognoscering af vor Stilling ved Mysunde. Herpaa tyder ogsaa en Yttring*), som Generalen paa det Tidspunkt af Kampen, som ovenfor er angivet, paa given Anledning lod falde til til Oberst Gerhardt, og som bevægede Denne til at lade sit øvrige, hidtil i Reserve holdte Artilleri rykke frem til Deltagelse i Kampen. Efterat denne havde udviklet sig, synes Tanken om at bringe vort Artilleri til Tavshed og at kaste vore endnu S. for Slien staaende Tropper tilbage til den nordlige Bred efterhaanden at

---

*) I „Erlebnisse und Kriegsbilder aus dem Feldzuge 1850 in Schleswig-Holstein“ fortæller Oberst Gerhardt, at han efter at have begivet sig hen til den i Nærheden værende General Willisen og bragt ham Melding om det hidtil Forefaldne spurgte Generalen om hvad der nu skulde skee, og at Denne ingen nærmere Ordre gav, men indskrænkede sig til at svare: „Vi ville dog see, hvorledes det seer ud her.“

være traadt stærkere frem; et Forsøg paa at forcere Overgangen over Slien kan derimod ikke have være tilsigtet alene af den Grund, at et i saa Henseende fornødent Brotrain fuldstændigt manglede.

Efter Oberst Gerhardts Ordre blev altsaa hans hidtil i Reserve holdte Artilleri draget frem for at deltage i Kampen. Tilhøjre for det 6 Pds. Batteri Nr. 4 og i Højde med samme opkjørte Ø. for Ekernførde-Mysunde Vejen det 24 Pds. Granatkanon-Batteri, og tilvenstre 4 Kuglekanoner af 12 Pds. Batteri Nr. 1; sidstnævnte Batteris resterende 4 Kanoner, hvoriblandt Granatkanonodelingen, erholdt den Opgave, at søge dække af Hegnene at naae frem til en Position paa den i Store Bredning sig udskydende Halvø, hvorfra vort Artilleris Stilling kunde enfileres. Saasnart det 24 Pds. Granatkanon-Batteri havde begyndt sin Ild, trak det 6 Pds. Batteri Nr. 4, der havde lidt endel Tab, sig en kort Tid tilbage bag den Højde, hvor det havde havt Position, for at retablere sig og forsyne sig med ny Ammunition, men gik derpaa atter frem til et Par hundrede Alen foran sin tidligere Stilling. Under den heftige Artillerikamp, som havde udviklet sig, og som stadigt tiltog i Voldsomhed, indtog den fjendlige Avantgarde-Brigades øvrige Tropper følgende Stilling: Af 1ste Bataillon, der havde overtaget Artilleriets Dækning, stod $\frac{3}{4}$ Compagni paa begge Sider af Ekernførde-Mysunde Vejen og tirailerede med vore i Løbegravene staaende Skytter, medens den øvrige Del af Compagniet befandt sig Ø. for Kosel Aa og patrouillerede mod Ornum og Eskildsmark; Bataillonens 3 andre Compagnier holdtes sluttede bag de af Artilleriet besatte Højder paa begge Sider af den ovennævnte Vej. 3die Jægercorps havde med sit 1ste Compagni sat sig fast paa den oftomtalte Halvø langs Sliens sydlige Bred, hvorfra vor Artilleriopstilling og Løbegravene N. for Slien

beskødes, medens dets 2det Compagni var placeret bagved i Reserve; Terrainet mellem denne og 1ste Bataillons Stilling holdtes besat af Corpsets 2den Afdeling, idet hver af dens Compagnier havde Halvdelen af Styrken opløst i Kjæde, Halvdelen som Soutien. Af 2det Jægercorps havde Halvdelen af 1ste og 2det Compagni samt 3die Compagni taget Opstilling paa højre Fløj af 1ste Bataillons Tirailleurer, medens den resterende Del af 1ste Afdeling stod i Reserve nordvestligt for Kosel; Corpsets 4de Compagni befandt sig, som vi have seet, i Egnen om Snap. O. for dette Punkt agerede 2den Bataillon, der først Kl. mellem 5 og 6 Eftermiddag satte sig i Marche til Kosel. 12te Bataillon og de 2 Escadroner holdtes i Reserve henholdsvis O. og S. V. for Langsø, dog var 1 Deling Dragoner bleven afgivet til Bedækning af det 6 Pds. Batteri. Af 1ste Halvbrigade blev efter General Willisens Befaling 2den Afdeling af 3die Bataillon med 2 Kanoner Kl. omtrent 4 Eftermiddag dirigeret henimod Ekernfærde, hvorfra der stadigt hørtes stærk Kanonade, og hvor man muligen har gjort sig Haab om at afskjære en Del af vor Besætning; den øvrige Styrke indtog en Stilling mellem Bulsø og Langsø. Den detacherede Afdeling retournerede senere hen til Kokkendorf, efterat den havde bragt i Erfaring, at vor Besætning i Ekernfærde havde trukket sig Nord paa. — 2den Halvbrigade holdt fremdeles Holm besat, men fremsendte herfra til N. for Vesby 13de Bataillon og 1ste Afdeling af 15de Bataillon.

Den Kamp, vort Artilleri havde maattet optage mod de 20 fjendlige Kanoner, der overøste det med en Masse Projectiler og kun af og til kastede nogle Granater mod Forskandsningerne S. for Slien, var allerede saa ulige, at den kun kunde gennemføres ved den største Tapperhed og Udholdenhed saavel fra de

Commanderendes som fra Mandskabets Side. Dækningen, Emplacementerne frembøde, var kun ringe, den lave Jordvold foran Kanonerne Opstilling var efter ikke lang Tids Forløb paa flere Steder nedskudt, og samtidigt blev Stillingen under hele Kampen heftigt beskudt med Spidskugler fra Tirailleursne paa Sliens sydlige Bred. Ikke desto mindre fortsatte vore Kanoner Ilden med usvækket Kraft, idet man ved en omhyggelig Corrigeren af Skuddene søgte at opnaae den størst mulige Skudsikkerhed for saaledes om muligt at udjevne Uligheden i Styrkeforholdet; Bestræbelserne i saa Henseende bleve heller ikke uden Resultat, det fjendelige Skyts led efterhaanden et temmelig betydeligt Tab, og de sluttede Infanteriafdelinger, der søgte at nærme sig vore Forskandsninger, bleve hurtigt viste tilbage. I omtrent 1 Time var Chargingen saaledes bleven fortsat, da vort Artilleri pludseligt saa sig beskudt ved en enfilerende Ild fra nogle Kanoner, der vare kjørte op paa den oftere omtalte, i Store Bredning sig udskydende Halvø. Det var de 4 Kanoner af det 12 Pds. Batteri Nr. 1, som efter først under Fremrykningen at have været endel udsatte for vort Artilleris Ild, hvorved der ogsaa tilføjedes dem noget Tab, havde fundet Dækning ved de levende Hegn, hvorigjennem de banede sig Vej, og nu fra en Position, de havde indtaget bag en Jordvold tæt ved Sliens sydlige Bred, sendte deres Projectiler mod vort Skyts langs hele Linien. For snarest muligt, endnu forinden en nøjagtig Retning kunde være opnaaet, at besvare denne Ild, der var saa meget farligere for vore Kanoner, som der aldeles ingen Traverser fandtes til Dækning mod en saadan Flankering, befalede Capitain Dinesen de 2 Flejkanoner (Granatkanonerne) af Halvbatteriet Lumholtz at gjøre en Svingning tilhøjre og tage Opstilling bag det derværende, lille Brystværn. Den be-

falede Bevægelse skete noget langsomt, da netop denne Deling havde mistet flere Constabler navnlig ved Ilden fra de fjendlige Tirailleurs*), men Hensigten opnaaedes dog, og med denne Forandring i Stillingen vedbleve vore Kanoner paa hele Linien at give Fjenden Skud for Skud uden at sagtne Ilden; flere Folk bleve vel saarede, og nogen Skade tilføjedes ogsaa Materiellet, men ingen af vore Kanoner bleve demonterede, hvorimod det fjendlige 6 Pds. og 24 Pds. Granatkanon-Batteri foruden andet Tab allerede hver havde faaet 1 Kanon ubrugeliggjort.

Under hele denne Artillerikamp havde vor Besætning i Lobegravene S. for Slien samtidigt med, at den af og til saa sig beskydt med Granater, maattet bestaae et heftigt Engagement med de fjendlige Tirailleurs, der dels havde fundet Dækning bag nogle foran Fronten værende Hegn, som ikke vare blevne sløjfede, og dels havde sat sig fast i Terrainet mellem Kosel Aaens Udløb og den lille Bugt Ø. for Mysunde, hvorved de opnaaede at kunne enfilere en Del af Lobegravene paa vor venstre Fløj. Trods den heftige Ild, og skjøndt vor Besætning allerede havde lidt et føleligt Tab, og der navnlig saaredes flere Officerer, deriblandt Capitain Kühle og Lieutenant Dalgas dødeligt, hævdede dog 3die Reserve-Bataillon og den omtalte Jægerafdeling med ikke mindre Bravour end vort Artilleri deres Stilling uden at vige et Skridt. Klokken var omtrent 5, da den slesvig-holstenske 1ste Bataillon, som det synes efter Oberst Gerhardts Ordre**), pludseligt

---

*) Capitain Dinesen fremhæver i sin Rapport, at en Menig af 10de lette Bataillons 4de Compagni, Christian Hansen, ved denne Lejlighed sprang til og ydede god Hjælp.

**) Det er aldrig blevet bestemt oplyst, fra hvem Befalingen

i 2 Colonner gik frem til Angreb paa vore Forskandsninger, nemlig med 1ste og 2det Compagni V. og med 3die og 4de Compagni Ø. for Artilleriets Stilling; hver Colonne, til hvilken endvidere en Del af de nærmeste Jægertrailleurer sluttede sig, havde det ene Compagni foran, bestemt til at udføre Stormen, det andet fulgte som Reserve. Den vestlige Colonne, der i Stormskridt og under Hurra rykkede frem ad Vejen fra Vesby i Vejens hele Brede, blev itide bemærket af Capitain Dinesen, der beordrede Kanonerens Ild rettet mod dens Tete. De 2 første Kanonkugler sloge ned tæt ved Colonnen, men denne standsede ikke sin Fremrykning, der fortsattes til et Par hundrede Alen fra Forskandsningerne, uagtet vort Infanteri efterhaanden havde aabnet en heftig Ild, der tilføjede Colonnen temmelig betydelige Tab; 2 Granater traf imidlertid nu midt i Colonnen, der kastede sig ned og umiddelbart derpaa under et levende Hurra fra vor Besætning i Lobgravene spredte sig for at søge Dækning i Terrainet. — Den østlige Colonne kom ogsaa frem over Højderne, men da den her saa foran sig den sumpige Lavning, som danner Forlængelsen af den ovenfor omtalte lille Bugt af Slien, standsede den sin Fremrykning for strax efter under vort Infanteris levende Ild at vende om og søge Dækning bag Højderne. Stormen var saaledes fuldstændigt mislykket, og Fjenden tænkte ikke mere paa at fornye den.

Vort Artilleris Kamp var imidlertid i Længden altfor ulige, Halvbatteriet Lumholtz og de 2 nærmeste Kanoner af Batteriet Dinesen havde lidt meget, Ar-

---

til Stormen er udgaact; fra General Willisen stammer den i hvert Fald ikke, men det er muligt, at det er Bataillon, som selv har taget Initiativet.

tilleristerne, der intet Sted fandt Dækning mod den krydsende Ild, vare meget udmattede af Betjeningen, og Erstatning af Mandskab og Ammunition var vanskeligt at faae tilbragt. Capitain Dinesen erkjendte, at der, naar Kampen skulde fortsættes mod den store Overmagt, maatte gjøres noget for at forbedre Situationen, og han befalede derfor Kl. noget over 5¹/₄, at Halvbatteriet Lumholtz og de 2 nærmeste Kanoner af hans eget Batteri ganske skulde trække sig ud af Ilden og ned i Dalen bag Plateauet for at retablere sig og forsyne sig med frisk Ammunition. Befalingen blev rask udført, Kanonerne trak sig i Galop ud af Ilden med Undtagelse af een, der kun havde Stanghestene tilbage, men dog kom uden Tab efter de andre. Capitain Dinesen lod derpaa sit endnu i Stillingen værende 1ste Halvbatteri under Capitain Recke gjøre en Udsvingning saaledes, at Kanonerne placeredes med store Intervaller og beholdt en saadan Front, at de ikke længer kunde enfileres af Fjenden; Halvbatteriet fortsatte derpaa strax Skydningen saa levende som muligt mod det talrige, fjendlige Skyts. Efter mindre end ¹/₂ Times Forløb vare de 6 tilbagetrukne Kanoner atter i god og complet Stand, og Capitain Recke beordredes derfor til at føre dem i Batteri og stille dem i den nye Direction; dette skete, i rask Gangart bleve Kanonerne efter hinanden førte op paa Plateauet og opstillede og afprotsede i Intervallerne mellem 1ste Halvbatteris Kanoner.

Paa fjendlig Side synes alene det længst mod Vest staaende Halvbatteri at have bemærket vore 6 Kanoners Tilbagegang, og netop ved den Tid, denne gik for sig, havde den højstcommanderende Artilleriofficer, Oberst Wissel, som var utilfreds med Skytsets Anvendelse og frygtede for at see det odelagt i den vedholdende, efter Dispositionen ikke tilsigtede og, som det

syntes ham, hensigtsløse Kamp, anmodet Commandeuren for Avantgarde-Brigaden om, at Artilleriet maatte blive trukket tilbage. Herpaa vilde Oberst Gerhardt imidlertid ikke indlade sig, og han erklærede Oberst Wissel, at Skytset ikke vilde blive trukket tilbage uden efter den commanderende Generals udtrykkelige Ordre. Klokken var omtrent 5^{3/4}, da General Willisen atter personlig indtraf ved Avantgarden, og da intet større Resultat her syntes at kunne opnaaes, og den netop stedfindende Opmarche af vore 6 Kanoner vel endog er bleven antaget for en ny tilkommen Forstærkning, gav han strax efter Befaling til, at Fægtningen skulde afbrydes og Retraiten tiltrædes ad Kokkendorf til; det var Generalens Hensigt, for Natten at lade Avantgarden og 1ste og 2den Halvbrigade indtage Bivouakstillinger ved og S. for Østerby samt ved Hummelfeld med Forposter fra Holm over Kokkendorf til henimod Vindeby. Det synes, som om de nærmere Anordninger med Hensyn til Retraiten have været mangelfulde, og at man navnlig ikke har tænkt paa at sikre det længst fremskudte Infanteri mod den Fare, som kunde fremstaae ved et pludseligt Frembrud af vore Tropper, vel nærmest fordi man har antaget en kraftig Forfølgelse fra vor Side for kun lidet sandsynlig. Batterierne, der skulde begynde Retraiten, skulde efter Bestemmelsen gaae tilbage successive, nemlig først det 6 Pds., dernæst det 12 Pds. og endelig det 24 Pds. Granatkanon-Batteri, men denne successive Retraite kom ikke til Udførelse eller blev i alt Fald af Batterierne udført saa hurtigt efter hinanden og med en saadan Hastighed, at Infanteriet under hele den første Del af Retraiten fuldstændigt kom til at savne Understøttelse af dette Vaaben; fra vor Side blev ogsaa Batteriernes Tilbagegang opfattet som samtidig.

De fjendlige
Troppers Re-
traite; —
deres Forføl-
ning.

Vore paany fremdragne 6 Kanoner havde neppe gjenoptaget Skydningen, da Ilden fra det vestligste, fjendlige Halvbatteri standsede, og Capitain Dinesen bemærkede, at Fjenden paaprotsede hele sit paa Højderne N. for Langsø staaende Artilleri. Capitainen antog derfor, at en Fremrykning tilsigtedes, og befalede at alle Kanoner skulde rettes mod et Debouchee, som Fjenden i saa Fald maatte passere. Pludseligt saaes imidlertid de fjendlige Kanoner i stærkeste Gangart at forlade Kamppladsen; et fuldt Lag fra Batteriet sendtes efter dem, og Capitain Dinesen ilede derpaa med at bringe Brigadecommandeuren Melding om Fjendens Retraite, da han ansaa en hurtig Forfølgning for at være af stor Vigtighed. En Forfølgning blev strax besluttet, men samtidigt bestemte dog Oberst Krabbe, at Forskandsningerne under denne for mulige Tilfældes Skyld vedblivende skulde holdes besatte. Først fremsendtes det nærmest staaende, intacte Compagni, nemlig det i Brohovedet placerede 4de Compagni af 3die Reserve-Bataillon under Capitain Kløcker, og efterat Broleddet atter var ført tilbage til sin ordinaire Stilling, fulgte snart derpaa de tidligere over Broen tilbagetrukne Tropper alene med Undtagelse af den Lieutenant Westh underlagte Deling af Batteriet Dinesen, der tilligemed Halvbatteriet Lumholtz forblev paa det nordre Plateau. Da Capitain Kløckers Compagni naaede den forreste Forskandsningslinie, var det fjendlige Infanteri netop begyndt sin Retraite dels Vest og Øst om Langsø, dels over Ornum Mølle, men en Del af Tirailleurlinien, navnlig nærmest ved Forskandsningerne, havde endnu ikke opgivet sin Stilling. Uden at lade sig standse af den heftige Ild, som rettedes imod det, gik Compagniet strax over til Angreb, idet 1 Peloton af 3die Reserve-Bataillons 1ste Compagni og en noget mindre Stykke af dens 2det Compagni samtidigt

brøde frem over Løbegravene. Fjenden kastedes, og 1 Officer og henved 80 Mand, henhørende til 1ste Bataillon og 3die Jægercorps, og hvoriblandt endel haardt Saarede, toges til Fange; ogsaa foran vor venstre Fløj bleve nogle og tyve fjendlige Tirailleurs afskaarne og tagne til Fange af en Del af 3die Reserve-Bataillons 3die Compagni og Mandskab af 3die Jægercorps, som ligeledes vare brudte frem frem fra Løbegravene. Capitain Kløckers Compagni, til hvilket Afdelingerne af 1ste og 2det Compagni ogsaa fremdeles sluttete sig, fortsatte kort efter sin Fremrykning, idet det tog Vejen Vest om Langsø.

Imidlertid vare 3die Jægercorps og de 2 Granatkanoner under Capitain Recke passerede Broen. Kanonerne kjørte op paa Højderne ved de forreste Løbegrave, hvorfra de beskøde den retirerende Fjende; af Jægercorpset besatte 1ste Compagni efter Oberst Krabbes Ordre Brohovedet, medens de andre Compagnier hurtigt rykkede frem gennem Byen for i forreste Linie at overtage Forfølgningen i Terrainet mellem Langsø og Kosel Aa. De øvrige til Forfølgningen bestemte Tropper beholdt Ordre til at følge efter ad Kosel til med Undtagelse af Escadronen, der skulde rykke frem Vest om Langsø. Jægercorpsets 3die Compagni, med hvilket Corpscommandeuren selv fulgte tilfods, da hans Hest var bleven skudt under ham, havde Teten, de 2 andre Compagnier fulgte foreløbigt som Reserve med Undtagelse af 1 Peloton, der under Fremrykningen dirigeredes til Ornum Mølle. I Terrainet mellem Langsø og Kosel Aaens Oversvømmelse havde 1ste Afdeling af den slesvig-holstenske 12te Bataillon taget Stilling for at optage de retirerende Tropper og dække den videre Retraite; begge Compagnier havde Halvdelen af deres Styrke opløst i Kjæde, Halvdelen i Reserve. Vore Jægere, der vare opfyldte

af Iver og Lyst efter at fortsætte Kampen, lode sig imidlertid ikke standse, den ene Jordvold toges hurtigt efter den anden, og snart var Fjenden efter ogsaa her at have lidt et ikke ubetydeligt Tab og mistet endel Fanger kastet tilbage til den sydlige Ende af Langsø, hvor han blev beskydt af vore 2 Granatkanoner, der hurtigt vare fulgte efter til Støtte for Jægercorpset. Medens den fjendlige Afdeling fortsatte sin Retraite Vest om Bulsø mod Kokkendorf, lod Capitain Hveberg sit Corps udføre en delvis Svingning tilvenstre, idet han samtidigt lod 2det Compagni rykke frem i forreste Linie og udvikle sig tilvenstre for og i Højde med 3die Compagni paa begge Sider af Vejen til Kosel, og gik nu frem mod Byen, der saaes besat af en større, fjendelig Styrke: det var den kort forinden der ankomne slesvig-holstenske 2den Bataillon, som paa Opfordring af den over Kosel tilbagegaaende 1ste Bataillon havde overtaget Dækningen af Retraiten paa denne Fløj, og som til den Ende holdt Kirkegaarden og den nordlige Del af Byen besat med 1 Compagni. Imidlertid var ogsaa Capitain Dinesen naaet frem med de 2 til hans 1ste Halvbatteri hørende Kuglekanoner, der vare blevne dirigerede over Broen, og Capitainen samlede nu Halvbatteriet i en Stilling Ø. for Langsøens sydlige Del og lod det rette sin Ild mod den paa Kosel Kirkegaard samlede Fjende; denne saa sig deis derved, dels ved vort Jægercorpsets Fremrykning snart foranlediget til at forlade Byen og trække sig tilbage Øst om Bulsø mod Kokkendorf. Vore Troppers energiske Forfølgning var, som vi have set, kommen Fjenden meget uventet og havde i Forening med de, som det synes, mangelfulde Dispositioner til Følge, at den fjendlige Avantgardes Retraite langtfra kom til at foregaae med den ønskelige Orden og Ro. Paa det ovenfor skildrede Tidspunkt af Kampen blev der imidlertid foreløbigt sat en Grændse for vore

Troppers videre Fremrykning, idet General Willisen havde ladet den disponible Del af 1ste Halvbrigade og det 6 Pds Batteri Nr. 4 indtage en Stilling til Optagelse af Avantgardens Tropper. Vort 3die Jægercorps, der var fulgt efter den retirerende Fjende til henimod Bulsø, tog derfor foreløbigt Stilling der, og Capitain Dinesens Halvbatteri saa sig henvist til at optage Kampen med det fjendlige Batteri, der fra en Stilling tæt ved Bulsøens sydvestlige Hjørne havde aabnet sin Ild imod det, en Kamp, der dog snart hørte op paa Grund af det indtraadte Mærke.

Den paa den vestlige Halvø værende Del af det slesvig-holstenske 3die Jægercorps havde hurtigt iværksat sin Retraite, og da den af 2den Halvbrigade til Vesby fremsendte Styrke strax ved Retraitens Begyndelse var gaaet tilbage paa Holm, havde Capitain Kløcker under sin Forfølgning Vest om Langsø ikke mødt nogen alvorligere Modstand. Ved hans Troppers hurtige Fremrykning vare imidlertid endel Tirailleurer af det nævnte Jægercorps's 1ste Compagni, der havde befundet sig paa yderste, venstre Fløj, og som havde forsinket sig, blevne afskaarne, men da de holdt sig skjulte bag de levende Hegn, vare de ikke blevne bemærkede af Forfølgerne. Fra Brohovedet vare de derimod blevne set, og Commandeuren for det der staaende Compagni, Lieutenant Haxthausen, erholdt derfor paa hans derom rettede Anmodning Bemyndigelse til med omtrent Halvdelen af sit Compagni at gjøre et Forsøg paa at tage dem til Fange og hindre dem i at undslippe langs Store BredningsKyst. Forsøget lykkedes tildels, idet 12 Mand bleve fangne, hvorefter Lieutenanten, navnlig da Escadronen snart ogsaa saaes under Fremrykning, med sit i Kjæde udviklede Mandskab gik frem i Terrainet mellem Store Bredning og Vesby Vejen til Understøttelse for Capi-

tain Klockers i Egnen ved Skylbek engagerede, højre Fløj. Den Vest om Langsø tilbagegaaende Del af det fjendlige 3die Jægercorps var her til Dækning af det videre Retraite paa Kokkendorf bleven optaget af 3die Compagni af 15de Bataillon, men dette Compagni blev nu kastet tilbage, ved hvilken Lejlighed atter nogle Fanger faldt i vore Troppers Hænder. Kort efter aabnede imidlertid de 4 Kanoner af 12 Pds. Batteri Nr. 1, der vare gaaede tilbage Vest om Langsø, deres Ild mod vore Tropper fra en Stilling tæt ved Chausseen, og samtidigt udforte de 3 andre Compagnier af 15de Bataillon et Modangreb for at degagere det angrebne Compagni. Vore Tropper maatte vige tilbage til Terrainet mellem Vesby og Langsoens sydlige Ende, og Følgen deraf blev, at den 10de lette Bataillon, der var under Fremrykning Ø. for Langsø, af Oberst Krabbe blev beordret til at rykke frem Nord om denne Sø til Understøttelse for højre Fløj. Da Bataillonnen naaede frem til den sydlige Ende af Langsø og i Forening med Capitain Kløckers Styrke fortsatte Fremrykningen Syd paa, havde Fjenden for Storstedelen atter trukket sig tilbage til Holm.

Klokken var allerede over 7, Mørket var ved at indtræde, men under klart Maaneskin fortsattes Avanceringen til omtrent i Højde med Skylbek, da Brigadecommandeuren personlig indtraf og befalede Fremrykningen standset; en Anmodning fra Oberstlieutenant Ræder om at maatte rykke videre frem for at indtage sin tidligere Forpoststilling troede Brigadecommandeuren ikke at kunne tage til Følge. Fjendens meget overlegne Styrke, der vilde gjøre det muligt for ham til enhver Tid at gjenoptage Angrebet, den Uvished, hvori man endnu stedse svævede, om Ekernførde var besat af Fjenden eller ikke, samt endelig Hensynet til de Anstrængelser, Tropperne havde været underkastede,

Vore Tropper
gaae tilbage til
Mysønde.

og Nødvendigheden af at forsyne dem med frisk Ammunition havde nemlig hos Oberst Krabbe vakt Betænkelse ved at lade Tropperne rykke længere frem eller i det Hele taget forblive Natten over i deres fremskudte Stilling, og han havde derfor besluttet at lade Tropperne for Natten indtage en Bivouakstilling N. for Slien med Forposter tæt S. for Mysunde. Kl. omtrent 7¹/₂ tiltraadtes Tilbagemarchen paa hele Linnien, 10de lette Bataillon besatte med 1 Compagni Brohovedet og indtog med de 3 Compagnier en Forpoststilling fra Ornum Mølle Nord om Langsø til Store Bredning, medens de øvrige Tropper trak sig over Broen til den nordlige Bred af Slien; et mindre Cavalericommando afgik til Overgangsstedet ligeoverfor Stubbe, og en Cavaleripatrouille afsendtes til Kappel for at erholde Oplysning om, hvorvidt Ekernferdes Besætning maatte have trukket sig tilbage til dette Punkt. Til 2den Division var der allerede Kl. 7 Eftermiddag afsendt Melding om Fjendens mislykkede Angreb og hans Forfølgning til Stillingen ved Kosel samt om Brigadens Beslutning om at gaae tilbage til den nordre Bred af Slien; en foreløbig Rapport om den stedfundne Fægtning indsendtes af Brigaden i Løbet af Natten.

De fjendlige Tropper fortsatte efter den givne Bestemmelse deres Tilbagemarche og indtog efterhaanden de befalede Bivouakstillinger, Avantgarde-Brigaden ved Østerby, 1ste Halvbrigade S. for denne By og 2den Halvbrigade ved Hummelfeld; af sidstnævnte Halvbrigade holdtes Holm Natten over besat med 1 Compagni af 5te Jægercorps, af Avantgarde-Brigaden efterlodes paa Forpost ved Kokkendorf 12te Bataillon, der udstillede Feltvagter paa Vejen til Vindeby og Nord om Kokkendorf til Østerbækken. Ved Vindeby holdtes Forbindelse med det højre Flankecorps, der, som vi nedenfor skulle see, endnu stod ved denne By og først

Fjendens Still-
ling om Natten
til den 13de
September.

ved Midnat med sin Hovedstyrke gik tilbage til Friedensthal. Den 2den Brigade forblev i Damdorf, hvor ogsaa Hovedkvarteret toges. Under Troppernes Tilbage-marche om Aftenen var Hyttelejren N. for Kokkendorf bleven stukket i Brand, uagtet General Willisen havde befaleet at skaane den af Hensyn til Egnens Beboere, der havde maattet levere Materialet til Bygningen; Hævnsyge og Forbittrelse over, at Ekernförde, efter hvad man fejlagtigt sluttede af en der seet Ildebrand, skulde være skudt i Brand af vor Marine, synes at have været Motivet til denne Handling. Det er til de ved Ekernförde forefaldne Begivenheder, at Fremstillingen nu skal vende sig.

De ved Ekern-
förde forefaldne
Begivenheder.

Om Natten til den 12te September havde Commandeuren for det slesvig-holstenske 5te Jægercorps, Capitain Aller, ladet sit i Hohenlied stationerede 3die Compagni gaac frem mod Ekernförde for om muligt at komme i Ryggen paa og overfalde vore S. for Byen staaende Forposter. Marchen gik over Harzhof, Lehmsiek og Gosefeld og derfra videre mod Ekernförde, og man var allerede passeret det Sted, hvor Vejen fra Vindeby til Chausseen ved Sandkrug skjærer Gosefeld Vejen, da man pludseligt Kl. omtrent 2 Morgen stødte paa en af vore Patrouiller i en saadan Nærhed, at det ikke var muligt at vige tilside. Der gaves Ild fra begge Sider, og skjøndt vor Patrouille, der kun var en halv Snes Mand stærk, led et Tab af 1 død og 1 saaret Menig, som under den ilsomme Retraite maatte efterlades i Fjendens Hænder, saa blev dog ved dette Sammenstød det tilsigtede Overfald umuliggjort, hvorfor Compagniet ogsaa tiltraadte Tilbage-marchen, idet det fulgte Vejen mod Sandkrug for derfra ad Chausseen og Altenhof at retournere til Hohenlied. Ved Korsvejen N. for Wilhelmsthal vexledes atter endel Skud med en anden af vore Patrouiller, der var bleven fremsendt ad

Chausseen, men hvem det lykkedes uden Tab at naae tilbage. Ved den stedfundne Skydning var Besætningen i Ekernfærde bleven allarmet og stod fra Kl. 2 $\frac{1}{2}$ til omtrent 4 Morgen under Gevær. Det fjendelige Compagni afmarcherede kort efter Ankomsten til Hohenlied til Holtsee, hvorfra det til den berammede Tid, Kl. 10 Formiddag, i Forening med en Deling Dragoner rykkede frem som Avantgarde for det højre Flankecorps, der tog Vejen over Harzhof, Lehmsiek, Gosefeld og Friedensthal mod Vindeby.

Af 4de Linie-Bataillon havde paa denne Dag 3die Compagni under Capitain Schädler Forposttjenesten S. for Byen, et Commando paa c. 40 Mand under Lieutenant Mielche holdt, som allerede omtalt, Defileet ved Snap Mølle besat, og Major Neergaard havde desuden ladet udstille nogle Poster af Infanteri ved Noret i Højde med Byens sydlige Udkant samt en Avertissementspost af Cavaleri paa Chausseen mellem Ekernfærde og Grasholt. Expeditionscorpsets øvrige Styrke laa i Byen, 1ste Compagni i dennes nordlige Del, og Byens Besætning var, som det vil erindres, yderligere bleven forøget ved en c. 140 Mand stærk Soldatesque fra Orlogsskibene under Commando af Capitain Falkenberg, der havde overtaget Bevogtningen af Fregatten Gefion og den over Mundingen af Vindeby Nor slagne Bro. Den Del af Østersø-Escadren, som paa denne Dag var stationeret ved Ekernfærde, bestod foruden af Fregatten Thetis og de 4 Capitainlieutenant Holst underlagte Kanonchalouper af Dampskibene Valdemar og Ejderen, paa hvilket sidste Escadrechefen, Commandeurcapitain Bille, befandt sig; Dampskibet Holger Danske, der i den seneste Tid havde været stationeret der, var netop om Formiddagen efter Escadrechefens Befaling afgaaet til Sønderborg for et faae nogle af sine 60 Pds. Kanoner ombyttede med 24 Pds.

Kl. omtrent 12¹/₂ erholdt Major Neergaard Melding fra de ved Noret udsatte Infanteriposter om, at der hørtes stærk Geværild S. for Kokkendorf, og noget efter meldtes det fra den udsatte Cavaleripost, at Fjenden med stor Styrke rykkede frem mod Brigadens Forposter og var i Fægtning med dem, hvorom der ogsaa noget senere indløb Meddelelse fra Brigaden. Majoren lod derfor blæse Allarm og paaskynde Troppernes Samling saa meget som muligt, hvornæst han befalede 1ste Compagni under Lieutenant Knauer ufortøvet at sætte sig i Marche til Grasholt for eventuelt at optage Lieutenant Mielches Commando og dække de øvrige Troppers Udmarche fra Ekernførde. Capitain M. Müller erholdt Ordre til med 2det og 4de Compagni samt de 2 Kanoner at tage Stilling der, hvor Vejen fra Grasholt fører ind i Kappel Vejen, og det paa Forpost værende Compagni blev det endelig paalagt at trække Vedetterne og de frempousserede Patrouiller tilbage til de 3 S. for Byen anlagte Skandser og indtil videre holde sig der. Majoren begav sig selv til de henimod Snap liggende Højder, hvorfra Terrainet ved Kokkendorf kunde oversees, og overbeviste sig snart om, at Fjendens Styrke var Brigadens langt overlegen, og at hans Fremtrængen til Mysunde ikke vilde kunne hindres. Klokken maa have været over 1¹/₄ Eftermiddag, paa hvilken Tid altsaa Fjenden var ved at overskride Vejen fra Kokkendorf til Snap, og Major Neergaard kom snart til Erkjendelse af, at det vilde være nødvendigt at trække Expeditionscorpset ud af Byen og overlade Besættelsen af denne til Soldatesquen under Capitain Falkenberg i Overensstemmelse med den af Commandeur-capitain Bille for dette Tilfældgivne Befaling. Han beordrede derfor Lieutenant Knauer til med sit Compagni at tage Stilling ved Grasholt Kro for der at optage Lieutenant Mielches Commando, og, naar Fjenden

med Overmagt rykkede frem imod ham, at gaae tilbage paa Barkelsby, hvor Bataillon en da vilde have taget Stilling. Da Majoren naaede tilbage til Møllerne ved Ekernforde, hvor han ventede at træffe Hovedstyrken, var denne imidlertid allerede afmarcheret Nord paa, da den givne Ordre om "at tage Stilling der, hvor Vejen fra Grasholt fører ind i Kappel Vejen," var bleven opfattet som gjældende Vejsammenstødningspunktet ved Barkelsby, og der var saaledes alene at drage Omsorg for Forpostcompagniets Aflesning og Tilbagemarche. Dette Compagni havde endnu ikke modtaget Ordren om at trække Vedetterne og de frem-pousserede Patrouiller tilbage til Skandserne, da Avantgarden for det højre Flankecorps nærmede sig Vindeby. Forpostliniens højre Fløj, der holdt de nærmest liggende, smaa Skovpartier besatte, blev angreben, men trak sig nu i Overensstemmelse med Instructionen tilbage til den nærmeste Skandse, en Bevægelse, som ogsaa fulgtes af den øvrige Del af Forpostlinien. Under et svagt Engagement med det fjendlige Jægercompagni, der havde sat sig fast i de nævnte Skovpartier, medens Hovedstyrken af det højre Flankecorps opmarcherede tæt V. for Vindeby, forblev vort Forpostcompagni i sin Stilling, indtil det Kl. omtrent 2 Eftermiddag erholdt Ordre til at trække sig ind i Byen, hvor Soldatesquen under Capitain Falkenberg imidlertid havde besat Forskandsningerne ved den sydlige Indgang som ogsaa Tilgangene Nord fra; Bevogtningen af Gefion var bleven overtaget af Mandskab fra Kanonbaadene. Omtrent ved denne Tid var det, at det slesvig-holstenske 2det Jægercorps's 4de Compagni samtidigt med, at 10de lette Bataillon kastedes tilbage til Slesvig-Ekernforde Chausseen, angreb Commandoet ved Snap Mølle, der efter et let Engagement, under hvilket Lieutenant Mielche blev saaret, replierede sig paa det ved Gras-

holt Kro staaende Compagni. Dette Compagni blev imidlertid foreløbigt ikke angrebet, og Major Neergaard forblev derfor efter at have dirigeret sit 3die Compagni til Barkelsby endnu indtil Kl. 3¹/₂ ved Ekernførde, da han modtog Melding fra Lieutenant Knauer om, at Fjenden havde angrebet hans Stilling, og at han, da hans højre Fløj blev omgaaet, fægtende trak sig tilbage til Barkelsby. Det var, som det vil erindres, den slesvig-holstenske 2den Bataillon, der havde sendt 1 Compagni frem mod Grasholt, og hvis øvrige Styrke synes at have været under Fremrykning i Retning af Gammelby; fra Højderne ved Ekernførdes Møller saaes i det Mindste betydelige Colonner under Marche i den nævnte Retning. Da Major Neergaard ankom til Barkelsby, hvor Compagniet under Lieutenant Knauer, der kun var blevet svagt forfulgt, ikke længe efter indtraf, havde Capitain Müller allerede sendt 2det Compagni under Capitain Ravn tilligemed Kanonerne tilbage til Passet ved Losau for at sikre Expeditionscorpset mod mulige omgaaende Bevægelser i højre Flanke og Ryg. De øvrige Compagnier forbleve ved Barkelsby, hvorfra man kunde see den ved Mysunde stedfindende Artillerikamp, indtil der indløb en Melding fra Besætningen ved Losau om, at en fjendlig Tirailleurlinie rykkede frem imod den Vest fra, hvorved Major Neergaard saa sig foranlediget til at lade ogsaa disse Compagnier tiltræde Marchen Nord paa. Skjøndt ved Losau intet Fjendligt viste sig, og Meldingen saaledes synes at have været fejlagtig, troede dog Major Neergaard, da han var uden al Underretning om, hvorledes Fægtningen stod ved Mysunde, og frygtede for, at Fjenden skulde forsøge paa at afskjære ham ved at gaae frem over Risby, Simmert og Maaslev, at burde fortsætte Retraitten i det Mindste til sidstnævnte Punkt, hvor Forbindelsen med Kappel vilde være sikkert.

Uvisheden om, hvorvidt det muligen var lykkedes Fjenden at forcere Overgangen ved Mysunde, og Hensynet til den ham givne Instruction, der udtrykkelig bod ham at trække sig tilbage til Kappel, gjorde dog Majoren betænkelig ved at blive Natten over paa Sliens sydlige Bred, og han lod derfor Marchen fortsætte til Kappel, hvor Expeditionscorpset ankom henad Midnat og indtog en Bivouakstilling med Forposter ved Løjtmark paa den anden Bred af Slien. Melding om Ankomsten afsendtes strax til 1ste Brigade.

Kort efterat vore Forposter havde forladt Skandserne S. for Ekernefærde, vare disse blevne besatte af det fjendlige Jægercompagni, der desuden ved fremsendte Tirailleurer indledede en ret levende Fægtning med Besætningen i den sydlige Forskandsningslinie og ligeledes beskød de udenfor denne Del af Byen stationerede 2 Kanonbaade. Commandeurcapitain Bille lod derfor disse lægge sig noget længere ud, hvornæst Ilden saavel fra dem som fra Skibene blev aabnet mod Skandserne. Ved denne voldsomme Ild nødtes Fjenden til at trække sig bort fra de 2 nærmest Fjorden liggende Skandser, men fra den vestligste Skandse og omliggende Terrain lykkedes det ikke at fordrive ham, og hans fra denne Side mod Byens Indgang fremsendte Tirailleurer engagerede vedvarende vor Besætning. Det højre Flankecorps's Gros forblev fremdeles ved Vindeby; noget Forsøg paa at trænge ind i Byen blev ikke gjort og synes heller ikke at have været tilstigtet, hvad enten Grunden dertil nu har været, at man ikke har villet udsætte Byen for en mulig Beskydning fra vor Marines Side, eller Planen har været den, at vor Besætning skulde søges fastholdt, indtil dens Retraite kunde blive afskaaret ved Detacheringer Nord om Vindeby Nor. Kl. omtrent 5 om Eftermiddagen viste Fjenden sig paa Højderne ved Borby; det var 2 Pelotons af

2det Jægercorps's 4de Compagni, hvilke Major Aldoser, som allerede omtalt, havde foranlediget dirigerede derhen, efterat han ved en Patrouille havde bragt i Erfaring, at Størstedelen af vore Tropper havde forladt Ekernferde. De fjendlige Jægere aabnede kort efter Ilden mod vore Tropper, der holdt de nordlige Tilgange besatte, og snart udspandt der sig en levende Tirailleurfægtning tvers over Munden af Vindeby Nor og tildels hen over den her liggende Fregat Gefion. Til Støtte for Forsvaret lod Commandeurcapitain Bille de 2 nordligst liggende Kanonchalouper beskyde Fjenden, der efter ikke lang Tids Forløb trak sig noget tilbage til en mere dækket Stilling, hvorfra han imidlertid vedblivende beskød vor Besætning, indtil han henad Mørkningen forlod Borby for i Forening med den øvrige Del af Compagniet at slutte sig til Corpset; ved Kanonbaadenes Ild bleve nogle Huse i Borby skudte i Brand. Da Mørket faldt paa, holdt Fjenden sig endnu i sin Stilling S. for Byen, Besætningen havde for Størstedelen bortskudt sin Ammunition, og da et natligt Angreb stod at befrygte, besluttede Commandeurcapitain Bille for Natten at tage Soldatesquen ombord i Skibene, men gav forinden den ene af Kanonbaadene Ordre til at søge at nedskyde Overgangsbroen. Ved denne Lejlighed blev Fregatten truffet af en 60 Pds. Bombe, der exploderede paa Underdækket, ligesom den blev endel beskadiget ved Sprængstykker og afskudte Jerndelev og Træsplinter fra en umiddelbart ved den liggende Jagt; 3 Mand af Fregattens Besætning bleve let saarede. Kl. henad 8, kort for Soldatesquen indskibedes, opstod der pludseligt Brand i et Kul- og Tømmeroplag i umiddelbar Nærhed af Fregatten, der flere Timer igjennem derved var udsat for den største Fare og ikkun reddedes ved, at Vinden sprang om. Ikkun enkelte, fjendlige Jægerpatrouiller kom efter Be-

sætningens Indskibning ind i Byen, hvor en Mand af Soldatesquen, der havde beruset sig og var bleven forsinket, blev taget til Fange. Det højre Flankecorps forblev, som allerede omtalt, indtil Midnat i sin Stilling ved Vindeby, hvornæst dets Hovedstyrke afmarcherede til Friedensthal.

De af General Willisen for den 12te befalede Demonstrationer mod vor Hærs Hovedstyrke vare komne til Udførelse saaledes som bestemt. Af den vesterpaa detacherede Styrke fremsendte Capitain Lütgen om Formiddagen 2 Compagnier af 1ste Jægercorps og 1 Compagni af 11te Bataillon dels over Børm og Dørpsted mod Klove, dels over Alt Bennebek mod Klein Bennebek og Krop. Paa førstnævnte Sted rykkede det derhen sendte Compagni Kl. omtrent 12 Middag frem over Dørpsted og engagerede vore Forposter, men trak sig efter omtrent 1 Times Fægtning, der ikke paaførte vore Tropper nogetsomhelst Tab, tilbage paa Børm; paa sidstnævnte Sted trængte de fjendlige Tirailleurs frem til Krattet V. for Krop og til Wisch Kro, hvor vor fremskudte Cavaleripost for kort Tid fordreves, men iøvrigt kom det ikke til noget Engagement. Af den slesvig-holstenske 3die Brigade var der i Henhold til Dispositionen i Løbet af Dagen gjentagne Gange blevet fremsendt Patrouiller af Infanteri og Cavaleri mod Krop; om Eftermiddagen Kl. 5 $\frac{1}{2}$ rykkede et Par hundrede Mand Infanteri og $\frac{1}{2}$ Escadron over Kropperbusch frem mod Jagel, men trak sig snart tilbage, uden at nogen Fægtning fandt Sted. Til den om Eftermiddagen befalede Recognoscering fra Stentenmühle over Brekendorf mod Slesvig bestemtes 1ste Afdeling af 4de Jægercorps, 2 Escadroner af 1ste Dragon-Regiment samt 4 Kanoner af det ridende Batteri, hvilken Styrke Kl. omtrent 5 Eftermiddag rykkede frem

Udførelse af de for den 12te befalede Demonstrationer mod vor Hærs Hovedstyrke.

over Brekendorf, kastede vor staaende Patrouille tilbage og trængte frem mod Hahnenkrug. Efter at have vexlet endel Skud med vort der staaende Commando af 3die Reserve-Jægercorps trak den fjendlige Styrke sig tilbage til Højderne N. for Brekendorf, hvor den tog Stilling, men fremsendte atter Kl. omtrent 6¹/₂ et af Infanteri og Cavaleri bestaaende Commando ad Vejen til Geltorf, uden at dog denne Bys Besætning blev angrebet; først efter Mørkets Frembrud gik Escadronerne og Kanonerne tilbage over Stentemühle, hvorimod Jægerafdelingen forblev i Brekendorf. Den S. for Bustrup liggende 2den Brigade havde ved Allarmeringen ladet træde under Gevær og fremsendt 2 Compagnier med 2 Kanoner til Vedelsvang og 1 Compagni med 2 Kanoner til Jagel. — Vor Kosakpost i Esbrem var paa kort Tid bleven fordrevet af en fjendlig Dragonafdeling, sandsynligvis udsendt fra 2den Halvbrigade, men indtog atter sin Plads, da en Patrouille fra vor Side sendtes frem imod Byen.

Kl. 2¹/₂ Eftermiddag, da Melding modtoges om, at 1ste Brigade blev angrebet, havde den danske Overcommando i Forventningen af, at dette kun var Indledningen til det saalænge bebudede Angreb paa Hærens Hovedstilling, givet Reservecavaleriet og Reserveartilleriet Ordre til at holde sig beredte til hurtig Udrykning og iøvrigt truffet de for dette Tilfælde nødvendige Forholdsregler. De Efterretninger, som efterhaanden indlobe om Fjendens Fremtrængen mod Mysunde, medens der mod Hovedstillingen ved Slesvig intet Alvorligt foretoges, men ikkun Bevægelser, angaaende hvis demonstrative Charakter man ikke længe kunde være i Tvivl, bragte imidlertid, eftersom Dagen gik, Overcommandoen til at antage, at Fjenden nærmest havde til Maal paa denne Dag at forcere Slien for muligen den følgende Dag at skride til et Hovedangreb. Under

denne Forudsætning laa den Tanke nær, at Fjenden muligen vilde forsøge paa at effectuere en Overgang paa et mere tilgængeligt Punkt end Mysunde, og da Forholdene ved Steksvig i flere Henseender syntes at frembyde heldige Betingelser for en Broslagning, troede Overcommandoen særligt at maatte henvende sin Opmærksomhed paa dette Punkt og befalede derfor den til Sct. Jürgen henlagte Escadron at sende en Styrke til Fysing, der skulde holde den nævnte Snevring under Observation. Ved den Melding, der hen paa Aftenen modtoges fra 1ste Brigade om, at Fjendens Angreb var afvist, og at Fjenden havde trukket sig tilbage, maatte et Hovedangreb den følgende Dag vel forekomme mindre sandsynligt, men man holdt det dog for alle Tilfældes Skyld for rettest fra den tidlige Morgenstund at staae fuldstændigt kampberedt, og derfor blev heller ikke en Ordre taget tilbage, der tidligere var bleven givet Reservecavaleriet, og som gik ud paa, at det skulde lade samtlige Escadroner møde ved Hysby den 13de Kl. 4 $\frac{1}{2}$ om Morgen. Først Kl. 7 $\frac{1}{2}$ den nævnte Dags Formiddag, da Alt syntes roligt, erholdt Reservecavaleriet Ordre til at lade Escadronerne gaae i Qvarter.

Medens den danske Overcommando saaledes vedblivende fastholdt den strængeste Defensive, haabede General Willisen endnu stedse, at den af hans Hær foretagne Fremrykning og dens fortsatte Dvælen i længere Afstand foran dens forskandsede Stilling skulde bevæge den danske Hovedstyrke til at tage Offensiven, og der blev derfor den 12te Kl. 11 $\frac{1}{2}$ om Aftenen i Damdorf udgivet nedenstaaende Disposition:

General Willisens Disposition for den 13de Septem ber.

•I Forventning af et fjendtligt Angreb imorgen den 13de gives følgende Disposition:

1. Højre Flankecorps under Capitain Aller bryder op Kl. 5 Morgen og gaaer over Gosefeld langsomt tilbage til Lehmsiek, hvor det tager Stilling; bliver det trængt af Fjenden, gaaer det tilbage paa Steinrade.
2. 1ste Halvbrigade bryder op Kl. 6 og marcherer til Gross Wittensee, hvor den tager Stilling.
3. Avantgarden bryder op Kl. 6 (saafremt Fjenden ikke trænger frem tidligere), trækker sig ved Damdorf gennem 2den Brigade og besætter Stillingen ved Bunge, i hvilken de 6 svære 24 Pds. Kanoner anbringes.
4. 2den Halvbrigade inddrager sine Detachements, bryder op Kl. 6, passerer ved Hummelfeld Noelsbækken og marcherer over Aschepel til Ahlefeld, hvor nærmere Befaling afventes. Morterbatteriet afgaaer til Rendsborg.
5. 2den Brigade indtager Kl. 5 en Stilling tvers over Vejen til Bunge med Damdorf foran Fronten; Major Wyneken vil nærmere anvise Stillingen. Bataillonen i Aschepel bliver staaende, indtil 2den Halvbrigade har trukket sig igjennem, og følger da efter samme til Ahlefeld.
6. 3die Brigade og Reservecavaleriet forblive i deres Stilling.
7. Ammunitionscolonnen paa Duvensted Hojderne midtvejs mellem Schulendamm og Bunge.
8. Levnetmidler afhentes i Bunge.
9. Ved alle Afdelinger, som staae nordligt for Stillingen ved Bunge og Sorgen, skulle ved Dag gry alle Bagagevogne med Undtagelse af Compagnikarrerne, de nødvendige Sygevogne og Ammunitionsvognene sendes tilbage til Schulendamm. Hinsides dette Sted ville de blive

samlede i en Park og stillede under en af Hovedquarteret bestemt, fælles Commando.»

Willisen.

Desuden blev det befalet, at et Dragon-Regiment med 4 Kanoner af det ridende Batteri Kl. 5 om Morgenen skulde rykke frem over Stentenmühle og Oxlev for at foretage en Recognoscering mod Krop; samtidigt skulde 2den Afdeling af 4de Jægercorps rykke frem og besætte Passene ved Oxlev, Ramstorf og Nordby for at tjene som Repli for Cavaleriet, ligesom det ogsaa blev befalet, at det nævnte Corps's 1ste Afdeling, der, som det vil erindres, befandt sig i Brekendorf, skulde forblive der, saalænge Recognosceringen varede.

Den 13de Kl. henad 5 om Morgenen lod Oberst Krabbe sin Hovedstyrke rykke frem over Broen ved Mysunde, da det var hans Agt at foretage en Recognoscering for at erholde Kundskab om, hvorvidt Fjenden endnu holdt sig i det foranliggende Terrain; Halvbatteriet Lumholtz forblev dog tilbage paa den nordre Bred af Slien, og i den sydlige Forskandsningslinie efterlodtes endvidere 3die Reserve-Bataillon. Medens Hovedstyrken gjorde Holdt i Stillingen ved Kosel, gik 10de lette Bataillon, fulgt af Escadronen, frem til Holm og indtog efterhaanden Stillingen bag Østerbækken fra dette Punkt indtil Möhlhorst, hvornæst Recognosceringen efterhaanden udstraktes til den øvrige Del af den tidligere Forpoststilling over Kokkendorf til Westerthal. Egnen fandtes forladt af Fjenden, idet ikkun enkelte, fjendlige Blækere viste sig ved Flækkeby, Möhlhorst og Kokkendorf, der ved vore Troppers Ankomst trak sig tilbage; en Marodeur af den slesvigholstenske 1ste Bataillon, der havde skjult sig i Kokkendorf, blev taget til Fange. Den fra Major Neergaard modtagne Melding om hans Ankomst til

1ste Brigade
indtager sin
tilligere
Stilling.

Kappel havde ladet Oberst Krabbe antage, at Ekernforde ikke længer var i vor Magt, hvorfor han ikke med de Kræfter, som stode til hans Raadighed, ansaa det for gjørligt at indtage sin tidligere havte Stilling. Da man imidlertid ved Udsagn af Beboere i Egnen fik Grund til at troe, at Byen ikke var bleven besat af Fjenden, besluttede Oberst Krabbe at lade Tropperne foreløbigt forblive i deres Stillinger, indtil han havde skaffet sig nærmere Underretning om Forholdene. Til den Ende sendtes Brigadens Stabschef, Capitain Stricker, til Ekernforde, hvorfra han, saafremt Udsagnets Rigtighed bekræftedes, ufortøvet skulde sende en Ordonnans til Major Neergaard med Ordre til hurtigt at rykke frem og igjen indtage sin tidligere Stilling. Ved Ankomsten til Byen fandt Capitainen denne besat af 100 Mand af Soldatesquen under Capitain Falkenberg, som Escadrechefen allerede tidligt om Morgenen havde ladet sætte i Land fra Skibene, og han afsendte derfor strax Ordren til Major Neergaard samt fornøden Melding til Brigaden, hvorimod han selv foreløbigt forblev i Byen for at overtage Ledelsen af Forsvarsanstalterne der indtil Expeditionscorpsets Ankomst. Kl. omtrent 3 Eftermiddag gav Oberst Krabbe 3die Reserve-Bataillon Ordre til at indtage den tidligere Forpoststilling mellem Slien og Vindeby Nor; Linien besattes med 3 Compagnier, og 1 Compagni holdtes i Reserve og placeredes ved Ladebygningerne tæt ved den afbrændte Hyttelejr. 3die Jægercorps og 4 Kanoner af Batteriet Dinesen henlagdes som tidligere til Kosel, 10de lette Bataillon med 2 Kanoner af det nævnte Batteri til Mysunde og de nærmeste Gaarde af Brodersby og Escadronen endelig dels i Vesby, dels i de ny opførte Stalde ved Kosel. Ingenieurdelingen blev i den nærmeste Tid sat i Virksomhed med at istandsætte de af Fjenden foretagne Ødelæggelser af en

Del af de Forskandsninger og passive Hindringer, der havde været anbragte paa Vejene til Forstærkning af Forpoststillingen. — Kl. 12 om Middagen modtog Major Neergaard den ovenfor nævnte Ordre til at rykke frem. Paa Grund af den anstrængende Marche den foregaaende Dag, og da man ønskede at give Mandskabet Tid til først at koge og spise, afmarcheredes der først fra Kappel Kl. 3 Eftermiddag. Det havde været Majorens Agt at tilbringe Natten til den 14de i en Stilling med 1 Compagni ved Hørst, 1 ved Hols-toft og med de 2 Compagnier og Kanonerne i Tumby, men da hans Fremrykning til Ekernfærde blev yderligere paaskyndet, fortsattes Marchen saaledes, at de 2 Compagnier rykkede ind i Ekernfærde Kl. mellem 12 og 1 om Natten, den øvrige Styrke først længer hen ad Morgenstunden.

Foran Hovedstillingen ved Slesvig var, som vi have seet, Alt roligt den 13de om Morgen, og først opad Formiddagen nærmede Avantgarden for det fjendlige Recognosceringscommando sig Krop, hvor den stødte paa en Afdeling af den paa Forpost værende 3die Escadron af 4de Dragon-Regiment under Lieutenant Crone, der under en heftig Blænkring trak sig tilbage til Mielberg. 1ste Escadron af 5te Dragon-Regiment under Ritmester Bjerg, som paa denne Dag var afgiven som Piket for 2den Divisions Forposter, rykkede imidlertid nu frem mod Fjenden, der med 2 Escadroner var opmarcheret i Terrainet mellem Krop og Kropperausbau, og blænkrede i længere Tid med ham, men da den pludseligt blev beskudt af det fjendlige Halvbatteri, som var kjørt op bag Cavaleriet, maatte den, forfulgt af Fjenden, trække sig tilbage til Mielberg, en Retraite, der dog iværksattes uden nogetsomhelst Tab. Imidlertid vare de i Bustrup cantonnerende 2 Escadroner af 4de Dragon-Regiment og 2 Kanoner af

Fjendlige Recognosceringer og Allarmeringer den 13de September.

11te Batteri (Just) sendte frem til Understøttelse for Forposterne, men endnu inden de naaede frem, trak Fjenden sig hurtigt tilbage ad Feldscheide til. — Ogsaa paa denne Dag havde Capitain Lütgen i Henhold til den ham givne Instruction beordret forskjellige Demonstrationer foretagne mod vor Stilling. $\frac{1}{2}$ Compagni af 1ste Jægercorps var saaledes beordret til at gaae frem fra Sandschleuse over Alt og Klein Bennebek, en lignende Styrke over Bunge mod Klove; paa intet af disse Steder fandt der dog noget Sammenstød Sted, og Fjendens Fremrykning synes efter de foreliggende Beretninger fra vore Forposter endog aldeles ikke at være bleven bemærket af disse. Vor Besætning i Frederikstad blev derimod om Eftermiddagen allarmet, idet et fjendtligt Compagni, der Kl. omtrent $4\frac{1}{2}$ deboucherede ud af Seeth, udviklede sig i Kjæde dels mod Ejderdiget, dels mod Trene Marsken og vexlede endel Skud med vore Forposter; skjøndt Fjenden efter en Times Forløb trak sig tilbage, saa Oberstlieutenant Helgesen sig dog, som allerede paa et tidligere Sted omtalt, foranlediget til Natten over at holde Frederikstads Besætning under Gevær, da et betydeligt Antal Skibe var under Opsejling for at gaae Ejderen ud.

Den 13de, efterat de befalede Troppebevægelser vare blevne udforte, var det slesvig-holstenske Hovedkvarter blevet forlagt til Schulendamm. Det var ikke lykkedes at bibringe vore Tropper noget betydeligere Tab, den danske Hovedstyrke var roligt forbleven i sin Stilling, og skjøndt hele den Plan, der havde ført til Fremrykningen mod Mysunde, maatte ansees for mislykket, søgte dog General Willisen at give det Skin af, at han havde opnaaet hvad han vilde, og udstedte nævnte Dag følgende Armeebefaling:

„Ich danke der Armee für die in den Tagen vom 12. und 13. d. M. bewiesene Ausdauer und Tapfer-

keit. Alle Truppen, welche am Gefecht Theil genommen, haben ihre Pflicht gethan; die Armee wird so immer kriegsfähiger. Die Tage sind nicht ohne schmerzliche Verluste gewesen: das 1ste Bataillon hat durch seinen ruhmwürdigen Angriff auf den Brückenkopf von Missunde am meisten gelitten. Wir haben erreicht, was wir wollten, dem Feinde durch eine gewagte Unternehmung, die ihn aus seiner Stellung von Schleswig herauslocken sollte, die Schlacht auch im offenen Felde unter den günstigsten Bedingungen für ihn angeboten, haben ihm alle seine Verschanzungen und Lager im Osten bei Eckernförde, Holm, Kochendorf und Hummelfeld zerstört, ihm gezeigt, dass er nicht so Herr in Schleswig ist, wie er es zu sein vorgeibt. Ich sehe den Berichten der Truppen entgegen, um ausgezeichnete Tapferkeit durch Beförderungen zu belohnen.»

Hauptquartier Schulendamm, den 13. September
1850.

Willisen.

Generalen besluttede derhos, at Tropperne paa enkelte Forandringer nær efterhaanden atter skulde indtage deres tidligere Stillinger, og allerede samme Dags Eftermiddag toge Dislocationerne deres Begyndelse dog kun delvis, da man ønskede at give Avantgarde-Brigaden en kort Tid til at udhvile sig og derfor lod den forblive Natten over i Stillingen ved Bunge. Af højre Flankecorps afgik de 2 Compagnier af 1ste Besætnings-Bataillon til Frederiksort og Kiel og det 6 Pds. Batteri Nr. 5 til Rendsborg, hvorimod Capitain Aller med de 2 Compagnier af 5te Jægercorps og Halvescadronen besatte Holtsee. Af 1ste Halvbrigade forlagdes 1 Bataillon og 4 Kanoner til Bünstorf, medens 1 Bataillon og 4 Kanoner henlagdes til Klein

De fjendlige
Tropper ind-
tage efterhaan-
den deres tid-
ligere Stillig.

Wittensee for for denne Dag at overtage Forposttjenesten mellem Wittensee og Bistensee. 2den Brigade afgik til sine tidligere Qvarterer med Undtagelse af det 12 Pds. Batteri Nr. 2, der overgik til Reserveartilleriet og henlagdes til Borgsted; Brigaden erholdt Ordre til den 14de at lade 7de Bataillon afgaae vesterpaa for at afløse den derværende Afdeling af 11te Bataillon, der skulde retournere til 4de Halvbrigade. 2den Halvbrigade forblev ved Ahlefeld og stilledes foreløbigt under Commando af General v. d. Horst, hvis Brigade tilligemed Reservecavaleriet endnu for denne Dag skulde bestride Forposttjenesten paa hele Linien langs Sorgen. Hovedqvarteret forlagdes om Aftenen til Rendsborg. — Den 14de om Morgenen indtog Avantgarde-Brigaden sin tidligere Stilling og overtog atter Forposttjenesten saavel mellem Søerne som langs Sorgen indtil forbi Duvensted, hvornæst Hærens øvrige Afdelinger afgik til deres tidligere Cantonnements eller Teltlejre med Undtagelse af de 2 Compagnier af 5te Jægercorps og Halvescadronen under Capitain Aller, der som et selvstændigt, højre Flankecorps forblev i Holtsee for ved stadig Patrouillering at holde Terrainet mellem Wittensee og Ekernførde Fjord under Observation; 1ste og 2den Halvbrigade stilledes i taktisk Henseende under Oberst Gerhardts Commando. Det 24 Pds. Granatkanon-Batteri, der retournerede til Osterrönfeld, overgik atter til Reserveartilleriet, hvorimod det 6 Pds. Batteri Nr. 5 (4 Kanoner) beordredes til den følgende Dag at afgaae til Avantgarde-Brigaden, saa at denne nu ialt var tildelt 32 Stykker Skyts. 7de Bataillon afløste Afdelingen af 11te Bataillon, der afgik til Rendsborg, og belagde Süder- og Norderstapel med 1 Compagni i hver By, medens 1 Compagni stod ved Stensluse, ¹/₂ Compagni i Ervde og ¹/₂ Compagni i Christiansholm.

For at lette Overblikket gives nedenstaaende en Oversigt over den slesvig-holstenske Operationshærs Stilling den 15de September.

Avantgarde-Brigaden.

Staben	Bunge.
2det Jægercorps	Klein Wittensee.
3die do.	Bivouak ved Bistensee.
1ste Bataillon	Bistensee.
2den do.	{ 2 Comp. Duvensted.
	{ 2 do. Stentenmühle.
12te do.	{ Bivouak ved Neu Du-
	{ vensted.
2 Escadroner	{ Bivouak ved Stenten-
	{ mühle.
12 Pds. Batteri Nr. 1	Duvensted.
12 Pds. do. Nr. 3	Duvensted.
6 Pds. do. Nr. 4	Bunge.
6 Pds. do. Nr. 5 (4 Ka-	
noner)	Bunge.
¹ / ₂ 3 Pds. Batteri	Duvensted.
1ste Halvbrigade. Staben.	Bünstorf.
3die Bataillon	Bünstorf.
4de do.	Teltlejr ved Bünstorf.
Escadronen	Steinrade, Lehmsiek.
6 Pds. Batteri Nr. 1	Bünstorf.
2den Halvbrigade. Staben.	Schulendamm.
	{ 2 Comp. Schir nau,
5te Jægercorps	{ Schulendamm.
	{ 2 Comp. Holtsee.
13de Bataillon	Teltlejr ved Bunge.
15de do.	Teltlejr ved Bunge.
2den Brigade. Staben	Rendsborg.
5te Bataillon	Rendsborg.
6te do.	Nobiskrug, Audorf.

7de Bataillon	} Detacheret til Stapel- holm.	
8de do.		
$\frac{1}{2}$ Escadron	Schuldorf, Schacht.	
6 Pds. Batteri Nr. 3	Raade.	
3 die Brigade. Staben	Schuldorf, Raade.	
3 die Halvbrigade. Staben	Rendsborg.	
	} 1 Comp. Sorgbrück. 1 do. Sorgwold. 1 do. Krummenort. 1 do. Ahrensted.	
10de Bataillon		
		} 3 do. Rikkert. 1 do. Dudden.
14de do.		
1ste Jægercorps	} Detacheret til Stapel- holm.	
4de Halvbrigade. Staben	Rendsborg.	
4de Jægercorps	N. for Kronværket.	
9de Bataillon	Neu Búdelsdorf.	
11te do.	Karlshütte.	
$\frac{1}{2}$ Escadron	Ahrensted.	
6 Pds. Batteri Nr. 2	Ahrensted, Sorgbrück.	
Reservecavaleriet. Staben	Fokbek.	
1ste Dragon-Regiment	Hohn, Eldorf.	
2det do.	Fokbek, Nübel, Lohe.	
Det ridende Batteri	Fokbek.	
Reserveartilleriet. Staben	Rendsborg.	
12 Pds. Batteri Nr. 2	Borgsted.	
24 Pds. Granatkanon-Batteri	Osterrömfeld.	
Ammunitionscolonnerne	Jevenstedt.	

Ikkun i een Henseende troede General Willisen at maatte udtale sin særlige Misfornøjelse, nemlig med Hensyn til Trainets Førelse under Operationerne den 12te og 15de, idet de givne Bestemmelser om, at ikkun Ammunitionsvognene og de nødvendige Sygevogne

maatte følge umiddelbart efter Tropperne, langt fra vare blevne iagttagne, og Vejene havde været opfyldte af Marketendervogne og andre Kjøretøjer, der vare til væsenlig Hinder under Troppernes Tilbagemarche.

Tabet paa den fjendlige Side i Fægtingen den 12te September var:

Tabet i Fægtingen den 12te September.

Af Faldne: " Officerer, 14 Underofficerer og Menige.

Af Saarede: 9 do. 150 do. " do.

Af Sidstnævnte faldt 1 Officer og 18 Underofficerer og Menige i vore Troppers Hænder; 123 Underofficerer og Menige faldt usaarede i Fangenskab.

Fjendens totale Tab var saaledes 9 Officerer og 287 Underofficerer og Menige. En officiel, detailleret Tabsliste med tilknyttede Bemærkninger findes under Bilag 9*).

Tabet paa vor Side var:

Af Faldne eller kort efter døde af deres Saar:

3 Officerer, 2 Underofficerer og 52 Menige.

Af Saarede: 5 do. 6 do. 155 do.

Af Sidstnævnte faldt 7 Menige i Fjendens Hænder; 22 Menige faldt usaarede i Fangenskab.

*) De ovenfor angivne Tabsangivelser referere sig saa godt som udelukkende til denne Tabsliste, idet man ikkun for de Fangnes og Savnedes Vedkommende har seet sig i Stand til at foretage nogle Berigtigelser efter de i Feltarchiverne forefundne Actstykker. Antallet af Faldne i Forhold til Saarede er imidlertid saa ringe, at der synes at være Grund til at betvivle Angivelsernes Rigtighed, saameget mere som Beretninger, der foreligge fra enkelte Afdelinger, saaledes f. Ex. fra Chefen for det 6 Pds. Batteri Nr. 4, angive et større Antal Faldne og Saarede; det nævnte Batteri har saaledes efter Batterichefens Opgivende havt et Tab af 3 Faldne og 7 Saarede, medens der i Tabslisten ikkun findes opført 1 Falden og 7 Saarede.

Vort totale Tab var saaledes: 8 Officerer, 8 Underofficerer og 229 Menige.

De Officerer, der fandt Heltedøden, vare:

Capitain H. B. Schau af Artilleri-Brigaden.

— W. S. v. d. Aa Kühle af 3die Reserve-Bataillon.

Lieutenant E. W. A. Dalgas af 3die Jægercorps.

De andre saarede Officerer vare:

Capitain G. F. Møller af 3die Reserve-Bataillon.

Lieutenant J. C. Mielcke af 4de Linie- do.

— J. A. Mørk af 10de lette do.

— J. P. Westberg af 3die Reserve- do.

— J. E. Lundbye af 3die Jægercorps.

Detalleret Tabsliste findes under Bilag 10.

Udfaldet af den stedfundne Kamp kundgjordes for Hæren i Dagsbefalingen af 13de September, idet General Krogh tillige saavel i denne som ogsaa mundtligt efter endnu samme Dag at have begivet sig til Mysunde udtalte sin Tak til Oberst Krabbe og de Tropper, som saa hæderligt havde kjæmpet under hans Commando, for deres gode Forhold og det under Kampen udviste Mod. Ogsaa Krigsministeren fandt sig foranlediget til i en Skrivelse af 17de September til den commanderende General at udtale sin Paaskjønelse og Tak for den stedfundne Kamp, der afgav et nyt Bevis paa det Mod og den fortrinlige Aand, hvoraf Hæren var besjælet, og hvorved den havde erhvervet sig et nyt Krav paa Fædrelandets Erkjendtlighed.

Bilag.

Bilag 1.

Vierter Armeebericht.

Die Armee hat sich erholt und ausgeruht; sie steht auf Schleswigschem Boden und erwartet mit Ungeduld die Erneuerung des Kampfes. In directer und unmittelbarer Verbindung mit Rendsburg ist die Armee stärker, als sie bei Idstedt war. Es könnte uns also nur eine zweite und eine dritte Schlacht von Schleswigschem Boden vertreiben, und sie würden blutiger sein als die erste.

Hauptquartier Rendsburg, den 4. August 1850.

Der commandirende General
v. Willisen.«

Bilag 2.

Tabsliste

for Fægtningen ved Stentenmühle og Sorgbrück den 8de August 1850.

Troppeafdeling.	Dode.			Saarede.						Usaarede Fanger.			Det totale Tab.			
				Paa vore Lazarether.			Fangne.									
	Officerer.	Underofficerer.	Undercorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Menige p. p.	Officerer.	Underofficerer.	Menige p. p.	Officerer.	Underofficerer.	Menige p. p.	Officerer.	Underofficerer.	Menige p. p.	
9de Linie-Bataillon ..	»	»	1	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2
11te do. do. ..	»	»	2	»	1	7	»	»	»	»	»	»	»	»	1	9
2det Jægercorps	»	1	9	3	1	18	»	1	»	»	»	4	3	3	31	
5te Reserve-Bataillon.	»	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2
6te do. do. .	1	»	4	»	2	7	»	»	»	»	»	1	1	2	12	
Summa for 4de Brigade	1	1	16	3	4	35	»	1	»	»	»	5	4	6	56	
13de Linie-Bataillon .	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	»	»	»	1	1	
6te Dragon-Regiment	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1	
Summa for hele Styrken	1	1	16	3	5	37	»	1	»	»	»	5	4	7	58	

Bilag 3.

Fünfter Armebericht.

Nachdem der Feind schon am Abend des 7. August eine unserer vorgeschobenen Abtheilungen aus Friedrichstadt verdrängt hatte, hat er gestern den grössten Theil der Sorge-Linie angegriffen. Bei Sorgbrück und den Uebergängen zwischen Stenten-Mühle und dem Bisten-See gegenüber zeigte er starke Colonnen von allen drei Waffen. Während er sich aber Sorgbrück gegenüber darauf beschränkte, mit einigen Tirailleurs zu plänkeln und eine schwache Cavallerie-Patrouille mit Artillerie zu beschiessen, unternahm er auf den östlichen Theil der Stellung einen ernsthafteren Angriff. Das 2te Jäger-Corps liess hier die feindlichen Tirailleurs bis dicht an einen Verhau dringen; als sie sich hier stärker engagirt hatten, wurden sie von dem 2ten und 3ten Jäger-Corps gemeinschaftlich mit dem Bajonet angegriffen, worauf der Feind in Eile bis über den Langenberg, nördlich Ahlefeld, zurückwich. Hier wurde unseren Jägern der Befehl, mit der Verfolgung inne zu halten.

Der Feind scheint im Ganzen mit einer Stärke von 9 bis 12 Bataillons und einiger Artillerie und Cavallerie recognoscirt zu haben; etwa 5 bis 6 Bataillone waren in das Gefecht selbst verwickelt.

Bei Sorgbrück hat der Feind nur einige Verwundete gehabt; bei Stenten-Mühle hat er 10 Todte und 8 zum Theil verwundete Gefangene in unsern Händen gelassen.

Einen Officier von Rang wollen unsere Jäger fallen gesehen haben. Der Gesamtverlust des Feindes auf diesem Punkte soll sehr bedeutend gewesen sein; die weggeführten Verwundeten werden von Augenzeugen auf einige 90 angegeben, so dass die Summa des feindlichen Verlustes etwa 100 Mann betragen hat. Unserseits ist der Verlust von 2 Todten und etwa 18 Verwundeten zu

beklagen, under letzteren 1 Officier, Lieut. Bruhn, vom 10ten Bataillon, leicht verwundet.

Ich selbst war Augenzeuge des Gefechts und habe mich gefreut, zu bemerken, dass der Unfall von Idstedt die Soldaten nur zu vermehrter Energie angefeuert hat. Die vereinte Attaque des 2ten und 3ten Jäger-Corps ward musterhaft ausgeführt, wie sie denn auch von einem rapiden Erfolge begleitet war.

Insofern der Feind die Absicht gehabt haben sollte, sich der Sorge-Uebergänge zu bemächtigen, ist diese Absicht gänzlich vereitelt worden.

Hauptquartier Rendsburg, 8. August 1850.

v. Willisen.«

Bilag 4.

Instrux for Besætningen i de lukkede Skandser i Stillingen Syd for Slesvig.

§ 1.

Den ældste tjenestegjørende Officer i en Skandse overtager Commandoen over den hele Besætning af alle Vaabenarter i Tilfælde af Angreb, eller naar et saadant ventes.

§ 2.

Ved Overtagelse af Commandoen i Skandsen og ligeledes ved den daglige Afløsning maa Commandeuren strax efter Ankomsten overbevise sig om, at den er i complet Stand, at Portene kunne lukkes (Artilleriunderofficeren skal have Nøglen i Behold i Krudtmagasinet), at Skamlen er i Orden, at Broen kan optages osv. Artilleriunderofficeren er pligtig at give de Oplysninger, der maatte øn-

skes om Skytset, Espingoler m. v. Mangler opføres paa Rapporten.

§ 3.

Infanterimandskabet inddeles dernæst, og det øves at lade det træde paa Plads som til Fægtning.

Herved gjælde følgende Regler:

- A. Tapriffelskytterne udtages først, og af dem placeres 3 i hver fremspringende Vinkel, der ikke er optagen af nogen Kanon, Resten fordeles ligeligt paa de Dele af Bænkene, der ikke bruges til Kanoner, 1 Mand bag hvert Skydeskaar.
- B. De Strækninger af Brystværnet, der have Banket med Trin bagved, besættes, naar de vende mod Fjenden, med 3 Geleder paa følgende Maade:

Det 2det Trin under Bankettet besættes med en tætsluttet Række til at lade. 2det Geled træder derfor ind i 1ste Geled til venstre af Formanden, og foran hver 2 Rodekammerater stilles paa Bankettet een Mand til at skyde, hvortil udvælges de bedste Skytter (ved Linie-Infanteriet Rodekammeraten af Skyttegeledet).

- C. Er den Strækning af Brystværnet, der efter det Følgende anvises en Afdeling, ikke tilstrækkelig til at rumme denne saaledes, fordeles nogle Roder paa de tilstødende Bænke, hvis der er Plads, men kun 1 Mand bag hvert Skydeskaar; Resten stilles i Reserve tæt bag Midten af Afdelingens Strækning, for at erstatte Afgang ved Saarede og for først at understøtte den svagere Besætning paa Bænkene i Tilfælde af en Storm. Giver den anviste Strækning mere Plads end fornødent, tage Roderne mere Afstand.

Det er altsaa kun Bænkene og Struberne, der besættes med eet Geled; Besætning med 2 Geleder bruges slet ikke.

- D. Hovedreserven inddeles i 3 à 4 lige store Afdelinger, under særskilte Commandeurer for at bruges efter

Omstændighederne og opstilles muligst dækket af Krudtmagasinet og Bænkene.

Inddelingen, efterat Tapriffelskytterne ere udtagne, bliver:

- a. Østre Dannevirke Mellemskandse. Besætning 200 Mand.
- $\frac{1}{4}$ besætter høire Flanke indtil Bænken med 3 Geleder og Palissaderingen indtil Barriereporten med 6 Md. paa 1 Geled.
  - $\frac{1}{4}$ besætter Frontlinien imellem Bænkene med 3 Geleder og afgiver 12 Md. til Løbegravene udenfor Skandsen til Flankering af Graven, 6 Mand til hver Side.
  - $\frac{1}{4}$ besætter venstre Flanke indtil Bænken med 3 Geleder og Palissaderingen indtil Barriereporten med 6 Md. paa 1 Geled.
  - $\frac{1}{4}$ formerer Hovedreserven i Værkets Indre, men afgiver 1 paalidelig Underofficer og 4 Md. til Portens Lukning og Skamlens Hensætning samt til Portens Forsvar.
- b. Vestre Dannevirke Mellemskandse. Samme Besætning, der anvendes paa aldeles samme Maade.
- c. Store Dannevirke Redoute Besætning 300 Mand.
- $\frac{1}{4}$ besætter Struben fra Barriereporten samt Fronten mod Syd indtil Bænken med 3 Geleder.
  - $\frac{1}{4}$ besætter Stykket imellem de 2 Bænke med 3 Geleder og completerer Bænkens Besætning med 1 Geled.
  - $\frac{1}{4}$ besætter Struben mod Nord fra Kanonbænken til Barriereporten, den østlige Ende med 3 Geleder, Resten med 1 Geled.
  - $\frac{1}{4}$ formerer Hovedreserven, som afgiver 1 dygtig Underofficer og 12 Md. til Broens Optagning og Portens Lukning. Naar Broen er aftagen, retournere

de 8 Md. til Reserven, Underofficeren og de 4 Md. besætte Porten.

d. Lille Dannevirke Redoute. Besætning 200 Mand.

$\frac{1}{4}$ besætter højre Flanke med 3 Geleder og den tilstødende Strubelinie med 1 Geled.

$\frac{1}{4}$ besætter Frontlinien og de to Afstumpninger med 3 Geleder.

$\frac{1}{4}$ besætter venstre Flanke med 3 Geleder og den tilstødende Strubelinie med 1 Geled.

$\frac{1}{4}$ formerer Hovedreserven, som afgiver 1 paalidelig Underofficer og 12 Mand til Broens Afbrydning og Portens Lukning. Naar Broen er afbrudt, retournere de 8 Md. til Reserven, Underofficeren og de 4 Md. besætte Porten.

e. Margrethe Skandsen. Fast Besætning 100 Md.; i Tilfælde af Angreb endnu 200 Md.

Saalænge Besætningen kun bestaaer af de 100 Md., anvendes den alene i den yderste (sydlige), for sig aflukkede Skandse saaledes:

$\frac{1}{4}$ besætter højre Face og den tilbagetrukne Flanke med 1 Geled.

$\frac{1}{4}$ besætter venstre Face og Flanke med 1 Geled.

$\frac{1}{2}$ forbliver i Reserve til Anvendelse i paakommende Tilfælde.

Naar de 200 Md. komme til, og deres Tapriffel-skytter ere udtagne, kunne vel Bænkene antages complet besatte af dem.

Den faste Besætning af 100 Md. samles da i den forreste Del af det yderste Værk, hvor af samme:

$\frac{1}{4}$ besætter Palissaderingen med 1 Geled og Flanken til Bænken med 3 Geleder.

Overskuddet af Mandskab bliver i Reserve for den forreste Del.

$\frac{1}{2}$ besætter højre Face indtil Krudtmagasinet med 3 Geleder og foran dette med 1 Geled.

$\frac{1}{4}$ besætter venstre Face og Flanke indtil den lille Hage med 3 Geleder.

De tilkomne 200 Md. fordeles som følger:

$\frac{1}{4}$ besætter den højre, tilbagetrukne Flanke med 3 Geleder og Strubepalissaderingen til Barriereporten med 6 Md. paa 1 Geled.

$\frac{1}{4}$ besætter venstre-Flanke fra Hagen med 3 Geleder og Strubepalissaderingen til Barriereporten med 6 Md. paa 1 Geled.

$\frac{1}{4}$ formerer Hovedreserven i Værkets Indre, og afgiver 1 paalidelig Underofficer og 4 Md. til Portens Lukning og Forsvar.

$\frac{1}{4}$ besætter begge Forbindelseslinierne hen til Margrethes Vold efter Omstændighederne og afgiver 1 Underofficer og 12 Md. til at optage Broen og lukke Barriereporten (tæt under Dannevirke).

- f. Ny Kurborg Skandse. Besætning 80 à 100 Mand. Stykket imellem de 2 Bænke besættes saa tæt som muligt paa 3 Geleder, ligesom det Stykke af venstre Flanke, der har Trin; hvert Skydeskaar i Palissaderingen besættes med 1 Mand, og Resten formerer Hovedreserve.

§ 4.

Chargeringen indøves paa følgende Maader:

- a. Hvor Mandskabet kun staaer paa 1 Geled paa Banket, lades og skydes som sædvanligt, kun at Manden hver Gang, han har skudt, træder saa langt ned ad Bankettet, at han er dækket, hvilket, hvor der haves flere Trin, er 2 Trin ned.
- b. Mandskabet paa Bænkene skyder liggende paa højre Knæ og drejer sig strax efter Skuddet højre om uden at rejse sig, hvorved det kommer til at sidde med Ryggen tæt mod Brystværnet. I denne Stilling lader det, og fra den kommer det let i Skudstillingen.
- c. Ved de Linier, der besættes med 3 Geleder, træder, som anført, kun det forreste Geled op og skyder. De

2 andre forblive staaende paa det andet Trin under Bankettet og lade for Manden paa Bankettet. Naar denne har skudt, træder han i bøjet Stilling med højre Fod tilbage ned paa Trinet nedenfor; han er da dækket, imedens han med højre Haand afleverer sit Gevær til den af sine Bagmænd, der har ladt, og med venstre Haand modtager det ladte Gevær, der strax affyres. Bagmanden afleverer ligeledes Geværet med højre Haand og modtager det med venstre.

§ 5.

Mandskabet indøves fremdeles i, at 1ste Geled springer op paa Brystværnet ad de anbragte Lægtetrin for med Bajonetten at nedstøde Fjenden, naar han kommer tilsyne over Kronen, og i derefter hurtigt igjen at springe ned, hvilket understøttes ved, at 2det og 3die Geled træde op paa Bankettet og Dele af Reserven paa Bænkene.

§ 6.

Først naar disse Øvelser gaae godt, trædes ud af Værket, i hvilket kun enkelte Skildvagter blive. — Enkelte paalidelige Underofficerer eller Undercorporaler blive dog endnu af Artilleriunderofficeren instruerede om Kastningen af Granater i Graven.

§ 7.

Saasnart Fjenden kaster Forposterne tilbage, besættes Værkerne som foranfært, kun at Alt træder an helt nedenfor Bankettet og Trinene, og er det om Natten eller i stærk Taage, afbrydes Broerne strax, og Portene lukkes. Om Dagen skeer dette først, naar Angrebet viser sig at være alvorligt og paa den Del af Stillingen, hvortil Værket hører. Tornystrene aflægges strax i Værkets Indre.

§ 8.

Kanonerne aabne Ilden, naar fjendlige Colonner komme indenfor fordelagtigt Skud; de flyttes kun, naar Fægtningen viser sig at være staaende paa en vis Side, og naar tillige selve Værket ikke bliver angrebet.

§ 9.

Espingolerne, der kun kunne skyde faa Gange, bruges med megen Sparsomhed og anvendes kun mod Colonner eller meget tætte Kjæder, der ere komne paa meget nært Hold.

§ 10.

Infanteriet begynder med enkelte Skud af Tapriffel-skytterne paa 5 à 600 Alen, men iøvrigt træder Besætningen først paa Bankettet og aabner Ilden, naar tætte, fjendlige Kjæder ere komne paa 300 Alen. Naar Fjenden ankommer til Ulvegravene, maa der skydes saa hurtigt som muligt, hvorfor Dele af Reserven da kunne springe op paa Bænkene for at give Salver i Forbindelse med Tapriffel-skytterne. Dette Moment er ogsaa det gunstigste for Espingolerne, og for det bør Kanonerne have Kardæskskud i Beredskab.

§ 11.

Er Fjenden kommen i Graven, kastes Granater paa ham, og passes paa, naar Hoveder komme tilsyne over Brystværnskronen, thi da benyttes Øjeblikket, hvor de Stormende forhindre Ilden udenfra, til at springe op paa Kronen, styrte dem ned og skyde ned i Graven.

§ 12.

Lykkes det Fjenden at faae Fodfæste paa Kronen, kastes Dele af Reserven rask imod ham. Dele af den ville muligen allerede tidligere være brugte til at erstatte saaret Mandskab eller til at forstærke de svagest besatte Linier, men Halvdelen af den bør altid endnu være samlet for dette Moment.

§ 13.

Den flygtende Fjende beskydes kraftigt, men Udfald bør kun gjøres under ganske særegne, gunstige Forhold.

§ 14.

Det paaligger den Højestcommanderende at forsvare Skandsen haardnakket under alle Eventualiteter, selv om

Armeen iøvrigt er trængt bort fra Stillingen, og den saaledes er aldeles omringet. Besætningen overgiver sig kun, naar der er skudt Breche, og det er lykkedes Fjenden med Overmagt at trænge ind i Skandsen.

§ 15.

Fra det Øjeblik, at Angrebet paa Skandsen er begyndt, tør Barriereporten ikke under nogen Betingelse aabnes, før Fjenden har trukket sig tilbage. Blive derfor de Afdelinger, der ved Mellemskandserne besætte Løbegravene for at flankere Graven eller i Margrethe Skandsen Foreningslinierne med Margrethes Vold, fordrevne fra deres Post, optages de ikke i Skandsen, men maa søge den nærmeste Troppeafdeling, ved Margrethe Skandsen gennem Porten, som dernæst forsvares.

Bilag 5.

Aus Schleswig-Holstein, im August.

»Es gibt eine Partei im Lande und draussen, welche man die ungeduldige nennen möchte, welche treibt: es solle und müsse etwas geschehen. Fragt man sie aber, was es denn sey, was geschehen solle, so wissen diese Leute es nicht, oder sagen, das wäre nicht ihre Sache, das müsse der Generalstab wissen. Sagt man ihnen dann, es geschehe eben sehr viel, wenn man der Schwächere an Zahl, den Feind hindere, weiter vorwärts zu kommen, wenn man ihm täglich die Schlacht anbiete und der Feind nehme sie nicht an — so geben sie das wohl zu, aber es genügt ihnen nicht. So aber scheinen mir die Dinge hier zu liegen: Wir sehen unsere Armee noch auf Schleswigschem Boden in einer vorgeschobenen Stellung, bereit und begierig den Feind zu empfangen, wie sie es bereits am 8. d. Monats gethan hat. Der Feind, obschon der Sieger, traut sich nicht einmal, das kleine Friedrichsort zu

belagern. Er weiss sehr wohl, dass ein solches Unternehmen nicht möglich ist, ohne unsere Armee vorher aus ihrer festen Stellung an der Sorge vertrieben zu haben, und dazu scheint er keine Lust zu zeigen nach dem, was er am 8 d. Monats erfahren hat.

Es möchte auch wohl ein blutiges Stück Arbeit werden und wozu? um dicht dahinter eine noch schwerere Aufgabe an den Werken des verschanzten Lagers von Rendsburg zu finden, welches die Voraussicht unseres Commandirenden, der Fleiss unserer Soldaten, die Geschicklichkeit unserer Ingenieure und Artilleristen zu einem für die Dänen wohl unüberwindlichen Platz umgeschaffen hat.

In Verbindung mit dieser starken Wehr sehnt sich die Armee darnach, den Feind erscheinen zu sehen. Das Alles ist dem Ungeduldigen aber—militärisch, wie sie selbst gestehen, ganz Unmündigen — nicht genug; sie verlangen Thaten, Handlungen, wie sie sagen, Zeichen, dass der gute Muth, der gute Wille nicht erloschen ist, und wenn ihnen jeder auch nur einigermassen kundige Führer auch auf das Bündigste und Klarste erörtert, wie thöricht es seyn würde, jene Vortheile aus der Hand zu geben und dafür etwa hinzugehen und mit nicht ausreichender Macht Dinge zu unternehmen, die, auch wenn sie gelingen, nichts entscheiden, so macht sie das Alles nicht irre, sie bleiben dabei, es müsse etwas geschehen um der Meinung willen, die sich auch von guten Gründen nicht belehren lasse. Die Meinung der Armee, auf die es doch wohl entschieden zuerst ankömmt, ist aber — ich glaube es sicher zu wissen, da ich in der Lage bin, mit allen Graden verkehren zu können -- ganz anders; sie weiss den Vortheil der Lage, in welcher sie sich befindet, wohl zu übersehen und zu schätzen und erkennt gewiss die Vorsicht des commandirenden Generals, ihre Kräfte nicht für vereinzelte, nichts wiegende Unternehmungen in Anspruch zu nehmen, dankbar an. Nichts ist leichter, als Dieses oder Jenes zu unternehmen oder abzuwägen, ob es gelingen kann und was es

in der Kette des Ganzen bedeutet, dieses ist schwer und für den draussen Stehenden völlig unmöglich, und obschon es um deswegen kaum eine billigere Anforderung gibt, als die, sein Urtheil da zurückzuhalten. wo man selbst sagt, man verstehe eigentlich nichts davon, so ist doch leider nichts so selten, als die Ausübung dieser Art von Bescheidenheit. Es gibt aber nur ein Mittel, alle die Rathgeber zum Schweigen und die Tapfern zum Zurücktreten zu zwingen, die Weisen zu bitten, sie möchten hervortreten mit ihren Plänen und die Tapfern in die erste Linie beim Angriff zu stellen. So lange das nun freilich nicht geht, muss das Unvermeidliche wohl geduldet werden, wie der Unglumpf der Jahreszeit, gegen den es auch kein anderes Mittel gibt, als ihn zu tragen so gut es geht, und sich dagegen zu schützen, so gut es geht. Wir denken, dass unsere Führer diesen weisen Rath auch befolgen werden und den Krieg weiter führen, wie sie es für nöthig halten und nicht, wie man es ihnen aus welcher guten Meinung immer aufdrängen möchte. Es scheint aber die nächste Pflicht eines jeden guten Patrioten, ihnen ihre schwere Aufgabe nicht noch durch Misstrauen erregende Urtheile und Anforderungen zu erschweren, sondern vielmehr ihnen und ihren Handlungen das Wort zu reden, so lange sie an der Stelle stehen, an welcher sie stehen, eingedenk der Rede des Alten: *concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur*. Befolgen wir nicht das traurige Beispiel der gemeinsamen grossen Mutter, der trauernden und über den Unverstand ihrer Kinder weinenden Germania.“

Bilag 6.

Oberst Schepelerns Corps.

Lehmsiek, d. 8. September 1850. 4^{1/4} Efterm.

Besætningen i Frederikstad har under Dags Dato tilskrevet Corpset som følger:

»Ifølge Corpsets Befaling og paa Grund af den Vanskelighed at gjøre med Held et divergerende og excentrisk Angreb paa en excentrisk og dominerende Stilling lod jeg (endskjøndt det vilde blotte mig betydeligt) udrykke til den befalede Tid omtrent en 900 Mand med 2 Granatkanoner, et Ingenieurdetachment og alle Dragoner paa 4 nær under Major Vogts Commando.

Fjendens Stilling befandtes stærkt besat; Majoren troer, at der var 2 Batailloner.

Major Vogts Meldinger ere følgende:

Klokken 7 er Drage og Seeth passeret; intet fjendligt forefundet.

Vogt.

Melding.

Ved Møllerne i Højde med Süderstapel er meget stærkt besat. — I Süderstapel er omtrent 2 Compagnier. — Ved Møllerne er der Forskandsninger, der ere besatte af en lignende Styrke. — De ere stærkere end jeg. — Endnu holdes Stillingen. Der haves ikke faa Saarede.

Kl. 8^{1/2} Formiddag.

Vogt.

Fjenden rykker stærkt frem; jeg er nodt til at retirere.

Kl. 9^{1/4}.

Vogt.

Jeg har ikke seet mig i Stand til at kunne holde mig,

men er gaaet tilbage til Seeth, hvor jeg agter at holde mig til nærmere Ordre.

Jeg har flere døde og saarede Officerer.

Kl. 9³/₄.

Vogt.

Da Corpset ej havde underrettet mig om, at en Demonstration fra Schwabsted vilde finde Sted, fandt jeg det rigtigst at lade Capitain Hummel gaae igjennem Frederikstad med Resten af Compagniet (Pikettet og Feltvagten ved Sax Færge bleve staaende) og foretage en Demonstration langs Trenediget mod Schwabsted og Süderhøvt for at forlede Fjenden til at concentrere sine Kræfter ved Holzkathen (et for ham ugunstigt Terrain). — Da Fjenden ej tog Notice heraf, og det ej lykkedes Majoren at krone Højderyggen, kaldte jeg skyndsomt Capitain Hummel tilbage og kastede ham tilligemed 20 Mand fra Posten ved Bomhuset paa Ejderdiget for ved Sagens ugunstige Stilling at sikkre vor Marchecolonne paa Chausseen ved en mulig indtræffende Retraite mod derfra at blive beskudt med Spidskugler.

Efter en mundtlig Rapport fra Observationsposten i Kirketaarnet (en Officer) vige vore Tropper tilbage fra Seeth. — Atmosfærens Beskaffenhed tillader det ej at kunne iagttage det herfra (den lavere Del af Byen, og jeg antager det for en falsk Melding), dog har jeg taget mine Forholdsregler og troer nu ej at trænge til Brigadens Bistand.

Fra Egnen ved Hollingsted, hvor jeg troede, at en stærkere Demonstration vilde have fundet Sted, vides Intet, ligesaa lidt har man hørt Kanonskud i Retning af Bennebek, der jo var Hovedformaalet.

Tabet er stort, hvilket ej maa overraske med saa brave og sejrvente Tropper. — 2 Officerer vides døde og 2 saarede

Da man, omendskjønt Byens disponible Vogne ere

tagne i Brug, maa befrygte, at der ikke haves et tilstrækkeligt Antal til de Saaredes Transport, der anslaaes til 80, udbeder man sig tilsendt fra Lehmsiek 10 à 15 Vogne.

Klokken 1 $\frac{1}{2}$. — Major Vogt har indtaget en Stilling ved Bomhuset paa Chausseen, som er paabuden ved Nødvendigheden af at imponere Fjenden, der har taget Hovedstilling i Drage. hvilken Stilling dog hverken er eller kan blive farlig. — Hvis Fjenden maaskee vilde indbilde sig at have opnaaet en Sejr, vil sikkert Corpset tage de fjernere Hensyn under Overvejelse.

Idet Corpset fremsender ovenstaaende, foreløbige Rapport fra den Højestcommanderende i Frederikstaad, maa det beklage det store Tab, som Dagen har kostet, og holder det sig forøvrigt forvissat om, at Intet er forsømt for at bevare de danske Vaabens Ære.

Saasnart Hr. Oberstlieutenant v. Helgesens udførligere Rapport indtræffer, skal den uopholdeligt blive fremsendt.

De fleste Saarede ere dirigerede til Slesvig.

Schepelern.

Bilag 7.

Den active Armee.

Slesvig, d. 9. September 1850. Kl. 1 Eftm.

Da det af den i Corpsets Beretning af Gaars Dato meddelte Rapport fra Oberstlieutenant Helgesen fremgaaer, at han paa en særegen Maade har opfattet Hensigten af det til igaar af Overcommandoen befalede Foretagende, finder man Anledning til følgende Bemærkninger:

Oberstlieutenant Helgesen begynder sin Rapport med de Ord:

»Ifølge Corpsets Befaling og paa Grund af den Van-

skelighed at gjøre med Held et divergerende og excentrisk Angreb paa en excentrisk og dominerende Stilling etc.»

Naar disse Linier sammenholdes med Overcommandoens Befaling af 7de dennes til Corpset, hvilken næst at underrette om den Recognoscering, som af 1ste Division skulde foretages, kun indeholder Befaling til — — — —
 »at sende en Styrke frem fra Frederikstad mod Nor-
 der- og Süderstapel for at occupere Besætningen i Stapel-
 holm og at indhente Efterretning om dens Styrke m. m.«,
 saa finder man ikke den ønskelige Overensstemmelse, da
 der ikke er givet Befaling til at foretage noget »Angreb«,
 men simpelthen til med en passende Styrke at udføre en
 Recognoscering for at erfare Fjendens Styrke og Stilling,
 hvormed man har forbundet det Bihensyn, at aflede Fjen-
 dens Opmærksomhed fra andre Sider. Men en Recogno-
 scerings Natur er, som bekjendt, ikkun den at gaae saa-
 vidt muligt hurtigt frem og, saasnart man har tvunget
 Fienden til at udvikle sin Styrke, successive og med saa
 lidet Engagement som muligt atter at gaae tilbage, der-
 imod i Almindelighed ikke at foretage Angreb eller vel
 endog storme Forskandsninger.

Ligesaa lidet som der er givet nogen Befaling til
 Angreb, ligesaa lidet er der omtalt at skulle skee nogen
 stærkere Demonstration fra Hollingsted, hvilket i nærvæ-
 rende Tilfælde ikke er anseet fornødent, hvorimod Recogno-
 sceringen til Bennebek er bleven udført.

Uagtet Overcommandoen, indtil nærmere Rapport mod-
 tages, vil suspendere sin Dom om Maaden, paa hvilken
 den befalede Recognoscering er bleven udført, da det ikke
 kan miskjendes, at mange Tilfælde kunne gives, som binde
 En saaledes i et Engagement, at man ikke er Herre over
 vilkaarligen at kunne afbryde det, saa har man dog ikke
 kunnet lade Oberstlieutenant Helgesens Udtryksmaade upaa-
 talt, og, idet man paalægger Corpset at communicere
 Oberstlieutenanten det Foranstaaende, tilføjer man til Corp-

sets egen Efterretning og med Hensyn til Oberstlieutenantens Slutningspassus: »Hvis Fjenden maaskee vilde indbilde sig at have opnaaet en Sejr, vil sikkert Corpset tage de fjernere Hensyn under Overvejelse«, at, for saa vidt denne skal forstaaes som en indirecte Opfordring til noget fornyet Foretagende, holder Overcommandoen sig forvisset om, at Corpset ikke uden i paatrængende Tilfælde vil handle, uden forinden at have henvendt sig til Overcommandoen.

Krogh,
Generallieutenant.

Bilag 8.
 Tabsliste
 for Fægtingen i Stapelholm den 8de September 1850.

Tropeafdeling.	Døde.			Saarede.						Usaarede Fanger.			Det totale Tab.		
				Paa vore Laza- rether.			Fangne.								
	Officerer.	Underofficerer.	Undercorpo- raler og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Undercorpo- raler og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Undercorpo- raler og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Undercorpo- raler og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Undercorpo- raler og Menige.
7de Linie-Bataillon .	2	2	21*)	4	3	59**)	»	»	1	»	»	3	6	5	84
4de Reserve-Bataillon	»	»	4†)	»	»	11	»	»	»	»	»	5	»	»	20
Summa.	2	2	25	4	3	70	»	»	1	»	»	8	6	5	104

*) Deraf vare 4 efterladte døde paa Kampladsen, og 2 døde kort efter paa fjendlige Lazarether.

***) Deraf vare 5 meget let saarede og forblevne ved Afdelingen.

†) Deraf døde 2 paa fjendlige Lazarether.

Bilag 9.

Summarische Verlustliste

der schleswig-holsteinischen Armee im Gefecht bei Missunde
am 12. September 1850.

Truppentheil.	Gefangene.						Gefallen.	Verwundet.	Vermisst.	Summa.	Berichtigelser efter de i Feltarchiverne fundne Oplysninger.								
	Verwundet.			Unverwundet.															
	Officiere.	Unterofficiere.	Ge-meine.	Officiere.	Unterofficiere.	Ge-meine.						Officiere.	Unterofficiere.	Ge-meine.	Officiere.	Unterofficiere.	Ge-meine.	Officiere.	Unterofficiere.
2tes Jäger-Corps	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	4	18	"	"	5	"	4	24	Af de 5 savnede Menige vare 2 faldne, 1 saaret og fangen og 2 fangne usaarede.
3tes do. do.	"	"	1	"	1	18	"	1	1	2	4	29	"	3	25	2	9	74	Efter Tabslisten er Antallet af Fangne eller Savnede 48 Underofficerer og Menige. 51 Underofficerer og Menige bleve imidlertid fangne, deraf 4 saarede.
1stes Infanterie-Bataillon	"	"	"	"	"	7	"	1	6	2	2	25	1	4	62	3	7	100	Efter Tabslisten er Antallet af fangne eller savnede Underofficerer og Menige 73. 74 Underofficerer og Menige bleve imidlertid fangne, deraf 10 saarede; den savnede Officer var fangen og saaret.
2tes do. do.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	
12tes do. do.	"	"	"	"	"	4	"	1	"	"	1	22	"	"	2	"	2	28	Efter Tabslisten er Antallet af fangne eller savnede Menige 6. 8 Menige bleve imidlertid fangne deraf 3 saarede.
15tes do. do.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	8	"	"	5	2	"	13	De 5 savnede Menige vare usaarede Fanger.
1 Schwadron des 1. Dragoner-Regiment....	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	
4te 6 $\frac{1}{2}$ dige Batterie.....	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	7	"	"	"	"	"	8	
1ste 12 $\frac{1}{2}$ dige Batterie.....	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	4	"	"	"	"	2	4	
24 $\frac{1}{2}$ dige Granatkanonen-Batterie.....	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	2	
5tes Jäger-Corps.....	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	4	
Summa....	"	"	1	"	1	29	"	3	9	8	13	119	1	7	99	9	24	257	Efter Tabslisten er altsaa Antallet af fangne eller savnede Underofficerer og Menige 137. 141 Underofficerer og Menige bleve imidlertid fangne, deraf 18 saarede; desuden efterlodes 2 faldne Menige af 2det Jægercorps paa Kamppladsen. Antallet af Faldne maa altsaa mindst have været 14 Underofficerer og Menige.

Bemerkung: Unter den Vermissten sind sämtliche Personen aufgenommen, über welche keine Nachrichten vorliegen. Es sind dies entweder Gefangene oder Gefallene.

Bilag 10.
Tablliste
for Fægningen ved Mysunde-Ekernfærde den 12te September 1850.

Troppeafdeling.	Døde.			Saarede.						Usaarede Fanger.			Det totale Tab.				
				Paa vore Lazarether.			Fanger.										
	Officerer.	Underofficerer.	Undercorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Undercorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Undercorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Undercorporaler, Spillemand og Menige.	Officerer.	Underofficerer.	Undercorporaler, Spillemand og Menige.	Tabte eller saarede Heste	
1ste Brigades Stab . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1
4de Linie-Bataillon . .	"	"	1	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	1	"	2	"
10de lette do. . . .	"	"	18**)	1	2	65	"	"	3	"	"	17	1	2	103	1	
3die Jægercorps	1	"	16†)	1	2	28	"	"	1	"	"	"	2	2	45	1	
3die Reserve-Bataillon	1	2	15††)	2	1	42	"	"	2	"	"	3	3	3	62	"	
1ste Batteri (Lumholtz)																	
1ste Halvbatteri . . .	1	"	1	"	"	6	"	"	"	"	"	"	1	"	7	5	
5te Batteri (Dinesen).	"	"	1	"	1	6	"	"	"	"	"	"	"	1	7	8	
Soldatesquen	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	2	"	
Summa	3	2	52	5	6	148	"	"	7	"	"	22	8	8	229	16	

*) En Menig af Ordnantscorpset, som om Morgenen var bleven udsendt med en Requisition til Svansen.

***) Deraf 4 døde paa fjendlige Lazarether.

†) — 2 — —

††) — 1 — —